Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Maimonides, Moses,

Êze halāḵôt miy-Yād ha-ḥazāqā

Bd.: Ḥēleq 3.

St. Petersburg 1850 = 610 [jüd. Zeit]

A.hebr. 2001.85-3
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10241022-5

איזה הלכות

מיד החזקה

לאדוננו מורנו ורבנו

הרמב״ם

נ״ע

נדפס

על פי שו״ת רבנינו וסופרינו

הרב ר׳ ישראל גארדאן, הרב ר׳ זלמן זאב מ״ץ ומ״מ, הרב ר׳ חיים נחמן פרנס, והרב ר׳ אברהם יודל סטראשון מק״ק ווילנא, הרב המנוח ר״י דוואלשהנא, הרב רי״נ ראפפאפארט, והרב רי״מ ישורון מק״ק מינסק, הר״ב ר׳ מנחם נ״י לליובאוויטש, הרב ר״י האלפערין דק״ק ברדיטשוב, הרב רי״ב לעווינזאהן, דק״ק קרעמענעץ, הרב רנ״ה קאנענעללענבויגען מווילנא, והרב הדאקטאר ר׳ אברהם ניימאנן מ״מ דק״ק ריגא:

פה פיטרבורג הבירה

בשנת יתֹר מרעדו צדיק לפ״ק

83/71165

יצא לאור

על פי פקודת הממשלה

Bayerische
Staatsbibliothek
München

ВЪ ТИПОГРАФІИ КАРЛА КРАЙЯ.

איזה הלכות

מיד החזקה

לאדמו"ר הרמב"ם נ"ע

חלק שלישי

והוא כולל

הלכות סנהדרין וספר נזיקין

ללמד בני ישראל תורה ודרך ארץ

מקחו עם התרגום — . 1 רו"כ .52 קאפ' .

פכ פיטרבורג הבירס

נדפס בדפוס האדון קאריל קראיי

הערה להלכות סנהדרין

הסנהדרין פסקה כבר מלדון דיני נפשות ימים רבים קודם חתימת התלמוד, ולא ארכו הימים אחרי כן בטלה גם הסמיכה לדינים, ואין לשום איש בזמן הזה רשות לחדש הסמיכה והסנהדרין על פי דינה של תורה.

ולכן כל הענינים והדינים הבאים בפרקים הללו מהלכות סנהדרין הם רק בהמשך אל זכרון ימות עולם ותלמוד תורה, ואין להם שום שייכות אל הדינים בזמננו;

ואחינו בני ישראל היושבים תחת צל ארץ רוסיה המעטירה, הם נשמעים ככל יתר העמים אל חוקי המדינה הכוללים, בכל האופנים אשר אין ברור ומפרש במשפט המלכות, אשר לנו חוק ומשפט אחר; (עיין

הערה להלכות סנהדרין

קבוץ המשפטים אשר לארץ רוסיא המעטירה חלק ט׳, סימן אלף מאתים וששים ושנים). ועיין גם כן הערותינו בסוף החבור הזה, ודברי הרמב״ם ז״ל בהלכות מלכים ומשפטים בכמה מקומות:

הלכות סנהדרין והעונשין המסורים להם

יש בכללן שלשים מצות, עשר מצות עשה, ועשרים מצות לא תעשה; וזהו פרטן:

א. למנות שופטים; ב. שלא למנות דיין שאינו יודע דרך המשפט; ג. לנטות אחרי רבים אם נחלקו השופטים; ד. שלא להרוג אם רבו המחייבין באיש אחד עד שיהיו יתר שנים; ה. שלא ילמד חובה מי שלמד זכות בדיני נפשות; ו. להרוג בסקילה, ז. להרוג בשריפה; ח. להרוג בסייף; ט. להרוג בחנק; י. לתלות; יא. לקבור הנהרג ביום הריגתו, יב. שלא תלין נבלתו, יג. שלא להחיות מכשף; יד. להלקות הרשע; טו. שלא יוסיף בהכיית הלוקה; טז. שלא לענוש אנוס; יז. שלא להרוג דם נקי באומד הדעת, יח. שלא לחוס על הורג חברו או חובל בו; יט. שלא לרחם את הדל בדין; כ. שלא להדר גדול בדין; כא. שלא להטות הדין על בעלי עבירות אף על פי שהוא חוטא; כב. שלא לעוות משפט; כג. שלא להטות משפט גר ויתום; כד. לשפוט בצדק; כה. שלא לירא בדין מאיש זרוע; כו. שלא לקחת שוחד; כז. שלא לקלל הדיינים; כח. שלא לישא שמע שוא; כט. שלא לקלל הנשיא; ל. שלא לקלל אדם משאר בני ישראל הכשרים:

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ — בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

הלכות סנהדרין

פרק ראשון

א. מצות עשה של תורה: למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה, ובכל פלך ופלך, שנאמר: [י] שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך; שופטים — אלו הדיינים הקבועין בבית דין, ובעלי דינין באים לפניהם; שוטרים — אלו בעלי מקל ורצועה, והם עומדים לפני הדיינין, המסבבין בשווקים וברחובות, ועל החנויות, לתקן השערים והמדות, ולהכות (נ"א ולתקן) כל מעוות; וכל מעשיהם — על פי הדיינים, וכל שיראו בו עוות דבר — מביאין אותו לבית דין, ודנין אותו כפי רשעתו:

[י] דברים ט"ז

כסף משנה

פרק ראשון

א. מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים וכו', ברייתא פרק קמא דסנהדרין (דף ט"ז ע"ב), דיליף מקרא: שופטים ושוטרים — שמעמידין שופטים ושוטרים לכל עיר ועיר; ודע! דהתם (יליף) מקרא: שמעמידין שופטים ושוטרים לכל שבט ושבט, וצריך טעם למה השמיטו רבינו?:

מגדל עוז

פרק ראשון

מצות עשה של תורה כו', עד ודנין אותו כפי רשעו, זהו סדר להקדמת ההלכות, כמנהג חכמי המחברים, וכאשר האציל אותן הדברים מספרי, ומברייתא פרק לא יחפור, ומן הירושלמי פרק קמא דמכות דף ל"א: אין אנו חייבין וכו', עד אשר ה' אלהיך נותן לך, פרק קמא דמכות (דף י'), בבלי

ב. אין אנו חייבין להעמיד בתי דינים בכל פלך ופלך, ובכל עיר ועיר, — אלא בארץ ישראל בלבד; אבל בחוצה לארץ — אינן חייבין להעמיד בית דין בכל פלך ופלך, שנאמר: [1] תתן לך בכל שעריך אשר יי' אלהיך נותן לך לשבטיך:

ג. כמה בתי דינין קבועין יהיו בישראל? וכמה יהיה מניינן? קובעין בתחלה בית דין הגדול במקדש, והוא הנקרא: סנהדרי גדולה, ומניינם — ע"א, שנאמר: [2] אספה לי שבעים איש מזקני ישראל, ומשה על גביהן, שנאמר: [3] והתיצבו שם עמך, הרי ע"א; הגדול בחכמה שבכולן — מושיבין אותו

[1] דברים ט"ז [2] במדבר י"א [3] שם

כסף משנה

ב. אין אנו חייבים להעמיד וכו', אבל בחוצה לארץ וכו', ברייתא סוף פרק קמא דמכות (דף ז'), מה תלמוד לומר בשעריך? בשעריך — אתה מושיב בתי דינין בכל פלך ופלך, ובכל עיר ועיר, ובחוץ לארץ — אתה מושיב בכל פלך ופלך, ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר; ואם נסחא זאת היתה לרבינו— כך צריך לגרוס בדבריו «אבל בחוץ לארץ — אין אנו חייבין להעמיד בתי דינין אלא בכל פלך ופלך, (ולא בכל עיר ועיר)» או נסחא אחרת נזדמנה לו בגמרא, ופירוש פלך: אפרכיה:

ג. קובעים בתחלה וכו', ומניינם ע"א וכו', משנה פרק קמא דסנהדרין:

הגדול שבחכמה וכו', ומושיבין הגדול שבשבעים משנה לראש, ויושב מימינו, והוא הנקרא אב בית דין, ושאר השבעים וכו', כל הגדול מהם בחכמה יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחברו, בתוספתא דסנהדרין (דף רנ"ה ע"ב), פרק ח',

מגדל עוז

וירושלמי: כמה בתי דינין קבועין, עד והלינו בשער משפט, הכל פרק קמא דסנהדרין (דף ט"ז): כמה יהא מכניס כו', עד שיהא הראש רואה כלן, בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות דף ל"ז: עיר שאין בה מאה ועשרים, עד בדין מן הדינין, שלהי

ראש עליהן, והוא ראש הישיבה, והוא שקורין אותו החכמים: נשיא — בכל מקום, והוא העומד תחת משה רבינו; ומישבין הגדול שבשבעים — משנה לראש, ויושב מימינו, והוא הנקרא: אב בית דין, ושאר השבעים — יושבין לפניו כפי שניהם, וכפי מעלתם, כל הגדול מחברו בחכמה - יהיה קרוב לנשיא משמאלו יותר מחברו; והם יושבין כבמו חצי גורן בעיגול, כדי שיהיה הנשיא עם אב בית דין רואין כולן: ועוד

כסף משנה

הנשיא יושב באמצע, וזקנים יושבים מימינו ומשמאלו; אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: כשהיה רבי גמליאל יושב בבית דין ביבנה, — אבא יושב מימינו, וזקנים משמאלו; מפני מה אחד יושב מימינו של זקן? מפני כבודו של זקן, עד כאן; ויש לתמוה על דברי רבינו, שנראה שאינם כדברי תנא קמא, שאמר: זקנים יושבים מימינו ומשמאלו, דמשמע שקצתם מימינו, וקצתם משמאלו, ואילו רבינו כתב: שלא היה מימינו אלא אב בית דין! ונראה לי שסובר רבינו: דרבי אליעזר ברבי צדוק — לא לאיפלוגי אתא, אלא לפרושי דמאי דאמר תנא קמא: זקנים יושבים מימינו ומשמאלו — לאו למימר שהיו כל כך זקנים מימינו כמו שמאלו, שלא היה יושב מימינו כי אם אחד* בלבד, ומה טעם יושב אותו אחד לימינו? כדי לכבד אותו זקן,

(* וכן מוכרח בדברי התוספתא מעדותו של רבי אלעזר ברבי צדוק, דאמר כשהיה וכו', אבא יושב מימינו, וזקנים משמאלו, ואילו היו יושבים זקנים אחריו מימינו — היה אומר: אבא — מזקנים היושבים בימינו, ודוק)

מגדל עוז

פרק קמא דסנהדרין דף י״ז: כל עיר שאין בה שני חכמים גדולים וכו', סנהדרין שיש בה שנים וכו', עד סנהדרי חכמה, כתב הראב״ד ז״ל: כן ראוי להגיה שניים ראוין ללמד ולהורות וכו', סנהדרין שיש בה שנים, אחד ראוי לשמוע, ושנים ראוין לדבר - הרי זו ראויה לסנהדרין וכו'; ואני אומר: עיקר הלכה זו שלהי פרק קמא דסנהדרין, דגרסינן: ואמר רב יהודה אמר רב: כל עיר שאין

מעמידין שני בתי דינין של כ"ג כ"ג, אחד על פתח העזרה, ואחד על פתח הר הבית; ומעמידין בכל עיר ועיר מישראל שיש בה ק"כ, או יותר, — סנהדרי קטנה, ויושבת בשער העיר, שנאמר: [1] והציגו בשער משפט; וכמה יהיה מניינם? כ"ג דיינים, והגדול בחכמה שבכולן — ראש עליהן, והשאר

[1] עמוס ה'

כסף משנה

וסובר רבינו דמסתמא אותו זקן שיושב לימינו — הוא האב בית דין, שהוא הגדול שבשבעים:

ואיכא למידק בדברי רבינו, שכתב: יושבים לפניו כפי שניהם וכפי מעלתם, ואחר כך כתב: כל הגדול ממנו בחכמה, פתח בשנים, וסיים בחכמה! ונראה לי, שמה שכתב וכפי מעלתם — היינו כפי מעלתם בחכמה, וכשכתב כל הגדול מחברו בחכמה — היינו בשאם שוים בשנים:

והם יושבים בכמו חצי גרן וכו', משנה בסנהדרין פרק א' דיני ממונות דף ל"ו ע"ב:

ועוד מעמידין וכו', משנה בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין דף פ"ו ע"ב: ושלשה בתי דינין היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית, שמשם תורה יוצאה לכל ישראל; ובברייתא בגמרא: בית דין של ע"א — יושבים בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של כ"ג, — אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה:

ומעמידין וכו', שיש בה ק"כ וכו', משנה סוף פרק קמא דסנהדרין (דף ב' ע"ב): כמה יהיה בעיר ותהיה

מגדל עוז

בה שנים אחד לדבר, ואחד לשמוע, — אין מושיבין בה סנהדרין, וביתר היו שלשה, וביבנה ארבעה; ורבי אליעזר ורבי עקיבא ורבי שמעון התימני — דן לפניהם בקרקע, ואותבינן עליה מהא: שלישית חכמה, רביעית — אין למעלה הימנה! ופרקינן: הוא דאמר כי האי תנא: שניה — חכמה, שלישית - אין למעלה ממנה; ור"מ ז"ל פירש דברי רב, שנים, אחד מהם יודע לדבר, כלומר:

יושבין בעיגול, כמו חצי גורן, כדי שיהא הראש רואה את כולן:

ד. עיר שאין בה ק"כ – מעמידין בה שלשה דיינים, שאין בית דין פחות משלשה, כדי שיהא בהן רוב ומעוט — אם היתה ביניהן מחלוקת בדין מן הדינין:

ה. כל עיר שאין בה שני חכמים גדולים – אחד ראוי ללמד ולהורות בכל התורה כולה, ואחד יודע לשמוע ויודע

כסף משנה

ראויה לסנהדרין – ? ק"כ, ואף על גב דפליג התם רבי נחמיה ואמר: דבעינן ר"ל, — פסק רבינו כתנא קמא:

ויושבת בשער העיר וכו', וכמה יהיה מניינם כ"ג, משנה, סוף פרק קמא דסנהדרין (דף ב'): סנהדרי קטנה היתה של כ"ג:

ד. **עיר** שאין בה ק"כ וכו', נלמד מדתנן בסוף פרק קמא: כמה יהא בעיר ותהיה ראויה לסנהדרין? ק"כ; והא פשיטא שאין מניחין אותה בלא בית דין, ופחות שבבתי דינין — הוא של שלשה:

ה. **כל** עיר שאין בה וכו', סוף פרק קמא דסנהדרין דף ז' ע"ב: אמר רב יהודה: כל עיר שאין בה שנים — אחד לדבר, ואחד לשמוע, — אין מושיבין בה סנהדרין, ובביתר היו ג', וביבנה ד' וכו', מתיבי: שלישית — חכמה, רביעית אין למעלה הימנה, כלומר: דקתני שלישית במדריגה ראשונה, משמע דאין מושיבין סנהדרין עד שיהיו שם ג'! ומשני: הוא דאמר

מגדל עוז

ללמד ולהורות, ואחד מהם שראוי לשמוע — מושיבין בה סנהדרין, כלומר: והם הם מכללן, והיא המדרגה הראשונה; היו בה שלשה או ארבעה — הם כביתר ויבנה דקאמרינן, ובההיא ברייתא דקא מותיב ליה מינה, משום דלא קתני בה שניה, וקא סלקא דעתן דהמדרגה הראשונה היתה שלישית, כלומר: שיהיו בה שלשה יודעין, ופריק: הוא דאמר, כלומר: רב דאמר: מדרגת ראשונה

לשאול ולהשיב, — אין מושיבין בה סנהדרין, אף על פי שיש בה אלפים מישראל:

ו. סנהדרין שיש בה ב' אלו: אחד ראוי לשמוע, ואחד ראוי לדבר - הרי זו סנהדרין; היו בה ג' - הרי זו

כסף משנה

כי האי תנא, דתניא: שנים — חכמה, שלישית — אין למעלה הימנה, כלומר: כשיש בה שנים, אחד יודע לדבר, ואחד לשמוע, — ראויה להושיב בה סנהדרין, וכשיש בה ג' — אין למעלה הימנה; ומפרש רבינו: אחד לדבר — יודע ללמד ולהורות בכל התורה, ואחד לשמוע — יודע לשאול ולהשיב, כלומר: בכל התורה כולה, והשאר נראה שצריך שיהיו יודעים לשאול ולהשיב בקצת דינים, אף על פי שאינם יודעים לשאול ולהשיב בכל התורה, דאם לא כן, היאך יתמנו בסנהדרין אנשים שאינם יודעין לשאול ולהשיב? ורש"י פירש בענין אחר; אבל מכל מקום קשה, שכתב רבינו: היו בה ד' — הרי זו סנהדרי חכמה, ושם אליבא דברייתא הראשונה — בשלשה היא חכמה, ואליבא דהיא דאמר כי האי תנא — בשנים הוי חכמה, וארבעה — אין למעלה הימנה אליבא דכולי עלמא! ובירושלמי דשקלים פרק ואלו הן הממונים: סנהדרין שהיו בה שנים יודעים לדבר, וכולן ראוים לשמוע, — הרי זו ראויה לסנהדרין, שלשה — הרי זו כבינונית, ד' — הרי זו חכמה; וצריך לומר: שרבינו היתה לו גירסא אחרת:

והראב"ד כתב: א"א כך צריך להגיה: שנים ראויים לדבר — הרי זו ראויה לסנהדרין, היו בה שנים בין הכל —

מגדל עוז

להושיב בה סנהדרין, בשנים — סבירא ליה כי האי תנא, דקרי ליה לשנים — חכמה, כלומר: מדרגה השניה שהיא למעלה מן הראשונה, שהם סנהדרין, ונקראת חכמה, — הם שנים לדבר, ואחד לשמוע, שכולם הם שלשה, ושנים מהם לדבר, ואחד לשמוע, והברייתא לא פרשה אלא שניה, שהוא לשון כלל למדרגה השניה, ולשנים היודעין לדבר ולהורות, שהם עיקר, כביתר,

בינונית, היו בה ד' יודעים לדבר — הרי זו סנהדרי חכמה:

ז. כל סנהדרי קטנה — מושיבין לפניהם ג' שורות של תלמידי חכמים, בכל שורה ושורה — כ"ג איש; שורה ראשונה — קרובה לסנהדרין; ושורה שניה — למטה הימנה, ושלישית — למטה הימנה; וכל שורה ושורה — יושבין בה לפי מעלתן בחכמה:

ח. אם נחלקו הסנהדרין, והוצרכו לסמוך אחד להוסיף על מניינן, — סומכין מן הראשונה גדול שבהם, והראשון שבשורה שניה - בא ויושב בסוף שורה הראשונה, כדי למלאות חסרונה, והראשון שבשלישית — בא ויושב בסוף שורה שניה; ובוררין להן אחד משאר הקהל, ומושיבין אותו בסוף שורה שלישית: וכן אם צרכו לסמוך שני, או שלישי — על הסדר הזה הם עושים:

ט. כל מקום שיש בו סנהדרין — יהיו שם ב' סופרי דיינים עומדין לפניהם, אחד מן הימין, ואחד מן השמאל, אחד כותב דברי המחייבין, ואחד כותב דברי המזכים:

כסף משנה

הרי זו בינונית, היו בה ג' — הרי זו שאין למעלה ממנה, ורבוים לדבר: עד כאן לשונו: ונראה שהיתה לו גירסא אחרת:
ז. כל סנהדרי קטנה וכו', עד ואחד כותב דברי המזכין, הכל משנה בסנהדרין פרק א' דיני ממונות (דף ל"ו ע"ב):

מגדל עוז

והמדרגה השלישית שאין למעלה ממנה, כשהיא משולשת בשלשה יודעין לדבר ולהורות, כיבנה, והיא היא הברייתא גופה, דאותבינן מינה, אלא לפי שפירש בה בהא בתרייתא שניה, כדפירש רב למילתיה, — אוקמה כותיה, ומיהו לא פליגי; וזה דעת ר"מ ז"ל לפי גרסתינו, וכן גורס ר"ח ז"ל, או באולי שהיה לו גירסא אחרת, ואנכי לא ידעתי; ורש"י ז"ל פירשה בידיעת שבעים לשון,

י. ולמה אין סנהדרין אלא בעיר שיש בה ק"כ? כדי שיהיה מהן סנהדרין של כ"ג, ושלש שורות של כ"ג, ועשרה בטלנין של בית הכנסת, וב' סופרים, ושני חזנים, ושני בעלי דינין, וב' עדים, ושני זוממין, ושני זוממי זוממין, וב'

כסף משנה

י. ומה שכתב ולמה אין סנהדרין אלא בעיר וכו', סוף פרק קמא דסנהדרין דף י"ז ע"ב מפרש בהו גמרא הכי, ופירש רש"י; שני סופרים לכתוב דברי המחייבין, ודברי המזכים, וכל שעה יושבים לפני הדיינים, ושני חזנים, שמשי בית דין להלקות החייב, ולהזמין בעלי דינין לדין, ושני בעלי דינין, שאם לא כן את מי הם דנין, ושני זוממין שיתייראו העדים להעיד שקר — שלא יוזמו, ושני זוממי זוממין, שמא יתחייב בעל דין על פי עדים, וישכיר שנים להזמין, לפיכך צריך שנים אחרים בעיר, שיתייראו אלו מהם, אם נבא להזים העדים, — יבאו אלו השנים ויזימו אותן; רופא — למול תנוקות, אומן מקיז דם, לבלר — לכתוב ספרים; ודע שאין לגרוס בדברי רבינו «ואומן» בו"יו, דאם כן הוה ליה קכ"א, אלא כך צריך לגרוס «ורופא אומן» בלא ו"יו, וכן מצאתי בספר ישן, והיינו לומר שהוא רופא יודע לרפא החלאים, וגם הוא אומן במלאכת היד; אבל סמ"ג כתב: רופא והוא המוהל, ואומן, והוא המקיז דם, ואם כן הם קכ"א, אלא שנראה שתקן לזה שלא מנה השלישי שמצטרף עם גבאי צדקה, שכך כתב: כשיגיעו לחלק — נוטלין אחד מן העם, משמע אחד מן המנויים לעיל; ודוחק לפרש כן, ולכן הגירסא שכתבתי — נראה לי עיקר:

מגדל עוז

ולשון הראב"ד איני יכול להולמו בלשון הגמרא: כל סנהדרי קטנה, עד לפי מעלתן בחכמה, פרק קמא דסנהדרין: אם נחלקו הסנהדרין, על דברי המזכים, בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות: ולמה אין מעמידין סנהדרין, עד סוף הפרק, פרק קמא דסנהדרין דף ל"ז:

גבאי צדקה, ועוד אחד, כדי שיהיו שלשה לחלק צדקה ורופא אומן, ולבלר, ומלמד תנוקת,—הרי ק״כ :

פרק שני

א. אין מעמידין בסנהדרין בין בגדולה בין בקטנה-אלא אנשים חכמים ונבונים, מופלגין בחכמה התורה, בעלי דעה מרובה, יודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות, וחשבון, ותקופות, ומזלות, ואיצטגנינות ודרכי המעוננים והקוסמים והמכשפים, והבלי ע״ז, וכיוצא באלו, כדי שיהיו יודעים לדון אותם; ואין מעמידין בסנהדרין,

כסף משנה

פרק שני

א. אין מעמידין בסנהדרין וכו׳, כתב הר״מך: תימא! מה צורך לדיינים שידעו רפואות וחשבונות וחכמת המזלות? על כאן דבריו; ואני אומר: דמתקופות ומזלות -- לא קשיא, דודאי צריכין לידע, כדי שידעו לעבר שנים וחדשים; ומה שכתב ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים וכו׳, משנה פרק אחד דיני ממונות: אין הכל כשרים לדון דיני נפשות, אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה; וכיון דסנהדרין דנין דיני נפשות, ממילא דאין מעמידין בהם — אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה; ויש לתמוה על רבינו, שכתב שנאמר והתיצבו שם עמך, שהרי בגמרא (דף ל״ו ע״ב) — הביאו ראיה מפסוק זה, ונחו :

מגדל עוז

פרק שני

אין מעמידין בסנהדרין, עד כדי שיהו יודעין לדון אותן, תחלת הדין פרק קמא דסנהדרין דף י״ז, וסופו—במסכת מנחות, פרק רבי ישמעאל דף ס״ה: ואין מעמידין בסנהדרין אלא כהנים

אלא כהנים לויים וישראלים, המיוחסים, הראוים להשיא כהונה, שנאמר: [1] והתיצבו שם עמך, בדומין לך בחכמה וביראה וביחס:

ב. ומצוה להיות בסנהדרין גדולה, כהנים ולויים, שנאמר: [2] ובאת אל הכהנים הלוים; ואם לא מצאו, אפילו היו כולם ישראלים — הרי זה מותר:

ג. אין מעמידין בכל סנהדרין, לא זקן מופלג בשנים, ולא סרים, מפני שיש בהם אכזריות; ולא מי שאין לו בנים כדי שיהא רחמן:

ד. ואין מושיבין מלך ישראל בסנהדרין, שאסור לחלוק עליו

[1] במדבר י״א [2] דברים י״ז

כסף משנה

דילמא התם משום שכינה כלומר: לפי שאותם שבימי משה — שרתה שכינה עליהם, כדכתיב ואצלתי מן הרוח אשר עליך, ולפיכך היה צריך שיהיו מיוחסין, אבל בסנהדרין בעלמא — לא בעינן! אלא אמר רב נחמן בר יצחק: אמר קרא ונשאו אתך, אתך — בדומים לך ליהוי, כלומר: דהאי קרא בסנהדראות שנתמנו בעצת יתרו כתיב: והקל מעליך ונשאו אתך, ובהנהו ליכא משום שכינה! ; ואפשר לומר דסבירא ליה לרבינו, דהאי קושיא ודלמא משום שכינה — לא הוי אלא אליבא דרבי יהודה, ולא אליבא דרבנן, דאמרינן בסוף פרק קמא דסנהדרין: דסנהדרי גדולה של ע״א, ואמרינן התם: ורבי יהודה! עמך משום שכינה משמע:

ב. ומצוה להיות בסנהדרי גדולה וכו׳, בספרי פרשת שופטים:

ג. אין מעמידין בסנהדרין לא זקן מופלג וכו׳, פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ו ע״ב) גמרא דיני נפשות מתחילין מן הצד, ברייתא; וטעם האכזריות בזקן — פירש רש״י: ששכח כבר צער גידול בנים:

ד. אין מושיבין מלך וכו׳, סנהדרין פרק כ״ג (דף י״ח ע״ב), ברייתא, אין מושיבין מלך בסנהדרין, משום דכתיב

ולסרות את דברו ; אבל מושיבין כהן גדול — אם היה ראוי בחכמה :

ה. מלכי בית דוד, אף על פי שאין מושיבין אותם בסנהדרין, יושבין ודנין הם את העם :

ו. כשם שבית דין מנוקין בצדק, כך צריכין להיות מנוקין מכל מומי הגוף ; וצריך להשתדל ולבדוק ולחפש שיהיו

כסף משנה

לא תענה על ריב, על רב כתיב, ומי אמר מלך חובה—תו לא מני אינך למיחזי ליה זכותא ; לא מלך ולא כהן גדול בעבור השנה ; ומדנקט בסיפא כהן גדול בהדי מלך, משמע דברישא -- דוקא מלך ; ועוד : דהא תנן בהדיא כהן גדול-דן, ודנין אותו, ואמרינן בגמרא דמילתא דפשיטא היא, אלא דאיידי דבעי למיתני : המלך לא דן, ולא דנין אותו- תנא כהן גדול דן ודנין אותו :

ה. מלכי בית דוד וכו׳, משנה שם (דף י״ח) :

ו. כשם שבית דין מנוקים וכו׳, פרק אחד די ממונות (דף ל״ו ע״ב) : אהא דתנן ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות- אלא כהנים לויים וישראלים המשיאים לכהונה — אמרו בגמרא : מאי טעמא ? דתני רב יוסף : כשם שבית דין מנוקין בצדק, כך מנוקים מכל מום ; אמר אמימר : מאי קרא ? כולך יפה רעיתי ומום אין בך ; ודילמא מום ממש ? אלא אמר רב אחא :

מגדל עוז

כו׳, עד הרי זה מותר, בקדושין פרק עשרה יוחסין (דף ע״ו) : אין מעמידין בכל הסנהדרין, עד שיהא רחמן, בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ו) : מלכי בית דוד כו׳,

כוכן בעלי שיבה, בעלי קומה, בעלי מראה, נבוני לחש, ושידעו ברוב הלשונות, כדי שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן:

ז. בית דין של ג', אף על פי שאין מדקדקין בהן בכל אלו הדברים, – צריך שיהא בכל אחד מהן שבעה דברים, ואלו הן: חכמה, וענוה, ויראה, ושנאת ממון, ואהבת האמת, ואהבת הבריות להן, ובעלי שם טוב, וכל אלו הדברים – מפורשין הן בתורה, הרי הוא אומר: [1] אנשים חכמים ונבונים, הרי בעלי חכמה אמור; [2] וידועים לשבטיכם – אלו שרוח הבריות נוחה מהם; ובמה יהיו אהובים לבריות? –

[1] דברים א', [2] שם

כסף משנה

אמר קרא והתיצבו שם עמך – עמך בדומין לך; וכיון שהלכו להביא ראיה מפסוק אחר, אלמא דקושטא הכי הוא, דעל מום ממש קאמר: שיהיו מנוקים מכל מום, ועוד: דאמרינן בפרק מנות חלילה דף ק"א: למעוטי סומין—מדתני רב יוסף נפקא, דתני רב יוסף: כשם שבית דין מנוקים בצדק, כך מנוקים מכל מום; וצריך להשתדל וכו', סוף פרק קמא דסנהדרין דף י"ז, ופרק שני דמנחות דף ע"ה, אמר רבי יוחנן: אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן; וכתב רבינו יודעין ברוב הלשונות, משום דדבר זר הוא להמצא מי שידע בכל ע' לשון, ומשמע לרבינו: דהאי אין מושיבין—היינו דהיכא דמשתכחי, אבל אי לא משתכחי— לא מעכבי כל הני; ויש סעד לדבר, מדאמרו גבי משה: ואילו נבונים לא אשכח:

ז. בית דין של שלשה וכו':

מגדל עוז

מהם תקלה, בסנהדרין פרק כהן גדול דף י"ח: כשם שבית דין מנוקין בצדק, עד מכל מום, בקדושין פרק עשרה יוחסין

בזמן שיהיו בעלי עין טובה, ונפש שפלה, וחברתן טובה, ודבורן ומשאן בנחת עם הבריות, ולהלן הוא אומר: [1] אנשי חיל, — אלו שהן גבורים במצות, ומדקדקים על עצמם, וכובשין את יצרן, עד שלא יהא להן שום גנאי, ולא שם רע, ויהא פרקן נאה; ובכלל אנשי חיל: שיהיה להן לב אמיץ להציל עשוק מיד עשקו, כענין שנאמר: [2] ויקם משה ויושיען; ומה משה רבינו עניו — אף כל דיין צריך להיות עניו; יראי אלהים — כמשמעו; שונאי בצע — אף ממון שלהם אינן נבהלין עליו, ולא רודפין לקבץ הממון, שכל מי שהוא נבהל להון, חסד יבואנו; אנשי אמת — שיהיו רודפין אחר הצדק מחמת עצמן בדעתן, אוהבין את האמת, ושונאין את החמס, ובורחין מכל מיני העול:

ח. אמרו חכמים: שמבית דין הגדול היו שולחים בכל ארץ ישראל, ובודקין כל מי שימצאוהו חכם, וירא חטא, ועניו, ושפוי, ופרקו נאה, ורוח הבריות נוחה הימנו — עושין אותו דיין בעירו; ומשם מעלין אותו לפתח הר הבית, ומשם מעלין אותו לפתח העזרה, ומשם מעלין אותו לבית דין הגדול:

ט. בית דין של שלשה שהיה אחד מהן גר — הרי זה פסול, עד שתהיה אמו מישראל; היה אחד ממזר, אפילו

[1] שמות י״ח [2] שמות ב׳

כסף משנה

ח. אמרו חכמים וכו׳, ברייתא בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין דף פ״ח ע״ב, גמרא זקן ממרא על פי בית דין, ותוספתא בסוף שקלים, ופרק ב׳ דתוספתא דחגיגה:

ט. בית דין של שלשה שהיה אחד מהם גר וכו׳, בפרק מצות חליצה דף ק״א ע״ב גרסינן: אמר רבא: גר דן את

מגדל עוז

דף ע״ו, וביבמות פרק מצות חליצה דף ק״א: וצריך להשתדל וכו׳, עד התורגמן, פרק קמא דסנהדרין דף י״ז: בית דין של

שלשתן ממזרים — הרי אלו כשרין לדון; וכן אם היה כל

כסף משנה

חברו דבר תורה, שנאמר: שום תשים עליך, עליך — הוא דבעינן מקרב אחיך וכו', אבל גר דן את חברו גר; ואם היתה אמו מישראל — דן אפילו ישראל; ומפרש רבינו כהרי"ף ורוב המפרשים, שכתבו: דהיינו לדיני ממונות דוקא; ובפרק החולץ ובפרק י' יוחסין אמרינן כמי: כיון דאמו מישראל — מקרב אחיך קרינן ביה; והא דבעינן אמו מישראל, — אפילו אמו מישראל קאמר, וכל שכן אם אביו מישראל, ואף על פי שאין אמו מישראל, כך כתבו התוספות בפרק מצות חליצה (בדבור המשכיל לענין חליצה); ודין גר דן את חברו, כתבו רבינו סוף פרק י"א מהלכות אלו, והטעם שלא כתבו כאן, וכתבו שם — הוא: משום דהא בדיני תנאי דיינים שבבית דין של כ"ג, ובית דין של ג' ממונים לדון את ישראל — מיירי, הילכך דין גר דן את חברו גר — איכו ענין לכאן, אלא בפרק י"א, דבחלוקים שבין דיני ממונות לדיני נפשות קא עסיק:

היה אחד ממזר וכו', פרק אחד דיני ממונות דף ל"ו ע"ב: הכל כשרים לדון דיני ממונות, לאתויי מאי וכו', לאתויי ממזר; ומה שכתב אפילו שלשתן ממזרים, נראה לי דהוא הדין לשלשתן גרים שאמם מישראל, כיון דמקרב אחיך קרינן בהו, אלא דאיצטריך לאשמועינן פסולא דגר שאין אמו מישראל, — דאפילו חד מינייהו גר - פסילי, אבל אה"נ כיון דמכשרינן בגר שאמו מישראל, שאפילו שלשתן גרים שאמם מישראל — נמי מכשרינן, וכיון שהשמיענו רבינו דאפילו שלשתן ממזרים כשרים, ממילא שמעינן לשלשתן גרים שאמן מישראל, וכל שכן הוא, דהא ממזר גריע מגר שאמו מישראל, דהא ממזר פסול לבא בקהל, וגר כשר לבא בקהל, ואף על גב דגר שאין אמו מישראל — כשר לבא

מגדל עוז

שלשה וכו', עד העול, תחלת זה הדין — בירושלמי, וסופו — בתורת כהנים: אמרו חכמים וכו', עד בית דין הגדול, תחלת

אחד מהם סומא באחד מעיניו — כשר, מה שאין כן בסנהדרין;

כסף משנה

בקהל, ואפילו הכי פסול! שאני התם, דלא קרינן ביה מקרב אחיך: וכן אם היה כל אחד מהם וכו', שם דף ל"ד ע"ב: ההוא סמיא—פירוש: באחד מעיניו, דהוה דאין דינא, ולא אמר ליה רבי יוחנן ולא מידי, משום דתנן התם בההוא פירקא: דיני ממונות דנים ביום, וגומרים בלילה, פירוש: דכיון דכולהו איתשי לא מנו למחזי בלילה, כדחזי סומא באחד מעיניו ביום, וכיון דקתני גומרים בלילה, — דין הוא לסומא באחד מעיניו שידון ביום לכתחלה, וכן כתב הרי"ף; ואמרינן התם נמי: דהא לא תא ר"י לסתמא דנדה, דפליג אהא סתמא דהכא, משום דהאי סתמא דקתני לה גבי הלכתא דדינא — עדיף טפי; אי נמי דההוא סתמא דהתם - רבי מאיר, ודהכא - רבנן, ולהכי פסק רבי יוחנן כסתמא דהכא, דאתיא כרבנן; וכתבו ההגהות על מה שכתב רבינו: אבל סומא בשתי עיניו וכו', והיינו כר"מ; ואין נראה לי, שרבינו מפרש ההוא סמיא דהוה דאין דינא, דהיינו באחד מעיניו דוקא, כמו שמפרש הרי"ף, וכמו שכתבתי, ואם כן כרבנן פסק:

מה שאין כן בסנהדרין, אפשר לפרש שלשון רבינו — דקאי אכל מאי דמדכר לעיל, בין גר שאמו מישראל, בין ממזר, בין סומא באחד מעיניו, ואם כן גר שאמו מישראל — פסול לסנהדרין, דלא גרע מחליצה, דבעינן שיהיה אביו ואמו מישראל, וכן כתב בעל נמקי יוסף בפרק מצות חליצה בשם הרי"ף והרב אחא משבחא; אלא שק"ל שהיה לו לרבינו לבאר דבריו יותר, וכיון הגר שנשא ישראלית — הוא מהמשיאין לכהונה, ולכתחלה מורין כן, כדאיתא בפרק י' יוחסין, היכא למימר הרי הוא בכלל ונשאו אתך; ואל תשיבני מגר שנשא גיורת, דבתו כשרה לכהונה! דהא אמרינן התם: דלכתחלה אין מורין כן, ועוד: דאף על גב

מגדל עוז

זה הדין בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות, וסופו — פרק הנתנקין (דף פ"ד פ"ה): ביה דין של שלשה שהיה וכו', עד אמו מישראל,

אבל הסומא בשתי עיניו – פסול לכל:
י. אף על פי שאין בית דין פחות מג' – מותר לאחד לדון

כסף משנה

דנימא דהוי בכלל ונשאו אתך מגר שכשר לכהונה, כיון דלא קרינן ביה מקרב אחיך — לאו בכלל ונשאו אתך הוא; ומכל מקום לדעת רבינו — הדין דין אמת: דלדיני נפשות בעינן שיהא ישראל מכל צדדיו, שכיון שלא כתב הכשר באמו מישראל אלא בבית דין של ג', אלמא דלסנהדרין — מיפסל: וכן נראה מדבריו סוף פרק ה' מהלכות אלו:

י. אף על פי שאין בית דין פחות מג', בריש סנהדרין דף ג': רב אחא בריה דרב איקא אמר: מדאורייתא חד כמי כשר, שנאמר: בצדק תשפוט עמיתך; וקשה לי, למה לא פסק כרבא, דפליג התם ארב אחא, ואמר דמדאורייתא בעינן ג'? דהא רבא בתרא הוא, ומריה דגמרא! ובתשובת הרשב"א שמצאתי והכתבנה לקמן בסמוך — נתן טעם: למה פסק רבינו כן?:

ומדברי סופרים וכו', משנה ריש סנהדרין דיני ממונות בג':

ושנים שדנו אין דיניהן דין, שם (דף ה' ע"ב) תניא: רבי שמעון בן גמליאל אומר: יפה כח פשרה מכח הדין, שטנים שדנו — בעלי דינין יכולין לחזור בהם; ואף על גב דשמואל סבר דפליגי רבנן עליה ואמר: דשנים שדנו — דיניהן דין! הא אמרינן התם: רבי אבהו אמר שנים שדנו — אין דיניהם דין לדברי הכל; ופסק רבינו כמותו, משום דכל היכא שאנו יכולים למעט המחלוקת — יש לנו למעט; ועוד: דאמרינן פרק שני דכתובות, ובפרק זה בורר: ודילמא רבנן דבי רב אשי — כשמואל סבירי להו, אלמא דאין הלכה כמותו; ועוד: דגרסינן בירושלמי: רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו שנים שדנו – אין דיניהן דין; והא ודאי כרבי יוחנן קיימא לן לגבי שמואל, וכל שכן כד הוי

מגדל עוז

תחלת זה הדין — בקדושין פרק י' יוחסין (דף ע"ו), וכולו — פרק החולץ, ופרק מצות חליצה (דף ק"ב): היה אחד מהם

מן התורה, שנאמר: [ו] בצדק תשפט עמיתך; ומדברי
[ו] ויקרא י"ט

כסף משנה

ריש לקיש בהדי רבי יוחנן; והכי מילי דאין דיניהן דין – באינן מומחין, ולא קבלום עליהם בעלי דינין, דאם הם מומחין לרבים, או נטלו רשות, אפילו אחד—דינו דין, כמו שכתב רבינו בסמוך, ואם קבלום עליהם; ומכל מקום קשה לי בדברי רבינו, שכתב לעיל בסמוך: שמותר לאחד לדון מן התורה, והיינו כרב אחא בריה דרב איקא, ובהדיא אמרינן התם בגמרא דלרב אחא בריה דרב איקא— אית ליה דשמואל, דאמר: שנים שדנו — דיניהם דין, והיאך פסק רבינו כאן דלא כשמואל? ואפשר לומר: שכך מפרש רבינו: לרבא דאמר: דמדאורייתא בעינן תלתא, הא ודאי לית ליה דשמואל, דהא מדאורייתא תלתא בעינן, לרב אחא—אית ליה דשמואל, כלומר: אפשר לקיים דברי שמואל, כיון דמדאורייתא— לא בעינן תלתא, בדיעבד שנים שדנו — דיניהן דין; וכיון דהזכיר דשמואל ורבי אבהו לא פליגי אי מדאורייתא חד כשר או לא, אלמא דאפילו רבי אבהו מודה דמדאורייתא — חד כשר, ומדרבנן הוא דבעינן תלתא, אלא דאלמוה רבנן לתקנתייהו למימר: דאפילו דיעבד לא סגי בלא תלתא, ואף על גב דאמרינן (דף ל"ד ע"ב): אי מה ריבים בשלשה, אף נגעים בשלשה? תלמוד לומר: והובא אל הכהן וכו'; דמשמע דמדאורייתא דיני ממונות בשלשה! צריך לומר לפי זה — דדרך אסמכתא קאמר הכי:

אהרן כך מצאתי שנשאל הרשב"א, והשיב וז"ל: כתבת התימא מהרמב"ם, שפסק כרב אחא, דמדאורייתא חד נמי כשר, ועם זה פסק דשנים שדנו - אין דיניהם דין!:

אני אומר: כי הרב פסק כרב אחא, מדקתני בברייתא: דיני ממונות בשלשה, ואם היה מומחה לרבים - דן אפילו יחידי; וסבור הרב ז"ל דברייתא - הכי קתני: דיני ממונות בשלשה, משום יושבי קרנות, כרב אחא, ומדאורייתא אפילו יחיד שאינו מומחה

מגדל עוז

ממזר, עד פסול לכל, בקדושין פרק י' יוחסין, ובנדה פרק בא סימן דף מ"ט, ובסנהדרין פרק קמא (דף ט"ז ו"ז), ופרק

סופרים: עד שיהיו שלשה; ושנים שדנו — אין דיניהן דין:

כסף משנה

לרבים — דן אפילו יחידי לכתחלה, ואפילו מדרבנן, דאוקמוה אדיניה, ולית ליה להאי תנא ערוב פרשיות, וכמו שפירש רש״י, ומכל מקום מדרבנן: כל שאינו מומחה לרבים - בעינן שלשה, ואלמוה לתקנתא, דאי ליכא ג׳ — אפילו בדיעבד אין דיניהן דין; ואם תאמר: אם כן אמאי לא אקשו מהאי ברייתא לרבי אבהו? יש לומר: דאמר לך רבי אבהו: הנא דאמרי כרבי שמעון בן גמליאל, דאמר: הדין בשלשה, ושמא הזקיקו לרב לומר כך — מדגרסינן בפרק ראוהו בית דין: והם ג׳ וכו׳, ואמאי לימא הלא כמי לא תהא שמיעה גדולה מראיה! ואסיקנא: הך סיפא איצטריכא ליה, שאין היחיד נאמן על ידי עצמו, סד״א הואיל ותנא דיני ממונות בשלשה, ואם היה מומחה לרבים דן אפילו יחידי, — הכי כמי בקדשים ביחיד, — קא משמע לן; ואימא הכי כמי? אין לך מומחה לרבים בישראל יותר ממשה רבינו, ואמר ליה: עד דהוי אהרן אחיך, אלמא דברייתא דאם היה מומחה לרבים — לדבר תורה קאמר, ולפיכך פסק הרב כך; ומכל הנך ראיות שכתבתי למעלה - ראה הרב דלית הלכתא כשמואל, ולפיכך פסק דאפילו מדרבנן — פסלי חד דלאו מומחה, ואפילו שנים; וניחא לי כמי קצת לדברין הא דאכשרו תרי בפרוזבול, וכן בבטול הגט, וקרו להן בית דין, ואם איתא, כיון דאית לן ערוב פרשיות, אפילו בהא, היאך קרו להו בית דין בשום ענין? ואף על גב דאמרינן בריש פרקין דרבא לית דשמואל, ורב אחא אית ליה דשמואל! אפשר לומר: דאפילו רב אחא לית ליה דשמואל, דאמר: דאם דנו דיניהם דין, אלא מעיקר דינא קאמר, כן נראה לי לדעת הרב; אלא שקשה לי, הא דאותביניה לרבי אבהו דאמר שנים שדנו — דברי הכל אין דיניהם דין, מדן את הדין, זכה את

מגדל עוז

אחד דיני ממונות (דף ל״ו): אף על פי שאין בית דין, עד אלא אחד, פרק קמא דסנהדרין (דף ה׳), ובמסכת אבות (דף י׳): יש לאדם לעשות דין לעצמו, על דן לעצמו, במקין פרק המניח

יא. אחד שהיה מומחה לרבים, או שנטל רשות מבית דין— הרי זה מותר לו לדון יחידי, אבל אינו חשוב בית דין; ואף על פי שהוא מותר, —מצות חכמים הוא: שמושיב עמו אחרים, שהרי אמרו: אל תהי דן יחידי, שאין דן יחידי אלא אחד:

כסף משנה

החייב, וחייב את הזכאי, מה שעשה—עשוי, דאלמא לרב אחא לא קשיא, דלדידיה מה שעשה עשוי! עדיין יש לי לומר דאכן לא שמעינן לרב אחא, דאית ליה דשמואל, ומן התקנה, הילכך לא אפשר לן לאקשויי ליה מינה, אלא לכי תמצא לומר דלית אקשי ליה מינה, ומתרצינן ליה לרבי אבהו, עכ"ל:

יא. אחד שהיה מומחה לרבים, שם דף ד' ה', תנו רבנן: דיני ממונות בשלשה, ואם היה מומחה לרבים— דן אפילו יחידי; ואמר רב נחמן: כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי; ואסיקנא דהכי קאמר: כגון אנא דגמירנא וסבירנא, ואף על גב דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא, — דינו דין; ומה שכתב רבינו: או שנטל רשות מבית דין, דפירוש אף על פי שאינו מומחה לרבים דגמיר וסביר, אבל מומחה הוא, דאי שאינו מומחה— הרי כתב רבינו סוף פרק ד' שאין רשותו מועלת כלום, ואיך יהיה מותר לו לדון יחידי?; ואין לומר דאפילו באינו מומחה עסקינן, והיינו טעמא דמאי דאין, — משום דקבלו בעלי דינין עלייהו, דאם כן לאו מתורת נוטל רשות הוא דמאי דאין, אלא מכח קבלת הבעלי דינין, ואי הכי רועה בקר נמי! אלא ודאי כדאמרן:

אבל אינו חשוב בית דין, כלומר: להיות הודאה בפניו כמודה בפני בית דין, וכמו שנתבאר זה בדבריו בסוף פרק ה':

ואף על פי שהוא מותר וכו', משנה במסכת אבות (דף כ"ט):

מגדל עוז

(דף כ"ז): אין סותרין את דינו, עד תלמידי חכמים הראוין,

יב. יש לאדם לעשות דין לעצמו אם יש בידו כח, הואיל וכדת וכהלכה הוא עושה – אינו חייב לטרוח ולבא לבית דין – אף על פי שלא היה שם הפסד בנכסיו אילו נתאחר ובא לבית דין; לפיכך אם קבל עליו בעל דינו, והביאו לבית דין, ודרשו ומצאו שעשה כהלכה, ודין אמת דן לעצמו – אין סותרין את דינו:

יג. אף על פי שבית דין של שלשה – בית דין שלם הוא, כל זמן שהן רבים – הרי זה משובח; ומוטב שיחתך הדין בי״א, יותר מעשרה; וצריכין שיהיו היושבים כולם שם בבית דין – תלמידי חכמים וראוין:

כסף משנה

יב. יש לאדם לעשות דין וכו׳, בבא קמא פרק המניח דף כ״ז ע״ב, פלוגתא דרב יהודה ורב נחמן, וסבר רב נחמן דעביד איניש דינא לנפשיה אפילו במקום דליכא פסידא, פירוש: אם לא יבא לבית דין: וידוע דהלכתא כרב נחמן בדיני:

יג. אף על פי שבית דין של ג׳ וכו׳, פרק קמא דסנהדרין (דף ז׳ ע״ב): רב הונא כי הוה אתי דינא קמיה — מכניף ומייתי י׳ רבנן מבי רב, אמר כי היכי דנמטייה שיבא מכשורא, פירש שיגיענו נסורת קטנה מן הקורה, כלומר: שאם נטעה—ישתלש העונש בין כולהו, ויקלו מעלי:

וצריכין שיהו היושבים כולם שם בבית דין ת״ח וראויים, ברייתא פרק שבועת העדות (דף ל׳ ע״ב), ומניין לדיין שלא ישב תלמיד בור לפניו? פירוש, לישא וליתן עמו שלא יטעהו? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק:

יד. ואסור לאדם חכם וכו׳, ברייתא בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ״ג), כך היו נקיי הדעת עושים – אין יושבין בדין, עד שיודעים עם מי יושבים:

מגדל עוז

פרק קמא דסנהדרין (דף ה׳): ואסור לאדם חכם כו׳, עד סוף הפרק, בסנהדרין פרק זה בורר דף כ״ג:

יד. ואסור לאדם חכם שישב בדין, עד שידע עם מי ישב, שמא יצטרף עם אנשים שאינן הגונים, ונמצא בכלל קשר בוגדים, לא בכלל בית דין:

פרק שלישי

א. עד אימתי יושבין הדיינים בדין? סנהדרי קטנה ובית דין של שלשה יושבין מאחר תפלת השחר, עד סוף שש שעות ביום; אבל בית דין הגדול – היו יושבין מתמיד של שחר – עד תמיד של בין הערבים; ובשבתות

כסף משנה

פרק שלישי

א. עד אימתי כו' סנהדרי קטנה ובית דין של שלשה וכו', פרק קמא דשבת (דף י'): עד אימתי יושבים בדין? אמר רב ששת: עד זמן סעודה; ובסמוך אמרו: שעה ו' היא זמן סעודת תלמידי חכמים, ואם כן הוה ליה לרבינו לכתוב עד תחלת שש, כדי שיסעדו בשעה ששית! אם לא נאמר: דמשמע ליה עד זמן סעודה, עד סוף זמן סעודה, והיינו עד סוף שש; ולא תקשי לך היאך יסעדו אחר שש, שהוא כזורק אבן לחמת? דהא אמרינן דאי טעים מידי בצפרא – לית לן בה:

אבל בית דין הגדול היו יושבין וכו', ברייתא בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין (דף פ"ח ע"ב):

ובשבתות וימים טובים וכו', באותה ברייתא: ובשבתות וימים טובים—יושבים בחיל; ובתוספתא דחגיגה (דף של"ז)

מגדל עוז

פרק שלישי

עד אימתי, עד בית דין הגדול, פרק קמא דשבת (דף י'): היו יושבין בבית המדרש כו', עד שבהר הבית, בסנהדרין

וימים טובים - היו יושבין בבית המדרש שבהר הבית :
ב. אין בית דין של ע״א צריכין שיהיו יושבין כולן כאחד-- במקומן שבמקדש , אלא בעת שיהיו צריכין להתקבץ- מתקבצין כולן : ובשאר העתות , כל מי שהיה לו עסק - יצא לעשות חפצו וחוזר , והוא שלא יפחתו מכ״ג יושבין תמיד - כל זמן ישיבתן ; הוצרך אחד מהן לצאת - הרי זה מסתכל בחבריו הנשארים , אם ישארו שם כ״ג - יצא , ואם לאו - לא יצא עד שיבא אחר :
ג. אין מתחילין את הדינין בלילה ; מפי השמועה למדו : שהדינין כנגעים , שנאמר : [י] כל ריב וכל נגע — מה ראיית

[י] דברים כ״א

כסף משנה

פרק ג׳ כתוב : נכנסים לבית המדרש שבהר הבית , והטעם פרש״י שלא יהיו נראים כיושבין בדין , שבלשכת הגזית היו דנין :
ב. אין בית דין של ע״א צריכין וכו׳ , עד ואם לאו לא יצא עד שיבא אחר , סנהדרין פרק א׳ דיני ממונות (דף ל״ז) , והטעם שלא יפחתו מכ״ג — דריש ליה התם מאל יחסר המזג פירוש אל יחסרו מחלק הג׳ שהוא כדי הראוי למזוג , וכ״ג שליש של ע׳ , דסתם מזיגה על חד תרי , ושאני מזיגה דרבא , דהוי על חד תלת ; ויש מפרשים : אל יחסר מז״ג — בגימטריא כ׳ , אם חסרו * מ״ט , שנשארו כ״ג — אין לחוש (*נ״ע שאין החשבון מכוון דאם חסרו מ״ט מע״א — לא נשאר לו כי אם כ״ב) ; ומכאן למד רבינו שלא היו יושבין כולם תמיד , ולא היו מתקבצים אלא בעת הצורך :
ג. אין מתחילין את הדינין וכו׳ , בסנהדרין פרק א׳ דיני ממונות (דף ל״ב) : דיני נפשות — דנים ביום , וגומרים ביום : דיני ממונות — דנין ביום , וגומרין בלילה ; ואמרינן עלה בגמרא דף ל״ד ע״ב : מנא הני מילי ? אמר רבי חייא בר פפא : דאמר קרא ושפטו את העם בכל עת וכו׳ , דרבא רמי : כתיב ושפטו את העם

מגדל עוז

פרק הנחנקין דף פ״א : אין בית דין של שבעים ואחד כו׳ , עד בלילה , בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ו) : הנחלות

נגעים ביום בלבד, אף הדינין ביום:

כסף משנה

בכל עת, וכתיב והיה ביום הנחילו וכו׳, הא כיצד? יום—לתחלת דין, לילה—לגמר דין, פירוש משום דכתיב: ושפטו, ועיקר משפט—היינו גמר דין; ובתר הכי אמרינן: מתניתין דלא כרבי מאיר, דתניא: היה רבי מאיר אומר מה תלמוד לומר (על פיהם יהיה) כל ריב וכל נגע וכו׳? מקיש ריבים לנגעים, מה נגעים ביום—אף ריבים ביום; ויש לתמוה למה תפס רבינו קרא דמייתי בגמרא אליבא דרבי מאיר, ושביק קרא דמייתי ליה אליבא דרבנן? ויש לומר: דאמרינן התם בגמרא לקמן: ור״מ ביום הנחילו מאי עביד ליה? מבעי ליה לכדתני רבה בר חנינא קמיה דרב נחמן וכו׳, ביום אתה מפיל נחלות, ואי אתה מפיל נחלות בלילה; והא דרבה בר חנינא—הלכה היא, וכמו שכתב רבינו בפרק זה, והשתא כיון דביום הנחילו איצטריך למדרש: ביום אתה מפיל גורלות,-ממילא בטלה לה ההיא ראיה דרבא, ואם כן אף על גב דלא קיימא לן כרבי מאיר מדרשא דדריש למעט בלילה, בין לתחלת דין בין לגמר דין,— דרשינן ליה למעוטי לתחלת דין, וקרא דושפטו את העם בכל עת—דרשינן אגמר דין; ואם תאמר כיון דדרשינן דאין גומרין דין בלילה מכל ריב וכל נגע-לא מצית למדרש ושפטו לגמר דין, דהא אמרינן; ורבי מאיר ושפטו מאי דריש ביה? ואמר רבא לאיתויי יום המעונן, דאף על גב דאין רואים בו נגעים—דנין בו משפטו, ואם כן לילה לגמר דין מנא לן? ויש לומר: דלא איצטריך לרבנן קרא דושפטו ליום המעונן, שאינם מקישים ריבים לנגעים, אלא לומר: מה זה ביום, אף זה ביום,—לא לשום הקישא אחרת; אבל רבי מאיר דמקיש להו לגמרי—איצטריך ושפטו לאפוקי יום המעונן; תדע! דר״מ מקיש להו לגמרי, ורבנן לא גמרי מנגעים, אלא דריבים ביום ותו לא, דהא סומא באחד מעיני פסול לרבי מאיר, דומיא לנגעים, ולרבנן כשר:

מגדל עוז

כדינין שנאמר בהן לחוקת משפט, בפרק יש נוחלין דף קי״ג · לפיכך אין מפילין כו׳, עד ואין עושין דין, בסנהדרין פרק אחד

ד. וכן אין מקבלין עדות, ואין מקיימין שטרות בלילה; ובדיני ממונות, אם התחילו ביום—מותר לגמור הדין בלילה:

כסף משנה

ד. וכן אין מקבלין עדות וכו׳, כתב בעל נמקי יוסף בשם הרמב״ן: בפרק יש נוחלין ופרק א׳ דיני ממונות: דאפילו נתקבל— פסול, דאמרינן בראש השנה דף כ״ה ע״ב: למה לי למיתני נחקרו העדים וכו׳? סלקא דעתך אמינא תהוי חקירת העדים כתחילת דין, ומקודש מקודש כגמר דין, ולקדשיה בלילה, מידי דהוה אדיני ממונות וכו׳, דגומרין בלילה, - קמשמע לן; אלמא קבלת עדות— כתחלת דין הוא, שאינה אלא ביום, אפילו בדיעבד, דתנן ביבמות פרק מצות חליצה (דף ק״ד): חלצה בלילה—חליצתה כשרה, ורבי אלעזר פוסל; ומפרשינן בגמרא: דמר סבר חליצה-כתחלת דין דמיא, ומר סבר— כגמר דין דמיא; אלמא תחלת דין בלילה— אפילו דיעבד פסול, והוא הדין לקבלת עדות, דתרווייהו—כי הדדי נינהו, וכמו שכתבתי:

ואין מקיימין שטרות וכו׳, זה דבר פשוט, שהרי צריך קבלת עדות, ואפילו על פי הדברים שכתב רבינו פרק חמישי מהלכות עדות, שיכולים לקיים השטר על פיהם, ואין שם קבלת עדות! כיון שהטעם הוא משום דבדרבנן—עד נעשה דיין, מכל מקום הוה ליה כקבלת עדות, ולא הוי אלא ביום:

ובדיני ממונות וכו׳, לא קאי אלא אראש דבריו: אין מתחילין את הדינין, וכך שעור הלשון: ובדיני ממונות דוקא אם התחילו הדין ביום— מותר לגמור בלילה, אבל בדיני נפשות—אסור לגמרו בלילה, דאילו קבלת עדות הוא הוי כתחלת דין— לא שייך ביה אם התחילו גומרין, דכוליה התחלה הוא; ודין זה דבדיני ממונות גומרין בלילה ולא בדיני נפשות - כבר נתפרש בסמוך:

מגדל עוז

דיני ממונות דף ל״ב ל״ד: כל בית דין של ישראל, עד בדברי תורה וחכמה, פרק קמא דסנהדרין דף ז׳: כל סנהדרין או מלך

ה. הנחלות כדינין, שנאמר בהן: י לחקת משפט; לפיכך אין מפילין נחלות בלילה:

ו. שנים שנכנסו לבקר את החולה, וצוה בפניהם — כותבין

י במדבר כ"ז

כסף משנה

ה. הנחלות כדינין וכו', סנהדרין פרק א' דיני ממונות (דף ל"ד ע"ב), ובתרא פרק יש נוחלין (דף קי"ג ע"ב): והיה ביום הנחילו את בניו — ביום אתה מפיל נחלות, ולא בלילה; ואסיקנא דדין נחלות קאמר, פירוש דבפרשת נחלות כתיב לחקת משפט, דמשמע הפלת נחלות דין קבוע הוא בשעת המיתה, הכל כמו שאמר המת, ואין הדבר צריך דיינין, אלא כל אחד מיורשיו-יחזיקוהו שומעי הצואה בשלו; וכיון דאמר קרא ביום הנחילו — משמע דהכי מילי דצואת המת הוי דין פסוק, ואין צריך עוד לדיינים — ביום, אבל בלילה — לא הוי דין פסוק וצריך דיינים, ואלו שמעו צואת המת-יעידו בפניהם; ויש מחלוקת בין המפרשים, דאיכא מאן דאמר דכיון דדברי שכיב מרע — ככתובים וכמסורים דמו — לא הוי אלא מדרבנן, כי מרבי הכא — לא מרבינן אלא בקנין; ואיכא מאן דאמר דבלא קנין מיירי, ואליבא דרבי יוחנן בן ברוקה; והרוצה לעמוד על עיקרן של דברים — יעיין בחשן המשפט:

כתב הרמ"ך הנחלות כדינים וכו', תימא! למה הביא לשון שסותר אותו בגמרא? והוי ליה למימר לפיכך אין דיני נחלות בלילה!; ועוד תימא לן! היכי תלי תניא בדלא תניא, שאמר הנחלות כדינים, ואדרבא לפסק הלכה: כל הנחלות מדינים גמרינן, כדרמי: הכא כתיב ושפטו את העם בכל עת, וכתיב והיה ביום הנחילו את בניו, הא כיצד? יום לתחלת דין, לילה לגמר דין! עכ"ל:

ו שנים שנכנסו לבקר את החולה וכו', פרק א' דיני ממונות (דף ל"ד ע"ב) ובפרק יש נוחלין (דף קי"ג ע"ב), מימרא דרב יהודה

מגדל עוז

כו', עד להושיב דיינין, בירושלמי דסנהדרין, ובמכילתא פרשת אלה הדברים: אמרו חכמים שמא תאמר כו', עד במשפט, במכילתא פרשת אלה הדברים, דף ל"א, ובספרי פרשת שופטים:

ואין עושים דין; ואם היו שלשה, רצו — כותבין, רצו —

כסף משנה

אמר רב כלשון רבינו, ואמר רב חסדא עלה: לא שנו אלא ביום, אבל בלילה — כותבין, ואין עושין דין, משום דהוו להו עדים, ואין עד נעשה דיין, ופרשה: רצו כותבין בלשון עדות, והיורשין יבואו לבית דין, ובית דין יעשו כפי הנראה; רצו עושין דין, השומעין רשאין ושליטין להיות מחזיקין כל אחד בשלו, הכל כמו ששמעו; שנים אין עושין דין, דמתחלתו לא נראו להיות לדיינין, אבל בלילה שאינו ראוי לדין — כותבין ואין עושין דין — אפילו למחר, שמתחלתם לא נראו לישב לשם דין, עכ"ל; ובפרק יש נוחלין כתב רשב"ם: דדוקא נקט שנכנסו לבקר, שילכך רצו עושין דין, אבל נכנסו להעיד — הרי הם עדים, ואין עד נעשה דיין; והביא ראיה לדבריו מדאמרינן פרק קמא דמכות גבי נמצא אחד מהם קרוב או פסול — עדותן בטלה, דאמרינן להו: למחזי אתיתו? או לאסהודי? ואי לאסהודי, נמצא אחד מהם קרוב או פסול — עדותם בטלה; ופירש הוא ז"ל דאמרינן להו מתחלה כשראיתם העדות נתכוונתם להעיד? או לראות הדבר? אלמא כונה להעיד פסול; וגם הביא ראיה מתשובת זקנו רש"י; ובעלי התוספות חלקו עליו, והיא דפרק קמא דמכות פירשוה בענין אחר, מכל מקום רבינו ז"ל מסכים לדבריו, שהרי ההיא דמכות, רבינו בפרק חמישי מהלכות עדות — מפרשה כדברי רשב"ם, שכן כתב שם: על פי שנים עדים או שלשה עדים, לעשות ג' כשנים וכו', וכיצד בודקין את הדבר? כשיבאו לבית דין עדים מרובים — כת אחד אומרים להם כשראיתם זה שהרג או חבל, להעיד באתם? או לראות? כל מי שאומר לא להעיד עליו, אלא לראות מה הדבר? ובכלל העם באתי, — מפרישים אותו, וכל מי שאומר: לא הייתי עומד אלא להעיד, ולכוין העדות, — מפרישין אותו, אם נמצא באלו שנתכוונו להעיד קרוב או פסול — עדותן בטלה; במה דברים אמורים: בשהיה בהם קרוב או פסול, אבל אם כולם כשרים, אחד שנתכוון להעיד,

מגדל עוז

ועוד אמרו חכמים כו', עד עשרו בלבד, בסנהדרין, ובמסכת

עושין דין; במה דברים אמורים: ביום, אבל בלילה—כותבין ואין עושין דין:

כסף משנה

או שלא נתכוון להעיד, נראה הדבר וכיון עדותו, והיה שם התראה, — חותכין הדין על פיו, בין בדיני ממונות, בין בדיני נפשות; ומה שהקשו: אם כן אין לך גט כשר כשנותן בפני קרובים, או קדושין, אם נתכוונו להעיד! — לא קשיא, דכיון שנתנו ליחד עדים, אף אם יתכוונו הקרובים להעיד — אין בכך כלום, דאין כוונה פוסלת אלא כשאין עדים מיוחדים; ואם תאמר: והא בעינן הגדה בשאר ממון, חוץ מקדוש החדש, משום דכתיב כזה ראה וקדש, וקיום שטרות דרבנן, ואם כן היכי אמרינן רצו עושים דין! תירץ הריטב״א: דמה שצוה בפניהם — חשוב הגדת עדים, דהודאת בעל דין — כמאה עדים דמי; אבל בעל נמקי יוסף כתב בסנהדרין: רצו עושין דין, פירש רש״י שהם פוסקים הדין על פי צואתו, ואין צריך בית דין אחר; נראה מפירושו: שהוא עשאן בית דין של עצמו, ואין היורשין יכולים לדון בפני אחר, שצואה בעצמה - הוא פסק דין שנפסק בפני אלו שהם בית דין; ושמעינן מהא: דבית דין יכולים לדון על פי ראייתם, בלא קבלת עדות אחרות; כיון שהם יודעים הדבר; ושלא כדברי המפרשים דבדיני ממונות — בעינן שיעידו בפניהם, דהגדה בעינן, ושאני הכא דאיכא הגדת בעל דבר, והודאת בעל דין כמאה עדים דמי, עכ״ל; ולי נראה: דאי איכא למידק מלשון רש״י, — איפכא איכא למידק מיניה, דאי לנסחת ספרינו דגרסינן ברש״י ״רצו עושין דין השומעין רשאין ושליטין להחזיק כל אחד בשלו, הכל כמו ששמעו״ מדקאמר הכל כמו ששמעו — משמע: טעמא דשמעו, דאיכא הגדה, אבל אי ליכא הגדה — לא; ואפילו אם תמצא לומר שלא היה גורס כדברי רש״י, כי אם כמו שכתב בשמו, —איכא למימר: דמדקאמר על פי צואתו — משמע דוקא משום דאיכא צואה, דהיינו הגדה, ועל פיה פוסקין הדין, אבל אי ליכא הגדה — לא; ואין

מגדל עוז

ע״ז פרק רבי ישמעאל דף ע״ב: כל דיין שנתן ממון וכו׳, על

ז כל בית דין של ישראל שהוא הגון–שכינה עמהם; לפיכך צריכין הדיינין לישב באימה, ויראה, ועטיפה, וכובד ראש; ואסור להקל ראש, או לשחק, או לספר בשיחה בטלה בבית דין, אלא בדברי תורה וחכמה:

ח כל סנהדרין, או ראש גולה – שהעמידו להן לישראל דיין שאינו הגון, ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דיין, אף על פי שהוא כולו מחמדים, ויש בו טובות אחרות–הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה, שנאמר:

כסף משנה

לומר דמשמעינן מהא — לא קאי לרש״י אלא למימרא דרב יהודה, דהיכי שמעינן מינה הכי? דהא הריטב״א פירש על הא דרב יהודה, דמה שלוה בפניהם — חשוב הגדה, ובעל נמקי יוסף גופיה בפרק יש נוחלין מייתי הא דכתב הריטב״א על הא דרב יהודה; וכתב עוד רשב״ם: דהכי מילי דרצו עושין דין, דמשמע דאפילו החולה אין יכול להזור בו, — כגון מתנת שכיב מרע במקצת, וקנו מיניה, דתו לא מצי הדר ביה; אבל בלא קנין, כיון דיכול להזור בו — אין עושין דין, שאין לדיינים לעשות דין בדבר שאפשר להבטל עדיין, ואם רצו — אין דיניהם דין, דעדיין לא קנו עד שימות שמא יחזור בו:

ז. כל בית דין של ישראל וכו׳, פרק קמא דסנהדרין דף ז׳: לפיכך צריכים וכו׳, ובעטיפה, דאמרינן בפרק קמא דשבת: מאימתי התחלת הדין? משיתעטפו הדיינים, ונאמר הדברים — הטעם: מפני מורא שכינה:

ח. כל סנהדרין וכו׳, שנאמר לא תכירו פנים במשפט, כתוב בסמ״ג מל״ת סימן קפ״ד, תניא במכלתין: לא תכירו פנים — אזהרה זו לממונה להושיב דיינים, שלא יאמר איש פלוני

מגדל עוז

על חמור, בירושלמי דבכורות: כך היה דרך החכמים הראשונים כו׳, עד סוף הפרק, פרק בתרא דהוריות, במעשה דרבי גמליאל עם רבי יהושע: שלח לכם, ולא באו, וקרא כתיב: והוא נחבא

¹ לא תכירו פנים במשפט, מפי השמועה למדו: שזה מדבר כנגד הממנה להושיב דיינין; אמרו חכמים: שמא תאמר ׳איש פלוני נאה—אושיבנו דיין, איש פלוני גבור—אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי—אושיבנו דיין, איש פלוני יודע בכל לשון—אושיבנו דיין׳ נמצא מזכה את החייב, ומחייב את הזכאי: לא מפני שהוא רשע, אלא מפני שאינו יודע, לכך נאמר, ² לא תכירו פנים במשפט; ועוד אמרו: כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון—כאלו הקים מצבה, שנאמר: ³ ולא תקים לך מצבה אשר שנא יי׳ אלהיך; ובמקום תלמידי חכמים—כאלו נטע אשירה, שנאמר: ⁴ לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח יי׳ אלהיך; וכן אמרו חכמים: ⁵ לא תעשון אתי אלהי כסף׳—אלוה הבא בשביל כסף וזהב, זה הדיין שמנוהו מפני עשרו בלבד:

ט. כל דיין שנתן ממון כדי שיתמנה—אסור לעמוד מפניו;

¹ דברים ה׳ ² שם ³ שם י״ז ⁴ שם ⁵ שמות כ׳

כסף משנה

נאה וכו׳, מעלה הכתוב על שמנהו—כאילו הכיר פנים; ועוד אמרו: כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון וכו׳, עד בלבד, פרק קמא דסנהדרין; ומה שכתב שהוא כאילו הקים מצבה, צריך עיון היכא מייתי ליה? והרב מהר״י קולון האריך הרבה בשורש קי״ג לבקש מנוח לכף רגלו, אמאי דריש לה רבינו מלא תקים לך מצבה? ובפרק קמא דסנהדרין מייתי לה מלא תטע לך אשרה; ורואה אני דבריו טובים ונכוחים—אילו היה דרכו של רבינו לדרוש פסוקים מדעתו, ולהניח הדרשה המפורשת בגמרא, ומכיון שאינו כן—נראה לי: דבשום דוכתא דריש לה מלא תקים לך מצבה:

ט. כל דיין שנתן ממון אסור לעמוד מפניו וכו׳, ירושלמי בסוף בכורים: ר׳ מנא מקל לאלין דמתמניין בכסף;

מגדל עוז

אל הכלים; וענין ההוראה פרק קמא דע״ז, ובשבת פרק היה נוטל, ומקומות הרבה:

וצוו חכמים: להקל אותו, ולזלזל בו; ואמרו חכמים: שהטלית שמתעטף בה – תהי בעיניך כמרדעת של חמור:

י. כך היה דרך חכמים הראשונים: בורחין מלהתמנות, ודוחקין עצמן הרבה שלא ישבו בדין, עד שידעו שאין שם ראוי כמותם, ושאם ימנעו מן הדין - תקלקל השורה; אף על פי כן, לא היו יושבין בדין, אלא עד שמכבידין עליהם את העם והזקנים, ופוצרין בהם:

פרק רביעי

א. **אחד** בית דין הגדול, ואחד סנהדרין קטנה, או בית דין של שלשה – צריך שיהיה אחד מהן סמוך מפי הסמוך, ומשה רבינו סמך את יהושע בידו, שנאמר:

כסף משנה

רבי אימי קרא עליסון אלהי כסף וכו'; אמר רבי יאשיה וטלית שעליו — כמרדעת של חמור; אמר רבי אשיין: זה שבאת מתמנה בכסף — אין עומדין מפניו, ואין קורין אותו רבי, והטלית שעליו — כמרדעת של חמור:

י. **כך** היה דרך וכו', פרק קמא דסנהדרין: רבי זירא הוה מיטמר מלסמוכי, ואיתיה כמי בירושלמי סוף בכורים:

פרק רביעי

א. **אחד** בית דין הגדול וכו', מתבאר מתוך מאי דאיתא בפרק קמא דסנהדרין דף ה': ואחד הנסמך וכו',

מגדל עוז

פרק רביעי

אחד בית דין הגדול, על כמו שבארנו, עיקר ההלכות — פרק קמא דסנהדרין דף ד' ה', והבאור בתוך זה הפרק:

י ויסמך ידיו עליו ויצוהו ; וכן השבעים זקנים — משה רבינו סמכם, ושרתה עליהן שכינה ; ואותן הזקנים — סמכו לאחרים, ואחרים לאחרים ; ונמצאו הסמוכין — איש מפי איש — עד בית דינו של יהושע, ועד בית דינו של משה רבינו ; ואחד הנסמך מפי הנשיא, או מפי אחד מן הסמוכין, אפילו לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם:

ב. וכיצד היא הסמיכה לדורות? — לא שיסמכו ידיהן על ראש הזקן, אלא שקורין לו רבי, ואומרים לו: הרי את סמוך, ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות:

ג. ואין סומכין סמיכה שהיא מנוי הזקנים לדיינות — אלא בשלשה, והוא שיהיה האחד מהן סמוך מפי אחרים, כמו שבארנו:

י במדבר כ"ז

כסף משנה

אפילו לא היה אותו סמוך בסנהדרין מעולם, למד כן — מדאשכחן דלאחר החרבן דלא הוו סנהדרין - היו סומכין:

ב. וכיצד היא הסמיכה וכו', פרק קמא דסנהדרין:

ג. ואין סומכין וכו', אלא בשלשה, שם במשנה: סמיכת זקנים - בשלשה, דברי רבי שמעון ; רבי יהודה אומר: בחמשה, ופירש רש"י: סמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של צבור ; ובגמרא דף י"ג ע"ב: תנא סמיכה וסמיכת זקנים — בשלשה ; מאי סמיכה וסמיכת זקנים? אמר רבי יוחנן: מיסמך סבי לקרות להם רבי ; ומשמע דאף על גב דאפליגו במתניתין רבי יהודה ורבי שמעון — בסמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של צבור, — אי הויא בשלשה? או אי הויא בחמשה? בסמיכת סבי לקרות להם רבי - לכולי עלמא הויא בשלשה, כדקתני בברייתא שכתבתי בסמוך: ומה שכתב והוא שיהיה האחד וכו', נראה מדבריו דבאחד סמוך סגי, אף על פי שהשנים האחרים אינם

מגדל עוז

אין קרוי אלהים אלא בית דין כו', עד שיהו סמוכין בארץ, הכל

ד. אין קרוי אלהים - אלא בית דין שנסמך בארץ ישראל בלבד, והם האנשים החכמים הראוין לדון, שבדקו אותן בית דין של ארץ ישראל, ומנו אותם, וסמכו אותן:

ה. בראשונה היה: כל מי שנסמך - סומך לתלמידיו; וחכמים חלקו כבוד להלל הזקן, והתקינו שלא יהא אדם נסמך, אלא ברשות הנשיא, ושלא יהא הנשיא סומך, אלא אם כן היה אב בית דין עמו; ושלא יהיה אב בית דין סומך, אלא אם כן היה הנשיא עמו; אבל שאר החבורה - יש לכל אחד מהם לסמוך ברשות הנשיא, והוא שיהיו שנים עמו, שאין סמיכה פחות מג':

ו. אין סומכין זקנים בחוץ לארץ, ואף על פי שאלו הסומכין

כסף משנה

סמוכים, נראה לי שטעמו: דמדאמרינן התם בגמרא דף י"ג ע"ב: אמר ליה אביי לרב יוסף: מיסמך סבי, פירוש לקרות רבי בשלשה — מנ"ל? אלימא מדכתיב ויסמוך את ידיו עליו, אי הכי תיסגי בחד, וכ"ת משה במקום ע"א קאי, אי הכי ליבעי ע"א, קשיא! וסובר רבינו: דכיון דאסיקנא בקשיא, ופשיטא דלא בעינן ע"א, ואם כן בחד סגי, ולדחויה הברייתא דבעינן ג' אי אפשר, אם כן יש לנו לומר: דכי קתני בברייתא ג', — לאו בכולהו סמוכין עסקינן, דאם כן קשיא דאביי, אלא חד סמוך סגי, ומיהו בעינן עמיה שנים דהוו ג':

ד. אין קרוי אלהים וכו', בבא קמא פרק החובל דף פ"ד: אלהים בעינן, וליכא, ופירש רש"י: אלהים בעינן, והיינו מומחים וסמוכים:

ה. בראשונה וכו', עד אלא אם כן היה הנשיא עמו, בירושלמי דף י"ט ע"א פרק קמא דסנהדרין:

ו. אין סומכין זקנים בחוץ לארץ וכו', פרק קמא דסנהדרין דף י"ד: אמר רבי יהושע בן לוי: אין סמיכה בחוץ

מגדל עוז

פרק קמא דסנהדרין, ותחלתו עוד פרק החובל (דף פ"ד): ראשי

נסמכו בארץ ישראל, אפילו היו הסומכין בארץ, והנסמך חוצה לארץ — אין סומכין; ואין צריך לומר אם היו הסומכין בחוץ לארץ, והנסמכין בארץ; היו שניהם בארץ — סומכין אותו אף על פי שאינו הסמוכים במקום אחד, אלא שולחין לו, או כותבין לו שהוא סמוך, ונותנין לו רשות לדון דיני קנסות, הואיל ושניהם בארץ; וכל ארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים — ראויה לסמיכה:

ז. יש לסומכין לסמוך אפילו מאה בפעם אחת; ודוד המלך — סמך ל׳ אלף ביום אחד:

ח. ויש להן למנות כל מי שירצו — לדברים יחידים, והוא

כסף משנה

לארץ; ופירשו לה התם לומר: דאין סומכין בחוץ לארץ; ואסיקנא נמי התם: דאפילו סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ — אין סומכין:

היו שניהם בארץ וכו׳, נראה שלמדה ממה שכתבנו בסמוך, דכיון שאמרו בגמרא סומכין בארץ, ונסמכין בחוצה לארץ — לא סמכי, — משמע הא סומכין ונסמכין בארץ — מנו סמכי, אפילו אינם יחד, דאי אפילו סומכין ונסמכין בארץ בעינן שיהיו במקום אחד, מאי איריא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ? הא אפילו שניהם בארץ, כיון דאינם במקום אחד - לא מנו סמכי! אלא ודאי כדאמרן: וכל ארץ ישראל שהחזיקו וכו׳, נראה שהוציא כן ממאי דאמרינן בריש סנהדרין, וכתבו רבינו בסוף פרק זה: שרשות בני ארץ ישראל - מועלת, לעיירות העומדות על הגבולים, ואם לעיירות האלו מהני, כל שכן דמהני למה שהחזיקו עולי מצרים, אף על פי שלא החזיקו עולי בבל:

ז. יש לסומכין וכו׳, ירושלמי ר״פ חלק:

ח. ויש להם למנות וכו׳, בריש סנהדרין דף ה׳ אמרינן: שרבי נתן רשות לרב לדון, אבל לא להתיר בכורות; ומכל

מגדל עוז

גליות וכו׳, עד שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל, סוף מסכת

שיהיה ראוי לכל הדברים; כיצד? חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה – היה לבית דין לסמוך אותו, וליתן לו רשות לדון, ולא להורות באיסור והתר; או נתנו לו רשות באיסור והתר, ולא לדון דיני ממונות; או נתנו רשות לזה לדון, אבל לא לדון דיני קנסות; או לדון דיני קנסות, אבל לא להתיר בכורות במומין; או נתנו לו רשות להתיר נדרים בלבד, או לראות כתמים, וכן כל כיוצא בהן:

ט. וכן היה לסומכין ליתן רשות עד זמן, ולומר לנסמך: יש לך רשות לדון או להורות – עד שיבא הנשיא לכאן, או כל זמן שאין אתה עמנו במדינה, וכן כל כיוצא בזה:

י. חכם מופלא שהוא סומא בעינו אחת, אף על פי שהוא ראוי לדיני ממונות – לא היו סומכין אותו לדיני ממונות, מפני שאינו ראוי לכל הדברים, וכן כל כיוצא בזה:

יא. הרי שלא היה בארץ ישראל אלא סומך אחד, היה מושיב שנים בצדו, וסומך שבעים כאחד, או זה אחר זה, ואחר כך עשה הוא והשבעים – בית דין הגדול, וסמכו בתי דינין אחרים; נראין לי הדברים: שאם הסכימו כל החכמים שבארץ למנות דיינים, ולסמוך אותם, – הרי

כסף משנה

מקום צריך עיון מנין לרבינו שצריך שיהיה ראוי לכל הדברים?:

ט. וכן יש לסומכין וכו׳, שם ע״ב אמר ליה רבי יוחנן לרב שמן: הרי אתה ברשותינו עד שתבא אצלנו, ופירש רש״י: ברשותינו, רשות נתונה לך לדון:

י. חכם מופלא וכו׳, הרי שלא היה בארץ ישראל אלא סומך אחד וכו׳, בפירוש המשנה פרק קמא דסנהדרין כתב כן, אלא ששם כתב הדבר סתם, וכאן כתב: והדבר צריך הכרע:

מגדל עוז

כוריות דף י״א: וכל דיין שראוי לדון על שיטול רשות מראש

אלו סמוכים; ויש להן לדון דיני קנסות, ויש להן לסמוך לאחרים; אם כן למה היו החכמים מצטערין על הסמיכה? כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל, לפי שישראל מפוזרין ואי אפשר שיסמכו כולן; ואם היה שם סמוך מפי סמוך — אינו צריך דעת כולן, אלא דן דיני קנסות לכל, שהרי נסמך מפי בית דין, והדבר צריך הכרע:

יב. בית דין שנסמכו בארץ ישראל, ויצאו חוצה לארץ, — הרי הם דנים דיני קנסות בחוצה לארץ, כדרך שדנים בארץ, שסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ, והוא שיהיו סמוכים:

יג. ראשי גליות שבבבל — במקום מלך הן עומדים, (היינו שמלכי בבל ופרס נתנו להם הרשיון) לרדות את ישראל

כסף משנה

יב. בית דין שנסמכו וכו׳, משנה סוף פרק קמא דמכות דף ז׳:

יג. ומה שכתב ראשי גליות שבבבל וכו׳, עד אין לו רשות עד ביטול רשות מראש גלות, הכל בריש סנהדרין דף ה׳ פשיטא מהכא להכא, ומהתם להתם — מהני, דהכא שבט, והתם מחוקק, כדתניא: לא יסור שבט מיהודה — אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את ישראל בשבט, ומחוקק מבין רגליו — אלו בני בניו של הלל, שמלמדין תורה ברבים, כלומר: שיש להם שררה מועטת, וכל אחד מהם יש לו רשות להפקיר, דהפקר בית דין — הפקר, ושל ארץ ישראל יש לו לתת רשות בכל ארץ ישראל, ושבבבל בחוצה לארץ; מהתם להכא מאי? ואיפשיטא: דמהתם להכא-לא מהני, ולפי שמעלת ראשי גליות שבבבל גדולה מנשיאי ארץ ישראל-כתב רבינו: ראשי גליות שבבבל — במקום מלך הם עומדים, והלכך אין רשות בני ארץ ישראל מועלת לכוף בחוצה לארץ, וכדאיפשיטא בגמרא; ומשמע שלא הוצרכו בגמרא לשאול: אי מהני מבבל לארץ ישראל? שאף על פי שראשי גליות

מגדל עוז

גלות, הכל פרק קמא דסנהדרין:

בכל מקום , ולדון עליהן , בין רצו בין לא רצו . (וסמכו על זה הפסוק לא יסור שבט מיהודה וכו'):

יד. וכל דיין הראוי לדון, שנתן לו ראש גלות רשות לדון — היה לו רשות לדון בכל העולם , אף על פי שלא רצו

כסף משנה

בבל רודים את העם במקל , — אינו דין שיועיל רשותם לארץ ישראל , ודינם כל אחד יעמוד בשלו , ואדרבה היה ס"ד : דרשות ארץ ישראל מועילה לחוצה לארץ ; אבל ספר מנוח גדול כתב : הרשות שנתן ריש גלותא שבבבל לבני בבל , ואף לבני ארץ ישראל - מועיל , שהרי בבבל השבט , ובארץ ישראל המחוקק , כדתניא : לא יסור שבט מיהודה וכו' , ואמרינן בירושלמי : שריש גלותא שבבבל גדול מהנשיא שבארץ ישראל , לפי שהוא מהזכרים , והנשיא מהנקבות , עד כאן לשונו ; וקשה לזה : דהויא ליה לגמרא למימר : פשיטא דמהכא להתם — מהני , מהתם להכא מאי ? מכל מקום הכי משמע מדברי רבינו , שכתב : ראשי גליות שבבבל — במקום מלך היו עומדים , ויש להם לרדות את ישראל בכל מקום , ולדון עליהם בין רצו בין לא רצו ; ומצאתי בספר מספרי רבינו שהיה מוגה בו בלשון הזה „וכל דיין הראוי לדון , שנתן לו ראש גלות רשות לדון - היה לו לדון בכל העולם , אף על פי שלא רצו בעלי דינים , בין בארץ , בין בחוצה לארץ , אף על פי שאינו דן דיני קנסות" עד כאן ; וכן משמע קצת בגמרא , דכי נקיט רשותא , אף על גב דלא קבלוה עלייהו — דן אותם בעל כרחם , דכי בעי מהתם להכא מאי ? פשט ליה מרבה בר בר חנא דדן דינא , וטעה , ואמר ליה רבי חייא : אי קבלוך עלייהו — לא תשלם , ואי לא - זיל שלים , והא רשותא הוה נקיט ! אלא שמע מינה : מהתם להכא — לא ; משמע דאי היה נקיט רשותא , אפילו לא קבלוה עלייהו — לא הוה משלם , אלמא דכופם לדון ; ומה שכתב רבינו: ובעיירות העומדות על הגבולים , הוא ממה שהקשו על מה שאמרו מהתם להכא — לא מהני : אלא רבה בר בר חנא שנטל רשות כשהיה יורד לבבל — למה לי ? ומשני : לעיירות העומדים על הגבולים , ופירש רש"י הנמשכות אחר ארץ ישראל :

בעלי דינין, בין בארץ בין בחוצה לארץ, אף על פי שאינו דן דיני קנסות; וכל דיין הראוי לדון, שנתנו לו בית דין שבארץ ישראל רשות לדון — היה לו רשות לדון בכל ארץ ישראל, ובעיירות העומדות על הגבולים, אף על פי שלא רצו בעלי דינין; אבל בחוצה לארץ — אין רשותן מועלת לו לכוף את בעלי דינין: אף על פי שהיה לו לדון דיני קנסות בחוצה לארץ, לא היה דן אלא למי שרוצה לדון אצלו, אבל לכוף את בעלי דינין ולדון להם — אין לו רשות, עד שיטול מראש גלות:

טו. מי שאינו ראוי לדון, מפני שאינו יודע, או מפני שאינו הגון, שטעו בית דין ונתנו לו רשות, — אין הרשות מועלת לו כלום, עד שיהא ראוי, שהמקדיש בעל מום למזבח — אין הקדושה חלה עליו:

פרק חמישי

א. **לא** היו מעמידין מלך אלא על פי בית דין של ע״א; ולא היו עושין סנהדרי קטנה לכל שבט ושבט, ולכל

כסף משנה

טו. מי שאינו ראוי לדון וכו׳, בפרק קמא דסנהדרין דף ז׳ ע״ב: דבי נשיאה אוקמוה דיינא דלא הוה גמיר, וביזהו רבי יהודה בר נחמני; ועל מה שכתב רבינו שהוא כמקדיש בעל מום למזבח — האריך מהר״י קולון בשורש קי״ן:

פרק חמישי

א. **לא** היו מעמידין וכו׳, פרק קמא דסנהדרין תנן: אין

מגדל עוז

פרק חמישי

לא היו מעמידין מלך כו׳, עד בבית דין הגדול, פרק קמא דסנהדרין

עיר ועיר, — אלא על פי בית דין של ע״א; ואין דנין — לא את השבט שהודח כולו, ולא את נביא השקר, ולא את כהן גדול בדיני נפשות, — אלא בבית דין הגדול; אבל דיני ממונות (דכ״ג) — בשלשה; וכן אין עושין זקן ממרא, ולא עושין עיר הנדחת, ולא משקין את הסוטה, — אלא בבית דין הגדול; ואין מוסיפין על

כסף משנה

דנין את השבט, ופירשו בגמרא (דף י״ד ע״ב): דבשבט שהודח כלו — עסקינן; ולא את נביא שקר, ולא את כהן גדול, אלא על פי בית דין של ע״א וכו׳, ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות וכו׳, ואין עושין סנהדראות לשבטים, ואין עושין עיר הנדחת — אלא על פי בית דין של ע״א; ופירש בגמרא: דדיני נפשות דכ״ג הוא דבעינן ע״א, אבל דיני ממונות — דנין בג׳ כשאר כל אדם; וזהו שכתב רבינו, אבל דיני ממונות דכ״ג — בשלשה; ובסוטה פרק עגלה ערופה (דף מ״ד ע״ב) תנן: ושלשה מבית דין הגדול שבירושלים — היו יוצאים; ובפרק קמא דסוטה (דף ז׳) תנן: שהיו מעלים את הסוטה לבית דין הגדול שבירושלים, ובפרק קמא דסנהדרין (דף ט״ז) אמרינן: דמית זקן ממרא בב״ד של כ״ג, והמראתו בעי על פי בית דין של ע״א; ונראה שלזה נתכוין רבינו שכתב «אין עושין זקן ממרא» ולא כתב «אין ממיתין זקן ממרא» וקשיא לן מדתנן בפרק בתרא דסנהדרין גבי זקן ממרא: אין ממיתין אותו — לא בבית דין שבעירו, ולא בבית דין שביבנה, אלא מעלין אותו

מגדל עוז

(דף ב׳): ואין מוסיפין על העיר ועל העזרות

העיר ועל העזרות, ולמדידת החלל, — אלא על פי בית דין הגדול, שנאמר: [י] כל הדבר הגדול יביאו אליך:

ב. אין דנין דיני נפשות בפחות מכ״ג, שהן סנהדרי קטנה, — בין דיני נפשות של אדם, בין דיני נפשות של בהמה:

[י] שמות י״ח

כסף משנה

לבית דין הגדול שבירושלים; ונשאר לנו לדעת: מנין שלא היה מעמידין מלך אלא בבית דין הגדול?:

כתב הרמ״ך: ואין מוסיפין על העיר וכו׳, תימא הוא זה: שמביא הא קרא דכל הדבר הגדול — למדידת החלל, ולתוספת העיר, והעזרות, ובגמרא מביא פסיק אחר, דמדידת החלל הוי מזקניך ושופטיך, ותוספת העיר והעזרות הוי מכן תעשו, דדרשינן: וכן תעשו — לדורות, והוא מביא האי קרא דכל הדבר הגדול, והו״ל להביאו לעיל גבי כ״ג דאין דנין דיני נפשות שלו, כדמייתי בגמרא! וצריך עיון, עד כאן לשונו:

ב. אין דנין דיני נפשות בפחות וכו׳, משנה פרק קמא דסנהדרין דיני נפשות — בשלשה ועשרים וכו׳, שנאמר: והרגת את האשה ואת הבהמה, ואומר: ואת הבהמה תהרוגו:

ג. המוציא שם רע וכו׳, משנה שם: המוציא שם רע — בשלשה, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים

מגדל עוז

עד יביאו, במסכת שבועות פרק קמא (דף ב׳ וי״ו),

ג. המוציא שם רע – אין דנין אותו תחלה אלא בבית דין של כ"ג, מפני שיש בדינו צד דיני נפשות: שמא יהיה הדבר אמת, ותסקל הבת; לא נאמנו דברי הבעל, ובא האב לתובעו בקנס – דינו בשלשה; ומניין שאין דנין דיני נפשות אלא בכ"ג? אף על פי שדברי קבלה הן, הרי הוא אומר: ¹ ושפטו העדה" "והצילו העדה", – עדה שופטת, ועדה מצלת, עדה

¹ במדבר ל"ה

כסף משנה

שבכ"ג, מפני שיש בה דיני נפשות; וידוע דקיימא לן כחכמים, ובגמרא (דף ח') : וכי יש בו דיני נפש"ת מאי הוה? אמר עילא: בחוששין ללעז קא מפלגי, רבי מאיר סבר: אין חוששין ללעז, ורבנן סברי: חוששין ללעז וכו'; מתיבי: וחכמים אומרים: תבעו ממון – בשלשה, תבעו נפשות — בכ"ג, בשלמא לרבא תבעו ממון תחלה — בשלשה, תבעו נפשות תחלה אפילו ממון — בכ"ג, אלא לעולא קשיא! אמר רבא וכו', הכא במאי עסקינן? - כשהביא הבעל עדים שזנתה, והביא האב עדים והזימום לעידי הבעל, בא לגבות ממון מבעל- בשלשה, ובמקום נפש"ת — בכ"ג; ופרש"י וחכמים אומרים כו', מפני שיש בה דיני נפשות, קסלקא דעתך דהכי קאמר: מים מוציא שם רע, דשייך ביה דיני נפשות, וכגון שמביא ידים; ובגמרא פרכינן: וכי יש בה דיני נפשות מאי הוי? שתא מיהא לאו דיני נפשות, דליכא עדים! רבי מאיר בר: ואין חוששין ללעז, אין חוששין שמא יבאו לבית דין,

מגדל עוז

סוטה פרק משוח מלחמה (דף מ"ד), ופרק עגלה

שופטת והן המחייבין, ועדה מצלת והן המזכין, ואין עדה פחות מעשרה, הרי עשרים, ומוסיפין שלשה, כדי שלא יהא בית דין שקול, ויהיה בו אחרי רבים להטות:

ד. מכות – בשלשה, ואף על פי שאפשר שימות כשמלקין אותו:

ה. עריפת העגלה – בחמשה:

כסף משנה

ויגא הקול, וישמעו עדים ויבאו ויעידו שזנתה תחתיו, ועכשיו אין הבעל יודע בהם, ותבעו, כ"ג, דשמא יבא לידי נפשות, ורבנן סברי חוששין וכו', ובמקום דאיכא דיני נפשות, כלומר: וכל היכא דאיכא למיחש לנפשות, כגון בתחלת הדין, אפילו אין לו עדים — יש לחוש שמא ישמעו ויבאו עדים, — כ"ג בעי, על כאן לשונו; ואף על פי שאמוראים אחרים פירשו בענינים אחרים, — פסק רבינו כעולא, משום דאביי אמר בתר הכי: דכולא עלמא חוששין ללעז, ומשמע דכל הכי אמוראי — הכי סבירי להו, וכמבואר בדברי התוספות, ועוד: דהא רבא דהוא בר פלוגתיה — ישב ברייתא אליביה:

ומנין שאין דנין וכו', משנה פרק קמא דסנהדרין:

ד. מכות בשלשה, משנה שם, וכתנא קמא:

ה. עריפת העגלה בחמשה, משנה שם: עריפת העגלה — בשלשה, דברי רבי שמעון; רבי יהודה אומר:

מגדל עוז

ערופה (דף מ"ה): אין דנין דיני נפשות [illegible],

ו. עבור החדש – בשלשה:
ז. עבור השנה – בשבעה; וכל אלו – סמוכין, כמו שבארנו:
ח. דיני קנסות, כגון גזילות וחבלות, ותשלומי כפל, ותשלומי ארבעה וחמשה, והאונס והמפתה, וכיוצא בהן, – אין דנין אותם אלא שלשה מומחים, והם הסמוכין בארץ ישראל; אבל שאר דיני ממונות, כגון הודאות והלואות, –

כסף משנה

בחמשה; וידוע דהלכה כרבי יהודה; ודע שמה שכתב כאן רבינו: ועריפת העגלה, - העתיק לשון המשנה כמנהגו, ואין הכונה אלא על המדידות, כמו ששנינו בפרק עגלה ערופה, וכתבה התוספות:

ו. **עבור** החדש בשלשה, משנה שם; ומה שכתב עבור השנה בשבעה, שם במשנה: עבור השנה – בשלשה, רבן שמעון בן גמליאל אומר: בשלשה מתחילין, ובחמשה נושאין ונותנין, וגומרים בשבעה, ואם גמרו בשלשה — מעוברת; ופסק כרבן שמעון בן גמליאל, אי משום דבכל מקום ששנה במשנתינו – הלכה כמותו, אי משום דבגמרא מפרשי אמוראי טעמיה, אלמא הלכתא כותיה; ואף על פי שלא כתב כאן רבינו אלא בשבעה, סמך על מה שכתב בפרק ד' מהלכות קדוש החדש — כל דברי רבן שמעון בן גמליאל:

ח. **דיני** קנסות וכו', עד ואפילו אחד מומחה דן אותם, בריש סנהדרין תנן דיני ממונות — בשלשה, גזילות וחבלות — בשלשה, ופירשו בגמרא דהכי קאמר: דיני ממונות, פירוש בהודאות והלואות — בשלשה הדיוטות, גזילות וחבלות — בשלשה מומחין; ותנן נמי התם: תשלומי כפל ותשלומי ד' וה', האונס והמפתה, — בשלשה, פירוש מומחין; ואסיקנא לקמן בגמרא (דף ה'), אהא דתנו רבנן דיני ממונות בשלשה: ואם היה מומחה לרבים — דן אפילו יחידי, דאפילו לא נקיט רשותא מריש גלותא,

מגדל עוז

אליעזר, הא שמותי הוא, וליכא אחרינא דפליג בזה: המוציא שם רע כו', עד כשמלקין אותו, פרק קמא דסנהדרין (דף ב'):

אינן צריכין מומחה, אלא אפילו שלשה הדיוטות, ואפילו אחד מומחה — דן אותן; לפיכך דנין בהודאות והלואות וכיוצא בהן בחוצה לארץ, אף על פי שאין בית דין של חוצה לארץ — אלהים, שליחות בית דין של ארץ ישראל עושין; ואין להן רשות לדון דיני קנסות בשליחותן:

ט. אין דנין בית דין של חוצה לארץ אלא דברים המצוין תמיד, ויש בהן חסרון כיס, כגון הודאות, והלואות,

כסף משנה

כיון דגמיר וסביר — דן דיני ממונות אפילו יחידי; ואף על גב דתנן במסכת אבות: אל תהי דן יחידי, התם — עצה טובה קא משמע לן, כמו שנכתב בדברי רבינו סוף פרק שני: ומה שכתב לפיכך דנין וכו, שליחות בית דין של ארץ ישראל עושין וכו׳, בריש פרק החובל (דף פ״ד ע״ב), ובסוף גטין (דף פ״ח ע״ב):

כתב הרמ״ך לפיכך דנין בהודאות וכו׳, תימא כיון שהוא פסק כרב אחא בריה דרב איקא, דמן התורה — חד נמי כשר, דכתיב: בצדק תשפוט עמיתך, מנין שיהיה סמוך? ועוד: דאי בסמוך מיירי, אפילו בדרבנן — כשר, ולא גזרינן משום יושבי קרנות, ויחיד מומחה, אפילו לא יהיה סמוך — דן אפילו לכתחלה, ותימא היא לפסק שלו: אמאי אצטריך למימר בהודאות והלואות — שליחותייהו קא עבדינן? בלי שליחותייהו - יכולים חכמי בבל שאין סמוכים לדון דינייהו בהודאות והלואות, כיון דגמירי וסבירי! וצריך עיון, עד כאן לשונו; ועיין בתשובת הרשב״א שכתבתי בפרק שני, על שנים שדנו — אין דיניהם דין:

ט. אין בית דין של חוצה לארץ וכו׳, ריש פרק החובל אמרינן: דכי עבדינן שליחותייהו דדייני ארץ ישראל — במילתא דשכיח ואית ביה חסרון כיס, אבל מידי דלא שכיח, אי נמי לית

מגדל עוז

עריפת העגלה, כמו שבארנו ההלכה, פרק עגלה ערופה והבאור פרק ד׳: דיני קנסות וכו׳, עד ואפילו אחד מומחה דן אותן, פרק קמא דסנהדרין: לפיכך דנין בהודאות כו׳, עד דיני קנסות

ומזיק ממון חברו; אבל דברים שאין מצוין, אף על פי שיש בהן חסרון כיס, כגון בהמה שחבלה בחברתה, או דברים המצוין, אבל אין בהן חסרון כיס, כגון תשלומי כפל, — אין דנין אותן דייני חוצה לארץ; וכן הקנסות שקנסו חכמים בתוקע לחברו, ובסוטר את חברו, וכיוצא בהן, — אין גובין אותו דייני חוצה לארץ; וכל המשלם חצי נזק — אין גובין

כסף משנה

ביה חסרון כיס - לא עבדינן שליחותייהו; ואף על גב דבסוף גטין אההיא עובדא דאשכחיה אביי לרב יוסף, דהוה מעשה אגיטי — אמרינן: דכי עבדינן שליחותייהו - במידי דשכיח, ולא מדכר התם חסרון כיס! יש לומר: דדיני גטין משום עגונה - עדיפא מהיכא דאיכא חסרון כיס, דהכי כמי תירץ הר״ן, דהיינו טעמא דמקבלים גרים בזמן הזה, אף על גב דלא שכיח, דלהכניס אדם תחת כנפי השכינה - עדיף מממונא דשכיח; ורב יוסף, לפי מה שהקשה לו אביי - השיבו: כי עבדינן שליחותייהו במילתא דשכיח, אבל מילתא דלא שכיח - לא, אבל אין הכי נמי דבעינן נמי - אית בה חסרון כיס; וכתבו התוספות: דאף על גב דהשתא ליכא בית דין מומחין בארץ ישראל, מכל מקום שליחותייהו דקמאי עבדינן: וכן כל הקנסות וכו׳, דגרסינן בבא קמא פרק המניח (דף כ״ז ע״ב):
שלח ליה רב חסדא לרב נחמן: הרי אמרו לרכובה, פירש הבאה בארכובה, - שלשה, ולבעיטה - חמשה וכו׳, שלח ליה: חסדא חסדא! קנסא מגבית בבבל? ומייתי לה נמי בריש פרק החובל (דף פ״ד ע״ב); ואמרינן תו בריש פרק החובל: בקנסא — לא עבדינן שליחותייהו:

וכל המשלם חצי נזק וכו׳, זה פשוט, דכיון דאסיקנא בסוף פרק קמא דבבא קמא (דף ט״ו ע״ב), ובסוף אלו נערות (דף מ״א): דפלגא נזקא-קנסא, בר מחצי נזק צרורות דהוי ממונא,

מגדל עוז

בשליחותן, פרק קמא דסנהדרין, ובבא קמא פרק החובל: אין דנין בית דין כו׳, עד דייני חוצה לארץ, פרק קמא דנזיקין •

אותו דייני חוץ לארץ, חוץ מחצי נזק צרורות, מפני שהוא ממון ואינו קנס:

י. כל הנישום בעבד — אין גובין אותו דייני חוץ לארץ; לפיכך אדם שחבל בחברו — אין גובין הנזק והצער והבשת שהוא חייב בהן — דייני חוץ לארץ; אבל שבת

כסף משנה

וקיימא לן דאין דיני קנסות בחוצה לארץ, -ממילא קיימא לן: דכל חצי נזק - אין גובין בחוצה לארץ, בר מחצי נזק צרורות:

י. כל הנישום בעבד וכו', ריש פרק החובל; ומה שכתב רבינו דשבת ורפוי גובין, יש לתמוה: דהא אמרינן שם בריש פרק החובל: דאדם באדם, אף על גב דאית ביה חסרון כיס - לא עבדינן שליחותייהו! ואפשר לומר: דאין הכי נמי דדינא הכי הוי, ולא כתב שגובין אותם אלא מפני תקון העולם; אבל לא משמע כן מדבריו שכתב לעיל בסמוך: אבל בהמה שחבלה בחברתה, או דברים המצויים, אבל אין בהם חסרון כיס, כגון תשלומי כפל - אין דנין אותו דייני חוצה לארץ; ומדלא כתב גבי דברים שאין מצויים ויש בהם חסרון כיס - אדם שחבל באדם, משמע דסבירא ליה דמדינא — אדם באדם כי אית ביה חסרון כיס דנין אותו דייני חוצה לארץ; לכן נראה לי, שרבינו מפרש: דהא דאמרינן: דאדם באדם אף על גב דאית ביה חסרון כיס - לא עבדינן שליחותייהו, — לא אמרו אלא לענין נזק דאית ביה חסרון כיס, ואפילו הכי לא דיינינן ליה בבבל, וכל שכן לצער ובשת דלית בהו חסרון, אבל רפוי ושבת כיון דאית בהו חסרון כיס — דיינינן להו בבבל, וטעמא משום דאמר רבא: כל הנישום כעבד — אין גובין אותה בבבל, וכדתנן בריש פרק החובל, משמע הא שאר דברים שאינם נישומין כעבד — נגבין בבבל, דאם לא כן הוה ליה למתנא סתומי ולמימר: אדם שחבל באדם - אין גובין אותו בבבל; ומכל מקום צער ובשת — אינם נגבין

מגדל עוז

ובגטין פרק המגרש (דף ע"ד), ובסנהדרין שלהי פרק זה בורר:

ורפוי — גובין, מפני שיש בהן חסרון כיס; וכן הורו הגאונים ואמרו: שמעשים בכל יום לגבות שבת ורפוי בבבל:

יא. בהמה שהזיקה את האדם, — אין גובין נזקו דייני חוץ לארץ, מפני שהוא דבר שאינו מצוי: אבל אדם שהזיק בהמת חברו — משלם נזק שלם בכל מקום, כמי שקרע כסותו, או שבר כליו, או קצץ נטיעותיו; וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל, הואיל והיא מועדת להן מתחלתה — הרי זה דבר מצוי, וגובין אותו דייני חוץ לארץ, בין שהזיקה בהמה אחרת, כגון שנתחככה בה, או אָכלה פירות שדרכה

כסף משנה

בבבל, משום דלית בהו חסרון כיס, ומפני כך כשכתב דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כיס — אין דנין דייני חוצה לארץ, — לא רצה לכתוב: כגון אדם שחבל באדם, דאם כן הוה משמע דאף שבת ורפוי — אינם נגבים בבבל, וכתב: כגון בהמה שחבלה בחברתה, ואחר כך כתב: משפט אדם שחבל באדם, וחלק בין נזק וצער ובשת, לשבת וריפוי:

יא. בהמה שהזיקה את האדם וכו', עד כך מעידים את הבהמה בפניהם בחוצה לארץ, הכל שם ריש פרק החובל (דף פ"ד): ההוא תורא דאלס ידא דינוקא, אתא לקמיה דרבא וכו', רבא לטעמיה, דאמר: נזקי שור בשור, ונזקי שור באדם, — גובין אותו בבבל; נזקי אדם באדם, ונזקי אדם בשור — אין גובין אותו בבבל, מאי שנא נזקי אדם באדם ונזקי אדם בשור דלא? אלהים בעינן, וליכא; נזקי שור בשור ושור באדם, דשליחותייהו קא עבדינן וכו', אדם באדם ואדם בשור נמי שליחותייהו קא עבדינן! ואסיקנא: כי עבדינן שליחותייהו — במילתא דשכיח ואית ביה חסרון כיס, אבל מלתא דשכיחא, ולית בה חסרון כיס, אי נמי מילתא דלא שכיחא ואית בה חסרון כיס, — לא עבדינן שליחותייהו; הילכך אדם באדם, אף על גב דאית ביה חסרון כיס, כיון דלא שכיחא — לא עבדינן

מגדל עוז

וכן כל הקנסות וכו', עד הסמוכין בארץ, בבא קמא פרק החובל

לאכלן, וכיוצא בזה; בין שהזיקה אוכלין וכלים, שהוא חייבת
עליהן נזק שלם, — הכל גובין דייני חוץ לארץ; אבל אם
היתה תמה, והועדה, והזיקה, כגון שנשכה או נגפה, או
רבצה, או בעטה, או נגחה, — אין גובין הנזק הזה השלם
דייני חוץ לארץ, שאין מועד בחוץ לארץ; ואפילו הועד
בארץ, ויצא לחוץ לארץ והזיק, — אין גובין נזקו, מפני שאינו
דבר מצוי:

יב. ומפני מה אין מועד בחוץ לארץ? לפי שצריך להעיד
בו בפני בית דין, ואין שם בית דין — אלא הסמוכין
בארץ; לפיכך אם הוו בית דין בחוצה לארץ, כשם שהן
דנים דיני קנסות בחוצה לארץ — כך מעידים את הבהמה
בפניהם בחוצה לארץ:

כסף משנה

שליחותייהו, בעת אף על גב דשכיח, כיון דלית ביה חסרון
כיס — לא עבדינן שליחותייהו; ושור בשור — גובין בבבל! והאמר
רב: שור שהזיק — אין גובין אותו בבבל, דאזיק מאן? אילימא
דאזיק אדם, מאי איריא שור דאזיק אדם? אפילו אדם דאזיק
אדם נמי אין גובין אותו בבבל! אלא פשיטא שור, וקתני: אין
גובין אותו בבבל!; אמרי: התם בתם, הכא במועד; והא אמר
רבא: אין מועד בבבל! אמרי: דאייעד התם, ואייתוהו להכא;
והא מילתא דלא שכיחא היא, ומילתא דלא שכיחא את אמרת:
דלא עבדינן שליחותייהו! דאתו רבנן דהתם וייעדוה הכא; סוף
סוף מילתא דלא שכיחא היא, ובמילתא דלא שכיחא לא עבדינן
שליחותייהו! אלא כי קאמר רבא — בשן ורגל דמועדין מתחלתן
נינהו; ובפרק קמא דבבא קמא (דף ט"ו ע"ב), ובסוף פרק אלו
נערות (דף מ"א) אמרינן: דכלבא דאכל אמרי, ושונרא דאכל
תרנגולי זוטרי — אורחיה הוא, ומגבינן בבבל:

מגדל עוז

(דף פ"ח): לפיכך אם היו בית דין בחוצה לארץ, עד דייני חוצה

יג. מי שגנב או גזל — גובין ממנו הקרן דייני חוצה לארץ, אבל אין גובין את הכפל:

יד. ולא כל המשלם על פי עצמו — גובין ממנו דייני חוצה לארץ, שהרי הפגם והבשת והכופר — משלם אדם על פי עצמו, כגון שאמר:

כסף משנה

יג. מי שגנב וכו', דאמרינן בהחובל דף פ"ד: דבתשלומי כפל ד' וה' — נעביד שליחותייהו; ומשמע לרבינו: דלא קשיא ליה אלא בכפל, חוץ מהקרן, אבל בקרן — פשיטא ליה דעבדינן שליחותייהו; ובזה אין מקום למה שהקשו בתוספות: דהיאך היו דנין דייני גזלות וגנבות? דיש לומר דלא היו דנין רק על הקרן; וקשה: דתנן בראש סנהדרין גזלות וחבלות - בשלשה, ופירשו בגמרא שהם מומחים, וע"כ גזלות היינו שדנין על הקרן, דהא תני בתר הכי: תשלומי כפל - בשלשה, ועוד: דבגזלות לא שייך תשלומי כפל, ואם כן כי אמרינן גזלות—בשלשה מומחין, בדין הקרן אמרו, והיאך כתב רבינו: הקרן דנין אותו דייני חוץ לארץ! וכתב נמקי יוסף בשם הרא"ה: דגזלות נראה מכל הגמרא - דמילתא דשכיחא נינהו, וגובין אותן בבבל, כדאמרינן בהכותב דגנב פדנא דתורי וכו', והקשה מהא דסנהדרין, ותירץ: דגזלה ממש כעין דגזיל את החבית — לא שכיחא, אבל שאר גזלות, כגון שולח יד בפקדון וכיוצא — שכיחי, ומגבינן להו בבבל; וכן אפשר לתרץ ההיא דסנהדרין לדעת רבינו; ור"י תירץ בסוף פרק המגרש: דגזלות שעל ידי חבלות קאמר: דאין דנין בבבל, שחבל

מגדל עוז

לארץ, בתשובת הגאונים ז"ל: דיני גרמות אינן כקנסות, עד בחוץ לארץ, פרק הגוזל עצים (דף ק'): וכן דין מי שמוסר ממון

המית שורי את פלוני. ואין גובין אותו דייני חוצה לארץ:

טו. דיני גרמות אינן כקנסות, וגובין אותן, ודנין בהן בחוצה לארץ:

כסף משנה

בחברו וגזלו, ובכי האי גוונא איכא לאוקמי כולה מתניתין דסנהדרין לדעת רבינו:

יד ולא כל המשלם על פי עצמו וכו', שאדם משלם בשת ופגם על פי עצמו, מבואר במשנה פרק אלו נערות דף מ"א, ופרק שבועת הפקדון דף ל"ו ע"ב, ומייתי לה פרק נערה שנתפתתה דף מ"ב; ודין הכופר, במשנה סוף פרק אלו נערות; והוצרך רבינו לכתוב זה, — משום דכיון דלישנא דגמרא פרק קמא דסנהדרין גבי מומחין — תלי ליה בדיני קנסות, וקיימא לן דאין אדם משלם קנס על פי עצמו, סלקא דעתך אמינא דבהכי תלי מלתא, וכל מידי דאדם משלם על פי עצמו — לא ניבעי מומחין, — קמשמע לן דלא, שהרי בשת ופגם וכופר - אדם משלם על פי עצמו, ואין גובין אותו בדייני חוצה לארץ:

טו. דיני גרמות וכו', שכן מצינו שהיו דנים בבבל דינא דגרמי, דאמרינן בבבא קמא פרק הגוזל עצים דף נ"ח ע"ב: אכפייה רפרם לרב אשי שורף שטר חברו בילדותו. והגבי מיניה כי כשורא לגלמא, פירש שגבה ממנו גובייתא מעלייתא כל מה שכתוב בשטר — פרעון גמור מן העידית, כקורה זו הנבחרת משאר הקורות לתקן בה נורה ודיוקנאות:

מגדל עוז

וכו', עד אין מוציאין אותו מידו, פרק קמא דבבא קמא (דף

יז מנהג הישיבות בחוצה לארץ: אף על פי שאין גובין שם קנס – מנדין אותו עד שיפייס לבעל דינו, או יעלה עמו לדין לארץ ישראל; וכיון שיתן לו שעור הראוי לו – מתירין נדויו, בין שנתפייס בעל דינו, בין שלא נתפייס; וכן אם תפש הניזק שעור מה שראוי לו לטול – אין מוציאין אותו מידו:

יח. יחיד שהוא מומחה לרבים, אף על פי שהוא דן דיני ממונות יחידי, – אין ההודאה בפניו – הודאה בבית דין, ואפילו היה סמוך; אבל השלשה, אף על פי שאינן סמוכין והרי הן הדיוטות, ואין אני קורא בהם אלהים, – הרי ההודאה בפניהם הודאה בבית דין: וכן הכופר בפניהם,

כסף משנה

יז. מנהג הישיבות בחוצה לארץ וכו', כתב הרי"ף בפרק החובל שזה מנהג השתי ישיבות: וכן אם תפש וכו', בפרק קמא דבבא קמא דף ט"ו, ובכתובות סוף פרק אלו נערות דף מ"ב ע"ב; ואי תפס לא מפקינן מיניה; ופירוש רבינו נכון הוא, וכן פירש רש"י, ואף על פי שהקשה רבינו דאם כן יתפוס כל אשר לו, דאין דנין דיני קנסות, ואם כוונת המותר ונשאיר כדי נזק — הרי אנו דנין דיני קנסות! יש לומר דכשהניזק צועק בפנינו ואנו מגבין אותו, אז מקרי שפיר: שאנו דנין דיני קנסות, אבל כשהניזק תופס יותר ממה שהוא דינו, והמזיק זועק בפנינו, ואנו כופין לניזק שיחזיר המותר על נזקו — לא מקרי דנין דיני קנסות, רק מצילין עשוק מיד עושקו, וכן יש לדקדק מדברי רש"י שם, דוק ותשכח:

יח. יחיד שהוא מומחה לרבים אף על פי שהוא דן וכו': אבל הג' אף על פי שאינן סומכין והרי הן הדיוטות כו':

מגדל עוז

ס"ו), וסוף הכונס, ופרק החובל (דף פ"ד): יחיד שהוא מומחה, עד סוף הפרק, בסנהדרין פרק זה בורר ופרק קמא:

ואחר כך באו עדים — הוחזק כפרן, ואינו יכול לחזור ולטעון, כמו שבארנו; כללו של דבר: הרי הן לענין הודאות והלואות, וכיוצא בהן, — כבית דין הסמוך לכל הדברים:

פרק ששי

א. כל דיין שדן דיני ממונות וטעה, אם טעה בדברים הגלוים והידועים, כגון דינין המפורשין במשנה, או בגמרא, — חוזר הדין, ומחזירין הדבר כשהיה, ודנין בו

כסף משנה

פרק ששי

א. כל דיין שדן דיני ממונות וכו', פרק א' דיני ממונות דף כ"ב תנן: דיני ממונות - מחזירין בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות — מחזירין לזכות, ואין מחזירין לחובה; ופירש רש"י: מחזירין, סותרין את הדין לאחר שגמרוהו, וידעו שטעו, — מחזירין את הדבר בין לזכות בין לחובה; ובגמרא דף ל"ג רמינן עלה למתניתין ממתניתין אחריתי: דתנן מה שעשה עשוי וישלם מביתו! ופריק רב יוסף: כאן במומחה, כאן בשאינו מומחה; ורב נחמן אמר: כאן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין, כאן שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין; ורב ששת אמר: כאן, כלומר: דמחזירין — בטעה בדבר משנה, כאן — שטעה בשקול הדעת; ואסיקנא בגמרא דטועה בדבר משנה מיקרי — אפילו טועה בדברי האמוראים האחרונים; ואמרינן: היכי דמי שקול הדעת? כלומר: שאם אין הדין מפורש בשום מקום, מנא ידעינן שטעה? אמר רב פפא: כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי הדדי, ולא

מגדל עוז

פרק ששי

כל דיין שדן דיני ממונות, עד לא נתכוין להזיק, בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות דף ל"ג, ובבכורות פרק עד כמה

בהלכה ; ואם אי אפשר להחזיר , כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים , או שהיה אנס , או שטמא דבר טהור , או שהורה בכשרה שהיא טרפה , והאכילה

כסף משנה

אתמר הלכתא כחד מינייהו , וסוגיין בעלמא כחד ; ופירש רש״י : רוב הדיינין נראים להם דברי האחד , ואזל איהו ועבד כאידך ; והטור פירש : כגון דסתם גמרא פריך ממילתיה ; ונראה שזה הוא דעת הרי״ף ממה שכתב בפרק שבועת הדיינין , גבי פלוגתא דרבי אליעזר בן יעקב ורבנן ; ואפשר דכולהו פירושי אתנהו , וכל חד מינייהו — טועה בשקול הדעת הוי , וכל אחד נקט פירוש אחד , והוא הדין לאינך ; ורב חסדא אמר : כאן שנשא ונתן ביד , כאן שלא נשא ונתן ביד ; ורבינו פוסק כרב חסדא, דמסקנא דשמעתא היא , וכן פסקו בהלכות ; ומאי דקאמר רב ששת — כמי הלכתא היא , דסוגיין בעלמא : נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר , בכתובות : בית דין שמכרו בלא הכרזה , נעשו כמי שטעה וכו׳ , וכן בשבועות , ובדוכתי אחריני , ולכך פסק : דטועה בדבר משנה חוזר ; וכתב הטור בשם הראב״ד ז״ל : שאם טעה בפסקי הגאונים , שלא שמע דבריהם , ואילו שמע היה חוזר בו , — הוי טועה בדבר משנה ; וכתב הרא״ש : ולא מבעי בפיסקי הגאונים , אלא אפילו חכמי כל דור ודור שאחר הגאונים - לאו קטלי קני באגמא הוו , ואם פסק הדין שלא כדבריהם , וכששמע דבריהם ישרו בעיניו והודה שטעה — טועה בדבר משנה הוא וחוזר ; וכך יש לדקדק שסובר רבינו שטועה בדברי הפוסקים — הוי טועה בדבר משנה , מדכתב : כגון דינין המפורשים במשנה ובגמרא , ומדכתב תיבת «כגון» — משמע דאתא לרבות טועה בדברי הפוסקים ; ומה שכתב שאם אי אפשר להחזיר פטור , מדאמרינן בגמרא דרבי טרפון האכיל בהמה שנטל האם שלה לכלבים , וטועה בדבר משנה הוה , דהא סתם מתניתין באלו טרפות : ניטל האם שלה — כשרה ;

מגדל עוז

(דף כ״ח) : טעה בשקול הדעת , עד אי איפשר להחזיר פטור מלשלם , בבכורות פרק עד כמה , ופרק קמא דסנהדרין (דף ז׳) ,

לכלבים, וכיוצא בזה, – הרי זה פטור מלשלם, אף על פי שגרם להזיק – לא נתכוין להזיק:

כסף משנה

ואמרינן עלה: כיון דאילו הואי פרה — דיקך לאו דינא, ולא כלום עבדת, כלומר: כיון שלא האכלת לכלבים בידיך, השתא נמי – לאו כלום עבדת; ומדברי הטור נראה שפירש דברי רבינו: אפילו שנשא ונתן ביד, וכן כתב הרשב״א בתשובה; ולי נראה: דעל כאן לא פטרינן לטועה בדבר משנה — אלא ממה שנעשה על פיו, — לא ממה שנעשה בידים, וזהו שכתב רבינו: אף על פי שגרם להזיק, והיינו בשלא נשא ונתן ביד, אבל כשנשא ונתן ביד – מזיק ממש הוא, וחייב לשלם, ואף על פי שמומחה שנטל רשות מריש גלותא, אפילו נשא ונתן פטור, – התם שאני, דהפקר בית דין — הפקר; וכן פירש רש״י גבי הא דאמרינן: לנקוט רשותא מריש גלותא, וכמו שנדקדק מלשונו בסמוך, וכן גבי הא דאמרינן (סנהדרין דף ה׳): מהכא להכא — מהני, דהכא שבט, והתם מחוקק, פירש רש״י: שבט, לשון שררה, ויש להם רשות להפקיר, להפקר בית דין הפקר, עד כאן; אלמא דמדין הפקר נגעו בה, וכמו שפירשתי, וכשנתנו לו רשות — על דעת כן נתנוהו לו, שלמי שיתחייב בשקול דעתו, אפילו נשא ונתן — פטור; וכן אם קבלוהו עלייהו, – אף על גב דלא נקיט רשותא, משום דמסתמא אדעתא דהכי קבלו עלייהו, לדונם כפי שקול דעתו, ויפטר בכל ענין, כיון דמומחה הוא, זה נראה בדעת רבינו; ואחר שכתבתי זה — מצאתי שכתבו התוספות גבי ההיא דהאכיל רבי טרפון לכלבים, ואמר ליה רבי עקיבא: לאו כלום עבדת, — בלא נשא ונתן ביד איירי, דאי האכילה רבי טרפון לכלבים — טובא עבד; הרי מפורש בדבריהם מה שדקדקתי בלשון רבינו:

מגדל עוז

וסופו פרק אחד דיני ממונות: אחד הנוטל רשות מראש גלות כו׳, עד כמו שבארנו, ההלכה—בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות,

ב. טעה בשקול הדעת, כגון דבר שהוא מחלוקת תנאים או אמוראים, ולא נפסקה הלכה כאחד מהן בפירוש, ועשה כאחד מהן, ולא ידע שכבר פשט המעשה בכל

כסף משנה

ב. אם הדיין מומחה ונטל רשות וכו', פרק קמא דסנהדרין (דף ה'): אמר רב: האי מאן דבעי למידן דינא, וטעה, ובעי למיפטר — לשקול רשותא מבי ריש גלותא, וכן אמר שמואל; ופירש רש"י: דכיון דברשות נחת — לא משלם, כלומר: כיון דברשות בית דין נחת, ובית דין יש כח בידם להפקיר ממון — לא משלם:

או שלא היה נוטל אבל קבלוהו עליהם וכו', שם, גבי רבה בר בר חנה דן דינא, וטעה, ואתי קמי דרבי חייא, וכן מר זוטרא בריה דרב נחמן ואתא לקמיה דרב יוסף, ואמרו להו: אי קבלוך עלייהו — לא תשלם, ואי לא — זיל שלים, והני תרי — מומחין הוו; ועוד: דתנן: דן את הדין, וזכה החייב, וחייב את הזכאי, מה שעשה - עשוי, וישלם מביתו; ואוקימנא לה: דנשא ונתן ביד, כמו שכתבתי למעלה; ואוקימנא בפרק קמא דסנהדרין: בקבלו בעלי דינין, וקתני סיפא: ואם היה מומחה לרבים — פטור; ועוד ראיה מרבי טרפון שאמר ליה רבי עקיבא: אי כמי בשקול הדעת טעית — מומחה לרבים אתה, וכל המומחה לרבים — פטור מלשלם; והיא דרבי טרפון — דמי לקבלוהו בעלי דינין, וכמו שבארתי, הרי שמומחה שקבלוהו בעלי דינין, אפילו נשא ונתן ביד - פטור; ומה שכתב היה טועה מומחה ולא נטל רשות ולא קבלוהו—נלמד מהני עובדי דרבה ומר זוטרא דאמרו להו: ואי לא קבלוך עלייהו—זיל שלים; ומה שכתב או שלא היה מומחה אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהם וכו', ממתניתין דדן הדין וכו', ואוקמא רב חסדא בנשא ונתן, וקתני סיפא: אם היה מומחה, אלא ברישא — באינו מומחה עסקינן, דהיינו בפרק קמא

מגדל עוז

והבאור פרק רביעי: היה הטועה מומחה כו', עד ישלם מביתו

העולם כדברי האחר, אם היה זה דיין מומחה, ונטל רשות מראש גלות, או שלא היה נוטל רשות, אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהן, הואיל והוא מומחה — חוזר הדין; ואם

כסף משנה

דסנהדרין בקבלוהו בעלי דינין, וכמו שכתבנו למעלה; ומה שכתב רבינו ואם אי אפשר להחזיר ישלם מביתו, הנה דעת רבינו נפלאת בעיני, שכל הדינים האלו — הוא נמשך אחר דעת ההלכות, זולתי בדין הזה, שההלכות הביאו דעת גאון אחד שסובר כן, וחלקו עליו, וסתרו דבריו, ואי אפשר לומר שרבינו סובר כדעת הגאון ההוא, שטענת הגאון היא: דכי אסיקנא בשנשא ונתן — דלא כר״מ דדאין דינא דגרמי; אבל אנן דקיימא לן כוותיה — מי שאינו מומחה שטעה בשקול הדעת, אם אי אפשר להחזיר-ישלם מביתו; וההלכות דחו דבריו, דאפילו לר״מ — פטור, שאף על פי שגרם להזיק - לא נתכוין להזיק, ועד כאן לא חייב ר״מ - אלא בגורם המתכוין, אבל לא בגורם שאינו מתכוין - כי האי; ורבינו בראש הפרק כתב: שאף על פי שגרם להזיק לא נתכוין! ויש לומר: שאף על פי שרבינו סובר בשאר הדינין הנזכרים בפרק הזה כדעת ההלכות, בדין זה — סובר כדעת הגאון, דלא תלי האי דינא בהנהו דיני, וסבירא ליה לרבינו דבדין זה — הלכה כדעת הגאון, ולא מטעמיה; וזה לפי שבעל דין אין לו להפסיד, אם לא על פי הפקר בית דין, במומחה דנקיט רשותא, או על פי קבלת עצמו, והיינו מומחה דלא נקיט רשותא, וקבלוהו עלייהו בעלי דינין, וכמה שכתבתי; אבל בדלא נקיט רשותא, דליכא הפקר בית דין, ולא קבלוהו, אף על פי שהוא מומחה, וכן מי שאינו מומחה אף על פי שקבלוהו — לא מהני, דאדעתא דדין תורה קבלוהו, וכיון דאינו מומחה — לא הוה אפשר ליה למידן דין תורה, אם נשאו ונתנו - הוי להו מזיקין ממש, וכיון שהחזיקו דבריהם כל כך — דינם דין, ומשלמים; וכשלא נשאו ונתנו —

מגדל עוז

בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות: אבל מי שאינו מומחה כו׳,

אי אפשר להחזיר — פטור מלשלם — אחד הנוטל רשות מראש גלות, או הנוטל רשות מבית דין של ישראל בארץ ישראל, אבל לא בחוצה לארץ, כמו שבארנו :

כסף משנה

יחזיר, ואם אי אפשר ישלם מביתו, כי היכי דלא ליפסיד מארי דינא; ואף על גב דגבי טועה בדבר משנה כתב: שאם אי אפשר להחזיר פטור, — שאני התם, דגלי לן גמרא גבי רבי טרפון דטעה בדבר משנה, ואמרינן: כיון דאילו איתא לפרה—דינך לאו דינא, ולאו כלום עבדת, השתא נמי לאו כלום עבדת, דוקא גבי טועה בדבר משנה דגלי לן גמרא — גלי, אבל בשקול הדעת דלא גלי — אית לן למינקט דינא כי היכי שלא להפסיד בעל דין; ועוד: דבשלמא אם נאמר דמי שאינו מומחה, אף על פי שלא נשא ונתן ביד אם אי אפשר ישלם מביתו — היינו דטעי רבי טרפון, דסבירא ליה: דאפילו נקיט רשותא, כל היכא דלא אפשר ישלם; ואמר ליה רבי עקיבא: דמאן דטעה בדבר משנה, אפילו לא נקיט רשותא; אי נמי טועה בשקול הדעת, ונקיט רשותא, — פטור, ואי לא נקיט — חייב, אלא אי אמר דאפילו מאן דלא נקיט רשותא פטור, אם כן רבי טרפון דמומחה וסמוך הוה במאי טעי? הא אפילו אינו מומחה פטור, ויש לנו למעט הטעות כל מה שנוכל, וכיון דכן—על כרחך הוא כדאמרן; ועוד מדברי ר"ע נלמוד, דקאמר ליה מומחה אתה, וכל המומחה לרבים— פטור, ואם איתא דאפילו אינו מומחה דקבלו — פטור, לימא ליה: כיון דקבלוך פטור אתה, דמסתמא דין זה שאלו מלפניו, דלא דינא דממון הוה דנימא שכפס לדון לפניו, וכיון דלא אמר ליה הכי-שמע מינה: דאפילו קבלוה עלייהו, כיון שאינו מומחה— חייב, והוא הדין למומחה ולא קבילו עלייהו, דתרווייהו בחד טעמא שייכי, וחד דינא אית להו; וליכא למימר דקדא ועוד קאמר כדקאמר גמרא, דאם כן הוו להו תרי ועוד, וקדא

מגדל עוז

עד ודן בפני בית דין, הסכמת הגאונים ז"ל: ואם טעה

ג. היה הטועה מומחה, ולא נטל רשות, ולא קבלו אותו בעלי דינין עליהן, או שלא היה מומחה, אבל קבלו אותו בעלי דינין עליהן לדון להן כדין, וטעה בשקול הדעת, אם

כסף משנה

ועוד — אמרינן ליה בדוחק, קל וחומר תרי ועוד; והוי יודע: שהרי"ף כתב דשקול הדעת דליכא לברורי בה טעותא, אם שלמו הכל על פיו, ובא דיין אחד ופטר — לא יחזיר, דכיון דליכא לברורי דטעה — זכה אידך במאי דתפס, ואם שלם החצי ונשאר החצי — כל אחד מהם זכה במה שבידו, ואם לא נתן דבר — פטור; והיינו ההיא עובדא דמייתא פרק *דיני ממונות זוטא גבי וכו', ההוא גברא דהוו קרו ליה עכברא, דשכיב אדיכרי, דאתו לקמיה דרבי ישמעאל ברבי יוסי, וחייבינהו ליתמי, ושלימו פלגא; והדור אתו לקמיה דרבי חייא, ופטרינהו, אמרו: אם כן נהדר לן פלגא, אמר להו כבר הורה זקן; ופירש הוא ז"ל דלא דמי הא טעותא דרבי ישמעאל ברבי יוסי דטעה בשקול הדעת, לשקול הדעת דאמרינן לעיל, דאילו התם — הא אמרינן בהדיא: היכי דמי שקול הדעת? כגון תרי תנאי, או תרי אמוראי דאפליגו בהדי הדדי, ולא אתמר הלכתא כחד מינייהו, וסוגיין בעלמא כחד מינייהו, ואזל איהו ועבד כאידך, — היינו שקול הדעת; וטעמא דמילתא, דכיון דסוגיין בעלמא כחד מינייהו, ואזיל איהו ועבד כאידך, — איגלאי מילתא דודאי טעה, אלא כיון דלא אתמר ביה הלכתא בהדיא - לאו דבר משנה הוא; ואילו שקול הדעת דהכא לית ראיה לרבי חייא, לברורי ביה טעותא דרבי ישמעאל ברבי יוסי, הלכך ליכא כח לאהדורי לעובדא דידיה, ומשום הכי קאמר: כבר הורה זקן; וכך הם דברי הרא"ש בפרק זה בורר על האי עובדא; ואפשר לי לומר: דרש"י שפירש בסוגיין דעלמא, היינו שרוב

(*היינו זה בורר דף כ"ט ע"ב, ושלש שמות יש לפרק זה: זה בורר, דיני ממונות זוטא, דיני ממונות בתרא:)

מגדל עוז

ונשא ונתן ביד וכו', עד מתכוין להזיק הוא, בבכורות פרק עד

נשא ונתן ביד, — מה שעשה עשוי, וישלם מביתו; אם לא נשא ונתן ביד — יחזור הדין; ואם אי אפשר להחזיר — ישלם מביתו:

ד. אבל מי שאינו מומחה, ולא קבלו אותו בעלי דינין, אף על פי שנטל רשות — הרי זה בכלל בעלי זרוע.

כסף משנה

הדיינים נראה להם כדברי האחד, והרב אלפסי ז"ל, — לא פליגי, דאף על גב דלא פשט המנהג, אם אחר שנפסק הדין נשאל לחכמים, ורובם פסקו כאידך, - מיקרי כמי שקול הדעת כפירש רש"י, ורבי חייא ורבי ישמעאל ברבי יוסי — לא היו עמהם חכמים אחרים באותה העיר, הילכך הוה ליה ההוא דינא שקול, ואי שלמו — קם דינא, דזכה אידך במאי דבידיה, והוו להו יתומים המוציא מחברו, ועליהם הראיה, דטעה אידך, ואי לא שלמו - אידך הוה ליה מוציא מחברו, ולא לשלמו, והוא הדין לשלמו פלגא:

ד. אבל מי שאינו כו', זה דבר פשוט בעצמו, וכבר קדם הדבור לרבינו בסוף פרק ד': שראש גולה שנתן רשות למי שאינו יודע, שהוא כמקדיש בעלי מומין למזבח — שאין הקדושה חלה עליו, ואם כן אף על פי שנטל רשות, כיון דלאו מומחה הוא, ולא קבלו עלייהו — אין דינו דין כלל, וכן כתב הרב אלפסי ז"ל; אבל דברי רבינו צריך עיון, שאחר שכתב: ואם טעה ונשא ונתן ביד — חייב לשלם מביתו, וחוזר ולוקח מבעלי דין - כתב; ואם אין לו להחזיר וכו', ישלם, והרי כבר אמר תחלה: שכיון שנשא ונתן ביד — ישלם מביתו, אם כן מה שייך תו למימר: ואם אין לו להחזיר ישלם? הרי כבר שלם, בין יש לבעל דין להחזיר, בין אין לו! ואין לומר: שכלפי שאמר: אם טעה ונתן ביד חייב לשלם מביתו, וחוזר ולוקח מבעל דין — אמר: לא תימא על כל פנים חוזר ולוקח, ואם אין לו להחזיר — לא יפסיד הדיין, אלא יחזיר הבעל דין שנתן לו, לכן

מגדל עוז

כמה: דיין שטעה, עד וכן כל כיוצא בזה, בבבא בתרא פרק

ואינו בכלל הדיינין; לפיכך אין דינו דין, בין טעה, בין לא טעה, וכל אחד מבעלי דינין אם רצה – חוזר ודן בפני בית דין; ואם טעה ונשא ונתן ביד – חייב לשלם מביתו, וחוזר ולוקח מבעל דין זה שנתן לו שלא כהלכה; ואם אין לו

כסף משנה

אמר: שאפילו שאין לו להחזיר—יפסיד הדיין, ופירוש ישלם—יפסיד מה שישלם; דאי אפשר לומר כן, שהרי רבינו כתב: ישלם כדין כל גורם להזיק, ואי דנשא ונתן ביד—מזיק בידים הוא! לכך צריך לגרוס בדברי רבינו לדעתי «ואם טעה ונשא ונתן ביד - חייב לשלם מביתו, וחוזר ולוקח מבעל דין זה שנתן לו שלא כהלכה, ואם לא נשא ונתן ביד—חוזר בעל דין ונוטל מחברו מה שנתן לו, ואם אין לו להחזיר, או שטמא, או שהאכיל דבר המותר לכלבים—ישלם כדין כל גורם להזיק, שזה מתכוין להזיק הוא» ואם לא ימצא בשום ספר רק כנוסחת ספרינו - צריכים אנו לפרש שואם אין לו להחזיר וכו'—לא קאי אלא נשא ונתן ביד; וטעם דין זה: שאחר שאין דינו דין כלל— הדר דינא, ואם נשא ונתן ביד—הוה ליה מזיק, ומשלם הוא מביתו, וחוזר ועושה דין עם הבעל דין האחר, שאומר לו בעל דין: איני רוצה להתדיין עם שום אדם, אבל אתה שנשאת ונתת ביד—לך ועשה דין עמו; ואם לא נשא ונתן ביד, כל היכא דאית ליה לבעל דין—אינו מחוייב לעשות עמו דין, דאמר ליה: אמת שחייבתיך, היה לך לעכב הממון, וכיון שלא נשא ונתן ביד— פטור מלעשות דין, אבל אם אין לו להחזיר וכו'—חייב לשלם, שזה אחר שאינו מומחה, ולא קבלוהו עליהם - גורם להזיק בכונה הוא, וקיימא לן כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי; וממ"ש רבינו: הרי זה בכלל בעלי זרוע, ואינו בכלל הדיינין—יתברר לך: שמי שאינו מומחה, ולא קבלוהו עליהם, בין טעה בדבר משנה, בין טעה בשקול הדעת– כלהו חד דינא אית להו, ואינו בכלל מה שכתב רבינו בראש הפרק: כל דיין שטעה וכו': שזה אינו בכלל הדיינים:

מגדל עוז

חזקת הבתים (דף מ"א), ופרק קמא דגטין (דף י"ד): שנים

להחזיר, או שטמא, או שהאכיל דבר המותר לכלבים, — ישלם כדין כל גורם להזיק, שזה מתכוין להזיק הוא:
ה. דיין שטעה, וחייב שבועה למי שאינו חייב בה, ועשה זה פשרה עם בעל דינו, כדי שלא ישבע, ואחר כך ידע שאינו בן שבועה, אף על פי שקנו מידו על הפשרה — אנה כלום, שלא קבל עליו ליתן לו או למחול לו - אלא

כסף משנה

ה. דיין שטעה וחייב שבועה וכו׳, בעל העטור כתב: שהרי״ף כתב בתשובה: שמי שחייבוהו בית דין שבועה חמורה, ועשו ביניהם פשרה, ואחר כך ראו שלא היה עליו אלא חרם סתם — יכול הוא לחזור, שיש לו לומר: אילו היה יודע שאין עליו שבועה, לא היה עושה פשרה — והוה ליה הקנין בטעות; ומי שנתחייב שבועה, ונתן ממון לפוטרו משבועה, ואחר כך מצא ראיה שנתחייב בממון — הפשרה בטלה, דכיון שנתחייב בממון - אין כאן שבועה, אבל עשו פשרה, ולא הזכירו שבועה — הפשרה קיימת, (עכ״ל); ואם כן הוא הדין נמי לדיין שטעה וחייב שבועה וכו׳; ונראה לי דהיינו דוקא בשטעה בדבר משנה, אי נמי בשקול הדעת ואיכא לברורי טעותא, אבל אי ליכא לברורי טעיתא -- המוציא מחברו עליו הראיה, וכמו שכתבתי בפרק זה בשם הרי״ף ז״ל:
ו. שנים שנתעלמו בדין וכו׳, עד עבד לוה לאיש מלוה, סנהדרין סוף פרק זה בורר דף ל״א ע״ב; וכתבו התוספות: דמאי דקאמר: ואם אמר כתבו ותנו לי וכו׳-היינו דוקא היכא דנתעלמו בדין, וכפאוס, אבל בעלמא—אין כותבין ונותנין לו; וכן משמע בפרק איזהו נשך מעובדא דהרי כותאי דעבדי עסקא, דאמר ליה חזינא דכל בתר דידי קאזיל מר, וקאמר: כי האי-ודאי צריך לאודועי, משמע דבעלמא לא; וכתב נמקי יוסף גבי האי עובדא דהרי כותאי בשם הרשב״א ז״ל, והר״ן, והראב״ד, ורבינו תם, ור״י: דדוקא היכא דאיכא חשדא כי התם—צריך להודיע הטעם, אבל ליכא

מגדל עוז

שנתעלמו, עד ודן בעירו, בסנהדרין פרק זה בורר בתחלתו

כדי שיפטר משבועה שחייבו בה הטועה, וכל קנין בטעות — חוזר, וכן כל כיוצא בזה:

ו. שנים שנתעצמו בדין, אחד אומר: נדון כאן, ואחד אומר: נעלה לבית דין הגדול, שמא יטעו אלו הדיינין ויוציאו ממון שלא כדין, — כופין אותו ודן בעירו; ואם אמר: כתבו ותנו לי: מאי זה טעם דנתוני? שמא טעיתם? כותבים ונותנין לו, ואחר כך מוציאין ממנו; ואם הוצרך לשאול דבר מבית דין הגדול שבירושלים — כותבים ושולחין ושואלין, ודנין להם בעירם, כפי מה שיבא בכתב בית דין הגדול:

כסף משנה

הסדא, וכפאוהו, דצריך לכתוב וליתן לו-אין צריך לכתוב הטעם, אלא פלוני טען כך, ופלוני כך, ונראה לנו שהדין עם פלוני, ובית דין של בית הועד הם ידעו טעמו של דבר; ואם לא כפאוהו וליכא חסדא – אין כותבין לו; וכתב עוד נמקי יוסף: דמאי דקאמר ואם הוצרך וכו', מבית דין הגדול שבירושלים וכו', לא שיפסקו בית דין הגדול עליהם את הדין, דהא בעינן שיהיו בעלי דינין עומדין לפני הדיינים, אלא שבית דין הגדול מודיעים דעתם לבית דין זה, והם דנין אותם:

כתב הרמ"ך: אבל אם אמר המלוה וכו', תימא! למה הביא האי קרא דעבד לוה לאיש מלוה? כיון דמסיק לבסוף: דניזק או נגזל או תובע אחר—יכול לכוף הנתבע לעלות עמו!; ורבותי ורבינו תם מפרשים: דניזק ומזיק לא מצו מעכבי, דטעמא דמלוה-משום דעבד לוה לאיש מלוה, אבל בשאר תביעות-ליכא עבד, עכ"ל; ולי נראה דיש לומר: דבשאר תביעות—כמי שייך לומר: שהתובע מתרעם מחברו שהזיקו—הוי הנתבע עבד לו, עד שיסלק הזיקו, או יברר שאינו מזיקו:

כתב הרמ"ך על דברי רבינו: יש לתמוה עליו שפירש נלך לבית ועד: נלך לבית דין הגדול, ומההיא דפרק הגוזל זוטא (דף

מגדל עוז

ובסופו: אם אמר כתבו ותנו לי כו', עד בית דין הגדול,

ז. במה דברים אמורים: בשאר הדינין, שזה טוען, וזה טוען, או כשאמר המלוה: נדון כאן, והלוה אומר: נלך לבית דין הגדול; אבל אם אמר המלוה: נלך לבית דין הגדול, — כופין את הלוה ועולה עמו, שנאמר: י עבד לוה לאיש מלוה; וכן אם טען זה: שהזיקו או גזלו, ורצה הטוען לעלות — כופין בית דין שבעירו את הנטען — לעלות עמו, וכן כל כיוצא בזה:

ח. במה דברים אמורים: כשיהיו שם עדים, או ראיה לנגזל, או לניזק, או למלוה; אבל טענה רקנית — אין מחייבין את הנטען לצאת כלל, אלא נשבע במקומו ונפטר:

ט. וכן הדין בזמן הזה שאין שם בית דין גדול, אבל יש מקומות שיש בהן חכמים גדולים — מומחין לרבים,

י משלי כ"ב

כסף משנה

קי"ב ע"ב) אית למוכח: דחלוק איכא בין בית הגדול לבית הועד, וכן כתב רבינו תם והר"י בר אשר, ונראים דבריהם, עכ"ל:

ח. במה דברים אמורים כשהיו שם עדים וכו', היינו כדי שלא יהא כל אחד תובע את חברו ואומר: לבי דינא רבא אזילנא, ויבא להתפשר עמו, כדי שלא להתבטל ממלאכתו ולילך לעיר אחרת — לידון עם בעל דינו:

ט. וכן הדין בזמן הזה שאין וכו', למד כן מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב ע"ב): הלך אחר בית דין יפה, אחר רבי אליעזר ללוד, אחר רבי מתיא בן חרש לרומי, משמע שבלוד או ברומי — הוא בית דין הגדול שאין למעלה הימנו; וממ"ש רבינו ומקומות שיש בהם תלמידים שאינם כמותם - נראה שדעתו כדעת קצת מפרשים, שאומרים: שאם דייני עירם הדיוטות, אפילו לוה מצי מעכב ולומר: איני דן אלא בבית דין של מומחין; ומהרי"ק בשורש ל' כתב: שמאחר שכתב מרדכי בסוף פרק זה בורר בשם

מגדל עוז

בסנהדרין פרק זה בורר דף ל"א, וביבמות פרק האשה רבה:

ומקומות שיש בהן תלמידים שאינן כמותן, אם אמר המלוה: נלך למקום פלוני שבארץ פלוני, לפלוני ופלוני הגדול, ונדון לפניו בדין זה, — שכופין את הלוה והולך עמו, וכן היו מעשים בכל יום בספרד:

פרק שביעי

א. אחד מבעלי דינין שאמר: איש פלוני ידון לי, ואמר בעל דינו: פלוני ידון לי, — הרי אלו שני

כסף משנה

א"ז: דלית לן השתא בית הועד קבוץ תלמידי חכמים שיתבייש מהם; אף על פי שבזמן רבינו — היו מקומות ראויים שיכוף המלוה את הלוה ללכת שם לדין — אין ראוי לומר שיחלוק רבינו על א"ז, שהרי ידוע הוא שבכל יום — הדורות מתמעטים; ולכן אפשר לומר: דבימי א"ז — אפילו רבינו היה מודה דלא היה שום בית דין ראוי להקרא בית הועד; ודבריו תמוהים בעיני, שהרי רבינו - לא תלה הדבר בבית הועד, אלא במקומות שיש חכמים גדולים מומחים לרבים, ומקומות שיש בהם תלמידים שאינם כמותם, ודבר זה מצוי בכל דור ודור:

פרק שביעי

א. אחד מבעלי דינין שאמר וכו', משנה סנהדרין ריש פרק דיני ממונות בתרא (דף כ"ג): דיני ממונות — בשלשה, זה בורר לו אחד, וזה בורר לו אחד, ושניהם — בוררים לו עוד

מגדל עוז

במה דברים אמורים בשאר הדיינין כו', עד סוף הפרק, פרק זה בורר:

פרק שביעי

אחד מבעלי דינים כו', עד כל ראיות מורישו, הכל פרק זה

הדיינים שברר זה אחד, וזה אחד, – הם בוררים להן דיין שלישי, ושלשתן דנין כשניהן, שמתוך כך יצא הדין לאמתו; אפילו היה אחד שבררו בעלי הדין – חכם גדול וסמוך, –

כסף משנה

אחר; ולפי גרסת ספרים שלנו בדברי רבינו, שכתוב בהם: והם בוררים להם דיין שלישי-פסק רבינו כרבי מאיר, אף על גב דרבנן פליגי עליה, משום דרבי אליעזר ורב פפא שקלי וטרו לפרושי מילתיה; ואם היינו מוצאים נסחא שאין כתוב בה: ומ"ו דוהם -- היינו אומרים דפסק כחכמים, וכן מצאתי בספר ישן אחד: הרי אלו שני הדיינים שברר זה אחד, וזה אחד—בוררים להם דיין שלישי, עכ"ל, ואין כתוב «והם» ואם כן פסק כחכמים, וכן גורם ספר מצות גדול, והיא הנסחא האמיתית, דאמרינן בגמרא: דלרבנן כדעת דיינים סגי, ואמרינן תו בגמרא: דמתניתין הכי קאמר: כשזה בורר לו אחד, וזה בורר לו אחד – יצא הדין לאמתו, כלומר: דמתניתין לא קתני בחיוב שיצטרכו לברירת דיינים, אלא אם האחד בורר דיין אחד, והאחד בורר דיין אחד, כשבוררין שלישי—יצא הדין לאמיתו, זהו שכתב רבינו אחד מבעלי דינין שאמר וכו', כלומר: אם קרה מקרה, ואמר התם רב פפא: דאפילו הוי מומחה-יכול לעכב; ופסק רבינו כרב פפא, אף על גב דאיכא מאן דפליג עליה, משום דמוקי מתניתין אפילו במומחין; ועוד: דבתרא הוא; ודע שמה שכתב רבינו: אפילו היה אחד שבררו בעלי הדין חכם וכו', אלא גם היא בורר מי שירצה, דמשמע דאפילו לזה יכול לומר: איני דן אצל זה - היינו דוקא כששני הדיינים בעיר אחד, אבל אם הדיין שבורר בעל דין שני הוא בעיר אחרת - לא, וכמו שנתבאר בסוף פרק ששי, והכי אמרינן בגמרא: כגון בי דיני דרב הונא ורב חסדא, דאמר ליה מי קא מטרחנא לך? ופירש"י: דתרוויהו במקום אחד; והתוספות כתבו: שהיו סמוכים זה לזה חוץ לשלש פרסאות, ואם כן כל שאינו רחוק אלא שלש פרסאות - לזה יכול לעכב; וכתב בח"מ סימן י"ג על דברי רבינו, ואני כתבתיה

מגדל עוז

בורר: מי שקנו מידו שאם לא יבא, עד סוף הפרק, הסכמה

אינו יכול לכוף את בעל דינו שידון אצל זה, אלא גם הוא בורר מי שירצה:

ב. מי שקבל עליו קרוב, או פסול, בין להיותו דיין, בין להיותו עד עליו, אפילו קבל אחד מן הפסולים בעבירה—

כסף משנה

למעלה: שהמומחה דן את האדם בעל כרחו; ואפשר לומר דעת הרמב"ם ז"ל—אינו אלא דוקא כשברר כבר אחר, דאז אינו יכול לכוף חברו, דאם לא כן—לא היה הדין שוה, דכמו שבורר האחד, כך יש לו לחברו לברור אחד אם ירצה, אבל כל זמן שלא נברר, המומחה יכול לכוף שניהם לדון לפניו, עכ"ל; ופרש"י שמתוך כך יצא הדין לאמתו, דנייחי בעלי דינין, דסבר החייב: הרי אני בעצמי ביררתי האחד, ואם היה יכול להפך בזכותי-היה מהפך, והדיינין בעצמן נוחה דעתן להפך בזכות שניהם, מפני ששניהם בוררים; וכתב הרא"ש: לפי שיש חסרי הדעת טועים בדברי רש"י, ולומדים ממנו שהדיין יש לו להפך בזכות מי שבררו ועומד במקומו, להפך דברים אשר לא כדין, ונהגו כמה אנשים לברור להם דיין בעל תחבולות, ותלו בדברי רש"י, שמשמע שיש לו להפך בזכותו, וחלילה וחס, שלא דקדקו בדבריו, שכתב: דסברי הרי בררתי, שסובר כך שיהפך בזכותו יותר מבזכות האחר, ומתוך כך נייחי לדינייהו, אבל הדיין עצמו-חלילה שיהפוך למצוא סברא לזכותו, אם לא שיראה לו דין גמור, אבל אם היה יכול להטעות את חברו שיקבל סברתו, אף על פי שהוא מפוקפק בה-הוא בכלל מטה משפט; אבל דעת הרב מתוך שזה בררו מבין דבר לאשורו, ואם יש לו זכות נושא ונותן עם חברו, וכן עושה הדיין השני למי שבררו, נמצא שלא ישאר שום צד זכות נעלם מעיני הדיינים שניהם, והשלישי שומע נושא ונותן של שניהם, ומכריע ביניהם, ויוצא הדין לאמיתו, עד כאן לשונו:

ב. מי שקבל עליו קרוב או וכו', משנה בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ"ד): אמר ליה: נאמן עלי אבא, נאמן עלי אביך,

מגדל עוז

הגאונים ז"ל במסכת נדרים, פרק ד' נדרים התירו חכמים:

כשני עדים כשרים - להעיד עליו, או כשלשה בית דין מומחין - לדון כו, בין שקבל על עצמו לאבד זכיותיו, ולמחול מה שהיה טוען - על פיהן, בין שקבל שיתן כל מה שיטעון עליו חברו בעדות זו הפסול, או בדינו, אם קנו מידו על זה - אינו יכול לחזור בו; ואם לא קנו מידו - יכול לחזור בו, עד שיגמר הדין: נגמר הדין והוציא הממון בדין זה הפסול או בעדותו - אינו יכול לחזור:

כסף משנה

נאמנים עלי שלשה רועי בקר, רבי מאיר אומר: יכול לחזור, וחכמים אומרים: אינו יכול לחזור בו; היה חייב לחברו שבועה, ואמר לו דור לי בחיי ראשך, רבי מאיר אומר - יכול לחזור בו, וחכמים אומרים - אינו יכול לחזור בו; ובגמרא אפלגו רבי יוחנן וריש לקיש, באי מחלוקת לפני גמר דין, או לאחר גמר דין; ורב יהודה ור"י אפליגו: אי באתן לך מחלוקת, או במחול לך; ואמר רבא מחלוקת באתן לך, אבל במחול לך—דברי הכל: אינו יכול לחזור בו; וסבר נמי דפלוגתייהו לאחר גמר דין, אבל לפני גמר דין—דברי הכל יכול לחזור בו; ואמרינן נמי התם (דף כ"ד ע"ב): שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב: ילמדנו רבינו (אי) לפני גמר דין מחלוקת? אי לאחר גמר דין מחלוקת? והלכה כדברי מי? שלח ליה: לאחר גמר דין מחלוקת, והלכה כדברי חכמים וכו'; שלחו ליה מבי רב לשמואל: ילמדנו רבינו: לפני גמר דין וקנו מידו מאי? שלח להו: אין לאחר קנין כלום; ונראה דהכי אמרינן: רב אשי אמר: הכי שלח ליה-לאו למיפלג אדינא קמא אתי, אלא למימר דלא שלח ליה למשאל בהאי גוונא, אבל אין הכי נמי דדינא - הכי הוי, וכיון דרבא דבתרא הוא סבירא ליה דמחלוקת באתן לך, אבל במחול לך—אינו יכול לחזור בו, ומחלוקת לאחר גמר דין, אבל לפני גמר דין — יכול לחזור בו, - כותיה נקטינן; ופירוש מחלוקת באתן לך: דנתבע אמר לתובע: אם יחייבוני פסולים אלו - אתן לך, בהא דוקא פליג ר"מ, דהואיל והממון בידו - אין כח לתובע להוציאו אלא בדיינין כשרים, אבל

ג. וכן מי שנתחייב לחברו שבועה בבית דין, ואמר לו: השבע לי בחיי ראשך, והפטר, או השבע לי בחיי ראשך, ואתן לך כל מה שתטעון, אם קנו מידו — אינו יכול לחזור בו, ואם לא קנו מידו — יכול לחזור בו עד שיגמר הדין, נגמר הדין ונשבע כמו שאמר לו — אינו יכול לחזור, וחייב לשלם:

כסף משנה

במחול לך, כגון תובע אמר לנתבע: אם יזכוך פסולים הללו — יהא מחול לך — אין יכול לחזור בו, דהא זכה זה במה שבידו, מכיון שילא זכאי; וכתב נמקי יוסף בשם הרא"ה והאחרונים: דמחול לך — אין פירושו שיאמר כן בפירוש, דאם כן היכי סלקא דעתך דבמחול לך מחלוקת? דכיון דקיימא לן לאחר גמר דין מחלוקת — הרי זכו איתו, והויא מחילה גמורה; אלא הכי פירושא: דאמר ליה תובע לנתבע: הרי עלי לעשות מתביעה זו בכל מה שיאמרו אבא ואביך הן לפטור, הן לחיוב, שאין בלשון הזה לשון מחילה, ופירוש גמר דין גבי נאמן עלי אבא או אביך — הכל מודים דלפני גמר דין — היינו קודם שיפסקו הדין, ויאמר איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, ולאחר גמר דין — הוי לאחר הפסק; ומה שכתב רבינו נגמר הדין והוציא הממון בדין זה הפסול, היינו לומר: דכיון שנגמר הדין — הוה ליה כאלו הוציא הממון כבר, ואינו יכול לחזור בו, ושלא כדברי הטור והרמ"ך שכתבו: שנראה מדברי רבינו: וכן כתב נמקי יוסף בראש מרובה: דכל שלא הוציא יכול לחזור בו; ואי אפשר לומר כן, דאי אפילו בדור לי בחיי ראשך — כתב רבינו: נגמר ונשבע כמו שאמר לו — אינו יכול לחזור, וחייב לשלם, ואפילו שלא אמר בית דין איש פלוני זכאי, כמו שנכתוב בסמוך, כל שכן הכא, שנגמר הדין באיש פלוני זכאי — שאינו יכול לחזור בו, אלא ודאי כמו שפירשתי נראה עיקר; אבל בדהיה חייב לחברו שבועה — נחלקו המפרשים, שיש אומרים: שכיון שפסק הדין על עצמו, ואמר דור לי בחיי ראשך — היינו גמר דין, ומיהו נמי הכי מילי כשקבל עליו הלה, אבל לא קבל עליו — יכול לחזור בו, דכיון שלא

ד. והוא הדין למי שנתחייב שבועת הסת, והפכה, אם קנו מידו, או אם נשבע זה שנהפכה עליו — אינו יכול לחזור בו:

ה. והוא הדין במי שלא היה ח"ב שבועה, ואמר אשבע לך שבועה, אם קנו מידו — אינו יכול לחזור בו; ואם לא קנו מידו, אף על פי שקבל בבית דין — חוזר, עד שיגמר הדין וישבע:

ו. מי שנתחייב בבית דין, והביא עדים או ראיה לזכותו — סותר את הדין, וחוזר הדין; אף על פי שכבר נגמר

כסף משנה

קבל — לא חשיב גמר דין, ואם כן מעת שפסק הדין על עצמו עד שיקבל עליו הלה — הוי לפני גמר דין, וכיון שקבל הלה על עצמו — הוי לאחר גמר דין; וכתב נמקי יוסף בשם האחרונים, שזה דעת הרי"ף, ובפרק המפקיד כתב נמקי יוסף: שטה זו היא המחוורת בעיני רוב המפרשים, וזה דעת רבינו כמבואר בדבריו; ויש חולקים בדבר, ומחלקותם תלוי בחלוף גירסא פרק יש נוחלין, ובדקדוק סוגיית הגמרא בריש פרק המפקיד, ובפרק שבועת הדיינים; ומ"ש רבינו אפילו קבל עליו וכו', כשני עדים כשרים או כשלשה בית דין מומחין — היינו כרש"י שפירש דמאי דאמרינן בגמרא: כגון דקבליה עליה בחד — היינו אליבא דרבי מאיר, לומר: דאף על גב דלא קבליה להוא פסול אלא בחד דיינא, דאיכא תרי אחריני בהדיה — אמר רבי מאיר יכול לחזור בו, ואם כן רבי מאיר ורבנן, בין שקבלו עליו בדיין אחד, או בשלשה, — פליגי, ולא כדברי התוספות שפירשו דאליבא דרבנן היא, ולומר: דדוקא כי קבליה עליה בחד דיינא — הוא דאינו יכול לחזור בו, אבל אם קבליה עליה בשלשה — אפילו רבנן מודו דיכול לחזור בו, ואי קני מיניה, הא פסקינן: דאין לאחר קנין כלום, ואפילו קבל עליו לבעל דינו כבי תרי, וקנו מידו — אינו יכול לחזור בו, כדגרסינן פרק שבועת הדיינים, וכן כתב הרי"ף: ו. מי שנתחייב בבית דין והביא עדים או ראיה לזכותו וכו', משנה שם דף ל"א: כל זמן שהוא מביא ראיה — סותר את הדין

הדין, כל זמן שהוא מביא ראיה – סותר; אמרו לו הדיינים: כל ראיות שיש לך – הבא מכאן ועד שלשים יום אף על פי שהביא ראיה לאחר שלשים יום – סותר את הדין. – מה יעשה אם לא מצא בתוך שלשים יום ומצא לאחר שלשים?:

ז. אבל אם סתם את טענותיו – אינו סותר; כיצד? אמרו לו: יש לך עדים? אמר: אין לי עדים, יש לך ראיה? אמר: אין לי ראיה, ודנו אותו וחייבוהו, כיון שראה שנתחייב – אמר: קרבו פלוני ופלוני! והעידוני, או שהוציא ראיה מתוך אפונדתו, – אין זה כלום, ואין משגיחין על עדיו ועל ראיתו:

ח. במה דברים אמורים: כשהיתה הראיה אצלו, והעדים עמו במדינה; אבל אם אמר: אין לי עדים, ואין לי

כסף משנה

פירוש כגון שלא אמרו לו הבא עדים וראיה, אלא כיון שראו שלא הביאם - פסקו הדין, והביא עדים או ראיה—סותר הדין; אמרו לו: כל ראיות שיש לך - הבא מכאן עד ל׳ יום, הביא בתוך ל׳ יום-סותר, לאחר ל׳ יום-אינו סותר; אמר רשב״ג: מה יעשה זה שלא מצא בתוך ל׳, ומצא לאחר שלשים? ; אמרו לו הבא עדים, אמר: אין לי עדים, אמרו הבא ראיה, אמר: אין לי ראיה, ולאחר זמן *מצא עדים ומצא ראיה, – הרי זו אינו כלום; אמר רבן שמעון בן גמליאל מה יעשה זה שלא היה יודע שיש לו עדים, ומצא עדים, לא היה יודע שיש לו ראיה, ומצא ראיה? *אמרו לו הבא עדים, אמר: אין לי עדים, הבא ראיה, אמר: אין לי ראיה, לאחר זמן מצא עדים, ומצא ראיה, ראה שהוא מתחייב, ואמר: קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני, או שהוציא ראיה מתוך אפונדתו- הרי זו אינה כלום, ע״כ במשנה; ואמרינן בעלמא: כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו-הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה

(*כן הוא בירושלמי: ובבבלי: הביא ראיה ומצא עדים), –

(*לא מצאתי גירסא זו לא בהרי״ף ולא בירושלמי ולא בבבלי)

ראיה, ולאחר מכאן – באו לו עדים ממדינת הים, או שהיתה החמת של אביו שיש שם השטרות – מופקדת ביד אחרים, ובא זה שהפקדון אצלו, והוציא לו ראיתו, – הרי זה מביא וסותר; ומפני מה סותר? מפני שיכול לטעון ולומר: זה שאמרתי אין לי עדים, אין לי ראיה, – מפני שלא היו מצוין אצלי; וכל זמן שיכול לטעון ולומר: זה שאמרתי אין לי עדים אין לי ראיה – מפני שלא היו מצויין אצלי, או: מפני כך וכך אמרתי אין לי עדים, ואין לי ראיה, והיה ממש בדבריו, – הרי זה לא סתם טענותיו, וסותר; לפיכך אם פירש ואמר: אין לי עדים כלל – לא הנה, ולא במדינת הים, ולא ראיה כלל, – לא בידי, ולא ביד אחרים, – אינו יכול לסתור:

ט. במה דברים אמורים: בגדול שנתחייב, והביא ראיות, והביא עדים אחר שסתם טענותיו; אבל יורש שהוא קטן כשמת מורישו, ובאו עליו טענות מחמת מורישו אחר

כסף משנה

אחרונה, וראיה אחרונה היינו הבבא השנית של משנה זו, דפליג בה רשב"ג; ואמרינן בגמרא: כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן: לעולם מביא ראיה וסותר, עד שיסתום טענותיו; אמר לו הבא עדים, אמר: אין לי עדים, הבא ראיה, אין לי ראיה, אבל באו עדים ממדינת הים, או שהיתה דסקיא של אביו, פירוש שק של עור ששטרות אבין מונחין בו – מופקד ביד אחר – הרי זה מביא וסותר:

ט. במה דברים אמורים בגדול שנתחייב וכו׳, שם ההוא ינוקא דתבעוהו לקמיה דרב נחמן, אמר אית לך סהדי? אמר ליה לא, אית לך ראיה? אמר ליה לא, חייביה רב נחמן; הוה קא בכי ואזיל, שמעו הנך איכשי, אמרו ליה: אנן ידעינן במילי דאבוך, אמר רב נחמן: בהא אפילו רבנן מודו: דינוקא במילי דאבוה לא ידע; ומפרש רבינו שהיה קטן בעת מיתת אביו, ועכשיו הגדיל, וכן כתב הרמ"ה, ונראה לי הטעם דאילו השתא נמי קטן הוה – הא קיימא לן אין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין, וקטן

שהגדיל, ואמר: אין לי עדים ואין לי ראיה, ואחר שיצא מבית דין חייב — אמרו לו אחרים: אנו יודעים לאביך עדות, שתסתור בה דין זה; או אמר לו אחד: מורישך הפקיד ראיה זו — הרי זה מביא מיד וסותר, שאין היורש קטן יודע כל ראיות מורישו:

י. מי שקנו מידו: שאם לא יבא ביום פלוני וישבע — יהיה חברו נאמן בטענתו, ויטול כל מה שטען בלא שבועה; או שאם לא יבא ביום פלוני וישבע ויטול — אבד את זכותו, ואין לו כלום, ויפטר חברו, ועבר היום ולא בא — נתקיימו התנאים, ואבד את זכותו: ואם הביא ראיה שהיה אנוס באותו היום, — הרי זה פטור מקנין זה, וישבע כשיתבענו חברו בשהיו מקודם, וכן כל כיוצא בזה:

כסף משנה

כשלא בפניו דמי; ועוד: דאין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם; אבל התוספות פירשו דהשתא נמי קטן הוה, והא דאין נזקקין - קא הדר ביה רב נחמן, ואמר דיתמי דאכלי דלאו דידהו-ליזלו בתר שבקייהו, ומהאי טעמא נמי מקבלין עדות על הקטן; אי נמי קיום שטר הוה, וקטן הוה בעי למפסליה בטענת פרוע או מזוייף-בלא עדים וראיה, וקיימוהו, דמקיימין את השטר שלא בפני בעל דין, וכן דעת הרא"ש דקטן הוה השתא, דאילו הגדיל בשעת העמדה בדין-אמרינן: או ידע קודם בואו לדין, או חקר אחר שתבעוהו לדין, כיון דבר דעת הוא- דינו כאמר דעלמא; ואין בדבריו אלה כדאי לסתור דברי רבינו, דכיון דבשעת מיתת אביו לא הוה יודע דמילי דאבוה, משום דקטן הוה, אף על פי שבשעת העמדה בדין היה גדול—איכו יודע מי ומי היודעים זכותו? כדי שיחקור מהם:

י. מי שקנו מידו וכו', כתב ספר מצות גדול שכך הורו הגאונים, והביא הוא ז"ל ראיה מירושלמי, דגרסינן התם: המתנה אם לא תעשה כך וכך ביום פלוני—יהא כך, ואירע לו אונס, רבי יוחנן אומר: אונסא כמאן דלא עבד, ריש לקיש אמר: אונסא כמאן דעבד, והלכה כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש:

פרק שמיני

א. בית דין שנחלקו, מקצתם אומרים: זכאי, ומקצתם אומרים: חייב, — הולכין אחר הרוב; וזו מצות עשה של תורה, שנאמר; [1] אחרי רבים להטת; במה דברים אמורים: בדיני ממונות, ובשאר דיני אסור ומותר, וטמא וטהור, וכיוצא בהן; אבל בדיני נפשות, אם נחלקו בזה החוטא: אם יהרג, או לא יהרג, אם היו הרוב מזכים — זכאי, ואם היו הרוב מחייבין — אינו נהרג עד שיהיו המחייבין יתר על המזכים שנים; מפי השמועה למדו: שעל זה הזהירה תורה ואמרה: [2] לא תהיה אחרי רבים לרעת, כלומר: אם הרוב נטים לרעה להרוג — לא תהיה אחריהם עד שיטו הטיה גדולה, ויוסיפו המחייבין שנים, שנאמר: [3] לנטת אחרי רבים להטת, — הטייתך לטובה — על פי אחד, לרעה — על פי שנים; וכל אלו הדברים — קבלה הם:

[1] שמות כ"ג [2] שם [3] שם

כסף משנה

פרק שמיני

א. בית דין שנחלקו וכו', עד וכל אלה הדברים דברי קבלה הם, משנה פרק קמא דסנהדרין:

מגדל עוז

פרק שמיני

בית דין שנחלקו כו', עד וכל אלו הדברים קבלה הם, פרק קמא דסנהדרין (דף ג'): בית דין של שלשה שנחלקו וכו', אמרו שלשה מהם זכאי ושנים חייב וכו', אבל אם אמרו ארבעה זכאי כו', או שאמרו שלשה זכאי וכו', עד הולכין אחר הרוב; כתב הראב"ד ז"ל אני רואה בגמרא וכו', ואם לא חזר אחד מהם — יעמוד הממון במקומו, ואין מנין דיני ממונות מגיעין בשבעים ואחד, אלא שלשון התוספתא בגמרא מוכיח: שאף בדיני

ב. בית דין של שלשה שנחלקו, שנים אומרים: זכאי, ואחד אומר חייב, — הרי זה זכאי; שנים אומרים חייב, ואחד אומר זכאי, — הרי זה חייב; אחד אומר זכאי, ואחד אומר

כסף משנה

ב. בית דין של שלשה וכו', עד יוסיפו הדיינים שנים, משנה פרק זה בורר דף כ"ט:

אמרו שלשה מהם זכאי וכו', עד ומעמידין את הממון בחזקת בעליו, הם דברים פשוטים, ובסוף פרק שאחר זה יתבאר: שיכולים להוסיף דיינים עד ע"א, ולא יותר; כתב הראב"ד א"א: אני רואה בגמרא, שאותו שאמר איני יודע-אינו מן המנין, ואי אמר טעמא-לא שמעינן ליה, כמנא לאחר שהוסיפו—אינן אלא ארבעה, ועוד הראשון, הרי הוא אומר איני יודע, ואינו לא מזכה ולא מחייב, בידוע שטעה בלשון התוספתא, או שהגיעה לידו בטעות; ואם אמר אחד מהן אינו יודע, והשלשה—שנים מזכין או מחייבין, ואחד חולק, לפי דברין ילכו אחר הרוב, שהרי נשאר שם בית דין, ואם לא אמר אחד איני יודע, והיו שנים כנגד שנים—דנין אלו כנגד אלו, ואם לא חזר אחד מהן - יעמוד הממון במקומו, ומגיעין לעולם לשבעים ואחד; אלא שבלשון התוספתא מוכיח: שאף בדיני ממונות-

מגדל עוז

ממונות מוסיפין והולכין עד שיגמור הדין וכו': ואני אומר: לו באתי לטעון מכח הספרים הישרים — לא ראינו בעינינו, ולא שמענו באזנינו, מי שהגיעו לידו ספרים ישרים קדמונים וישנים-כאשר הגיע ליד ר"מ ז"ל מימות בית שני, אבל כל דבריו מקובלין מפי גדולים, מפי סופרים, ולא מפי ספרים, כאשר הוכחתי בכמה דברים, וגם בזה אפרש פרטים וכללים אחת לאחת: תחלה כתב: בית דין של שלשה שנחלקו כו', עד והשלישי אומר איני יודע, זה שנוי בסנהדרין פרק זה בורר, דתנן: נושאין ונותנין בדבר, שנים אומרים זכאי, ואחד אומר חייב — פטור; שניים אומרים חייב, ואחד אומר זכאי, אחד אומר חייב, ואחד אומר זכאי, אפילו שנים מזכין או מחייבין, ואחד אומר איני יודע — יוסיפו הדיינין, עד כאן; וזה פשוט; שניה כתב יוסיפו שנים,

חייב, ואחד אומר: אינו יודע, או שאמרו שנים זכאי או חייב, והשלישי אומר: אינו יודע, — יוסיפו הדיינים שנים, נמצאו חמשה נושאים ונותנים בדבר, אמרו שלשה מהם

כסף משנה

מוסיפין והולכין עד שיגמור הדין, ואין גמר הדין אלא אחר הרוב, אבל ספק-אינו גמר דין, מכל מקום עד שבעים ואחד, ולא יותר, וזה המחבר לקח מן התוספתא, וחסר ממנה: אחד אומר זכאי, ואחד אומר איני יודע-יוסיפו הדיינין, שעד עכשיו לא הוסיפו אלא אחד, פירוש זה שאמר איני יודע-מן הנוספים הוא, וטעם יפה היא, עכ״ל; טעמו של הראב״ד: מדאמרינן בסוף פרק קמא דסנהדרין (דף י״ז) דההוא דאמר איני יודע - כמאן דליתיה דמי, ואי אמר טעמא-לא שמעינן ליה, וסבור לראב״ד: דבין בדיני ממונות, בין בדיני נפשות קאמר; ורבינו סובר דלא קאמר אלא בדיני נפשות דוקא, והטעם אכתוב בפרק שאחר זה:

והרמ״ך כתב נמצאו חמשה נושאין ונותנים וכו׳, תימא! היאך ישאו ויתנו חמשה? והא האחד אומר איני יודע, וכיון שאינו יודע — לא ישא ולא יתן, מכל מקום אם ידע אחר מכאן — יכול לישא וליתן, דכי אמרינן: אי אמר טעמא - לא

מגדל עוז

נמצאו חמשה נושאין ונותנין בדבר, אמרו שלשה מהם זכאי, ושנים חייב — הרי זה זכאי, אמרו שנים זכאי, ושנים חייב, ואחד אומר איני יודע, — מוסיפין שנים, עד כאן לשונו; היינו סוף פרק קמא דסנהדרין, דגרסינן: אמר רבי אבהו: במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחלה, ואקשינן: פשיטא! כלומר: דהא קיימא לן לעולם ובגמר דין — הולכין אחר הרוב, ואי אפשר אלא בבית דין שקול! ומהדרינן: סלקא דעתך האי דקאמר איני יודע — כמאן דאיתיה דמי, ואי אמר טעמא — שמעינן ליה, קמשמע לן: דהאי דקאמר איני יודע — כמאן דליתיה דמן, ואי אמר טעמא — לא שמעינן ליה, עד כאן; ופר״ח ז״ל: דקאי אהא דתנן סוף פרק היו בודקין: ואם מצאו לו זכות — פטרוהו, ואם לאו — עומדין למנין, י״ב מזכין, וי״א מחייבין, - זכאי, י״ב מחייבין,

זכאי, ושנים אומרים חייב — הרי זה זכאי; אמרו שלשה חייב, ושנים זכאי, — הרי זה חייב, אמרו שנים זכאי, ושנים מהם חייב, ואחד אומר איני יודע, מוסיפין שנים; אבל אם

כסף משנה

שמעינן ליה, — בדיני נפשות לחובה הוא דאמר כן, אבל לזכות, — אף בדיני נפשות שמעינן ליה, דלא גרע מאחד מהתלמידים, ודיני ממונות לזכות הוא, דקובתו של זה - זכותו של זה, וצריך עיון, עד כאן לשונו:

ודע שהרשב"א בתשובה כתב: שהוא סבור כדברי הראב"ד, ושכן דעת כמה גדולים:

וכתב עוד ז"ל: וכן נראה לי מהירושלמי, דבית דין של ג' שאמר אחד איני יודע, והוסיפו שנים, ואחר כך אמר אחד מהארבעה: איני יודע, — שהדין נגמר על פי השלשה, כאילו תחלת ישיבתן בשלשה אלו, דגרסינן התם בפרק היו בודקין (דף כ"ג ע"א): תני למה אמרו מוסיפין דיינים? שאם היו שנים מהראשונים מזכים, ואחד מהאחרונים — נגמר הדין בשלשה; אמר רבי אילא: מכיון שנראה דינו לגמר בארבעה — אין גומרים אותו בשלשה; אמר רבי יוסי: ותשמע מינה שלשה שדנו ומת

מגדל עוז

די"א מזכין, ואפילו י"א מחייבין, וי"א מזכין, ואחד אומר איני יודע, ואפילו עשרים ושנים מזכין, ואחד אומר איני יודע — מוסיפין הדיינין; ועד כמה מוסיפין? עד שבעים ואחד; שלשים וששה מזכין, ושלשים וחמשה מחייבין, — זכאי, שלשים וששה מחייבין, ושלשים וחמשה מזכין — דנין אלו כנגד אלו, עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין, עד כאן; וטעמא: דבעינן הטיה בשנים לרעה; ועל זה אמר רבי אבהו: במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחלה, כדאמרן, עד כאן לשונו; והכא נמי מוכחת ריש סוגין, דשיילינן אמתניתן דמכין להביא עוד שלשה כו': סוף סוף לרעה על פי שנים היכי משכחת לה? אי אחד עשר מזכין, ושנים עשר מחייבין, — אכתי חד הוא, אי עשרה מזכין, וי"ג מחייבין, - תלתא הוו! ומהדרינן: אמר רבי אבהו: לא משכחת

אמרו ד' זכאי או חייב, ואחר אומר אינו יודע, או שאמרו שלשה זכאי, ואחד חייב, ואמר אחד איני יודע, בין שהיה זה שאמר איני יודע – הוא שאמר איני יודע בתחלה, בין

כסף משנה

אחד מהם — חותמים בשנים, ואומרים אף על פי שחתמנו בשנים—בג' דננו ; ונראה לי פירושו : שהם היו שנים מהראשונים, ואחד מהאחרונים-יושב עמהם בדין, כלומר : נושא ונותן עמהם, ודן - אינו רוצה לומר מזכה, אלא דן עמהם בין לזכות, בין לחובה, אף על פי שאמר הרביעי איני יודע - נגמר הדין בשלשה, שהרביעי שאמר איני יודע - אינו מכללם, אלא כמאן דליתיה דמי, ולפיכך נגמר הדין בשלשה אלה, ולפיכך היה סבור רבי אילא : דכיון שהיתה ישיבתן בארבעה - לא יגמר בפחות מארבעה, והרביעי שאמר איני יודע — מעכב בארבעה, כאחד מהשלשה שאמר איני יודע, והא דקאמר ברישא : שנים מהראשונים מזכים, ואחד מהאחרונים, — לאו למימרא שיהא אותו שמן הראשונים - מזכה גם כן, ושיהיו שלשתן מזכין, והד' חולק ומחייב ; שאם כן היאך יחלוק רבי אילא ויאמר : שיהיו צריכים כולן להשוות לדעת אחד, ולא ילך אחר השלשה ? שאם תאמר לפי שאלו בית דין שקול, וכל בית דין שקול - הרי הוא כאילו ירדו לדעות, שאם אף אנו

מגדל עוז

לה — אלא במוסיפין, ודברי הכל, ובסנהדרי גדולה אליבא דרבי יהודה, דאמר : שבעים, עד כאן ; ופר"ח ז"ל בעצמו אמתניתן מנין לסנהדרי קטנה שהיא כ"ג ? שנאמר ושפטו העדה והצילו העדה כו' עד אין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד, הרי כ"ג ; ואסיקנא : אי אתה מוצא הטיה לרעה על פי שנים, — אלא במוסיפין, כגון שישבו כ"ג, ואמרו אחד עשר זכאי, ואחד עשר חייב, ואחד אומר איני יודע, - מוסיפין עליהן שנים, כדתנן בסוף פרק היו בודקין כו', כדכתיבנא לעיל ; וכן פרש"י ז"ל : לא משכחת לה אלא במוסיפין, כגון אחד אומר איני יודע, ודברי הכל, דתנן בהיו בודקין : אחד עשר מזכין, ואחד עשר מחייבין, ואחד אומר איני יודע, דקיימא לן - יוספו הדיינין שנים.

שאמר אחר, — הולכים אחר הרוב; היו מחצה למחצה, ואחד אומר איני יודע, — הרי אלו מוסיפין שנים אחרים; וכן אם נסתפק הדבר — מוסיפין והולכין עד ע"א; הגיעו לע"א

כסף משנה

נאמר כן בדיני נפשות, - כל שמוסיפין שנים צריכים להיות כלם נוטים לדעת אחד, וזה אינו, דהא כשהיה בית דין הטיה הטובה באחד, והטיה לרעה בשנים, ואף על פי שכל שהוסיפו - הרי הם בית דין שקול; ואין לומר שיחלק רבי אילא בין דיני נפשות לדיני ממונות; אלא נראה: שעל כרחנו יש לנו לפרש כמו שפירש, וכל ששנים מזכין מן הראשונים, ואחד מהאחרונים יושב ודן עמהם, אף על פי שחולק ומחייב - יגמר הדין על פי בית דין זה, כאילו היתה תחלת ישיבתן בשלשה, וקיימא לן כרישא דירושלמי; ושתים זו שמענו: חדא, דאין האומר איני יודע נחשב מכלל הבית דין, מדקאמר רבי אילא שנראה דינו לגמר בארבעה, ועוד דאם אמר אחד מן הארבעה איני יודע, — יגמר הענין על פי ג', שהם מנין הראוי; ונראה לי כי בירושלמי נסרך הרמב"ם, במה שכתב ז"ל; או שאמרו ג' זכאי, ואחד חייב,

מגדל עוז

דהשתא הוה ליה בית דין שקול, דהכוא דאמר איני יודע - כמאן דליתיה כו', ופשו להו כ"ד, ומשכחת הטיה על פי שנים — אחד עשר מזכין, ושלשה עשר מחייבין; או בסנהדרי גדולה לר"י דאמר: זוגות ניהו, ומוסיפין עושין בית דין שקול, כדפירשתי, פשיטא! דהא בהדיא תנן: וכמה מוסיפין? שנים, וכיון דחד אמר איני יודע, — הוו להו בית דין שקול, ואי אמר טעמא · מראה פנים לחובה או לזכות, ומשום הכי מספקא ליה, עד כאן לשונו; למדנו מדברי כולם שמוסיפין שנים במתניתין, וכרבי אבהו, ומטין על פי שנים לרעה, ועל פי הרוב לטובה, בין בסנהדרי קטנה, בין בסנהדרי גדולה, בין מלשון הגמרא, בין מלשון המפרשים ז"ל שכתבו; וזהו שכתב רבינו משה ז"ל בשניה שהעתקתי, כן מפורש במכילתא, גם בשלישית, וז"ל: אבל אם אמרו ארבע זכאי, או חייב, ואחר אומר איני יודע, או שאמרו שלשה זכאי, ואחד

ואמרו שלשים וחמשה חייב, ושלשים וחמשה זכאי, ואחד אומר אינו יודע, — נושאים ונותנים עמו, עד שיחזור לדברי הצד האחד, ונמצאו שלשים וששה מזכים, או מחייבין;

כסף משנה

ואחד אמר איני יודע וכו', — הולכין אחר הרוב, עד כאן הצריך שלשה לומר זכאי, כפשוטו של ירושלמי זה, וגרס לו זה מה שהוא סבור: שאף האומר איני יודע — כמאן דליתיה דמי, ואם כן עד שיהיו שלשה מזכין או מחייבין - אין כאן רוב, עכ"ל; והרבה סעד לדברי רבינו, שפשט הירושלמי אתי כוותיה:

כתב הרמ"ך: אם ארבעה אומרים זכאי או חייב וכו', אף על פי שלא פירשו כן רבותי, יפה פירש זה הרב, דכיון דאיכא ג' שיודעים בדיני ממונות, אבל בדיני נפשות לא אמרינן הכי, כלמוכח בשמעתין; ולפי סוגיית הגמרא — לא נראו דברי הרב, דהא חזינא בפרק קמא: דמקשה לשמואל משנים אומרים זכאי, ואחד אומר איני יודע, דאמרינן: יוסיפו הדיינים; ומקשה: ואמאי? ולהוו כשנים שדנו! ומתרץ: שאני התם דאדעתא דתלתא, הכא כמי אף על גב דג' יכולים לעשות דין לבדם, כיון דאדעתא דחמשה יתבי — לא יכלי תלתא למגמר דינא, עד כאן לשונו;

מגדל עוז

חייב, ואחד איני יודע, בין שהיה זה שאמר איני יודע — הוא שאמר איני יודע תחלה, בין שהיה אחר, — הולכין אחר הרוב; כין מחלה למחלה, ואחד אומר איני יודע, — הרי אלו מוסיפין שנים אחרים, וכן אם נסתפק בדבר — מוסיפין והולכין עד שבעים ואחד, הגיע לשבעים ואחד, ואמרו ל"ה זכאי, ול"ה חייב, ואחד אומר איני יודע — נושאין ונותנין עמו, עד שיחזור לצד האחד, וכמצאו ל"ו מזכין, או מחייבין; ואם לא חזר — לא הוא ולא אחד מהם, — הרי הדבר ספק, ומעמידין הממון בחזקת בעליו, עד כאן לשונו; וכל זה בדיני ממונות, ולפנינו בפרק ט' — כתב דין כמאן דליתיה דמי בדיני נפשות; וזה פשוט מפורסם, ומה שאמר הראב"ד ז"ל מן התוספתא — אין לה חלק

ואם לא חזר לו הוא ולא אחר מהן — הרי הדבר ספק, ומעמידין את הממון בחזקת בעליו:

ג. כל מי שאמר איני יודע — אינו צריך לתת טעם לדבריו, ולהודיע מאי זה טעם בא לו הספק - כדרך שמראה המזכה מאי זה טעם מזכה, והמחייב מאי זה טעם מחייב:

פרק תשיעי

א. סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות תחלה, ואמרו כולן: חייב — הרי זה פטור, עד שיהיו שם מקצת מזכין שיהפכו בזכותו, וירבו המחייבין, ואחר כך יהרג:

כסף משנה

ויש לומר דשאני התם, שמתחלה היו שלשה, שייך למימר הכי כשאחד אומר איני יודע, אבל הכא ליכא למימר אדעתא דארבעה או ה׳ נחתי, מאחר שמתחלה לא היו אלא ג׳:

ג. כל מי שאמר איני יודע אינו צריך וכו׳:

פרק תשיעי

א. סנהדרין שפתחו כולם בדיני נפשות כו׳, סוף פרק קמא דסנהדרין מימרא דרב כהנא, ויהיב טעמא: דכיון דאם לא מצאו לו זכות ביום אחד-מעבירין אותו עד למחר, שמא ימצאו טעמי זכות, ויפטרוהו, והכי תו לא חזו ליה זכותא:

מגדל עוז

בזה הענין, חוץ מזה, לפי מה שמצאנוה בגירסא שלנו: כל מי שאמר איני יודע כו׳, ועד סוף הפרק, פרק קמא דסנהדרין:

פרק תשיעי

סנהדרי גדולה כו׳, עד ואחר כך יהרג, פרק קמא דסנהדרין (דף ב׳): סנהדרי קטנה שנחלקו כו׳, עד או ירבו

ב. סנהדרי קטנה שנחלקו בדיני נפשות, י"ב אומרים זכאי, וי"א אומרים חייב, — הרי זה זכאי; י"ב אומרים חייב וי"א זכאי, או שאמרו אחד עשר זכאי, ואחד עשר חייב, ואחד אומר: איני יודע, אפילו כ"ב מזכין או מחייבין, והאחד אומר איני יודע, — יוסיפו שנים, זה שאמר איני יודע — הרי הוא כמי שאינו, שהרי אינו חוזר ומלמד חובה, ונמצאו אחר התוספת עשרים וארבעה חוץ מזה המספק; אמרו שנים עשר זכאי, ושנים עשר חייב, — הרי זה זכאי; אחד

כסף משנה

ב. סנהדרי קטנה שנחלקה וכו', משנה בסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ'); ומ"ש וזה שאמר איני יודע-הרי הוא כמי שאינו וכו', מדאמרינן סוף פרק קמא דסנהדרין (דף י"ז): אמר רבי אבהו: במוסיפין עושין בית דין שקול לכתחלה; פשיטא! מהו דתימא, האי דקאמר איני יודע—כמאן דאיתיה דמי, ואי אמר מילתא-שמעינן ליה, קמשמע לן: האי דקאמר איני יודע דכמאן דליתא דמי, ואי אמר טעמא-לא שמעינן ליה; וסובר רבינו: דדוקא לחובה הוא דלא שמעינן ליה, אבל לזכות - שמעינן ליה, דהא אפילו חייב בהדיא - חוזר ומלמד זכות; וממאי דפרכינן פשיטא— מפיק רבינו דלא מיירי הכא אלא בדיני נפשות, דתנן בהו בהדיא מוסיפין שנים שנים, דאילו בדיני ממונות — לא תנן אלא יוסיפו הדיינים, ולא תנן בהדיא: או חד, או תרי, והיכי פריך פשיטא? אלא ודאי בדיני נפשות עסקינן, וכיון דבדיני ממונות לא אתמר האי מימרא, אי ההוא דאמר איני יודע הדר ואמר טעמא-שמעינן ליה; ועוד: דטעמא מאי אמרינן דכמאן דליתיה דמי? למשום חומר דיני נפשות-אין לו לחזור וללמד חובה, אבל בדיני ממונות דלא שייך האי טעמא—הוי כמאן דאיתיה; ועוד: דבדיני ממונות מה

מגדל עוז

המחייבין שנים או יתר ויהיה חייב, פרק היו בודקין (דף מ'), והנה שיעדתי לך בסמוך גם כן — להודיעך ברור דעת ר"מ ז"ל, כי שם כתב ענין דיני ממונות במחלקתם, וכל זה הפרק בדיני

עשר אומרים זכאי, ושלשה עשר אומרים חייב; אף על פי שהאחד מן הראשונים אומר איני יודע — הרי זה חייב, שהרי המחייבין רבו בשנים; אמרו שנים עשר זכאי, ושנים עשר חייב, ואחד אומר איני יודע — מוסיפין שנים אחרים; וכן מוסיפין והולכים עד שירבו המזכין אחד, ויהא זכאי, או ירבו המחייבין שנים או יתר, ויהא חייב; היו אלו כנגד אלו, ואחד אומר איני יודע, או שהיו המחייבין יתר אחד בלבד, — מוסיפין והולכין עד שבעים ואחד; הגיעו לשבעים ואחד, שלשים וששה אומרים זכאי, ושלשים וחמשה אומרים חייב, — הרי זה זכאי; שלשים וששה אומרים חייב, ושלשים

כסף משנה

שהוא חובה לזה-הוא זכות לזה, ואי אמר טעמא - שמעינן ליה; ועל מה שכתב רבינו יוסיפו הדיינים שנים כמלאו חמשה נושאים בדבר, כתב הראב״ד: א״א אני רואה בגמרא שאותו שאמר איני יודע - אינו מן המנין, ואי אמר טעמא לא שמעינן ליה, כמלא לאחר שהוסיפו — אינו אלא ארבעה; ובמה שכתבתי נתישבה השגה זאת, דלא מיירי ההיא דאי אמר טעמא לא שמעינן ליה - אלא בדיני נפשות דוקא, אבל לא בדיני ממונות; ורבינו בפרק ח׳ מיירי לענין דיני ממונות, שהרי בבית דין של שלשה מיירי; ומה שכתב ועוד הראשון הרי הוא אומר איני יודע, ואינו לא מזכה ולא מחייב; השגה זו איני מכיר, וכי אי אפשר שמתחלה היה מסופק בדבר, ולכן אמר איני יודע, ובמשא ובמתן הותר לו הספק ההוא, ונטה לצד אחד! ומה שכתב רבינו ואם לא ראה, גדול שבדיינים אומר נזדקן הדין ופוטרין אותו, סוף פרק היו בודקין (דף מ״ב): לא ראו — מאי? אמר רב אחא: פוטרין אותו, וכך אמר רבי יוחנן: פוטרין אותו; ועוד שם: תנו רבנן אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין, ואין אומרין בדיני נפשות נזדקן הדין,

מגדל עוז

נפשות, והפליא לעשות: היו אלו כנגד אלו וכו׳, עד שבעים ואחד, כתב הראב״ד ז״ל: זה אי אפשר, עד כאן לשונו; ואני

וחמשה אומרים זכאי – דנים אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מהן דברי חברו, ומזכין אותו, או מחייבין אותו; ואם לא ראה – גדול שבדיינים אומר: נזדקן הדין, ופוטרין אותו; שלשים וחמשה אומרים חייב, ושלשים וחמשה אומרים זכאי, ואחד אומר איני יודע – פוטרין אותו; ארבע ושלשים אומרים זכאי, וששה ושלשים אומרים חייב, ואחד אומר אינו יודע – חייב, שהרי רבו המחייבין שנים:

כסף משנה

מאי נזדקן הדין? אילימא קשה דינא, כלומר: זקן דין זה, ועמוק, וצריך להמתן בו, איפכא מיבעי ליה, כלומר: שבדיני נפשות צריך לעיין יותר! ; אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא: איפוך; ותפס כוותיה, ולא מצאתי טעם מספיק למה תפס כן? דהא התם בסמוך פליג רב אשי, ואמר: לעולם לא תיפוך, ומאי נזדקן הדין? — חכם דינא, כלומר: יפה עמדנו על בוריו, והוה ליה לתפוס כוותיה, דבתרא הוא, ומאריה דגמרא טפי מרב הונא בר מנוח, ועוד: דלא מפיך לברייתא! אם לא שנאמר דטפי משמע בלשון נזדקן — קשה דינא, מחכם דינא, וצריך עיון:

כתב הראב"ד: היו אלו כנגד אלו, ואחד אומר איני יודע, אמר אברהם זה אי אפשר; והטעם להראב"ד בזה: שאותו שאומר איני יודע — אינו מן המנין, וכיון שמתחלה היו כ"ג, ונסתלק אחד כשאמר איני יודע, ומוסיפין עליהם ב' ב' — לעולם הם זוגות, אי אפשר להיות שבדיינים הנמנים חוץ מאותו שנסתלק– שיהיו אלו כנגד אלו, ואחד אומר איני יודע, לפי שמנין כזה – אינו זוגות; ובמה שכתבתי בסמוך: שדעת רבינו שאותו שאמר איני יודע יכול לחזור ולזכות — נתישב זה, שכיון שבידו לזכות – הרי הוא מהמנין, ומה שכתב רבינו היו אלו כנגד אלו וכו', הוא כגון שהיו בשלשה (ועשרים), ואמר אחד איני יודע, והוסיפו

מגדל עוז

אומר: ולמה אי אפשר? והרי היא תלמוד ערוך פרק היה בודקין,

ג. בית דין הגדול שבא להם מחלוקת, בין בדיני נפשות, בין בדיני ממונות, בין בדיני תורה, — אין מוסיפין עלידן, אלא דנין אלו כנגד אלו, והולכין אחר הרוב שלהן; ואם בדין אחד מן הנהרגין נחלקו — דנין אלו כנגד אלו, עד שיפטרוהו, או יתחייב:

פרק עשירי

א. **אחד** מן הדיינים בדיני נפשות שהיה מן המזכין, או מן המחייבין – לא מפני שאמר דבר הנראה

כסף משנה

שנים, והיו י״ב מזכין, וי״ב מחייבין, ואיתו האחד אומר איני יודע, או שחזר אותו שאמר איני יודע וזכה, ואחד מאותם שהוסיפו אמר: איני יודע — מוסיפין והולכין וכו׳:

ג. **בית** דין הגדול וכו׳ סוף פרק היו בודקין (דף מ״ב) תניא: ר״י אומר כשם שאין מוסיפין על בית דין של ע״א, כך אין מוסיפין על בית דין של כ״ג, ואף על גב דלית הלכתא בבית דין של כ״ג, בבית דין של ע״א — משמע דכולא עלמא מודו, מדקאמר כשם שאין מוסיפין, ועוד: דלא אשכחן במוסיפין דמתניתא תוספת אלא עד ע״א; נראה דאין מוסיפין. משם ומעלה:

פרק עשירי

א. **אחד** מהדיינים בדיני נפשות וכו׳; ומה שכתב רבינו ובכלל לאו זה שלא יחזור המלמד זכות, משנה

מגדל עוז

כאשר העתקתי בסמוך למעלה: הגיעו לשבעים ואחד וכו׳, עד סוף הפרק, הכל פרק היו בודקין:

פרק עשירי

אחד מן הדיינין כו׳, עד סוף הפרק כלו, בפרק אחד דיני ממונות, ובמכילתא: לא תענה על ריב לנטות — שלא

לו בדעתו, אלא נטה אחר דברי חברו, — הרי זה עובר בלא תעשה, ועל זה נאמר: [1] ולא תענה על רב לנטות, — מפי השמועה למדו: שלא תאמר בשעת מנין: די שאהיה כאיש פלוני, אלא אמור מה שלפניך:

ב. בכלל לאו זה: שלא יחזור המלמד זכות בדיני נפשות — ללמד חובה, שנאמר: [2] ולא תענה על רב לנטות; במה דברים אמורים: בשעת משא ומתן; אבל בשעת גמר דין — יש למלמד זכות לחזור ולהתמנות עם המחייבים:

ג. תלמיד שהיה מזכה, ומת, — רואין אותו כאילו הוא במקומו:

[1] שמות כ"ג [2] שם

כסף משנה

פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ג); אמנם ראית הפסוק — לא נזכרה שם:

ב. במה דברים אמורים בשעת משא ומתן וכו', מימרא דרב שם (דף ל"ד), ופרש"י: דבשעת משא ומתן בעינן שיעמוד בדבריו, לחזור אחר ראיות שמא ימצא חזוק לזכות, דשמא לא טעה; אבל בשעת גמר דין, שחפש כבר הכל, ועכשו נראה שטעה — חוזר ומלמד חובה:

ג. תלמיד שהיה מזכה ומת רואין וכו', סנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ג), בעא מיניה רב אחא בר הונא מרב ששת: אמר אחד מן התלמידים: יש לי ללמד עליו זכות, ונשתתק, — מהו? ופרש"י: מי אמרינן אי לא נשתתק — הוה מיחוש בדבריו, וצריך לסתור הדין, ולהביא דיינים אחרים? מנפח רב ששת בידיה: נשתתק אחד, אפילו אחד בסוף העולם נמי; פירש מנפח, לומר: רוח הוא זה, שכיון שנשתתק, מה הועיל? אי להכי אתית למיחש, בכל היוצאים ליהרג נמי אימא: שמא יש אחד בסוף העולם; התם לא קאמר הכא קאמר מאי? תא שמע דאמר יוסי בר חנינא: אחד מן התלמידים שזכה, כלומר: הוציא דבריו

מגדל עוז

תאמר די שאהיה כמו פלוני, אלא אמור מה שלפניך; יכול אף

ד. אמר אחד: יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק, או מת — קודם שילמד זכות, ויאמר מאי זה טעם מזכה, — הרי הוא כמי שאינו:

ה. שנים שאמרו טעם אחד, אפילו משני מקראות, — אין נמנין אלא כאחד:

ו. ומפי השמועה למדו: שאין מתחילין בדיני נפשות מן הגדול, שמא יסמכו השאר על דעתו, ולא יראו עצמן כדאין לחלוק עליו; אלא יאמר כל אחד — דבר הנראה לו בדעתו:

ז. וכן אין פותחין בדיני נפשות לחובה, אלא לזכות;

כסף משנה

וטעמו לאור, ומת, — רואין אותו כאילו הוא חי, ועומד במקומו, זכה — אין, לא זכה — לא:

ה. שנים שאמרו טעם אחד וכו׳, סנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף כ״ד), בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן: אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מהו? אמר ליה: אין מונין להם אלא אחד, פירש״י: משום דחד מהנך קראי — לאו להכי אתא, דקיימא לן לא נכתבו שני מקראות לטעם אחד הילכך חד מינייהו — מטעא טעי; ומה שכתב רבינו אפילו משני מקראות, כלומר: לא מיבעיא אם הם ממקרא אחת - דלא חשיב אלא כחד, אלא אפילו אם אמרו שניהם טעם אחד משני מקראות — לא חשיבי אלא כחד, מהטעם שכתבתי, ובזה אין מקום למה שהשיג הרמ״ך:

ו. ומפי השמועה למדו דאין מתחילין בדיני וכו׳, משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ה): דיני נפשות — מתחילין מן הצד, פירוש מן הקטנים:

ז. וכן אין פותחין בדיני נפשות לחובה וכו׳, משנה שם: דיני נפשות — פותחין לזכות, ואין פותחין לחובה; ואמרינן

מגדל עוז

דיני ממונות כן? תלמוד לומר: אחרי רבים להטות:

כיצד ? אומרים לזה שחטא : אם לא עשית דבר זה שהעידו בו עליך , — אל תירא מדבריהם :

ח. אמר אחד מן התלמידים בדיני נפשות : יש לי ללמד עליו חובה, — משתקין אותו ; אמר יש לי ללמד עליו זכות — מעלין אותו עמהן לסנהדרין, אם יש ממש בדבריו — שומעין לו, ואינו יורד משם לעולם ; ואם אין ממש בדבריו — אינו יורד משם כל היום כולו ; אפילו אמר הנדון עצמו : יש לי ללמד על עצמי זכות — שומעין לו , ועולה למנין , והוא שיהיה ממש בדבריו :

ט. בית דין שטעו בדיני נפשות, וחייבו את הפטור , וגמרו דינו לחובה , ונראה להם הטעם שיסתרו בו את דינו כדי לזכותו, — סותרין וחוזרין ודנין אותו . אבל אם טעו ופטרו את המחוייב הריגה, — אין סותרין את דינו , ואין

כסף משנה

עלה בגמרא : היכי אמרינן להו ? ואמר התם סברות טובא , ואביי ורבא דאמרי תרווייהו : הכי אמרינן ליה : אי לא קטלת — לא תדחל , ותניא כוותיהו :

ח. אמר אחד מהתלמידים וכו' , משנה בסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ') , אמר אחד מהתלמידים יש לי ללמד עליו חובה — משתקין אותו , אמר : יש לי ללמד עליו זכות — מעלים אותו ומושיבין אותו עמהם , ולא היה יורד משם כל היום ; ובגמרא (דף מ"ב) והתניא : אם יש ממש בדבריו (לא היה יורד משם לעולם , ואם אין ממש בדבריו) אינו יורד כל היום וכו', אמר אביי : תרגמא אם אין ממש בדבריו ; ומה שכתב אפילו אמר הנדון עצמו וכו' , שם במשנה : אפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות — שומעין לו, ובלבד שיהא ממש בדבריו :

ט. בית דין שטעו וכו' , משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב) :

במה דברים אמורים בשטעו וכו' , שם בגמרא (דף ל"ג ע"ב) : אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן : והוא שטעה

מחזירין אותו; במה דברים אמורים: בשטעו בדבר שאין הצדוקין מודין בו, אבל אם טעו בדבר שהצדוקין מודין בו — מחזירין אותה לחובה:

פרק אחד עשר

א. מה בין דיני ממונות לדיני נפשות? דיני ממונות — בשלשה, דיני נפשות — בכ"ג; דיני ממונות — פותחין בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות — פותחין לזכות כמו שבארנו, ואין פותחין לחובה; דיני ממונות — מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות — מטין על פי אחד לזכות, ועל פי שנים לחובה; דיני ממונות — מחזירין בין לזכות בין לחובה, ודיני נפשות — מחזירין לזכות, ואין מחזירין לחובה כמו שבארנו; דיני ממונות — הכל ראוין ללמד זכות או חובה, בין הדיינים בין התלמידים, ודיני נפשות הכל מלמדין זכות, ואפילו התלמידים, ואין מלמדין

כסף משנה

בדבר שאין הצדוקים מודים בו, אבל טעה בדבר שהצדוקים מודים בו — ז"ל קרי בי רב הוא:

פרק אחד עשר

א. מה בין דיני ממונות וכו', עד ובזיוס של אחרין לחובה, הכל משנה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות דף ל"ב; ובקלת ספרי רבינו «דיני ממונות ומטין על פי עד אחד וכו'» והיא גירסא משובשת, וצריך למחוק תיבת «עד» וכך מצאתי בנסחא

מגדל עוז

פרק אחד עשר

מה בין דיני ממונות כו', עד ולהמנות עם המחייבין כמו שבארנו, פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב) היא ההלכה,

חובה — אלא הדיינים; דיני ממונות — הדיין המלמד חובה חוזר ומלמד זכות, והמלמד זכות — חוזר ומלמד חובה: דיני נפשות המלמד חובה — חוזר ומלמד זכות, אבל המלמד זכות — אינו יכול לחזור וללמד חובה, אלא בשעת גמר דין — יש לו לחזור ולהמנות עם המחייבין, כמו שבארנו: דיני ממונות — דנין ביום, וגומרין בלילה, דיני נפשות — דנין ביום וגומרין ביום; דיני ממונות — גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה, דיני נפשות — גומרין בו ביום לזכות, וביום של אחריו לחובה:

ב. לפיכך אין דנין דיני נפשות — לא ערב שבת ולא ערב יום טוב, שמא יתחייב, ואי אפשר להורגו למחר, ואסור לענות את דיני ולהניחו אחר השבת, אלא אוסרין אותו עד אחד בשבת, ומתחילין בדינו:

ג. דיני ממונות — אף על פי שדנין אותן בכל יום מן התורה, שנאמר: י ושפטו את העם בכל עת, — מדבריהם למדו: שאין דנין בערב שבת:

י שמות י״ח

כסף משנה

ישנה, יכך הוא כפי המתבאר בגמרא; והענין הוא כמו שבאר רבינו ז״ל ברא״ש פרק שמיני:

ב. לפיכך אין דנין וכו׳, עד ומתחילין בדינו, משנה וגמרא שם:

ג. דיני ממונות אף על פי שדנין אותם בכל יום וכו׳, מדבריהם שאין דנין בערב שבת, כך היא הגירסא הנכונה, וכן מצאתי בספר ישן שלא היה כתוב «למדו» כמו בספרינו, והדין ירושלמי — כתבו הרא״ש בפרק אחד דיני ממונות, וז״ל ירושלמי:

מגדל עוז

ופירש הוא הבאור: דיני ממונות כו׳, עד רחמים, הכל פרק אחד דיני ממונות: דיני ממונות והטומאות והטהרות כו׳, עד אלא באחרונה: כתב הראב״ד ז״ל: אין הגמרא כן, עד כאן

ד. אחד דיני נפשות, ואחד דיני מלקיות, ואחד דיני גלות, הדינים האלו - שוים בהן, אלא שהמלקות בשלשה; ואין אחד מהן בשור הנסקל, חוץ מדבר אחד - שדינו בשלשה ועשרים:

ה. המסית - אין דיניו כשאר דיני נפשות: מכמנין לו את העדים, ואינו צריך התראה כשאר הנהרגין; ואם יצא מבית דין זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה - מחזירין אותו; יצא חייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו

כסף משנה

אסור לדון דיני ממונות בערב שבת, והא מתניתין דפליגא, אין דנין דיני נפשות בערב שבת, — דיני נפשות הוא דלא דיינינן בערב שבת, הא דיני ממונות - דנינן! אמרינן: כאן להלכה, כאן לדברי תורה; וכן הוא בספר מצות גדול:

ד. הכי גרסינן: אחד דיני נפשות, ואחד דיני מלקיות, ואחד דיני גלות, הדינים האלו שוים בהם וכו', ומה שכתב שדיני מלקיות כדיני נפשות, מדאמר רבא פרק קמא דסנהדרין: מלקות במקום מיתה עומד, וכמו שיתבאר פרק ששה עשר מהלכות אלו, ודיני גלות - גם הם דיני נפשות:

ואין אחד מהם בשור הנסקל, פרק אחד דיני ממונות דף ל"ו ע"ב, אמר רבי אבהו: יכולן, כלומר: הדרכים האלו - אין נוהגין בשור הנסקל, חוץ מכ"ג:

ה. המסית אין דיניו כשאר דיני נפשות מכמנין לו את וכו', ואינו צריך התראה, משנה בסנהדרין פרק ד' מיתות: כל חייבי מיתות שבתורה - אין מכמנין להם חוץ מזה,

מגדל עוז

לשונו; ואני אומר: מי שיחד לשון זה לראב"ד ז"ל — עשה כרצונו, וחלילה לו, שהרי שנינו אותה פרק אחד דיני ממונות: דיני ממונות, הטהרות והטומאות — מתחילין מן הגדול, דיני נפשות — מן הצד, עד כאן; ואמרינן עלה בגמרא: אמר רב: אנא הואי במניכא דבי רבי, ומני הוו מתחלי ברישא; ואקשינן:

זכות — אין מחזירין אותו; ואין טוענין למסית; ומושיבין בדינו זקן, וסרים, ומי שאין לו בנים, כדי שלא ירחמו עליו, שהאכזריות על אלו שמטעין את העם אחרי ההבל — רחמים הוא בעולם, שנאמר: [1] למען ישוב יי׳ מחרון אפו ונתן לך רחמים:

[1] דברים י״ג

כסף משנה

אמר לשניים, הן עדיו, ומביאים אותו לבית דין, וסוקלין אותו, אמר לאחד וכו׳, מכמנין לו עדים לאחורי הגדר; ומה שכתב ואם יצא מבית דין זכאי וכו׳, פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ג ע״ב) תנו רבנן: מנין ליוצא מבית דין חייב, ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, שמחזירין אותו? תלמוד לומר: נקי אל תהרוג; ומנין ליוצא מבית דין זכאי, ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה — שאין מחזירין אותו? תלמוד לומר: צדיק אל תהרוג; אמר רב שימי בר אשי: וחלופיהן למסית:

ואין טוענין למסית, ברייתא בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ״ט) בדיני נפשות, אף על גב דלא טען — טוענין לו; ואין טוענין למסית; ופרש״י: אין טוענין בית דין בשבילו טענות זכות, אלא אם כן טענה הוא:

ומושיבין בדינו זקן וכו׳, ברייתא פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ו ע״ב), אין מושיבין בסנהדרין זקן וסרים, ומי שאין לו בנים כו׳, וחלופיהן במסית, דרחמנא אמר: לא תחמול ולא תכסה עליו:

מגדל עוז

והאן תנן: מתחילין מן הגדול! ופרקינן: אמר רבה בריה דרבא, ואיתימא רבי הלל בריה דרבי וילס: שאני מכילא דבי רבי, דכולהו מכילייהו — מן הגד הוו מתחלו, עד כאן בדיני ממונות, ובדיני נפשות בההיא שמעתא גופא גרסינן: מנא הני מילי? אמר רב אחא בריה דרב איקא: אמר קרא לא תענה על ריב — לא תענה על רב, עד כאן; ומעולם לא שמענו מי שיחלוק על זה: דיני נפשות וכו׳, עד מנין אותן כאחד, פרק אחד דיני ממונות:

ו. דיני ממונות, והטומאות והטהרות, — מתחילין מן הגדול שבדיינים, ושומעין את דבריו, ודיני נפשות — מתחילין מן הצד, ואין שומעין דברי הגדול אלא באחרונה:

ז. דיני ממונות, וכן הטומאות, וכן הטהרות, — האב ובנו, הרב ותלמידו, — מונין אותן כשנים, ודיני נפשות, ומכות, וקדוש החדש, ועבור השנה, אב ובנו, או הרב ותלמידו, — מונין אותן באחד:

כסף משנה

דיני ממונות והטומאות והטהרות מתחילין מן הגדול וכו', משנה שם (דף ל"ב):

דיני ממונות וכן הטומאות והטהרות וכו', בברייתא שם (דף ל"ו): הטהרות והטומאות, האב ובנו, הרב ותלמידו, — מונין להם שנים; דיני ממונות, ודיני נפשות, ודיני מכות, קדוש החדש, ועבור השנה וכו', — אין מונין להם אלא אחד; ופרש"י: הטהרות והטמאות, שהוראתן ביחיד, ואין בהם מנין, אם הן חולקין, וצריך לעמוד (למנין), אם רבו המטמאים או המטהרים, — מונין (את האב ובנו, או את הרב ותלמידו) שנים, אבל דיני (ממונות) ונפשות ומכות, שמנין שלהם אף בתחלת הדין, ומן התורה: שזה צריך ג', וזה כ"ג, וכן קדוש החדש, שצריך ג', דמשפט כתיב ביה וכו', וכן עבור השנה, שצריך ג', וה', וז', וכו', עד כאן; אבל גירסת רבינו — אינה כן, אלא כך היא: דיני ממונות, הטהרות והטמאות, אב ובנו, הרב ותלמידו, — מונים להם שנים, דיני נפשות ומכות וכו' — אין מונין להם אלא אחד:

מגדל עוז

זה שאנו מונין האב עם הבן וכו', עד כמו שיתבאר: כתב הראב"ד: חיי ראשי, איני רואה לא טעם ולא ריח בדברים אלו וכו'; ואני אומר: כל דבריו מוטעמים, והכי גרסינן לה בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ו): אמר רב: שונה אדם לתלמידו, ודן עמו בדיני נפשות; ואותבינן עליה מהא; הטהרות והטומאות,

ח. זה שאנו מונין האב עם הבן בין באחר בין בשנים, כגון שהיה האחד מהן בסנהדרין, והשני היה מן התלמידים, שאמר יש לי ללמד זכות או חובה — שומעין דבריו, ונושאין ונותנין עמו, ונמנין עמו:

כסף משנה

וכתב הראב״ד דיני ממונות וכן הטומאות והטהרות וכו׳, אמר אברהם אין הגמרא כן, עד כאן לשונו; ומאחר שגירסא אחרת היתה לרבינו — אין כאן השגה: ומה שכתב רבינו זה שאנו מונין האב עם הבן וכו׳, כתב כן — כי היכי דלא תקשי לן: היאך גומרין את הדין בקרובים?:

וכתב הראב״ד אמר אברהם: חיי ראשי, איני רואה לא טעם ולא ריח בדברים אלו, כי למשא ומתן מאי מנין איכא? ובשעת גמר דין, אז הוא המנין; והקושיא שהוקשה לו — איננה כלום, לפי הגרסא שלנו, דבדיני ממונות כמי אין מונין להם אלא אחד, וכיון דאינו עולה מן החשבון — הרי הוא כמי שאמר האחד: למחזי אתיתי, שאינו פוסל בעדות, וכן בדין, והאב הוא הנשאר, והבן הולך לו, כדי שלא יטעה אדם בהן לומר: שיהיו שניהן מן המנין, והכי איתא בתוספתא, עד כאן לשונו; ויש לומר שדעת רבינו לומר: דכי פסלינן קרובים לדון — הייננו דוקא כשעומדים שם בשעת גמר דין, דהיינו כשאומרין: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, אבל קודם לכן - נושאין ונותנים עמהם ונמנין עמהם, לראות אם רבו המזכין, או המחייבין; ואפשר שהטעם בדיני ממונות: כיון שיחיד מומחה דן אותה, אם כן

מגדל עוז

אב ובנו, רב ותלמידו — מונין להן שנים, דיני ממונות, ודיני נפשות, ודיני מכות, וקדוש החדש, ועבור השנה, אב ובנו, רב ותלמידו, — שניהם נמנין אחד, ולא יהא בלדו יושב, ואפילו הוא שופט, אלא — עומד והולך לו, עד כאן; הנה עיניך רואות לשון ר״מ ז״ל — כלשון התוספתא, לא פחות ולא יתר, גם במנין משא ומתן, וגמר דין, וממנה תבין לתרץ קושית הראב״ד,

ט. ובשעת גמר דין — אין גומרין את הדין בקרובים, שהדיינין הקרובים פסולין לדין, כמו שיתבאר:

י. תלמיד שהיה חכם ומבין, והיה מחוסר קבלה — הרי רבו מוסר לו הקבלה שהוא צריך לה בדין זה; והוא דן עמו בדיני נפשות:

יא. הכל כשרים לדון דיני ממונות, אפילו גר, והוא שתהיה אמו מישראל; וגר דן את חברו הגר, אף על פי שאין

כסף משנה

הוה ליה דומיא דטהרות וטומאות, וכפרש"י, ולכן עולין למנין, וכמו שכתבתי; ואפילו הכי בשעת גמר דין - לא ישבו שם, שאין גומרין שום דין בקרובים:

י. תלמיד שהיה חכם וכו', שם (דף ל"ו): אמר רב: שונה אדם לתלמידו, ודן עמו בדיני נפשות; ואותיבנא עליה מברייתא דהטהרות והטומאות, אב ובני, רב ותלמידו — מונין להם שנים, דיני נפשות וכו', — אין מונין להם אלא אחד! ופריק: כי קאמר רב — כגון רב כהנא ורב אסי, דלגמריה דרב הוו צריכי, ולסבריה לא הוו צריכי; ופרש"י הטעם: דכיון דלסבריה לא צריך — גברא באפי נפשיה הוא, דאי משום גמרא דשמע מיניה — כל ישראל כמי ממשה קבלו, ואין אלו טעמי הכנת לבו, דנימא אם היתה חכמתו מפי רב אחר — היה אומר טעם אחר:

יא. הכל כשרים וכו', משנה שם (דף ל"ב): הכל כשרים לדון דיני ממונות, ואין הכל כשרים לדון דיני

מגדל עוז

אם תדקדק לשון ר"מ ז"ל שפירש להא באחד מן התלמידים, כלשון הגמרא שכתבתי, וכדאיתא התם להדיא: אחד מן התלמידים שאמר: יש לי ללמד כו', וזה פשוט; ומה שמתרץ מן הספרים, וגירסתו, — אין צורך לדחוק כלל; ומה שכתב ר"מ ז"ל והשוה זה לעדים פרק י"ג דהלכות עדות - הלך בדרך הראשונים הגאונים כ"ע, וכן פר"ח, והפריז על מדותיו, כי אף קיום שטרות —

אמו מישראל; וכן הממזר והסומא באחת מעיניו — כשר לדון דיני ממונות; אבל בדיני נפשות - אין דנין אותן — אלא כוים כהנים וישראלים המשיאין לכהונה, ולא יהיה אחד מהן סומא, אפילו באחד מעיניו, כמו שבארנו :

כסף משנה

נפשות, אלא כהנים ולויים וישראלים המשיאים לכהונה; ואמרינן עלה בגמרא (דף ל"ו ע"ב): הכל לאתויי מאי? ואמר רב יהודה: לאתויי ממזר; ואקשינן עלה: דהא תנינא בפרק בא סימן: יש ראוי לדון דיני ממונות, ואין ראוי לדון דיני נפשות; והוינן בה: לאתויי מאי? ואמר רב יהודה לאתויי ממזר! ואסיקנא: חדא לאתויי גר, וחדא לאתויי ממזר; ומפרש רבינו: דהאי גר דמרבינן הכא — היינו דוקא כשאמו מישראל, וכמו שכתבתי בפרק שני: וגר דן את חברו, וכן ביבמות פרק מצות חליצה (דף ק"ב) אמר רבא: גר דן את חברו, ואם היתה אמו מישראל — דן אפילו ישראל; והיינו לענין דיני ממונות דוקא, ודלא כרש"י שפירש לדיני נפשות כמי, אלא כדעת רבינו — הסכימו כל הפוסקים שראיתי דבריהם :

והסומא באחת מעיניו כשר לדון וכו', כבר נתבאר לעיל סוף פרק שני, דמייתי לה מדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (דף ל"ד ע"ב): ההוא סמיא, פירש באחד מעיניו, דהיה בשכונתיה דרבי יוחנן, דהיה דאין דינא, ולא אמר ליה ולא מידי :

מגדל עוז

אינן כשרים בקרובים, מעתה יצא ר"מ ז"ל ודבריו — נקיים: תלמיד שהיה חכם ומבין כו', עד סוף הפרק כמו שבארנו, ההלכות - פרק אחד דיני ממונות, הבאור - פרק ב' :

פרק שנים עשר

א. כיצד דנין דיני נפשות? כשיבואו עדים לבית דין, ואומרים: ראינו פלוני זה שעבר עבירה פלונית – אומרין להן: מכירין אתם אותו? התריתם בו? אם אמרו: אין אנו מכירין אותו, או נסתפק לנו, או שלא התרו בו, – הרי זה פטור:

ב. אחד תלמיד חכם, ואחד עם הארץ, – צריך התראה, שלא נתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, שמא שוגג היה; וכיצד מתרין בו? אומרין לו: פרוש, או אל תעשה,

כסף משנה

פרק שנים עשר

א. אומרים להם מכירים אתם אותו וכו׳, משנה בסנהדרין פרק היו בודקין (דף ט׳), מכירים אתם אותו? התריתם בו?:

ב. אחד תלמיד חכם וכו׳, בפרק קמא דסנהדרין (דף ח׳ ע"ב), גבי פלוגתא דרבי מאיר ורבנן במוציא שם רע, רב פפא אמר: הכא באשה חבירה עסקינן, וקא מיפלגי בפלוגתא דר"י בר יהודה ורבנן, דתניא: רבי יוסי ברבי יהודה אומר: חבר — אינו צריך התראה, לפי שלא נתנה התראה — אלא להבחין בין שוגג למזיד, ופסק רבינו כרבנן; ופרש"י: אלא להבחין, שלא יוכל לומר: סבור הייתי שמותר; ויש לתמוה על רבינו שפוסק כרבנן, דחבר נמי צריך התראה, היאך נתן טעם: שלא נתנה אלא להבחין בין שוגג למזיד? דהוי טעם לר"י בר

מגדל עוז

פרק שנים עשר

כיצד דנין דיני נפשות כו׳, עד ואפילו התרה הוא בעצמו הרי זה נהרג, הכל בסנהדרין פרק היו בודקין (דף מ׳): אמרו

שזו עבירה היא, וחייב אתה עליה מיתת בית דין, או מלקות, אם פירש – פטור; וכן אם שתק או הרכין בראשו – פטור, ואפילו אמר יודע אני – פטור, עד שיתיר עצמו למיתה, ויאמר: על מנת כן אני עושה, ואחר כך יהרג; וצריך שיעבור ויעשה תכף להתראה – בתוך כדי דבור; אבל אחר כדי דבור – צריך התראה אח"ת; ובין שהתרה

כסף משנה

יהודה דאמר: חבר אינו צריך, מפני שכבר הוא יודע שהוא אסור! ויש לומר: דלרבנן כמי הויא התראה להבחין בין שוגג למזיד, אלא דהוי בגונא אחריתי, דחבר ועם הארץ שוין בו, כגון להודיעו שחתיכה זו חלב, או שהיום שבת; ואחר שכהבתי זה — מצאתי לרב המגיד שכתב כיוצא בזה בתחלת הלכות איסורי ביאה, ואף על גב דבההיא אוקמתא אתו חכמים דמתניתן כר"י ברבי יהודה — לא חיישינן לה למיפסק כוותיה, משום דאיכא התם אוקמתי אחריני, דלא תלי פלוגתא דרבי מאיר וחכמים — בפלוגתא דר"י ורבנן:

וכיצד מתרין בו וכו', ברייתא שם פרק היו בודקין (דף ע"ב): שהיו שואלים את העדים: קבל עליו התראה? התיר עצמו למיתה? המית תוך כדי דבור:

וכן אם שתק וכו', מדבעינן שיתיר עצמו למיתה, ועוד דתניא פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א ע"ב): התרו בו ושתק, התרו בו והרכין בראשו, פירוש או התרו בו והרכין בראשו, פעם אחד וב'—מתרין בו, שלשה—כונסין אותו לכיפה, אלמא דאין מלקין אותו; אף על פי שהרכין בראשו, והוא הדין למיתה, דמלקות במקום מיתה עומד; ומה שכתב וחייב אתה עליה מיתת בית דין, כלומר: שאין צריך שיודיעוהו באיזו מיתה הוא נהרג, וזה לפי שפסק כרבנן דפליגי ארבי יהודה, דאמר: עד

מגדל עוז

העדים היתה לו התראה כו', עד ובאבוד רשעים רנה, בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ז): אם עמדו וכו', עד בדרישה

Bayerische Staatsbibliothek München

בו אחד מן העדים, ובין שהתרה בו אחד בפני עדים, אפילו אשה, או עבד, אפילו שמע קול המתרה ולא ראהו, ואפילו התרה בעצמו — הרי זה נהרג:

ג. אמרו העדים: היתה לו התראה, ומכירין אנו אותו, — מאיימין בית דין עליהן, וכיצד מאיימין על עסקי נפשות? — אומרים להן: שמא תאמרו מאומד ומשמועה עד מפי עד, מפי אדם נאמן שמענו; או שמא אין אתם יודעים — שסופנו לבדוק אתכם בדרישה וחקירה, הוו יודעים: שלא כדיני ממונות דיני נפשות; דיני ממונות — אדם נותן ממונו ומתכפר לו, דיני נפשות — דמו ודם זרעו תלוין בו עד סוף כל העולם, שהרי בקין נאמר: [1] קול דמי אחיך צעקים —

[1] בראשית ד׳

כסף משנה

שיודיעוהו באיזו מיתה הוא נהרג, ורבנן סברי שכיון שהודיעוהו שהוא חייב מיתת בית דין — סגי בהכי, כדאיתא פרק קמא דסנהדרין, ופרק אלו הנשרפין; ומה שכתב וצריך שיעבור וכו׳, כבר כתבתי בסמוך הברייתא האומרת: ששואלים אותו תוך כדי דבור, אלמא דבלאו הכי — לא קטלינן ליה:

ובין שהתרה בו וכו׳, סוף פרק קמא דמכות (דף ו׳ ע"ב), אמר רבא: מתרה שאמרו — אפילו מפי עצמו, ואפילו מפי השד, ופרש"י מפי עצמו, ההרוג עצמו התרה בו; ואפשר לפרש בו עוד פירוש אחר, שההורג היה מתרה בעצמו, ואומר: ראוי לי להמנע מלעשות זאת, שאם כן יהרגוני בית דין, ואחר כך גבר יצרו עליו, ועשאה; ולמד רבינו קל וחומר לעבד ואשה; ודין השד — כיון אליו רבינו באומרו: אפילו שמע קול המתרהו, ולא ראהו:

ג. אמרו העדים היתה לו התראה וכו׳, עד ויראה לי, הכל משנה סוף פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ז):

מגדל עוז

ובחקירה, פרק היו בודקין (דף מ׳), ופרק אחד דיני ממונות, והבאור — פרק א׳: ובו ביום מזדווגין הדיינין כו׳, עד אלא

Bayerische Staatsbibliothek München

דמו ודם זרעו; לפיכך נברא אדם יחידי בעולם, — ללמד שכל המאבד נפש אחת מן העולם — מעלה עליו כאילו אבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת בעולם — מעלין עליו כאילו קיים עולם מלא; הרי כל באי עולם — בצורת אדם הראשון הם נבראים, ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חברו, לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר: בשבילי נברא העולם; שמא תאמרו: מה לנו ולצרה זו? הלא כבר נאמר: [1] והוא עד או ראה או ידע; או שמא תאמרו: מה לנו לחוב בדמו של זה? והלא כבר נאמר: [2] ובאבד רשעים רנה; אם עמדו בדבריהן — מכניסין את הגדול שבעדים, ובודקים אותו בדרישה וחקירה, כמו שיתבאר בהלכות עדות; אם נמצאת עדותו מכוונת — מכניסין את השני, ובודקין אותו כראשון; אפילו היו מאה עדים — בודקין כל אחד ואחד בדרישה וחקירה; נמצאו דברי כל העדים מכוונים] — פותחין לזכות, כמו שבארנו; ואומרים: אם לא חטאת — על תירא מדבריהן, ודנין אותו; אם מצאו לו זכות — פטרוהו; ואם לא מצאו לו זכות — אוסרין אותו עד למחר; ובו ביום — מזדווגין הסנהדרין זוגות זוגות לעיין בדינו, וממעטין במאכל, ואין שותין יין כל אותו היום, ונושאין בדבר כל הלילה, כל אחד ואחד עם זוג שלו, או עם עצמו בביתו; ולמחרת משכימין לבית דין, המזכה אומר: אני הוא המזכה, ומזכה אני במקומי, והמחייב אומר: אני הוא המחייב, ומחייב אני במקומי, או חזרתי בי, ואני מזכה; ואם טעו בדבר, ולא ידעו מי הם שחייבו, או זכו מטעם אחד — שאינן נחשבין אלא כאחד כמו שבארנו, — הרי סופרי הדיינין מזכירין אותן, שהרי

[1] ויקרא ה׳ [2] משלי י״א

מגדל עוז

כאחד כמו שבארנו, פרק היו בודקין הן ההלכות, והבאור — פרק עשירי: הרי סופרי הדיינין, עד מוציאין אותו להרגו, פרק

כותבין טעם של כל אחד ואחד, ומתחילין בדינו, אם מצאו לו זכות – פטרוהו, ואם הוצרכו להוסיף – מוסיפין; רבו המחייבין ונתחייב – מוציאין אותו להרגו; ומקום שהורגין בו בית דין – היה חוץ לבית דין, ורחוק מבית דין, שנאמר:[1] הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה; ויראה לי שיהיה רחוק כמו ששה מילין, כמו שהיה בין בית דינו של משה רבינו, שהיה לפני פתח אהל מועד, ובין מחנה ישראל:

ד. משנגמר דינו – אין משהין אותו, אלא יהרג ביומו; אפילו היתה עוברה – אין ממתינין לה עד שתלד; ומכין

[1] ויקרא כ״ד

כסף משנה

ד. מי שנגמר דינו אין משהין אותו וכו', בסוף הנחנקין (דף פ״ט) גבי זקן ממרא אמרו במשנה: היו משמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו, שנאמר וכל העם ישמעו ויראו, דברי רבי עקיבא; רבי יהודה אומר: אין מענין דינו של זה להמתין מלהמיתו עד הרגל, אלא ממיתין אותו מיד; משמע דאף רבי עקיבא — לא אמר אלא בזקן ממרא, משום דכתיב ביה וכל העם ישמעו ויראו, אבל בשאר חייבי מיתות — מודה דאין מענין דינם; ובפרק אחד דיני ממונות (דף ל״ה) — הקשו על מאי דתנן: שאין דנין דיני נפשות בערב שבת: ולגמריה לדיניה בשבתא, ולקטליה בחד בשבא! ותירצו: נמצא אתה מענה דינו; ומה שכתב אפילו היתה עיברה וכו', משנה בפרק קמא דערכין (דף ז'): האשה שיצאה ליהרג — אין ממתינין לה עד שתלד, ישבה על המשבר — ממתינין לה עד שתלד; ופרש״י: אין ממתינין לה עד שתלד, אלא הורגין ולדה עמה, דחד גופא הוא; ישבה על המשבר קודם שנגמר הדין — ממתינין לה עד שתלד, דכיון דעקר ונע ממקומו — גופא אחרינא הוא; ומה שכתב ומכין

מגדל עוז

היו בודקין: מקום שהורגין בו כו', עד אלא יהרג ביומו, פרק נגמר הדין (דף מ״ב מ״ג): ואפילו היתה עוברה כו', עד מותר

תה כנגד בית ההריון, אבל אם ישבה על המשבר – ־מתינין לה עד שתלד:

מי שיצא להרג, והיה זבחו זבוח, – אין הורגין אותו עד שמזין עליו מדם חטאתו ואשמו; ואם נגמר דינו, ־דיין לא נשחט הזבח – אין ממתינין לו עד שיקריבו עליו קרבנו, שאין מענין את דינו:

פרק שלשה עשר

א. מי שנגמר דינו למיתה – מוציאין אותו מבית דין, ואחד עומד על פתח בית דין, והסודרין בידו,

כסף משנה

מותה כנגד בית ההריון וכו', שם, ויהב טעמא: כדי שלא תבא לידי ניוול:

ה. מי שיצא ליהרג והיה זבחו וכו', גם זה שם; עיין בתי"ט בפרק ד' דסנהדרין משנה ה':

פרק שלשה עשר

א. מי שנגמר דינו יכו', עד אפילו ידע בעצמו ששקר העידו עליו כך הוא מתודה, משנה פרק נגמר הדין דף מ"ב

מגדל עוז

־הגות בשערה, פרק קמא דסנהדרין, ופרק קמא דערכין: מי שיצא להרג כו', עד סוף הפרק, פרק קמא דערכין (דף ז'):

פרק שלשה עשר

־י שנגמר דינו למיתה כו', עד בבית דין של עשרים ושלשה,

והכרוז רחוק ממנו; והכרוז יוצא לפניו: פלוני יוצא להרג במיתה פלונית, על שעבר עבירה פלונית, במקום פלוני בזמן פלוני, ופלוני ופלוני עדיו; מי שיודע לו זכות — יבא וילמד עליו; אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות — זה מניף בסודרין, וזה הרוכב על הסוס — רץ ומחזיר את הנדון לבית דין; אם נמצא לו זכות — פוטרין אותו. ואם לא — יחזור ויצא להריגה; אמר הוא בעצמו — יש לי ללמד על עצמי זכות, אף על פי שאין ממש בדבריו — מחזירין אותו פעם ראשונה ושניה, שמא מפני הפחד — נסתתמו טענותיו, וכשיחזור לבית דין — תתישב דעתו ויאמר טעם; החזירוהו, ולא נמצא ממש בדבריו — מוציאין אותו פעם שלישית; אמר בשלישית — יש לי ללמד על עצמי זכות, אם יש ממש בדבריו — מחזירין אותו אפילו כמה פעמים; לפיכך מוסרין לו שני תלמידי חכמים ששומעין דבריו בדרך, אם יש ממש בדבריו מחזירין אותו, ואם לאו — אין מחזירין אותו;

כסף משנה

ע"ב, ואף על פי שלא הזכירה המשנה דף מ"ג בכרוז — אלא המיתה והעבירה והעדים, הזכיר רבינו גם המקום והזמן, שכך אמרו בגמרא: אמר אביי וצריך לומר ביום פלוני, ובשעה פלונית ובמקום פלוני, דילמא איכא דידעי, ואתו ומזימי להו, והמשנה קצרה משום דפשיטא — דעל ידי כן ילמדו עליו זכות, כאומרם: עמנו היה ביום פלוני; ומה שכתב מוסרין לו ב' תלמידי חכמים, פירוש פעם שלישית דוקא, כך פירשו בגמרא; ומה שכתב ועדיו הם ההורגין אותו וכו', ומה שכתב ורוצח שלא הרגוהו עדיו וכו', נלמד ממתני' דתניא בפרק נגמר הדין דף מ"ה ע"ב: מות יומת המכה רוצח הוא; אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו — שאתה ממיתו בכל

מגדל עוז

בסנהדרין פרק נגמר הדין דף מ"ב מ"ג: מי שנגמר

ועדיו הם ההורגין אותו בכל מיתה שיתחייב בה; ורוצח שלא הרגוהו עדיו — חייבין להמיתו ביד כל אדם; רחוק ממקום ההריגה כעשר אמות אומר לו: התודה, שכן דרך כל המומתין — מתודין, וכל המתודה — יש לו חלק לעולם הבא; אם אינו יודע להתודות, — אומרים לו: אמור תהא מיתתי כפרה על כל עונותי; אפילו ידע בעצמו ששקר העידו עליו — כך הוא מתודה:

ב. ואחר שמתודה — משקין אותו קורט של לבונה בכוס של יין, כדי שתטרף דעתו עליו וישתכר, ואחר כך יהרג במיתה שהוא חייב בה:

ג. זה היין והלבונה, והאבן שיסקל בה הנסקל, והסייף שיהרג בו הנהרג, והסודר שחונקין בו הנחנק, והעץ שתולין עליו הנתלה, והסודרין שמניפין בהן לפני הרוגי בית דין, והסוס שרץ להצילו, — הכל באין משל צבור; ומי שירצה להתנדב — יבא ויתנדב:

כסף משנה

מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד לומר: מות יומת המכה — מכל מקום; ואסיקנא התם: דלא גמרינן מרוצח, משום דכל רוצח וגואל הדם — שני כתובים הבאים כאחד, ואין מלמדין; ובפרק י"ד הארכתי בדין זה על דברי רבינו ע"ש:

ב. ואחר שמתודה משקין אותו וכו', שם דף מ"ג מימרא דרב חסדא:

ג. זה היין וכו', שם ברייתא: נשים יקרות שבירושלים — היו מתנדבות ומביאות; ואסקו בגמרא דאם לא התנדבו — באים משל צבור:

מגדל עוז

דינו בבית דין כו' עד סוף הפרק, שלהי פרק קמא דמכות (דף ז'):

ד. אין בית דין יוצאין אחר הנהרג; וכל בית דין שהרגו נפש – אסורים לאכול כל אותו היום, הרי זה בכלל:[1] לא תאכלו על הדם; ואין מברין הקרובים על הרוגי בית דין, משום לא תאכלו על הדם; ודברים אלו – אסורין ואין בהן מלקות:

ה. מי שנתחייב מיתה בחולו של מועד – מעיינין בדינו, ואוכלין בית דין ושותין, ואחר כך גומרין את דינו סמוך לשקיעת החמה, והורגין אותו:

ו. הרוגי בית דין – אין מתאבלין עליהן; ובאין קרוביהן ושואלים את שלום העדים, ואת שלום הדיינים, להודיע שאין בלבם עליהן כלום, שדין אמת דנו; ואף על פי שאין נוהגין אבלות – הרי הן אוננים עליהם, שאין אנינות אלא בלב:

ז. מי שנגמר דינו וברח, ובא לבית דין אחר, – אין סותרין את דינו, אלא כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו: מעידין

[1] ויקרא י"ט

כסף משנה

ד. אין בית דין יוצאין וכו': וכל בית דין שהרגו וכו', פרק ד' מיתות דף ס"ג: רבי עקיבא אומר: מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש – שאין טועמין כל אותו היום? תלמוד לומר לא תאכלו על הדם:

ואין מברין וכו', שם רבי דוסא אמר: מנין שאין מברין על הרוגי בית דין? תלמוד לומר לא תאכלו על הדם:

ודברים אלו אסורים וכו', שם: על כולם אינו לוקה, משום דהוה ליה לאו שבכללות, כלומר: שאנו לומדים ממנו דברים רבים:

ה. בחולו של מועד וכו', מועד קטן דף י"ד:

ו. הרוגי בית דין וכו', משנה פרק נגמר הדין דף מ"ו ע"ב:

ז. מי שנגמר דינו וברח וכו', עד הרי זה יהרג, משנה סוף פרק קמא דמכות דף ז': מי שנגמר דינו וברח, ובא

אנו את איש פלוני — שנגמר דינו בבית דין פלוני, ופלוני ופלוני עדיו, — הרי זה יהרג; במה דברים אמורים; ברוצח, אבל שאר חייבי מיתות, עד שיבואו עדיו הראשונים ויעידו שנגמר דינו, ויהרגוהו בידם, והוא שיעידו בבית דין של כ"ג:

ח. מי שנגמר דינו בבית דין שהיה בחוצה לארץ, וברח לבית דין שבארץ ישראל — סותרין את דינו על כל

כסף משנה

לפני אותו בית דין — אין סותרין את דינו, כל מקום שיעמדו שנים ויאמרו: מעידים אנו באיש פלוני: שנגמר דינו בבית דין של פלוני, ופלוני ופלוני עדיו, — הרי זה יהרג; ומה ששנה רבינו וכתב «ובא לבית דין אחר» יתבאר בסמוך:

במה דברים אמורים ברוצח וכו', בסנהדרין פרק נגמר הדין דף מ"ה ע"ב: אמר שמואל נקטעה יד העדים — פטור; והקשו עליו מהא דתנן כל מקום *שיעמדו ב' ויאמרו וכו'; תרגמה שמואל בהן הן עדיו, כלומר: שאותם שמעידין שנגמר דינו — הם עדיו הראשונים שהעידו עליו בבית דין, ונתחייב על פיהם; ובתר הכי אוקימנא להא דשמואל: בשאר חייבי מיתות, לבד מרוצח, וממילא כי אוקימנא למתניתן בהן הן עדיו, — דוקא בשאר חייבי מיתות, דומיא דשמואל, אבל ברוצח, - אפילו אין עדיו הראשונים: ומה שכתב ויהרגוהו בידם דכתיב יד העדים תהיה בו בראשונה וכו'; ומה שכתב והוא שיעידו עליו בבית דין של כ"ג, פשוט דאין הורגין אלא בבית דין של כ"ג:

(*כן היא הגירסא במכות דף ז', ובגטין דף כ"ט; אבל בסנהדרין: כל מקום שיעידוהו שנים ויאמרו)

ח. מי שנגמר דינו בבית דין של חוצה לארץ וכו', בסוף פרק קמא דמכות דף ז' הקשה במשנה שכתבתי בסמוך — רישא אסיפא, דמרישא משמע: דלפני בית דין אחר סותרין דינו, ומסיפא משמע: דאפילו לפני בית דין אחר — אין סותרים, דקתני כל מקום! ואמר אביי: לא קשיא, כאן בארץ ישראל, כאן בחוצה לארץ, דתניא רבי יהודה ברבי דוסתאי אומר: משום

פנים; ואם היו אותן בית דין עצמן שנגמר דינו בפניהם — אין סותרין את דינו, אף על פי שגמרוהו בחוצה לארץ, והם עתה בארץ ישראל:

פרק ארבעה עשר

א. ארבע מיתות נמסרו לבית דין: סקילה, ושריפה, והריגה בסייף, וחנק; סקילה ושריפה — מפורשין הן בתורה; ומפי משה רבינו למדו: שכל מיתה האמורה בתורה סתם — היא חנק; וההורג את חברו —

כסף משנה

רבי שמעון בן שטח: ברח מארץ ישראל לחוצה לארץ — אין סותרין דינו, מחוץ לארץ לארץ-סותרין את דינו, מפני זכותה של ארץ ישראל; ובבבא זו כתב רבינו דין נגמר דינו בחוצה לארץ, וברח לארץ ישראל, ובבבא שקודם זו המתחלת: מי שנגמר דינו וברח לבית דין אחר — כתב דין נגמר דינו בארץ ישראל, וברח לחוצה לארץ; ולכך כתב שם וברח לבית דין אחר, דכל שלא ברח מחוצה לארץ לא"י לן, בין אותו בית דין לבית דין אחר, דבכל מקום אין סותרין את דינו:

פרק ארבעה עשר

א. ארבע מיתות וכו', בסנהדרין (דף מ"ט ע"ב) ריש פרק ארבע מיתות נמסרו לבית דין, סקילה, שריפה, הרג, וחנק: **שכל** מיתה האמורה בתורה סתם הוא חנק, ברייתא פרק ארבע מיתות (דף נ"ב ע"ב):

מגדל עוז

פרק ארבעה עשר

ארבע מיתות כו', עד סתם היא חנק, בסנהדרין ריש פרק ארבע מיתות: ההורג את חברו, עד אלא בפניו, בסנהדרין

מיתתו בס"ף ; וכן אנשי עיר הנדחת — מיתתן בס"ף :

ב. כל מיתה מהם — מצות עשה היא לבית דין להרוג בה מי שנתחיב בה :

ג. כל מחייב מיתת בית דין שלא המיתו אותו בית דין — בטלו מצות עשה, ולא עברו על מצות לא תעשה; חוץ מן המכשף, שאם לא המיתוהו — עברו על מצות לא תעשה, שנאמר : ¹ מכשפה לא תחיה :

ד. סקילה — חמורה מן השרפה, ושרפה — חמורה מן הס"ף, והס"ף — חמורה מן החנק; וכל מי שנתחיב בשתי מיתות — נדון בחמורה, בין שעבר שתי עבירות זו אחר זו, בין שעבר עבירה אחת שחיב עליה שתי מיתות, אפילו נגמר דינו לקלה, ואחר כך עבר על החמורה, ונגמר דינו, — נדון בחמורה :

¹ שמות כ"ב

כסף משנה

וההורג את חברו מיתתו בסייף, משנה פרק הנשרפין (דף ע"ו ע"ב), ובברייתא פרק ד' מיתות יליף לה מקרא ועיין שם; וכן אנשי עיר הנדחת — מיתתן בסייף, משנה פרק הנשרפין :

ב. כל מיתה מהן מ"ע היא וכו' :

כל מחייב מיתת בית דין וכו' :

ד סקילה חמורה וכו', כך העלו בגמרא פרק ד' מיתות (דף מ"ט ע"ב), דכסדר שנשנו כך כדר חומרתן, ואף על גב דרבי שמעון פליג התם במתניתין, הלכה כתנא קמא :

וכל מי שנתחייב בשתי מיתות וכו', משנה בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א), מי שנתחייב שתי מיתות בבית דין — נדון בחמורה, ואמר בגמרא דאפילו נגמר דינו בקלה, וחזר ועבר עבירה חמורה — נדון בחמורה :

מגדל עז

פרק הנשרפין (דף פ"א) : מי שעמד על נפשו כו' עד ביום אחד.

ה. ואחד האיש, ואחד האשה- דנין אותן בארבע מיתות:

ו. כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה- נדון כל אחד מהן בקלה שבהן:

ז. מי שנגמר דינו, שנתערב עם שאר העם, ולא נודע, מי הוא מאלו, או מי שלא נגמר דינו, שנתערב עם מי שנגמר דינו, ולא נודע מי הוא- כולן פטורין; לפי שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו:

כסף משנה

ה. ואחד האיש ואחד האשה וכו', פרק קמא דקדושין (דף ל"ה) ופרק קמא דבבא קמא (דף ט"ו), איש או אשה, השוה הכתוב אשה לאיש, לכל עונשין שבתורה:

ו. כל חייבי מיתות שנתערבו וכו', משנה פרק אלו הן הנשרפין (דף ע"ט ע"ב):

ז. מי שנגמר דינו וכו', משנה שם, רוצח שנתערב באחרים-כולם פטורים; רבי יהודה אומר כונסין אותו לכיפה; ובעו בגמרא מאן אחרים? ואמר שמואל דפליגתייהו—ברוצח שלא נגמר דינו, שנתערב באחרים שנגמר דינם, ופטרי רבנן, משום דאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו, וכיון דאין מכירין אותו—הוי ליה שלא בפניו, וידוע דהלכה כרבנן; וריש לקיש סבירא ליה: דבהא כולי עלמא לא פליגי- דפטרי; ורבה נמי משמע -- דהכי סבירא ליה, דבהא כולי עלמא לא פליגי דפטרי; ואם כשנתערב מי שלא נגמר דינו עם מי שנגמר—פטור, כל שכן כשנתערב מי שנגמר דינו עם שאר העם—דפטירי; אבל מכל מקום יש לדקדק בלשון רבינו, למה לא כתב: מי שנגמר דינו שנתערב עם שאר העם, או עם מי שנגמר דינו ולא נודע מי הוא- כולן פטורין. והיה מקצר יותר!; ודע שמה שכתב: לפי שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו—לא קאי אלא אסוף מילתיה, שכלן רוצחים, אלא שזה נגמר דינו, וזה לא נגמר דינו; אבל ברישא דמי שנגמר שנתערב עם שאר העם—

מגדל עוז

הכל בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ה), והראשון מייתי לה

ח. מי שעמד על נפשו, ולא יכלו בית דין לאוסרו עד שימיתוהו במיתה שהוא חייב בה — הורגין אותו עדיו בכל מיתה שיכולין להמיתו בה, מאחר שנגמר דינו, ואין רשות לשאר העם להמיתו תחלה; לפיכך אם נקטעה יד העדים — פטור; ואם היו העדים גדמין מתחלה — יהרג ביד

כסף משנה

אין צריך לטעם זה, דתיפוק ליה: דאיכך — לאו מחויבי מיתה נינהו:
ח. מי שעמד על נפשו וכו׳, סנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ה ע"ב), אמר שמואל: נקטעה יד העדים — פטור, מאי טעמא? דבעינן יד העדים בראשונה, וליכא; אלא מעתה עדים גדמים דמעיקרא — הכי נמי דפסילי! שאני התם דאמר קרא: יד העדים-שהיתה כבר וכו׳; ומי בעינן קרא כדכתיב? והתניא: מות יומת המכה רוצח הוא, אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מניין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו — שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו? תלמוד לומר מות יומת המכה, מכל מקום! שאני התם, דאמר קרא: מות יומת; ופרש"י יד העדים, יד שהיתה להם-תהיה להם בשעת מיתה, אבל גדמים מעיקרא-לא משתמע מיניה דזו היא יד שלהם וכו׳; אין לי, אי לא כתיב אלא יומת-אלא מיתה הכתובה בו, סייף, עכ"ל; ולפום ריהטא משמע: דרוצח משום דכתיב ביה מות יומת-אשתני משאר חייבי מיתות בתרתי, חדא: דשאר חייבי מיתות-בעינן דלא ימיתנו אלא במיתה הכתובה בו, ורוצח אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול, תרתי: דבשאר חייבי מיתות-בעינן יד העדים בראשונה, ואילו ברוצח — לא בעינן, דמדמקשה מההיא דרוצח אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול-משמע דהא בהא תליא, דאי בעינן יד העדים בראשונה-אי אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול, ואי אתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול-לא בעינן יד העדים בראשונה; ויש לתמוה על רבינו שכתב: שגם בשאר מחויבי מיתה — ממיתין אותם בכל מיתה שיכולין, ואין חלוק

מגדל עוז

במציעא פרק אלו מציאות דף ל"א: אין דנין דיני נפשות עד בית

אחרים; במה דברים אמורים: בשאר מחוייבי מיתות בית דין חוץ מן הרוצח: אבל הורג נפש שנגמר דינו — רודפין אחריו בכל דבר, וביד כל אדם, עד שממיתין אותו:

ט. כל הרוגי בית דין — אין קוברין אותן בקברי אבותיהם בכלל ישראל; אלא שתי קברות מתקנין להן בית דין, אחד לנסקלין ולנשרפין, ואחד לנהרגין ולנחנקין; ודבר זה — הלכה מפי השמועה; נתאכל הבשר — היו מלקטין את העצמות, וקוברין אותן בקברות אבותיהן; ויש לקרוביהן לעשות להן ארון ותכריכין:

כסף משנה

דין רוצח לשאר — אלא אי בעינן יד העדים בראשונה, אי לא, דלדידיה — מאי מקשה לשמואל מרוצח שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול? דהא בשאר מחוייבי מיתה הכי דינא, אלא שיד עדים בראשונה בעינן, והוא הדין גבי רוצח! ואפשר לומר: דכי מקשה לשמואל — לישנא דברייתא דייק, דקאמר: שאם אי אתה יכול להמיתו, דמשמע דקאי לבית דין, או לכל אחד מישראל, דכל הקודם בו זכה, דאי קאי לעדים, שאם אינם יכולים להמיתו מיבעי ליה, אלא משמע דלא בעינן יד עדים בראשונה, וקשיא לשמואל; אבל אין הכי נמי דשאר חייבי מיתות — נמי הוי דינא דממיתין אותו בכל מיתה, אלא דבעינן יד עדים בראשונה, ואין לי אלא מיתה הכתובה בו, פירוש יד העדים בראשונה! ושני ליה: דשאני רוצח, דכתיב ביה מות יומת — לרבות אפילו דליכא יד עדים בראשונה; ויש לדקדק שתפס רבינו דין דנקטעה יד העדים — גבי מי שעמד על נפשו, דמשמע דאם לא עמד על נפשו — חייב, ולפום סוגיין משמע דשמואל סתם מיירי, בין עמד על נפשו, בין לא עמד!:

ט. כל הרוגי בית דין וכו', עד בקברות אבותיהן, משנה פרק נגמר הדין דף (מ"ו): ויש לקרוביהם וכו':

מגדל עוז

דין הגדול במקומו, עד כמו שבארנו שהסנהדרין נוהגת בארץ

י. צריכין בית דין להתישב בדיני נפשות, ולהמתין, ולא יאיצו; וכל בית דין שהרגו נפש בשבע שנים — הרי אלו חבלנין: אף על פי כן אם אירע להם להרוג בכל יום ויום — הורגין; אבל אין דנין לעולם שנים ביום אחד, אלא דנין זה היום, והשני למחר; היו שניהם בעבירה אחת ומיתה אחת, כגון נואף עם נואפת - דנין שניהם ביום אחד; לפיכך אם היה הנואף בועל בת כהן, הואיל והוא בחנק, והיא בשרפה, — אין הורגין שניהן ביום אחד:

יא. אין דנין דיני נפשות אלא בפני הבית, והוא שיהיה בית דין הגדול שם בלשכה שבמקדש, שנאמר בזקן ממרא: [1] לבלתי שמע אל הכהן וגומר; ומפי השמועה למדו: שבזמן שיש כהן מקריב על גבי המזבח — יש דיני נפשות, והוא שיהיה בית דין הגדול במקומו:

[1] דברים י"ז

כסף משנה

י. צריכים בית דין להתישב וכו', משנה סוף פרק קמא דמכות דף ז': סנהדרין ההורגת אחת בשבוע — נקראת חובלנית, ואף על גב דפליגי תנאי התם, — פסק כתנא קמא:

אף על פי כן אם אירע להם וכו', מדאמרינן במשנה פרק נגמר הדין דף מ"ה ע"ב: אין דנין שנים ביום אחד, הא בשני ימים דנין:

היו שניהם בעבירה אחת ומיתה אחת וכו', עד אין הורגין שניהם ביום אחד, גם זה שם (דף מ"ו):

יא. אין דנין דיני נפשות וכו', סנהדרין פרק ד' מיתות (דף נ"ב ע"ב): ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט, - בזמן שיש כהן — יש משפט, בזמן שאין כהן - אין משפט; ומה שכתב

מגדל עוז

ובחוץ לארץ סוף הפרק, פרק קמא דמסכת עבודה זרה (דף ח');

יב. בתחלה כשנבנה בית המקדש – הוו בית דין הגדול יושבין בלשכת הגזית שהיתה בעזרת ישראל, והמקום שהיו יושבין בו – חול היה, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, וכשנתקלקלה השורה – גלו ממקום למקום, ולעשרה מקומות גלו, וסופן לטבריא; ומשם לא עמד בית דין גדול עד עתה; וקבלה היא: שבטבריא עתידין לחזור תחילה, ומשם נעתקין למקדש:

יג. ארבעים שנה קודם חרבן בית שני – בטלו דיני נפשות מישראל, אף על פי שהיה המקדש קיים; מפני שגלו הסנהדרין, ולא היו שם במקומן במקדש:

יד. בזמן שדנין דיני נפשות בארץ ישראל – דנין דיני נפשות בחוצה לארץ; והוא שיהיו הסנהדרין סמוכין

כסף משנה

והוא שיהיה בית דין הגדול שם בלשכה שבמקדש, כך אמרו: וקמת ועלית אל המקום, – מלמד שהמקום גורם:

יב. בתחלה וכו', בסוף מסכת מדות דף ע"א ע"ב:

שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, בפרק חלק דף ק"א על ענין ירבעם אמרו: גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית יהודה, ופירש רש"י: גמירי, הלכה למשה מסיני, ולא מקרא; ומה שכתב ומשנתקלקלה השורה גלו ממקום למקום ולעשרה מקומות גלו וסופן לטבריה, ומשם לא עמד בית דין הגדול עד עתה, וקבלה: שבטבריה עתידים לחזור תחלה, בפרק ד' דראש השנה דף ל':

יג. ארבעים שנה וכו', כן מפורש בסנהדרין פרק היו בודקין דף מ"א:

יד. בזמן שדנין וכו', משנה סוף פרק קמא דמכות דף ז': סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ, וכבר כתב זה רבינו, ולא שנאה כאן — אלא להשמיענו שאותם ארבעים שנה שבטלו דיני נפשות בארץ ישראל — גם כן בטלו בחוצה לארץ, אף על פי שהיה כהן מקריב:

בארץ, כמו שבארנו: שהסנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ:

פרק חמשה עשר

א. **ביצד** מצות הנסקלין? רחוק מבית הסקילה ארבע אמות — מפשיטין את המחויב סקילה בגדיו, ומכסין ערותו מלפניו; ואין האשה נסקלת ערומה, אלא בחלוק אחד; ובית הסקילה גבוה שתי קומות, עולה לשם הוא ועדיו, וידיו אסורות; ואחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו, והוא נהפך ונופל על לבו לארץ; אם מת בה יצא, שהרי נאמר: [1] סקול יסקל או ירה יירה; הנה השוה הנסקל שהפיל את האבן עליו, עם הנדחף שנפל הוא בעצמו על

[1] שמות י״ט

כסף משנה

פרק חמשה עשר

א. **ביצד** מצות הנסקלין וכו', עד ויד כל העם באחרונה, משנה פרק נגמר הדין דף מ״ה, ומה שכתב ומכסין ערותו מלפניו, הכי איתא במשנה: האיש — מכסין אותו מלפניו, והאשה — מלפניה ומלאחריה דברי רבי יהודה; וחכמים אומרים: האיש נסקל ערום, ואין האשה נסקלת ערומה; ופסירא ליה לרבינו: דלא פליגי אלא באשה, אבל באיש — כולי עלמא מודו דמכסין אותו מלפניו, ואף על גב שהוא מכוסה מלפניו — קראוהו ערום, ופסק כחכמים; ומה שכתב שהרי נאמר סקול יסקל וכו', שם בגמרא; ומה שכתב ואם לא מת מדחיפה

מגדל עוז

פרק חמשה עשר

ביצד מצות הנסקלין כו', עד ויד כל העם באחרונה, פרק נגמר הדין דף מ״ה: עובד עבודה כו', עד שנגמר

הארץ; ואם לא מת מרחיפה זו – מגביהין העדים אבן שהיתה מונחת שם – משא שני בני אדם, והעד השני מרפה את ידו, ומשליך האבן על לבו, אם מת בו – יצא, ואם לאו – רגימתו בכל ישראל, שנאמר: [1] יד העדים תהיה בו בראשנה להמיתו, ויד כל העם באחרונה:

ב. עובד ע"ז – אין סוקלין אותו אלא על שער שעבד בו; ואם היתה עיר שרובה עכו"ם – סוקלין אותו על פתח בית דין; ודבר זה קבלה מפי השמועה: [2] אל שעריך – זה שער שעבד בו, ולא שנגמר דינו בו:

ג. מצות הנשרפין: היו משקעין אותו בזבל עד ארכובותיו, ונותנים סודר קשה לתוך הרך, וכורך על צוארו; ושני

[1] דברים י"ז [2] שם

כסף משנה

זו — מגביהים אבן שהיתה מונחת שם משא שני בני אדם, והעד השני מרפה ידו וכו', ברייתא שם; ותמהני למה לא כתב רבינו כמו ששנינו במשנה: דוחפו על מתניו, כלומר: דוחפו על מתניו מאחוריו, והוא נהפך ונופל על לבו, וחוזר והופכו על מתניו? וכתב רש"י הטעם: שכשהוא מושכב פרקדן מגונה יותר; ואפשר גם כן שהטעם: כדי שיהיה לבו לצד מעלה, שכדי שעד השני יטול את האבן ויתנה על לבו; ולפיכך לא חשש רבינו לכתבו, מכיון שכתב בסמוך: מגביהין העדים אבן וכו', ומשליך האבן על לבו, שפשיטא שאז לבו לצד מעלה, גם קצר, שלא פירש שדוחפין אותו מעומד כדי שיפול ממקום יותר גבוה, כי כך אמרו בגמרא:

ב. עובד ע"ז וכו', ברייתא בכתובות פרק נערה דף מ"ה ע"ב; ופירש שער שעבד בו — היינו שער העיר שעבד בה:

ג. מצות הנשרפין כו', עד שתצא נפשו, משנה פרק ארבע מיתות דף נ"ב:

מגדל עוז

דינו כו', בכתובות פרק נערה שנתפתתה (דף מ"ה): מצות הנשרפין, עד שנפשו יוצאה, פרק ארבע מיתות: מצות עשה

עדיו – זה מושך אצלו, וזה מושך אצלו, עד שהוא פותח את פיו, ומתיכים את הבדיל ואת העופרת וכיוצא בהן, והוא זורק לתוך פיו והיא יורדת ושורפת את בני מעיו:

ד. מצות הנהרגין – מתיזין את ראשו בסייף:

ה. מצות הנחנקין – משקעין את המחוייב בזבל עד ארכובותיו, ונותני סודר קשה לתוך הרך, וכורכין על צוארו, זה מושך אצלו, וזה מושך אצלו, עד שתצא נפשו:

ו. מצות עשה לתלות את המגדף ועובד עכו״ם, שנאמר: [1] כי קללת אלהים תלוי, הרי מגדף אמור; ובעובד עכו״ם נאמר: [2] את יי׳ הוא מגדף; והאיש נתלה, ואין האשה נתלית, שנאמר: [3] וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת ותלית אתו:

ז. כיצד מצות הנתלין? אחר שסוקלין אותן – משקעין את הקורה בארץ, ועץ יוצא ממנה, ומקיפין שתי ידיו זו

[1] דברים כ״א [2] במדבר ט״ו [3] דברים כ״א

כסף משנה

ו. **מצות** עשה לתלות את המגדף ועובד ע״ז וכו׳, משנה שם (דף מ״ה ע״ב): כל הנסקלים — נתלים, דברי רבי אליעזר; וחכמים אומרים: אינו נתלה אלא המגדף והעובד ע״ז; וידוע דהלכה כחכמים: והאיש נתלה וכו׳, גם זה שם, ופסק כחכמים:

ז. **כיצד** מצות הנתלין וכו׳, עד אינו עובר עליו, משנה שם (דף מ״ו); ומה שכתב ותולהו סמוך לשקיעת החמה, ילא לו ממה שאמרו שם (ע״ב) בברייתא: משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה, וגומרין דינו וממיתין אותו, ואחר כך תולין אותו; ויש לדקדק, שרבינו לא כתב שממיתין אותו סמוך לשקיעת

מגדל עוז

לתלות, עד ותלית אותו על עץ, בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ״ה), ובסוטה פרק היה נוטל: כיצד מצות הנתלין כו׳,

לזו, ותולהו סמוך לשקיעת החמה, ומתירין אותו מיד; ואם לן – עוברין עליו בלא תעשה, שנאמר: [1] לא תלין נבלתו על העץ:

ח. ומצות עשה לקבור את כל הרוגי בית דין ביום ההריגה, שנאמר: [2] כי קבור תקברנו ביום ההוא; ולא הרוגי בית דין בלבד, אלא כל המלין את מתו – עובר עליו בלא תעשה; הלינו לכבודו – להביא לו ארון ותכריכין, – אינו עובר עליו:

ט. אין תולין על אילן המחובר לקרקע, אלא על התלוש, כדי שלא יהא מחוסר קציצה, שהעץ שנתלה עליו – נקבר עמו, שלא יהא לו זכרון רע ויאמרו: זה העץ שנתלה עליו פלוני; וכן האבן שנסקל בה, והסיף שנהרג בו הנהרג,

[1] דברים כ״א [2] שם.

כסף משנה

החמה—כמו שאמרו בברייתא, אלא כתב: ותולהו סמוך לשקיעת החמה, שנראה שאין הקפידה אלא שיתלוהו סמוך לשקיעת החמה, וכבר אפשר שימיתוהו מבעוד יום! ויש לומר: שמאחר שכתב אחר שסוקלין — אז משקעין את הקורה וכו׳, — משמע שהכף לסקילה — תליה, וכיון שכתב שתולהו סמוך לשקיעת החמה, ממילא משמע שסקילתו הויא קרוב לשקיעת החמה:

ט. אין תולין וכו׳, שם: תנו רבנן עץ, שומע אני בין בתלוש בין במחובר, תלמוד לומר קבור, מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה שמחוסר קצילה וקבירה; ורבי יוסי אומר: מי שאינו מחוסר אלא קבורה, יצא זה מי שמחוסר תפירה תלישה וקבורה, כלומר: דאף נעוץ – נתמעט מן המשמע הזה; ורבנן! תלישה לאו כלום היא, כלומר: אין כאן חסרון מעשה; ומדברי

מגדל עוז

בקבר עצמו, הכל פרק נגמר הדין (דף מ״ו), וסופו—פרק בתרא דעבודה זרה, ובספרי: לא תלין נבלתו על העץ — זו מצות לא תעשה: כל הנסקלין שבתורה כו׳, עד ובן סורר ומורה, פרק

והסודרין שחונקין בהן, – הכל נקברין בתפישת הנהרג, אבל לא בקבר עצמו:

י. כל הנסקלין שבתורה – י"ח, ואלו הן: הבא על האם, ועל אשת אב, ועל כלתו, ועל נערה המאורסה, ועל הזכור, והשוכב עם בהמה, והאשה המביאה את הבהמה עליה, והמגדף, ועובד עכו"ם, והנותן מזרעו למולך, ובעל אוב, ובעל ידעוני, והמסית, והמדיח, והמכשף, והמחלל את השבת, ומקלל אביו או אמו, ובן סורר ומורה:

יא. כל הנשרפין – עשרה, ואלו הן: בת כהן שזנתה תחת בעלה, ובא על בתו ועל בת בתו, ועל בת בנו, ועל בת אשתו, ועל בת בתה, ועל בת בנה, ועל חמותו, ועל אם חמותו, ועל אם חמיו, והוא שבא עליהן בחיי אשתו, אבל לאחר מיתת אשתו – הרי הן בכרת בלבד, בכלל העריות:

יב. הנהרגין – שנים: הרוצח, והנדח:

כסף משנה

רבינו כרבה: דדוקא מחובר לקרקע ממעט, אבל לא מעוז, ואתי כרבנן:

שהעץ שנתלה עליו וכו', בברייתא שם דף מ"ה ע"ב, דכל הני נקברים עמו; והתניא אין נקברים עמו! אמר רב פפא: מאי עמו? — בתפיסתו:

י. כל הנסקלין וכו', עד סוף הפרק, במשנה פרק ד' מיתות הוזכרו הנשרפין וההרגין, ופרק הנחנקין הוזכרו הנחנקין, ומה שכתב אבל לאחר מיתת אשתו וכו', בפרק הנשרפין דף ע"ו ע"ב, פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא, ופסק כרבי עקיבא:

מגדל עוז

ארבע מיתות (דף נ"ג): כל הנשרפין עשרה, עד בכלל העריות. בסנהדרין פרק כל הנשרפין (דף ע"ה): הנהרגין שנים כו', עד סוף הפרק, פרק הנשרפין והנחנקין דף פ"ד:

יג. הנחנקין — ששה, ואלו הן: הבא על אשת איש, החובל באביו או באמו, וגונב נפש מישראל, וזקן ממרא, ונביא השקר, והמתנבא בשם ע״ז; נמצאו כל הרוגי בית דין — ששה ושלשים:

פרק ששה עשר

א. כשם שמצוה להמית את המחויב מיתה, כך מצות עשה להלקות את המחויב מלקות, שנאמר: [1] והפילו השפט והכהו לפניו; ואף על פי שמלקות בשלשה, במקום מיתה היא עומדת:

ב. מלקין בזמן הזה בכל מקום מן התורה — בפני שלשה סמוכין, אבל לא בפני הדיוטות:

(מלת « בזמן הזה » מוסב רק על זמן חכמי התלמוד אבל לא בזמן הרמב״ם ומה גם בזמנינו, שכבר בטלו דיני מלקיות וכדומה.)

[1] דברים כ״ה

כסף משנה

פרק ששה עשר

א. ואף על פי שמלקות בשלשה, פלוגתא דרבי ישמעאל ותנא קמא פרק קמא דסנהדרין דף י׳, דרבי ישמעאל סבר: דהוי בכ״ג, ותנא קמא סבר: דהוי בשלשה, ופסק כתנא קמא; ומה שכתב במקום מיתה היא עומדת, קשה לי: לאי זה ענין הוי עומד במקום מיתה? מאחר שרבינו פוסק דהוי בשלשה, דאליבא דרבי ישמעאל דסבר דהוי בכ״ג — הוא דאמר רבא: במקום מיתה עומד, ולפיכך צריך כ״ג! ונראה דלענין זה הוא עומד במקום מיתה: שצריך מומחין, ושצריך עדים

מגדל עז

פרק ששה עשר

כשם שמצוה להמית המחויב כו׳, עד כדרך שעושין בדיני נפשות, עיקר ההלכה — במכות פרק אלו הן הלוקין

ג. וכל מלקיות שמלקין דייני חוצה לארץ בכל מקום — אינה אלא מכת מרדות:

ד. אין אדם לוקה אלא בעדים והתראה, ובודקין העדים בדרישה ובחקירה, כדרך שעושים בדיני נפשות; עבר

כסף משנה

והתראה, ודרישה וחקירה, כדיני נפשות, וכמו שכתב רבינו בסמוך; ולמדנו כן ממה שאמר רבא: מלקות במקום מיתה עומד, והכי דלמאי דאפליגו רבנן עליה דרבי ישמעאל ואמרו: דסגי בג' — אינו עומד במקום מיתה, מכל מקום לענין דבעינן מומחין, דלא אשכחן דאפליגו עליה — הוי במקום מיתה; ועוד ראיה דבעינן מומחין — מדאפליגו רבי ישמעאל ורבנן באי בעינן כ"ג? או אי סגי בשלשה? ואם איתא דלרבנן לא בעי מומחין, אדמפלגי באי בעינן כ"ג, — לפלגו באי בעינן מומחין? א"ו מומחין סמוכים בעינן, דלהא מילתא—במקום מיתה עומד:

ד. **עבר** על לאו שנתק לעשה וכו', פרק בתרא דמכות דף ט"ו ע"ב: תני תנא קמיה דרבי יוחנן: כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה, קיים עשה שבה — פטור, בטל עשה שבה — חייב וכו'; וריש לקיש אומר קיימו ולא קיימו; במאי קא מיפלגי וכו'? מר סבר התראת ספק—שמה התראה, ומר סבר-לא שמה התראה; ובאור הדברים: שמשעבר על לא תעשה שיש בה קום עשה, כגון שנטל האם על הבנים, לרבי יוחנן אינו חייב עד שיבטל העשה, כגון שיהרגנה, וכל שלא הרגה — פטור, לפי שיכול הוא עדיין לקיים העשה; והרי כאן שגמר הלאו תלוי בבטול העשה, וכשמתרין בו אל תקח האם — ספק הוא, שמא לא יבטל העשה להרגה, אלמא התראת ספק - שמה התראה, וריש לקיש סובר: שמשעה שעבר הלאו — נגמר חיובו למלקות,

מגדל עוז

(דף כ"ב), ובאור כדרך שעושין בדיני נפשות—מבואר פרק י"ב: עבר על לאו שנתק כו', עד ספק התראה היא, במכות פרק אלו הן הלוקין דף ט"ז: עבר עבירה שיש בה מלקות ומיתת בית

על לאו שנתק לעשה, והתרו בו ואמרו לו: אל תעשה דבר זה, שאם תעשנו ולא תקיים עשה שבו – תלקה, ועבר ולא קיים העשה, – הרי זה לוקה, אף על פי שהתראה בספק היא, שאם יקיים – יפטר, התראת ספק – התראה היא:

כסף משנה

אבל העשה ניתן לעקור המלקות, ולכשיבוא לבית דין או יקיים העשה ויפטר, או ילקה, ואם היה גמר הלאו תלוי בבטול העשה — לא היה לוקה עליו, משום דהויא התראת ספק, ולא שמה התראה; וידוע דהלכתא כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש, ואף על פי שתפס רבינו לשון קיום בלשונו, ואליבא דרבי יוחנן דפסק כוותיה — הוי ליה לתפוס לשון בטול! אין חשש, מכיון שכתב ועבר ולא קיים, דמשמע ממש שבטלו, דהיינו עבר ולא קיימו — היינו בטלו, דאי לא בטלו, אי אתה יכול לקרות בו עבר ולא קיימו, שהרי עדיין בידו לקיימו; אך קשה לי: דבגמרא משמע דלמאן דאמר בטלו ולא בטלו—אינו חייב עד שהוא בעצמו יבטל העשה, כגון שלקח האם על הבנים והמיתה, אבל אם מתה מעצמה - פטור, ואונס - לא משכח התם גוונא דילקה כשיבטל העשה — אליבא דרבי יוחנן, ורבינו כתב פרק ה' דהלכות נערה בתולה: שאונס שגירש—כופין אותו להחזיר, ואינו לוקה, ואם מתה גרושתו קודם שיחזירנה, או נתקדשה לאחר—לוקה, ומעתה משמע דלא סבירא ליה לרבינו כרבי יוחנן, אלא כריש לקיש, והיינו לשון קיום, וכמו שכתבתי, והשתא קשה דכרבי יוחנן הוי ליה למיפסק; אי משום דהלכתא כותיה לגבי ריש לקיש, אי משום דהא פסק כוותיה בהתראת ספק, וממילא הלכה כוותיה בהא נמי, כיון דקא מפלגי בהתראת ספק, ומשם נמשך מחלקתם

מגדל עוז

דין, עד אלא בשעת מעשה, בחולין פרק אותו ואת בנו דף פ"א: ובמכות פרק אלו הן הלוקין דף י"ג: אבל האיסור עצמו בעד אחד, עד אלא לוקה, פרק קמא דחולין דף ה', ובמכות פרק אלו הן

ה. עבר עבירה שיש בה מלקות ומיתת בית דין כאחת, כגון ששחט אותו ואת בנו לעבודה זרה, אם התרו בו למיתה – סוקלין אותו, ואינו לוקה, שהרי נתחייב בדין גדול גדול מזה; ואם התרו בו למלקות בלבד – לוקה:

ו. אינו צריך שני עדים למלקות אלא בשעת מעשה, אבל האסור עצמו – בעד אחד יוחזק; כיצד? אמר עד אחד:

כסף משנה

בלאו שכתב לעשה, אי בעינן בטלו, או לא קיימו! ויש לומר: דהיינו לפי גירסת רש"י, אבל לפי גירסת הרי"ף שגורס: תני קיימו ולא קיימו כרבי יוחנן, — אתי שפיר מה שכתב רבינו, וכפירוש אחרים שכתב הר"ן בסוף חולין; ולענין התראת ספק אמרינן בפרק הלוקין: דפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש היא, ורבי יוחנן סבר שמה התראה, וידוע דהלכתא כמותו לגבי ריש לקיש, וכן פסק רבינו פה ; ובפרק ה' מהלכות שבועות כתב: שאין לוקין על התראת ספק אלא אם כן היה לאו שלו מפורש בתורה, ואיני יודע מנין לו חלוק זה?:

עבר עבירה שיש בה מלקות ומיתת בית דין וכו', בפרק אותו ואת בנו דף פ"א, דרבי יוחנן אמר: דשוחט אותו ואת בנו לע"ז – חייב, וכגון דאתרו ביה משום אותו ואת בנו, ולא אתרו ביה משום ע"ז; ואזדא לטעמיה, דאמר רבי יוחנן: חייבי מיתות שוגגין, כלומר: שלא התרו בו משום מיתה, ויש בה עוד חיוב דבר אחר כגון מלקות, והתרו בו משום מלקות, – חייב, וריש לקיש פליג עליה, ופסק כרבי יוחנן:

ו. **אינו** צריך שני עדים למלקות וכו', אבל האסור עצמו בעד אחד יוחזק, נראה שלמד כן מדאמרינן: עד אחד נאמן באסורין, ומפרש רבינו: נאמן לאסור הדבר; ומה שכתב

מגדל עוז

הלוקין: כיצד מלקין אותו כו', עד שנאמר לא יוסיף, פרק אלו הן הלוקין דף כ"ב, לשון ספרי: אם הוסיף — עובר בלא תעשה, אין לי אלא בזמן שמוסיף על הארבעים, מניין על כל האומד

חלב כליות הוא זה, כלאי הכרם הם פירות אלו, גרושה או זונה אשה זו, ואכל, או בעל בעדים אחר שהתרה בו, — הרי זה לוקה, אף על פי שעיקר האיסור בעד אחד; במה דברים אמורים: שלא הכחיש העד בעת שקבע האיסור; אבל אם אמר: זה אינו חלב, וזו אינה גרושה, ואכל או בעל אחר שהכחיש, — אינו לוקה עד שיקבעו האיסור שני עדים:

ז. שתק בעת שהעיד העד האחד בקביעות האיסור, ואחר שעבר והתרו בו — טען להכחיש העד — אין שומעין לו, אלא לוקה:

ח. כיצד מלקין אותו? כופת שתי ידיו על העמוד אילך ואילך, וחזן הכנסת אוחז בבגדיו, אם נקרעו — נקרעו,

כסף משנה

במה דברים אמורים שלא הכחיש וכו׳, מדאמרינן בהנזקין שאם אמר ליה נטמאו טהרותיך שאינן בידו — אינו נאמן, ומשמע לרבינו דהיינו בשהכחישו:

ז. שתק בעת שהעיד וכו׳, בקדושין פרק האומר דף ס״ה ע״ב: אמר אביי: אמר לו עד אחד נטמאו טהרותיך, והלה שותק — נאמן, ומשמע דמיירי בשאחר כך טען להכחיש העד, דאי לאו הכי — פשיטא דמהימן; ומכל מקום ממה שכתב רבינו ואחר שעבר והתרו בו - טוען להכחיש העד, משמע שאם טען להכחישו קודם שעבר - הויא הכחשה:

ח. כיצד מלקין אותו וכו׳, עד הרי החזן גולה, כלל הדברים משנה במכות פרק אלו הן הלוקין דף כ״ב; ומה שכתב וצריך להיות יתר בדעה וחסר בכח — ברייתא שם דף כ״ג, פלוגתא דרבי יהודה ורבנן, ופסק כרבנן; ומה שכתב

מגדל עוז

אומד שאמדוהו בית דין מניין? ת״ל: לא יוסיף, פן יוסיף: והוא הדין לכל מכה חברו כו׳, עד סוף הפרק, כמו שבארנו,

ואם נפזמו — נפרמו, עד שהוא מגלה את לבו; שאינו מכהו על כסתו, שנאמר:[1] והכהו, — ולא לכסותו; והאבן נתונה מאחוריו, שהחזן המכה עומד עליה: ורצועה של עגל בידו כפולה לשנים, ושנים לארבעה; ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בו, ורוחב הרצועה טפח. וארכה כדי שתהא מגעת עד פי כריסו. ויד של רצועות שאוחז בה ארכה טפח:

ט. האיש המכה צריך להיות יתר בדעה, וחסר בכח; ומגביה את הרצועות בשתי ידיו, ומכה בידו אחת בכל כחו: ומלקהו שליש מלפניו (על חזיהו) בין דדיו, ושני שלישים מאחוריו, שליש על כתף זה, ושליש על כתף זה:

י. המוכה — אינו עומד ולא יושב, אלא מוטה, שנאמר:[2] והפילו השפט והכהו לפניו, — שיהו עיניו של שופט בו, לא שיהיה מביט בדבר אחר ומכהו; מכאן: שאין מכים שנים כאחד:

יא. הגדול שבדיינים — קורא כל זמן שזה לוקה:[3] אם לא תשמר לעשות. והפלא יי׳ את מכתך, ומתכוין שיגמור

[1] דברים כ״ה [2] שם [3] שם כ״ח

כסף משנה

ומגביה הרצועות בשתי ידיו, שם: תנא כשהוא מגביה — מגביה בשתי ידיו, ומה שכתב ושתי רצועות של חמור, כך פירשו בגמרא; ומה שכתב שאין מכין שנים כאחד, בספרי, ויליף לה מדכתיב: יכנו; ומה שכתב והגדול שבדיינים קורא וכו׳, עד וה שלישי אומר לחזן הכה, ברייתא שם, ונתבאר שם: שמצוה לכתחלה שיסיים הפסוקים כשיגמור המלקות, ואם לאו — חוזר לתחלת המקרא, וכן כ״מ במשמע לשון רבינו:

מגדל עוז

במכות פרק אלו הן הלוקין דף כ״ב כ״ג, והבאור—פרק אחד עשר דהלכות שבועות, ופרק ארבעה עשר דהלכות חובל ומזיק:

הפסוקים עם המלקיות; ואם לא גמר — חוזר לתחלת המקרא, וקורא וחוזר וקורא, עד שהגמר כל ההכאה: ודשני שבדיינים מונה, והשלישי אומר לחזן: הכה; כל זמן שמכה — על פיו הוא מכה:

יב. אם הוסיף רצועה אחת על האומד, הרי החזן עבר על מצות לא תעשה, שנאמר: ׳ לא יסיף; והוא הדין לכל מכה את חברו — שהוא בלא תעשה; ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו — צוה הכתוב שלא להכותו על רשעו, קל וחומר לשאר כל אדם; לפיכך כל המכה את חברו, אפילו הכה עבד — הכאה שאין בה שוה פרוטה — לוקה; אבל אם יש בה שוה פרוטה, הואיל והוא חייב לשלם ממון — אין אדם משלם ולוקה, כמו שבארנו בכמה מקומות:

׳ דברים כ״ה

כסף משנה

יב. ואם לא מת. הרי החזן עבר על מצות לא תעשה וכו׳, ברייתא בספרי, והובאה פרק אלו הן הלוקין; ומה שכתב אם הוסיף עובר בלאו, שם: אין לי, כלומר: דאסור להוסיף, אלא מכה רבה, מכה מועטת מנין? תלמוד לומר: לא יוסיף, — מכל מקום:

והוא הדין לכל מכה את חברו וכו׳, זה פשוט בעצמו; ומה שכתב אפילו הכה עבד, למדו מדתנן בפרק החובל דף פ״ז: החובל בעבד כנעני של אחרים — חייב בכולם, וכיון שה״ת חייב על העבד ממון בהכאת שוה פרוטה, ממילא שכשאין בה ש״פ פרוטה — עובר; ותניא בפרק ג׳ דמכות דף ח׳ ע״ב: עבד ועכו״ם — גולה ולוקה על ידי ישראל, וישראל גולה ולוקה על ידי עכו״ם, ומשמע דלרבותא נקיט עכו״ם, שישראל לוקה על ידו, וכל שכן שהוא לוקה על ידי עבד, שה״א מקיים מצות, ואוקימנא בגמרא דהא דלוקה ישראל על ידו — בשהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה, ובפרק אלו נערות אתמר דלוקא משום דלית בה ש״פ פרוטה — לוקה, אבל אי אית בה ש״פ פרוטה — ממונא משלם, מלקא — לא לקי:

פרק שבעה עשר

א. כיצד מלקין את המחויב מלקות? כפי כחו, שנאמר: [1] כדי רשעתו במספר; וזהו שנאמר: ארבעים — שאין מוסיפין על הארבעים, אפילו היה חזק ובריא כשמשון; אבל פוחתין לחלש, שאם יכה לחלש מכה רבה — בודאי הוא מת; לפיכך אמרו חכמים: שאפילו הבריא ביותר — מכין אותו ל"ט, שאם יוסיף לו אחת, נמצאת שלא הכהו אלא ארבעים הראויות לו:

[1] דברים כ"ה

כסף משנה

פרק שבעה עשר

א. כיצד מלקין את המחוייב וכו', שאין מוסיפין וכו', משנה פרק בתרא דמכות דף כ"ב: כמה מלקין אותו? מ' חסר אחד וכו'; רבי יהודה אומר: מ' שלמות; ופסק כחכמים; ומדברי רבינו נראה שמה שאינו לוקה מ' שלמות — הוא תקנת חכמים, שכך כתב: לפיכך אמרו חכמים, ולמד כן ממה שאמר רבה שם: כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה, ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בספר תורה כתיב ארבעים, ואתו חכמים ובצרי חדא, הרי שחכמים הם עשו כן; ואף על פי שהם דרשו מדכתיב במספר מ', ולא כתיב מ' במספר, — נראה שסובר רבינו: שהוא אסמכתא בעלמא; ויותר נראה לי דלטעמיה אזיל, שכל דבר שאינו מפורש בהדיא בתורה—קרי דברי סופרים, וחכמים קבלו ממרע"ה דרשא זו, ומטעם זה:

מגדל עוז

פרק שבעה עשר

כמה מלקין את המחויב כו', עד מידי כריתתן, פרק הלוקין דף כ"ב: כהן גדול שחטא לוקה כשאר העם וכו', עד

ב. כשאומדין את החוטא כמה הוא יכול לקבל — אין אומדין אלא במכות הראויות להשתלש; אמדוהו שיכול לקבל עשרים, — אין אומרין ילקה כ"א, כדי שיהיו יכולין להשתלש, אלא ילקה י"ח; אמדוהו לקבל ארבעים, ומשהתחיל ללקות — ראוהו חלש, ואמרו: אינו יכול לקבל יתר על אלו הט', או הי"ב, שלקה, — הרי זה פטור; אמדוהו לקבל י"ב, ואחר שלקה — ראוהו חזק ויכול לקבל יותר — הרי זה פטור, ואינו לוקה יותר על האומד:

ג. אמדוהו היום שילקה י"ב, ולא הלקוהו עד למחר, והרי הוא למחר יכול לקבל י"ח — אינו לוקה אלא י"ב; אמדוהו

כסף משנה

ב. **כשאומדין** את החוטא וכו', שם במשנה:

אמדוהו שיכול לקבל עשרים וכו', ברייתא פרק קמא דסנהדרין (דף ו'):

אמדוהו לקבל מ' וכו', עד יותר על האומד, משנה שם מכות דף כ"ב:

ג. **אמדוהו** היום וכו', עד כיוצא בזה, שם במתניתין: אמדוהו לקבל מ', לקה מקצת, ואמרו אין יכול לקבל מ' - פטור; אמדוהו לקבל י"ח, ומשלקה — אמרו שיכול הוא לקבל מ', — פטור; ואמרינן בגמרא: לקה — אין, לא לקה — לא! ורמינהי: אמדוהו לקבל מ', וחזרו ואמרו: אין יכול לקבל מ' - פטור, אמדוהו לקבל י"ח, וחזרו ואמדוהו ואמרו שיכול לקבל מ' - פטור! אמר רב ששת: לא קשיא, הא דאמדוהו ליומיה, הא דאמדוהו אמחר, וליומא אחרא; ונראה לי שלדעת רבינו - כך פירושו: דרמי מתרוויהו מרישא ומסיפא, דהכא קתני, בין כשאמדוהו לי"ח, וחזרו ואמדוהו לארבעים, בין כשאמדוהו למ', ואמרו — אינו יכול לקבל מ', אי לקה כבר —

מגדל עוז

ולא מורידין, פרק שלשה ועשרים:

שילקה למחר י״ב, ולא לקה עד יום שלישי, והרי הוא חזק לקבל י״ח – לוקה י״ח, שהרי בשעת האומד לא אמדוהו ללקות אלא לאחר זמן, וכן כל כיוצא בזה:

כסף משנה

פטור, ואי לא לקה—חייב, דבאמדוהו לקבל י״ח, וחזרו ואמדוהו לקבל מ׳ לוקה מ׳, ובאמדוהו לקבל מ׳, וחזרו ואמרו, אינו יכול לקבל—ימתין עד שיבריא, או לוקה ומתרפא, וחוזר ולוקה, והתם תני בתרווייהו דאף על גב דלא לקה - פטור! ואמר רב ששת: לא קשיא הא דאמדוהו ליומיה, כלומר: ברייתא-באמדוהו ללקות בו ביום, ונשתהה עד למחר, אף על גב דלא לקה - אזלינן בתר אומדנא קמא - לקולא: דכיון דליומיה אמדוהו, הוי ליה כאילו לוקה כבר, ואפילו הכי כי אמדוהו לקבל ארבעים, וחזרו לומר אינו יכול - פטור והוי ליה כאילו התחילו להלקותו מאתמול, ואמרו אינו יכול לקבל; הא דאמדוהו למחר, וליומא אחרא, כלומר: מתניתין לא כשאמדוהו שילקה היום, אלא אמדוהו שילקה למחר, אם הלקוהו ואחר כך אמדוהו—הרי נפטר במלקותו שלקה, בין רב למעט, ואם אמדוהו קודם שילקה — אזלינן בתר אומד שני, בין לקולא בין לחומרא, כיון שאומד אחד לא היה — אלא ללקות אחר זמן, ופירוש זה נראה בעיני יותר מהשני פרושים שפירש רש״י; ורבינו תפס שבראשון אמדוהו לי״ב, ואחר לי״ח; והוא הדין איפכא; וזהו שכתב וכן כל כיוצא בזה; אי כמי דלרבינו לא מקשה, — אלא מסיפא דקתני: אמדוהו לקבל י״ח, משלקה אמרו יכול לקבל מ׳ - פטור, טעמא דלקה, הא אמרו קודם שלקה—חייב, ורמינהי! אמדוהו לקבל י״ח, וחזרו ואמרו—יכול לקבל מ׳, פטור, ואמר רב ששת: לא קשיא, הא, כלומר: ברייתא דאמדוהו ללקות בו ביום, ונשתהא עד מחר, ומ״ה אזלינן בתר אומדן קמא, כיון דללקות בו ביום אמדוהו; הא, כלומר: מתניתין — כשאמדוהו ללקות למחר, אי אמדוהו קודם שלקה, — אזלינן בתר אומדן שני, כיון שמתחלה, לא ללקות בו ביום אמדוהו; אבל אי לקה, אף על פי שחזרו ואמדוהו, כיון שלקה—נפטר; וכן כל כיוצא בזה דנקט רבינו; לומר דלאו

ד. מי שנתחייב מלקיות הרבה, בין על עבירות הרבה, בין על מעשה אחד שחייבין עליו מלקיות הרבה, אם אמדוהו אומד אחד - לוקה ופטור, ואם לאו - לוקה ומתרפא, וחוזר ולוקה; כיצד? נתחייב שתי מלקיות, ואמדו שיכול הוא לקבל מ"ה, כיון שלקה מ"ה - נפטר; אבל אם אמדוהו למלקות אחת, והכוהו ג', או ט', או ל' - כמו האומד, - הרי זה מתרפא, וחוזרין ואומדין אותו למלקות שניה - עד שילקה לכל מלקיות שהוא חייב בהן:

ה. מי שאמדוהו, וכשהתחיל ללקות - נתקלקל מכח ההכאה, בין בריעי, בין במימי רגלים - אין מכין אותו

כסף משנה

דוקא אמדוהו לי"ב — וחזרו ואמדוהו לי"ח, דהוא הדין לשאר השבונות:

ד. מי שנתחייב מלקיות הרבה וכו', עד שנקלה פטור, משנה שם (ע"ב); ואמנם מ"ש כיצד נתחייב וכו' מ"ה, - צריך עיון כי כפי טעם רש"י צריך לגרום «מ"ב» ואם גירסת רבינו נכונה - צריך טעם *לדבר; גם מ"ש אבל אם אמדוהו וכו', צריך עיון:

(*ונ"ל: שכיון דבעינן מכות הראויות להשתלש, דסבור רבינו דארבעים וחדא - היינו מלקות של ל"ט, וחדא - היינו חדא הראויה להשתלש, והוו להו מ"ב, וארבעים ותרתי — היינו מלקות של ל"ט, ותרתי הראויות להשתלש, והוו להו מ"ה, ודוק):

אבל אם נתקלקל וכו', ברייתא שם (דף כ"ג), והיא משובשת בנסחתינו; ומכל מקום למדנו מינה: שאם נתקלקל קודם ההכאה — דלוקה, שכך כתיב בה אפילו קלקל בתחלה, כלומר: קודם ההכאה - מלקין אותו; אבל מה שכתב אפילו נתקלקל משילא מבית דין ללקות, ואפילו מבערב - צריך עיון בנסחת הגמרא שתהיה אמיתית:

ה. אמדוהו לשתי מלקיות, עד ולוקה האומד השני, ברייתא שם קלה בין בראשונה, בין בשניה, — פוטרין אותו, נפסקה

יותר, שנאמר: [1] ונקלה אחיך לעיניך, כיון שנקלה — פטור; אבל אם תקלקל מן הפחד מקודם ההכאה, אפילו נתקלקל משיצא מבית דין ללקות, ואפילו מבערב — הרי זה לוקה כל האומד שאמדוהו; אמדוהו לשתי מלקיות, ולקה, ונתקלקל בין בראשונה, בין בשניה — פטור; נפסקה הרצועה בשניה — פוטרין אותו; נפסקה בראשונה — נפטר ממלקות ראשונה ולוקה האומד השני:

ו. כפתוהו על העמוד ללקות, וברח את המיתרים וברח — פטור, ואין מחזירין אותו:

ז. כל מי שחטא ולקה — חוזר לכשרותו, שנאמר: [2] ונקלה אחיך לעיניך, כיון שלקה — הרי הוא אחיך; אף כל מחוייבי כרת שלקו — נפטרו מידי כריתתן:

ח. כהן גדול שחטא — לוקה בשלשה כשאר כל העם, וחוזר לגדולתו:

[1] דברים כ״ה [2] שם

כסף משנה

רצועה, בשניה — פוטרין אותו, בראשונה — אין פוטרין אותו; ומפרש רבינו: ראשונה ושניה — מלקות ראשון, ומלקות שני, וכי קתני פוטרין אותו — לגמרי משמע, בין בראשונה בין בשניה, ואין פוטרין, היינו ממלקות שניה, אבל ממלקות ראשונה — נפטר, ורש״י פירש בענין אחר:

ו. **כפתוהו** וכו׳, מימרא דשמואל שם:

ז. **כל** מי שחטא וכו׳, עד נפטרו מידי כריתתן, משנה שם:

ח. **כהן** גדול שחטא וכו׳, ירושלמי פרק בתרא דהוריות (דף מ״ז ע״א): אמר רבי אליעזר: כהן גדול שחטא — מלקין אותו, ואין מעבירין אותו מגדולתו; אמר רבי מנא: כתיב כי נזר שמן משחת אלקיו עליו אני ה׳, כביכול מה אני

ט. אבל ראש הישיבה שחטא — מלקין אותו, ואינו חוזר לשררותו, גם אינו חוזר להיות כאחד משאר הסנהדרין, שמעלין בקודש, ולא מורידין:

פרק שמנה עשר

א. אלו הן הלוקין: כל העובר לא תעשה שחייבין עליו כרת, ואין בו מיתת בית דין, כגון אוכל חלב, ודם, וחמץ בפסח; וכן כל העובר על לא תעשה שחייבין

כסף משנה

בגדולתי, אף אהרן בגדולתו; אמר רבי אבין: קדוש יהיה לך, כביכול אני בקדושתי, אף אהרן בקדושתו; רבי חנינא ורבי אחא בשם ר"ל: כהן משיח שחטא — מלקין אותו בבית דין של שלשה, אין תימר בבית דין של שלשה ועשרים, כמאלת עלייתו ירידה היא לו:

פרק שמנה עשר

א. אלו הן הלוקין וכו', פרק בתרא דמכות (דף י"ג), אפליגו רבי ישמעאל ורבי עקיבא בברייתא, דרבי ישמעאל סבירא ליה דחייבי מיתות — כמי לוקין, ורבי עקיבא סבירא ליה — דאין לוקין; ודייקי התם דמדלא תנן במתניתין דאלו הן הלוקין: חייבי

מגדל עוז

פרק שמנה עשר

אלו הן הלוקין כל העובר וכו', עד אין לוקה, במכות פרק הלוקין (דף י"ג): כל לאו שאין בו מעשה וכו', עד ומקלל חברו בשם, מסכת שבועות תניין (דף כח), וריש מסכת תמורה

עליו מיתה בידי שמים, כגון אוכל טבל, וכהן טמא שאכל תרומה טהורה, וכן כל העובר על לאו שיש בו מעשה, כגון אוכל בשר בחלב, או לובש שעטנז; אבל לאו שאין בו מעשה, כגון הולך רכיל, ונוקם, ונוטר, ונושא שמע שוא, – אינו לוקה:

כסף משנה

מיתות—דכרבי עקיבא אתיא; ופסק רבינו כרבי עקיבא, משום דהלכתא כוותיה לגבי רבי ישמעאל; ועוד: דקם ליה מחלוקת נבריתא, וסתם במתניתין, כסתם דמתניתין קיימא לן; ומה שכתב וכן העובר על דין תורה שחייבין עליה מיתה בידי שמים—נלמד מדברי רבי עקיבא שאמר: חייבי כריתות-ישנן בכלל מלקות ארבעים, שאם עשה תשובה—בית דין של מעלה מוחלים להם, חייבי מיתות בית דין—אינן בכלל מלקות ארבעים, שאם עשו תשובה-אין מוחלים להם, וחייבי מיתה בידי שמים—בההוא טעמא דכרת שייכי, דאם עשו תשובה— בית דין של מעלה מוחלים להם, ואם כן בדין הוא דלקו; אבל אם לאו שאין בו מעשה וכו', פרק ד' מיתות (דף ס"ג), אמר רבי אלעזר: הנודר והמקיים בשם ע"ז—לוקה; ופריך: דהוה ליה לאו שאין בו מעשה! ומשני, ההיא כרבי יהודה דאמר. לוקין עליו; ומדפריך גמרא בפשיטות: הוה ליה לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו, אלמא הכי קיימא לן; ועוד מדמשני: ההוא כר"י, ולא משני סבר לה כר"י, אלמא דאליבא דר"י אמר הכי, וליה לא סבירא ליה; ועוד: דאמר בפרק בתרא דמכות (דף י"ו), ופרק שבועות שתים בתרא (דף כ"א): דר"י סבירא ליה: לאו שאין בו מעשה-אין לוקין עליו, והא קיימא לן דהלכתא כוותיה לגבי ר"ל:

מגדל עוז

דף ג', ובמכות פרק הלוקין דף ט"ז: וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין כו', עד אין לוקין עליו, בסנהדרין פרק ארבע מיתות, ופרק הנחנקין דף פ"ו: וכל לאו שניתן לתשלומין כו', עד אין לוקין עליו, במכות פרק הלוקין: כל לאו שניתק לעשה כו', עד אם לא קיים עשה שבה, בסנהדרין פרק ד' מיתות,

ב. כל לאו שאין בו מעשה — אין לוקין עליו, חוץ מנשבע, ומימר, ומקלל את חברו בשם; וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, כגון לא תנאף, לא תעשה מלאכה בשבת —

כסף משנה

ב. כל לאו שאין בו מעשה וכו׳, פרק בתרא דמכות, ופרק ג׳ דשבועות, מימרא דרבי יוחנן: כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה—לוקין עליו, ושאין בו מעשה-אין לוקין עליו, חוץ מנשבע, ומימר, ומקלל חברו בשם; והקשו בתוספות בפרק שלישי דשבועות: דאמאי לא חשיב נמי עדים זוממים? ותירצו: דכיון דכתיב בהו מלקות בהדיא- לא חשש למתנינהו, דמוציא שם רע הא לא כתיב ביה: ויסרו אותו, ועדים זוממין למדוס מוהצדיקו את את הצדיק-שהן לוקין; וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, מכות פרק אלו הן הלוקין דף י"ג ע"ב, פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא, ופסק כר"ע; ובכל דוכתא נמי אמרינן: הוה ליה לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, ואין לוקין עליו, אלמא דהכי הלכתא; ופריש התם רבא: דאי אתרו ביה לקטלא—כולי עלמא לא פליגי דאין לוקה, ומכל מקום, כי פליגי דאתרו ביה למלקות; ופירוש לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד— לאו שניתן לאזהרת דבר שחייבין עליו מיתת בית דין, והטעם שאין לוקין עליו: לפי שלא ניתן לאזהרת עונש מלקות כשאר לאוין, שהרי הוצרך להזהירו, שאם לא כן לא היה יכול לחייבו מיתה:

ובכל לאו שניתן לתשלומין וכו׳, בפרק בתרא דמכות דף י"ו, קאמר גמרא: דלאו דלא תגזול, כיון דחייב בתשלומין- אין אדם לוקה

מגדל עוז

ובמכות פרק הלוקין: וכל לאו שבכללות, עד לוקין עליהן, פרק ד׳ מיתות: אי זהו לאו שבכללות זה לאו אחד שכולל וכו׳, כיצד כגון זה שנאמר אל תאכלו ממנו נא וכו׳, עד מפי השמועה למדו שזה לחלק: כתב הראב"ד ז"ל: זהו דלא כאביי ורבא, עד כאן לשונו: ואני אומר: לא כתב כן על לאו שבכללות דלא תאכלו על הדם, שזה מפורש פרק ד׳ מיתות בסנהדרין, וגם

אין לוקין עליו; וכל לאו שניתן לתשלומין, כגון לא תגזול, ולא תגנוב, — אין לוקין עליו; וכל לאו שנתק לעשה, כגון: [1] לא תקח האם על הבנים; [2] לא תכלה פאת שדך — אין לוקין עליו, אלא אם לא קיים עשה שבהן; ועל לאו

[1] דברים כ"ב [2] ויקרא י"ט

כסף משנה

ומשלם; וקשה לי! דהא בפרק אלו נערות דף ל"ב ע"ב, אמר רבי יוחנן: דכל היכא דאיכא ממון ומלקות — מילקא לקי, ממונא לא משלם, וצריך עיון: (*עיין בתוספות בפ"ג דמכות דף י"ו ד"ה התם, כי שם תמצא תירוץ לקושיא זו):

וכל לאו שנתק לעשה וכו', משנה בסוף חולין דף קמ"א, ובפרק בתרא דמכות דף י"ו, הנוטל אם על הבנים-משלח ואינו לוקה, ואפילו רבי יהודה דאמר: לוקה ואינו משלח, אמרינן בגמרא: דמודה דלאו שניתק לעשה — אין לוקין עליו, אלא היינו טעמא דאמר לוקה ואינו משלח, משום דשלח — מעיקרא משמע; ומה שכתב אלא אם לא קיים עשה שבהן, כבר בארתיו בס"ד בפרק י"ו: ועל לאו שבכללות וכו', סנהדרין פרק ד' מיתות (דף ס"ג), דרשו לא תאכלו על הדם - שלא יאכל מהבהמה קודם שתצא נפשה, ושלא יאכל בשר קדש—בעוד הדם במזרק, ושאין מברין על הרוגי בית דין, ושסנהדרין שהרגו את הנפש—אין טועמין כלום; ואמריי עלה: דעל כולם — אין לוקין משום דהוי לאו שבכללות:

ושאר כל לאוין שבתורה, כלומר: שהם לאוין מפורשין—לא שיבואו מכלל עשה, דלאו הבא מכלל עשה, עשה; נמצא עכשיו ששה מיני לאוין שאין לוקין עליהם, אחד: לאו שאין בו מעשה, שני:

מגדל עוז

במכות פרק הלוקין, אבל כתבו על ענין הנא והמבושל, ואילו ראה הרמב"ד ז"ל ספר המצות שחבר ר"מ ז"ל בלשון ערב, ומה שכתב שם בעיקר התשיעי, לא היה כותב השגה זאת, וגם איני צריך לכתוב הגלתו, כי הקדים דברו לרפואתו; וז"ל: אמר אביי אכל נא — לוקה שתים, מבושל-לוקה שתים, נא ומבושל - לוקה שלש; יזה שהוא יסבור שלוקין על לאו שבכללות, ואחר שאכל

שבכללות — אין לוקין עליו, ושאר כל הלאוין שבתורה — לוקין עליהן:

ג. אי זהו לאו שבכללות? זה לאו אחד שכולל ענינים הרבה, כגון: [1] לא תאכלו על הדם, וכן אם נאמר: לא תעשה דבר פלוני ופלוני, הואיל ולא ייחד לו לאו לכל אחד ואחד מהן — אין לוקין על כל אחד ואחד, אלא אם כן חלק אותם בלאוין אחרים, או נאמר מפי השמועה שנחלקו; כיצד? כגון זה שנאמר: [2] אל תאכלו ממנו נא

[1] ויקרא י"ט [2] שמות י"ב

כסף משנה

לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שלישי: לאו שניתן לתשלומין, רביעי: לאו שניתק לעשה, חמישי: לאו שבכללות, ששי: לאו הבא מכלל עשה, על כל אלו אין לוקין; וכל שאין בו אחד מאלו לוקין עליו:

ג. איזהו לאו שבכללות וכו', כגון לא תאכלו על הדם, כבר נתבאר זה בסמוך; וכן אם נאמר לא תעשה דבר פלוני וכו', בסוף פרק כל שעה דף מ"א, אמר אביי: אכל נא, — לוקה שתים, נא, ומבושל, — לוקה שלש; רבא אמר: אין לוקין על לאו שבכללות; איכא דאמרי: תרתי הוא דלא לקי, חדא מיהת לקי; איכא דאמרי: חדא נמי לא לקי, דלא מייחד לאויה, כלאו דחסימה; כלומר: מה שאמר הכתוב, לא תחסום שור — שאינו מזהיר אלא על דבר אחד, וסמיך ליה פרשת מלקות לעיל מיניה; ופירוש הלכה זו — לדעת רבינו, דאביי סבר: לוקין על לאו שבכללות, וכשאכלו נא — עבר ב' לאוין, א': אל תאכלו ממנו נא, והשני:

מגדל עוז

נא — עבר על ב' לאוין, האחד מהן: אל תאכלו ממנו נא, שיצא לנו מכלל מה שאמר כי אם צלי אש, שהוא כאילו אמר: אל תאכלו אלא צלי, והוא אכלו בלתי צלי, וכשאכל נא ומבושל — לוקה לפי דעתו שלש, אחד: על אכלו נא, ואחד: על אכלו מבושל, שלישי: על אכלו בלתי צלי; ואמרו שם בסדר זה הדבר: ורבא אמר: אין לוקין על לאו שבכללות; איכא דאמרי: חדא

ובשל מבשל, — אינו לוקה על הנא והמבושל שתים, אלא אחת; ובחדש הוא אומר: [1] ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו, וחייב על שלשתן שלשה מלקיות, — מפי השמועה למדו שזה לחלק; הרי נאמר: [2] לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש, קוסם קסמים; ואף על פי שכלל כל הענינים בלאו אחד, הרי חלק אותם בלאוין אחרים, ואמר: [3] לא תנחשו ולא תעוננו, מלמד שכל אחד מהן — בלאו מפני עצמו, וכן כל כיוצא בזה:

[1] ויקרא כ"ג [2] דברים י"ח [3] ויקרא י"ט

כסף משנה

אל תאכלו כי אם צלי אש, וכבר אכלו בלתי צלי; וכשאכלו נא, ומבושל, — לוקה שלש, אחד: על שאכלו נא, ואחד: על שאכלו מבושל, והג': על שאכלו בלתי צלי; וכיון דקיימא לן בסנהדרין אין לוקין על לאו שבכללות, נלחו דברי אביי, וקיימא לן כרבא, והוא פוסק כלישנא קמא — דחד מיהא לקי, כדי למעט במחלוקת אביי ורבא כל מה דאפשר; ולכן הוא סובר, שבין שאכלו נא ומבושל, או נא, או מבושל — אינו לוקה (אלא) אחד; והשגת הראב"ד שכתב א"א אביי ורבא, עכ"ל: נראה שהוא איך פסק כאביי במקום רבא? וכן כתב הרמ"ך גם כן; ובמה שכתבנו נתישב, שגירסת רבינו אינה כגרסתינו, אלא דרבא הוא דאמר לאו שבכללות אין לוקין עליו, ועיין במ"ש בפ"ח מקרבן פסח; ומ"ש ובחדש הוא אומר וכו', עד וכן כל כיוצא בזה, כתב הרב בספר המצות שלו בשורש תשיעי: דהכי איתא בכריתות; והוי יודע שהרמב"ן חולק על רבינו במין השני של לאו שבכללות; אם תרצה לעמוד על עיקרן של דברים — עיין בהשגותיו: נאמר לא ימצא בך וכו':

מגדל עוז

מיהא לקי, כלומר: כשאכל נא ומבושל — לוקה אחת, ואיכא דאמרי: חדא נמי לא לקי, דלא מייחד לאויה כלאו דחסימה, כלומר: אמרו יתברך לא תחסום שור בדישו — הוא שלאו אחד ימנע מדבר אחד, ואולם זה הלאו המונע משני הדברים: נא, ומבושל, — אין לוקין עליו; וכבר נתבאר בגמרא סנהדרין: אין לוקין על

ד. מי שלקה בבית דין על אסור כרת, ולקה פעם שניה על אותו כרת עצמו, כגון שאכל חלב, ולקה עליו, ואכל חלב פעם שניה, ולקה עליו, אם אכל פעם שלישית — אין מלקין אותו, אלא מכניסין אותו לכיפה, והוא מקום צר כפי קומתו, ואינו יכול לשכב בו, ונותנין לו לחם צר ומים לחץ, עד שיצרו מעיו ויחלה; ואחר כך מאכילין אותו שעורים, עד שכריסו נבקעת:

ה. מי שעבר על איסור כרת או מיתת בית דין, והתרו בו, והרכין בראשו, או שתק, ולא קבל עליו התראה — אין הורגין אותו, כמו שבארנו, ואין מלקין אותו; חזר ועשה כך, והתרג בו, והרכין בראשו, או שתק, — אין ממיתין אותו, ואין מלקין אותו; חזר פעם שלישית ועבר, והתרו בו, אף על פי שהרכין בראשו, או שתק, — כונסין אותו לכיפה עד שימות; וכל אלו שלא קבלו עליהן ההתראה —

כסף משנה

ד. מי שלקה בבית דין וכו', משנה בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין (דף פ"א ע"ב), מי שלקה ושנה בבית דין — כונסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו שעורים, עד שכריסו נבקעת, ואמרו בגמרא דדוקא במלקות שיש בו כרת, ושכל שלש פעמים היו עבירה אחת:

ה. מי שעבר על איסור כרת, או מיתות בית דין וכו', גם זה משנה שם, ההורג נפשות שלא בעדים — כונסין אותו לכיפה, ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ; ובגמרא: מאי שנא הכא דקתני נותנים לו לחם צר ומים לחץ, ומאי שנא התם דקתני מאכילין אותו

מגדל עוז

לאו שבכללות, ולפיכך מאמר אביי — הוא נדחה, והאמת שהוא לוקה אחד, בין שאכל נא, או מבושל, או נא ומבושל, — אחד בלבד הוא דלוקה, ולפיכך כמנה אמרו יתברך: אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים — מניה אחת, עד כאן לשונו; והדין עמו, דקיימא לן בכוליה תלמודא: אביי ורבא — הלכתא כרבא:

מכין אותן מכת מרדות, הואיל וחטאו מכל מקום; אפילו על איסור של דברי סופרים — מכין אותו מכת מרדות:

כסף משנה

שעורים, אמר רב ששת: אידי ואידי — נותנים לו לחם צר ומים לחץ, עד שיוקטן מעיינו, והדר מאכילים אותו שעורים — עד שכריסו נבקעת; ותניא התם: התרו בו, ושתק, התרו בו, והרכין בראשו, פירוש: או הרכין בראשו, פעם ראשונה ושניה — מתרין בו, שלישית — כונסין אותו לכיפה; ואף על גב דפליג אבא שאול ואמר: שלישית — מתרין בו, רביעית — כונסין אותו לכיפה, פסק כתנא קמא; ועוד: דאתי כסתם מתניתין, דבשלישית כונסין:

וגרסינן בגמרא עלה דמתניתין דההורג נפשות שלא בעדות כונסין אותו לכיפה: מנא ידעינן? אמר רב: בעדות מיוחדת, ושמואל אמר: שלא בהתראה, ורב חסדא אמר אבימי: כגון דאתכחוש בבדיקות, ולא אתכחוש בחקירות; כדתנן: מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים; ופירש רש"י: מנא ידעינן? הואיל וליכא עדות; בעדות מיוחדת, דשנים מעידין עליו ועדותן אמת, אלא שאין מיתתו מסורה לבית דין, כגון שנים רואין אותו, אחד מחלון זה, ואחד מחלון זה, דאמרינן במסכת מכות: דלא מקטל עלייהו, אבל על פי עד אחד — מוציא דבה בעלמא הוא; בעוקצי תאנים, בדיקות יתירא, והכי דבן זכאי פטר ליה בההוא הכחשה מקטלא, מיהו עדות אמת הוא, ועייל לכיפא עכ"ל:

מגדל עוז

בר מיע"ל קג"ס, וזה פשוט ונכון; ואולי בגירסת הראב"ד ז"ל מהפך דברי אביי לרבא, ומרבא לאביי, כאשר מצאתי אני בגירסות הצרפיות; ואף על פי כן מן התימא שיכתוב דלא כאביי ולא כרבא! והנוסחא הספרדית — היא עיקר: הרי נאמר לא ימצא בך וכו', עד וכן כל כיוצא בזה, פרק ארבע מיתות היא עיקר ההלכה הואת, ובתורת כהנים, וביארה ר"מ ז"ל ביאור

ו. וכן כהן ששמש בטומאה — לא היו אחיו הכהנים מביאין אותו לבית דין, אלא פרחי כהונה — היו מוציאין אותו חוץ לעזרה, ופוצעין את מוחו בגיזרין; גזירת הכתוב היא, שאין ממיתין בית דין, ולא מלקין את האדם — בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים; וזה שהרג יהושע לעכן, ודוד לגר עמלקי בהוראת פיהם, — הוראת שעה היתה, או דין מלכות היה; אבל הסנהדרין — אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה, שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא, המחכים למות, שתוקעין החרבות בבטנם, ומשליכין עצמן מעל הגגות, שמא כך זה — יבא ויאמר דבר שלא עשה — כדי שיהרג; וכללו של דבר — גזירת מלך היא:

כסף משנה

גזירת הכתוב היא וכו':

מגדל עוז

רמב, בעיקה התשיעי שבספר המלות שהזכרתי בסמוך: מי שלקה בבית דין כו', עד שכריסו נבקעת, ביבמות פרק הבא על יבמתו, ובסנהדרין פרק הנשרפין (דף פ"א): מי שעבר על איסור כרת כו', עד ופולעין את מוחו בגזירין, פרק הנשרפין: גזרת הכתוב סולא כו', עד סוף הפרק, במסכת מכות פרק אלו הן הלוקין:

פרק תשעה עשר

א. כל לא תעשה שיש בו כרת, ואין בו מיתת בית דין, שלוקין עליהן — כ"א, ואלו הן: א. הבא על אחותו; ב. הבא על אחות אביו; ג. הבא על אחות אמו; ד. הבא על אחות אשתו; ה. הבא על אשת אחיו; ו. הבא על אשת אחי אביו; ז. הבא על הנדה; ח. האוכל חלב; ט. האוכל דם; י. האוכל חמץ בפסח; יא. האוכל ביום הכפורים; יב. העושה מלאכה ביום הכפורים; יג. האוכל הנותר; יד. האוכל פיגול; טו. הטמא שאכל בשר קודש; טז. הטמא שנכנס לעזרה; יז. השוחט קדשים בחוץ; יח. המעלה קדשים בחוץ; יט. המפטם את השמן; כ. הסך בשמן המשחה; כא. המפטם את הקטרת:

ב. כל מחוייבין מיתה בידי שמים שהן בלא תעשה, ויש בהן מעשה, שלוקין עליהן — שמנה עשר, ואלו הן: א. זר שאכל תרומה גדולה, בין טהורה בין טמאה; ב. זר

כסף משנה

פרק תשעה עשר

א. כל לא תעשה שיש בו כרת וכו', כולן נמנו במשנה ואלו הן הלוקין דף י"ג, וקצתם מייתי לה התם מקראי עונש ואזהרה:

ב. כל מחוייבי מיתה בידי שמים וכו', הכי נמנו בברייתא בסוף הנשרפין דף פ"ג, ומייתי להו מקראי — דהוו במיתה;

מגדל עוז

פרק תשעה עשר

כל לא תעשה שבתורה כו', רוב אלו הלאוין—מפורשין בפרטן במכות פרק אלו הן הלוקין, ובמסכת ברכות פרק קמא,

שאכל תרומת מעשר; ג. זר שאכל בכורים אחר שנכנסו לירושלים; ד. זר שאכל חלה; ה. האוכל טבל שלא הורם ממנו תרומה גדולה ותרומת מעשר; ו. האוכל עיסה שלא הורמה חלתה; ז. כהן טמא שאכל תרומה טהורה; ח. כהן שנכנס לקדש הקדשים שלא לעבודה; ט. כהן שיצא מן המקדש בשעת עבודה; י. לוי שעבר בעבודת כהנים; יא. זר ששמש במקדש; יב. מחוסר בגדים — הרי הוא כזר, ולוקה אם עבד; יג. כהן טמא ששמש; יד. שתוי יין ששמש; טו. טבול יום ששמש; טז. מחוסר כפורים ששמש; יז. פרוע ראש ששמש; יח. קרוע בגדים ששמש:

ג. אבל המשמש בלא קדוש ידים ורגלים, אף על פי שהוא חייב מיתה — אינו לוקה, מפני שהיא מצות עשה; וכן נביא שכבש נבואתו, או שעבר על דברי עצמו, והעובר על דברי נביא, אף על פי ששלשתן במיתה — אינו לוקה, שהן באין מכלל עשה, שנאמר: [1] אליו תשמעון, ולאו הבא מכלל עשה — הרי הוא כעשה, ואין לוקין עליו:

ד. כל לא תעשה שבתורה, שאין בהן לא כרת ולא מיתת בית דין שלוקין עליהן — קס"ח, ואלו הן: א. העושה

[1] דברים י"ח

כסף משנה

ועל מה שמנה רבינו בכלל מחוייבי מיתה בידי שמים שלוקין עליו — מחוסר כפורים ששמש, יש לתמוה, שבפרק ד' מהלכות ביאת המקדש כתב: שאף על פי שעבודתו פסולה, ותילל, — הרי זה פטור! וכתב הר"י קורקוס ז"ל: דעל כרחך טעות סופר הוא, וצריך לכתוב במקומו «יתר בגדים ששמש»:

מגדל עוז

ומכל מקום קבלס כעמיר גרנה בכאן, אבל כל אחד מפורש במקומו, והזכיר מקצתם: אחד עשר, זר ששמש במקדש, בזבחים פרק ב'; וכן נביא שכבש וכו', בסנהדרין פרק הנחנקין:

אליל; ב. העושה אליל לנוי; ג. הפונה אל אלילים באחד מן המעשים; ד המקים מצבה; ה. הנוטע אילן במקדש; ו. הנותן אבן משכית; ז. הנודר בשם ע״ז; ח. הנשבע בשמה; ט. הנהנה בה; י. הבונה עיר הנדחת; יא. הנהנה ממנה; יב. העושה כחקות העכו״ם; יג. הקוסם; יד. המעונן; טו. המנחש; טז. החובר; יז. הדורש אל המתים; יח. המוחק שם וכיוצא בו, כגון הורס אבן מן המזבח, או שורף עץ מן המקדש; יט. המכבה אש מן המזבח; כ. העולה עליו במעלות; כא. הנכנס לעזרה בבגדים טמאים; כב. זב וכיוצא בו שנכנס להר הבית; כג. המסיר בדי ארון; כד. המזיח חשן מעל האפוד; כה. הקורע פי המעיל; כו. המקריב על מזבח הזהב; כז. כהן שנכנס להיכל שלא בשעת העבודה; כח. בעל מום שנכנס לשם; כט. שתוי שנכנס לשם; ל. בעל מום ששמש; לא. ערל ששמש; לב. כהן שעבד בעבודת הלוים; לג. כהן שנכנס למקדש פרוע ראש; לד. כהן שנכנס למקדש קרוע בגדים; לה. המקדיש בעלי מומין; לו. השוחטן; לז. הזורק דמיהן; לח. המקטיר אימוריהן; לט. המקריב קרבנות עכו״ם בעלי מומין; מ. המטיל מום בקדשים בזמן המקדש; מא. העובד בקדשים; מב. הגוזז אותן; מג. המקטיר שאור או דבש; מד. העושה שירי מנחות מחמץ; מה. המקריב בלא מלח; מו. המקריב אתנן או מחיר כלב; מז. הנותן שמן על מנחת חוטא; מח. הנותן עליה לבונה; מט. הנותן שמן בקרבן סוטה; נ. הנותן עליו לבונה; נא. המבדיל בחטאת העוף; נב. הממר בקדשי מזבח; נג האוכל בשר קודש שנטמא; נד. האוכל מפסולי המוקדשין; נה. כהן שאכל בשר קדשי קדשים חוץ לעזרה; נו. זר שאכל בשר קדשי קדשים אחר מתן דמים; נז. זר שאכל בשר בכור; נח. כהנת שנשאת לזר שאוכלת חזה ושוק, אפילו לאחר מיתת בעלה;

נט. חללה שאכלה תרומה ; ס. האוכל קדשים קלים חוץ לירושלים ; סא. האוכל קדשים קלים קודם זריקת דמים ; סב. האוכל בכור חוץ לירושלים ; סג. האוכל מעשר שני אחר שראה פני הבית חוץ לירושלים ; סד. כהן שאכל בכורים משנכנסו לירושלים קודם הנחה בעזרה ; סה. כהן שאכל בכורים חוץ לירושלים אחר שהונחו בעזרה ; סו. האוכל מעשר שני שנטמא בירושלים קודם שיפדה ; סז. טמא שאכל מעשר שני הטהור בירושלים ; סח. האוכל מעשר שני באנינות, וכן כל הקדשים ; סט. ערל שאכל בשר קודש או תרומות ; ע. האוכל ממנחת כהן, וכן מכל דבר שהוא כליל לאישים ; עא. האוכל מבשר חטאת הנשרפות, וכן מכל הטעון שרפה ; עב. השוחט פסח על החמץ ; עג. השובר בו עצם בין בראשון בין בשני ; עד. המוציא מבשרו חוץ לחבורתו ; עה. האוכל מבשרו חוץ מחבורתו ; עו. האוכל מבשרו נא או מבושל ; עז. הנהנה מן ההקדש במזיד ; עח. האוכל טבל שעדיין לא הופרש ממנו מעשר, אפילו מעשר עני, אף על פי שהורמו תרומותיו ; עט. האוכל מבשר נפש חיה שנגמר דינה לסקילה, אף על פי שנשחטה ; פ. האוכל בהמה טמאה ; פא. האוכל עוף טמא ; פב. האוכל דג טמא ; פג. האוכל שרץ העוף ; פד. האוכל שרץ הארץ ; פה. האוכל שרץ המים ; פו. האוכל רמש האדמה אף על פי שאינו רבה ; פז. האוכל תולעים שבפירות אחר שפרשו ; פח. האוכל נבלה ; פט. האוכל טרפה ; צ. האוכל אבר מן החי ; צא. האוכל גיד הנשה ; צב. האוכל בשר בחלב ; צג. המבשל בשר בחלב ; צד. האוכל מתבואה חדשה קודם הבאת העומר ; (המקריב מנחה מתבואה חדשה קודם הבאת שתי הלחם) ; צה. האוכל ערלה ; צו. האוכל כלאי הכרם, צז. האוכל תערובת חמץ בפסח ; צח. האוכל חמץ אחר חצות ; צט. המקיים חמץ ברשותו, וכגון שחימץ

עיסתו ; ק. השותה יין נסך ; קא. נזיר שאכל מגפן היין ; קב. נזיר שגלח ; קג. נזיר שנטמא למת ; קד. המגלח את הנתק ; קה. החותך סימני צרעת או מכוואן באש ; קו. העוכר בנחל שנתערפה בו העגלה ; קז. הזורע ארץ ישראל בשביעית ; קח. הזומר את האילן בשביעית ; קט. הקוצר ספיח בלא שנוי ; קי. הבוצר בלא שנוי ; קיא. הזורע בשנת היובל ; קיב. הקוצר בה בלא שנוי ; קיג. הבוצר בה בלא שנוי ; קיד. המכלה פאת שדה ולא נתנה לעני ; קטו. המעולל כרמו ולא נתנה לעני ; קטז. המלקט לקט ולא נתנו לעני ; קיז. פרט כרמו ולא נתנו לעני ; קיח. הלוקח עומר השכחה ולא נתנו לעני ; קיט. הלוקח אם על בנים ולא שלח האם ; קכ. הזורע כלאים בארץ בזרעים ; קכא. הזורע כלאי הכרם בארץ ; קכב. המרכיב אילנות כלאים בכל מקום ; קכג. המרביע בהמה כלאים בכל מקום ; קכד. המנהיג בכלאים בכל מקום ; קכה. החוסם בהמה בעת מלאכה בכל מקום ; קכו. השוחט אותו ואת בנו בכל מקום ; קכז. הממשכן חברו בידו ולא החזיר לו העבוט ; קכח. החובל אלמנה ולא החזיר המשכון ; קכט. החובל כלים שעושין בהן אוכל נפש ; קל. עד זומם שאין בו תשלומין ; קלא. המכה חברו הכאה שאין בה שוה פרוטה ; קלב. בן סורר ומורה בעדות ראשונה ; קלג. המוציא שם רע שנמצא דברו שקר ; קלד. המקלל את חברו בשם ; קלה. הנשבע לשקר. קלו. הנשבע לשוא ; קלז. המחלל נדרו ; קלח. היוצא חוץ לתחום בשבת ; קלט. העושה מלאכה ביום טוב ; קמ. המקיף פאת הראש ; קמא. המקיף פאת זקן ; קמב. השורט על מת ; קמג. הקורח ראשו על המת ; קמד. הכותב כתובת קעקע ; קמה. הלובש שעטנז ; קמו. הקוצץ אילני מאכל דרך השחתה ; קמז. איש שלבש

מלבוש אשה; קמח. אשה שלבשה מלבוש איש; קמט. כהן שנטמא למת; קנ. כהן שקדש אשה זונה ובעלה; קנא. כהן שקדש גרושה ובעלה; קנב. כהן שקדש חללה ובעלה; קנג. כהן גדול שבעל אלמנה אף על פי שלא קדשה; קנד. המחזיר גרושתו אחר שנתקדשה; קנה. הנושא זקוקה ליבם; קנו. הבא על הקדשה; קנז. ממזר שנשא בת ישראל ובעל; קנח. פצוע דכא שנשא בת ישראל ובעל; קנט. המסרס איש, וכן שאר זכרי בהמה חיה ועוף;

כסף משנה

פצוע דכא שנשא בת ישראל ובעל, כתב הראב"ד: א"א: לא ידעתי נשואין מה צורך? והרי מנינו: על המוזרת משלם קנס, והקשו בגמרא על רבא, קשיא ממזרת לדעת רבי יצחק היאך לוקה ומשלם? אלמא בביאה לחודה לוקה. וכבר נשאל רבינו על זה מחכמי לוניל, והשיב בארוכה לקיים דבריו — כתבו הרב המגיד פרק ט"ו מהלכות איסורי ביאה:

מגדל עוז

קנ"ז ממזר שנשא בת ישראל ובעלה: כתב הראב"ד ז"ל לא ידעתי נשואין מה צורך וכו': ואני אומר: תמה אני אם דבר זה יצא מפי הראב"ד ז"ל לעולם! מכמה טעמי, חדא: דהא דקא מקשו מינה — היא בכתובות ריש פרק אלו נערות, וקא מותיב לה מינה אפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש, דרבי יוחנן סבירא ליה: אף על גב דאילו אתרו ביה — פטור, כי לא אתרו ביה — נמי פטור; וגרסינן עלה: ואזדו לטעמייהו, דכי אתא רב דימי אמר: חייבי מיתות שוגגין וחייבי מלקות שוגגין ודבר אחר - רבי יוחנן אמר חייב, ורבי שמעון בן לקיש אמר פטור, רבי יוחנן אמר חייב - דהא לא אתרו ביה, ורבי שמעון בן לקיש אמר פטור - כיון דאילו אתרו ביה פטור, כי לא אתרו ביה — נמי פטור; ושקלינן וטרינן עלה טובא, עד דאמרינן: אמר ליה רב פפא לאביי ולרבא דאמר מדוע שחדשה תורה בקנס, אף על גב דמקטיל משלם, מתניתין

קס. אונס שגרש אנוסתו ולא החזירה ; קסא. המוציא שם רע שגרש אשתו ולא החזירה ; קסב. הקרב אל העריות בדרך מדרכי הזנות , אף על פי שלא גלה ערוה , וזהו

מגדל עוז

כמאן מוקי לה ? אי כרבי מאיר , — קשיא בתו , ואי כרבי נחוניא בן הקנה - קשיא אחותו , אי כרבי יצחק — קשיא ממזרת , עד כאן , ועלה על דעת הכותב : להשוות ממזר הבא על בת ישראל , לישראל הבא על הממזרת , ולא השגיח אפילו לדעתו עם גמר הסוגיא הדבוקה בה , דגמרא ואזלא : הניחא אי סבר לה כרבי יוחנן — הוא מתרץ לה כרבי יוחנן , אלא אי סבר לה כריש לקיש , היכי מתרץ לה ? ופריק . על כרחך כרבי יוחנן סבירא ליה , עד כאן ; והכי קיימא לן כרבי יוחנן לגבי ריש לקיש , כדאסיקנא בכוליה תלמודא , בר מתלת — סוף פרק החולץ ; וגם ר״מ ז״ל כך פסק פרק א׳ דהלכות נערה בתולה ; ועוד : דכי דייקת בה בגופא מה ענין חייבי מלקיות שוגגין דליכא התראה , לגבי מזידין ? ועוד : אנן כי אתינן בכוליה פלוגתא — לא אתינן למילף מלקות , אלא תשלומין אי לא אתרו ביה , דהוי שוגג , הא אי אתרו ביה — מפטר ; ועוד בר מכל דין לגבי קושטא דדינא - מה ענין הבא על הממזרת דהוי אונס או מפתה , והוא זנות מפורסם , שחדשה בו תורה דיהיו כזנות גמור , לענין ממזר הבא על בת ישראל , דבעינן דרך חתנות , כדמשמע ריש גמרא אלו נערות : שמחלק התלמוד בין ראויה לקיחה , לאינה ראויה לקיחה ; ועוד : דעיקר הא שמעתא בקושטא היא שנויה ביבמות פרק הערל גבי פצוע דכא כו׳ , עד ואינן אסורין אלא מלבא בקהל ה׳ , שנאמר לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה׳ , וכולהי סוגיין התם משום חתנות אינו , וקא מייתי עלה להדיא דנגמר משלמה , דכתיב ביה ויתחתן שלמה את בת פרעה , וזה פשוט ומפורש שם ; ומשם כתב ר״מ ז״ל , וכן פירש בספר המצות במצות לא תעשה דממזר ופצוע דכא ; ועוד דהא ריש פרק אלו נערות — אמרינן להדיא : בואו ונצוח על עקיבא בן יוסף שהיה אומר : כל שאין לו ביאה בישראל — הולד ממזר ; אלא ודאי לא יצא מפיו ; ש״ב מצאתי ששאלוהו חכמי לוניל ז״ל , והשיב להם , וז״ל : כמצא כתוב בספר הזה ובשאר

החשוד על העריות; קסג. המתחתן בעכו"ם; קסד. גר עמוני שנשא בת ישראל ובעל; קסה. גר מואבי שנשא בת

מגדל עוז

הספרים: שאין הבא על חייבי לאוין לוקה אלא אם כן קדש, ויגענו הרבה ולא מצאנו מניין לך? וכן מצאנו קושיא גדולה בריש פרק אלו נערות, שיש להם קנס כו', דמקשי: אי ר"מ - קשיא בתו, אי רבי נחוניא בן הקנה-קשיא אחותו, אי רבי יצחק — קשיא ממזרת, הא קיימא לן אין אדם לוקה ומשלם, ולפי דברי הספר לא שייך מלקות כלל! יורנו רבינו: כתב: זאת השאלה והקושיא - ודאי ראוי לעיין בה הרבה, וחכמים גדולים ככם הם שקשה להם דבר זה, ובשעה שכתבתי הספר — עמדתי בדבר זה כמה ימים, והנוסחא הראשונה הילדה שחברתיה תחלה, שמקצתה מלבי, ולא העתקתיה - היא כתובה כפי הנראה מהלכה זו, אליבא דרבי יצחק, וכל באור דהאי משנה דפרק אלו נערות, שכל הבועל בחייבי לאוין בהתראה לוקה, ובעת שהעתקתי ודקדקתי כל שמועה ושמועה על פירושה מן הספרים, — לא סמכתי על קושיא זו, ואמרתי: לא נניח תלמוד ערוך שבידינו, ונפסוק הלכה ממשא ומתן של גמרא, שהרי עולא, ור"י, וריש לקיש, וכמה אמוראי אליבא דידהו - נשאו ונתנו בהאי משנה, וגם חכמי משנה חולקין הרבה בדבר זה, ויש לומר שרבי יצחק חולק בדבר זה, וסבירא ליה: שכל בועל חייבי לאוין בהתראה — לוקה, כאביי, ואינו הלכה, ויש לומר שרבי יצחק סבירא ליה בסברא דממזרת, כסברא דעולא באחותו, שהרי אמר עולא שהמלקות דאחותו — בבוגרת, לא בנערה, כך רבי יצחק אפשר דהכי סבירא ליה בממזרת, לפי שאין אתה יכול לחלק בחייבי לאוין, עד שתאמר: זאת האשה בבעילה בלבד תלקה עליה, ואת בקדושין ובעילה, אלא באלמנה לכ"ג בלבד, כמו שנתפרש שם בסוף קדושין; וזהו התלמוד הערוך שם: אמר אביי קדש — לוקה משום לא יקח, בעל—לוקה משום לא יחלל; ורבא אמר: בעל-לוקה, לא בעל— אינו לוקה, מה טעם קאמר, - מאי טעמא לא יקח? - משום לא יחלל; ומודה אביי במחזיר גרושתו, שאם קדש ולא בעל — שאינו לוקה, להיות לו לאשה אמר רחמנא

ישראל ובעל; נמצאו כל הלוקים — רז, וסימן להם: ילקו זרים:

פרק עשרים

א. אין בית דין עונשין באומד הדעת, אלא על פי עדים, בראיה ברורה; אפילו ראוהו העדים—

כסף משנה

פרק עשרים

א. אין בית דין עונשין וכו׳, ברייתא ב״ח דיני ממונות (דף ל״ז), ומשכיחת דהיו מאיימין על עדי נפשות, שמא

מגדל עוז

והא ליכא; ומודה רבא בכהן גדול באלמנה: שאם בעל ולא קדש—שלוקה, לא יחלל זרעו אמר רחמנא, והרי חלל; ושניהם מודים במחזיר גרושתו: שאם בעל ולא קדש—שאינו לוקה, זה נוסח התלמוד, ומדקאמר: ומודה אביי, ומודה רבה, שניהם מודים,—שמע מנה שבכל חייבי לאוין פליגי, ולא באיסורי כהונה בלבד, דאביי סבר; שכל הבועל אחת מחייבי לאוין—לוקה, חוץ ממחזיר גרושתו שאינה לוקה עליה, עד שיקדש ויבעול, ורבא סבר: שכל הבועל אחת מחייבי לאוין—אינו לוקה מאותו השם, עד שיבעול אחר קדושין, כמחזיר גרושתו, חוץ מאלמנה לכ״ג, שאם בעל—לוקה, אף על פי שלא קדשה; והדבר ידוע שאביי ורבא—הלכה כרבא, בר מהנהו, הילכך אי בעינא לאוקמה להכוא דרבי יצחק אליבא דהילכתא, שרבי יצחק אומר בממזרת כמו שאמר עולא באחותו, ואם תרצה תאמר: שכך סבירא ליה לרבי יצחק, שכל הבועל חייבי לאוין בלא קדושין—לוקה כאביי; ועל כל פנים—לאו מדברי משה ומתן נפסוק הלכה, כמו שבארנו, ויראה לי שאין בדברים אלו ספק, עד כאן לשונו; מה אמרתי הנה באתי

רודף אחר חברו , והתרו בו , והעלימו עינהם , או (שרץ) אחריו לחורבה , ונכנסו אחריו , ומצאוהו הרוג ומפרפר , והסייף מנטף דם ביד ההורג , הואיל ולא ראוהו בעת שהכהו , — אין בית דין הורגין בעדות זו . ועל זה וכיוצא בו נאמר : [1] ונקי וצדיק אל תהרג ; וכן אם העידו עליו שנים שעבד ע״ז, זה ראהו שעבד את החמה והתרה בו, וזה ראהו שעבד את הלבנה והתרה בו , — אין מצטרפין, שנאמר : [2] ונקי וצדיק אל תהרג , הואיל ויש שם צד לנקותו וכהיותו צדיק — אל תהרגהו :

ב. כל מי שעשה דבר שחייבין עליו מיתת בית דין באונס — אין בית דין ממיתין אותו . ואף על פי שהיה מצוה שיהרג ואל יעבור , אע״פ שחלל את השם (הואיל) והוא אנוס — אינו נהרג . שנאמר : [3] ולנערה לא תעשה דבר , זו אזהרה לבית דין שלא יענשו את האנוס :

[1] שמות כ״ג [2] שם [3] דברים כ״ב

כסף משנה

תאמרו מאומד ; תנו רבנן כיצד מאומד ? אומרים להם : שמא כך ראיתם שרץ אחר חברו לחורבה , ורצתם אחריו , ומצאתם סייף בידו ודמו מטפטף , והרוג מפרפר , אם כך ראיתם — לא ראיתם כלום : וכן אם העידו עליו שנים וכו׳ :

ב. כל מי שעשה דבר וכו׳ :

מגדל עוז

במגילת ספר כתוב עלי , והכתתי ידי על בני מעי , ואמרתי : שישו בני-מעי , שישו , אם ספקות שלכם כך , ודאות על אחת כמה וכמה : ואף על פי שהר״ם הלוי ז״ל מטוליטולה השיב גם על זה , כבר השיבו הר״ר יונתן הכהן , וחכמי לוניל ז״ל , כמו שכתוב באחרית מחלקותם :

פרק עשרים

אין בית דין עונשין כו׳, עד בעדות זו , פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ז) ; ועל זה וכיוצא בו נאמר ונקי וצדיק אל תהרוג

ד. אסור לבית דין לחוס על ההורג, שלא יאמרו: כבר נהרג זה, ומה תועלת יש בהריגת האחר? ונמצאו מתרשלין בהריגתו, שנאמר: [1] ולא תחוס עינך עליו ובערת דם הנקי; וכן אסור לבית דין לחוס על מי שנתחייב קנס, שלא יאמרו: עני הוא זה, שלא בכונה עשה, אלא מגבין ממנו כל שיש לו – בלא חנינה, שנאמר: [2] ולא תחוס עינך; וכן בדיני ממונות – אין מרחמין על הדל; שלא תאמר «עני הוא זה, ובעל דינו עשיר, הואיל ואני והעשיר חייבין לפרנסו – אזכנו בדין, ונמצא מתפרנס בכבוד» – על זה הזהירה תורה: [3] ודל לא תהדר בריבו, ונאמר: [4] לא תשא פני דל; אסור להדר פני גדול, כיצד? הרי שבאו לפניך שנים לדין, אחד חכם גדול, ואחד הדיוט, – לא תקדים לשאול בשלומו של גדול, ולא תסביר לו פנים, ולא תכבדנו, כדי שלא יסתתמו טענותיו של אחר; אלא אינו נפנה לאחד מהן, עד שיגמר הדין, שנאמר: [5] ולא תהדר פני גדול, – אמרו חכמים: אל תאמר: עשיר הוא זה, בן גדולים הוא זה, היאך אביישנו ואראה בבשתו? – לכך נאמר: לא תהדר פני גדול:

[1] דברים י"ט [2] שם [3] שמות כ"ג [4] ויקרא י"ט [5] שם

כסף משנה

ד. **אסור** לבית דין לחוס על וכו':

מגדל עוז

כו', אל תהרגהו, במכילתא נדרש כן: ראוהו רודף אחר חברו להרגו, והתרו בו, ואמרו לו: ישראל בן ברית הוא, אם הרגת אותו—תהרג, והעלימו עיניהם ומצאו הרוג מפרפר, והסייף מנטף דם מיד ההורג, שומע אני יהא נהרג? תלמוד לומר ונקי וצדיק אל תהרוג, כי לא אצדיק רשע, עד כאן; ועוד שם היה אחד מעידו עובד לחמה, ואחד עובד ללבנה, שומע אני יצטרפו? תלמוד לומר ונקי וצדיק אל תהרוג, עד כאן; ובסנהדרי

ה. באו לפניך שנים, אחד כשר, ואחר רשע, אל תאמר הואיל ורשע הוא, וחזקתו משקר, וחזקת זה — שאינו משנה בדברו, אטה הדין על הרשע, — על זה נאמר: [1] לא תטה משפט אבינך בריבו, אף על פי שהוא אביון במצות — לא תטה דינו:

ו. [2] לא תעשו עול במשפט, זה המעוות את הדין, ומזכה את החיב, ומחייב את הזכאי; וכן המענה את הדין, מאריך בדברים ברורים, כדי לצער אחד מבעלי דינים — הרי זה בכלל עול:

ז. הגס לבו בהוראה, וקופץ וחותך את הדין קודם שיחקרהו בינו לבין עצמו, עד שיהא לו ברור כשמש, — הרי זה שוטה רשע וגס רוח; כך צוו חכמים: הוו מתונין בדין; וכן איוב הוא אומר: [3] ורב לא ידעתי אחקרהו:

ח. כל דיין שבא לפניו דין, והתחיל לדמותו בדין פסוק שבבר ידע אותו, ויש במדינה גדול ממנו בחכמה, ואינו הולך ונמלך בו — הרי זה בכלל הרשעים שלבם גס בהוראה;

[1] שמות כ״ג [2] ויקרא י״ט [3] איוב כ״ט

כסף משנה

ז. הגס לבו בהוראה וכו׳, במסכת אבות פרק ד׳:

ח. כל דיין שבא לפניו דין וכו׳, יבמות פרק ב״ש דף ק״ט, רעה אחר רעה, תנא וכו׳, לתוקע עצמו לדבר הלכה, ומפרש דהיינו דיינא דאתי דינא לקמיה, וגמר הלכה, ומדמי

מגדל עוז

במעשה דשמעון בן שטח, שראה אחד חברו לחורבה, ורדף אחריו כו׳: כל מי שעשה דבר, עד את האנוס, ביבמות פרק הבא על יבמתו דף נ״ג: אסור לבית דין לחוס כו׳, עד ולא תחוס עינך עליו, במכילתא: וכן בדיני ממונות, עד ומחייב את הזכאי, פרק קמא דסנהדרין, ולשון סיפרא: שלא תאמר עני הוא זה, הואיל ואני והעשיר חייבין לפרנסו — אזכנו,

ואמרו חכמים: רעה על רעה תבא לו, שכל הדברים וכיוצא בהן — מגסות הרוח הן, המביאות לידי עוות הדין: [1] כי רבים חללים הפילה — זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, ועצמים כל הרוגיה — זה שהגיע להוראה ואינו מורה, והוא שיהיה הדור צריך לו; אבל אם ידע שיש לשם ראוי להוראה, ומנע עצמו מן ההוראה — הרי זה משובח; וכל המונע עצמו מן הדין — מונע ממנו איבה, וגזל, ושבועת שוא; והגס לבו בהוראה — שוטה רשע וגס רוח:

ט. תלמיד — אל יורה הלכה לפני רבו, אלא אם כן היה רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל:

[1] משלי ז׳

כסף משנה

מילתא למילתא, ולית ליה רבה ולא אזיל משאיל, ופירש רש״י: והיינו תוקע, שסומך ונשען על מה שהוא יודע; וסובר רבינו דהאי רב - אין פירוש רבו ממש, דאם כן היאך הוא דן במקום רבו? אלא הכוונה: גדול ממנו בחכמה: כי רבים חללים הפילה וכו׳, סוף פרק קמא דע״ז דף י״ט ע״ב, ופירש רש״י: הפילה, לשון נפל שלא מלאו ימיו, כלומר: תלמיד שלא מלאו ימיו — רבים חלליו, ועצומים, המתעצמים ומחריפים ומתאפקים מלהורות - הורגין את דורם, ועצומים — לשון ועוצם עיניו: וכל המונע עצמו מן הדין וכו׳, במסכת אבות:

ט. תלמיד אל יורה וכו׳, ברייתא פרק קמא דסנהדרין (דף ה׳ ע״ב), והיינו דווקא ברבו מובהק, וכמו שכתב רבינו בפרק חמישי דהלכות תלמוד תורה:

מגדל עוז

וכמנא מתפרנס בנקיות, תלמוד לומר לא תשא פני דל, על כאן; עוד אמרו שם בספרא: מניין שלא יאמר עשיר הוא זה, ובן גדולים הוא זה, היאך אביישנו ויהיה בבשת? עונש בדבר על שאני מביישו? לכך נאמר: לא תהדר פני גדול, עד כאן; עוד אמרו שם במכילתא: רשע וכשר עומדין לפניך בדין, שלא תאמר

י. אל תאמר: שכל אלו הדברים – בדין שיש בו הוצאת ממון הרבה מזה, ונתינתו לזה; לעולם יהי דין אלף מנה ודין פרוטה אחת – שוין בעיניך לכל דבר:

יא. אין הדיינין יושבין לדין בדין פחות משוה פרוטה, ואם הזקקו לשוה פרוטה – גומרין את דינו אפילו לפחות משוה פרוטה:

יב. כל המטה משפט אחד מישראל – עובר בלאו אחד, שנאמר: ₁ לא תעשו עול במשפט; ואם היה גר –

₁ ויקרא י"ט

כסף משנה

י. אל תאמר וכו', בפרק קמא דסנהדרין דף ז' ע"ב אמרו: ושפטתם צדק — אפילו בין בית לעליה וכו', אפילו בין תנור לכירה; ועוד שם דף ח': אמר ריש לקיש: יהא חביב עליך דין של פרוטה, כדין של מאה מנה; למאי הלכתא? אילימא לעיוני ביה, ומיפסקיה, פשיטא! הרי בהדיא: שדין אלף מנה, ודין פרוטה—שוין:

יא. אין הדיינים יושבים וכו', במציעא פרק הזהב דף כ"ח ע"ב: אמר רב קטינא: אם הוזקקו בית דין לשוה פרוטה – גומרין אפילו לפחות משוה פרוטה, תחלת הדין — בעינן פרוטה, גמר דין — לא בעינן פרוטה; ופירש רש"י: אם הוזקקו בית דין בין תובע לנתבע—גומרין אפילו בפחות, אם חזר השני, ותבעו פחות משוה פרוטה קודם שעמדו בדין משם — נזקקין לו; אבל מלשון רבינו שכתב: גומרין דינו, - נראה דדוקא אם התובע הא' חזר ותבע - גומרין, דכיון שהם יושבים — הוה ליה כאילו תבע

מגדל עוז

הואיל ורשע הוא — אטה עליו את הדין; תלמוד לומר לא תטה משפט אביונך בריבו, אביון הוא במצות, עד כאן: וכן המעכה את הדין כו', עד בכלל עול, פרק בתרא דכתובות: הגס לבו בהוראה כו' עד לא ידעתי אחקרהו, פרק ד' דאבות, ופרק קמא דסנהדרין: כל דיין שבא לפניו דין כו', עד לידי עוות דין, פרק קמא דסנהדרין: כי רבים חללים הפילה כו', עד כנגד

עובר בשני לאוין, שנאמר: [1] לא תטה משפט גר; ואם היה יתום – עובר בשלשה לאוין, שנאמר: [2] משפט גר יתום:

פרק עשרים ואחד

א. מצות עשה: לשפוט השופט בצדק, שנאמר: [3] בצדק תשפט עמיתך, אי זהו צדק המשפט? – זו השויית שני בעלי דינין בכל דבר; לא יהא אחד מדבר כל צרכו, ואחד אומר לו: קצר דבריך; ולא

[1] דברים כ״ד [2] שם [3] ויקרא י״ט

כסף משנה

פחות משוה פרוטה זה, עם שוה פרוטה שתבע בראשונה, אבל אם הנתבע הוא שתבע פחות משוה פרוטה – הוה ליה כאינש דעלמא, ואין נזקקין לו; ומיהו אפשר, שגם כשהנתבע תובעו פחות מפרוטה – בכלל גומרין דינו הוא, שהרי אם יזכה בדין – צריכים הם לנכות לו ממה שחייבוהו לפרוע תחלה: כל המטה משפט וכו׳:

פרק עשרים ואחד

א. מצות עשה לשפוט השופט בצדק וכו׳, ולא יסביר פניס לאחד וכו׳, ברייתא פרק שבועת העדות דף ל׳:

מגדל עוז

מהכה ישראל, פרק קמא דמסכת ע״ז דף י״ט: אל תאמר שכל אלו כו׳, עד לכל דבר, פרק קמא דסנהדרין דף ה׳: ואין הדיינין יושבין, עד סוף הפרק, במציעא פרק הזהב דף נ״ה:

פרק עשרים ואחד

מצות עשה לשפוט כו׳ עד על חנס, בשבועות פרק שבועת העדות דף ל׳, וכן מפורש בסיפרא בכל פניס: היו

יסביר פנים לאחד, וידבר לו רכות, וירע פניו לאחר וידבר לו קשות:

ב. שני בעלי דינין שהיה אחד מהם מלובש בגדים יקרים, והשני מלובש בגדים בזוין — אומר למכובד: או הלבישהו כמותך עד שתדון עמו, או לבוש כמותו, עד שתהיו שוין — אחר כך תעמדו בדין:

ג. לא יהיה אחד יושב ואחד עומד, אלא שניהם עומדים; ואם רצו בית דין להושיב את שניהם — מושיבין; ולא

כסף משנה

ב. שני בעלי דינים שהיה אחד מהם מלובש בגדים יקרים וכו', גם זה ברייתא שם (דף ל"א):

ג. לא יהיה אחד יושב ואחד עומד וכו', עד ועמדו שני האנשים, בפרק הנזכר דף ל' תניא: ועמדו שני האנשים — מצוה לבעלי דינין שיעמדו; אמר רבי יהודה: שמעתי שאם רצו בית דין להושיב את שניהם — מושיבים; איזו אסור אלא שלא יהא אחד עומד, ואחד יושב, אחד מדבר כל צרכו, ואחד אומר לו קצר דבריך; תנו רבנן: בצדק תשפוט עמיתך — שלא יהא אחד יושב, ואחד עומד וכו'; ואמר עולא מחלוקת, פירוש דרבי יהודה וחכמים, — בבעלי דינין, אבל בעדים-דברי הכל בעמידה, שנאמר: ועמדו שני האנשים; אמר רב הונא: מחלוקת-בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין — ד"ה דיינים בישיבה, ובעלי דינין בעמידה, שנאמר וישב משה לשפוט את העם ויעמוד העם וכו', דהא עדים—כגמר דין דמו, וכתיב בהו ועמדו שני האנשים; דביתהו דרב הונא הוה לה דינא קמיה דרב נחמן, אמר: היכי אעביד? אי אקום מקמה—מסתתמן טענתיה דבעל דינא, לא איקום מקמה—אשת חבר הרי היא כחבר; אמר ליה לשמעיה: אפרח עלי בר אווזא ושדי עלאי, כלומר: ואעמוד, ולא יבין זה שבשבילה עמדתי, אלא מפני האווז הפורח ובא עלי;

מגדל עוז

לפני הדיינין, עד לדין תלמיד חכם, ביבמות פרק נושאין דף

ישב אחד למעלה, ואחד למטה, אלא זה בצד זה; במה דברים אמורים: בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין — שניהם בעמידה, שנאמר: [1] ויעמד העם על משה; ואי זהו גמר דין? איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב; במה דברים אמורים: בבעלי דינין, אבל העדים — לעולם בעמידה, שנאמר: [2] ועמדו שני האנשים:

[1] שמות י"ח [2] דברים י"ט

כסף משנה

והא אמר מר מחלוקת בשעת משא ומתן, אבל בשעת גמר דין — דברי הכל דיינין בישיבה, ובעלי דינין בעמידה! דיתיב כמאן דשארי מסאניה, עד כאן בגמרא; ודעת רבינו לפסוק כר"י; וכתב הר"ן ז"ל דטעמא: משום דאף על גב דרבים פליגי עליה, הא אידך ברייתא דבצדק תשפוט, — שלא יהא אחד עומד וכו', קתני לדרבי יהודה בסתמא, ועובדא דדביתהו דרב הונא כר"י אתיא, דאמר אפרת בר אוזא, כלומר: ואקום מפניה, ואושיבנה, ואשב כל זמן שמיישבין טענותיהם; ומדפרכינן משעת גמר דין — משמע דלא קשיא לן אלא בשעת גמר דין היכי עביד? ומפרקינן: דהכיא שעתא-זוטרתי הוא, ומאי יתיב כמאן דשארי מסאניה, דאילו לרבנן, כיון דסבירא להו דבעלי דינין בעמידה — ממילא דיינין בישיבה, דהכי רהטא כולה סוגיין: דכל היכא דבעלי דינין בעמידה-דיינים בישיבה, ואם כן רב נחמן היכי לעביד? הא אינו רשאי לא להושיבה, ולא לעמוד הוא, ובכולי דינא אי איפשר דליתיב כמאן דשארי מסאניה, אלא ודאי כרבי יהודה אזלא, וכוותיה נקטינן; ובקצת נוסחאות כתוב בגמרא בפירוש: דבשעת גמר דין הוא, שכך כתוב בהן: דיתיב כמאן דשארי מסאניה, ואמר איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב; ועוד דעולא דאמר מחלוקת בבעלי דינין, ורב הונא דאמר מחלוקת בשעת משא ומתן — כרבי יהודה סייכי; ויש אומרים דעדים בעמידה דאמרינן — דוקא בעמידה, כלומר: ואפילו העידו בדיעבד בישיבה-

מגדל עוז

ק: ודין תלמיד חכם וכו', עד מדבר שקר תרחק, בשבועות

ד. תלמיד חכם ועם הארץ שבאו לדין – מושיבין את החכם, ואומרים לעם הארץ: שב; אם לא ישב – אין מקפידין על כך; ולא יקדים התלמיד כשיבא לדין וישב לפני רבו, כרוצה לדון לפניו; ואם היה קבוע לו זמן לקרות, ובא זמנו – מותר:

כסף משנה

אין עדותן עדות; ויש חולקין עליהם, וזה דעת רבינו שכתב בסוף דבריו: שאחר הגמרא נהגו להושיב העדים, ובשלמא אי בדיעבד כשרים, מפני המחלוקת הושיבום, כיון דעדותם עדות, אבל אי אפילו בדיעבד פסולים, וכי לסלק המחלוקת התירו עדות הפסולין, וקבעוהו מנהג! א״ו כדאמרן, — וכן כתוב בירושלמי; וכיון שהעדים בישיבה דיעבד כשרים—הוא הדין לבעלי דינין יושבים בשעת גמר דין — דכשרים, דהא עדים—כשעת גמר דין דמיא; וכן דיינים שקבלו עדות, או גמרו דינם כשהם עומדים, —דיניהם דין, דכיון דמכשרינן עדים ובעלי דינין בישיבה, ממילא משמע דדיינים בעמידה — כשרים, דכיון דאמרינן דבשעת גמר דין – דברי הכל דיינין בישיבה, ובעלי דין בעמידה, הוכחנו דבעלי דין בעמידה-היינו לכתחלה, אבל בדיעבד- בישיבה כשרים, ממילא דיינים בישיבה דאמרינן—היינו לכתחלה, אבל בדיעבד—בעמידה כשרים בשעת גמר דין, וקבלת עדות כגמר דין דמיא; ומה שכתב רבינו ולא ישב אחד למעלה ואחד למטה וכו׳:

ד. תלמיד חכם ועם הארץ שבאו לדין וכו׳, מימרא שם: ולא יקדים התלמיד וכו׳, שם: אמר רבה בר רב הונא האי צורבא מרבנן ועם הארץ דאית להו דינא בהדי הדדי, לא נקדים צורבא מרבנן וליתיב—משום דמחזי כמאן דסדר ליה לדיניה; ולא אמרן, אלא דלא קביע ליה עידניה, אבל קביע ליה עידניה– לית לן בה, מימר אמר בעידניה טריד; ופרש״י לא ליקדים ליתיב לפני הדיין קודם שיבא בעל דינו, ואפילו יושב ושותק דמחזי כמאן

מגדל עוז

פרק שבועת העדות: לא יהיה הדיין שומע מפי התורגמן כו׳,

ה. כבר נהגו כל בתי דיני ישראל מאחר הגמרא בכל הישיבות: שמושיבין בעלי דינין, ומושיבין העדים, כדי לסלק המחלוקת, שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם:

ו. היו לפני הדיינים בעלי דין הרבה — מקדימין את דין היתום לדין האלמנה, שנאמר: [1] שפטו יתום ריבו אלמנה; ודין אלמנה — קודם לדין תלמיד חכם; ודין תלמיד חכם —

[1] ישעיה א'

כסף משנה

דמסדר לטענתיה, וגורם שיתשדוהו כמטעים דבריו לדיין, ועובר בלא תשא שמע שוא; קבע ליה עידניה: שהדיין רבו-ויש לו קביעות ללמוד, עכ"ל; ודע שנסחת רבינו האמיתית היא: ואם היה קבוע לו זמן לקרות, ובזה בזמנו מותר; וממ"ש רבינו לא יקדים התלמיד וישב לפני רבו - משמע שהוא ז"ל מפרש: דלפני רבו הוא דלא יקדים—משום דכיון דיש לו קרוב דעת עמו, אתי עם הארץ לומר שהוא מסדר טענותיו לפניו; אבל לפני דיין אחר שאינו רבו לא אתי למימר הכי:

ו. היו לפני הדיינים בעלי דין הרבה וכו', מה שכתב שדין תלמיד חכם קודם לדין עם הארץ—הוא בפרק שבועת העדות (דף ל'), שלח רב יוסף לרב נחמן: עולא חברינו עמית בתורה ובמצות; ואמרו דשלח ליה הכי: למישרא ליה בתיגרא, ופירש"י לפסוק דינו קודם של עם הארץ; ומה שכתב שדין היתום-קודם לדין האלמנה, ודין האלמנה לדין תלמיד חכם, ואם כן מכל שכן שדין היתום-קודם לדין ת"ח, קשה לי: מדאמרינן בשני דייני גזילות (דף ק"ה ע"ב), דרב ענן שדריה לקמיה דרב נחמן: ושלח ליה כידייניה מר להאי גברא דאנא ענן פסילנא ליה לדינא, אמר: מדשלח לי הכי-שמע מינה קריביה הוא; הוה קאים דינא דיתמי קמיה וכו', סלקיה לדינא דיתמי ואחתיה לדינא! וצריך עיון; ומ"ש ודין האשה קודם לדין האיש, הוא מימרא דרבא בפרק נושאין על האנוסה דף ק"ו:

מגדל עוז

עד חייב זה וזכה זה, פרק קמא למכות: צריך הדיין לשמוע

קודם לדין עם הארץ; ודין האשה — קודם לדין האיש, שבשת האשה מרובה:

ז אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין קודם שיבא חברו, או שלא בפני חברו; ואפילו דבר אחד — אסור, שנאמר: [1] שמע בין אחיכם; וכל השומע מאחד — עובר בלא תעשה, שנאמר: [2] לא תשא שמע שוא; ובכלל לאו זה: אזהרה למקבל לשון הרע, ומספר לשון הרע, ומעיד עדות שקר; וכן בעל דין — מוזהר שלא ישמיע דבריו לדיין

[1] דברים א׳ [2] שמות כ״ג

כסף משנה

ז. אסור לדיין לשמוע דברי אחד מבעלי דינין וכו׳, סוף פרק קמא דסנהדרין (דף ח׳ ע״ב), שמוע בין אחיכם ושפטתם, אמר רבי חנינא: אזהרה לבית דין - שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבא בעל דין חברו, ואזהרה לבעל הדין - שלא יטעום דבריו לדיין קודם שיבא בעל דין חברו, קרי ביה נמי: שמוע בין אחיכם; ובפרק שבועת העדות דף ל״א תניא: מנין לדיין שלא ישמע וכו׳? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק; ומניין לבעל דין שלא יטעים דבריו וכו׳? תלמוד לומר מדבר שקר תרחק; רב כהנא מתני מלא תשא, ולא תשיא, פירש לא תשא — אזהרה למקבל, קרי ביה לא תשיא—אזהרה לבעל דין; שמע שוא, שמטעים דבריו שלא בפני בעל דינו, אינו בוש מדבר שקר; וקשה, שנראה מפשט לשון רבינו—שאיסור הדיין נפיק מלא תשא, אבל לא אסור הבעל דין, דמי לא—לערבינהו וליתנינהו; ונראה לי שרבינו רצה להביא שתי הדרשות: דרשת מדבר שקר תרחק, ודרשת לא תשא, והקדים לא תשא—להיותה יותר מפורשת לדרשה בדיין, ולא בבעל דין, משום דנפיק מלא תשיא, והיא אסמכתא היא, ולהכי לא ערבינהו, אלא כתב וכן בעל דין מוזהר וכו׳, וכן בעל דין נפיק מהאי קרא; וכתב: וגם על זה, כלומר: בין על אזהרת הדיין, בין על אזהרת הבעל דין — נאמר מדבר שקר

מגדל עוז

כו׳, עד ואחר כך תתכהו, בירושלמי פרק זה בורר דף כ״א:

קודם שיבא בעל דין חברו; וגם על זה וכיוצא בו נאמר: [1] מדבר שקר תרחק:

ח. לא יהיה הדיין שומע מפי התורגמן, אלא אם כן היה מכיר לשון בעלי דינין, ושומע טענותיהם, ואם אינו מהיר בלשונם כדי להשיב להם – יעמוד התורגמן להודיע אותם פסק הדין, ומאי זה טעם חייב זה, וזכה זה:

ט. צריך הדיין לשמוע טענות בעלי דינין, ולשנות טענותיהן, שנאמר: [2] ויאמר המלך זאת אמרת זה בני החי ובנך המת; ומצדיק את הדין בלבו, ואחר כך חותכו:

י. מניין לדיין שלא יעשה מליץ לדבריו של בעל דין?

[1] שמות כ"ג [2] מלכים א ג'

כסף משנה

תרחק; ומה שכתב או שלא בפני חברו, כלומר: שאפילו בא חברו, ואחר כך יצא—אסור להשמיע דבריו שלא בפניו:

ח. לא יהיה הדיין שומע מפי התורגמן וכו', משנה סוף פרק קמא דמכות דף ו' ע"ב, שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן, ואמרינן בגמרא: הנהו לעוזי דאתו לקמיה דרבא, אוקי רבא תורגמן ביניייהו; והיכי עביד הכי? והתנן שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן! רבא מידע הוה ידע מאי דהוו אמרי, אהדורי הוא דלא הוה ידע; ואף על פי שיש מי שפירש שהנהו לעוזאי היו עדים, דעת רבינו לפרש שהיו בעלי דינין, כפשט לישנא דאתו לקמיה דרבא:

ט. צריך הדיין וכו', ולשנות טענותיהם וכו', בסנהדרין פרק זה בורר דף כ"א ע"ב, ירושלמי, כלשון רבינו:

ומצדיק את הדין בלבו וכו', בפרק קמא דסנהדרין דף ז' ע"ב: ושפטתם צדק, אמר ריש לקיש צדק את הדין, ואחר כך חתכהו:

י. מניין לדיין שלא יעשה מליץ וכו', פרק שבועת העדות דף ל' ע"ב, מניין לדיין שלא יעשה סניגרון לדבריו?

מגדל עוז

מניין לדיין שלא יעשה כו', עד סוף הפרק, פרק שבועת העדו'

שנאמר: [1] מדבר שקר תרחק, אלא יאמר מה שנראה לו, וישתוק; ולא ילמד אחד מבעלי דינין טענה כלל, אפילו הביא עד אחד — לא יאמר לו אין מקבלין עד אחד, אלא יאמר לנטען: הרי זה העיד עליך — הלואי שיודה ויאמר אמת העיד, עד שיטעון הוא ויאמר: עד אחד הוא, ואינו נאמן עלי, וכן כל כיוצא בזה:

[1] שמות כ״ג

כסף משנה

תלמוד לומר מדבר שקר תרחק, וסניגרון — פירש מליץ, מלשון סניגור, ומפרש רבינו שהכוונה: שלא יעשה הדיין מליץ לדבריו של בעל דין, כלומר: שלא יהיה לו סניגור לו בטענותיו, לומר: יפה הוא אומר, ורש״י פירש בע״א:

ולא ילמד אחד מבעלי דינין וכו׳, ירושלמי פרק זה בורר דף כ״א ע״ג: רב הונא מיקל לדיינא, דאמר: מקבלין אתון חד סהיד, אלא יימרון איכון, את לא תימא; ועוד: דאמרינן בסוף כל הנשבעין (דף מ״א) אמר רב הונא: לכל אין מגלגלין, חוץ משכיר; רב חסדא אמר: לכל אין מקילין וכו׳, מאי בינייהו? איכא בינייהו: לפתוח לו; ומפרש רבינו דהשואל מאי בינייהו לא הבין כוונת רב חסדא, ונראה לו דהיינו דברי רב הונא, והשיב לו דאיכא בינייהו: לפתוח לו, דלרב הונא — מגלגלין, והוסיף רב חסדא ואמר: דאף על גב דלכל אין פותחין לומר השבע וטול, בשכיר—פותחין, ומר אמר חדא, ומר אמר חדא, ולא פליגי; וכן כתב רבינו סוף פרק י״א מהלכות שכירות: ולכל הנשבעין — אין מקילין, חוץ מן השכיר, שמקילין עליו, ופותחין לו תחלה, ואומרים לו אל תנער עצמך — השבע וטול, הרי מבואר בדבריו כמו שפירשתי, ולאחר שהוא מפרש כן—למדנו מכאן: דלשאר דינין—אין פותחין, וכמו שכתב רבינו:

מגדל עוז

דף ל׳, ומייתי לה בכמה דוכתי:

יא. ראה הדיין זכות לאחד מהן, ובעל דין מבקש לאמרה ואינו יודע לחבר הדברים, או שראהו מצטער להציל עצמו בטענת אמת, ומפני החימה והכעס נסתלק ממנו, או נשתבש מפני הסכלות, — הרי זה מותר לסעדו מעט, להבינו תחלת הדבר משום: [1]פתח פיך לאלם; וצריך להתישב בדבר זה הרבה, שלא יהיה כעורכי הדיינין:

פרק שנים ועשרים

א. שנים שבאו לפניך לדין, אחד רך, ואחד קשה, עד שלא תשמע את דבריהם, או משתשמע את דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה, — אתה רשאי

[1] משלי ל״א

כסף משנה

יא. ראה הדיין זכות לאחד מהם, גם זה שם, רב הונא כד הוה חזי זכות לבר נש בדינא, ולא הוה ידע ליה־ הוה פתח ליה, על שום פתח פיך לאלם; ובגמרא דידן בכמה דוכתי אמרינן: כגון האי — פתח פיך לאלם הוא; ומפרש רבינו דהיינו דוקא כשהבעל דין מבקש לומר, אלא שאינו יודע לחבר הדברים וכו׳, הא לאו הכי — לא, משום דנראה כעורכי הדיינים:

פרק שנים ועשרים

א. שנים שבאו לפניך לדין וכו׳, פרק קמא דסנהדרין דף ז׳ ע״ב, תניא: רבי שמעון בן לקיש אומר: שנים שבאו לפניך, אחד רך, ואחד חזק וכו׳, אבל משתשמע דבריהם

מגדל עוז

פרק שנים ועשרים

שנים שבאו לפניך, עד מדבר שקר תרחק, פרק קמא דסנהדרין (דף ז׳), ולשון ספרי: לא תגורו מפני איש, שמא תאמר

לומר להם: איני נזקק לכם, שמא יתחייב הקשה, ונמצא רודף אחר הדיין; אבל משתשמע את דבריהם, ותדע להיכן הדין נוטה — אי אתה רשאי לומר: איני נזקק לכם, שנאמר: [1] לא תגורו מפני איש — שלא תאמר: איש פלוני רשע הוא, שמא יהרוג את בני, שמא ידליק את גדישי, שמא יקצץ נטיעותי; ואם היה ממונה לרבים — חייב להזקק להם

ב. וכן תלמיד שהיה יושב לפני רבו, וראה זכות לעני, וחובה לעשיר, אם שתק — הרי זה עובר משום [2] לא תגורו מפני איש, ועל זה נאמר: [3] מדבר שקר תרחק: ומניין לדיין שלא יושיב תלמיד בור לפניו? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק:

ג. ומניין לתלמיד שראה רבו שטועה בדין — שלא יאמר: אמתין לו עד שיגמר הדין, ואסתרנו ואבננו, כדי שיקרא הדין על שמי? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק:

ד. מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה: בדין אתם רוצים?

[1] דברים א׳ [2] שם [3] שמות כ״ג

כסף משנה

וכו׳; שנאמר לא תגורו מפני איש, ואמר רב חנן: אל תכניס דבריך מפני איש; ומפרש התם: דדריש ליה מלשון אסיפה, כמו ולא תאגור:

ואם היה ממונה לרבים וכו׳:

ב. וכן תלמיד וכו׳ גם זה שם, ודריש לה מלא תגורו, ובפרק שבועת העדות — דריש להא, מדבר שקר, ורבינו תפס שתיהן:

ג. ומניין לדיין שלא יושיב תלמיד בור לפניו וכו׳, ומנין לתלמיד וכו׳, פרק שבועת העדות (דף ל״א ע״ב), ברייתא כלשון רבינו:

מגדל עוז

מתירא אני מאיש פלוני שמא יהרגני? או שמא יהרוג את בני ביתי? שמא ידליק את גדישי? או שמא יקצץ נטיעותי? תלמוד לומר: לא

או בפשרה ? אם רצו בפשרה — עושין בינהן פשרה, וכל בית דין שעושין פשרה תמיד — הרי זה משובח, ועליו נאמר: [1] ומשפט שלום שפטו בשעריכם; אי זהו משפט ש"ש עמו שלום ? הוי אומר: זה בצוע; וכן בדוד הוא אומר: [2] ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, — אי זהו משפט שיש עמו צדק ? הוי אומר: זה בצוע, והיא הפשרה; במה דברים אמורים: קודם גמר דין, אף על פי ששמע דבריהם, וידע להיכן הדין נוטה, — מצוה לבצוע; אבל אחרי שגמר הדין, ואמר איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, — אינו רשאי לעשות פשרה בינהן; אלא יקוב הדין את ההר:

ה. אף על פי שרצו בעלי הדין בפשרה בבית דין, — יש להם לחזור וכתבוע את הדין, עד שיקנו מיד שניהם:

ו. יפה כח פשרה מכח הדין, ששני הדיוטות שדנו — אין

[1] זכריה ח' [2] שמואל ב ח'

כסף משנה

ד. מצוה לומר לבעלי דינין וכו', בד"א וכו', פרק קמא דסנהדרין (דף ו' ע"ב): רבי יהושע בן קרחא אומר: מצוה לבצוע, ודריש לה ממשפט שלום, ומקרא דדוד; ואמרינן מאי מצוה? מצוה למימר להו הכי: דינא בעיתו? או פשרה בעיתו? ואמרינן התם: ודוקא מקמי גמר דין, אבל לאחר גמר דין — אי אתה רשאי לבצוע; ואמרינן: ה"ד גמר דין? אמר רב יהודה אמר רב: (מכי אמר) איש פלוני אתה חייב, איש פלוני אתה זכאי:

ה, אף על פי שרצו בעלי הדין בפשרה וכו', שם, מסקנא דגמרא: והלכתא פשרה צריכה קנין:

ו. יפה כח הפשרה וכו', ריש סנהדרין (דף ה' ע"ב) תניא: רבן שמעון בן גמליאל אומר: הדין — בשלשה,

מגדל עוז

מגורו מפני איש, ע"כ: מכיין לדיין כו', עד תרחק, בשבועות

דיניהן דין, ויש לבעלי דינין לחזור בהן; ואם עשו פשרה, וקנו מידן, — אין יכולין לחזור בהן:

ז. אסור לאחד מן הדיינים כשיצא מבית דין — לומר: אני הוא המזכה, או המחייב, וחברי חולקין עלי, אבל מה

כסף משנה

פשרה — בשנים, יפה כח הפשרה וכו׳; וכתבו המפרשים: דלאו דוקא שנים, דהוא הדין אחד, דכיון דקיימא לן דבעי קנין — ביחיד נמי מהניא; ואיכא למידק: מה יפוי כח יש בפשרה מבדין? דכיון דפשרה מיירי בשקנו מידן, הלא דין גם כן אם קנו מידם — שידון להם אחד אפילו קרוב או פסול, — אינם יכולים לחזור בהם, כמבואר בפרק ז׳! ויש לומר: דכיון דסתם דין — לא בעי קנין, וכל פשרה בעיא קנין - שפיר מצי למימר: יפה כח פשרה העשויה כמשפטה, דהיינו בקנין, — מכח הדין העשוי כמשפטו, דהיינו בלא קנין; ומיהו איכא למידק: דהא דתניא תו התם (דף ז׳): בצוע — בשלשה, דברי ר״מ; וחכמים אומרים: פשרה ביחיד; ואמרינן לימא תלתא תנאי בפשרה, דמר סבר בשלשה, ומר סבר בשנים, ומר סבר ביחיד? אמר רב אחא בר איקא וכו׳, מאן דאמר תרי — אפילו חד נמי, והא דקאמר תרי, כי היכי דליהוו עליה סהדי; וכיון דגמרא מסיק: דלרבן שמעון בן גמליאל נמי פשרה ביחיד סבירא ליה, למה פסק רבינו דבפשרה שנים? ויש לומר: דסבר רבינו — דלא איתמר הכי, אלא למדחי דלא נימא דתלתא תנאי בפשרה, אבל פשטא דמילתא דרבן שמעון בן גמליאל - דפשרה בשנים דוקא היא, ולא ביחיד; וכן נראה מדברי הרי״ף, שכתב דברי רבן שמעון בן גמליאל סתם; אלא דאכתי איכא למידק: אמאי פסקו כרבן שמעון בן גמליאל דאמר בשנים? כחכמים דאמרי ביחיד, — הוה ליה למיפסק! וצריך עיון:

ז. אסור לאחד מהדיינים וכו׳, בסנהדרין פרק זה בורר (דף

מגדל עוז

פרק שבועת העדות (דף ל׳, ל״א): מנין לבעלי דינין כו׳, עד אין

אעשה? שהם רבו עלי; ואם אמר כן—הרי הוא בכלל: ¹הולך רכיל מגלה סוד; ומעשה בתלמיד אחד, שהוציא דברים שנאמרו בבית המדרש — אחר כ״ב שנה, והוציאוהו בית דין מבית המדרש, והכריזו עליו: זה מגלה סוד הוא:

ח. שאל אחד מבעלי דינים לכתוב לו פסק דין, — כותבין לו כך: בא פלוני לבית דין של פלוני, עם פלוני בעל דינו, שטענו בכך, ויצא זכאי, או חייב, ונותנין לו; ואין מזכירין שם המזכין, ולא שם המחייבין, אלא בית דין של פלוני — מדבריהם נזדכה פלוני:

¹ משלי י״א

כסף משנה

כ״ט), משנה: ומניין שכשיצא אחד מן הדיינים לא יאמר אני הוא המזכה וכו׳:

ומעשה בתלמיד אחד, שם (דף ל״א): מעשה בההוא תלמידא דאפיק מילתא מבי רבי אמי בתר כ״ב שנין, ואפקיה רב אמי, ואכריז עליה: דין גליא רזיא:

ח. שאל אחד מבעלי דינין וכו׳, שם (דף ל׳): מיכתב היכי כתבינן? רבי יוחנן אמר: זכאי, רבי שמעון בן לקיש אמר: פלוני ופלוני מזכין, ופלוני מחייב, רבי אלעזר אמר: מדבריהם נזדכה פלוני; ופרש״י: היכי כתבינן פסק דין במקום שיש מחלוקת, ונטו אחרי רבים? זכאי סתמא, משום שאם היו אומרים פלוני מחייב, היה רכילות; ורבי שמעון בן לקיש חייש למחזי כשיקרא, אי אמר סתמא זכאי. דהוה משמע דכלהו זכו הדין כאחד, ורבי אלעזר אומר: כדי להעמיד דברי שניהם — כותבים מדבריהם נזדכה, דמשמע דיש מחלוקת ביניהם, ומתוך דבריהם נזדכה, והשתא ליכא משום מחזי כשיקרא, ולא משום הולך רכיל; וכתב הרא״ש: והלכתא כרבי אלעזר, דאית ליה דתרוויהו, ומסתבר טעמיה:

מגדל עוז

יכולין לחזור בהן, פרק קמא דסנהדרין: אסור לאחד מן הדייני כו׳, עד איזה דיין שחייב אותו, בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ״ט)

ט. כך היה מנהגם של אנשי ירושלים: מכניסין בעלי דינין, ושומעים דבריהם, וטענותיהם, ומכניסים העדים, ושומעין דבריהם, ומוציאין כל אדם לחוץ, והדיינים נושאים ונותנים ביניהם בדבר, וגומרין את הדבר, ואחר כך מכניסין בעלי דינים, וגדול שבדיינים אומר: איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב, כדי שלא ידע אחד מבעלי דינים — אי זה דיין הוא מי שזכה אותו, ולא אי זה דיין הוא שחייבו:

י. דיין שהוא יודע בחברו שהוא גזלן, או רשע, — אסור להצטרף עמו, שנאמר: [1] מדבר שקר תרחק; וכך היו נקיי הדעת שבירושלים עושין: אין יושבים בדין, עד שידעו עם מי הם יושבים; ולא חותמים את השטר, עד שידעו מי חותם עמהם; ולא נכנסים לסעודה, עד שידעו מי מסב עמהן:

[1] שמות כ״ג

כסף משנה

ט. כך היה מנהגם של אנשי ירושלים וכו׳, שם תניא רבי נחמיה אומר: כך היה מנהגם של נקיי הדעת שבירושלים וכו׳:

י. דיין שהוא יודע בחברו וכו׳, ברייתא פרק שבועת העדות (דף ל׳ ע״ב), ומניין לדיין שיודע בחברו שהוא גזלן וכו׳ שלא יצטרף עמו? תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק;

וכך היו נקיי הדעת וכו׳, ברייתא ריש פרק זה בורר, דף כ״ג, כלשון רבינו:

מגדל עוז

דיין שהוא יודע בחברו כו׳, עד מדבר שקר תרחק, פרק שבועת העדות (דף ל׳): וכן היו נקיי הדעת, עד סוף הפרק, ריש פרק זה בורר (דף כ״ג):

פרק שלשה ועשרים

א. [1] ולא תקח שחד, — אין צריך לומר לעות את הדין, אלא אפילו לזכות את הזכאי, ולחייב את החייב, — אסור, ועובר בלא תעשה; והרי הוא בכלל: [2] ארור לקח שחד; וחייב להחזיר השחד כשיתבענו הנותן:

ב. וכשם שהלוקח עובר בלא תעשה, כך הנותן, שנאמר: [3] ולפני עור לא תתן מכשל:

ג. כל דיין שיושב ומגדל מעלתו, כדי להרבות שכר לחזניו ולסופריו, — הרי הוא בכלל: הנוטים אחרי הבצע, וכן עשו בני שמואל, ולכך נאמר להם: [4] ויטו אחרי הבצע ויקחו שחד; ולא שחד ממון בלבד, אלא אפילו שחד

[1] דברים ט"ז [2] שם כ"ז [3] ויקרא י"ט [4] שמואל א ח'

כסף משנה

פרק שלשה ועשרים

א. לא תקח שוחד אין צריך לומר לעות את הדין וכו', פרק שני דייני גזלות (דף ק"ה): ושוחד לא תקח — מה תלמוד לומר? אם ללמד שלא לזכות את החייב, ושלא לחייב את הזכאי, הרי נאמר: לא תטה משפט, אלא אפילו לזכות את הזכאי, ולחייב את החייב — אמרה תורה: ושוחד לא תקח:

ג. כל דיין וכו', שבת פרק במה בהמה יוצאה (דף נ"ו): מה אני מקיים ויטו אחרי הבצע? שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל, ודן אותם בעריהם וכו', והם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם, כדי להרבות שכר לסופריהם

מגדל עוז

פרק שלשה ועשרים

לא תקח שוחד כו', עד כגון זה מותר, הכל פרק בתרא דכתובות (דף ק"ה), וסיפא איתא פרק קמא דסנהדרין דף ח', ולשון

דברים; ומעשה בדיין אחד, שהיה עולה בדוגית קטנה לעבור בנהר, ופשט אחד ידו וסייעו בעליתו, והיה לו דין, ואמר לו הדיין: הריני פסול לך לדין; ומעשה באחד, שהעביר אברה נוצה של עוף מעל רדיד הדיין, ואחר כסה רוק מלפני הדיין, ואמר לו: הריני פסול לך לדין; ומעשה באחד, שהביא מתנה אחת ממתנות כהונה לדיין כהן, ואמר לו: פסול אני לך לדון; ומעשה בארים אחד של דיין, שהיה מביא לו תאנים מתוך שדהו מערב שבת לערב שבת, פעם אחת הקדים והביא בחמישי בשבת, מפני שהיה לו דין, ואמר לו הדיין: הריני פסול לך לדין, אף על פי שהתאנים משל דיין, הואיל והביאן שלא בזמנם — נפסל לו לדין:

ד. כל דיין ששאל שאלה — פסול לדין לזה שהשאילו; במה דברים אמורים: בשלא היה לו לדיין להשאיל, אבל היה לו להשאיל — כשר, שהרי גם זה שואל ממנו:

כסף משנה

ולחזניהם, כלומר: לשלוחים המזמינין לדין:

ולא שוחד ממון בלבד וכו׳, פרק שני דייני גזלות, ודייק לה מדלא כתיב בצע לא תקח; וקאמר: היכי דמי שוחד דברים? כי הא דשמואל הוה קא עבר במעברא וכו׳, ומייתי התם — כל הני עובדי דמייתי הכא רבינו, וסבירא ליה לרבינו דכל הני עובדי דהוו מימנעי מדינא — לאו מדת חסידות בלחוד הואי, אלא כך היא שורת הדין: דכל כי הני פסילא לדינא, ושלא כדעת התוספות שכתבו; דחסידות בעלמא הוה:

ד. כל דיין וכו׳, שם מימרא דרבה בר רב שילא:

מגדל עוז

ספרי: לא תקח שוחד, אפילו לחייב חייב, ולזכות זכאי, ע״כ: אסור לדיין לדון כו׳, עד אין לך דיין נדק כמוהו, פרק בתרא

ה. כל דיין שנוטל שכרו לדון — דיניו בטלים; והוא שלא יהיה שכר הניכר; אבל אם היה עוסק במלאכתו, ובאו לפניו שנים לדין, ואמר להן: תנו לי מי שיעשה תחתי, עד שאדון לכם, או תנו לי שכר בטלתי, — הרי זה מותר, והוא

כסף משנה

ה. כל דיין שנוטל וכו׳, משנה בבכורות פרק ד׳ (דף כ״ד); וכתב הר״ן בסוף האיש מקדש: דמדתנן דיניו בטלים, ולא תנן דינו בטל, — משמע דלאו אותו דין שידוע שנטל בו שכר הוא בלבד שבטל, אלא כל דיניו שדן — פסולים, אלא אם כן ידוע שלא נטל בהם שכר:

אבל אם וכו׳, פרק ב׳ דייני גזירות (דף ק״ה), עובדא דקרנא הוה שקיל איסתרא מזכאי, ואיסתרא מחייב, ודאין להו דינא; והיכי עביד הכי? והא כתיב ושוחד לא תקח! וכי תימא הני מילי היכא דלא שקיל מתרוייהו, דילמא אתי לאצלויי דינא, קרנא כיון דשקיל מתרוייהו — לא אתי לאצלויי דינא וכו׳, והא תניא: ושוחד לא תקח וכו׳, אפילו לזכות את הזכאי: ולחייב את החייב! ומשני: הני מילי דשקיל בתורת שוחד, קרנא — בתורת אגרא הוה שקיל; ובתורת אגרא מי שרי? והתנן הנוטל שכר לדון — דיניו בטלים! הני מילי אגר דינא, קרנא—אגר בטלה הוה שקיל; והדר פריך: ואגר בטלה מי שרי? ומסיק: קרנא-בטלה דמוכח הוה שקיל, דהוה תהי באמברא דחמרא, ויהבי ליה זוזא; משמע דאפילו שכר בטלה דמוכח, כל שנוטל מזה יותר מזה; א״כ שקיל בשוה, אי הוי בתורת שוחד, או בתורת שכר בטלה דלא מוכח—אסור, ולא שרי אלא דשקיל מתרוייהו בשוה שכר בטלה דמוכח; ונתבררו דברי רבינו; ומה שכתב זה בפני זה — נראה דדייק ליה מדאמרינן התם: רב הונא הוה אמר להו: הבו לי גברא דדלי בחריקאי, פירוש במקומי, משמע שעם שניהם היה מדבר; ועוד שאם נוטל זה שלא בפני זה — יחשוב

מגדל עוז

דכתובות, ופרק זה בורר (דף כ״ט): וכל שני תלמידי חכמים כו׳,

שיהיה הדבר ניכר שהוא שכר הבטלה בלבד, ולא יותר, ויטול משניהם בשוה זה בפני זה, כגון זה — מותר:

ו. אסור לדיין לדון למי שהוא אוהבו, אף על פי שאינו שושבינו ולא רעו אשר כנפשו, ולא למי ששונאו, אף על פי שאינו אויב לו, ולא מבקש רעתו; אלא צריך שיהיו ב' בעלי דינים שוין בעיני הדיינים, ובלבם: ואם לא היה מכיר את אחד מהם, ולא מעשיו, — אין לך דיין צדק כמוהו:

כסף משנה

סברו שנתן לו יותר, או הנותן עצמו יחשוב שלא נטל רק ממנו, ויחשדהו שנוטל שוחד:

ו. אסור לדיין וכו', שם (דף ק"ה ע"ב) אמר רב פפא: לא לדון איניש — לא למאן דרחים ליה, ולא למאן דסני ליה; וסובר רבינו דהכא לא עסקינן באוהבו דהיינו שושבינו, ובשונאו שלא דבר עמו ג' ימים באיבה, אלא אפילו באוהב, כדרך האוהבים, ושונא כדרך השונאים, ואפ"ה קאמר דלא לדון ליה; ואם תאמר בפרק זה בורר גבי הא דתנן: דלרבי יהודה — האוהב והשונא פסולים לעדות, מי זהו האוהב? זה שושבינו, והשונא — כל שלא דבר עמו ג' ימים באיבה, ואמרינן התם: דפליגי רבנן עליה לענין עדות, שהם כשרים, אבל לדין — פסולים, משמע דלא פסלי רבנן לדין — אלא בשושבינו, ושלא דבר עמו ג' ימים באיבה דוקא, אבל לא שאר אוהבים ושונאים, ואם כן מנא ליה למפסלינהו! ואפשר לומר לדעת רבינו: דכיון דאמרינן בפרק זה בורר שאינו יכול לדון לאוהבו ולשונאו, ואשכחן רב פפא דאמר סתם: לא למאן דרחים ליה, ולא למאן דסני ליה, בסתם ולא חלק, — אית לן למימר: דכי פסלי רבנן לדין לאו בגוונא דרב יהודה בלחוד הוא דפסלי, אלא בכל גוונא דרחים או סני לה — מפסיל

מגדל עוז

עד לסתור דברי חברו, פרק זה בורר: לעולם יראה דיין עצמו כו', ע את קובעיהם נפש, פרק קמא דסנהדרין: וכל דיין שדן דין אמת לאמתו עד אלא מה שעיניו רואות, פ"ק דשבת, ופרק קמא דסנהדרין דף י' לעולם יהיו בעלי דינין לפניך כו', עד סוף הפרק, פ"ק דמסכת אבות

ז. כל שני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה — אסורין לישב בדין זה עם זה, שדבר זה גורם ליציאת משפט מעוקל, מפני השנאה שביניהן, — דעת כל אחד נוטה לסתור דברי חברו:

ח. לעולם יראה דיין עצמו — כאילו חרב מונחת לו על צוארו, וגיהנם פתוחה לו מתחתיו; וידע את מי הוא דן, ולפני מי הוא דן, ומי עתיד להפרע ממנו, — אם נטה מקו האמת, שנאמר: [1] אלהים נצב בעדת אל; ואומר: [2] ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי להשם:

ט. כל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו — גורם לשכינה שתסתלק מישראל; וכל דיין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין, — הקדוש ברוך הוא גובה ממנו נפשות, שנאמר: [3] וקבע את קבעיהם נפש; וכל דיין שדן דין אמת לאמתו, אפילו שעה אחת, — כאילו תקן את כל העולם כולו, וגורם לשכינה שתשרה בישראל, שנאמר: [4] אלהים נצב בעדת אל; ושמא יאמר הדיין: מה לי ולצרה הזאת? תלמוד לומר: [5] ועמכם בדבר משפט; אין לדיין אלא מה שעיניו רואות:

י. ולעולם יהיו בעלי דינין לפניך כרשעים, ובחזקת שכל אחד מהן טוען שקר, ודון לפי מה שתראה מן הדברים; וכשיפטרו מלפניך — יהיו בעיניך כצדיקים, כשקבלו עליהם את הדין, ודון כל אחד מהם לכף זכות:

[1] תהלים פ״ב [2] ד״ה ב י״ט [3] משלי כ״ב [4] תהלים פ״ב [5] דברי הימי׳ י״ט

כסף משנה

ז. כל תלמיד חכם וכו׳, סנהדרין פרק זה בורר (דף כ״ט): תניא איסי בן יהודה אומר: והוא לא אויב לו, ולא מבקש רעתו, — מכאן (אזהרה) לשני תלמידי חכמים ששונאים זה את זה — שאסורין לישב בדין זה עם זה; וטעם רבינו נכון הוא:

ח. לעולם יראה דיין עצמו וכו׳, עד מה שעיניו רואות, הכל פרק קמא דסנהדרין (דף ז׳), כלשון רבינו:

י. לעולם יהיו וכו׳, פרק קמא דאבות:

פרק ארבעה ועשרים

א. יש לדיין לדון בדיני ממונות, על פי הדברים שדעתו נוטה להן, שהן אמת, והדבר חזק בלבו שהוא כן, אף על פי שאין שם ראיה ברורה; ואין צריך לומר אם היה יודע בודאי שהדבר כן הוא, — שהוא דן כפי מה שידע; כיצד? הרי שנתחייב אדם שבועה בבית דין, ואמר לדיין אדם נאמן אצלו, ושדעתו סומכת על דבריו: שזה האיש חשוד על השבועה, — יש לדיין להפוך השבועה על שכנגדו, וישבע ויטול, הואיל וסמכה דעתו של דיין על דברי

כסף משנה

פרק ארבעה ועשרים

א. יש לדיין לדון וכו', כתובות פרק הכותב (דף פ"ה): ההיא אתתא דאחייבא שבועה בבי דינא דרבא, אמרה ליה בת רב חסדא: ידענא בה דחשידא אשבועתא, אפכה רבא לשבועה אשכנגדה; ומייתי התם על שטרא דאתא לקמיה דרבא, ואמר רב פפא: ידענא ביה דשטרא פריע הוא, ולא הימניה, ואמר ליה רב אדא בר מתנא ולא יהא רב פפא כבת רב חסדא? ואמר ליה בת רב חסדא — קים לי בגווה, מר — לא קים לי בגויה; אמר רב פפא: השתא דאמור רבנן קים לי בגויה מילתא היא, כגון אבא מר ברי דקים לי בגויה—קרענא שטרא אפומיה; קרענא ס"ד! אלא מרענא שטרא אפומיה; ואמרינן נמי התם: ההוא גברא דאפקיד שב מרגנייתא דנייזן בסדיניה בי רבי מיישא וכו', שכיב רבי מיישא, ולא פקיד, פירוש לא נוה לאנשי ביתו,

מגדל עוז

פרק ארבעה ועשרים

יש לדיין לדון בדיני ממונות כו', עד הוא עצמו שזה חשוד, במסכת כתובות פרק הכותב (דף פ"ה): וכן אם יצאה שטר חוב לפני

זה; אפילו היתה אשה או עבד נאמנים אצלו, הואיל ומצא הדבר חזק ונכון בלבו – סומך עליו ודן; ואין צריך לומר אם ידע הוא עצמו שזה חשוד; וכן אם יצא שטר חוב לפניו, ואמר לו אדם שסמך עליו, אפילו אשה, או קרוב: זה פרוע הוא, אם סמכה דעתו על דבריו – יש לו לומר

כסף משנה

שמטפחו מיתה, אתו לקמיה דרבי אמי, אמר ליה: חדא דידענא ברבי מיישא דלא אמיד, ועוד: הא יהיב סימנא; ולא אמרן אלא בא‍יניש דלא רגיל דעייל ונפיק, אבל רגיל דעייל ונפיק להתם - לא, אימור איניש אחרינא אפקיד, ומחזא חזא; ורב נחמן ורבי אבא דנו כמי כי האי דינא דרבי אמי; וסובר רבינו שעוד זה—לאו דוקא, אלא תרי בעינן: דלא אמיד וסימן, דאי אמיד, מה מועיל הסימן? דילמא זבנה מיניה; אי נמי הכי קאמר חדא דלא אמיד, וליכא למיחש דילמא דרבי מיישא ניניהו, ועוד לדילמא דאיניש אחרינא הוו-נמי ליכא למיחש, דהא קא יהיב סימנא, ואם כן תרוייהו בעינן; ואף על גב דטענינן ליתמי כל מאי דמצי טעין אבוהון, ואילו הוה רבי מיישא קיים, והוה טעין שלי הוא—הוה מהימן אף על גב דלא אמיד, דאימור מציאה אשכח, או מתנה נתנו לו, מכל מקום לא טענינן ליתמי, דמילתא דלא שכיח היא, כי היכי דלא טענינן להו נאנסו, כדאמרינן בסוף פרק המוכר את הבית; וכתב הרי״ף בפרק הכותב בשם גאון: דהאידנא לא אפשר ליה לדיין למימר: קים לי בגויה, דלא בריר לן קים לי בגויה — היכי הוא? הילכך לית לן לאורועי

מגדל עוז

וכו', עד אלא בשבועה; כתב הראב״ד ז״ל: דבר זה—הוציא ממה שפירש רבינו חננאל במה שאמר רב פפא: כגון אבא מר ברי קרענא שטרא אפומיה, אימר דאפילו בשטר שיש בו נאמנות—אינו גובה אלא בשבועה; ואני אומר: דאפילו בשבועה נמי לא גבי, אלא מקרע נמי לא קרעינן ליה, דוק ותשכח בכתובות פרק אף על פי, ובשבועות פרק הדיינים: דכל ריע שטרא—לא מגבינן ביה, או אם

לזה: לא תפרע אלא בשבועה; או אם היה עליו שטר חוב לאחר, יתן לזה שלא נפגם שטרו כלל, ויניח זה שנפגם שטרו בדברי האחד, או ישליך השטר בפניו, ולא ידון בו כפי מה שיראה; וכן מי שבא וטען שיש לו פקדון אצל פלוני שמת בלא צואה, ונתן סימנין מובהקין, ולא היה זה

כסף משנה

שטרא, או לאפוקי שבועה, אלא בעדות ברורה, ואף על פי כן בעדות אדם נאמן — מחמילין את הדין, ודורשין וחוקרין, עד שיתברר הדבר, ויצא הדין לאמתו עכ"ל:

וכתב הראב"ד וכן אם יצא שטר חוב לפניו, עד לא תפרע אלא בשבועה: אמר אברהם: דבר זה — הוציא ממה שפירש רבינו חננאל במה שאמר רב פפא: כגון אבא מר ברי קרענא שטרא אפומיה, אימר דאפילו בשטר שיש בו נאמנות — אינו גובה אלא בשבועה; ואני אומר: דאפילו בשבועה נמי לא גבי, אלא מקרע נמי לא קרעינן ליה, דוק ותשכח בכתובות פרק אע"פ, ובשבועות פרק שבועת הדיינים: דכל רוע שטרא — לא מגבינן ביה, או אם היה עליו שטר חוב לאחר — יתן לזה שלא נפגם שטרו כלל, ויניח זה שנפגם שטרו בדברי האחד, או ישליך השטר בפניו, ולא ידון כלל, כפי מה שיראה, עד כאן לשונו; ומה שכתב דוק ותשכח פרק אף על פי, ובשבועות פרק הדיינים, דכל רוע שטרא וכו', חתרתי בפרק אף על פי, ולא מצאתי; אמנם מה שהביא מפרק שבועת הדיינים-גם שם אין רבינו חננאל מודה לו, כי הוא מפרש: כל ר"ע שטרא שבגמרא — דהיינו

מגדל עוז

היה עליו שטר חוב לאחר — יתן לזה שלא נפגם שטרו כלל, ויניח זה שנפגם שטרו בדברי האחד, או ישליך השטר בפניו, ולא ידון כלל, כפי מה שיראה, עכ"ל; ואני אומר אין צריך לומר מפר"ח ז"ל לבדו, אלא גם הלך בשיטת רבותיו נשמתן עדן, שכן כתב ר"י אלפס ז"ל פרק הכותב, בההיא עובדא דבת רב חסדא, ושהביא גם הראב"ד ז"ל: קרענא שטרא אפומיה, ומקשי תלמודא קרענא

הטוען רגיל להכנס בבית זה האיש שמת, אם ידע הדיין שזה המת אינו אמוד להיות לו חפץ זה, וסמכה דעתו שאין זה החפץ של מת, — מוציאין מן היורשין ונותנו לזה האמיד בו ונתן סימנים; וכן כל כיוצא בזה, שאין הדבר מסור אלא ללבו של דיין, לפי מה שיראה לו שהוא דין האמת; אם

כסף משנה

צריך שישבע בעל השטר קודם שיגבה; וכתבו התוספות בפרק הכותב: שהלשון משמע מדלא מסיק. לא מקרע קרעינן, ולא מגבא גבינן ביה, — כדאמרינן באלו נערות; אבל אי קשיא על רבינו — הא קשיא: שמאחר שהוא מפרש ריע שטרא דהכא — כר״ח, למה ריע שטרא דשבועת הדיינים מפרש שהשטר בטל לגמרי, וישבע הלוה היסת ויפטר, כמבואר בדבריו פרק י״ד מהלכות מלוה! ויש לומר שנמשך בשני המקומות אחר הרי״ף, וטעמם משום דסבירא להו: דריע דאלו נערות, דאיכא תרי סהדי דמהדר בתר זיופא — לא ידעינן אי האי שטרא מזויף הוא, - לא מיקרע קרעינן ליה, דליכא סהדי דהאי שטרא מזויף הוא, ולא מגבא גבינן ביה, דהא איכא תרי סהדי דמהדר אזיופא; וריע דשבועת הדיינים, כיון דמודה דקבל המעות הא מודה דשטרא פריעא הוא, ואבטיל לגמרי; והכא לית לן למימר דבעד אחד לא נגבי בהאי שטרא, אלא הייגו דאפילו אית ביה נאמנות — לא ליגבי בלא שבועה; ודע שעיקר החדוש לדעת רבינו הוא: שהאשה וקרוב שדעתו סומכת עליהם — מחייבי ליה שביעה כאילו היה עד אחד כשר, דאילו כשעד כשר מעיד כן, אפילו

מגדל עוז

סלקא דעתך! אלא אימא מרעגא שטרא אפומיה, וכתב רב אלפס ז״ל: ולא מפרע מיניה אלא בשבועה, עכ״ל; ומיהו אם כתוב בה נאמנות — לא פירש אחד מהם; ולפי דעתי טעה הסופר שכתב ההשגות, ונתחלף לו פרק אף על פי, בפרק הכותב, כי בפרק אף על פי - אין שם זכר לזה וכיוצא בו, ומה שהוא בפרק הכותב — זה הוא שאמרנו: דמרעגא שטרא אפומיה, ויכול לפרש אותה כפירוש

כן למה הצריכה תורה שני עדים? שבזמן שיבאו לפני הדיין שני עדים – ידון על פי עדותן, אף על פי שאינו יודע אם באמת העידו, או בשקר:

ב. כל אלו הדברים – הן עיקר הדין, אבל משרבו בתי דינין שאינם הגונים, ואפילו היו הגונים במעשיהם, – אינן חכמים כראוי, ובעלי בינה, – הסכימו רוב בתי דיני ישראל שלא יהפכו שבועה אלא בראיה ברורה; ולא יפגמו שטר ויפסידו חזקתו בעדות אשה או פסול, וכן בשאר כל

כסף משנה

אין דעתו סומכת עליו – לא יפרעו אלא בשבועה, ומאי רבותיה דדעתו סומכת עליו? ולפי זה הא דלא הימניה רבה לרב פפא – צריך לומר: שרב פפא היה קרוב לתובע, או לנתבע, וכל שכן שרבינו אומר: שכפי מה שדעתו סומכת בדברי העד יעשה, אם שלא יפרע אלא בשבועה, אם שילוה לפרוע לאותו שלא נפגם; או אפילו שלא יצא עליו שטר אחר – לא יגבה בזה; וזהו שכתב: או ישליך השטר בפניו, ולא יתן לו, דהיינו לא מקרע קרעינן ליה, ולא מגבה גבינן ביה, הכל כפי מה שדעת הדיין סומכת על זה:

ב. **הסכימו** רוב בתי דיני ישראל וכו׳, כך כתב הרי״ף בשם גאון; ומיהו איכא למידק, דמשמע דלא אמר גאון הכי – אלא בענין לאורועי שטרא, או לאפוכי שטרא, אבל לענין להוציא מן היתומים באומדן דעת המת או הטוען, מש״מ, דבהא לא איירי גאון; וכן משמע ממה שכתב הרי״ף ז״ל, על הנהו עובדי: למימרא דהלכה רווחת היא, ולית בה פלוגתא,

מגדל עוז

שני שפירש ר״י אלפס ז״ל, שודא דדייני, או כמו שפירש הוא בעצמו ז״ל בכאן, ושבפרק שבועת הדיינין – כמי איתא, גבי אל תפרעני אלא בפני פלוני ופלוני כו׳ עד דאמרינן אתרע שטרא, וכל אחד יכול לפרש כפי רצונו; ולא מצאתי און לי, רק פרק קמא דמציעא, דאמר הכי תלמודא להדיא, והיא גופה – לאו רמיה היא, דמיירי בשמצאו,

הדינין ; ולא ידון הדיין בסמיכת דעתו , ולא בידיעתו , כדי שלא יאמר כל הדיוט : לבי מאמין לדברי זה , ודעתי סומכת על זה ; וכן אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה , — לא בדעת הדיין , ולא באומדן המת או הטוען ; ואף על פי כן אם העיד אדם נאמן בדבר מכל הדברים , ונטתה דעת הדיין שאמת הוא אומר , — ממתין בדין , ואינו דוחה עדותו , ונושא ונותן עם בעלי דינין , עד שיודו לדברי העד , או יעשו פשרה , או יסתלק מן הדין :

כסף משנה

ולא כתב על זה שום דבר , משמע דעוד היום הוי דינא הכי ; ודינו שכתב דהאידנא אין מוציאין מן היתומים אלא בראיה ברורה , — משמע דסבירא ליה : שכיון שטעמו של גאון משום דהאידנא לא בריר לן—קים לי בגויה היכי הוא , דהיינו לומר : שרבו בתי דינים שאינם הגונים , מההוא טעמא אית לן למימר : דאין מוציאין מן היתומים , אלא בראיה ברורה , לא בדעת הדיין , ולא באומד המת או הטוען ; ואף על פי שבפרק ו' מהלכות שאלה פסק : שמי שבא ואמר : כך וכך הפקדתי אצל אביכם , ונתן סימנים מובהקים , ונמצא הפקדון כמו שאמר , והיה יודע הדיין שלא היה המת אמוד שזה הפקדון שלו , — יש לו לדיין לתת הפקדון לזה שנתן סימניו , והוא שלא יהא המפקיד רגיל להכנס אצל זה שמת ; וכיוצא בזה כתב בפרק י"ח מהלכות נחלות , שם כתב דין הגמרא , וסמך על מה שכתב כאן , מה שהסכימו רוב דיינים ישראל :

מגדל עוז

וכיון דכפלא-מרעא טפי , דאם איתא דלא פרעיה-מנטר הוה נטר ליה , ואי לא נטריה , איהו דאפסיד אנפשיה , כדאיתא פרק הכותב גבי שובר , לכך נדקו דברי ר"מ ז"ל מכל צד : או אם היה עליו שטר חוב , עד אם באמת העידו או בשקר , בכתובות פרק הכותב דף פ"ה : כל אלו הדברים הם עיקר הדין כו' , עד ודעתי סומכה

ג. ומניין לדיין שהוא יודע בדין שהוא מרומה, — שלא יאמר אחתכנו, ויהיה הקולר תלוי בצוארי העדים? תלמוד לומר: [1] מדבר שקר תרחק; כיצד יעשה? ידרוש בו, ויחקור הרבה בדרישה ובחקירה של דיני נפשות, אם נראה לו לפי דעתו (שאין בו רמאות — חותך את הדין על פי העדות; אבל אם היה לבו נוקפו) שיש בו רמאות, או שאין דעתו סומכת על דברי העדים, אף על פי שאינו יכול לפסלן; או שדעתו נוטה שבעל דין זה רמאי, ובעל ערמה, והשיא את העדים, אף על פי שהם כשרים, ולפי תומם העידו, וזה הטעם; או שנראה לו מכלל הדברים שיש שם דברים אחרים מסותרין, ואינן רוצים לגלותם, כל אלו הדברים וכיוצא בהן, — אסור לו לחתוך אותו הדין, אלא יסלק עצמו מדין זה, וידוננו מי שלבו שלם בדבר, והרי הדברים מסורים ללב, והכתוב אומר: [2] כי המשפט לאלהים הוא:

ד. היה רשות לסנהדרין להלקות מי שאינו מחוייב מלקות, ולהרוג מי שאינו מחויב מיתה; ולא לעבור על דברי תורה,

[1] שמות כ״ג [2] דברים א׳

כסף משנה

ג. כיצד יעשה ידרוש בו וכו׳, ריש פרק אחד דיני ממונות (דף ל״ב ע״ב) אסיקנא: דדין מרומה — בעינן דרישה וחקירה:

אלא יסלק עצמו וכו׳, מההיא ברייתא דפרק שבועת העדות (דף ל״א), דמדבר שקר תרחק:

ומנין לדיין שהוא יודע בדין שהוא מרומה וכו׳, ברייתא פרק שבועת העדות:

ד. היה רשות לסנהדרין להלקות מי שאינו מחויב וכו׳, ברייתא דרבי אליעזר פרק נגמר הדין (דף מ״ו), ופרק האשה רבה

מגדל עוז

על זה, מדברי הגאונים ז״ל, ורי״ף אלפס ז״ל כתבו בהלכות: וכו[תב] אין מוציאין מן היתומים כו׳, עד או יסתלק מן הדין, כן כתב[ו]

אלא לעשות סיג לתורה; וכיון שרואים הסנהדרין שפרצו העם בדבר — יש להן לגדר ולחזק הדבר, כפי מה שיראה להם, — הכל הוראת שעה, לא שיקבע הלכה לדורות: ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לסנהדרין וסקלוהו; ומעשה ותלה שמעון בן שטח שמונים נשים ביום אחד באשקלון, ולא היו שם כל דרכי הדרישה והחקירה, וההתראה, ולא בעדות ברורה, אלא הוראת שעה, כפי מה שראה:

ה. וכן היו סנהדרין בכל מקום ובכל זמן — מלקין אדם ששמועתו רעה, והעם מרננים עליו שהוא עובר על העריות, והוא שיהיה קול שאינו פוסק, כמו שבארנו; ולא

כסף משנה

דף נ' ע"ב, אמר רבי אב"י: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן הדין, ולא לעבור על דברי תורה, אלא לעשות סיג לתורה: וכן הי' סנהדרין בכל מקום וכו', מלקין אדם ששמועתו רעה וכו', בסוף קדושין (דף פ"א) אמר רב: מלקין על לא טובה השמועה, שנאמר: אל בני כי לא טובה השמועה אשר אנכי שומע; ופירש רש"י: מי שיצא עליו קול שהוא עובר עבירות — מלקין אותו, דלא טובה השמועה — לאו הוא דכתיב בבני עלי, אל בני, לאו יש כאן, על כי לא טובה השמועה, עד כאן: ומלקין אותו אלאו דקאמר — אסמכתא בעלמא הוא: והתם כמי מייתי: דמר זוטרא הוה מותיב לה אפסירא אכתפיא, ומקרי ליה אל בני, ופירש רש"י: להודיע שעל לאו זה הוא לוקה; ומה

מגדל עוז

ר"י אלפס ז"ל פרק הכותב: ומניין לדיין שהוא יודע שהדין מרומה, עד תוסף הדין על פי העדים, במסכת שבועות פרק שבועת העדות (ד' ל"א): אבל אם היה לבו נוקפו כו', עד כי המשפט לאלהים הוא, בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות (דף ל"ב): כן היה

יהיה אלו אויבים ידועים שמוציאין עליו שמועה רעה; וכן היו מבזין את זה ששמועתו רעה:

ו. וכן הי׳ לסנהדרין תמיד להפקיר ממון שיש לו בעלים, ומאבדין ונותנין כפי מה שיראה, לגדור פרצות הדת, ולחזק הבדק, או לקנוס אלם זה, הרי הוא אומר בעזרא:[י] וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו; מכאן: שהפקר סנהדרין הפקר:

ז. וכן היה לסנהדרין לנדות ולהחרים-מי שאינו בן נדוי, כדי לגדור פרץ, כפי מה שיראה לו, והשעה צריכה לכך; ויאמר שנדוהו והחרימוהו על דעתו, ויפרסם חטאו ברבים,

[י] עזרא י׳

כסף משנה

שכתב והוא שיהא קול שאינו פוסק וכו׳, כלמד ממה שאמרו בפרק ב דיבמות גבי טוען, ונתבאר בהלכות אישות פרק כ״א, ובהלכות סוטה פרק (שני):

וכן מבזין וכו׳, סוף (פרק שלישי) מגילה דף כ״ה: האי מאן דסנו שומעניה—שרי לבזויי, בג״ש, בן גוי, בן שפחה; וכתב הר״ן דהכי מילי באיניש דעלמא, אבל צורבא מרבנן—לא, אלא כסהו כלילה, וכבר כתב רבינו דיני תלמיד חכם בהלכות תלמוד תורה:

ו. וכן הי׳ לסנהדרין תמיד, להפקיר וכו׳, במקומות רבים בגמרא: הפקר בית דין הפקר, מהם— פרק השולח (דף ל״ו ע״ב) אמתניתין דהתקין הלל פרוזבול, ופרק אלו מגלחין (דף ט״ז), ומייתי מקרא דמייתי לה רבינו:

ז. וכן הי׳ רשות לסנהדרין וכו׳, פרק אלו מגלחין: מנא לן דמשמתינן? דכתיב אורו מרוז, דהכי סבר דגברא רבה פלוני,

מגדל עוז

להלקות כו׳, עד כפי מה שראה, בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ״ו), ומייתי לה ביבמות פרק האשה רבה: וכן היה לסנהדרין בכל מקום כו׳, עד לענוש נכסין ולאסורין, במועד קטן פרק בתרא דף י״ו ומייתי מקלתה פרק קמא דמסכת ע״ז. והבאור פ״ז דהלכות

שנאמר: [1] אורו מרוז אמר מלאך השם ארו ארור ישביה כי לא באו לעזרת השם:

ח. וכן היה לסנהדרין לעשות מריבה עם הראוי לריב עמו, ולקללו, ולהכותו, ולתלוש שערו, ולהשביעו באלהים בעל כרחו - שלא יעשה, או שלא עשה, שנאמר: [2] ואריב עמם ואקללם ואכה מהם אנשים ואמרטם ואשביעם באלהים:

ט. וכן הי׳ להן לכפות ידים ורגלים, ולאסור בבית האסורים, ולדחוף ולסחוב על הארץ, שנאמר: [3] הן למות הן לשרשי הן לענש נכסין ולאסורין:

י. כל אלו הדברים לפי מה שהיו רואים הסנהדרין שזה ראוי לכך, ושהשעה צריכה לכך; ובכל יהיו מעשיהם לשם שמים, אל יהיה כבוד הבריות קל בעיניהם, שהרי הוא דוחה את לא

[1] שופטים ה׳ [2] נחמיה י״ג [3] עזרא ז׳

כסף משנה

דכתיב אמר מלאך ה׳, פירוש דהכי סבר וכו׳, שצריך השליח בית דין כשמשמת — לומר בשליחות בית דין, שיאמר לו: דעת פלוני הרב לנדותך על זה, שאם לא יאמר לו משמו של הרב הגדול—אין להאשימו כשלא חש לדבריו, לפי שסובר שאומר השליח מדעתו, אבל כשמזכיר לו שבית דין ולא חש — ראוי הנדוי לחול עליו, וזהו שכתב רבינו: ויאמר שנדוהו או החרימוהו על דעתו, פירוש על דעתו של גדול הבית דין, וכדפרישית; ועוד שם: ומנא ליה דפרטינן חטאיה בצבורא וכו׳? ומנא ליה דנלינן, וממחינן, ולטינן, ותלשינן שער, ומשבעינן, וכפתינן, ואסרינן, ועבדינן הרדפה? ומביא ראיה מפסוקים הללו שמביא רבינו; והרדפה יש בו פירושים, ודעת רבינו שהוא לדחוף ולסחוב על הארץ:

י. כל אלו הדברים וכו׳, דברי רבינו ראוים אליו, והרי אמרו:

מגדל עוז

אישות: כל אלו הדברים כפי מה שיראו, עד אלא להוסיף בכבוד המקום בלבד, פרק המפקיד: שכל המבזה את התורה כו׳, עד סוף הפרק, במסכת אבות:

תעשה של הבריהם, וכל שכן כבוד בני אברהם יצחק ויעקב, המחזיקין בתורת האמת, – שיהיו זהירין שלא יהרס כבודם – אלא להוסיף בכבוד המקום בלבד, שכל המבזה את התורה – גופו מחולל על הבריות, והמכבד את התורה – גופו מכובד על הבריות, ואין כבוד התורה – אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה:

פרק חמשה ועשרים

א. אסור לאדם לנהוג בשררה על הצבור, ובגסות הרוח, אלא בענוה ויראה; וכל פרנס המטיל אימה יתרה על הצבור שלא לשם שמים – נענש, ואינו רואה לו בן תלמיד חכם, שנאמר: [1] לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב:

ב. וכן אסור לו לנהוג בהן קלות ראש, אף על פי שהן עמי הארץ; ולא יפסיע על ראשי עם הקדש, אף על

[1] איוב ל"ז

כסף משנה

גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה. דהיינו לאו דלא תסור, ואם כן לא הותר בזויים רק לכבוד המקום:

פרק חמשה ועשרים

א. וכל פרנס וכו', פרק קמא דראש השנה (דף י"ז):

ב. ולא יפסיע וכו', פרק קמא דסנהדרין (דף ז' ע"ב) ומפיק לה מלא תעלה במעלות, וסמיך אלה המשפטים

מגדל עוז

פרק חמשה ועשרים

אסור לאדם לנהוג בשררה כו', עד כאשר ישא האומן את היונק, פרק קמא דסנהדרין (דף ז' ח'): נא ולמד ממשה כו'. על

פי שהן הדיוטות ושפלים — בני אברהם יצחק ויעקב הם, וצבאות השם שהוציא מארץ מצרים בכח גדול וביד חזקה; וסובל טורח הצבור ומשאן כמשה רבינו, שנאמר בו: [1] כאשר ישא האמן את הינק; והרי הוא אומר: [2] ואצוה את שפטיכם — זו אזהרה לדיין שיסבול את הצבור כאשר ישא האומן את היונק; צא ולמד ממשה רבן של כל הנביאים, כיון ששלחו הקדוש ברוך הוא במצרים, ונאמר: [3] ויצום אל בני ישראל, — אמרו מפי הקבלה: שאמר להם למשה ולאהרן על מנת שיהיו מקללים אתכם, וסוקלין אתכם באבנים:

ג. כדרך שנצטוה הדיין לנהוג במצוה זו, כך נצטוו הצבור לנהוג כבוד בדיין, שנאמר: [4] ואצוה אתכם — זו אזהרה לצבור שתהיה אימת הדיין עליהן, ולא יתבזה בפניהם, ולא ינהג קלות ראש בעצמו:

ד. כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור — אסור בעשית מלאכה בפני שלשה, כדי שלא יתבזה בפניהם; אם המלאכה ברבים אסורה עליו, קל וחומר לאכול ולשתות ולהשתכר בפני רבים, ובכניסת עמי הארץ, ובסעודת

[1] במדבר י״א [2] דברים א׳ [3] שמות ו׳ [4] דברים א׳

כסף משנה

כלומר: אף לשופטים אני מזהיר; ופירוש לא יפסיע, שכשהיה המתורגמן דורש — היו הצבור יושבים לארץ, המפסיע ביניהם לילך ולישב במקומו — נראה כמפסיע על ראשן: והרי הוא אומר ואצוה את שופטיכם וכו׳, פרק קמא דסנהדרין (דף ז׳ ע״ב): צא ולמד וכו׳:

ג. כדרך שנצטוה וכו׳, פרק קמא דסנהדרין:

ד. כיון שנתמנה אדם פרנס וכו׳, בקדושין פרק עשרה יוחסין (דף ע׳), גבי עובדא דרב יהודה בר יחזקאל:

מגדל עוז

וסוקלין אתכם באבנים, כן הוא במדרשות: כדרך שנצטוה הדיין

מרעות; אוי להם לאותן הדיינים שנהגו בכך, מעלבון תורת משה, שבזו דיניה, והשפילוה עד ארץ, והגיעוה עד עפר, וגרמו רעה להן ולבני בניהם, בעולם הזה ולעולם הבא:

ה. אסור לנהוג קלות ראש בשליח בית דין, והרי השליח נאמן כשנים לענין הנדוי, שאם אמר: פלוני הקלני, או הקלה הדיין, או לא רצה לבא לדין — משמתין אותו על פיו; אבל אין כותבין פיתחא עליו, עד שיבאו שנים ויעידו עליו שנמנע לבא לבית דין:

ו. אין שליח בית דין חייב באמירת דברים משום לשון

כסף משנה

ה. **אסור** לנהוג קלות ראש וכו׳, והרי השליח נאמן כשנים וכו׳, פרק הגוזל בתרא (דף קי״ב ע״ב), אמר רבא: שליחא דבית דין — מהימן כבי תרי; והני מילי לשמתא, אבל לפתיחא — לא, מאי טעמא? ממונא הוא דמחסר ליה, דבעי מיתב ליה זוזי אספרא, פרש״י: פתיחא, שטר שמתא, וכי שרו ליה שמתא — לא שרו ליה עד דיהיב זוזי דפתיחא לספרא; ויש לתמוה: דכיון דאומר פלוני הקלני — משמתין אותו על פיו, מאי רבותיה דרב דמנגיד מאן דמזער שליחא דבית דינא? הא שמתא דחמירא מנגידא מחייב! ושמא יש לומר: שמלבד השמתא — הוה מנגיד ליה; ואיפשר לדייק כן מלשון רבינו, שאחר שכתב: שאם אמר פלוני הקלני או הקלה הדיין וכו׳, — משמתין אותו על פיו — כתב: וכל המזער שליח בית דין — מכין אותו מכת מרדות, משמע דהכי קאמר: אם אמר פלוני הקלני וכו׳ — דינו שמשמתין אותו, ואם רצו בית דין להחמיר עליו ולהכות אותו, מלבד השמתא, — הרשות בידו; ועוד יש לומר שפלוני הקלני — לא נקט ליה בהדי הנך לענין השמתא, אלא לענין שהוא נאמן כשנים:

ו. **ואין** שליח בית דין חייב וכו׳, פרק אלו מגלחין (דף ט״ז): ומנא ליה דאי מתפקר בשליח בית דין, ואתי ואמר־

מגדל עוז

כו׳, עד שתהא אימת הדיין עליהם, פרק קמא דסנהדרין: ולא

הרע ; וכל המצער שליח בית דין — יש לבית דין רשות להכותו מכת מרדות :

ז. שליח שאמר : פלוני שלחני בשם אחד מן הדיינים , ולא רצה בעל דין לבא , — אין כותבין עליו פיתחא של שמתא , עד שיאמר משם שלשתן ; במה דברים אמורים : שהלך השליח ביום שאינו ידוע לישיבת הדיינים , אבל ביום הידוע שהדיינים יושבים בו לדין — הכל יודעים שכל הדיינים מקובצין , ואף על פי שבא השליח בשם אחד , כאילו בא בשם שלשתן :

ח. מי ששלחו לו בית דין לבא , ולא בא לדין , — מנדין אותו , וכותבין עליו פיתחא , ונותן שכר הסופר , ובעת שבא — קורעין הפיתחא ; כתבו לו פיתחא מפני שלא קבל הדין , כיון שאמר הריני מקבל הדין — קורעין נדויו ; קבעו

כסף משנה

לא מתחזי כליטנא בישא ? דכתיב : העיני האנשים ההם תנקר , ופרש״י : ואי לאו דשליחא אמר למשה — משה לא הוה ידע : וכל המצער וכו׳ , פרק קמא דקדושין (דף י״ב ע״ב) , רב מנגיד אמאן דמקדש בשוקא וכו׳ ואמאן דמצער שליחא דרבנן , ופרש״י : שליחא שמזמינו לדין מפי הדיינים , וקם עליו והכהו ; וכתב הר״ן ז״ל : ולשון מצער — לא משמע כילי האי , אלא אפילו מבזה אותו בפני אחרים ומביישו :

ז. שליח שאמר פלוני שלחני וכו׳ , מימרא דרבא פרק קמא דסנהדרין (דף י״ח) :

ח. מי ששלחו לו בית דין וכו׳ , פרק הגוזל בתרא (דף קי״ג) : אמר רבא האי מאן דכתבו עליה פתיחא על דלא אתי לדינא , עד דאתא לדינא — לא מקרעינן ליה , כלומר : ואף על גב דאמר אתינא אתינא , על דלא ליית דינא , כיון דאמר

מגדל עוז

יתבזה בפניהם כו׳ , עד ברבים אסורה עליו , בקדושין פרק עשרה יוחסין דף ע׳ : קל וחומר לאכול ולשתות כו׳ , עד ולעולם הבא ,

לו בית דין זמן שיבא היום, ולא בא כל אותו היום, — כותבין עליו פיתחא לערב; במה דברים אמורים: כשהיה במדינה ומרד ולא בא, אבל אם היה בכפרים ויוצא ונכנס — קובעים לו זמן שני וחמישי ושני; ואם שלם יום שני ולא בא — אין כותבין עליו פיתחא עד למחר:

ט. אין קובעין זמן — לא בימי ניסן, ולא בימי תשרי, מפני שהעם טרודין במועדות; ולא בערב שבת ולא בערב

כסף משנה

לייתנא — קרעינן ליה; ומה שכתב ונותן שכר הסופר, — נלמד מדין השליח הנזכר למעלה, דאמרינן: אבל לפתיחא לא, מאי טעמא? ממונא הוא דמחסר ליה, דבעי למיתב זוזי אספרא: קבעו לו בית דין זמן וכו׳, שם אמר רב חסדא: קובעין זמן שני וחמישי ושני וכו׳, ולמחר כתבינן; פרש״י: קובעין זמן ליום שני בשבת, ואם לא יבא — מזמנין אותו ליום חמישי, ואם לא יבא - מזמנין אותו ליום שני, ועד למחר לא כתבין פתיחא, שכל היום ממתינין שמא יבא; ואמרינן התם: דרב אסא חזא דרב כהנא אזמין ההיא אתתא בפניא, ובצפרא כתב עלה פתיחא, ואמר ליה: לא סבר לה מר להא דאמר רב חסדא קובעין שני וחמישי ושני? ואמר ליה: הני מילי גברא דאניס וליתא במתא, אבל הכא כיון דאיתא במתא ולא אתיא - מורדת היא; ולא ידעתי ממה תמהו הגהות על רבינו, שלא כתב דין האשה, שהרי אי איתיה במתא - אפילו אגברא נמי כתבינן, ואי ליתא במתא — אפילו אאתתא לא כתבינן, אלא דאורחא דמילתא דאתתא איתא במתא, אבל בכלל דברי רבינו — דבריהם; ואיפשר דמשום הכי סיים ואמר: אבל הכא דאיתיה במתא וכו׳ ולא אמר אבל איתתא כיון דאיתא במתא:

ט. אין קובעין זמן לא בימי ניסן וכו׳, עד מפני שהכל

מגדל עוז

בפסחים פרק אלו עוברין: אסור לנהוג קלות ראש, עד להכות מכת מרדות, פרק קמא דקדושין (דף י״ב), ובנזיקין פרק הגוזל בתרא דף

יום טוב; אבל קובעין בניסן שיבא אחר ניסן, ובתשרי שיבא אחר תשרי; אבל לא קובעין בערב שבת שיבא אחר שבת, מפני שהכל טרודין בערב שבת:

י. מי שהוא במדינה, והלך שליח בית דין ולא מצאו, — אין קובעין לו זמן, עד שימצא אותו השליח ויאמר לו; היה בכפר חוץ למדינה, אם דרכו לבא באותו היום — אומר השליח אפילו לאחד מן השכנים, אפילו לאשה, אם יבא פלוני — הודיעוהו שבית דין קבעו לו זמן שיבוא לבית דין; ואם לא בא — מנדין אותו לערב; במה דברים אמורים: כשאין הדרך שדרכו לילך בה על מקום בית דין, אבל אם דרכו עליהן - אין מנדין אותו, עד שיודיעו השליח בעצמו, שמא לא אמרו לו השכנים, שהרי הם אומרים: דרכו על פתח בית דין, וכבר הלך אליהם ונפטר; וכן אם לא בא במדינה עד למחר — אין סומכין על השכנים, שמא שכחו, ולא אמרו לו:

כסף משנה

טרודין בערב שבת, גם זה שם מימרא דרב יהודה, כלשון רבינו:

י. מי שהוא במדינה וכו׳, שם (דף קי"ב קי"ג): אמר רבינא: יהבינן זמנא, פירש מזמנין בעל דין ליום פלוני, לדין אפומא דמתא, ואפומא דשבבי, ולא אמרן אלא דליתיה במתא, אבל איתיה במתא — לא וכו׳, דאמרי, כלומר: אתתא ושבבי, אשכחיה, כלומר: שליחא דבית דין, ואמרי ליה, ולא עבדי שליחותייהו; ולא אמרן אלא דלא חליף אבבא דבית דין, אבל חליף אבבא דבית דין, אמרי: אשכחוהו בית דין, ואמרי ליה; ולא אמרן אלא דאתי ביומיה, אבל לא אתי ביומיה — לא, אימא אשתלויי אשתלי, פירוש שכחו ולא אמרו לו:

מגדל עוז

קי"ב: שליח בית דין שאמר כו׳, עד כאילו בא בשם שלשתן, פרק קמא דסנהדרין (דף ח׳): מי ששלחו לו בית דין שיתן מה שהוא חייב,

יא. מי שבא לבית דין, וקבל הדין, ואמרו לו לשלם, והלך ולא שלם — אין מנדין אותו, עד שיתרו בו שני וחמישי ושני, ואחר כך מנדים אותו, עד שיתן מה שהוא חייב; ואם עמד שלשים יום, ולא תבע להתיר נדויו — מחרימין אותו:

כסף משנה

יא. מי שבא לבית דין וכו׳, פרק אלו מגלחין (דף ט״ז): מנדין לאלתר, ושונין לאחר שלשים, ומחרימין לאחר ס׳ וכו׳; אמר רב חסדא: מתרין ביה שני וחמישי, והני מילי לממונא, אבל לאפקירותא — מנדין לאלתר, ואפשר שרבינו לא היה גורס אלא «מנדין לאלתר, ומחרימין לאחר שלשים יום» ואם נפסק לומר: שהיה גורס כגירסת ספרינו, יש לומר שהוא מפרש דלרב חסדא, כיון דמתרי ביה ברישא, ואחר כך מנדין אותו, כי משהי שלשים יומין — מחרימין אותו, תלתין יומין בהתראת שני וחמישי ושני - במקום משהי עצמו בנדויו שלשים יום פעם ראשונה קאי, ומחרימין אותו; ומדאמרינן הני מילי לממונא, אבל לאפקירותא — לאלתר, כתב רבינו מי שבא לבית דין וקבל הדין, כלומר: זה דוקא הוא דמתרינן ביה, אבל אי אמר לא נייתינן לדינא — היינו אפקירותא, ומנדים אותו לאלתר; ויש הוכחה לזה בפרק הגוזל בתרא; והנה רבינו כתב פרק ו׳ מהלכות תלמוד תורה לגבי אפקירותא: דמנדין לאלתר, ושונין לאחר שלשים, ומחרימין אחר ס׳! ונראה לי דהיינו טעמא דאין מחרימין — אלא אחר נדוי שקדם לו התראה, ולפיכך באפקרותא דמנדין לאלתר — הוה ליה נדוי הראשונים כהתראה, ולפיכך אין מחרימין עד אחר ס׳, אבל נדוי על ממון דבעינן שיקדים לו התראה — מחרימין לאחר שלשים; ופרק קמא דקדושין: רב מנגיד אמאן דחלא עליה שמתא דרבנן שלשים יום: אסור לקלל דיין וכו׳, עיין בבאורי לחושן משפט סימן כ״ז:

מגדל עוז

פרק הגוזל בתרא דף קי״ב: ואם עמד ל׳ יום וכו׳, עד מחרימין אותו, פרק אלו מגלחין (דף י״ו):

פרק ששה ועשרים

א. כל המקלל דיין מדייני ישראל — עובר בלא תעשה, שנאמר: [1] אלהים לא תקלל; וכן אם קלל הנשיא, אחד ראש הסנהדרין הגדול, או המלך — הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: [2] ונשיא בעמך לא תאר; ולא דיין ונשיא בלבד, אלא כל המקלל אחד מישראל — לוקה, שנאמר: [3] לא תקלל חרש, ולמה נאמר חרש? שאפילו זה שהוא אינו שומע, ולא נצטער בקללה זו - לוקה על קללתו;

[1] שמות כ״ב [2] שם [3] ויקרא י״ט

כסף משנה

פרק ששה ועשרים

א. כל המקלל דיין וכו׳, בסוף פרק ארבע מיתות דף ט״ו: אלהים לא תקלל — היינו הדיין; ואמרינן בגמרא: דאפילו לרבי אליעזר בן יעקב דאמר האי אלהים קדש הוא, והוי אזהרה למברך את ה׳, — יליף נמי דיין מהכא, לא תקלל, ולא כתיב ולא תקל; ומה שכתב וכו׳, אם קלל הנשיא, אחד ראש הסנהדרין, או המלך, למדה מדתנן בהוריות; ואי זהו הנשיא? זה המלך, שנאמר: ועשה אחת מכל מצות ה׳ אלהיו, נשיא שאין על גבו אלא ה׳ אלהיו, אמרינן: דדוקא התם דכתב ה׳ אלהיו — אמרינן דוקא מלך, אבל היכא דלא כתיב — לאו דוקא, אלא הוא הדין לראש הסנהדרין; אחר שכתבתי זה מצאתי במכילתא: אלהים לא תקלל, אין לי אלא דיין, נשיא מניין? תלמוד לומר נשיא בעמך לא תאור: ולא דיין ונשיא בלבד וכו׳, בפרק שבועת

מגדל עוז

פרק ששה ועשרים

כל המקלל דיין כו׳, עד ואחד משום האב, בתורת כהנים: אין לי אלא חרש, מניין לרבות את כל האדם? תלמוד לומר: בעמך לא תאור, אם כן למה נאמר חרש? מה חרש מיוחד שהוא

ויראה לי שהמקלל את הקטן הנכלם — לוקה, (והרי הוא כחרש):

ב. המקלל את המת - פטור; הואיל ומקלל כל אדם מישראל חייב, למה יחד לאו על דיין, ולאו על נשיא? — לחייבו שתים; נמצאת למד: שהמקלל אחד מישראל, בין איש בין אשה, בין גדול בין קטן, — לוקה אחת, ואם קלל דיין — לוקה שתים; ואם קלל נשיא — לוקה שלש; וכן נשיא

כסף משנה

הערות דף ל"ה: תנן המקלל עצמו וחברו — בכולן עובר בלא תעשה; ובגמרא דף ל"ו: חברו, דכתיב לא תקלל חרש; ומשום דלא תקשי לן: מה לחרש שכן חרישתו גרמה לו, כלומר: שאפילו שהוא שפל — הזהירה תורה על קללתו, אבל לא הזהירה לאינש דעלמא, לכן כתב רבינו ולמה נאמר חרש וכו', והוא ממה ששנינו בפסיקתא ולא תקלל חרש — מרבה אני אפילו בר ישראל שאינו שומע, ק"ו לפניו; ויראה לי שהמקלל הקטן הנכלם — לוקה, למדה רבינו מדאמרינן בהחובל דף פ"ו: דקטן דמכלמינן ליה ומכלם — יש לו בשת; וסובר רבינו: דהוא הדין לענין קללה, ובטור ח"מ סימן כ"ז גורס «המקלל את הישן - חייב, מפני שהוא כחרש» וגירסא נכונה היא:

ב. המקלל את המת פטור, מדאיצטריך בפרק אלו הן הנחנקין דף פ"ה ע"ב למילף — דחייב על קללת אביו ואמו לאחר מיתה, אלמא דבשאר כל אדם — פטור; ובת"כ לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם? תלמוד לומר ונשיא בעמך לא תאור, אם כן למה נאמר חרש? מה חרש מיוחד, שהוא בחיים, אף כל שהוא בחיים, יצא המקלל את המת —

מגדל עוז

בחיים — אף כל שהוא מיוחד שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים; ובמכילתא: לא תקלל חרש, דבר הכתוב באמללין שבאדם; עוד שם: ונשיא בעמך, אחד דיין ואחד נשיא במשמע, ומה תלמוד לומר אלהים לא תקלל? לחייב על זה בפני עצמו, ועל זה בפני עצמו,

שקלל אביו – חייב משום ארבעה שמות, שלשה של כל אדם, ואחד משום האב:

ג. המקלל עצמו – לוקה כמי שקלל אחרים, שנאמר:[ז] השמר לך ושמר נפשך; ואחד המקלל עצמו, או חברו, או נשיא, או דיין, – אינו לוקה עד שיקלל בשם מן השמות, כגון יה, ואלהים, ושדי, וכיוצא בהן; או בכנוי מן הכנוים, כגון חנון, וקנא, וכיוצא בהן; הואיל והוא חייב אם קלל

[ז] דברים ד'

כסף משנה

שהוא פטור: הואיל ומקלל כל אדם מישראל חייב וכו', וכן נשיא שקלל אביו חייב וכו', במכילתא על פסוק אלהים לא תקלל; ומה שכתב בין קטן, כלומר: קטן הנכלם:

ג. המקלל עצמו לוקה וכו', סוף שבועת העדות דף ל"ו:

ואחד המקלל עצמו או וכו', משנה שם דף ל"ה המקלל עצמו וחברו בכולן, פירוש בכל השמות והכנוים — עובר בלא תעשה; ומשמע דכל שאינו בשם או כנוי — אינו עובר בלא תעשה, והוא הדין לנשיא ודיין, שאינו לוקה עד שיקללם בשם; והנה הראב"ד כתב על דברי רבינו: א"א: אינו לוקה אלא בשם המיוחד, והכי איתא בירושלמי, עד כאן לשונו: ואני אומר: שפשט הירושלמי — כלדברי רבינו, דהכי איתא התם דף ל"ה ע"ד: המקלל עצמו וחברו בכולן-עובר בלאו, מהו ללקות? חברייא אמרי: אינו לוקה; אמר לן רבי יוסי: למה? — שהוא לאו שאין בו מעשה, והרי הממית והנשבע לשקר — לאו שאין בו מעשה! עד כאן: ומשמע שרבי יוסי בא לחלוק על דברי חברייא, ואמר להם: אתם אומרים שאינו לוקה, מפני שלא"ת שאין בו מעשה הוא, — אין זו טענה, שהרי הממיר והנשבע לשקר —

מגדל עוז

מכאן אמרו: יש מדבר דבר אחד, וחייב עליו ד' דברים, משום האב, ומשום דיין, ומשום נשיא, ומשום בעמך; ובשבועות פרק שבועות העדות (דף ל"ה ל"ו) נתבאר עוד: המקלל עצמו לוקה כו', עד ושמור נפשך מאד, פרק שבועת העדות: ואחד המקלל עצמו

בכל הכנוים, כך אם קלל בכל לשון – חיב, שהשמות שקוראין בהן הגוים להקדוש ברוך הוא – הרי הן ככל הכנוים; וארור בו, שבועה בו, קללה בו, – נדוי:
ד. אינו לוקה עד שיתרו בו בפני עדים, כשאר כל חיבי לאוין; אבל אם לא היתה שם התראה, או שקלל בלא שם ובלא כנוי, כגון שאמר: ארור פלוני, או שהיתה הקללה

כסף משנה

לאו שאין בו מעשה, ואפילו הכי לוקין עליו, והוא הדין למקלל עצמו וחברו, וכדיהיב טעמא בריש תמורה; והראב״ד נראה שמפרש: שלא אמרו חברייא אינו לוקה — אלא בשאר שמות, חוץ משם המיוחד, ורבי יוסי מתמה אמאן דבעי מהו ללקות, דמהיכא תיסק אדעתין ללקות ואפילו על שם המיוחד? כיון דלאו שאין בו מעשה הוא! והשיבו לו: שבדין הוא לוקה על שם המיוחד, אף על פי שאין בו מעשה, כדאשכחן בממיר ונשבע לשקר, וכטעמא דיהיב בריש תמורה: וארור בו שבועה וכו׳, גם זה שם, ומייתי לה התם מקראי; ופירש רש״י: צריך אדם לפרוש ממנו, אם אמר ליה חכם ארור בלשון נדוי, ואם אמר אדם לחבירו לשם שבועה, וקבלו עליו-שבועה היא, והמקלל את חברו בלשון ארור הוא לה׳—קללה היא, וחייב:
ד. אינו לוקה עד שיתרו בו וכו׳, נראה לי דסלקא דעתך אמינא דכיון דמקלל חברו-חדוש הוא, דלאו שאין בו מעשה אין לוקין-עליו, — התראה נמי לא נבעי, קמשמע לן; אי נמי ה״א דכיון דאורחא דקללה בריתחא ובכעס הוא, — לא נבעי התראה, קמשמע לן: או שהיתה הקללה וכו׳, משנה שם, פסק כתנא קמא דרבי מאיר:

מגדל עוז

או חברו וכו׳, עד הרי הן בכלל הכנוין; כתב הראב״ד ז״ל אינו לוקה אלא בשם המיוחד, והכי איתא בירושלמי, עכ״ל; ואני אומר: כיון הניח הירושלמי, וסמך על הבבלי דפרק שבועת העדות וכן פירש בספר המצות שסבר בלשון ערבי, וכן הסכימו רוב

באה מכל הדברים, כגון שאמר: אל יהי פלוני ברוך לה', או אל יברכהו אל, וכיוצא בדברים אלו, — אינו לוקה:

ה. אף על פי שאינו לוקה, אם חרף תלמיד חכם — היו מנדין אותו; ואם רצו הדיינים להכותו מכת מרדות — היו מכין ועונשין אותו, כפי מה שראו, שהרי בזה את הזקן; ואם חרף עם הארץ — היו עונשין הדיינים בדבר כפי מה שהשעה צריכה לו, כפי המחרף, ולפי זה שנתחרף:

ו. אף על פי שיש לו לדיין או לנשיא למחול על כבודו — אינו יכול למחול על קללתו; וכן שאר העם, אף על פי שמחל המקולל — היו מלקין את המקלל, שכבר חטא ונתחייב; אבל מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בבית דין, ורצו בית דין למחול על כבודן ולא נדוהו, — היה הרשות בידן; והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד

כסף משנה

ב. אף על פי שאינו לוקה וכו', כבר בא"ר רבינו דין התלמיד חכם בהלכות תלמוד תורה:

ו. אף על פי שיש לו וכו', בפרק ב' דכתובות אמרינן: דנשיא שמחל על כבודו — כבודו מחול לכ"ע; ומה שכתב אינו יכול למחול על קללתו, נראה לי הטעם: שכיון שהתורה חייבתו מלקות, חטא למקום, ואינו יכול למוחלו, אבל מי שנתחייב נדוי וכו', נראה מכאן: דמי שנתחייב נדוי, אף על פי שיעשה

מגדל עוז

המפרשים ז"ל, הואיל והבבלי אחרון — אחר אחרון אני בא; ולשון הגוים שכתב — יש לו ראיה פרק קמא דנדרים לגבי כנויי נדרים, דאמרינן לשון גוים הם: ואורור בו שבועה, עד אינו לוקה, פרק

הבורא, כגון שהיו העם מבעטין בדברי תורה ובדיינים, הואיל ופקרו דעם בדבר — צריכין לחזק ולענות, כפי מה שיראה להם:

כסף משנה

כל השבועות שבעולם — אין לו כפרה, עד שיכלומו, כל שלא מחל לו חברו:

מגדל עוז

שבועת העדות (דף ל"ה): אף על פי שאינו לוקה כו', עד כפי מה שיראה לבס, בתשובת הגאונים ז"ל:

נגמרו הלכות סנהדרין בעזר האל.

הערה להלכות נזיקין

על פי דברי הרמב"ם ז"ל בעצמו כל דיני נזיקין וממונות וקנסות ע"פ חז"ל נתונים בידי הדיינים, רק לדון בם בארצות אשר אין שם דינא דמלכותא אחר;

אבל בכל מקום אשר ברת המלך נעשה מעמד נכון לדברים הללו, אין להם בשום אופן לשנות מחוקי המדינה.

ע"פ חוקי מדינתנו ארץ רוסיה המעטירה כל הניזקין מחוייבים להודיע מנזק גופם או ממונם אל האנשים העומדים על משמרתם בפקודת הממשלה,

ולכן כל הפרקים הללו אין להם שום המשך אל זמננו וארצנו פה, והצגנום פה רק לזכר ימות עולם ולתלמוד תורה ממה שהיה בארץ ישראל מלפנים:

*הט לבי אל עדותיך ואל אל בצע ;

*תהלים קי"ט .

ספר נזיקין

הלכותיו חמשה , וזהו סדורן :

הלכות נזקי ממון , הלכות גנבה ,
הלכות גזלה ואבדה , הלכות חובל ומזיק ,
הלכות רוצח ושמירת נפש :

הלכות נזקי ממון

יש בכללן ארבע מצות עשה, וזה הוא פרטן .

א. דין השור ; ב. דין ההבער ; ג. דין הבור ; ד. דין הבערה :

ובאור מצות אלו — בפרקים אלו :

פרק ראשון

א. כל נפש חיה שהיא ברשותו של אדם, שהזיקה, — הבעלים חייבין לשלם, שהרי ממונם הזיק, שנאמר: [1] וכי יגף שור איש את שור רעהו, — אחר השור,

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

פרק ראשון

כל נפש חיה כו', עד אלא בהיזה, פרק שור שנגח את הפרה (דף כ"ד) : וכמה משלם כו', עד ומיטב כרמו ישלם, פרק קמא דבבא קמא (דף ג' ו'), ופרק הכונס (דף כ"ט), וריש

ואחר שאר בהמה וחיה ועוף, לא דבר הכתוב בשור, אלא בהווה:

ב. וכמה משלם? אם הזיקה בדברים שדרכה לעשותם תמיד, כמנהג ברייתה, כגון בהמה שאכלה תבן או עמיר, או שהזיקה ברגלה בדרך הלוכה, — חייב לשלם נזק שלם, מן היפה שבנכסיו, שנאמר: [1] מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם; ואם שנתה, ועשתה מעשים שאין דרכה לעשותם תמיד, והזיקה בהן, כגון שור שנגח, או נשך, — חייב לשלם חצי נזק מגופו המזיק עצמו, שנאמר: [2] ומכרו את השור החי וחצו את כספו וגומר:

ג. כיצד? שור שוה ק׳, שנגח כשור שוה כ׳, והמיתו, והרי הנבלה שוה ד׳ — בעל השור חייב לשלם ח׳, שהוא חצי הנזק, ואינו חייב לשלם אלא מגוף השור שהזיק, שנאמר: [3] ומכרו את השור החי; לפיכך אם המית שור שוה כ׳, לשור שוה ר׳, והנבלה שוה ק׳ — אין בעל הנבלה יכול לומר לבעל החי: תן לי נ׳, אלא אומר לו: הרי שור שהזיק לפניך, — קחהו וכך, אפילו אינו שוה אלא דינר, וכן כל כיוצא בזה:

ד. העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד כמנהג ברייתו, — הוא הנקרא «מועד»; והמשנה ועשה מעשה שאין דרך כל מינו לעשות כן תמיד, כגון שור שנגח, או נשך, — הוא הנקרא תם; וזה המשנה, אם הרגיל בשנויו פעמים

[1] שמות כ"ב [2] שם כ"א [3] שם

מגדל עוז

פרק הנזקין (דף מ"ח) בגטין: ואם שנתה ועשתה כו׳, עד וחצו את כספו, פרק קמא דבבא קמא (דף ג׳): כיצד שור שוה מנה כו׳, עד שנאמר ומכרו את השור החי, בבא קמא פרק כיצד הרגל (דף י"ד): לפיכך אם המית כו׳, עד וכן כל כיוצא בזה, בבא קמא פרק המניח (דף ל"ד): העושה מעשה שדרכו כו׳, עד הרי זו מועדת לו, פרק קמא דבבא קמא דף ט"ו, וריש הכונס

רבות – נעשה מועד לאותו דבר שהרגיל בו, שנאמר: [1] או נודע כי שור נגח הוא:

ה. חמשה מעשים תמים יש בבהמה, ואם הועדה לאחד מהן – נעשית מועדת לאותו מעשה, ואלו הן: הבהמה אינה מועדת מתחלתה – לא לגח, ולא לגוף, ולא לשוך, ולא לרבוץ על כלים גדולים, ולא לבעוט; ואם הועדה לאחד מהן – הרי זו מועדת לו: אבל השן – מועדת מתחלתה לאכול את הראוי לה; והרגל – מועדת מתחלתה לשבר בדרך הלוכה; והבהמה – מועדת מתחלתה לרבוץ על פכים קטנים, וכיוצא בהם, ולמעך אותן:

ו. חמשה מיני בהמה מועדין מתחלת ברייתן להזיק, ואפילו הן בני תרבות; לפיכך אם הזיקו או המיתו בנגיחה, או בנשיכה ודריסה, וכיוצא בהן, – חייב נזק שלם, ואלו הן: הזאב, והארי, והדוב, והנמר, והברדלס; וכן הנחש שנשך – הרי זה מועד, ואפילו היה בן תרבות:

ז. כל מועד – משלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו, וכל תם – משלם חצי נזק מגופו; במה דברים אמורים: בשנכנסה הבהמה לרשות הניזק והזיקתהו: אבל אם נכנס הניזק לרשות המזיק, והזיקתהו בהמתו של בעל הבית, – הרי זה פטור על הכל, שהרי הוא אומר לו: אלו לא נכנסת לרשותי – לא הגיע לך הזק, והרי מפורש בתורה: [2] ושלח את בעירה ובער בשדה אחר:

[1] שמות כ״א [2] שם כ״ב

מגדל עוז

(דף כ״ה): אבל השן מועדת מתחלה כו׳, עד ואפילו היה בן תרבות, פרק קמא דבבא קמא (דף ט״ו) ט״ז), ופרק הכונס: כל מועד משלם נזק שלם כו׳, עד וביער בשדה אחר, פרק קמא דף י״ג וי״ד, ופרק ב׳ דבבא קמא (דף י״ט), ופרק הכונס, ובערכין פרק יש בערכין (דף י״ד): הזיקה ברשות הרבים כו׳ עד ואם מועדת משלם נזק שלם, פרק קמא (דף י״ד), ופרי

ח. הזיקה ברשות הרבים, או בחצר שאינה של שניהם — לא למזיק, ולא לניזק, או בחצר שהיא של שניהן, והרי היא מיוחדת להניח בה פירות, ולהכנים לה בהמה, כגון הבקעה וכיוצא בה, אם בשן ורגל הזיקה כדרכה — הרי זה פטור, מפני שיש לה רשות להלך (כאן) וכאן, ודרך הבהמה להלך ולאכול כדרכה, ולשבר בדרך הלוכה; ואם נגחה, או נגפה, או רבצה, או בעטה, או נשכה, אם תמה היא — משלם חצי נזק, ואם מועדת — נזק שלם:

ט. היתה החצר של שניהן — מיוחדת לפירות, ולא להכנים בה בהמה, והכנים שם אחד מן השותפין בהמתו, והזיקה, — חייב אפילו על השן ועל הרגל; וכן אם היתה מיוחדת לבהמה לשניהם, והיה רשות לאחד מהן בלבד להכנים לה פירות, והזיקה פירותיו — חייב אף על השן ועל הרגל:

י. שלשה אבות נזיקין בשור: הקרן, והשן, והרגל; תולדות הקרן — נגיפה, נשיכה, רביצה, בעיטה; תולדות השן — אם נתחככה בכותל להנאתה, והזיקה בחכוכה, וכן אם טנפה פירות להנאתה; תולדת הרגל — הזיקה בגופה דרך הלוכה, או שהזיקה בשערה דרך הלוכה, או כשכשה בזנבה, או באוכף שעליה, בפרומביא שבפיה, בזוג שבצוארה, וכן חמור שהזיק במשאו בשעת הלוכו, ועגלה המושכת בקרון שהזיקה בשעת משיכתה, כל אלו — תולדות הרגל הן, וברשות הרבים — פטורין, וברשות הניזק — משלמין נזק שלם:

מגדל עוז

ב' דבבא קמא (דף י"ט): היתה החצר של שניהם כו', על השן ועל הרגל, פרק קמא דבבא קמא ופרק ב': שלשה אבות נזיקין בשור, עד משלמין נזק שלם, ריש בבא קמא (דף ב' ג'): כשכשה בזנבה כו', עד סוף הפרק, פרק ב' דבבא קמא דף י"ז וי"ט:

יא. כשכשה בזנבה כשכוש רב, שאין דרכה לעשותה תמיד, והזיקה ברשות הרבים, — פטור; ואם תפש הניזק — גובה חצי נזק ממה שתפש, שזה הדבר ספק הוא: אם אלו תולדות הקרן שחייב עליה ברשות הרבים, או תולדות הרגל שפטור עליה ברשות הרבים, כמו שבארנו:

פרק שני

א. **אחד** אבות נזיקין, ואחד התולדות, אם היה האב מועד — תולדותיו מועדות; ואם היה תם — תולדותיו כמוהו; וכל אבות נזיקין וכל תולדותיהן — מועדין הן מתחלתן, חוץ מקרן ותולדותיו — שהן תמים בתחלה, עד שיועדו, כמו שבארנו:

מגדל עוז

פרק שני

אחד אבות נזיקין וכו׳, עד תולדותיו כמוהו; כתב הראב״ד א״א: הא לא מחוור, דהא אפילו מקרן לקרן אמרו: מועד לקרן ימין—אינו מועד לקרן שמאל, כל שכן לביעוט רגל, או לנשיכת שן, והוא עצמו לא כתב כן למעלה! ואולי כך רצה לומר: תולדותיהן כיוצא בהן, כמו שהיא מועדת מתחלתה לאכילת פירות, כך היא מועדת להתחכך בכותל להנאתה, וכן כולן, עד כאן לשונו: ואני אומר: תמה אני, אם דבר זה יצא מפיו הקדוש? שהרי כתב בגמר זאת הפיסקא, מה שחשב עליו הכותב בתחלתה, וז״ל: וכל אבות נזיקין, וכל תולדותיהן— מועדין הן מתחלתן, חוץ מקרן ותולדותיו, שהן בתחלה תמין, עד שיועדו, כמו שבארנו, עד כאן לשונו; ועוד: שאילו היה דעתו כך, היה כותב בלשונו הנח בתוספת מלה: ואם היה האב מועד מתחלתו כו׳, שהכל יודעין דעת שפתיו—ברור מללו; אבל ודאי הוא הסכים על האמת, כאשר פירש ר״י אלפס ז״ל ריש

ב. כל תולדה — כאב שלה, חוץ מצרורות המנתזין מתחת רגלי הבהמה — בשעת הלוכה, שאף על פי שתולדות הרגל הם, ופטור עליהן ברשות הרבים כרגל, ואם הזיקו ברשות הניזק — משלם מן היפה שבנכסיו, כרגל שהוא אב, אף על פי כן אינו משלם אלא חצי נזק:

מגדל עוז

גמרא בבא קמא, אהא דבעי תלמודא, מדקתני אבות — מכלל דאיכא תולדות, תולדותיהן כיוצא בהן? או לא? פירש: כיון דקיימא לן דנזק שלם — ממונא הוא, וחצי נזק-קנסא, ומועד שהזיק — משלם נזק שלם מן העליה, ותם שהזיק—משלם חצי נזק מגופו, בעינן למידע תולדות דהנהו אבות, אי כיוצא בהן נינהו? דכל מועד מינייהו—תולדה דידיה כותיה, דמשלם מן העליה, ותם-תולדה דידיה כותיה, דמשלם חצי נזק מגופו? או דילמא תולדותיהן לאו כיוצא בהן? ואסיקנא: דכולהו-תולדותיהן כיוצא בהן, בר מתולדה דרגל, ומאי ניהו? — חצי נזק, ואמאי קרי לה תולדה דרגל? דמשלם מן העליה, ולפטרה ברשות הרבים, עד כאן לשונו; הנה עיניך רואות! שפירש בלשונו תחלה: דכל מועד — תולדה דידיה כותיה, ואחר כך הפשיטות, וכן עשה ר״מ ז״ל ממש, כתב תחלה הפיסקא הזאת בלשונו בפירושו, וסוף הפיסקא מה שכתב כדפשטינן לה בגמרא לקמן, והוא האמת, והדין עמו, שחייב אדם לומר כלשון רבו, וגם בזה דקדק שגמרה כמו שבארנו, וזה פשוט, ואינה צריכה לפנים; וכן כתב הר״מ ז״ל מקוצי בהסכמת רבותינו בעלי התוספות ז״ל; וכן משמע לי בירושלמי ריש פרק קמא דבבא קמא, דגרסינן: תולדות הקרן נגיחה, נגיפה, נשיכה, רביצה, בעיטה; רבי יצחק מקשי: נגיחה ונגיפה עיקר הם, ואת עביד לון תולדות! אלא מתחיל בעיקר, ומסיים בתולדות, עד כאן; אלמא מדכייליכהו בהדדי—התולדות באבות תליין; ומה שהקשה מקרן ימין ושמאל, — יש לומר: שאני קרן, דכל חד וחד — אב הוא בפני עצמו, ולאו הא בהא תליין: כל תולדה כאב שלה כו׳, עד מפי הקבלה, פרק קמא דבבא קמא: וכן אם היתה מהלכת ברשות הרבים ונתזה צרורות כו׳, עד ועל

ג. כיצד? בהמה שנכנסה לחצר הניזק, והלכה, והתיזה צרורות מנתזין מתחת רגליה, ושברו את הכלים, - משלם חצי נזק מן היפה שבנכסיו; ודבר זה — הלכה מפי הקבלה היא:

ד. וכן אם היתה מהלכת ברשות הרבים, ונתזו צרורות מתחת רגליה לרשות הניזק, ושברו את הכלים — משלם חצי נזק; דרסה על הכלי ברשות הניזק, ושברתו, ונפל

מגדל עז

האחרון חצי נזק, פרק ב׳ דבבא קמא (דף י״ט): היתה מהלכת ברשות הרבים ובעטה כו׳, עד שהרי בעטה: כתב הראב״ד ז״ל: זה טעות הוא, כי בודאי הבעוט — שנוי הוא, דאי לא שנוי, בצרורות לרביע נזק היכי משכחת לה? ובעייא דרבי ירמיה מרבי זירא — לאו בביעוט הוא, אלא בצרורות כי אורחיהו, וקא מיבעי ליה אם הוא חייב ברשות הרבים, הואיל וחצי נזק הוא כקרן? או פטור, דכי אורחיה הוא כרגל? ופשט ליה כהלכתא דפטור; ולדידיה כמי דגרים ביעטה, הא פשט ליה דתולדה דרגל הוא, עד כאן לשונו; ואני אומר: זו לאו שבוש הוא, אלא מחלוקת ישנה בין הראשונים כ״ע, וגם בין הנסחא דגרסינן בבבא קמא (דף י״ט) ריש פרק ב׳ גמרא מתניתין קמייתא, דגרסינן: בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא: היתה מהלכת ברשות הרבים, ובעטה והתיזה (והזיקה) מהו? לקרן מדמינן לה וחייבת? או דילמא תולדה דרגל היא ופטורה? אמר ליה: מסתברא תולדה דרגל היא, ופטורה; ובעי עלה: התיזה ברשות הרבים והזיקה ברשות היחיד מהו? אמר ליה: עקירה אין כאן, הנחה יש כאן; ופירש רש״י: בתמיה! ומהדר עלה תלמודא, עד דמסיק: הדרי בי, וכן גורס רש״י ז״ל, ורבותינו בעלי התוספות ז״ל לא גרסי «ובעטה» ונראה מלשון הראב״ד שהוא נמשך אחר גירסת התוספות, ופירושם ז״ל, ורבינו משה ז״ל — כגירסת רש״י ז״ל, ודעתו, וזה הדבר לא עלה על דעתו, דאם כן למה העלה הדבר בספק שהוא תיקו, והוסיף דאי תפים מפקינן מיניה, וכל תיקו דממונא לקולא לנתבע, והלא עיניך רואות: דאמר ליה: כהדיא מסתברא, ואהכי בעא מיניה אידך, ואהדרינן: דהדר ביה; ועוד דבהא בעיא

על כלי אחר ושברו, על הראשון — משלם נזק שלם, ועל האחרון — משלם חצי נזק:

ה. היתה מהלכת ברשות הרבים, ובעטה, והתיזה צרורות, והזיקו ברשות הרבים, — פטור; ואם תפש הניזק רביע נזק — אין מוציאין מידו, שהדבר ספק הוא, שמא שנוי הוא, ואינו תולדת רגל, שהרי בעטה:

מגדל עז

מאן דכר שמיה דחצי נזק? הא לא שקיל וטרי, אלא בין חייבת ופטורה, ולגמרי משמע, דפטרינן ליה — אי מדמינן ליה לרגל כיון דברשותא קא אזיל; ועוד: לשון שנוי ולשון הזיקה בהא בעיא מאן דכר שמיה? ורבינו משה ז״ל — אין מנהגו לשנות לשון הגמרא בכל זה החבור, כאשר הוכחתי כמה פעמים, דאדרבה תופס לשון התלמוד וסדרו — בכל יכלתו, אלא ר״מ ז״ל לא דקדק ופסק, אלא מהאי סוגיא דלעיל מינה — הוא שפסק כן, דתנן: היתה מבעטת, או שהיו צרורות מנתזין מתחת רגליה, ושברה את הכלים-משלמין חצי נזק; וגרסינן עלה בגמרא: איבעיא להו: היכי קאמר? היתה מבעטת והזיקה בביעוטה, או צרורות כי אורחייהו חצי נזק — ורבנן היא? או דילמא היתה מבעטת והזיקה בביעוטה, או צרורות מחמת ביעוט (משלם) חצי נזק, הא כי אורחייהו — משלם נזק שלם, וסומכוס היא? ושקיל וטרי עלה טובא, עד דמסיק רב אשי כרבנן מוקי לה, ובעי לה הכי: היתה מבעטת והזיק בביעוטה, או צרורות כי אורחייהו חצי נזק, הא מחמת ביעוט — רביע נזק, ויש שנוי, או דילמא היתה מבעטת והזיקה בביעוט, או צרורות מחמת ביעוט חצי נזק ואין שנוי? תיקו, עד כאן; ופירשוה כשהזיקה ברשות הרבים, דומיא דבעיא דרבי ירמיה שהעתקתי; וכן נראה לי מלשון הירושלמי, דקא מתמה על מתניתין: ואין דרכה להתיז צרורות! ומהדר: (אמר רבי מונא) אמר רבי אמי: בשהיה כלי נתון בידי אדם, אבל אם היה מונח ברשות הרבים, הואיל וזה מונח ברשות, וזו מהלכת ברשות, — פטור, עד כאן; אף על פי שאין שיטת הירושלמי בזה כשיטת הבבלי, למדנו ממנה דמיירי ברשות הרבים הלוכה והיזקה,

ו. בעטה בארץ ברשות הניזק, והתיזה צרורות מחמת הבעיטה, והזיקו שם, — חייב לשלם רביע נזק, שזה שנוי הוא בהתזת הצרורות; ואם תפש הניזק חצי נזק — אין מוציאין מידו, ואפילו היתה מהלכת במקום שאי אפשר לה שלא תתיז, ובעטה, והתיזה, — משלם רביע נזק; ואם תפש הניזק חצי נזק — אין מוציאין מידו:

מגדל עוז

וטעמא דבעיין שפירשתי שמהלכת ברשות; ומעתה התבונן, שפסק כרב אשי, דהוא בתרא, בענין בעיין, לפרושי מתניתין בהזיקה, ומטעם שנוי, ובהתיז והזיק, כדקא מתרץ לה תלמוד ריש פירקא, גבי חזיר, וסלקא בתיקו, וקיימא לן בכולי תלמודא: כל תיקו דממונא-חומרא לתובע, וקולא לנתבע, ואי תפס — לא מפקינן מיניה, כיון דהוי ספיקא בידן, והכא אספק לן ברביע נזק צרורות, דביעטה והזיקה ברשות הרבים, והם דברים מדוקדקים, ובגירסת רוב הראשונים, בלא שבוש סופרים וספרים, והספרים הישנים, ומזקנים אתבונן; ומה שהקשה הראב"ד ז"ל מדאהדר ליה רבי זירא לרבי ירמיה, - יש לי לומר: דהא הדר ביה, ונימא מן הכל הדר, ואפילו למפרשים דממה דאהדר על בעיין בתרייתא לחודא—הוא דהדר ביה, ולא ממאי דאהדר על קמייתא, מכל מקום מסברא קאמר ליה, אבל לא שמעה, ולא אסברה-לא ממשנה, ולא מברייתא, כן נראה לי לתרץ; אמנם ר"מ ז"ל— רוח אחרת עמו, כי (בעיא) זאת מפרש: ביעטה והתיזה צרורות, כלומר: שכוונה לבעוט בצרורות, ולזרקן; ואידך בעיא מפרש: שביעטה בקרקע, והתיזה צרורות מתחת הבעיטה, אבל לא כוונה היא להתיז צרורות, ואתה דקדק בלשונו המועתק לפניך, וכן תמצאנו: כל המשלם נזק שלם כו', עד כמו שבארנו, פרק קמא דבבא קמא, ובכתובות פרק אלו נערות, ומביא אותה בכמה מקומות, והבאור שהזכיר—הוא פרק א' של אלו ההלכות: בעטה בארץ ברשות הניזק כו', עד ואין מוציאין מידו, פרק ב' דבבא קמא, והיא הבעיא שניה שרמזתי לך: זה הכלל כל המשלם מה שהזיק כו', עד מן הקנסות פטור, פרק קמא דבבא קמא דף

ז. כל המשלם נזק שלם, — הרי התשלומין ממון, שהוא חייב לשלמו — כמי שלוה מחברו, שהוא חייב לשלם; וכל המשלם חצי נזק — הרי התשלומין קנס, חוץ מחצי נזק של צרורות, שהוא הלכה, כמו שבארנו:

ח. זה הכלל: כל המשלם מה שהזיק — הרי זה ממון, וכל המשלם יתר או פחות, כגון תשלומי כפל, או חצי

מגדל עוז

ע"ו, וגם בכתובות פרק אלו נערות דף מ"א, והרבה מקומות: תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית, עד בכל הקנסות: כתב הראב"ד ז"ל: זה טעות הוא, דהא צרורות — על ידי שנוי הוא, ובעיא היא אם יש שנוי לרביע נזק? או לא? עד כאן לשונו: ואני אומר: כבר הקדימני מורי הרשב"א בהלכה זאת, וז"ל: הא דבעי רבא יש העדה? או אין העדה? — בין בכדרכה, בין על ידי שנוי בעי לה, תדע לך! דמדקא מסיק: או דילמא תולדה דרגל היא, — משמע דבלא שנוי בעי לה, דהא תולדות של רגל כאורחייהו הן, וכן נמי מדמייתי לה מהידוס, והידוס — כי אורחיה נסיב ליה, ובתר הכי מייתי מבהמה שהטילה גללים, וכי מוקי לה בחדא זמנא — אקשינן: והא משונה הוא, וכן נמי באידך דמייתי מדתני רמי בר יחזקאל, ודחינן ליה בחדא זמנא, אקשינן והא משונה הוא! ומשמע דאי הוה מוקמינן להו בתלתא זמני — לא הוה קשיא מידי, אלמא בעיא דרבא — בין כדרכה בין בשנוי הוא, ולפיכך משמע דבין בהכין, בין בהכין, — בעיא לה, עכ"ל; מעתה איני צריך להשיב בזה, אחר שדבריו אלו — מחלוקת חכמים בין ראשונים ואחרונים; רק אתה צריך לדעת: כי זאת הפיסקא — רמי בר יחזקאל אמרה, גמרא מתניתין קמייתא דפרק כיצד הרגל, בבא קמא דף י"ח ע"ב, והכי מסיק לה כלשון ר"מ ז"ל, ור"י אלפס ז"ל גם כן הביא בהלכות, והיא היא שרמזה מורי הרשב"א ז"ל בראיותיו, ונסתלקו השגת הראב"ד ז"ל; ואף כי הר"ז בעל המאור ז"ל נחלק על ר"י אלפס, — כבר השיגו רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל כהוגן — בספר המלחמות: וכן סוס שנכף כו', עד משלם חצי נזק, בתר הכיא דרמי בר יחזקאל — אתמרה בשם אמרי דבי

נזק, — הרי היתר על הקרן, או הפחות, — קנס; ואין חייבין קנס, אלא על פי עדים, אבל המודה בכל קנס מן הקנסות — פטור:

ט. תרנגול שהושיט ראשו לאויר כלי זכוכית, ותקע בו, ושברו, אם היו בתוכו תבלין וכיוצא בהן, שהושיט ראשו כדי לאכלן, על התבלין — משלם נזק שלם, ועל

מגדל עוז

רב, דהיינו רב הונא, או רב המנונא, ואמרוה משמיה דרב, דהוא תנא ופליג אברייתא, וקיימא לן כוותיה; וכן כתב ר"י אלפס ז"ל בהלכות: התרנגולין מועדין כו', היה חוט או רצועה כו', במה דברים אמורים בשקשרו כו', ואם היה לחוט כו', הגיע בעל החוט כו', עד שהרי אנוס הוא: כתב הראב"ד ז"ל: דבר זה-איני יודע מהו? דהא קשרו אדם דקאמר — ודאי בעל התרנגול הוא, והא דקאמר חצי נזק, משום דסבירא ליה כרבה, דמספקא ליה: דרסה על הכלי, ונתגלגל למקום אחר, ונשבר, צרורות הוו? או גופיהו, דחוט הקשור בו, והרי הוא כשליף שעליה? מעתה כשנתקשר החוט מאליו, ונסתבך בו הכלי, ונתגלגל ונשבר, אמאי פטור? מכל מקום צרורות דתרנגול הוא! ואפילו בחוט של הפקר חייב; ומה שכתב עוד: שאם היה לחוט בעלים — משלם חצי נזק דהוה כבורו המתגלגל, ומשמע ליה דתרנגול נמי משלם חצי נזק, שלא מצינו בבור חצי נזק; ולאו מילתא היא, דאי בתר דנייח אזיק, בעל החוט—נזק שלם הוא דמשלם, בורו הוא, ובעל תרנגול פטור הוא, איש בור, ולא שור בור, ואם על ידי גלגול נשבר—בעל החוט פטור, דלאו בור הוא, אלא צרורות דתרנגול, וכחו הוא; ומה שכתב אף בעל החוט פטור, אנוס הוא, דמשמע הוא הדין לתרנגול, הא לא מתוקמא אלא בשברו בתר דנייח, ומשום דלאו שור בור, דאי בהדי דאזלי, בעל התרנגול אמאי פטור? עד כאן לשונו, ואני אומר: אני הוא שאיני מבין דעתו, ויורד לסוף דבריו, אבל הוא מביא ויודע, ותמה אני על מעלת חכמתו, מפני מה תולה דברי ר"מ ז"ל—כאילו היה ח"ו דברים אשר אין להם שחר? ותו מחלוקת ישנה היא, בפירוש שמעתין דהתרנגולין מועדין, פרק כיצד הרגל — בין רש"י ז"ל, ורבותינו

הכלי — משלם חצי נזק, כחצי נזק צרורות, שכך הוא דרכו; ואם היה הכלי ריקן — הרי זה משונה, ומשלם חצי נזק ככל הקנסות:

י. וכן סוס שצנף, וחמור שנער, ושבר את הכלים — משלם חצי נזק; התרנגולין מועדין להלך כדרכן, ולשפר; היה חוט או רצועה קשור ברגליהן, ונסתבך כלי

מגדל עוז

בעלי התוספות ז"ל, ור"מ ז"ל הולך כפירוש רש"י ז"ל, והראב"ד ז"ל בשיטת רבותינו בעלי התוספות ז"ל, והנני אוצין לפניך באר היטב דעת רש"י ז"ל, ור"מ ז"ל, על דרך הגמרא, אבל דעת ראב"ד ז"ל לא אבאר, הואיל והוא באר דעתו בלשונו, ולא נכון לי להוסיף עליו; תנן פרק כיצד הרגל דף ט"ז: התרנגולין — מועדין להלך כדרכן ולשבר, עד כאן; והוא תחלת דברי ר"מ ז"ל אות באות; עוד תנן: היה דליל קשור ברגליו, או שהיה מהדס, כלומר: מרקד (ומשבר את הכלים) — משלם חצי נזק, עד כאן; ופירש רש"י ז"ל: כי כל דבר הנקשר ברגלי התרנגול, — קרוי דליל, ואית דגרסי «דלי» וכן כתב הרב רבי נתן ז"ל בעל הערוך בערך דל, והוא לשון ר"מ ז"ל: חוט או רצועה, ושקיל וטרי עלה כדברי רבא בתר הכי, ואוקימנא לה בגמרא דף י"ט ע"ב: בדאדייה אדויי; ופירש רש"י ז"ל; שזרק התרנגול הדלי, ושבר בזריקתו כלים, דהוי צרורות, ואפילו קשרו אדם — נמי לא משלם אלא חצי נזק — בעל התרנגול, והקושר פטור, שלא נתקל אדם (בבורו), עכ"ל; והוא לשון ר"מ ז"ל: חוט או רצועה קשור ברגליהן, ונסתבך כלי באותו החוט, ונתגלגל ונשבר — משלם חצי נזק; במה דברים אמורים: בשקשרו אדם וכו', וכתב: נסתבך, שכן דרך הנשברין בעת הזריקה, וכתב נתגלגל, משום בור מתגלגל דסוף המסקנא; ראה כי מה שהקשה ראב"ד ז"ל תחלה, אמאי פטור? מכל מקום צרורות התרנגולין הוא! - תירצו רש"י ז"ל בזקירה אחת שפירש, והקושר פטור, שלא נתקל בו אדם, נתרץ קושיא שנית שהקשה על ר"מ ז"ל, מלשון רש"י ז"ל, איתא נמי בגמרא: וכי אתמר דרב הונא - בעלמא אתמר; דליל הפקר, אמר רב הונא:

באותו החוט, ונתגלגל ונשבר — משלם חצי נזק; במה דברים אמורים: בשקשרו אדם, אבל אם נקשר על רגליהם מאליו, — בעל התרנגולין פטור; ואם היה לחוט בעלים, לא היה החוט הפקר, — בעל החוט חייב חצי נזק, שהרי הוא כבור המתגלגל:

מגדל עוז

נקשר מאליו — פטור, קשרו אדם — חייב; ושיילינן משום מאי חייב? ומהדרינן: אמר רב הונא בר מנוח: משום בור המתגלגל ברגלי אדם, וברגלי בהמה, עד כאן; ופירש רש"י ז"ל: ודרב הונא—לא מתוקמא אמתניתין, אלא בעלמא אתמר, (והכי אתמר) דליל הפקר וכו', נקשר מאליו בתרנגול, ונתקל בו אדם, פטור, דמאן לחייב? דליל לית ליה בעלים, בעל התרנגול כמי — איש בור (אמר רחמנא), ולא שור בור, עד כאן; והכן, דבעל החוט לא הוכיר, משום דבשל הפקר אוקמא מילתיה דרב הונא, כפירוש רש"י ז"ל - אות באות, ומזה נתרץ קושיא שלישית שכתב הראב"ד ז"ל: אלא שאני בא עליהן על הסדר, כמו שיעדתי, איני צריך לפרש שאר סוגיא, שהוא כלשון בור המתגלגל שכתב ר"מ ז"ל בסוף המסקנא, שכבר בארתי שהכל מודין בזו, וגם מבין דעל כרחך בחוט של הפקר עסקינן, גם בלשון ר"מ ז"ל, אחרי שפסק ר"מ ז"ל מה שלמדנו מן המשנה, ומדברי רב הונא, — חזר לפסוק מה שלמדנו משקלא וטריא דתלמודא, על מתניתין, על דרב הונא, דאמר: לא שנו אלא שנקשר מאליו, דמיירי בחוט שיש לו בעלים, והכן! דשיילינן: נקשר מאליו מאן חייב? אילימא בעל הדליל, היכי דמי? אי דאצנעיה—אנוס הוא, פירש רש"י ז"ל: נקשר מאליו דמתניתין-מאן חייב לשלומי (האי) חצי נזק? אילימא בעל דליל, שאין התרנגול שלו, עד כאן; והוא לשון ר"מ ז"ל בסוף זאת הפיסקא, שכתב: ואם היה לחוט בעלים ..., עד הצניע בעל החוט את החוט, ודרסו עליו התרנגולין, ונגלגלוהו, ונקשר ברגליהן ושברו את הכלים, — אף בעל החוט פטור, שהרי אנוס הוא, עד כאן לשונו; וממילא שמעינן מינה: הוא הדין לבעל התרנגולין, וטעמא משום דכי יכרה איש בור—

יא. הצניע בעל החוט את החוט, והתרנגולים דרסו עליו, והוציאוהו, ונקשר ברגליהן, ושברו בו את הכלים, — אף בעל החוט פטור, שהרי אנוס הוא:

יב. תרנגולין שהיו מפרחין ממקום למקום, ושברו את הכלים, אם בכנפיהם שברו, — משלם נזק שלם; ואם ברוח שבכנפיהם — משלם חצי נזק:

מגדל עוז

אמר רחמנא, ולא שור בור, והאי בירא—תורא כרייה, דהיינו תרנגולין, וכמו שפירשנו למעלה, מלשון רש"י ז"ל, ונסתלקה קושיא שלישית שהקשה הראב"ד ז"ל; ואף על גב דנייח—על ידי תרנגול נייח, וזה פשוט; עוד אקשינן בגמרא—על דסלקא דעתך דאוקי רב הונא מתניתין בשנקשר מאיליו, ולחיובי בעל החוט; ומתהמינן: היכי דמי כו', כדלעיל, עד ואי דלא אצנעיה — פושע הוא, פירש רש"י ז"ל: וכוליה נזק—בעי שלומי, שהרי בורו שהשליך ברשות הרבים הזיק! אלא חייב בעל התרנגול, ומאי שנא כוליה נזק דלא? דכתיב כי יפתח איש בור, ולא שור בור; חצי נזק נמי — איש בור, ולא שור בור! אלא מתניתין דאדייה אדויי כו', כדלעיל, ופירש רש"י ז"ל: אלא דאצנעיה בביתיה, והוליאו התרנגול — חייב בעל התרנגול, כי יכרה איש בור אמר רחמנא, ולא כי יכרה שור בור, והאי דליל—תרנגול כרהו, אלא מתניתין לא מתוקמא — אלא בדאדייה אדויי, שזרק התרנגול הדליל, ושבר כלים בזריקתו, דהוי צרורות, ואפילו קשרו אדם כו', כדלעיל; וכי דייקת בהאי לישנא, וכי דייקת ומעיינת ביה שפיר, כיון דאמר תלמודא לשון «אלא»-סתר הא דהוה סלקא דעתך למימר: דחייב בעל התרנגול, ואוקי חיובא בבעל החוט, כמעיקרא, ומאי דקא קשיא ליה: פושע הוא, וכוליה נזק בעי לשלומי! אי דנייח — הכי נמי דבור הוא, ולא אשכחן חצי נזק בבור, אלא מיירי דאדייה אדויי, שבשעת זריקתו הזיק, דהוה ליה צרורות, וחצי נזק לחודיה דמחייב; והוא לשון ר"מ ז"ל שכתב: ואם היה לחוט בעלים, ולא היה החוט של הפקר, — בעל החוט חייב חצי נזק, שהרי הוא כבורו המתגלגל,

יג. היו מהדסין על גבי עיסה, או על גבי פירות, וטנפו, או נקרו, — משלמין נזק שלם; הזיקו בעפר או צרורות שהעלו בכנפיהן, או ברגליהן, — משלמין חצי נזק:

יד. היו מחטטין בחבל, ונפסק החבל, ונשבר הדלי, — משלמין נזק שלם; והוא שנתגלגל הדלי מחמתן עד שנפל ונשבר; ואם היה על החבל אוכל, ובעת אכילתן — פסקוהו, — משלם גם על החבל נזק שלם:

מגדל עוז

עד כאן לשונו; ובזה לא נשאר מקום אף לקושיא השנית, שהקשה הראב"ד ז"ל על ר"מ ז"ל, כי מה שחשב עליו תחלה: שהתרנגול נמי משלם חצי נזק, ובדנייס והנגיע, הכל בהפך, כמו שכתבתי, וזה מבואר; ולא יקשה עליך לשון רש"י ז"ל, שפירש: חייב בעל התרנגול, דרצה לומר: לפום מאי דהוי סלקא דעתך דחייב בעל התרנגול, אבל על האמת: שהוא מעמיד לעולם החיוב בבעל החוט, דבעינן לדקדוקי טעמא דקאמר: אלא, כדברירנא; וגם לא יקשה לך כיון דאסיקנא בחוט דהפקר, היכי ילפינן מידי מהאי סוגיא? דמדאמר «אלא» — שמע מינה דסתר הכל, דהא ודאי ליתא, ברם כל אלא דסוגיין — לאוקמי טעמא דמתניתן, ומאי דאתמהא תלמודא, קים ליה דהלכתא היא, וטעמא דמתניתין לפום סוגיין לחוד, וטעמא דרב הונא לחוד, ותרוייהו איתנהו, וסדר יפה לקח, וכן הוא בירושלמי, דגרסינן: התרנגולין מועדין כו', רב הונא אמר: בשנקשר מאילין, אבל אם קשרו אדם-משלם נזק שלם, עד כאן; ושמא משם למד, או עליו סמך, ובזה עלו דברי ר"מ ז"ל על נכון, ולמד מן הגמרא: תרנגולין שהיו מפריחין כו', עד וברגליהן משלמין חצי נזק, פרק כילד הרגל (דף י"ז כל הסוגייא): היו מחטטין ונפסק החבל וכו', עד נזק שלם: כתב הראב"ד ז"ל: לא נהיר, ולא בהיר, דהא דמקשינן בגמרא: והא חבל משוכה הוא! — אגופא דברייתא קא מקשי, עד כאן לשונו: ואני אומר: נהיר נהוריה, תדע! דהא גרסינן לה ריש פרק כילד הרגל (דף י"ז ע"ב): התרנגולין שהיו מחטטים בחבל דלי, ונפסק החבל, ונשבר הדלי-משלמין נזק

טו. הכלב והגדי שקפצו מראש הגג מלמעלה למטה, ושברו את הכלים, — משלמין נזק שלם, מפני שמועדים הן לדבר זה; וכן אם נפלו והזיקו, שעליתן לראש הגג — פשיעה; ואף על פי שנפילתן — אונס, כל שתחלתו בפשיעה, וסופו באונס, — חייב:

מגדל עוז

שלם, עד כאן; ושתיק מינה; ובתר הכי גרסינן: בעי רבא דרסה על כלי ולא שברתו, ונתגלגל למקום אחר, ונשבר, מהו? בתר מעיקרא אזלינן וגופיה היא? או דילמא בתר תבר מנא אזלינן וצרורות נינהו? ושיילינן: תפשוט ליה מדרבה, דאמר רבה: זרק כלי מראש הגג, ובא אחר ושברו במקל — פטור, דאמרינן ליה: מנא תבירא — תבר; ומהדרינן: לרבה-פשיט ליה, לרבא מיבעיא ליה מאי? ובעינן למיפשטה מהא דתניא: הידוס — אינו מועד, ויש אומרים: הרי זה מועד כו', ובעינן לאוקמי פלוגתיהו, דמר סבר — בתר מעיקרא אזלינן, ומר סבר בתר תבר מנא אזלינן, ודחיא ליה, ומוקמינן בפלוגתא דסומכוס ורבנן בצרורות, והדר אתיא למיפשטה מהא דידן, דתני: תרנגולין שהיו מחטטין כו', אלמא בתר מעיקרא אזלינן, ודאי אחבל, והדר מקשי: והא חבל משונה הוא! ומתרץ: דמאוס בלישא; והדר מקשינן: אי סומכוס-אימא סיפא כתז הימנו כו', עד ואי סומכוס מי אית ליה חצי נזק? וכי תימא: שאני ליה לסומכוס בין כחו, לכח כחו, אלא האי דבעי רב: כח כחו לסומכוס — ככחו דמי? או לאו ככחו דמי? - תפשוט: דלאו ככחו דמי וכו', אלא לאו רבנן היא, ושמע מינה: בתר מעיקרא אזלינן! ומהדר: אמר רב ביבי בר אביי: דקא אזיל מיניה ומיניה, עד כאן שיטפא דתלמודא; ואי סלקא דעתך, דאגופא דברייתא פריך, - מקמי בעיא דרבה הוה ליה לאקשויי ולפרוקא בהכי; ועוד: מדהדר בתר דאקשי מחבל, ופריק, ואקשי והא כשבר דלי קתני, - מכלל דאתירוצא דחבל-קא מהדר, דאי אוקמא אדלי—הוה ניחא, וכן פירשו רבותינו בעלי התוספות ז"ל; ועוד: דאסיקנא בתר הכי: אמר רב ביבי בר אביי: דקא אזיל מיניה ומיניה, וכן העמידה ר"י אלפס ז"ל; כמנא

ט"ז. קפצו ממטה למעלה — משלמין חצי נזק; והוא שנתלה הגדי ונסרך, וקפץ הכלב; אבל נסרך הכלב, ודלג הגדי, בין מלמעלה למטה, בין ממטה למעלה, — חייבין נזק שלם; וכן תרנגול שדלג, בין מלמעלה למטה, בין מלמטה למעלה, — משלם נזק שלם:

מגדל עוז

דברי ר"מ מאירים: הכלב והגדי שקפצו: עד נזק שלם, פרק כיצד הרגל (דף כ"א): כלב שנטל וכו', ואם היה מגרר כו', עד הגדיש פטור; כתב הראב"ד ז"ל: דצרורות על ידי שנוי — מרביע נזק מיהא לא מיפטר, עד כאן לשונו; ואני אומר: דברי ר"מ ז"ל תלמוד ערוך הוא ומשנה שלמה, וכן פירשו רבותינו הראשונים נ"ע, אלא שצריכין תלמוד, והוא ששנינו פרק כיצד הרגל (דף כ"א ע"ב): הכלב שנטל את החררה, והלך לגדיש, אכל את החררה, והדליק הגדיש, על החררה—משלם נזק שלם, ועל הגדיש—משלם חצי נזק, עד כאן; ופירש רש"י ז"ל: על החררה—משלם נזק שלם, דהוי שן ברשות הניזק, ועל הגדיש—חצי נזק, מפרש בגמרא; וגרסינן עלה בגמרא דף כ"ב: אתמר ר"י אמר: אשו משום חציו, וריש לקיש אמר: אשו משום ממונו; ושקלינן וטרינן אטעמיה, עד דאקשי: תנן כלב שנטל את החררה כו', בשלמא למאן דאמר אשו משום חציו, חציו דכלב הן, פירוש דהוו להו צרורות, הילכך משלם חצי נזק, אלא למאן דאמר אשו משום ממונו-האי אשו לאו ממונא דבעל הכלב הוא, פירוש אלא דבעל החררה! ופרקינן: אמר לך ריש לקיש, הכא במאי עסקינן-דאדייה אדויי, דעל החררה משלם נזק שלם, ועל מקום גחלת-משלם חצי נזק, ועל הגדיש כלו — פטור, פירוש דאדייה אדויי שזרקו, והוא מגרר, שפירש ר"מ ז"ל; ופירש רש"י על מקום גחלת, מקום שנפלה גחלת — משלם חצי נזק, דצרורות הן, והכלב עשאן, ועל הגדיש כלו-פטור, דאשו משום ממונו, והאי לאו ממונא דבעל כלב הוא, אלא דבעל חררה, וצרורות—ליכא למימר, דהא ממקום גחלת ואילך—דלקה אש מאליה, ומ"ה אוקמא בדאדייה אדויי, דאי מנחה עם החררה כי אורחה, — לא

יז. כלב שנטל את החררה, והלך לו לגדיש, אם הניחה בגדיש, ואכל את החלה, והדליק את הגדיש — , על החלה, ועל מקום החררה – משלם נזק שלם, ועל שאר הגדיש – חצי נזק; ואם היה מגרר את החלה על הגדיש, והולך ושורף, — משלם על החררה נזק שלם, ועל מקום הגחלת – חצי נזק, ועל שאר הגדיש — פטור:

מגדל עוז

מאי למתני מתניתין חצי נזקא, דאמקום גחלת-נזק שלם מיחייב, דאורחיה הוא לטול החררה עם הגחלת, עד כאן לשון רש"י ז"ל; וזהו לשון ר"מ ז"ל אות באות; ועינך רואות: כי רש"י תירץ יפה קושיית הראב"ד, והנני מפרש בסוף בע"ה טעם למה פסק בזה כר"ל, ובתחלת הדין פסק כר"י דאסיקא, ור"י דאנחה אנוחי, דעל חררה ועל מקום גחלת—משלם נזק שלם, ועל הגדיש כלו-משלם חצי נזק, ופירש רש"י ז"ל דר"י דאמר משום חציו-מוקי לה בדאנחה כי אורחיה, דעל חררה נזק שלם, דשן הוא, ואמקום גחלת נזק שלם, דאורחיה הוא, ובידים עבד, ואגדיש כוליה— חצי נזק, דחציו דכלב הן, והיינו צרורות, עד כאן לשונו; הנה עיניך רואות: כי זה לשון ר"מ ז"ל בתחלת זאת הפיסקא אות באות, וכי דבריו תלמוד ערוך ומשנה שלמה, ואין בהן קושיא כלל; אלא אם כן תשאל: מה ראה לפסוק כר"י ברישא, ובסוף כריש לקיש? והתשובה בזה: כי אחר המשא ומתן—מסיק תלמודא: קרא ומתניתא מסייע לר"י, ובסוף שמעתין מסיק: דמאן דאית ליה משום חציו—היינו ר"י-אית ליה משום ממונו, דהיינו ר"ל, והא קמך: דמילתיה דר"י בדאנחה אנוחי, ומילתיה דר"ל מיפרשא בדאדייה אדויי, והרי זה כמאן דאמר: מר אמר חדא, ומר אמר חדא, ולא פליגי; תדע! דבתר כולה סוגייתא שיילינן: וכי מאחר דמאן דאית ליה משום חציו—אית ליה משום ממונו, מאי בינייהו? ומהדרינן: איכא בינייהו לחייבו בד' דברים; אלמא ליכא בינייהו אלא ד' דברים, וכל דדמי ליה, כלב וגמל, וכל הכי דשמעתין דפירש רש"י ז"ל, אבל בשאר דברים-דברי שניהם שוים, ולכך הביא ר"י אלפס ז"ל דברי שניהם, ומסקנות אלו שכתבתי, –

יח. במה דברים אמורים: בששמר בעל הגחלת את אשו, וסתם הדלת, ובא הכלב וחתר, ונטל את החררה מעל האש; אבל אם לא שמר אשו — בעל האש חייב על שריפת הגדיש, ובעל הכלב — חייב על אכילת החררה ועל מקומה:

יט. המשסה כלבו של חברו בחברו — פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים; ובעל הכלב — חייב חצי נזק, שכיון שהוא יודע שאם שסה את כלבו להזיק — נושך, — לא היה לו להניחו; ואם שסהו בעצמו — בעל הכלב פטור, שכל המשנה, ובא אחר ושנה בו, — פטור:

מגדל עוז

להשמיענו שזה דעתו, וכמוהו פסק ר״מ ז״ל, שחייב אדם לומר כלשון רבו: במה דברים אמורים בששמר בעל הגחלת את אשו כו׳, אבל אם לא שמר בעל האש כו׳, עד ועל מקומה: כתב הראב״ד ז״ל: בעל האש — כמי חייב, עד כאן לשונו: ואני אומר: זו מחלוקת ישנה היא בין הספרים והסופרים, כי בגמרא מתמה, על הא דקתני: ועל הגדיש משלם חצי נזק, — מאן חייב? בעל כלב, ולחייב בעל גחלת! ומהדר: בששמר גחלתו; ומתמה תו: אי הכי מאי בעי כלב התם? ומהדר בשחתר, עד כאן; וכן גרסת רש״י ז״ל, ור״מ ז״ל; ויס״ג «וליחייב כמי בעל גחלת» וכן גורסין רבותינו בעלי התוספות ז״ל, והיא גירסת ראב״ד ז״ל, וכולם דברי אלהים חיים, ויש להם פנים: המשסה כלבו של חברו וכו׳, פרק כילד הרגל וכדאוקימנא כל פטורי דנזיקין—פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים: ובעל הכלב חייב חצי נזק: כתב הראב״ד ז״ל: ואם מועד היא—נזק שלם משלם, עד כאן לשונו; ואני אומר: גם בזה אני רואה פנים לשניהם בגמרא, דקא בעי למפשטה מהתם, שהתינוקות כו׳, משמע דבתם קא מיירי, ומדקא בעי למידק: הא נגח—חייב, ודחי אביי: דילמא הא נגח — תם לא הוי, ובההיא נגיחה לא מיחייב, משמע דאפילו הוה מועד—לא מיחייב כלל, וכבר כתבתי כמה פעמים: כי ר״מ ז״ל אין לו

כ. שתי פרות ברשות הרבים, אחת רבוצה, ואחת מהלכת, ובעטה מהלכת ברבוצה — חייב חצי נזק, שאף על פי שדרכה להלך עליה, — אין דרכה לבעט בה:

פרק שלישי

א. הבהמה מועדת לאכול פירות, או ירקות, וכיוצא בהן; לפיכך אם נכנסה לרשות הניזק, ואכלה דברים שדרכה לאכלם, — משלם נזק שלם, שנאמר:[1] ובער בשדה אחר מיטב שדהו וגומר; ואם אכלתם ברשות הרבים — פטור, ואם נהנית — משלם מה שנהנית, לא מה שהזיקה:

ב. כיצד? נכנסה לרשות הניזק, ואכלה שומשמין או לוט, וכיוצא בהם — בשוה דינר, — משלם דינר; ואם אכלתן ברשות הרבים, ונהנית, — רואין אותן כאילו הם שעורים

[1] שמות כ״ב

מגדל עוז

עסק בחבור משנה תורה זה — אלא במה שהוא מפורש בתלמוד, אבל לא במה שנוכל לדקדק מן התלמוד: שכיון שהוא יודע, עד סוף הפרק, פרק כילד הרגל:

פרק שלישי

הבהמה מועדת כו׳, עד הואיל ולא נהנית פטור, בבא קמא פרק קמא (דף ט״ז) ופ״ב, ופרק הכונס (דף כ״ה), ממשמעות המשנה: אכלה אוכלין, עד שינוקו וכו׳, פרק כילד הרגל (דף י״ט): בהמה שהיתה עומדת וכו׳, ואם תפש הניזק כו׳, עד ברשותו אכלה: כתב הראב״ד ז״ל א״א: נראה דהכי גרים לה למלתא: מתגלגל מהו? היכי דמי? דקיימא ברשות היחיד, וקא מתגלגל ואתי מרשות הרבים לרשות היחיד; והיא מיושבת מן הגירסא שלנו, עד כאן לשונו; ואני אומר: אכתנו כן מנאכו כל

או עמיר, ומשלם דמי עמיר או דמי שעורים בזול:

ג. אכלה אוכלים הרעים לה, כגון שאכלה חטין, הואיל ולא נהנית — פטור; אכלה אוכלין שאין דרכה לאכלן, כגון שאכלה כסות או כלים, בין ברשות הניזק, בין ברשות הרבים, — משלם חצי נזק, שזה שנוי הוא, ודרך בני אדם להניח כליהם וכסותן ברשות הרבים, — עד שינוחו מעט:

ד. בהמה שהיתה עומדת ברשות הניזק, ותלשה פירות מרשות הרבים ואכלתן ברשות הניזק, — הרי הדבר ספק, לפיכך אינה משלמת אלא מה שנהנית; ואם תפש הניזק כמה שהזיקה — אין מוציאין מידו, שהרי ברשותו אכלה:

ה. כלב שנכנס לחצר, ונטל פת או בשר, והוציאן לרשות הרבים, או לחצר אחרת, ואכלה שם, מה שנהנה — משלם; אכלה בשדה של בעל החצר — משלם נזק שלם, כאילו אכלן בתוך החצר, שהרי ברשות הניזק אכל, וכן כל כיוצא בזה:

מגדל עוז

הגירסא שלנו בספרים הישרים והישנים, וכך קבלנו מרבותינו נ"ע בספרד ובצרפת, ועיקרה פרק כיצד הרגל גמרא מתניתן דכיצד השן מועדת כו': כלב שנכנס לחצר כו', עד מה שנהנית, פרק כיצד הרגל (דף כ"ט): חיה שנכנסה, עד שזהו דרכה, פרק כיצד הרגל (דף כ"א): אבל כלב שאכל כבשים כו', עד ומשלם חצי נזק, בבא קמא פרק קמא (דף ט"ו), ובכתובות פרק אלו נערות (דף מ"ו): כל שיש בו לחם, עד משלם מה שהזיקה, פרק כיצד הרגל: היתה מהלכת ברשות הרבים, עד כחצר הניזק הוא חשוב, בבבא קמא פרק כיצד הרגל, ופרק הכונס (דף כ"ה): בהמה שהוחלקה וכו', עד זו את זו, בבבא קמא פרק כיצד הרגל, ופרק הכונס (דף כ"ה וכ"ח): הוחלקה ונפלה כו', עד מותרת מאליה: כתב הראב"ד ז"ל א"א: האי פירושא — לא נהיר, אלא הכי פירושו: שאפילו נעל בפניה כראוי, ויצתה, ולא ידע היכי

ו. בהמה שאכלה אוכלין שאין דרכה לאכלן, אבל אוכלתן על ידי הדחק, כגון פרה שאכלה שעורים, וחמור שאכל כרשינין, או דגים, וחזיר שאכל חתיכת בשר, וכלב שלקק את השמן, וחתול שאכל תמרים, וכן כל כיוצא באלו, אם אכלה ברשות הניזק — משלם נזק שלם, וברשות הרבים — פטור, ואם נהנית משלם מה שנהנית:

ז. חיה שנכנסה לרשות הניזק, וטרפה ואכלה בהמה, או בשר, — משלם נזק שלם, שזהו דרכה; אבל כלב שאכל כבשים קטנים, או חתול שאכל תרנגולים גדולים, — הרי זה שנוי, ומשלם חצי נזק:

ח. סל שיש בו לחם, ונכנס חמור ושבר הסל, ואכל הלחם, — משלם על הסל ועל הלחם נזק שלם, שזה הוא דרכו; וכן שעיר עזים שראה לפת וביוצא בו, על פי החבית, ונסתבך בחבית, ואכל את הלפת, ושבר את החבית, — משלם על שניהם נזק שלם, כשם שדרכו לאכול — כך דרכו להתלות בכלים ולעלות כדי לאכול,

מגדל עוז

הלכה, — חייב, איבעי ליה למידע דהתם אזלא, עד כאן לשונו; ואני אומר: אף על פי שזו מחלוקת ישנה היא פרק הכונס לאן לדיר (דף כ"ח), בשמעתין דנפלה לגנה כו', דאסיקנא עלה: אמר רב פפא: לא תימא עד שתצא לדעת, ותחזור לדעת, אלא כיון שיצאה לדעת, אף על פי שחזרה שלא לדעת; מאי טעמא? דאמר ליה: כיון דילפא, כל אימת דמשתמטא — להתם רהטא, עד כאן; ופרש"י ז"ל: לא תימא עד שתצא לדעת, שידעו הבעלים שיצאתה; אף על פי שחזרה שלא לדעת, דנעל בפניה כראוי, דהשתא לא סגי לה בשמירה פחותה, דאמר ליה כיון דילפא כו'; עד כאן לשונו; וגם רבותינו בעלי התוספות ז"ל — כן פירשו, והוסיפו לפרש: דאף על פי דכל שן ורגל סגי להו בשמירה פחותה, דהיינו נעל בפניה כראוי, הכא — לא סגי להו בהם, וחייב, כדמפרש טעמא ואזיל, עד כאן לשונו; ומקנת המפרשים

וכן כל כיוצא בזה; אבל אם נכנס החמור ואכל את הלחם, ואחר כך שבר את הסל, על הלחם — משלם נזק שלם, ועל הסל חצי נזק, וכן כל כיוצא בזה:

ט. בהמה שאכלה מתוך הרחבה, בין דרך הליכתה, בין שעמדה ואכלה — משלם מה שנהנית, ואפילו חזרה על צדי הרחבה ואכלה מהן; אבל אם הניחה את הרחבה, והלכה ועמדה בצדי הרחבה ואכלה, — משלם מה שהזיקה; אכלה מפתח החנות — משלם מה שנהנית; מתוך החנות — משלם מה שהזיקה:

י. היתה מהלכת ברשות הרבים, ופשטה צוארה ואכלה מעל גבי חברתה, ואפילו עמדה — משלם מה שנהנית, שכן דרך הבהמות לאכול זו מעל גבי זו; ואם קפצה ואכלה על גבי חברתה — משלם מה שהזיקה, שגבי חברתה — כחצר הניזק הוא חשוב:

יא. בהמה שהוחלקה באבן, ונפלה לגנה, ונחבטה על גבי פירות וירקות, או שאכלה, — משלם

מגדל עוז

ז"ל תמהו על זה, דאם כן כל שרועה פעם אחת בשדה אחר - אינו פטור לעולם על אותו שדה, אלא כשנעל בפניה דלת — שיכולה לעמוד על כל רוח, ולעולם אינו פטור בענין אחר, במקום אחר, אלא פעם אחת, ומתוך כן הוצרכו לפרש כפירוש הראב"ד ז"ל; מכל מקום נראה לי פירוש ר"מ ז"ל, שהוא קרוב לפירוש רש"י ז"ל, שצריך לשמרה הוא בעצמו, אם רצה להפטר מאשר תזיק ביציאתה, ויגיד עליו רעו, דאמרינן בסמוך (דף כ"ח): בעי רבי ירמיה: ירדה כדרכה, והזיקה במי לידה מהו כו'? עד או דילמא הכא כולה בפשיעה היא, דכיון דקא חזי דקריבה למילד, אבעי ליה לנטורה, עד כאן; והכי נמי אבעי לנטורה כדי להפטר, ולא דמי לרועה בשדה, דכולה שדה — כחדא חשיב לה למרעי בה, אבל ערוגות גנה אביבי עלה מתרי טעמי, חדא: משום דבסימא רעיה דיליה משדות דעלמא, ועוד דרכיכא

מה שנהנית, אפילו הלכה מערוגה לערוגה, ואפילו נשארה שם כל היום כולו — אינו משלם אלא מה שנהנית; ומה הנאה יש לה בחביטה? שהרי מצאה מקום רך ולא נתרסקו אבריה; אבל אם ירדה כדרכה, ואכלה — משלם מה שהזיקה, ואפילו טנפה פירות במי לידה — משלם מה שהזיקה, מפני שתחלתו בפשיעה: וכן אם דחפתה חברתה, ונפלה, — משלם מה שהזיקה, מפני שהיה לו להעבירה אחת אחת, כדי שלא ידחפו זו את זו:

יב. הוחלקה ונפלה, ויצאת, וחזרה לגנה, אף על פי שחזרה שלא לדעת הבעלים, — משלם מה שהזיקה, מפני שהיה לו לשמרה שלא תחזור, שהדבר ידוע שכיון שידעה דרך הגנה — הרי היא חוזרת מאיליה:

יג. הקדר שהכנים קדרותיו לחצר בעל הבית — שלא ברשות, ושברתן בהמתו של בעל הבית — פטור; ואם הוזקה בהן — בעל הקדרות חייב; ואם הכנים ברשות — פטור; ואם קבל עליו בעל הבית לשמור את הקדרות — בעל הבית חייב:

מגדל עוז

לה למחבט בה, ורדופה למיזל להתם כיון דידעה: הקדר שהכניס קדרות כו׳, ואם הוזק בהן כו׳, ואם הכניס ברשות כו׳, עד בעל הבית חייב; כתב הראב״ד ז״ל א״א: אף על גב דהלכה כרבי, אפילו הכי כיון דברשות הוי — אקני ליה מקום בחצר, והויא לה חצר מיוחדת לבעל חצר לשוורים ולקדרות, ולזה לקדרות בלבד, כיון דאיתזיק ממילא — איהו דאזיק אנפשיה, ומשום הכי פטור, וכדאמרינן: שניהם ברשות, הוזקו זה בזה — פטורין, דאיבעי להו למיזל ולעיוני, עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר הלכה זו בבבא קמא פרק שור שנגח את הפרה, ומייתי לה נמי פרק כיצד הרגל בשמעתין דקדר, ורבו הדעות והסברות שם לפי ההלכה, ואם הראב״ד ז״ל בא בכאן להשמיענו דעתו — תבא עליו ברכה; אבל ר״מ ז״ל נהג כמנהגו בחבור הזה, ללכת דרך התלמוד בקצרה

יד. וכן אם הכניס פירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ואכלתם בהמתו של בעל הבית, — פטור; ואם הוחלקה בהן והוזקה — בעל הפירות חייב; ואם הכניס ברשות — פטור; ואם קבל עליו בעל הבית לשמור את הפירות — בעל הבית חייב; הכניסן שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל הבית, והוזקה באכילתן, — בעל הפירות פטור, מפני שהיה לה שלא תאכל; ואם הכניסן ברשות, והניחו בעלי החצר את זה שהרשוהו בחצר - לשמרו, ואכלתן בהמתו של בעל הבית, והוזקה באכילתן, — בעל הפירות חייב, שכיון שראה הבהמה אוכלת דברים המזיקין לה, והניחה — חייב, שהרי אין בעלי החצר מצווין שם להעביר הבהמה מהן; ומעשה באשה שנכנסה לאפות בתנור בבית שכנותיה, והניחוה, ונתעלמו, כדי שלא יביטו בה בעת לישתה ואפיתה, ובא עז של בעל הבית ואכל הבצק ומת, וחייבוה חכמים לשלם דמיו; וכן כל כיוצא בזה:

מגדל עוז

כלשון המשנה והגמרא, והניח הדקדוק והסברא, לפי שכללו: לעולם ילמד אדם לתלמידו דרך קצרה, ולכן קראו משנה תורה: וכן אם הכניס פירותיו כו׳, עד וכן כל כיוצא בזה, הכל פרק שור שנגח את הפרה, ופרק כיצד הרגל, ופרק הכונס צאן לדיר: המגדיש בתוך שדה חברו, עד ואף על פי שלא קבל עליו לשמור: כתב הראב"ד ז"ל: ודווקא בשומר את הגרנות, עד כאן לשונו; ואני אומר: איני יודע מה בא ללמדנו? שגם ר"מ ז"ל כתב כן, וזה לשונו: אף על פי שלא קבל לשמור, שהשומר בגרנות, כיון שאמר לו הגדש בכאן — כמי שאמר לו הגדש ואני אשמור לך הוא חשוב, עד כאן לשונו; והוא לשון הגמרא בבבא קמא פרק הכונס צאן לדיר (דף כ"ט ע"ב), גמרא מתניתין דהמגדיש בתוך שדה חברו כו׳, וגרסינן עלה לימא תנא דלא כרבי? דאי רבי, האמר: איני חייב עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור! ומהדרינן: אמר רב פפא: הכא בנטר בי דרי עסקינן, דכיון

טו. המגדיש בתוך שדה חברו שלא ברשות, ואכלתן בהמתו של בעל השדה — פטור; ואם הוחלקה בהן והוזקה — בעל הפירות חייב; אכלתן והוזקה באכילתן — פטור; ואם הגדיש ברשות, — בעל השדה חייב; אף על פי שלא קבל עליו לשמור, שהשומר בגרנות, כיון שאמר לו הגדש בכאן — כמי שאמר לו הגדש ואני אשמור לך — הוא חשוב:

פרק רביעי

א. הכונס צאן לדיר, ונעל בפניהן בדלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה, ויצאה והזיקה — פטור; ואם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה, או שהיו כותלי הדיר רעועין, הרי לא נעל בפניהם כראוי, ואם יצאת והזיקה — חייב; ואפילו חתרה ויצאת, ואפילו נפרצה מחיצה בלילה, או פרצוה ליסטים, — בעל הצאן חייב; היתה מחיצה בריאה, ונפרצה בלילה, או שפרצוה ליסטים, ויצאת והזיקה — פטור; הוציאוה ליסטים — חייבים:

מגדל עוז

דאמר ליה עייל וגדוש — עייל ואנטר קאמר ליה; וכן הביאה ר״י אלפאס ז״ל בה׳, להשמיענו שכן הלכה, ועיקר זאת ההלכה שם בפרק הכונס, ומייתי לה נמי פרק כיצד הרגל; ואולי בה׳ שהגיע ליד הראב״ד ז״ל — השמיט הסופר זה הלשון האחרון, שהעתקתי אני, ולכך כתב הראב״ד ז״ל זה בהשגות:

פרק רביעי

הכונס צאן לדיר כו׳, עד בעל הצאן חייב, בבבא קמא ריש פרק הכונס (דף נ״ה): היתה מחיצה בריאה, עד והזיקה הליסטים חייבין, פרק הכונס, ופרק קמא דבבא קמא:

ב. הפורץ גדר לפני בהמת חברו, ויצאת והזיקה, אם היה גדר חזק ובריא — חייב; ואם היה כותל רעוע — פטור בדיני אדם, וחייב בדיני שמים; וכן הנותן סם המות לפני בהמת חברו — פטור בדיני אדם, וחייב בדיני שמים:
ג. המעמיד בהמת חברו על גבי קמת חברו, — המעמיד חייב לשלם מה שהזיקה; וכן אם הבישה עד שהלכה

מגדל עוז

הפורץ גדר לפני בהמת חברו, עד וחייב בדיני שמים: כתב הראב"ד ז"ל א"א: זה שאמר חייב — לא ידענו מהו? אם על הכותל אמר, ל"ל למימר ויצתה והזיקה? ואם על הנזק אמר, אינו כן אלא אם כן הכישה, עד כאן לשונו; ואני אומר: כמה פעמים כתבתי בחבור הזה: כי ר"מ ז"ל — מחזר לכתוב לשון התלמוד, מכמה טעמים, וכן עשה בזה, דגרסינן לה ריש פרק הכונס (דף כ"ח ע"ב): תניא אמר רבי יהושע: ד' דברים העושה אותן—פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים, ואלו הן: הפורץ גדר בפני בהמת חברו כו'; ומהדרינן עלה: היכי דמי? אילימא בכותל בריא, — בדיני אדם נמי לחייב! אלא בכותל רעוע, עד כאן; ויפה עשה, שהרי לא בא הוא לפרש בחבור הזה, אלא לחבר בקצרה אורך הגמרא, ומה שיפרש כל אחד לשון הגמרא — יפרש על לשונו, אשר גם פעמים רבות ידע לבו, כי הפירושים רבו, והוא האמת, כי רש"י ז"ל פירש, הפורץ גדר וכו', ויצאה הבהמה וברחה, — בדיני אדם נמי לחייב מיהא אכותל, דהא בידים עבד, ואבהמה ליכא למימר, דהא תנן פרצוה ליסטים — פטור, עד כאן לשונו; ומקצת רבותינו בעלי התוספות ז"ל — פירשוה גם אבהמה, והא דלא מחייב במתניתן אף בהוציאוה ליסטים, אלא אם כן הכישוה, כדמוקי לה בגמרא, — תירצו: דהתם הוא להתחייב במה שהזיקה הבהמה לאחרים ביציאתה, והכא בדרבי יהושע במה שהוזקה בעצמה, או שנאבדה, דומיא דברחה שפרש"י ז"ל; ומקצתם פירשו: דבין אכותל, בין אבהמה — קאי, וכל חד וחד אדשייך ביה, ומשום הכי סתמיה, והכי נמי גרסינן לה: הפורץ גדר לפני בהמת חברו — אינו חייב לשלם

לקמת חברו, והזיקה, — זה שהכישה חייב:
ה. המוסר בהמתו לשומר חנם, או לנושא שכר, או לשוכר, או לשואל, — נכנסו תחת הבעלים, ואם הזיקה — חייב השומר; במה דברים אמורים: בזמן שלא שמרוה כלל, אבל אם שמרוה שמירה מעולה כראוי, ויצאת והזיקה —

מגדל עוז

מן הדין, ואין מן השמים מוחלין לו, עד שישלם, עד כאן; זה כלל כל הפירושין, ורבו על זה הדקדוקין בשיטות, ולכך תפס לשון הגמרא הכולל הכל; ולכך אין להשיגו בזה, שהרבה ראוי לשבחו, ולומר יישר כחו וכח כחו, שפירש מתניתין דהוציאוה ליסטים אף בהוזקה, ודרבי יהושע — הזיקה לאחרים, וכן פירש הסוגיא שעמה, בזה נסתלקה קושית הראב״ד ז״ל, וכי דייקת בה שפיר בלישניה, ומה שאכתוב לפני בג״ה, — משכחת לה קב ונקי; שוב מצאתי לחכמי לוני״ל, שהשיב להם על זאת וזה לשונו: תשובה: על הנזקין אמרתי, ולא על הכותל, וכן אמרוה החכמים על הנזק, שאילו היו דברי רבי יהושע בן לוי על הכותל, כמו שעלה על דעת מי שראיתי פירושו, — לא היה אומר: פורץ גדר לפני בהמת חברו, אלא הפורץ גדר חברו, מה ענין בהמה הכא? ועוד: שהביא התלמוד דברים אלו על משנה דהכונס צאן לדיר; ועוד: זה שהעמיד התלמוד דברי רבי יהושע, שאמר: הפורץ גדר לפני בהמת חברו — פטור בדיני אדם, וחייב בדיני שמים, — בכותל רעוע, אם על הכותל יאמר, וכי פורץ גדר רעוע, למה פטור מדיני אדם? וכי יעלה על לב אדם בעולם: שהשובר כלי שלם — חייב, והשובר כלי רעוע — פטור; אלא כך הדין: השובר כלי שלם וחזק — משלם דמי שלם, והשובר כלי רעוע — משלם דמי רעוע, וכן הסותר כותל חברו, ואם אכותל קאמר — משלם דמי הכותל שהפסיד בין שלם בין רעוע, וחייב בדיני אדם; ואם תאמר כותל זה הרעוע — עומד לסתירה הוא, ומלוה קא עביד; אמאי חייב בדיני שמים? אלא ודאי כל המפרש כך — נשתבש, ואין הדברים אמורים אלא לענין הבהמה, שיצאה מפרצה והזיקה, אם היה הגדר חזק ובריא — הפורץ חייב בנזקיה

השומרים פטורין, והבעלים חייבין, אפילו המיתה את האדם; שמרוה שמירה פחותה, אם שומר חנם הוא — פטור, ואם שומר שכיר, או שוכר, או שואל הוא — חייבין:

ה. הניחה בחמה, אפילו חתרה ויצאת והזיקה — חייב זה שהניחה שם, שכיון שהניחה בחמה, הרי היא מצטערת ובורחת, ועושה כל שאפשר לה לעשות:

מגדל עוז

בדיני אדם, ואם היה הכותל רעוע, שאינה משתמרת, — הפורץ פטור על זה הנזק שהזיקה הבהמה, וחייב בדיני שמים, שהרי גרם לבעלים לשלם, הואיל והכותל רעוע, כמו שבארנו, שאפילו חתרוה או פרצוה לסטים — בעל הגאן חייב, ואם לא פרץ, אפשר היה שלא תצא, ולא תזיק, ומפני זה חייב בדיני שמים; ונזה שהקשיתם על דבר זה — מן הליסטים שפרצו מחצית הדיר הבריאה, שאין חייבין בנזקיה, עד שיוליאוה, אבל אם יצתה מעצמה — פטורין! ודאי קושיא היא זאת, ושמא זאת הקושיא שבש המפרש, עד שהעמיד דבר זה בכותל עלמו, וזהו פירוקה: הפרש גדול יש בין ליסטים שפרצו הדיר, ובין חברו שפרץ לפני בהמתו, שהליסטים — כונתם לגנוב הבהמה, לפיכך כל זמן שלא הוליאוה מרשות הבעלים — לא נתחייבו, ולא נעשית ברשותם, ובעת שיוליאוה — נעשית ברשותם, ונתחייב בנזקיה, אבל אם הניחוה שם — הרי לא עשו הנזק שנתכוונו לו, שהוא הגניבה, ולפיכך פטורין; אבל הפורץ גדר חברו — אין כונתו לגנוב, ולא נתכוין אלא שתלא הבהמה ותזיק, ויתחייבו הבעלים בנזקיה, ולפיכך הוא חייב באותו נזק, כדין כל מזיק, וזהו הפרש בין לסטים, ובין פורץ בהמת חברו, והרי כל הדברים נכונין, ויוצאין על עיקרי הדינין, עד כאן לשון תשובתו אות באות; וכן הנותן סם כו', עד בדיני שמים, עיקרה פרק שור שנגח את הפרה (דף כ"ז), ור"י אלפס ז"ל חברה כאן אגב אלו, וגם ר"מ ז"ל עמד בשיטת רבותיו: המעמיד בהמת חברו וכו', וכן אם הכישה כו', עד שהכישה חייב; כתב הראב"ד ז"ל: וכ"ש קס לה באפה, עד כאן לשונו; ואני אומר: זו סברא היא, וגמרא, דכי הכישה-עשה בה מעשה,

ו מסר בהמתו לחרש שוטה וקטן, אף על פי שהיה השור קשור – הבעלים חייבין, שדרך השור וכיוצא בו –

מגדל עוז

וכי קם לה באפה — גרמא בעלמא היא, דהא כי תנן הוציאוה ליסטין חייבין — שיילינן עלה בגמרא: פשיטא! כיון דאפקוה-קמה להו ברשותיהו לכל מילי! ומהדרינן: לא צריכא דקמו להו באפה, פירוש: לא הוה פשיטא ליה, כי הא דאמר רבה אמר רב מתנה: המעמיד בהמת חברו על קמת חבירו - חייב וכו', אמר ליה (אביי) לרב יוסף: הכישה אמרת לן, ולסטים כמי הכישוה; פירש רש"י ז"ל: ואשמועינן מתניתין דהכישה במקל-זו היא משיכה, אלא פשיטא דהכישה מתחייב בה טפי מקם לה באפה, וכן כתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל; ואם הראב"ד ז"ל יש לו דעת אחרת-צריך להביא ראיה, ומדקאמרינן הכא לכל מילי, - מכלל דהכך—לאו לכל מילי, אלא כמו שכתבתי לדעת ר"מ ז"ל: המוסר בהמתו לשומר חנם כו', אבל אם שמרוה כו', שמרוה שמירה פחותה, עד חייבין: כתב הראב"ד ז"ל: לא מתוקמא הא, אלא בכדי שידע, כענין שאמרו בבור של ב' שותפין, ואפילו הכי לא מיחוור, דלא דמיא שמירת שומר דאית ליה זמן קצוב-עד כמה הוא חייב לשמרו, לשותפין - דכל חד וחד מיחייב בשמירתו לעולם, הילכך שומר-לעולם חייב, אם לא שמר כראוי, ואם שמרו כראוי ויצא והזיק — חזר השומר לחייבו בכדי שידע, ובעלים פטורין; אלא שיש לומר: לעולם אין הבעלים נפטרין מיד הניזק, והם ידונו עם השומר, ואם יש זמן לשמירתו-יחזרו הבעלים על השומר, ואם כלתה שמירתו - פטור, והבעלים חייבים, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכה זו בבבא קמא סוף פרק שור שנגח ד' וה', וכולה סוגיין—כרבינו משה ז"ל אזלא גמרא מתניתין דמסרו לשומר חנם כו', דגרסינן: תנו רבנן: ארבעה נכנסו תחת הבעלים, ואלו הן; שומר חנם, והשואל, נושא שכר, והשוכר, הרגו תמין — נהרגין ופטורין מן הכופר, מועדין—נהרגין, ומשלמין את הכופר, וחייבין להחזיר דמי שור לבעליו, חוץ משומר חנם; ושיילינן עלה: היכי דמי? אי דנטריה-

להתיר הקשר, ולצאת ולהזיק; אפילו שמרוה שמירה מעולה,

מגדל עוז

אפילו כולהו נמי לפטרי, ואי דלא נטריה-אפילו שומר חנם ליחייב! ומהדרינן: הכא במאי עסקינן: דנטריה שמירה פחותה, ולא נטריה שמירה מעולה, שומר חנם-כלתה לו שמירתו הנך — לא כלתה שמירתן, עד כאן; הנה למדנו ונראה בעינינו פשוט: שאפילו שמירה פחותה-- מיעלת לפטור שומר חנם; ומה שכתב עוד שנפטרין השומרים בשמירה מעולה - למדנוה גם כן בפשוט, מדקא מקשי תלמודא להדיא: היכי דמי? אי דנטריה—אפילו כולהו נמי לפטרי, מכלל דפשיטא ליה לתלמודא-שאין אחר שמירה מעולה כלום על השומרין, כי בכך כלתה שמירתן, שהרי שמר כדרך השומרין, ומאי הוה ליה למיעבד? וממילא שמעינן: דדוקא השומרין-הוא דמפטרי, אבל הבעלים מיהא אכתי חייבין, שהרי לא כלתה בכך שמירתן, דאף על גב דהויא שמירה לפטור השומרים, לא סגי ליה לפטור הבעלים, עד שיתחזקו בשמירתן יפה, וכדתנן שלהי פרק שור שנגח ד' וה' (דף מ"ה ע"ב), ומייתי לה פרק הגוזל עצים: קשרו בעליו במוסרה, ונעל בפניו כראוי, (ויצא והזיק), אחד תם, ואחד מועד, — חייב, דברי ר"מ; רבי יהודה אומר: תם חייב, ומועד - פטור, ולא ישמרנו בעליו, ושמור הוא זה; רבי אליעזר אומר: אין לו שמירה אלא סכין, עד כאן; ומיקמינן פלוגתייהו בקראי, וכדפירש רש"י ז"ל דג' מחלוקת בדבר, לר"מ-בשמירה פחותה חייב, (ובשמירה) מעולה פטור, ולרבי יהודה—בפחותה נמי פטור, ולר"א — במעולה נמי חייב, עד כאן לשונו; ובשילהי גמרא (דף מ"ו) פירקין - אמר אביי: היינו טעמא דר"א, כדתניא: רבי נתן אומר: מנין שלא יגדל אדם כלב רע בתוך ביתו, ולא יעמיד סולם רעוע בתוך ביתו? תלמוד לומר ולא תשים דמים בביתך, עד כאן, וכתב ר"י אלפס ז"ל: דאף על גב דקיימא לן כרבי נתן — לית הלכתא כרבי אליעזר, הלכך דלרבי אליעזר מהכא — פשו להו ר"מ ורבי יהודה— הלכה כרבי יהודה; וכן פסק רבינו משה ז"ל לפנינו, ריש פרק ז' של הלכות אלו, ולשון המשנה אות באות, ולפי

וחתרה ויצאת והזיקה, — הבעלים חייבים :

מגדל עוז

רבי אליעזר לענין חיוב תשלומין קאמר : דהוה דריש ולא ישמרנו — אין לו שימור אלא סכין, אף אם שמרו שמירה מעולה - חייב ; ורבותינו בעלי התוספות ז"ל פירשו, דאה"נ מעיקרא כי אמר הא מני רבי אליעזר היא - הוה קאי לענין חיוב תשלומין, אבל השתא דאוקימנא טעמא דרבי נתן — לא איירי לענין תשלומין, אלא לענין איסורא בעלמא קאמר, דאין לו דרך חסידות בשמירתו, אלא סכין ; אבל אם שמרו שמירה מעולה ויצא והזיק - פטור, מיהו בשמירה פחותה — לא סגי ליה ; וכן נראה לי מן הירושלמי, דגרסינן פרק שור שנגח ד' וה' : אמר רבי אליעזר : כל שמירה שאמרה תורה, אפילו הקיפו חומת ברזל — אין מעמידין אותו אלא בגופו, לפיכך רואין אותו, אם (היה) ראוי לשמירה — פטור, ואם לאו — חייב ; ולפי זה קאי רבי אליעזר כרבי נתן לאסורא, ולענין תשלומין כרבי יהודה, ולא נצטרך לדחוק כדברי ר"י אלפס ז"ל ; ומכל מקום לענין תשלומין, מן הדין - כולן שוין כדברי ר"מ ז"ל ; וגם מורי הרשב"א ז"ל כן הסכים : הניחה בחמה וכו', עד ועושה כל שאפשר לה לעשות, בבבא קמא פרק הכונס : מסר בהמתו לחרש שוטה וקטן, עד והזיקה הבעלים חייבין : כתב הראב"ד ז"ל : חיי ראשי, דבר זה — לא מצאתי לו שורש, כי מה שאמרו בור מכוסה, ושור קשור, שמסר לחרש שוטה וקטן שהוא חייב, — באינו קשור ואינו מכוסה כראוי עסקינן, וסומך על שמירת החרש, עד כאן לשונו : ואני אומר : עיקר הלכה זו פרק קמא דבבא קמא, גמרא מתניתין דכל שחבתי בשמירתו כו', תנו רבנן כל שחבתי בשמירתו - הכשרתי את נזקו, כיצד ? שור ובור שמסרן לחרש שוטה וקטן, (והזיקו), - חייב (לשלם), מה שאין כן באש ; ושקלינן וטרינן עלה : במאי עסקינן ? אילימא בשור קשור, ובור מכוסה, דכוותה גבי אש גחלת, מאי שנא הכא ? ומאי שנא הכא ? אלא לאו בשור מותר, ובור מגולה, דכוותה גבי אש שלהבת, מה שאין כן באש דפטור, והאמר ריש לקיש משמיה דחזקיה, לא שנו אלא שמסר לו גחלת, וליבה, אבל מסר לו שלהבת —

ז. מסר שורו לחמשה, ופשע בו אחד מהן, ויצא והזיק, אם אינו משתמר אלא בחמשתן, — זה שפשע בשמירתו חייב; ואם משתמר בשארן — אף אלו הנשארים חייבין:

ח. שאלו בחזקה תם, ונמצא מועד, אם ידע השואל שהוא נגחן — הבעלים משלמין חצי נזק, שבכל מקום שהוא

מגדל עוז

קייב , מ"ט ? דהא בריא היזיקה ; ומסיקנא : לעולם בשור קשור ובור מכוסה , ודכוותה גבי אש גחלת , ודקאמרת מאי שנא הכא ומאי שנא הכא , — שור דרכיה לנתוקי , בור דרכיה לנהורי , גחלת כמה דשביק ליה מיעמא עמיא ואזלא ; ופירשוה רבותינו בעלי התוספות מדעת רש"י ז"ל , בשור קשור כראוי , ובור מכוסה כראוי , דאי סלקא דעתך בשלא כראוי , אם כן מאי עבד? ומאי אהנו מעשיו דליפטר ? ועוד מאי קא מתמה תלמודא : דכוותה גבי אש שמסר לו גחלת ! דעל כרחין הכי פירושו : מאי שנא הכא ? ומאי שנא הכא ? דבין הכא , ובין הכא , - הוה לן למפטריה , מדהדר לאוקמה בשור מותר ובור מגולה , ודכוותה גבי אש שמסר לו שלהבת ; ומאי דמסיק טעמא משום דשור עביד לנתוקי כו' , - לאו ממילא קאמר , אלא על ידי החרש שוטה וקטן שמסרן להם , והם מהוסר דעתם ממשמשין בהן , ומיגרעא שמירתן מחמתיהו , דאי לאו איניהו — שפיר הוו מינטרי , כן כתב מורי הרשב"א ז"ל ; והו כר"מ שכתב כאן בענין קשור , וענין הבור שכתב רש"י ז"ל ; ואם הראב"ד ז"ל יש לו רוח אחרת , מכל מקום דברי ר"מ ז"ל נכונים : מסר שורו לחמשה עד הנשארין חייבין , בבבא קמא פרק קמא : שאלו בחזקת תם ונמצא מועד כו' , ואם לא ידע השואל שהוא נגחן , עד נזק שלם : כתב הראב"ד ז"ל : הא דלא כהלכתא , שאין זה הדין אלא בשתפסוהו בית דין , עד כאן לשונו ; ואני אומר : תמה אני אם יצא דבר זה מפי קולמוסו ? דהא כי דייקת בה בהא שמעתא , פרק שור שנגח ד' וה' (דף מ') , סוף גמרא מתניתין דשור של פקח שנגח לשור חרש-משכחת ברייתא מפורשת כלשון ר"מ ז"ל : תנו רבנן שאלו בחזקת תם , ונמצא מועד , — בעלים משלמין חצי נזק , ושואל משלם חצי נזק וכו' ; מקשה תלמודא : ואמאי ? כלומר : אמאי משלם ? לימא ליה :

הולך–הרי שם בעליו עליו, והשואל משלם חצי נזק, שאפילו היה תם (כשעלה בדעתו)– חצי נזק היה משלם, שהרי

מגדל עוז

תורא שאילי, אריא לא שאילי! ומהדר רב: הכא במאי עסקינן?- כגון שהכיר בו שהוא נגחן; והדר מקשי: ולימא ליה תם שאילי, מועד — לא שאילי! ופריק: משום דאמר ליה סוף סוף אי תם הוה — (לאו) פלגא נזקא בעית לשלומי, השתא נמי זיל שלים פלגא נזקא, וזהו כדברי ר״מ ז״ל בעקר הדין, וכטעמו, אות באות; ומה שהקשו בשם הראב״ד ז״ל — הם דקדוקי התלמוד דקאמר: ולימא ליה אי תם הוי — משתלם מגיפו! ומהדר: משום דאמר ליה: סוף סוף את לאו תורא בעי שלומי לדידי; והדר בעי: ולימא ליה אי תם הוי מודינא ומפטרנא, ואפילו למאן דאמר פלגא נזקא ממונא, לימא ליה אי תם הוה - מעריקנא ליה לאגמא; אלא הכא במאי עסקינן: כגון דקדים בי דינא ותפסוה; ומקשינן: א״ה בעלים אמאי משלמין חצי נזק? נימא ליה: (את) אתפסתיה לתוראי, בידא מאן דלא מצינא לאשתעויי דינא בהדיא! ומהדרינן: משום דאמר ליה: אי אהדריתיה ניהלך — לאו מינך הוו שקלי ליה; ומקשינן: ונימא ליה: אי אהדרתיה ניהלי — הוה מעריקנא ליה לאגמא! ומהדר: משום דאמר ליה: סוף סוף לאו מעליה הוו משתלמי, כלומר: ומאי נפקא לך מינה בשתפשוהו בית דין, הא לא מפסדת ולא מידי בהכי, דאפילו לא תפשוהו נמי מיחייבת לשלומי מן העליה; ומקשינן: הניחא היכא דאית ליה נכסי, היכא דלית ליה נכסי מאי איכא למימר? כלומר: טענה דבעלים — טענתא מעלייתא היא, אי אהדרתיה ניהלי — היה מעריקנא ליה לאגמא, והייתי נפטר, ואם כן הדרא קושיין לדוכתא — בעלים אמאי משלמין חצי נזק? ופריק: משום דאמר ליה: כי היכי דמשתעבדנא (לך) לדידך — הכי נמי משתעבדנא להאיך, כלומר: לניזק, שאתה חייב לו מפני נגיחת שורך מדרבי נתן, דאמר ר״ן, מנין לנושה בחברו מנה, וחברו בחברו, מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה? שנאמר ונתן לאשר אשם לו, פירוש: ומתרגמינן למאן דחב ליה, כלומר: וגם כי החזרתיו לו,

ידע שהוא נגחן; ואם לא ידע שהוא נגחן – אין השואל חייב כלום, והבעלים משלמין נזק שלם:

ט. שאלו כשהוא תם, והועד בבית השואל, והחזירו לבעליו – חוזר לתמותו, הואיל ונשתנית רשותו – בטלה העדה, והבעלים משלמין חצי נזק, והשואל פטור, שהרי החזירו:

י. שומר שקבל עליו שמירת גוף הבהמה בלבד, אבל לא שמירת נזקיה, והזיקה, – פטור מלשלם, והבעלים

מגדל עוז

כאילו החזרתיו אליך, ועכשיו שתפסוהו בית דין — אין לך עלי טענה לפטור עצמך מחצי נזק, מאחר שלא הודעתני שהיה מועד; דוק השתא מטעמא דבעלים, לטעמא דשואל, שהקשה דאי תם הוה מעריקנא ליה, דלאו טעמא משום בית דין, וכל שכן לדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל, שאמרו: שזה הטעם — אינו מועיל אלא להשמטה בעלמא, מעתה מאי נפקא לן מינה לענין דינא, בין תפסוהו בית דין, ללא תפסוהו? ואפילו הכוא טעמא גופיה – לא קאי אלא למאן דאמר פלגא נזקא ממונא, אבל למאן דאמר קנסא, וקיימא לן כותיה פרק קמא, — לא צריכין לאוקמה בשתפסיהו בית דין, דהא אית ליה טעמא אחרינא, דקאמרת: אי תם הוה — מודינא ומפטרנא, וכפירוש רבותינו בעלי התוספות ז"ל: הוה מודינא, קודם שיבאו עדים; הנה זה פשוט, ועיניך רואות, על כן אמרתי: כי לא יצא דבר זה מתחת קולמוסו, אלא אחד מן התלמידים, ותלה עצמו באילן גדול: נטלו כשהוא תם כו', עד שהרי החזירו, פרק שור שנגח ד' וה': שומר שקבל עליו שמירת וכו', קבל שמירת נזקיה וכו', עד עושין דין עם המזיק: כתב הראב"ד ז"ל: זה אינו מחוור, דמתחזי מגמרא: דמסתמא לא מקבל עליה שמירת נזקיה שהיא מזקת, דאמרינן בפרק קמא: ואם קבל עליו שמירה ביום – חייב; ואפשר דאיהו נמי הכי קאמר, שלא פירש שמירת נזקיה, עד כאן לשונו; ואני אומר: גם זה נראה לי שאינו לשונו, הא מימרא בעיא היא, מפרשא בבא קמא פרק קמא, ופרק ב', ופרק שור שנגח ד' וה';

חייבים ; קבל שמירת נזקיה , והזיקה, — חייב השומר ; ואם הוזקה — פטור , והבעלים עושים דין עם המזיק :

יא. מסר השומר לשומר אחר — השומר הראשון חייב לשלם לניזק , שהשומר שמסר לשומר — חייב ; והרי הניזק אומר לו : למה לא שמרת אתה בעצמך? ומסרת לאחר, שלם לי אתה, וכך ועשה דין עם השומר שמסרת לו אתה; מס׳ה השומר לבנו , או לבן ביתו , או למסעדו , — נכנסו תחת השומר וחייבים :

מגדל עוז

גם לשון הרמב״ן ז״ל מובן לכל , וזיל קרי ביה רב הוא : מסר השומר לשומר וכו׳ , עד שמסרת לו אתה : כתב הראב״ד ז״ל : כל זה אינו מחוור , אלא הניזק גובה מן השני , או מאיזה שירצה , ועד שאומר לשומר — יאמר לבעלים : למה לא שמרת אתה את שורך ; וחיי ראשי כל מה שכתב בזה - שלא לצורך הוא , דליכא למימר הכא : אין רצוני שיהא פקדוני ביד אחר , שהרי הבעלים אינם מפסידים כלום , עד כאן לשונו ; ואני אומר , אחת לאחת למצוא חשבון , מנא אמינא לי , מהא דתנן פרק שור שנגח ד׳ וה׳ (דף מ״ד ע״ב) : מסרו לשומר חנם , ולשואל ולנושא שכר , ולשוכר , (כולן) נכנסו תחת הבעלים כו׳ , כאשר כבר ביררתיה למעלה בס״ד לדברי הכל , מעתה השומר ראשון במקום בעלים קאי ; ובפרק קמא דבבא קמא (דף ט׳ ע״ב) גמרא מתניתין הבתי בתשלומי נזקו כו׳ , וקיימא לן כרבה דפליג עליה דרבי אליעזר ואמר שומר שמסר לשומר—חייב , ולא מבעיא שומר שכר שמסר לשומר חנם , דגרועי גרעיה לשמירתו , אלא אפילו שומר חנם שמסר לשומר שכר , דעלויי עלייה לשמירתו , - חייב , מאי טעמא? מצי אמר ליה : את מהימנת לי בשבועה , האיך לא מהימן לי בשבועה ; וכתבו רבותינו בעלי התוספות ז״ל : שכשמשלם — משלם לבעלים הראשונים , כדאמרינן בהמפקיד : דהלכה כרבי יוסי , דאמר : אין הלה עושה סחורה בפרתו של זה , וזהו פשוט ; ועוד אני אומר : דבמועד קא מיירי , שמשלם מן העלייה , ונפקא מינה לעידית של זה כבינונית של זה , דאי בתם , כיון דמגופו

יב. כל שומר שנתחייב לשלם, ואין לו, והיה המזיק תם, שהוא משלם חצי נזק מגופו, — הרי הניזק משתלם מן הבהמה שהזיקה, וישאר דמי מה שגבה הניזק — חוב על השומר לבעל הבהמה:

יג. כל בהמה שהזיקה פירות מחוברין — משערין מה שהזיקה בס', ומשלם זה שנתחייב לשלם, בין הבעלים, ובין השומרים; כיצד? הרי שאכלה בית סאה, שמין ס' בית סאה באותה השדה — כמה היה שוה? וכמה הוא שוה עתה, אחר שנפסד בו הבית סאה? ומשלם השאר; וכן אם אכלה קב או רובע, אפילו קלח אחד, שמין אותו בס':

יד. אבל פירות גמורין שאין צריכין לקרקע, — משלם דמי פירות גמורין בשוויהן, אם סאה — דמי סאה, ואם סאתים — דמי סאתים; הרי שאכל פירות דקל אחד, וכן הכוקט פירות דקל חברו, ואכל, אם היה דקל רומי וכיוצא בו, שאין התמרים שלו יפות, — משערין אותו בס' על גב הקרקע; ואם דקל פרסי וכיוצא בו הוא, שהתמרים שלו יפות ביותר, — משערין הדקל בפני עצמו: כמה היה שוה? וכמה הוא שוה עתה?:

מגדל עוז

משתלם, מאי נפקא ליה לניזק מינה? וכי דייקת בה שפיר — מסכתת דדברים מתוקים הם, ראוין למי שאמרן: מסרה השומר לבנו, או לבן ביתו, עד וחייבין כו', פרק הכונס (דף כ"ב ע"ב): כל שומר שנתחייב כו', עד לבעל הבהמה, הכי משמע פרק המניח את הכד (דף ל"ד ע"ב) גמרא מתניתין דשור שוה מאתים כו', דאוקמינן לדרבי יהודה לענין שמירה, ובשמעתין דלקמן אסיקנא לרבי ישמעאל דבעל חוב הוי; שוב מצאתי בתוספתא: מסרו לעבד ולאשה - פטורין, ומשלמין לאחר זמן; כיצד עושין להן בית דין? כותבין עליהם שטרי חוב, נתגרשה האשה ונשתחרר העבד-חייבין לשלם, עד כאן; ועבד ואשה הן שאמרין שאין להם, ומכאן פסקה לפי דעתי: כל הבהמה שהזיקה פירות כו', עד

פרק חמישי

א. בהמה שהיתה רועה, ופרשה ונכנסה בשדות ובכרמים, אף על פי שעדין לא הזיק – מתרין בבעליה ג' פעמים, אם לא שמר בהמתו, ולא מנעה מכרעות, – יש רשות לבעל השדה לשחטה שחיטה כשרה, ואומר לבעלים בואו ומכרו בשר שלכם, מפני שאסור לאדם להזיק, ולשלם מה שהזיק, אפילו לגרום הנזק – אסור:

ב. לפיכך אסרו חכמים לגדל בהמה דקה, וחיה דקה, בארץ ישראל, במקום השדות והכרמים; אלא ביערים ובמדברות שבארץ ישראל, ומגדלין בסוריא בכל מקום:

ג. עשרה תנאים התנה יהושע ובית דינו בשעה שחלק את הארץ, ואלו הן: (א) התנה שמרעין בהמה דקה ביערים, שאילניהן גסין; אבל אין מרעין שם בהמה גסה; וביער שאילניה דקים – אין מרעין בו – לא גסה ולא דקה, אלא מדעת בעליו; (ב) וכן התנה שיהיה כל אדם מותר ללקט עצים משדה חברו, והוא שיהיו עצים פחותים וקרובים להיות קוצים כגון הזמי והיגי, והוא שיהיו לחים ומחוברין, ובלבד שלא ישרש, אבל שאר עצים – אסור; (ג) וכן התנה שיהיה כל אדם מותר ללקט עשבים העולין מאיליהן בבכל

מגדל עוז

ואם כאתים דמי כאתים, פרק הכונס (דף נ"ה ע"ב): הרי שאכלה פירות דקל, עד סוף הפרק, פרק הכונס, ופרק שור שנגח את הפרה:

פרק חמישי

בהמה שהיתה רועה ופרשה וכו', עד אפילו לגרום הנזק אסור; כתב הראב"ד ז"ל א"א: דברים הללו לא נאמרו בגמרא, אלא בעיזי דשוקא שעומדות לשחיטה, ואין להם רועה, אבל במי שיש לו עדר של בהמות — אין שוחטין לו כל עדרו, אלא אם יזיק—

מקום, חוץ משדה תלתן שזרעה לבהמה; (ד) וכן התנה שיהיה אדם קוטם נטיעה בכל מקום חוץ מגרופיות של זית, ואינו קוטם מן האילנות אלא בזית כביצה, ובקנים ובגפנים — מן הפקק וכמעלה, ובשאר האילן — מתוכו של אילן, לא מחודו; וכשהתיר לקטום — לא התיר אלא מחדש, שאינו עושה פירות, אבל לא מישן שעושה פירות; ואינו קוטע אלא ממקום שאינו רואה פני חמה: (ה) וכן התנה שהמעין היוצא בתחלה, בני אותה העיר שיצא בגבולם — מסתפקין ממנו, אף על פי שאין עקרו בחלקם, ואין לאחרים להסתפק עמהם ממנו; (ו) וכן התנה שיהיה כל אדם מותר לצוד דגים מים טבריא, והוא שיצוד בחכה בלבד; אבל לא יפרוש קלע ויעמוד ספינה שם, אלא בני השבט שהגיע אותו הים בחלקם; (ז) וכן התנה שכל אדם שצריך לנקביו — מסתלק מן הדרך ונכנס אחורי הגדר שפגע בו, ונפנה שם, ואפילו בשדה מלאה כרכום; (ח) וכן התנה שכל התועה בין הכרמים וכיוצא בהן — מפסג ועולה, מפסג ויורד, עד שיצא לדרכו; (ט) וכן התנה שבזמן שירבה הטיט

מגדל עוז

לעולם ישלם בלא שום התראה, עד כאן לשונו; ואני אומר: תמה אני אם יצא דבר זה מפיו הקדוש? שהרי מעשים הם פרק כילד הרגל (דף כ״ג ע״ב), סוף גמרא מתניתן דהכלב שנטל כו׳, דגרסינן: הנהו עזי דבי תרבו, דהוו מפסדי ליה לרב יוסף, אמר ליה לאביי זיל לנעינהו, ויש״ג ז״ל: אימא להו (למרייהו), אמר להו אמאי איזל? דאי אזילנא אמרן לי לגדור מר גדירא במרעיה; ומקשי תלמודא: ואי גדר, מן דחייב רחמנא היכי משכחת לה? ויי״סג: אמר ליה ואי כו׳, ומהדר: משכחת לה בשתתרה, אי נמי דנפל גודא בליליא, עד כאן: ובתר הכי גרסינן: מתרינן במרייכהו תרי ותלתא זמני, אי נייתי — נייתי, ואי לא — (מייתינן טבח, ושחטינן לה, ואמרינן למריה תא) תיב אמסחתא, וקביל זוזך, עד כאן; וזה המעשה האמרון — פירשוהו רבותינו בעלי

בדרכי הרבים, או נקיעי מים. – יש לעוברי דרכים להסתלק לצדדי הדרכים, ומהלכין שם, אף על פי שהן מהלכין בדרך שיש לה בעלים. (י) וכן התנה שמת מצוה קונה מקומו, ונקבר במקום שימצא בו, והוא שלא יהא מוטל על המצר, ולא בתוך תחום המדינה, אבל אם נמצא על המצר, או שהיה בתוך התחום – מביאו לבית הקברות:

ד. שלמה תקן שיהיו עוברי דרכים מותרין בימות החמה – להלך בשבילין שבשדות שיש להן בעלים, עד שתרד רביעה שניה:

ה. ותקנות אלו – כולן היו נוהגות בכל מקום אפילו בחוצה לארץ:

ו. ומשירד הטל בבבל היה אסור להלך בשבילין שיש להן בעלים:

ז. אף על פי שאין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל – מותר לשהותה קודם לרגל שלשים יום, וקודם למשתה

מגדל עוז

התוספות ז"ל כדברי הראב"ד ז"ל, אבל המעשה הראשון – אין לנו לפרש אותו בכך, דהא דבי תרבו הוו דלא קיימי לשחיטה, דאי לא תימא הכי, אמאי איצטריך לאהדורי לאביי: שן דחייב רחמנא היכי משכחת לה? לימא ליה: לשחיטה קיימי! ועוד: במעשה השני, אמאי אצטרך לפרושי עזי דשוקא? לימא עזי סתם; ור"י אלפס ז"ל הביא השתי מעשים, ופריק כרב יוסף גם בראשון, וחזינן דאמר ליה זיל לנעינהו, כלומר: שינדה בעליהן, ואי לא אתרו בהו – משמתינן להו לאלתר, והא בבבל קיימי, ולא אסרו אלא בארץ ישראל, כדכתבינן לקמן בסמוך בסיעתא דשמיא; ועוד: דאפסדינהו לרב יוסף קאמר, ולא אמר דהוי מזקי ליה לרב יוסף, ולגדור מר גדירא באורעיה קאמר; אלא ודאי עזי דבי תרבו – רועות היו, והיו מתפשטות או עוברות פעמים על נכסי דרב יוסף, ואף על גב דאכתי לא אזקוה, אמר ליה לאביי זיל לנעינהו,

בנו שלשים יום; והטבח לוקח ושוחט, לוקח ומשהה, עד שישחוט מעט מעט, ובלבד שלא תצא ותרעה בעדר; אלא כל המשהה — משהה בתוך ביתו כדי שלא תזיק:

ח. וכבר עשו בבל כארץ ישראל — לאסור בה גדול בהמה דקה, וחיה דקה, מפני שהיו רוב השדות והכרמים שם באותם הימים — של ישראל:

ט. וכן אסרו חכמים לגדל חזירים בכל מקום. ולא את הכלב, אלא אם כן היה קשור בשלשלת: אבל מגדל הוא כלבים בעיר הסמוכה לספר; ביום — קושרו, ובלילה — מתירו; ואמרו חכמים: ארור מגדל כלבים וחזירים, מפני שהיזקן מרובה ומצוי:

י. רועה שעשה תשובה — אין מחייבין אותו למכור מיד, אלא מוכר על יד על יד; וכן מי שנפלו לו כלבים וחזירים בירושה — אין מחייבין אותו למכור מיד, אלא מוכר מעט מעט:

פרק ששי

א. אי זהו מועד? כל שהעידו בו ג׳ ימים, אבל אם נגח ביום א׳, או נשך, או רבץ, או בעט, או

מגדל עוז

מפני שאסור לגרום הזק, דהיינו הפסד דרב יוסף, וכדקיימא לן גרמא בנזקין — פטור אבל אסור; ועוד דגזיר בארץ ישראל שלא לגדל, מכלל דעבדי לאזוקי, והם דברי ר״מ ז״ל שאמר כלשון רבו, ואף כי ר״ח ז״ל פסק כאביי — איהו כרביה סבירא ליה, וזה דרך נכון: לפיכך אסרו חכמים, עד בכל מקום, בבא ראשונה במנחות פרק יש בקרבנות, ובבא שניה בבא קמא פרק מרובה דף ע״ט ופ׳ ופ״ג: עשרה תנאים התנה, עד סוף הפרק, הכל פרק מרובה:

פרק ששי

אי זהו מועד כו׳, עד העידו בו שלשה כתי עדים ביום אחד

נגף, אפילו מאה פעמים — אין זה מועד; העידו בו ג' כתי עדים ביום אחד — הרי זה ספק אם הועד? או לא הועד?:

ב. אין העדה אלא בפני הבעלים, ובפני בית דין, שנאמר:[1] והועד בבעליו, ואין העדה אלא בבית דין:

ג. שור של חרש שוטה וקטן, ומי שהוא במדינת הים שנגחו — פטורין: אבל בית דין מעמידין להם אפטרופוסין, ומעידין בהן בפני האפטרופוסין:

ד. הזיקו אחר שהועדו בפני אפטרופוסין, אם עדיין הוא תם — משלם חצי נזק מגופו, ואם הועד בו שלשה ימים, ואחר כך הזיק — משלם נזק שלם מן היפה שבנכסי אפטרופוסין; ולכשיגדלו היתומים — יעשו דין עם האפטרופוסין, וישלמו להן:

ה. שוורים שמשחקין בהן, ומלמדין אותן ליגח זה את זה, — אינם מועדים זה לזה, ואפילו המיתו את האדם —

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

וכו', עד או לא הועד: כתב הראב"ד ז"ל: שנגח שלשה פעמים, בג' ימים, עד כאן לשונו; ואני אומר עיקר הלכה זו פרק כיצד הרגל, ומייתי לה סוף הבא על יבמתו, ולא ידעתי מה בא הראב"ד לחדש בזה? כי רבותינו בעלי התוספות ז"ל כן פירשו, כיון דתלמודא דילן, וגם בירושלמי פסיק כרבי יהודה דמתניתין, וגם מכדור לשון ר"מ ז"ל כן משמע, ולא ראיתי חולק על זה; ואף על פי כן יישר כחו שפירש האמת: אין העדה אלא בפני הבעלים כו', עד אלא בבית דין, פרק כיצד הרגל: שור של חרש שוטה וקטן, עד ומעידים בהן בפני אפטרופסין, הזיקו אחר שהועדו בפני האפטרופוסין וכו', עד מגופו: כתב הראב"ד ז"ל: אני מפרש לכתם מתניתין דאין מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו, עד כאן לשונו; ואני אומר: אמת הוא ויפה עשה: שכן מעמיד התלמוד מתניתין שור שנגח ד' וכו', ומחלוקת ישנה רבה בפירוש זאת ההלכה, מימים ושנים — בין רש"י ז"ל והאחרונים, לכמה פנים; מכל מקום רואה אני דרך התלמידים: מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו, ואף על גב דרבא דחי

אינן חייבין מיתה, שנאמר: [1] וכי יגח, — לא שיגיחוהו:

ו. שור שהועד ונמכר, או ניתן במתנה, — חזר לתמותו, שהרשות שנשתנית — משנה דינו; אבל אם השאילו או מסרו לשומר — הרי הוא בחזקתו; וכן שור שהועד בפני אפטרופסין, ונתפקח החרש, ונשתפה השוטה, והגדיל הקטן, אף על פי שבטלו האפטרופסין — הרי הן מועדין בחזקתן, שהרי ברשות בעלים הן:

ז. בהמה שהועדה וחזרה בה מדבר שהועד לו, — חזרה לתמותה; כיצד? שור שהועד ליגח, וחזר שלא יגח, אף על פי שהוא נוגף — הרי זה תם לנגיחה; ומאימתי הוא חזרתו? עד שיהיו התנוקות ממשמשין בו, ואינו נוגח; וכן בשאר הדברים שהועד להן, עד שימשמשו בו, ולא יהיה עושה אותם:

ח. שור שהוא מועד למינו — הרי זה אינו מועד לשאינו מינו, הועד לאדם — אינו מועד לבהמה; הועד לקטנים — אינו מועד לגדולים; לפיכך אם הזיק את מין שהוא מועד לו — משלם נזק שלם, ואם הזיק לשאר המינין — משלם חצי נזק: היה מועד לשבתות — אינו מועד לימות החול, ואם

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

ומוקי לה: מעידין עליו בפני אפטרופסין, ומשוי ליה מועד, דאי הדר נגח — משלם נזק שלם מן העליה, מכל מקום שתם תלמודא לקמן, בההיא שמעתא — מהדר עלה, ומוקים מעמידין אפטרופוס לתם לגבות מגופו — תנאי היא, ומסיק לה כחכמים, דאמרי: מעמידין לתם אפטרופוס, ומעידים להם בפני אפטרופוס, ורבי יעקב הכי סבר לפי המסקנא, והיא נכון: ואם היעד בו שלשה ימים, עד וישלמו לכן, עיקר זאת ההלכה — פרק שור שנגח ד' וה' (דף ל"ט), ומייתי לה פרק קמא, ואוקמא דתבריה רבי עקיבא לגוזיה, והכי סלקא שפיר מההיא, שוורים שמשחקין בכן, ומלמדין אותן ליגח זה את זה — אינן מועדין לזה, ואפילו

הזיק בשבתות – משלם נזק שלם ; ובימות החול – משלם חצי נזק ; ומאימתי היא חזרותו ? משימשמשו התנוקות בו ביום שהוא מועד לו , ולא יהיה מזיק נזק שהועד לו :

ט. נגח שור היום ; וחמור למחר , וגמל ביום שלישי , – נעשה מועד לכל ; ראה שור היום ונגחו , ולמחר ראה שור ולא נגחו , וביום שלישי ראה שור ונגחו , וברביעי ראה שור ולא נגחו ; ובחמישי ראה שור ונגחו , ובששי ראה שור ולא נגחו , – נעשה מועד לסירוגין לשורים , וכן כל כיוצא בזה :

י. ראה שור היום ונגחו , ולמחר ראה חמור ולא נגחו , ובשלישי ראה סוס ונגחו , וברביעי ראה גמל ולא נגחו ,

מגדל עוז

המיתו אדם – אין חייבין מיתה , שנאמר כי יגח , ולא שיגיחוהו : כתב הראב"ד ז"ל א"א : ולמה לא ? ולהוי כשור שהיא מועד לשופרות ! ועוד : שכבר פסק למעלה : משסה כלבו של חברו בחברו – חייב בעל הכלב , ינד כאן לשונו : ואני אומר : תמה אני , אם קושיות אלו עמדו בפני הראב"ד , שהוא עוקר הריס , וטוחנן ! תדע : שהרי הלכה זו – עיקרה פרק שור שנגח ד' וה' (דף ל"ט דתנן : שור האצטדין – אינו חייב מיתה , שנאמר : כי יגח שור , ולא שיגיחוהו , אלמא מקראי מוכח לה , והוא כלשון ר"מ ז"ל ממש , ולפיכך אין תרעומת זה על ר"מ ז"ל , אלא על המשנה והגמרא והמקרא , וליתיה לסברא במקום קרא ; וגם ר"י אלפס ז"ל – הביא המשנה כפשוטה , להשמיענו שכן עיקר ההלכה , ועוד דבגמרא (דף מ' ע"ב) , כי בעי מהו לגבי מזבח ? אמר רב דכשר , ומפרש דטעמא : משום דאנוס , וקיימא לן בכל התורה כולה : דאנוס הוא , ורחמנא פטריה , וקיימא לן כותיה באיסורי , ואף על גב דשמואל פליג עליה ; ועוד : דרבא דהוא בתרא – כמי אמר הכי , ועוד : דתלמודא כמי מסיק הכי , דגרסינן בשלהי שמעתין (דף מ"א) : תניא כותיה דרבא : שור האצטדין – אינו חייב מיתה , וכשר (הוא) לגבי מזבח , מפני

ובחמישי ראה פרד ונגחו, ובששי ראה ערוד ולא נגחו, — נעשה מועד לסרוגין לכל, ואם נגח ביום שהוא מועד לו, אחר משלשת המינין שנגח בסרוגין — הרי זה מועד:

יא. נגח בט״ו לחודש זה, ובט״ז לחודש שני, ובי״ז לחודש שלישי — אינו מועד עד שישלש בדלוג; שמע קול שופר ונגח, קול שופר ונגח, קול שופר ונגח, — נעשה מועד לשופרות, וכן כל כיוצא בזה:

יב. נגח שלשה שוורים בשלשה ימים זה אחר זה, וברביעי נגח חמור, ובחמישי נגח גמל, או שנגח חמור וגמל בתחלה — בשני ימים זה אחר זה, ואחר כך נגח שלשה שוורים זה אחר זה, — הרי זה ספק אם הוא מועד לשוורים בלבד? או לשלשה המינין הוא מועד? וכן אם נגח בשלשה שבתות זו אחר זו, ובאחד בשבת, ובשני בשבת, או שנגח

מגדל עוז

שהוא כמעושה, עד כאן; וגם כן פסק הר״מ ז״ל פרק ד׳ מהלכות אסורי מזבח; אלמא תלמוד ערוך הוא, שהוא אנוס ומעושה; מעתה הגע עצמך לסברא גם אתה: מה דומה זה שהוא אנוס, למועד לשופרות דמנפשיה אזיל ונגח — כי שמע קול שופר? וכן נמי למשסה, כדאמרינן טעמא התם: כיון דידע ביה בכלביה, דכי משסה ליה ומשתסה מדעתיה, — אבעי ליה לנטוריה, אבל באנטדין אנוס ומעושה, כדפריכית, והא מילתא דפשיטא היא, ומשום הכי לא אתקפה ליה תלמודא: שור שהועד ונמכר כו׳, עד נעשה מועד לכל, פרק שור שנגח ד׳ וה׳: ראה שור היום ונגחו, עד סוף הפרק; כתב הראב״ד ז״ל: על כל בבא ובבא מהם: על בבא ראשון עד שיגח בסרוגין הרי זה מועד — כתב ובלבד שלא יגח מין אחד שתי פעמים זו אחר זו; ועל בבא שניה נגח ג׳ שוורים וכו׳, עד או לג׳ מינים הוא מועד — כתב אי נמי לכל המינין; ועל בבא שלישית וכן אם נגח בג׳ שבתות כו׳, עד הימים, — כתב: אי נמי לכל הימים: ואני אומר: הלכות אלו כולן — מסודרות ריש פרק שור שנגח ד׳ וה׳, ולפי לשון הגמרא

בחמישי בשבת, ובערב שבת, וביום השבת, ובשתי שבתות הבאות אחריה — הרי זה ספק, אם הוא מועד לשבתות בלבד? או לשלשת הימים, ששנים מהן חול?:

יג. וכל אלו הספיקות וכיוצא בהן — אין מחייבין בהן את המזיק, אלא חצי נזק, ואם תפש הניזק נזק שלם — אין מוציאין מידו:

פרק שביעי

א. שור שקשרו בעליו במוסרה, ונעל בפניו כראוי, ויצא והזיק, אם תם הוא — משלם חצי נזק; ואם היה מועד — פטור, שנאמר: [1] ולא ישמרנו, הא אם שמרו — פטור, ושמור הוא זה; וכן אם הזיק בדבר שהוא מועד לו מתחלתו, כגון שאכל דברים הראוים לו, או שבר ברגליו בדרך הלוכו — פטור מלשלם:

ב. היה מועד לקרן ימין, ואינו מועד לקרן שמאל, ויצא אחר ששמרו כראוי, ונגח בין בקרן ימין בין בשמאל, —

[1] שמות כ״א

מגדל עוז

יש פנים לשני הפנים, דגרסינן בהו: מועד לכל, ויש לפרשו לכל המינין והימים שהועד — כרבינו משה ז״ל, ויש לפרש כרבינו אברהם בן דוד ז״ל, וסרוגין דבבא ראשון — סעד לדברי רבינו משה ז״ל, מדלא נקט תרי; ולדברי הראב״ד, מאי דפריש — פריש, מאי דלא פריש - לא פריש, וכולם דברי אלהים חיים הם:

פרק שביעי

שור שקשרו בעליו במוסרה, עד פטור מלשלם, פרק שור שנגח ד׳ וה׳ (דף מ״ה), ופרק שור שנגח את הפרה. היה מועד לקרן ימין וכו׳, עד משלם חצי נזק: כתב הראב״ד ז״ל: מגיפו כרבי יהודה, עד כאן לשונו; ואני אומר: לא ידעתי מה בא לחדש? כי מאמר שכתב: חצי נזק, — פשיטא לן דמגיפו

משלם חצי נזק:

ג. בהמה שחבלה באדם, בין בכונה, בין שלא בכונה אם תמה היא – משלם חצי נזק מגופה; ואם מועדת היא – משלם נזק שלם; ופטור מן השבת, ומן הבשת, ומן הצער, ומן הרפוי; שד' דברים אלו - לא חייבה בהן תורה - אלא באדם שחבל בחברו, אבל בהמה שחבלה באדם – הרי זה כמי שהזיקה ממונו, שאינו חייב אלא חצי נזק בלבד; לפיכך שורו שבייש – פטור; ואם בייש הוא בעצמו – חייב, כמו שיתבאר; ושורו שחבל באביו או באמו, או שהדליק גדיש חברו בשבת, – חייב בנזקן, ואילו היה הוא בעצמו העושה זה – פטור מלשלם, כמו שיתבאר:

ד. המכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, ונגחו שורו של בעל הבית, או נשכו כלבו, – פטור; ואם נגח הוא שור של בעל הבית, אם היה תם – משלם חצי נזק; ואם היה מועד – משלם נזק שלם, כדין הנוגח ברשות הרבים:

ה. נפל לבור שבחצר זה, והבאיש את מימיו, אם הבאיש את מימיו מיד בשעת נפילה – חייב בנזקי המים, ואם

מגדל עוז

משלם, וכמו שכתב למעלה: חצי נזק — מגופו, ונזק שלם — מן העליה, ואי כרבי יהודה — נמי פשיטא, דהא בשלהי פרק שור שנגח ד' וה' — אמרה רבו, ואוקמה כרבי יהודה: בהמה שחבלה כו', עד משלם נזק שלם, פרק המניח (דף ל"ה): ופטור מן השבת כו', עד כמו שיתבאר, פרק החובל, ופרק המניח, והבאור — פרק א' דהלכות חובל ומזיק: ושורו שחבל באביו כו', עד כמו שיתבאר, פרק המניח, והבאור — פרק ד' דהלכות חובל ומזיק: המכנים שור לחצר וכו', עד כדין הנוגח ברשות הרבים, פרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ז ומ"ח): נפל לבור כו', והמים הרי הן כנכסים, עד כמו שיתבאר, כתב הראב"ד ז"ל א"א:

אחר זמן – פטור ; שהרי נעשה השור תקלה בבור , והמים הרי הן ככלים , ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים ; ואם הכנים ברשות – בעל השור פטור ; ואם קבל עליו בעל הבית לשמור – הרי הוא חייב בנזק השור שנפל לבור :

ו. הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות , והזיק את בעל הבית , או שהוזק בו בעל הבית , או שחפר בחצר בורות שיחין ומערות – בעל השור חייב בנזקי חצר , ובעל חצר – חייב בנזקי הבור , שהרי עליו לסתמו :

ז. הזיק בעל הבית את השור , אם הזיקו שלא לדעת – פטור , שהרי אומר לו : למה נכנסת שלא ברשות ? שלא ידעתי עד ששגגתי בך ; ואם הזיקו לדעת – חייב נזק שלם , מפני שיש לו רשות להוציאו מרשותו , אבל להזיקו –

מגדל עוז

לא ידעתי למה פטור אלא בנגיחה , ולא בהבאשת מימיו ? שהרי כחצר השותפים הוא ! ולא עוד אלא דלגבי מי הבור — חצר הניזק הוא , שהרי יש רשות לבעל החצר בחצר לשוורים ולפירות , ולזה אינו אלא לשוורים , עד כאן לשונו ; ואני אומר : אטו דידיה הוא ? או מנפשיה אמרה ? מתניתין היא פרק שור שנגח את הפרה , דרבא אמרה , דתנן התם (דף מ״ז ע״ב) : נפל לבור והבאיש את מימיו , — חייב ; וגרסינן עלה בגמרא (דף מ״ח ע״ב) : אמר רבא : לא שנו אלא שהבאיש בשעת נפילה , אבל לאחר נפילה — פטור , מאי טעמא ? הוי שור בור , ומים כלים , ולא מצינו בור שחייב בו את הכלים ; ושיילינן : הניחא לשמואל דאמר כל תקלה — בור הוא , אלא לרב : דאמר : עד שמפקיר ליה , מאי איכא למימר ? ומסיק : אלא וכו׳ , אמר רבא : לא שנו אלא שהבאיש מגופו , אבל הבאיש מריחו — פטור , מאי טעמא גרמא בעלמא הוא , וגרמא בעלמא פטור , עד כאן ; וקיימא לן הלכה כרבא דהוא בתרא ; ועוד : דהא ליכא מאן דפליג עליה , וקיימא לן הלכתא כשמואל בדיני , וכל שכן בהא , בהא אפילו רב מודה בה , ולא קא שאיל תלמודא אליביה אלא

ין לו רשות:

ח. שמין לנזקין, כיצד? הרי ששבר כלי של חברו, בין הוא, בין בהמתו, — אין אומרים למזיק: קח אתה הכלי שבור, ושלם לזה דמי הכלי; אלא אומדין: כמה פחת כלי מדמיו? ונותן לו כל הפחת, — אם המזיק מועד, או חצי הפחת — אם היה תם, שנאמר: [1] והמת יהיה לו, — ניזק, פחת הנבלה — של ניזק, ושבח הנבלה — חולקין אותו הניזק והמזיק:

ט. כיצד? שור שוה מאתים שנגחוהו ומת, והרי הנבלה שוה בשעת מיתה מאה, ובשעת העמדה בדין פחתה, הרי שוה פ', — אין המזיק משלם אלא מאה, אם היה מועד; אם היה תם — משלם לו נ' מגופו:

. השביחה הנבלה, והרי היא שוה בשעת העמדה בדין מאה וכ', — הרי המזיק משלם לו צ', — אם היה מועד;

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

אוקמא כדברי הכל; וכן כתב מורי הרשב"א ז"ל: שהבאים בשעת נפילה, כלומר: שהיה מלוכלך, ואי נמי שעכרן ברפש ם נפילתו, הניחא לשמואל כו', ואף על גב דקיימא לן כשמואל, אפילו הכא מבעיא לן אי כשמואל בלחוד אמרה? או ככולי עלמא? ואמרי ליה: ככולי עלמא אמרה, וכשהבאיש מגופו, אבל מריחו — אפילו רב דמחייב משום ממונו פטור, דליכה אלא גרמא בנזקין, עד כאן; ומה שהקשה הראב"ד אגר השותפין הוא! ויש לומר דהכניס שורו לחצר בעל הבית קתני, ולכך נהר "מ ז"ל שכתב: לאותו חצר, ובשלא ברשות נמי מיירי, והכי משמע כולה סוגיין הכא, ופרק המניח, דקא מייתי לה, וגם סדור דבריו של ר"ס ז"ל כך הוא, שהרי לאח"כ כתב: ואם הכניס ברשות כו', כדכתיבנא בס"ד; מעתה תמה על עצמך: במה עשית חצר השותפין? הרי לא השאילו לו לכלום, ושלא ברשותו הכניסו, ולא קבל עליו לשמור; וממילא ניסא מה ששאל למה

ואם היה תם – משלם מ"ה מגופו, וזהו שנאמר: [1] וגם את המת יחצון – (שבח המת יחצון):

יא. שור שוה מאתים שנגח שור שוה מאתים, והפחיתו נ', ובשעת העמדה בדין השביח הניזק, והרי הוא שוה ת' זוז, ואלולי הנגיחה שהפחיתו – היה שוה ח' מאות, בין שפטמו, בין ששבח מאליו, – אין נותן אלא כשעת הנזק; כחש מחמת המכה בשעת העמדה בדין, והרי הפחת שוה מאה, – נותן לו כשעת העמדה בדין:

יב. השביח המזיק בשעת העמדה בדין, אם מחמת שפטמו שבח – אינו משתלם ממנו – אלא מה שהיה שוה בשעה שהזיק; ואם מחמת עצמו השביח – משתלם חצי נזק ממנו כלו כשעת העמדה בדין:

יג. על המזיק לטרוח בנבלה, עד שממציא אותה לניזק; כיצד? כגון שנפל השור לבור ומת, – מעלה הנבלה מן

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

פטיר, כי התלמוד נותן טעמו לרבא, ולמתניתין, ולשמואל; ואחרי שובי נחמתי, על כן אמרתי: הרבה ראה לבו של ראב"ד ז"ל חכמה ודעת, לכן אמר לבי, כי השומע לא הבין, או הסופר מלשון ההשגות טעה בספור דברי ר"מ ז"ל, שהיה לו לכתוב כל הפיסקא לגמרי, וז"ל בסמוך: ואם הכניס ברשות — בעל השור פטור, עד כאן לשונו; ועל פטור זה הקשה ראב"ד ז"ל מפלפולו, מה שהעתקתי, והן קושיות אמתיות, נראות לעיני כל משכיל; ומכל מקום כי מעיינת בהן שפיר בשמעתין דמן ריש פירקא, ועד כאן—משכחת להו לרבנן קמאי בעלי התוספות ז"ל, והבאים אחריהם נ"ע, דאקשוה, ופרקוה, וגם בירושלמי, דאנן פסקינן הלכה כרבי דאמר בכולן פטור, עד שיקבל עליו לשמור, וסבירא ליה: כי בשהכניס שורו ברשות, ולא קבל עליו אחריות — הנה היא כאילו התנה להדיא: שלא יהא אחד מהן חייב בנזק חברו, ואם כן נגח שור של זה לזה, ומהאי טעמא

הבור, ונותנה לניזק, ואחר כך שמין לו פחת נבלה, שנאמר: [1] כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו, מלמד: שהוא חייב להשיב את הנבלה, ואת הפחת שפחתה מן החי לניזק, ואם היה תם - חצי הפחת, כמו שבארנו:

פרק שמיני

א. שור של ישראל שנגח שור של הקדש, או שור של הקדש שנגח שור של ישראל, — פטור, שנאמר: [2] שור רעהו; וכל הקדשים שחייבין בהן מעילה— אין בהן דין נזקין; ופסולי המוקדשין יש עליהם דין נזקין, בין שהזיקו בין שהוזקו, שהרי יצאו לפדיון ולהיותם חולין:

[1] שמות כ"א [2] שם

מגדל עוז

ניחא ליה בכולה שמעתין, שורו של בעל הבית, כי נגח לשור המכניס, דאם לא כן אמאי פטור? לחייב, מידי דהוה אחצר השותפין, דחייב בעל הקרן לכולא עלמא, דהא לא מצי למימר ליה: תירך ברשותי מאי בעי? כיון שהכניס ברשות, דנהי דבסתמא לא קביל עליה נטירותא לרבי, מכל מקום לא מצי למימר ליה הכי; ועוד אני רואה סתם התלמוד דקאמר בשמעתין להדיא: והני מילי דלא ידע ביה, אבל ידע ביה-חייב, והיא הלכה פסוקה, וגם ר"מ ז"ל פסק בסמוך תוך הפרק, והוא הנכון; ומה שיעד ר"מ ז"ל לבארו—היא פי"ג לפנינו: הכניס שורו לחצר, עד אין לו רשות, פרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ח): שמין לנזקין, עד לניזק, פרק קמא דנזיקין (דף י' וי"א): פחת הנבלה של הניזק כו', עד בשעת העמדה בדין, הכל פרק המניח (דף ל"ד): על המזיק לטרוח בנבלה כו', עד סוף הפרק, פרק קמא דנזיקין, והבאור - תוך זה הפרק:

פרק שמיני

שור של ישראל שנגח כו', עד שנאמר שור רעהו, פרק קמא דנזקין (דף ו'), ובמסכת שבועות פרק שבועת הדיינין

ב. שלמים שהזיקו – גובה מבשרם, ואינו גובה מן הבשר כנגד אמוריהן, שהאמורים של קדשים קלים – מועלין בהן, כמו שבארנו בהלכות מעילה; וכן תודה שהזיקה – גובה מבשרה, ואינו גובה מן הלחם הבא עמה, שאין הלחם מכלל בשר:

ג. וכיצד גובה? שיאכל הניזק וחבורתו מן הבשר בקדושה, כנגד חצי נזק שלו; וכיצד אינה גובה כנגד האמורין? שאם היה לו לגבות בחצי נזקו שוה דינר, והיה כל הבשר עם האמורין – שוה ב׳ דינרים, והבשר בלא אמורין – שוה דינר וחצי, – אינו גובה שני שלישי הבשר, אלא חצי הבשר בלבד:

ד. וכן שור הפקר שהזיק – פטור: שנאמר: [1] שור רעהו – עד שיהיו הנכסים מיוחדין לבעלים; כיצד? שור הפקר שנגח, וקודם שיתפוס אותו הניזק – בא אחר וזכה בו, – הרי זה פטור; ולא עוד, אלא שור המיוחד לבעלים שהזיק, ואחר שהזיק הקדישו או הפקירו, – הרי זה פטור, עד שיהיו לו בעלים בשעת הזקו, ובשעת העמדה בדין:

ו. שור תם שהזיק, אם מכרו המזיק עד שלא עמד בדין, אף על פי שהוא מכור – הרי הניזק גובה הימנו, וחוזר הלוקח וגובה מן המזיק שמכר לו, שכיון שנגח – קול יש לו, ולא היה לו ללוקח לקחת עד שיגבה הניזק:

ז. הקדישו המזיק הרי זה מוקדש, כדי שלא יאמרו הקדש יוצא בלא פדיון: שחטו – גובה מבשרו; נתנו במתנה –

[1] שמות כ״א

מגדל עוז

(דף מ״ג) : וכל הקדשים שחייבים עליהם, עד ולהיותן חולין, פרק קמא דנזיקין : שלמים שהזיקו, עד כמו שבארנו בהלכות מעילה, עיקר ההלכה — פרק קמא דנזיקין, והבאור — ריש פרק ב׳ דהלכות מעילה : וכן תודה שהזיקה וכו׳, עד ולא חצי הבשר בלבד, פרק קמא דנזיקין : וכן שור ההפקר שהזיק, עד

מה שעשה עשוי, ויגבה הניזק ממנו:

ח. הזיק ועמד בדין, ואחר כך מכרו, — אינו מכור; הקדישו — אינו מוקדש; נתנו במתנה — לא עשה ולא כלום; קדמו בעלי חובות של מזיק ותפסוהו, בין שחב עד שלא הזיק, בין הזיק עד שלא חב, — לא זכו, אלא הניזק גובה ממנו, שאפילו היה של בעלי חובות מתחלה והזיק, — הרי זה גובה מגופו:

ט. מועד שהזיק, בין עמד בדין, בין שלא עמד בדין, והקדישו או מכרו, או נתנו במתנה, או שחטו, — מה שעשה עשוי; קדמו בעלי חובות והנהיגוהו, בין חב עד שלא הזיק, בין הזיק עד שלא חב — זכו בו; לפי שאין משתלם הניזק אלא מן המעולה שבנכסי המזיק, והרי כל נכסיו — משועבדין לנזק זה:

י. כשבית דין נזקקין לגבות הניזק מנכסי המזיק — גובין מן המטלטלין תחלה; ואם לא היו לו מטלטלין כלל, או שלא היו לו מטלטלים כנגד כל הנזק, — גובין השאר מן הקרקע המעולה שבנכסי המזיק: וכל זמן שימצאו מטלטלין, ואפילו סובין — אין נזקקין לקרקע:

יא. מת המזיק קודם שישלם — אין בית דין נזקקין למטלטלין של יתומים, אלא לקרקע, וגובין לניזק מן הזבורית מפני שהניזק נעשה כבעל חוב, והמטלטלין - אינן משועבדים לבעל חוב; ואם תפס הניזק המטלטלין בחיי המזיק — גובין לו מהם לאחר מותו:

מגדל עוז

ובשעת העמדה בדין, פרק קמא דנזיקין, ופרק ד' וה': שור תם שהזיק, עד משועבדים לנזק זה, פרק המניח (דף ל"ג): כשבית דין נזקקין כו', עד גובין לו מהן אחר מותו, פרק קמא דנזיקין (דף י"ט), ופרק הנזקין בגטין (דף מ' ומ"א): כבר

יב. כבר תקנו הגאונים: לגבות בעל חוב מן המטלטלין; ופשטה תקנה זו בכל בתי דינין; לפיכך מגבין הנזקין מן המטלטלין של יתומים; ואם לא הניח מטלטלין — גובין לו מן הזבורית, שכל הבא להפרע מנכסי יתומים — לא יפרע אלא מן הזבורית, כמו שבארנו:

יג. אין הנזקין משתלמין, ואין חייבין בכופר, ואין הבהמה נהרגת — אלא בראיה ברורה, ובעדים הכשרים להעיד, שלא תאמר "הואיל ואין מצוין באורות הסוסים, וברפת הבקר, וגדרות צאן — אלא העבדים והרועים וכיוצא בהן, אם העידו: שבהמה זו הזיקה את זו, — שומעין להם, ואם העידו קטנים או נשים: שאדם זה חבל את זה, או העידו בשאר נזקין — סומכין עליהן" — אין הדבר כן, אלא אין

מגדל עוז

תקנו הגאונים כו', עד כמו שיתבאר, זה מפורסם, ור"י אלפס ז"ל כתב כן בהלכות בגטין פרק הנזקין, וכמה מקומות; ומה שיעד לבאר — הוא פרק ט"ו דהלכות מלוה ולוה: אין הנזקין משתלמין וכו', עד לשלם, כתב הראב"ד ז"ל א"א: לא בא למעט אלא עדים פסולים, אבל על פי עצמו — חייב בנזק וכופר, אלא שאינו נהרג על פי עצמו, עד כאן לשונו; ואני אומר: מודה בקנס פטור, ואין אדם משים עצמו רשע, ואין אדם מת על פי עצמו, אין מקומן כאן, ורובן מפורשין פרק קמא דסנהדרין, וגם ר"מ ז"ל פירשן כולן במקומן, וכן תשלומי הנזקין בעדים ברורים מצאתיו גם בשאר דברים, — בירושלמי דפרק קמא דסנהדרין (דף י"ט ע"ב) גמרא מתניתין דכמיתת הבעלים כך מיתת השור כו', דגרסינן התם: אגנטס הגמון שאל לרבי יוחנן בן זכאי: השור (מדוע) יסקל וגם בעליו יומת? אמר ליה: שותף (של) ליסטים — כליסטים; וכשיצא, אמרו לו תלמידיו: רבי לזה דחית בקנה, לנו מה אתה משיב? אמר להם כתיב השור יסקל וגם בעליו יומת, כמיתת הבעלים — כך מיתת השור, הקיש מיתת הבעלים למיתת השור, מה (מיתת בעלים

מחייבים לעולם ממון על פי עדים, עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדיות, ויעידו, ויחייבו בית דין המזיק לשלם:

יד. שור שהיה רועה על גבי הנהר, ונמצא שור הרוג בצדו, אף על פי שזה מנוגח, וזה מועד ליגח, זה מנושך, וזה מועד לישך, – אין אומרים: בידוע שזה נשכו, וזה נגחו, ואפילו גמל האוחר בין הגמלים, ונמצא (גמל) הרוג בצדו, – אין אומרים: בידוע שזה הרגו, עד שראוהו עדים כשרים:

פרק תשיעי

א. **בהמה** מעוברת שהזיקה, – גובה חצי נזק ממנה ומולדה, מפני שהוא מגופה; אבל תרנגולת שהזיקה – אינו גובה מביצתה, מפני שהביצה אינה מגופה; אבל מובדלת ומופרשת ממנה:

ב. מעוברת שנגחה, ונמצא ולדה בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה, או אחר שנגחה ילדה, – משלם חצי נזק מן הפרה, ואינו גובה מן הולד כלום, עד שיביא

מגדל עוז

בדריסה וחקירה בכ"ג, א"ק) מיתת השור בדריסה ובחקירה וכו', עד כאן; ומכאן חברה ר"מ ז"ל בדברים שהומים; שוב מצאתי לרש"י ז"ל שפירש בסנהדרין פרק ד' מיתות, סוף גמרא מתניתין דהבא על זכר ועל בהמה כו', גבי הא דמסיק תלמודא: דחס רחמנא עלה כו', ופירש רש"י ז"ל: כמיתת הבעלים כך מיתת השור, בעדים והתראה: שור שהיה רועה כו', עד שזה נשכו וזה נגחו, בבא בתרא פרק המוכר פירות (דף צ"ג), ובשבועת העדות (דף ל"ד): אפילו גמל האוחר וכו', עד סוף הפרק, בסנהדרין פרק אחד דיני ממונות דף ל"ז:

פרק תשיעי

בהמה מעוברת וכו', עד של בעל הולד, הכל פרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ז): שור שהיה רודף, עד ואשלם

ראיה שבשעה שנגחה – היתה מעוברת, שהמוציא מחברו – עליו להביא הראיה:

ג. שור שנגח פרה מעוברת, ונמצא עוברה נופל בצדה, ואין ידוע אם עד שלא נגחה הפילה, או מחמת נגיחה הפילה, – משלם נזק הפרה, ואינו משלם נזק הולד, שהמוציא מחברו – עליו הראיה:

ד. נגח פרה מעוברת והפילה, – אין שמין פחת פרה בפני עצמה, ופחת הולד בפני עצמו; אלא שמין כמה היתה הפרה שוה כשהיתה מעוברת ובריאה, וכמה היא שוה עכשיו, היא והנפל שלה, ומשלם הפחת, או חציו - אם היה תם:

ה. היתה הפרה לאחד, והולד לאחר, – הרי פחת השומן שפחת גוף הפרה – לבעל הפרה; ופחת הנפחת – חולקין אותו בעל הפרה עם בעל ולד, והנופל של בעל הולד:

ו. שור שהיה רודף אחר שור אחר והוזק, הניזק אומר: שורך הזיק, וזה אומר: איני יודע שמא בסלע לקה, – המוציא מחברו עליו הראיה; ואף על פי שהניזק אומר: אני יודע בודאי, וזה אומר איני יודע; טען הניזק ואמר: ודאי אתה יודע ששורך הזיק, – הרי זה נשבע שבועת הסת, שאינו יודע אם היה מועד; אבל אם היה תם – פטור אף משבועה הסת, שאפילו הודה מעצמו, – פטור, שחצי נזק קנס הוא, ומודה בקנס – פטור הוא:

מגדל עוז

לך, בנזיקין פרק המניח את הכד (דף ל"ה): היו שני השוורים הרודפים וכו', היה אחד תם וכו', לא היתה שם ראיה ברורה וכו', ואם טען הניזק כו', היו הניזקין שנים כו', עד מן המזיק כלום; כתב הראב"ד ז"ל: אתם ואמועד קאי, ומתניתין דקתני

ז. היו ב' רודפים אחר אחד, והרי עדים שאחד מהן הזיק, ואין העדים יודעים אי זהו משניהם, זה אומר: שורך הזיק, וזה אומר שורך הזיק, — שניהם פטורין; ואם היה שניהם של איש אחד — חייב לשלם מגוף הפחות שבשניהן; ואם היה מועדין — משלמין נזק שלם מנכסיו:

ח. במה דברים אמורים: בששני השורים עומדין; אבל אם מת אחד מהן, או אבד, והיה אחד מהן תם, אף על פי שהן של איש אחד — פטור, שהרי אומר לו: הבא ראיה שזה העומד הוא שהזיק, ואשלם לך:

ט. היו ב' השורים הרודפין אחד גדול ואחד קטן, הניזק אומר: גדול הזיק, והמזיק אומר קטן הזיק; היה אחד תם ואחד מועד, הניזק אומר: מועד הזיק, והמזיק אומר תם הזיק, — המוציא מחברו עליו הראיה:

י. לא היתה שם ראיה ברורה שזה הזיק, אלא עדים מעידים: שאחד משני אלו הזיק, — משלם המזיק כמו

מגדל עוז

המע"ה, — כגון דקאמר שמא תם הזיק, דליכא שבועה גביה, ומי תימא להוי כמחוייב שביעה שאינו יכול לישבע, דהא אמר מקלת ידענא, ומקלת לא ידענא; התם תובע אותו בבריא, ואומר לו באמת אתה יודע, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכה זו-סוף פרק המניח את הכד, דקתני במתניתין תלתא בבי, ועל זה הדרך שסדרן ר"מ ז"ל, רישא דלא כי אלא בסלע לקה, ומציעתא דהיו שנים רודפים, אחד גדול ואחד קטן, אחד תם ואחד מועד, וסיפא דהיו הניזקין שנים; ושקל וטרי עלייהו טפי בגמרא, היכי דמי? אי בברי ושמא? או אפילו בברי וברי? ומאן דאמר ברי כו'; ומתוך הסוגיא דקדקו רבותינו בעלי התוספות ז"ל, ושאר המפרשים ז"ל, בקושיות ותירוצין; והראב"ד ז"ל עמד בשיטה זו שרמז כאן בקצרה, אבל ר"מ ז"ל לא דרך בזה הדרך, וכאשר קבל מפי רבו, ורבו מרבותיו, ועל כן נראה כפירו

שאומר; ואם טען הניזק: שאתה יודע ודאי שזה הזיק בפניך, — הרי המזיק נשבע שבועה התורה, ומשלם כמו שהודה, שהרי הודה במקצת:

יא. היו הניזקין ב׳, אחד גדול, ואחד קטן, והמזיקין, אחד גדול ואחד קטן, הניזק אומר: גדול הזיק את הגדול, והקטן את הקטן, והמזיק אומר: לא כי, אלא קטן הזיק את הגדול, וגדול את הקטן; או שהיה אחד תם ואחד מועד, הניזק אומר: המועד הזיק את הגדול, ותם הזיק את הקטן, והמזיק אומר: תם הזיק את הגדול, והמועד הזיק את הקטן — המוציא מחברו עליו הראיה; לא היתה שם ראיה ברורה, — המזיק פטור, למה זה דומה? — לזה טוען את חברו חטים, והודה לו בשעורים, שהוא נשבע שבועה הסת ופטור אף מדמי שעורים, כמו שיתבאר בהלכות טוען; ואם תפס הניזק — הרי משלם לקטן מן הגדול, ולגדול מן הקטן, כמו שהודה המזיק; אבל אם לא תפס — אין מוציאין מן המזיק כלום:

יב. שור שנגח, וחזר ונגח שור אחר, — הרי הניזק הראשון והבעלים שותפין בו; כיצד? שור שוה מאתים, שנגח שור שוה ר׳, ואין הנבלה יפה כלום, — הניזק נוטל מאה; ובעל השור מאה: חזר ונגח שור אחר שוה מאתים, ואין הנבלה יפה כלום, — האחרון נוטל מאה, והניזק שלפניו עם הבעלים — נוטלין נ׳ נ׳ זוז; חזר ונגח שור שוה מאתים, ואין הנבלה יפה כלום —

מגדל עוז

הגמרא, וכן הסברא על המשנה בקרה, שפירש רש"י ז"ל, כי אפילו טען ברי, הואיל ומסופק לבית דין—שמא הוא, וכן נראה לי מדקא פריך תלמודא וקאמר: הא לא מייתי ראיה שקיל, כדאמר מזיק, ואמאי? חטים ושעורים נינהו! שמע מנה דטענת חטים ושעורים, וטענת מתניתין — שוה הוא; והכי נמי אזלא כולה סוגיין, והני שנויי דטענתא דקא פריש הראב"ד ז"ל, — לא הזכרן

האחרון נוטל מאה, והניזק שלפניו חמשים, והניזק הראשון עם הבעלים — כ"ה כ"ה, וכן על דרך זה חולקין והולכים:

יג. ניזק שתפס בהמה שהזיקה, לגבות חצי נזקו מגופה — נעשה עליה שומר שכר לנזקין, ואם יצאת והזיקה — הניזק הראשון חייב בנזקיה, והבעלים פטורין; כיצד? שור שוה מאתים, שנגח והפסיד מאתים, ותפסו הניזק לגבות ממנו מאה, וחזר ונגח, והפסיד במאה וארבעים, — הרי הניזק האחרון משתלם שבעים, והניזק הראשון שתפסו משתלם מותר נזקו, והוא ל', והבעלים מאה, וכן כל כיוצא בזה:

יד. ב' שוורים תמים שחבלו זה בזה — משלמין במותר חצי נזק; שנידם מועדין, (או מועד ואדם) שחבלו זה בזה, — משלמין במותר נזק שלם; אחד תם ואחר מועד — מועד בתם משלם במותר נזק שלם, תם במועד — משלם במותר חצי נזק; כיצד? שור תם שהפסיד בשור תם אחר שוה מנה, וחזר זה האחרון והפסיד בראשון שוה מ', הרי בעל הראשון — משלם לבעל האחרון — ל'; היו שניהם מועדין — בעל הראשון משלם ס'; הראשון מועד ואחרון תם — בעל הראשון משלם פ'; הראשון תם והאחרון מועד — בעל הראשון משלם י':

מגדל עוז

גבי חטים ושעורים, אלא כפשטא דמשמעיתה, וכן נמי משמע לי מן הירושלמי, דמייתי לה דומיא דשתי חביות, אחת של יין, ואחת של שמן, או אחת מלאה, ואחת ריקנית, על בעיא דרבי יודן, לכן ישרה בעיני שיטת ר"מ ז"ל, כפשטה, ושיטת רש"י ז"ל דכותיה; שור שנגח וחזר ונגח, עד וכן כל כיוצא בזה, פרק שור שנגח ד' וה' דף ל"ה: שני שוורים תמים שחבלו, עד סוף הפרק, פרק המניח דף ל"ב:

פרק עשירי

א. **שור** שהמית את האדם בכל מקום, בין גדול, ובין קטן, בין עבד, בין בן חורין, אחד תם, ואחד מועד, — הרי זה נסקל;

ב. אחד שור, ואחד שאר בהמה חיה ועוף שהמיתו, — הרי אלו נסקלין; מה בין תם שהרג את האדם, למועד שהרג את האדם? שהתם פטור מן הכופר, והמועד חייב בכופר, ובלבד שיהיה מועד להרוג;

ג. והואיל וכל בהמה חיה ועוף שהרגו את האדם—נסקלין האיך ימצא מועד להרוג, עד שישלמו את בעליו הכופר? כגון שהרג שלשה ישראל טרפה, ואחר כך הרג שלם; או שהרג וברח, וברביעי נתפש, שאין הבעלים חייבין בכופר — עד שיסקל השור; וכן אם סכן שלשה אדם כאחד או שהרג שלשה בהמות— הרי זה מועד להריגה, ובעלים משלמין את הכופר; וכן אם הכירו עדים את בעל השור, ולא הכירו את השור בפעם ראשונה ושניה ושלישית, וברביעית ראו שורו שהרג, ולא היו יודעין: אם זה הוא השור שהרג בשלשה פעמים הראשונות, או אחר היה, הואיל והועדו הבעלים שיש להם בבקרם שור שהרג שלשה פעמים, היה להם לשמור

מגדל עוז

פרק עשירי

שור שהמית את האדם כו', עד הרי אלו נסקלין, תחלתה — פרק שור שנגח ד' וה' דף ל"ז ומ"א, וסופה פרק קמא דנזיקין פרק ו' דעדיות (דף י"א ע"ב): והואיל וכל בהמה וכו', עד נתכפר לו, הכל פרק שור שנגח ד' וה' (דף מ"ד): ואף על פי

כל בהמתם, ומאחר שלא שמרו, — משלמין את הכופר:

ד. זה שכתב בתורה: [1] וגם בעליו יומת, — מפי השמועה למדו: שחיוב מיתה זו-בידי שמים, ואם נתן כופר הנהרג מתכפר לו; ואף על פי שהכופר כפרה, — ממשכנין מי שנתחייב בכופר בעל כרחו:

ה. שור של שני שותפין שהרג, — כל אחד מהם משלם כופר שלם, שהרי כל אחד מהן צריך כפרה גמורה:

ו. אין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו, — אם היה לו בעלים; אבל אם לא היו לו בעלים, כגון שור המדבר, ושור של הקדש, ושור של גר שמת ואין לו יורשין, אם המית — הרי זה נסקל, וגומרין דינו אף על פי שאין לו בעלים; וכן שור האשה, ושור היתומים, ושור האפטרופוסים שהמיתו, — נסקלין, ואין האפטרופוסים משלמים את הכופר; שהכפר — כפרה הוא, ואין הקטנים והחרשים והשוטים בני חיוב, כדי שיהיו צריכין כפרה:

ז. שור שהוא טרפה שהרג את הנפש, או שהיה השור של אדם טרפה, — אינו נסקל, שנאמר: [2] וגם בעליו יומת, כמיתת הבעלים, כך מיתת השור, וכיון שבעליו כמת הם חשובים, ואינן צריכין מיתה, — הרי זה פטור:

[1] שמות כ"א [2] שם

מגדל עוז

שהכופר כפרה כו', עד צריך כפרה גמורה, בנזיקין פרק שור שנגח ד' וה', ובכתובות פרק אלו נערות (דף ל'). אין גומרין דינו של שור, עד צריכין כפרה, פרק שור שנגח ד' וה' (דף מ"ד), ותחלתה—פרק הגוזל עצים: שור שהיא טרפה שהרג את הנפש, עד הרי זה פטור; כתב הראב"ד ז"ל: ואם בפני הבית דין הרג — נהרג משום ובערת הרע, עד כאן לשונו; ואני אומר עיקר זאת ההלכה — התחיל בה רבא בסנהדרין גמרא מתניתן דאלו הן הנהרגין, וסיימה רב אשי; ואיתה שכתב כאן הראב"ד

ח. המשסה כלב בחברו, והרגו, אין הכלב נסקל; וכן אם גרה בו בהמה או חיה והרגוהו:

ט. אין הבהמה נסקלת אם המיתה, עד שנתכונה להזיק למי שהיא חיבת עליו סקילה; אבל שור שהיה מתכוין להרוג את הבהמה, והרג את האדם נתכוין לנפלים, והרג בן קיימא, — פטור מן המיתה; ואם היה מועד — הבעלים חיבין בכופר, או בקנס אם המית עבד; ואף על פי שהרג בלא כונה — הואיל והוא מועד לזה:

י. היה מועד לפול על בני האדם בבורות, וראה ירק בבור, ונפל לבור בשביל הירק, והיה שם אדם ומת או שהיה מועד להתחכך בכתלים, ולהפיל על בני אדם, ונתחכך בכותל להנאתו ונפל על אדם ומת מחמת חכוכו — השור פטור ממיתה, לפי שלא נתכוין להמית, והבעלים חיבין בכופר, שהרי זה מועד לפול בבורות על בני אדם, או להפיל עליהם הכותלים; והיאך יודע שנתחכך להנאתו? — כשנתחכך לאחר שהפיל והמית:

מגדל עוז

ז״ל בהשגות — התחיל בה גם כן רבא למעלה מזאת, סמוכה לה, וסיים בה נמי רב אשי; ופסק ר״מ ז״ל פרק ב׳ דהלכות רוצח ושמירת נפש בבאור על סדר ההלכה, וזה לשונו: אדם טרפה שהרג את הנפש — נהרג, שנאמר: ובערת הרע מקרבך, והוא שיהרוג בפני בית דין, עד כאן לשונו; וברי לי שאם עיין הראב״ד ז״ל אותה, ונזכר לאותה, — לא היה כותב זה בכאן, וזה פשוט:
המשסה כלב בחברו כו׳, עד חיה והרגוהו, פרק כיצד הרגל (דף כ״ג): אין הבהמה וכו׳, עד והוא מועד לזה, פרק שור שנגח ד׳ וה׳: היה מועד לפול וכו׳, עד שהפיל והמית, פרק שור שנגח ד׳ וה׳ (דף מ״ד), ופרק שור שנגח את הפרה (דף מ״ח): אין הבעלים משלמין וכו׳ עד שלא ברשותו, פרק כיצד

יא. אין הבעלים משלמין את הכופר עד שתמית בהמתן חוץ מרשותן; אבל אם המית ברשות המזיק, אף על פי שהוא בסקילה — הבעלים פטורין מן הכופר; כיצד ? הנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשותו: ואפילו נכנס לתבוע שכרו או חובו ממנו, ונגחו שורו של בעל הבית ומת — השור בסקילה, והבעלים פטורין מן הכופר, שהרי אין לו רשות להכנס לרשותו של זה שלא מדעתו:

יב. עמד בפתח וקרא לבעל הבית, ואמר לו הן, ונכנס ונגחו שורו של בעל הבית, — הרי הבעלין פטורין, שאין משמע «הן» - אלא עמוד במקומך עד שאדבר עמך:

יג. בהמה שנכנסה לחצר הניזק, ודרסה על גבי תנוק דרך הלוכה, והרגתהו, — הבעלים משלמין את הכופר, שהרגל מועדת להזיק בדרך הלוכה, וברשות הניזק — חייב אף על השן ועל הרגל, כמו שבארנו; נמצאת למד — שהמועד שהמית בכונה — נסקל, והבעלים חייבים בכופר, ואם המית שלא בכונה — פטור מן המיתה, והבעלים חייבים בכופר; ותם שהמית שלא בכונה פטור מן המיתה, ומן הכופר; ואם נתכוון להמית — נסקל, והבעלים פטורין מן הכופר, וכן מקנס של עבד:

מגדל עוז

הרגל (דף כ"ג), ופרק שור שנגח ד' וה': ואפילו נכנס לתבוע שכרו, עד שלא מדעתו, פרק המניח את הכד: עמד בפתח וכו', עד ועל הרגל כמו שבארנו, פרק כיצד הרגל, ומייתי מקצת פרק המניח את הכד, והביאו בפרק א' של אלו ההלכות: נמצאת למד כו', וכן מקנס העבד, פרק שור שנגח ד' וה' (דף מ"ג ומ"ד), ופרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ט): נראה לי שאף על פי שהתם כו', עד המית שור חברו או חמורו וכו': כתב הראב"ד ז"ל: הסברה הזו — אינה מחוורת, שהרי על פי [...] דאמר רבא: דלא משלם כופר דבן חורין, אפילו הכי משלם

יד. נראה לי: שאף על פי שהתם שהמית בכונה עבד או שפחה - פטור מן הקנס, שהוא ל' סלע הכתוב בתורה, אם המית שלא בכונה — משלם חצי דמי העבד, או חצי דמי השפחה מגופו,

פרק אחד עשר

א. כמה הוא הכופר? כמו שיראו הדיינין שהוא דמי הנהרג, הכל לפי שוויו - של נהרג, שנאמר:[1] ונתן פדיון נפשו בכל אשר יושת עליו; וכופר העבדים בין קטנים, בין זכרים, בין נקבות, - הוא הקנס הקצוב בתורה: ל' סלע כסף יפה, בין שהיה העבד שוה מאה מנה, בין שאינו שוה אלא דינר; וכל המעוכב גט שחרור — אין לו קנס, הואיל ואין לו ארון, שהרי יצא לחרות:

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

דמים, ולגבי עבד—דמים כמי לא משלם שלא בכונה, ואמי בבן חורין לא משלם חצי דמים, גבי עבד אמאי משלם חצי דמים? אלא מסתברא: בין בבן חורין, בין בעבד — דמי משלם, בין על פי עצמו, בין שלא בכונה עכ"ל; ואני אומר: להכריע ביניהם להכנים עצמי בין שני הרים גדולים — מתיירא אני, שמא ירצצו הסלעים גולגלתי, אבל אתרץ קושית הראב"ד ז"ל, כאשר הבנתי מבין ריסי לשון ר"מ ז"ל, שכתב כאן, ובפרק שלפנינו: אומר שאני עבד שהוא כחמור, כדכתיב שבו לכם פה עם החמור"— עם הדומה לחמור, מה שאין כן בבן חורין:

פרק אחד עשר

כמה הוא הכופר, עד אלא דינר, פרק שור שנגח ד' וה' (דף מ"ג), ומסכת ערכין פרק יש בערכין (דף י"ד): וכל המעוכב גט שחרור וכו', עד שהרי יצא לחרות, בגטין פרק

ב. למי נותנין הכופר? ליורשי הנהרג; ואם המית אשה,— הכופר ליורשיה מאביה, ואינו לבעל; המית מי שחציו עבד וחציו בן חורין, — נותן חצי קנס לרבו; והחצי האחר ראוי ליתן ואין מי יקחנו:

ג. שור שנגח אשה ויצאו ילדיה, אף על פי שהוא מועד ליגח — הבעלים פטורין מדמי ולדות, שלא חייבה תורה בדמי ולדות — אלא לאדם:

מגדל עוז

השולח דף מ״ב: למי נותנין הכופר כו׳, עד ואינו לבעל, פרק שור שנגח ד׳ וה׳ (דף מ״ב): המית מי שחציו עבד, אין מי יקחנו, בגטין פרק השולח (דף מ״ב): שור שנגח את האשה, עד אלא לאדם, פרק ארבעה וחמשה, ופרק שור שנגח את הפרה (דף מ״ט), ופרק החובל: נגח שפחה כו׳, עד בלבד כמו שבארנו, פרק שור שנגח את הפרה, ופרק ארבעה וחמשה: שור תם שהמית והזיק כו׳, ואין דנין אותו כו׳, ומהיכן משלם כו׳, עד אין דנין אותו דיני ממונות; כתב הראב״ד ז״ל: זו הסוגיא- אינה מסכמת עם הגמרא, והיא עלמה שבוש, דאיהו סבר: דאין חוששין במיתת השור משום ענוי הדין, ואם כן תם שהמית והזיק,—נדייניה דיני נפשות, והדר נדייניה דיני ממונות! מאי אמרת?: רידיא עליה דמרא היא, והא כיון דדנ׳הו דיני נפשות— שוב אין לבעליו רשות בו! ועוד: דאמרינן בגמרא דקבול סהדי וברח, ומה לנו אם ברח השור, או לא ברח? אלא ודאי כשברחו הבעלים כמו שאנו מפרשים, והכל בענין אחר, וחוששין לענוי הדין, עכ״ל; ואני אומר: עיקר הלכה זו—פרק החובל, גמרא מתניתין דהתוקע לחברו כו׳, והנני כותב הכל, ואוצין לפניך כל הסוגיא ופירושה, ואיך הוליא ר״מ ז״ל כל דבר מדבריו, דבר דבור על אופניו, גרסינן (דף כ׳ ע״ב): תנו רבנן שור תם שהמית והזיק — דנין אותו דיני נפשות, ואין דנין אותו דיני ממונות; מועד שהמית והזיק—דנין אותו דיני ממונות, וחוזרין ודנין אותו דיני נפשות, עד כאן; והן הן הב׳ בבות הראשונות

ד. נגח שפחה ויצאו ילדיה, משלם דמי ולדות, ואם היה תם — משלם חצי דמי ולדות מגופו:

ה. כיצד שמין אותה? אומדין כמה היתה שפחה זו שוה כשהיתה מעוברת, וכמה היא שוה עתה, ונותן לבעלים הפחת, או חציו; ואם המית השפחה-משלם הכופר הקצוב בתורה בלבד, כמו שבארנו:

ו. שור שנתכוין לבהמה, ונגח את האדם אף על פי שאם המיתו — פטור, כמו שבארנו, — אם חבל בו — חייב בנזק; ואם תם הוא — משלם חצי נזק מגופו, ואם מועד - נזק שלם:

מגדל עוז

אות באות; עוד תניא באותה ברייתא עצמה: קדמו ודנוהו דיני נפשות—אין (חוזרין) ודנין אותו דיני ממונות; ואקשינן עלה: וכי קדמו ודנוהו דיני נפשות מאי הוי? ליהדר ולידייניה דיני ממונות! ומהדרינן: אמר רבא: אשכחתינהו לרבנן דבי רב, דיתבי וקאמרי: הא מני?—שמעון התימני היא, דאמר: מה אגרוף מיוחד שמסור לעדה ולעדים, אלמא בעינן אומדנא דבי דינא, והא כיון דגמר דיניה לקטלא—לא משהינן ליה לאומדנא דבי דיני, ולא מעיינן (ליה) לדיניה כלום, ולכך אי אפשר לחזור ולדונו דיני ממונות, אחר שנגמר דינו לנפשות, שהרי אין משהין אותו; ואמינא להו אנא: אפילו תימא רבי עקיבא, הכא במאי עסקינן?—כגון שברח, פרש"י ז"ל: בעל השור, ואין הבין לאדם שלא בפניו; למדנו מזה שני דברים: האחד מדמקשינן להדיא תלמודא: מאי הוי? ליהדר ולדייניה דיני ממונות,— מכלל דמילתא דפשיטא היא, או אי לא משתניא בטעמא, ולכך כתב ר"מ ז"ל בבא שלישית דקדמו ודנוהו כו', והדבר השני למדו: דלרבנן דבי רב, דאית להו ההיא סברא דעגוי הדין שכתב הראב"ד ז"ל, דהוו מוקמי לה לברייתא אליבא דשמעון התימני, ולית הלכתא כוותייהו, אבל רבא דהלכתא כוותיה — לית ליה, דאוקמא לפשטא דברייתא כשברח בעל השור, אחר

ז. שור תם שהמית והזיק — דנין אותו דיני נפשות, ואין דנין אותו דיני ממונות; ומועד שהמית והזיק — דנין אותו דיני ממונות, וחוזרין ודנין אותו דיני נפשות; קדמו ודנוהו דיני נפשות תחלה — חוזרין ודנין אותו דיני ממונות:

ח. ומהיכן משתלם? מן השבח שהשביח ברדיתו אחר שנגמר דינו, שכיון שנגמר דינו לסקילה, אין לו בעלים שיתחייבו בנזקיו; דנוהו דיני נפשות וברח — אין דנין אותו דיני ממונות:

ט. שור שהמית את האדם והקדישוהו בעליו— אינו קדוש; וכן אם הפקירו — אינו מופקר; מכרו — אינו מכור; החזירו שומר לבעליו — אינה חוזרה; שחטו — בשרו אסור בהנאה; במה דברים אמורים: אחר שנגמר דינו לסקילה, אבל עד שלא נגמר דינו לסקילה, אם הקדישו — מוקדש, ואם הפקירו — הרי הוא מופקר,

מגדל עוז

שדנו שורו לנפשות, ולפיכך אין חוזרין לדונו דיני ממונות, וכדפרש"י ז"ל טעמא: דאין חבין לאדם שלא בפניו, ולכך כתב ר"מ ז"ל בבא אחרונה: שאם דנוהו דיני נפשות, וברח — אין דנין דיני ממונות; ובגירסות הישנות והספרדיות ה"ג להדיא «הכא במאי עסקינן שברח בעל השור» והדר מקשינן: אי הכי אי לא דנהו דיני נפשות, היכי דיינינן ליה דיני ממונות? דקסלקא דעתך דברח דאמר רבא, ר"ל ברח מתחלה, קודם שיבא לפני בית דין, והא ודאי לא אפשר, ולא מסתבר, ואם כן הדרא קושיין לדוכתה כי דנוהו דיני נפשות מאי הוי? ליהדר ולידייניו דיני ממונות! ופריק: דקביל סהדי וברח; פירש"י ז"ל דקביל סהדי על הנגיחה, וברח, לכך אין לנו ממה לישתלם, כגון דלית ליה נכסי; וזה הוא פי' שהוסיף רבא, לפרש דבריו ולהודיע, כי מה שהע"ד היא פשט הברייתא כשברח — לאו מעיקרא קאמר, אלא אחר שקבלו בית דין עדים בפניו, ולעולם אוקמתא דרבא קיימת; והדר אקשינן: סוף סוף דלא דנהו דיני נפשות מהיכא משתלם? הואיל שברח! ומשנינן: ברדיא, משהין את השור לשכירות, וישלמו לניזק, ואחר ידונוהו

מכרו — הרי זה מכור, החזירו שומר לבעליו — הרי זה מוחזר, ואם קדם ושחטו — הרי זה מותר באכילה:

י. שור שלא נגמר דינו, שנתערב בשוורים אחרים, — כולן פטורין, לפי שאין גומרין דינו של שור אלא בפני השור, כדין האדם; נגמר דינו, ואחר כך נתערב באחרים, אפילו באלף, — כולן נסקלין ונקברין, ואסורין בהנאה, כדין בהמה נסקלת:

יא. פרה מעוברת שהמיתה את האדם, וכן כל בהמה שנעבדה בה עברה, — הרי עוברה כמוה, היא ועוברה נגחה, היא ועוברה נרבעה:

יב. נגחה והמיתה, ואחר כך נתעברה, אם עד שלא נגמר דינה נתעברה, וילדה קודם גמר דין — ולדה מותר,

מגדל עוז

דיני נפשות, אבל קדמו ודנוהו דיני נפשות — לא מעניין לשהויה לרדיא; ותו: כיון דנגמר דינו להסקל, כל מעשיו והוא גופו — אסורין בהנאה, כדאמרינן בפרק שור שנגח ד' וה', עכ"ל; פקח עיניך וראה: כי דברי הראב"ד נראין כלשון ראשון שפירש"י ז"ל, וראיתי שחזר רש"י ז"ל, ונתן טעם אחר; ואני פלפלתי סדור הסוגיא לפניך, למען תשכיל, כי כשהשיב התלמוד: סוף סוף מהיכא משתלם — חזר על פירוקא דרבא, דאוקי פשטא דברייתא כשברח, וכדפרישית, הא לא ברח — חוזרין ודנין אותו דיני ממונות, כדבדירנא; ועל כן שאל מכל מקום מהיכן ישתלם הממון שיחייבוהו כשיחזרו וידונו אותו! והשיב; דעד כאן לא חיישי לענוי הדין, — אלא לרבנן דבי רב, דאוקמוה כשמעון התימני, אבל לרבא דאוקמה אפילו לרבי עקיבא, דהלכתא כוותיה, — לא חיישינן להכי, לכך כתב רבינו משה ז"ל בבא האמצעית, וסמך וחבר מהיכן משתלם דסוף סוגיין — אחוזרין ודנין אותן דיני ממונות דפריק רבא, כדפרישית, ונתן בו טעם אחר חשוב הרבה; ובהכי ניחא נמי לשון סוף סוף, דקאי אמעיקרא,

ואם ילדה אחר גמר דין — ולדה אסור, שהעובר ירך אמו הוא; ואם נתערב וְלַד זה באחרים — כונסין את כלם בכיפה, עד שימותו שם:

יג. שור הנסקל שהוזמו עדיו, — כל הקודם בו זכה, שהרי משנגמר דינו — הפקירוהו בעליו:

פרק שנים עשר

א. **החופר** בור ברשות הרבים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת. אפילו היה הבור מלא גזות של צמר וכיוצא בהן — הרי בעל הבור חייב לשלם נזק שלם, שנאמר: ׳ בעל הבור ישלם׳; ואחד שור וחמור, או שאר מיני בהמה חיה ועוף, לא נאמר שור וחמור — אלא בהווה:

שמות כ"א,

מגדל עוז

דאי אדקאמר הכא ה"ה קא מהדר, — לא הו"ל אלא שפיר לפום אורחא דתלמודא בשום דוכתא, וכי דייקת שפיר ס"ג אל דתלמודא, כדכתיבנא — מסכתא לה: שור שהמית את האדם אסור, עד בהנאה, פרק הגוזל עצים (דף מ"ד) פ' הגוזל, ופרק שור שנגח ד' וה' (דף מ"ד), ופ' המניח את הכד: בד"א אחר שנגמר דינו, עד מותר באכילה, פרק המניח את הכד (דף ל"ו), ופרק שור שנגח ד' וה': שור שלא נגמר דינו, עד שימיתו, שם בנזיקין פרק המניח, ומסכת סנהדרין פרק אלו הן הנשרפין דף ע"ט: שור הנסקל שהוזמו עדיו, עד סוף הפרק, בכריתות פרק המביא אשם תלוי:

פרק שנים עשר

החופר בור ברשות הרבים, עד מפני שחפר ברשותו, תחלת הפסקות הללו — בנזיקין פרק קמא (דף ג'), והאמר

כ. אחד החופר בור ברשות הרבים, או החופר בור ברשותו ופתחו לרשות הרבים, או פתח לרשות חברו, או שחפר ופתח לרשותו, והפקיר רשותו, ולא הפקיר בורו — הרי זה חייב בנזקו; אבל אם הפקיר רשותו ובורו, או שהפקיר בורו שברשותו או הקדישו — הרי זה פטור, שנאמר: [1] בעל הבור ישלם, — מי שיש לו בעלים, וזה הפקר, ובתחלה ברשות חפר, מפני שחפר ברשותו:

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

פרק שור שנגח את הפרה (דף נ') אחד החופר או שהחפר הבור מתחלו כו', עד מכל מקום, פרק המניח את הכד, ופרק שור שנגח את הפרה דף מ"ח: אחד החופר או המגלה כו', עד לפרקים הרי זה חייב, פרק שור שנגח את הפרה דף מ"ט: בתליע מתוכו ונפלו בו שוורים, עד וכן כל כיוצא בזה: כתב הראב"ד ז"ל: הרי"ף לא הביא בהלכות מכל אותה סוגיא כלום, דומה שאינו עיקר, וסמך על מה שהסכימו בעלי הגמרא, דתחלתו בפשיעה וסופו באונס - חייב, וצריך עיון, עד כאן לשונו; ואני אומר: אדרבה ההלכה הזאת מפורשת פרק המניח את הכד, ור"מ ז"ל תלמידו מוכיח: שכך קבל מידו, ומה שלא הביא בהלכות, — לא זו בלבד, אלא אף רבות ונכבדות, לפי שאינן נוהגות: המוצא בור כו', עד פטור: כתב הראב"ד ז"ל: בכדי שידע, עכ"ל: ואני אומר: לבי מהרהר לומר: שלא יצא דבר זה מפיו לעולם, כי זה נאמר פרק המניח את הכד דף כ"ט ע"ב, גמרא מתניתין דנשברה כדו כו', דגרסינן: אמר רבינא משל דרב אדא בר אהבה — למה הדבר דומה? — למוציא בור מגולה וכסהו, וחזר וגלהו, ע"כ; והתם לא הוזכרה ידיעה כלל, עד פרק שור שנגח את הפרה, גבי שור של שני שותפים שאכתוב בסמוך בעזרת השם, וטעמא: משום שהניחו — לית ליה לאסוקי אדעתיה עד שידע, כדכתיבנא בסיעתא דשמיא, אבל בזה שהניסו

ג. אחד החופר בור, או שנחפר מאליו או שחפרתו בהמה או חיה, הואיל והוא חייב למלאותו או לכסותו, ולא עשה, — הרי זה חייב בנזקיו, ואחד החופר, או הלוקח, או שנתן לו במתנה, שנאמר: [1] בעל הבור ישלם, מי שיש לו בעלים - מכל מקום:

ד. אחד החופר או המגלה מקום שהיה מכוסה, שנאמר: [2] כי יפתח איש בור או כי יכרה; ואם כסהו כראוי, אף על פי שהתליע מתוכו, ונפל לתוכו שור ומת - פטור, שנאמר: [3] ולא יכסנו, הא אם כסהו - פטור; כסהו בדבר שיכול לעמוד בפני שוורים ואינו יכול לעמוד בפני גמלים, והלכו עליו

[1] שם [2] שם [3] שם

מגדל עוז

מגילה, הא קא ידע מהשתא, ולא שייך בה שעורא דעד שידע, וזה פשוט: סתמו בעפר כו׳, עד נסתלק מעשה הראשון, זה משל על הא דרב אדא בר אהבה, דאמרה מר זוטרא פ׳ המניח את הכד דף כ״ט: בור של שני שותפין וכו׳, כסהו הראשון כו׳, וכל שימות בו וכו׳, וכל שימות בו אחר זמן כו׳, עד שניהם פשעו כו׳: כתוב בהשגות: ובכדי שידע הראשון, משמע שעור מנהגו שיחזור לדלות מבורו, ער כאן לשונו, ואני אומר: לשון זה אינו מזכיר מי אמרו, וגם אני איני יודע מי חברו, שהרי דברי ר״מ ז״ל — תלמיד ערוך הוא, ומשנה שלמה פרק שור שנגח את הפרה דף כ״א, דתנן: בור של שני שותפין, ועבר עליו הראשון ולא כסהו, השני ולא כסהו, — השני חייב; ואמרינן מאימת מפטר? רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו משמיה דרבה בר בר חנה, דאמר משמיה דרבי מני: חד אמר: משמניחו משתמש, וחד אמר: משימסור לו דליו, ואוקימנא כתנאי כו׳, ומשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, ומכאן פסק ר״מ ז״ל דין ראשון וחלקיו, ועוד תנן התם דף כ״ב סיפא: כסהו הראשון, ובא השני ומצאהו מגילה, ולא כסהו, — השני חייב, עד כאן; וגרסינן עלה בגמרא: וראשון עד אימת לפטר? אמר רב: בכדי שידע, ושמואל אמר: בכדי שיודיעוהו, ור״י אמר: בכדי

גמלים ונתרועע, והלכו עליו שוורים ונפלו בו, אם אין הגמלים מצוין באותו מקום — הרי זה פטור, מפני שזה אונס. ואם יבואו שם גמלים אפילו לפרקים, — הרי זה חייב:

ה. התליע מתוכו ונפלו בו שוורים, אף על פי שהגמלים מצוין שם תמיד, והרי הוא פושע לגמלים, הואיל ומחמת שהתליע נפלו בו השוורים, — הרי זה פטור, וכן כל כיוצא בזה:

ו. המוצא בור וכסהו, וחזר וגלהו, — בעל הבור חייב, וזה האחרון פטור; סתמו בעפר, וחזר והוציא את כל

מגדל עוז

שיודיעוהו וישכור פועלים ויכרות ארזים ויכסנו, עד כאן; וקיימא לן בכוליה תלמודא: רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן, וכל שכן הכא, דקאי שמואל בשטתיה, וקיימא לן הלכה כשמואל בדיני, ולכך כתב ר"מ ז"ל דין שני וחלקיו, מעתה מה אשיב שואלי דבר על לשון ההשגות?: המוסר בידו לשמור, עד אין בהן דעת; כתב הראב"ד ז"ל: אני אומר: שלא היה מכוסה כראוי, עד כאן לשונו: ואני אומר, גם בזה, שלא יצא מפי הראב"ד ז"ל, שהרי לדברי ר"מ ז"ל — תלמוד ערוך הם פרק קמא דנזיקין, גמרא מתניתין דכל שחבתי בשמירתו כו', דתנו רבנן: כל שחבתי בשמירתו — הכשרתי את נזקו, כיצד? שור ובור שמסרן להרש שוטה וקטן, והזיקו — חייב, משא"כ באש; ושיילינן: במאי עסקינן? אילימא בשור קשור ובור מכוסה, ודכוותה אש גחלת, מאי שנא הכא ומאי שנא הכא? ושקלינן וטרינן, עד דאסיקנא; לעולם בשור קשור ובור מכוסה, ודכוותה גבי אש גחלת, ודקא אמרת מאי שנא הכא ומאי שנא הכא? שור דרכיה לנתיקי, ובור דרכיה לנתורי; הנה עיניך רואות: כי סתם התלמוד סובר: דבור עשוי להתגלות, וכי תימא מכוסה בשמעתין — לאו כראוי מיירי, אם איננו כראוי מאי עביד? אלא על כרחין מכוסה כראוי קאמר, ודרכו להתגלות; ויש לי ראיה מדתמה פרק שור שנגח את הפרה דף נ"ב, אמתניתין דכסהו כראוי ונפל לתוכו כו', כיון

העפר, — זה האחרון חייב, שכיון שסתמו בעפר — נסתלק מעשה ראשון:

ז. בור של שני שותפין, ועבר הראשון ולא כסהו, והשני ולא כסהו, — הראשון חייב, עד שימסור הדליו לשני, ומשמסר דליו לשני לדלות ממנו — נפטר הראשון ונתחייב השני לכסותו; כסהו הראשון, ובא השני ומצאו מגולה, ולא כסהו, — השני חייב; ועד אימתי יהיה השני לבדו חייב? עד שידע הראשון שהבור מגולה, וכדי שישכור פועלים, ויכרות ארזים ויכסנו, וכל שימות בו תוך זמן זה — הרי השני לבדו חייב בו, וכל שימות בו אחר זמן הזה שניהן חייבין לשלם, שהרי שניהן פשעו בו:

ח. המוסר בורו לשומר — חייב בנזקיו; ואם מסרו לחרש שוטה וקטן, אף על פי שהיה מכוסה, — הרי הבעלים חייבים, שהבור עשוי להתגלות, ואלו אין בהם דעת:

ט. המכסה בורו בדליו של חברו, ובא בעל הדלי ונטל דליו, — בעל הבור חייב:

מגדל עוז

דכסהו כראוי היכי נפל? ומהדרינן: אמר רב יצחק בר בר חנה: כגון שהתליע מתוכו; אלמא אף על פי שמכוסה כראוי אורחיה לנתורי; ועוד; מדבעיא לן עלה התם: כסהו כסוי שיכול לעמוד בפני שוורים, ואינו יכול לעמוד בפני גמלים, ואתו גמלים וארעוה, ואתו שוורים ונפול ביה מאי? מכלל דכסהו כראוי דמעיקרא, — כראוי לגמרי לכל מידי; תדע! דשיילינן עלה דבעיין: היכי דמי? אי דשכיחי גמלים—פושע הוא, אי דלא שכיחי גמלים—אונס הוא; ושקלינן וטרינן עלה, וכולה סוגיין—כי הא אזלא, דכל שלא כסהו כראוי למין המצוי—פושע הוא, ומילתא דפשיטא ליה לתלמודא הוא, והלכה קבועה היא, וכן פסק ר"מ ז"ל תוך זה הפרק, ראה! מה אשיב שואלי דבר, לומר שהראב"ד ז"ל כתב זה? אין זה אלא אחד מן התלמידים אמר, ובאילנו תלאו: המכסה בורו כו', עד בעל הבור חייב,

י. אחד החופר בור, או שיח, או מערה, או חריץ; וכמה נאמר בור? עד שיהיה בו כדי להמית: וכמה כדי להמית? עומק עשרה טפחים, אבל אם היה פחות מעשרה, ונפל לתוכו שור או שאר בהמה חיה ועוף, ומת, - פטור: ואם הוזקו – חייב בעל התקלה נזק שלם:

יא. היה עומק הבור תשעה, ומהן טפח אחד מים – חייב, שהטפח של מים חשוב כעומק שני טפחים ביבשה; היה עמוק שמונה, ומהן שני טפחין מים, או שהיה עומקו שבעה, ומהן שלשה טפחים מים, ונפל לתוכו שור וכיוצא בו ומת, — אין מחייבין אותו לשלם, ואם תפש הניזק — אין מוציאין מידו, שהדברים האלו יש בהן ספק:

מגדל עוז

פרק המניח דף ל': אחד החופר בור או שיח וכו', פרק שור שנגח את הפרה דף נ': ולמה נאמר כו', עד חיה ועוף ומת פטור, פרק קמא דנזיקין: ואם הוזקו כו', ריש בבא קמא: היה עומק הבור כו', עד ולסור מן המכשולות, פרק שור שנגח את הפרה (דף נ"א): וכן אם נפל לתוכו כו', עד כמו שבארנו: כתב הראב"ד ז"ל: ובהמה הפקחת ביוס למה? ומה בין נזק למיתה לענין זה? עד כאן לשונו: ואני אומר: גם זה, לא יצא מפיו, שהרי עיניך רואות! שכתב כמו שבארנו, והוא בפסקא הסמוכה לה מלמעלה, ושם מבוארין הטעמים על סדר הגמרא, פרק שור שנגח דף נ' ע"ב, אמר רב: בור שחייבה עליו תורה — להבלו, ולא לחבטו וכו'; ושמואל אמר: להבלו, וכל שכן לחבטו; ואוקימנא: דאיכא בינייהו—דעבד ג'בה ברשות הרבים, לרב — אגובה לא מיחייב, ולשמואל — אגובה נמי מחייב; מאי טעמא דרב? אמר קרא: ונפל—עד שיפול דרך נפילה, ולשמואל — ונפל כל דהוא משמע; ואקשינן לרב מחרילין ונעילין ושיח ומערה, כולהו למה לי? ופריק, לריכא, ולשמואל ניחא, דכל שעמקו יתר על רחבו — אית ביה הבלא; ושקלינן וטרינן עליה, עד דאותבינן מהא

יב. החופר בור עמוק עשרה טפחים, ובא אחר והשלימו לעשרים, ובא אחר והשלימו לשלשים, כולם חייבים; חפר הראשון פחות מעשרה, אפילו טפח, ובא האחרון והשלימו לעשרה, בין שחפר בו טפח, או שהגביה בנין על שפתו טפח זה האחרון חייב: סתם טפח שהוסיף, או שסתר טפח שבנה, - הרי זה ספק: אם כבר נסתלק מעשה ראשון, או עדיין לא נסתלק:

יג. חפר הראשון בור עמוק, ובא האחרון והרחיבו, ונפל לתוכו שור ומת, אם מחמת הבלו מת - האחרון פטור, שהרי מיעט הבלו, ואם מחמת חבטו מת - האחרון חייב, שהרי הוא הקריב הזק בור זה; וכן אם נפל השור מאותו הצד שהרחיב האחרון - האחרון חייב, שהרי הקריב הזק בור זה, אף על פי שמת מן ההבל; ואם מן הצד שחפר

מגדל עוז

דתנן: היו פחותין מעשרה טפחים, ונפל לתוכו שור או חמור ומת — פטור, ואם הוזק בו חייב; ודייקינן: נפל לתוכו שור או חמור ומת — פטור, מאי טעמא? לאו משום דלית ביה חבטה! ומהדרינן: לא משום דלית ביה הבלא; ואקשינן: אי הכי אם הוזק בו חייב, הא לית בית הבלא! ומהדרינן: אמרי אין הבלא למיתה, ויש הבלא לנזקין, וכן נמי לקמן מביא: ההוא תורא דנפל לאריתא דדלאי, שחטיה מאריה, טרפיה רב נחמן, דייק תלמודא: אלמא קסבר רב נחמן יש חבטה בפחות מעשרה, איתיבא רבא לרב נחמן מההיא משנה גופא דתנן: היו פחותין כדאמרן! ופרקינן כדפריקנא; אין הבל למיתה, ויש הבל לנזקין; ור"י אלפס ז"ל — פסק כרב, וכתב שיש פוסקים כשמואל בדיני, ופסק כאן כדבריו, וגם באותה דחרש שוטה וקטן, משום דלקמן בהאי פירקא גמרא מתניתין דכסהו כראוי כו', — מוכחינן מהא דתניא: נפל לתוכו שור חרש שוטה וקטן -- חייב, סומא ומהלך בלילה - חייב, פקח ביום - פטור; אמאי? נימא מדהוי פושע לענין חרש, - הוי נמי פושע לענין פקח! אלא לאו שמע מינה:

הראשון נפל — הראשון חייב, שזה האחרון מיעט הבלו:

יז. בור שחייבה עליו התורה, אפילו לא מתה הבהמה אלא מהבלו, ואין צריך לומר אם מתה מחבטו; לפיכך אם היה עומק הבור כרחבו — אין לו הבל, ואם לא נחבטה בו הבהמה ומתה, — פטור; היה עומקו יתר על רחבו — יש לו הבל, ואם מתה בו הבהמה — חייב, אף על פי שלא נחבטה בקרקעיתה:

טו. עשה תל גבוה ברשות הרבים, ונחבטה בו הבהמה ומתה, אם היה גבוה עשרה טפחים — חייב לשלם, ואם היה פחות מעשרה — פטור על מיתת הבהמה; אבל אם הוזקה בלבד — חייב לשלם נזק שלם, ואפילו בתל גבוה כל שהוא, או בחפירה כל שהוא, שהנזק בכל שהוא דבר מצוי ידוע, ואין המיתה בכל שהוא מצויה, והרי הוא כמו אונס:

טז. וכן אינו חייב על מיתת הבהמה בבור, או על חביטתה בתל, אלא אם היתה הבהמה קטנה, או חרשה, או

מגדל עוז

לא אמרינן מגו, שמע מינה; אלמא הלכתא הוא; ועוד תנן לקמן בההוא פירקא גופיה (דף נ"ב): חרש שוטה וקטן — חייב, או בת עבד, או אמה — פטור, אחד השור ואחד הבהמה לנפילת הבור; ואוקמא רבא דהכא קאמר: שור והוא חרש שור והוא שוטה, שור והוא קטן דוקא, אבל שור והוא פקח — פטור, מאי טעמא? איבעי ליה לעיוני ומיזל; ותניא נמי הכי: נפל לתוכו שור שוטה וקטן, וסומא, ומהלך בלילה, — חייב, פקח ביום-פטור, וכן הביאן ר"י אלפס ז"ל, דהלכתא נינהו, ולכך פסק כאן ר"מ ז"ל; ונמלך לבי בקרבי אחרי כתבי זאת והראיות במכתבי להביא לפניך באור ר"מ ז"ל אות באות, למען תשכיל מאין באות אלו הבבות, הפסקות התחתונות והעליונות? וזה לשונו: בור שחייבה עליו תורה אפילו לא מתה הבהמה אלא מהבלו, ואין צריך לומר אם מתה מחבטו, עד כאן לשונו; וזהו

שוטה, או סומא, או שנפלה בלילה: אבל אם היתה פקחת ונפלה ביום ומתה, — פטור, שזה כמו אונס, מפני שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות, וכן אם נפל לתוכו אדם ומת, אפילו היה סומא, או שנפל בלילה, בין שהיה בן חורין, או עבד — הרי זה פטור; ואם הוזק בו האדם, או הבהמה הפקחת - חייב נזק שלם, כמו שבארנו;

יז. נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין ומת, הרי זה פטור, שנאמר: י והמת יהיה לו, — מי שהמת שלו, יצא זה שהוא אסור בהנאה, ודינו שיקבר:

י שמות כ"א

מגדל עוז

כשמואל שכתבתי תחלה; עוד כתב: לפיכך אם היה עומק הבור כרחבו — אין לו הבל, ואם נחבטה בו הבהמה ומתה— פטור, היה עמקו יתר על רחבו - יש לו הבל, ואם מתה בו הבהמה—חייב, אף על פי שלא נחבטה בקרקע, עד כאן לשונו; זהו כשיטת שמואל בבור שיח ומערה חריצין ונעיצין דשמעתין; עוד כתב: עשה תל גבוה ברשות הרבים, ונחבטה בו הבהמה ומתה, או היה גבוה עשרה טפחים, - חייב לשלם, עד כאן לשונו; וזהו כשמואל דאמרי איכא בינייהו לעבד גובה; עוד כתב: ואם היה פחות מעשרה—פטור על מיתת הבהמה, אבל אם הוזקה בלבד — חייב לשלם נזק שלם, כמתניתין היו פחותין כו', דאוקימנא אין הבל למיתה, ויש הבל לנזקין; עוד כתב: ואפילו בתל גבוה כל שהוא, או בחפירה כל שהוא, שהנזק בכל שהוא מצוי, וידוע, ואין המיתה בכל שהוא מצויה, והרי היא כמו אונס, עד כאן לשונו; זהו כדמפרש טעמא דשמואל, ונפל כל שהוא משמע, ואוקימנא נמי: אין הבל למיתה, ויש הבל לנזקין, ואסיקנא נמי בההיא: כל שיש בו כדי להמית עשרה טפחים; עוד כתב: וכן אינו חייב על מיתת הבהמה בבור, או על טביעתה בתל, אלא אם היתה הבהמה קטנה, או חרשת, או שוטה, או סומא, או שנפלה בלילה, אבל אם היתה פקחת

יח. היה חופר בבור, ונפלה הבהמה בתוך הבור מקול החפירה, ומתה, אם נפלה מלפניה – חייב; מאחריה, כגון שנבעתה, והזרה על עקבה לאחור, ונפלה ומתה, – פטור, שנאמר: י ונפל, – עד שיפול דרך נפילה; נפלה לפניה מקול החפירה חוץ לבור ומתה,–אין בית דין מחייבין אותו: ואם תפס הניזק אין מוציאין מידו, ואם נפלה לאחוריה חוץ לבור ומתה, או הוזקה, – בעל הבור פטור:

יט. שור שדחף בהמה לתוך הבור, ומתה, אם מועד הוא–בעל הבור משלם מחצה, ובעל השור מחצה; ואם

י שם

מגדל עוז

ונפלה ביום, ומתה פטור, שזה כמו אונס, מפני שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות, עד כאן לשונו; ותהו כדדייקינן מהכיא בריית' דנפל לתוכו שור חרש, וכדאוקימנא מתניתין דחרש שוטה וקטן כו', עד איבעי ליה לעיוני; עוד כתב: וכן אם נפל לתוכו אדם ומת, אפילו היה סומא, או שנפל בלילה, בין שהיה בן חורין, או עבד, — ה"ז פטור, עד כאן לשונו; וזהו כמו ששנינו במשנה: בן או בת, עבד, או אמה, פטור, וקיימא לן, שמה שור, שור ולא אדם, וכן כתב ר"י אלפס ז"ל פרק המניח בשמעתין דהנתקל, וזה לשונו: והני מילי במיתה, אבל בנזקין — חייב, עוד כתב: ואם הוזק בו אדם או הבהמה– חייב נזק שלם, כמו שבארנו, עד כאן לשונו; וזהו כמו שהוכחתי לשמואל, דיש הבל לנזקין, וכדתנן: אחד השור, ואחד הבהמה, לנפילת הבור, והשוה אדם לבהמה, כדאוכחנא מאותה ברייתא, ובררתי כל דבר ודבר, וכן פירש ופסק ר"י אלפס ז"ל, בשמעתין דנתקל פרק המניח, ועתה ראה מה אשיב שואלי דבר? על השואלים בשם הראב"ד ז"ל לשון השגה זאת, כי ר"מ ז"ל פירש דחיוב בלילה, ופטור ביום, אם היתה פקחת, דאיבעי לה לעיוני, וגם ר"י אלפס פסק כן פרק המניח, והוא ז"ל הקשה מחיוב יום, וגם אמר מה בין נזק למיתה? ועינך רואות כמה פעמים: אין הבל למיתה, ושיש הבל לנזקין, וכמה טעמים,

תם הוא — בעל השור משלם רביע מגופו, ובעל הבור משלם שלשה חלקים מן היפה שבנכסיו, שבעל הנבלה אומר לבעל הבור: פחת נבלה זו יש לי אצלך, אף על פי שהיא גדולה ופקחת, כיון שנדחפה — הרי זו כמי שנפלה בלילה, כל שאני יכול להוציא מבעל השור — אני מוציא, והשאר אתה חייב לשלמו:

כ. וכן המניח אבן על פי הבור, ובא השור ונתקל בה, ונפל לבור ומת, — המניח את האבן משלם מחצה, ובעל הבור מחצה:

מגדל עוז

וכי ר"י אלפס כתב כן פרק המניח, בשמעתין דנתקל, לכך אמר לבי: אחד מהתלמידים אמרה, ואף כי עיקר הדין הוא מחלוקת ישנה, אי הלכה כרב אי כשמואל, כמו שכתב ר"י אלפס ז"ל, והאריך גם הר"ז הלוי ז"ל, והבאים אחריו, מכל מקום בזה — אין בו מחלוקת, ודברי ר"מ ז"ל ברורים: נפל לתוכו שור פסולי המוקדשין ומת כו', עד ודינו שיקבר; כתב הראב"ד ז"ל: אף על גב דפרקיה, עד כאן לשונו; ואני אומר: ר"מ ז"ל כתב סתם כלשון הגמרא, דאמרה רבא פרק שור שנגח את הפרה, גמרא מתניתן דנפל לתוכו שור וכליו כו', ומייתי לה כמי פרק קמא דנזקין, ובאור הראב"ד ז"ל — אתא לאפוקי ממה שפירש רב יהודאי גאון ז"ל: דבבכור שור דלא אפריק מיירי, ולפי שאין לו פדיון, אף על פי שדינו להיות נשחט במדינה, ונאכל לכהנים במומו, דאף לגוים ולזרים מותר להאכילו, כצבי וכאיל, כדאמרינן בבכורות, אפילו הכי לא חשיב בהדיא ממון הדיוט, ושור רעהו; והא דנקט: שור פסולי המוקדשין לשון סתם, ולא נקט בהדיא: שור בכור בעל מום, היינו משום דאיכא מעשר בהמה דאיתי בהאי דינא, עד כאן לשונו: היה חופר בבור ונפלה כו', עד בעל הבור פטור, עד כאן לשונו: כתב הראב"ד ז"ל: נראה לי כל הסוגיא — אינה נצלת מן השבוש, ואולי הג"ה היתה, שנסתפק לו הלכה כרב או כשמואל? וכתב למעלה

כא. וכן שור של הדיוט ושל פסולי המוקדשין שנגחו כאחד, אם תם הוא זה של הדיוט – משלם חצי נזק, ואם מועד – נזק שלם, שהניזק אומר לו: כל שאוכל להוציא מזה – אוציא, והשאר ממך, וזה הואיל והקדש הוא ופטור, אתה תשלם לי הכל:

כב. מי שהיה חופר בור ברשות הרבים, ונפל עליו שור והרגו, – בעל השור פטור, ואם תם השור – נוטל בעל השור דמי שורו, מיורשי בעל הבור:

פרק שלשה עשר

א. כלים שנפלו לבור, ונשתברו, – בעל הבור פטור שנאמר: י ונפל שמה שור או חמור, מפי השמועה למדו: שור, ולא אדם, חמור, ולא כלים; אפילו נפל שור

י שם

מגדל עוז

כשמואל, ועכשיו בא לפסוק כרב; מכל מקום שבושים יש כאן, שאם נתקל בבור מקול החפירה, ונפל חוץ לבור לרשות הרבים, – פטור, ואם נפל לאחוריו בבור – זהו הספק שאמרו: שאין בית דין מחייבין אותו, עד כאן לשונו: ואני אומר: תבא עליו ברכה, שהודיענו מקום מוצאו פרק שור שנגח את הפרה דף כ"ב וכ"ג, והודה לדבריו ונודה לו: שור שדחף בהמה כו', עד לשלמו, פרק שור שנגח את הפרה דף כ"ג, ומייתי לה פרק קמא דנזיקין דף י"ג: וכן המניח אבן כו', עד ובעל הבור מחלה, פרק שור שנגח את הפרה דף כ': וכן שור של הדיוט, עד תשלם לי, הכל פרק קמא דנזיקין: מי שהיה חופר כו', סוף הפרק, פרק שור שנגח את הפרה:

פרק שלשה עשר

כלים שנפלו לבור כו', עד או נטנפו פטור, פרק המניח את הכד (דף כ"ח), ומייתי לה פרק קמא: הכניס שורו

בכליו, ומת השור, ונשתברו כליו, — חייב על הבהמה, ופטור על הכלים:

ב. הבור — מאבות נזיקין הוא, ותולדותיו כמוהו — מועדין מתחלתן; וכל המניח תקלה, — הרי זו תולדת הבור, ואם הוזק בה אדם או בהמה — משלם זה שהניח התקלה נזק שלם, בין הפקיר התקלה, בין לא הפקירה; ואם הוזקו בה כלים — פטור:

ג. כיצד? המניח אבנו, או סכינו, או תבנו, או משאו, וכיוצא בהן — ברשות הרבים, והוזקו בהן בין אדם בין בהמה, — חייב נזק שלם: וכן אם הניחן ברשותו, והפקיר רשותו, ולא הפקירן, נתקל בקרקע, ונחבט בתקלה זו והוזק בה, — חייב בעל התקלה; ואם הוזקו כלים בכל אלו, או נטנפו, — פטור:

ד. הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות, והרביץ גללים, ונטנפו בהן כליו של בעל הבית, — פטור, שהגלל הזה תולדות בור הוא, ולא מצאנו בור שחייב בו על הכלים:

ה. המניח את הכד ברשות הרבים, והלך (המהלך) ונתקל בה, ושברה, — פטור, לפי שאין דרך בני אדם להתבונן בדרך כשהן מהלכין; ואם הוזק בה — הרי בעל הכד חייב בנזקיו, ואפילו הפקיר הכד, שכל המפקיר נזקיו במקום שאין לו רשות לעשותה מתחלה — חייב, כאילו לא הפקירן:

מגדל עוז

לחצר בעל הבית כו', עד וכן כל כיוצא בזה, פרק המניח את הכד דף כ"ז, ופרק הגוזל עצים: נשברה כדו ברשות הרבים, עד בין לא הפקיר כמו שבארנו, פרק המניח את הכד דף כ"ח, ופרק הכונס (דף כ"ז), ופרק הגוזל עצים דף כ"ט, והבאור

ו. הניח את הכד במקום שיש לו רשות להניחה שם, כגון מקום הקרנות של גתות, וכיוצא בהן, ונתקל בה ושברה – חייב; ואם הוזק בה המהלך – בעל הכד פטור, מפני שהיה לו להסתכל; ואם היתה אפלה, או שמלא כל הדרך כדים, – פטור על שבירתה, ואם נתקל בה – הרי בעל הכד חייב, וכן כל כיוצא בזה:

ז נשברה כדו ברשות הרבים, והוחלק אחד במים, או שלקה בחרסים – פטור מדיני אדם, לפי שאנוס הוא, וחייב בדיני שמים, מפני שלא סלק החרסים, והרי החרסים והמים כהפקר, ולא הפקיר אלא אחר שנאנס, ולפיכך פטור; ואם נתכוין לזכות בחרסיה, והוזק בהן אחר – חייב; והוא הדין לנפלה גמלו ולא העמידה, וכל כיוצא בה; ואם הוזקו כלים בכל אלו – פטור, בין הפקיר, בין לא הפקיר, כמו שבארנו:

ח. שני קדרים שהיו מהלכין בדרך זה אחר זה, ונתקל הראשון ונפל, ונתקל השני בראשון, אם היה לראשון לעמוד, ולא עמד, – חייב הראשון בנזקי שני, שאף על פי שהוא אנוס בשעת נפילה – אינו אנוס בהיותו מוטל לדרך, והרי הוא יכול לעמוד; ואם לא היה לו לעמוד – פטור, ואף על פי שלא הזהיר לזה שנתקל בו, מפני שהוא טרוד בנפשו:

מגדל עוז

למעלה בסמוך תוך זה הפרק: שני קדרין כו', עד כמו שבארנו, הכל פרק המניח את הכד, וכן באר ר"י אלפס ז"ל, והבאור – למעלה תוך זה הפרק: הקדרין והזגגים וכו', עד כולן פטורין; כתב הראב"ד ז"ל: זהו תימא! שהוא כתב כל הסוגיא כדעת רבי יהודה, דאמר: נתקל – אנוס הוא, ואמר כל הנתקל, ואפילו הראשון, מעתה משאו של ראשון – אינו בורו; וראיתי לרב רבי

ט. במה דברים אמורים שהוא חייב בנזקיו של שני: כשהוזק גופו של שני, אבל אם הוזקו כליו — פטור, שאינו חייב על הכלים בבור, וכל תקלה — תולדות בור הוא כמו שבארנו:

י. הקדרים והזגגים וביוצא בהן, שהיו מהלכין זה אחר זה, ונתקל הראשון ונפל, ונתקל השני בראשון, והשלישי בשני, וכל אחד מהן יש לו לעמוד ולא עמד, — הראשון חייב בנזקי גופו של שני, בין שהוזק בגופו של ראשון המוטל בארץ, בין שהוזק במשאו; והשני חייב בנזקי גופו של שלישי, אם הוזק בגופו של שני; אבל אם הוזק במשאו של שני שנפל — פטור, שהרי אומר לו השני: בור זה שהוא משאי — אין אני הבורה אותו, שהרי הראשון הפיל הב' עם משאו; ואם הזהירו זה את זה — כולן פטורין:

יא. נפל הראשון, והיה מוטל לרוחב הדרך, ונתקל אחד בראשו, ואחד ברגליו, ואחד בבטנו, — הרי הוא חייב

מגדל עוז

יצחק ז"ל שכתב כן, אמרתי א"א שהוא טועה, אלא הענין כולו בשלא הפקירו, וכבר אמר רבי יהודה במתכוין לזכות בחרסיה — חייב, אף על גב דאנוס הוא; ודוקא ראשון שמעצמו נפל, אבל שני, שמחמת ראשון נפל, אף על גב דלא הפקיר משאו - הויא שעתא מיהת בורו של ראשון הוא, ופטור, דהא לאו בורו הוא, עד כאן לשונו: ואני אומר: באו ונחזיק טובה לר"י אלפס ז"ל, שאלמלא הוא — עשאו טועה חס ושלום, ור"מ ז"ל לא כן ידמה, אלא דע לך! כי המחלוקת ישנה, מימי קדם קדמתא — נחלקו בגירסת רבותינו הראשונים, על פי הספרים הישנים, והוא בחבורו הלך לאשורו, ופסק למעלה כפשטא דמתניתין, פרק המניח את הכד, דתנן: שני קדרין וכו'; ובכאן פסק כברייתא דגמרא דהקדרין והזגגין וכו', וכדמוקי לה בגמרא: בשהיה להן לעמוד, וכדאמר רבא בגמרא: ראשון חייב בנזקי שני וכו',

בנזקי כולן, הואיל והיה לו לעמוד ולא עמד:

יב. השופך את המים ברשות הרבים, והוזק בהן אחד — חייב בנזקיו; ואם נטנפו כליו — פטור, כמו שבארנו; נבלעו המים בארץ, ונשארה הארץ חלקה, והוחלק ונפל והוזק בקרקע — הרי זה חייב בנזקיו:

יג. כל אלו שפותקין ביבותיהן, וגורפין מערותיהן, — אין להן רשות לשפוך המים ברשות הרבים בימות החמה, אבל בימות הגשמים — יש להן רשות; ואף על פי כן אם הוזק אדם או בהמה במים — חייבין נזק שלם:

יד. לא יוציא אדם תבנו וקשו לרשות הרבים -- כדי שידושו ויעשו לו זבל; ואם הוציאו — קנסיהו חכמים שיהיו כהפקר, וכל הקודם בהן זכה, מעת שנדושו והשביחו; ואם קדם אדם וזכה בהן משעת הוצאה לרשות הרבים — אין מוציאין מידו; ואף על פי שהן כהפקר, אם הוזק בהן אדם או בהמה — הרי זה המוציא חייב לשלם:

טו. יש לכל אדם להוציא את הזבל והגללים לרשות הרבים — בשעת הוצאת זבלים, ולצבור אותן שם ל' יום, כדי שיהיה נשוף ברגלי אדם (ורגלי בהמה); ואף על פי כן אם הזיק — חייב לשלם; וחייבין על זה הגלל משום גזל, כיון שאין בו שבח אם נדוש — לא קנסו בו:

טז. אין שורין טיט ברשות הרבים, ואין לובנים לבנים; אבל גובלין טיט ברשות הרבים, אבל לא לבנים:

מגדל עוז

וכלמסיק למלתיה כי מקשי: אי נתקל לאו פושע הוא, אפילו ראשון נמי ליפטר! ומסיק: ראשון ודאי פושע הוא, ב', אגופו — מיחייב, דהיה לו לעמוד, ולא עמד, אממונו — פטור, דאמר ליה: האי בירא — לאו אנא כריתיה; ומאי דפריק תלמודא, סוף מלתיה לא מצינו בור שחייב בו את הכלים, האי פסקה לעיל, וזו הגירסא היא המיושרת בעיניו, ומקיבלת לו מרבותיו,

יז. הבונה ברשות הרבים, המביא אבנים – מביא, והבונה – בונה; וכולן שהזיקו – חייבין לשלם נזק שלם:

יח. החוצב שחצב אבנים, ומסרה לסתת, והוזק בהן אדם או בהמה, – הסתת חייב; וסתת שמסר לחמר, – החמר חייב; מסר חמר לכתף, – הכתף חייב; מסר כתף לבונה – הבונה חייב; מסרה הבונה לזה שמתקן ישיבתה בבנין – המתקן חייב; ואם אחר שהעלוה על גבי הדימוס – נפלה והזיקה, והיו עושין בקבלנות – כולן חייבין; ובשכירות – האחרון חייב, וכולן פטורין:

יט. הכותל והאילן שנפלו לרשות הרבים, והזיקו, – פטור מלשלם, ואף על פי שהפקירן, לפי שאינן דומים לבור, שהרי אין תחלתן להזיק; ואם היו רעועין – בית דין קובעין לו זמן לקוץ את האילן, ולסתור את הכותל; וכמה הזמן? ל׳ יום, נפלו בתוך הזמן והזיקו – פטור, לאחר הזמן – חייב, מפני ששהא אותן:

כ. המצניע את הקוץ ואת הזכוכית, והגודר גדרו בקוצים, והפריח לרשות הרבים, והוזק אחר בהן – חייב נזק שלם; ואם גדר בקוצים בצמצום בתוך רשותו, – פטור, לפי שאין דרך בני אדם להתחכך בכתלים:

מגדל עוז

והיא גירסא ספרדית, ולפי שר״י אלפס ז״ל האריך בו באורו — לא הארכתי אני להביא בלשון הגמרא: נפל הראשון והיה מוטל כו׳, עד ואם נטנפו כלין פטור כמו שבארנו, ההלכה — פרק המניח את הכד (דף ל״א), והבאור — למעלה תוך זה הפרק: נבלעו המים בארץ וכו׳: כתב הראב״ד ז״ל: זהו שנעשית טיט, וזהו כרפשו דאמרו בגמרא, ונראה דהכי גריס לה «מי סברת דתמו מיא? כלומר: דנעשית הקרקע טיט, לא, דלא תמו מיא; ותרתי בדלא תמו למה לי? חדא בימות החמה וכו׳» עד כאן לשונו: ואני אומר: זחלתי ואירא מהורות: שזה הלשון יצא מפי הראב״ד

כא. המצניע קוציו וזכוכיותיו בתוך כותלו של חברו, ובא בעל הכותל וסתר את כותלו, ונפל לרשות הרבים והזיק, אם כותל רעוע היה — המצניע חייב; ואם כותל בריא הוא — בעל הכותל חייב:

כב. חסידים הראשונים היו מצניעין את הקוצים ואת הזכוכית בתוך שדותיהם, בעומק ג׳ טפחים בארץ, כדי שלא תעלם המחרישה; ואחרים — שורפים אותם באש; ואחרים — משליכים אותם לים או לנהר, כדי שלא יוזק בהם אדם:

כג. לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים; ואין עושין חלל תחת רשות הרבים, ולא בורות ולא שיחין ולא מערות, ואף על פי שהעגלה יכולה להלך על גביהן והיא טעונה אבנים, שמא תפחת מלמטה שלא מדעתו; והחופר בור לצרכי רבים — מותר:

מגדל עוז

ז"ל, שהרי עיקר זה הפסק פרק המניח (דף ל׳), דתנן: השופך את המים ברשות הרבים, והוזק בהן אחד, — חייב בנזקין, עד כאן; והוא שפסק ר"מ ז"ל בסמוך אות באות; ואמרינן עלה בגמרא: אמר רב לא שנו אלא שנטנפו כליו במים, והוא גם כן בכלל הפסק הראשון, שכתב כלשון המשנה, אבל הוא עצמו פטור, קרקע עולם הזיקתו; אמר ליה רב הונא (לרב): לא יהא (אלא) כרפשו! והדר ליה: מי סברת דלא תמו מיא, לא, דתמו מיא; ותרתי למה לי? חדא — בימות החמה, וחדא — בימות הגשמים, דתניא: כל אלו; ויש"ג: מסתברא דתמו מיא, דאי לא תמו מיא, תרתי למה לי? ומהדר: חדא בימות החמה, וחדא בימות הגשמים, דתניא: כל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן כו׳, עד כאן; ואם כמו שכתבו בשם הראב"ד ז"ל, שהיתה גירסתו ז"ל ופירושו, למה כתב כבלע והוחלק? היה לו להזכיר בדבריו לשון טיט! ועוד: דפירוש אותה גירסא — כך הוא לכל משכיל, כי רבה השיב לרב הונא: מי סברת דמיירי בלא תמו מיא, דמדמי

כד. אין מוציאין זיזין וגזוזטראות לרשות הרבים, אלא אם כן היו למעלה מגמל ורוכבו; והוא שלא יאפיל הדרך על בני רשות הרבים; ואם רצה — כונס לתוך שלו ומוציאו; כנס ולא הוציא — הרי זה מוציא כל זמן שירצה, אבל אינו יכול להחזיר כותלים למקומן לעולם, שכל מיצר שהחזיקו בו רבים — אסור לקלקלו:

כה. לקח חצר, ובה זיזין וגזוזטראות יוצאות לרשות הרבים, — הרי זו בחזקתה, ואם נפלה — חוזר ובונה אותה כשהיתה:

כו. אילן שהוא נוטה לרשות הרבים — קוצץ כדי שיהיה הגמל עובר ברוכבו; ומניחין מקום פנוי משתי שפתות הנהר — כרחב כתפי המלחים, שיורדין שם, ומושכין הספינה, וכל אילן הנמצא ברוחב זה — קוצצין אותו מיד, ואין מתרין בבעליו, שהרי מעכב מושכי הספינה:

מגדל עוז

לה לרפשו דהיינו טיט, שעדיין המים בעין; לא, דתמו מיא ונבלעו, ולא נשאר בו רק גרמת החלוקה, ולפיכך הנזק בו גופו בלבד, ואם היה בו טיט — היו מטנפים בו כליו גם כן; ובר מן כל דין: למה לא חלק בדין הזה, בין ימות החמה לימות הגשמים, כמו כל אלו שאמרו פותקין ביבותיהן וגורפין, דמתניתין בימות החמה כו' שכתב בסמוך! אלא ודאי גירסת רש"י היה גורס, ולפיכך חלקה ופסקה בלשון הזה, ובסדר הזה, וזה פשוט: כל אלו שפותקין ביבותיהן כו', עד חייבין לשלם נזק שלם, פרק כיצד הרגל, ופרק המניח את הכד (דף ל'): לא יוציא אדם תבנו וכו', עד לא קנסו, פרק המניח, וסופה במציעא פרק הבית והעליה: אין שורין טיט ברשות הרבים, עד ששהא אותן, פרק הבית והעליה, (דף קי"ח): המצניע את הקוץ, עד לא יסקל אדם מרשותו לרשות הרבים, פרק המניח את הכד: ואין עושין חלל וכו', עד למקומן לעולם, בבתרא פרק חזקת הבתים (דף ס'): חצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, לקח חצר כו',

כז. מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו, נטלה ונתנה להם מן הצד, — מה שנתן נתן, וזכו בו, וזה שנטל — לא זכה בו; וכמה רוחב דרך הרבים? אין פחות מט"ז אמות:

פרק ארבעה עשר

א. **המדליק** בתוך שדה חברו, ועברה הדליקה, — חייב לשלם נזק שלם, שנאמר: י כי תצא אש ומצאה קוצים ונאכל הגדיש או הקמה שלם ישלם המבעיר וגומר; והבעירה — מאבות נזיקין היא:

ב. הדליק בתוך רשותו — צריך להרחיק מסוף המצר — כדי שלא תעבור הדליקה לשדה חברו; וכמה שעור הרחקה? הכל לפי גובה הדליקה; ואם לא הרחיק כראוי, ועברה והזיקה, — חייב לשלם נזק שלם; הרחיק כראוי, ועברה והזיקה, — פטור, שזו מכה בידי שמים היא; וכן אם עברה נהר או שלולית שיש בהן מים ורחבן ח' אמות — פטור:

ג. עברה גדר — אומדין גובה הגדר, וגובה הדליקה, והעצים או הקוצים המצוין שם, אם אינה ראויה

מגדל עוז

עד מוכרי הספינה, בבתרא פרק לא יחפור דף כ"ז: מי שהיתה דרך כו', עד סוף הפרק, בבא קמא פרק המניח דף כ"ט, ובבא בתרא פרק המוכר פירות דף נ"ט:

פרק ארבעה עשר

המדליק בתוך שדה חברו וכו', עד אפילו עברה אלף אמה חייב, פרק הכונס צאן לדיר (דף ס' וס"א), ותחלתו — מייתי לה נמי פרק קמא דנזיקין: נפלה דליקה כו', עד ולא

לעבור – פטור, ואם ראויה לעבור – חייב; במה דברים אמורים: באש הקודחת, אבל אם היה לה להב גדול, העולה ונכפף מגובה עלית הלהב, והיו עצים מצוין שם – אין לה אומד, אלא אפילו עברה אלף אמה – חייב:

ד. נפלה דליקה בחצרו, ונפל גדר שלא מחמת הדליקה, ועברה הדליקה בחצר אחרת, אם היה יכול לגדור הגדר שנפל ולא גדרו, – חייב; למה הדבר דומה? – לשורו שיצא והזיק, שהיה לו לשמרו ולא שמרו:

ה. השולח את הבערה ביד חרש שוטה וקטן, – פטור מדיני אדם, וחייב בידי שמים; במה דברים אמורים: שמסר להן גחלת, ולבנה, שדרך הגחלים להכבות מאליה קודם שתעבור ותדליק; אבל אם מסר להן שלהבת, – חייב, שהרי מעשיו גרמו:

מגדל עוז

שמרו, פרק כילד הרגל: השולח את הבערה וכו', עד והשולח פטור, פרק הכונס, ומייתי לה פרק קמא דנזיקין, ובמסכת קדושין פרק האיש מקדש; וכן אם היה שומר לשמור את הבערה וכו', אחד מביא את האור כו', עד בא אחר וליבה כו', ליבתו רוח כו', עד כשאר כל המזיקין: כתב הראב"ד ז"ל: ואיך לא הפליג כמו שהפליג בברייתא: אם יש בלבוין כדי ללבותה — חייב, ואם לאו — פטור? עד כאן לשונו: ואני אומר גם בזה: שלא יצא מפי הראב"ד ז"ל, שהרי היא עוקר הריס וטוחנן זה בזה, ואיך אוכל להאמין שהוא יעבור בשמועה זו במושכל ראשון? וכך היא הלעה של הלכה: דתנן בסיפא דאחד הביא את האור כו', פרק הכונס: ליבתה הרוח — כולן פטורין; וגרסינן עלה בגמרא: ליבה וליבתה הרוח, אם יש בלבוין כדי ללבותה — חייב, ואם לאו — פטור, פירוש שליבה, וכבר בא הרוח רוח שאיכה מלויה, אם יש בלבוין כדי ללבותה — חייב, שהרי אפילו בלא סיוע הרוח — היה בליבוין כדי ללבות, ולפיכך חייב, ואם לאו — פטור, פירוש אם אין באחד מהן ללבות; ומשום הכי

ו. שלח את הבערה ביד פקח, זה הפקח שהבעיר — חייב לשלם, והשולח פטור; וכן אם הניח שומר לשמור הבערה, — השומר חייב:

ז. אחד הביא את האור, ואחד הביא את העצים, — המביא את העצים חייב: אחד הביא את העצים, ואחר הביא את האור, — המביא את האור חייב; בא אחר וליבה, — המלבה חייב; ליבתו רוח שאינה מצויה תמיד — הרי כולן פטורין; ליבה ולבתו הרוח — חייב, שהרי הוא גרם, וכל הגורם להזק — משלם נזק שלם מן היפה שבנכסים, כשאר כל המזיקין:

ח. אש שיצאה ואכל עצים או אבנים או עפר, — חייב לשלם, שנאמר: י ומצאה קוצים או השדה: אכלה

י שמות כ"ב

מגדל עוז

אקשינן: אמאי פטור? להוי כזוהה והרוח מסייעתו, דחייב לענין שבת! ואוקמא רבא: כגון שליבה ברוח מצויה, וליבתו הרוח שאינה מצויה, כלומר: לא כמו שהיינו סוברין, שכבר בא אותה הרוח שאינה מצויה בשעת ליבויו, אלא כשהתחיל ללבות — עדין לא בא, ואחר כך בא, דלא הוה ליה לאסוקי אדעתיה; וכן כתב הרשב"א ז"ל, וכן משמע לי מתוך פירש רש"י ז"ל, וכן פסק בזה ה"מ ז"ל כרבא דהוא בתרא, דפליג עלה דאביי - אות באות, ועיניך רואות! שכלן פטורין דמתניתין הכי, ופסק נמי כרב אשי דאמר: כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו - הני מילי, לענין שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, הכא — גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזקין - פטור, כלומר: אילו היה הרוח מסייעתו, אבל ליבה וליבתו הרוח דבדייתא - חייב, דמודה לרבא דאוקמא ברוח שאינה מצויה, דמשמע דוקא ברוח שאינה מצויה, דלאו פושע הוא — מפטר, וכדפרישית, הא אם היה רוח מצויה — חייב; וזהו סוף דבריו של ר"מ ז"ל, והדין עמו, דהא רב אשי בתרא, וקיימא לן כותיה בכל דוכתא; מעתה תאיר עיניך גם אתה, כי מי שכתב לשון זאת ההשגה לא חרש בעגלת ראב"ד ז"ל, ולא

גדיש וכיוצא בו, והיו כלים טמונים בתוך הגדיש, אם היו כגון מוריגים וכלי בקר, וכיוצא בהן מדברים שדרך אנשי השדה לטמנם בגדיש, — חייב לשלם; היו בגדים וכלי זכוכית וכיוצא בהן, — פטור על הכלים:

ט. במה דברים אמורים: במדליק בתוך שדה חברו, אבל במדליק בתוך שלו, ועברה לשדה חברו — פטור על כל הכלים הטמונים בגדיש, אבל משלם הוא שעור מקום הכלים, ורואין אותו כאילו הוא מלא גדיש של חטים, או של שעורים:

י. המדליק בתוך שדה חברו, ויצאת האש ונאכל הגדיש, והיה גדי כפות לו, ועבד סמוך לו, ונשרף עמו, — חייב, שכן דרך בני אדם לעשות בגדיש; היה עבד כפות, וגדי סמוך לו, ונשרף עמו, — פטור:

יא. המשאיל מקום לחברו, והגדיש בו, והטמין בו כלים, והדליק המשאיל ושרף הגדיש, — אינו משלם אלא דמי גדיש בלבד; השאילו מקום להגדיש חטים, והגדיש שעורים, או להגדיש שעורים והגדיש חטים, או שהגדיש חטים, וחיפם בשעורים, או שהגדיש שעורים, וחיפם בחטים, — אינו משלם לו אלא דמי שעורים בלבד:

יב. המדליק את הבירה של חברו, — משלם כל מה שבתוכה, שכן דרך בני אדם להניח כל כליהם וכל

כסף משנה

ירד לעומקה, והנכון כדברי ר"מ ז"ל, וה"א פשוט: אש שיצאה ואכלה עצים, עד או של שעורים, פרק הכונס: המדליק בתוך שדה חברו וכו׳, עד ונשרף עמו פטור; כתב הראב"ד ז"ל זה איני יודע מהו? דהכא לאו בממון מיירי, על כאן לשונו; ואני אומר: גם זה לא יצא מפי הראב"ד ז"ל, כי זה משנה שלמה, ותלמוד ערוך היא, דתנינן לה פרק הכונס סוף מתניתין דהמדליק

חפציהם בבתים, ובל שיטעון בעל הבית – הרי זה נשבע בנקיטת חפץ, ונוטל; ושבועה זו – מדברי סופרים, כמו שיתבאר; ובלבד שיטעון דברים שהוא אמוד בהן, או שהוא אמוד להיות אותן הדברים שטען – פקדון אצלו:

יג. גמל שהוא טעון פשתן, ועובר ברשות הרבים, ונכנס פשתנו לתוך החנות, ודלקה בנרו של חנוני, והדליק את כל הבירה – בעל גמל חייב, מפני שהרבה במשאוי, בין שעמדה הבהמה, בין שלא עמדה; הניח החנוני נר מבחוץ, – החנוני חייב, אף בדמי פשתן, מפני שהניח נרו מבחוץ; ואפילו נר חנוכה – היה לו לישב ולשמור:

יד. הכופף קמתו של חברו לפני האש, עד שתדלק, אם אין האש מגעת לה אלא ברוח שאינה מצויה – פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים; והטומן קמתו של חברו בעפר או בתבן, ועברה האש, ואכלה אותה, – הרי הטומן פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים, מפני שהמדליק את האש – פטור על הטמון:

מגדל עוז

גדיש של חטים או של שעורים, ומסיים בה: היה גדי כפות לו, ועבד סמוך לו, ונשרף עמו, – חייב, עבד כפות לו, וגדי סמוך לו, ונשרף עמו, – פטור, עד כאן; ומוכח בגמרא: דטעמא משום טמון, שדרך בני אדם להטמין שם, – חייב עליו, כמו שנתן בו הטעם ר"מ ז"ל, ומייתי לה פרק י"ד, גם פרק כילד הרגל גמרא מתניתין דהכלב שנטל חררה כו', – מקשינן מינה למאן דאמר אשו משום ממונו, ומדמקשינן מינה – הלכתא היא, ובמקום עיקרה דפרק הכונס הלכתא היא, וכן בכל מקום, וכפר נחלקו בכל מקום רש"י, רשב"ם, ור"ת ז"ל, בטעם, ומכל מקום עיניך רואות: כי ר"מ ז"ל כתב כלשון המשנה אות באות, מעתה מה אשיב שואלי דבר, אם הייתי מודה כי פה קדוש יאמר כלשון זה? אלא ודאי אחד מן התלמידים השיג, ותלאן באילן גדול:

טו. אש שעברה והזיקה את האדם, וחבלה בו, – המבעיר חייב בנזקיו, ובשבתו, וברפויו, ובצערו, ובבשתו, כאילו הזיקו בידו, שאף על פי שאשו ממונו הוא, – הרי הוא כמו שהזיקה בחציו; אבל אם הזיקה בהמתו או בורו את האדם – אינו חייב אלא בנזק בלבד, כמו שבארנו:

טז. כל תולדות האש – הרי הן כאש, כיצד? הניח אבן או סכין או משא בראש גגו, ונפלו ברוח מצויה והזיקו, – חייב לשלם נזק שלם, שכל אלו וכיוצא בהן – תולדות הבערה הן; ואם נפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו – פטור:

מגדל עוז

המשאיל מקום לחברו, עד שטען פקדון אצלו, פרק הכונס צאן לדיר דף ס״ב: גמל שהוא טעון כו׳, עד לישב ולשמור, פרק כיצד הרגל: הכופף קמתו של חברו, עד פטור על הממון, פרק הכונס (דף ס״ב): אש שעברה והזיקה, עד כמו שבארנו, פרק כיצד הרגל: כל תולדות האש כו׳, עד סוף הפרק, פרק קמא דנזיקין (דף ג׳):

נגמרו הלכות נזקי ממון בעזר האל

הלכות גניבה

יש בכללן שבע מצות, שתי מצות עשה, וחמש מצות לא תעשה;

וזהו פרטן:

א שלא לגנוב ממון; ב דין הגנב; ג לצדק המאזנים עם המשקלות; ד שלא יעשה עול במדות ובמשקלות: ה שלא יהיה לאדם אבן ואבן, איפה ואיפה, אף על פי שאינו לוקח ונותן בהן: ו שלא ישיג גבול: ז שלא לגנוב נפשות;

ובאור מצות אלו — בפרקים אלו;

פרק ראשון

א. כל הגונב ממון, משוה פרוטה ולמעלה – עובר על לא תעשה, שנאמר: [1] לא תגנוב; ואין לוקין על לאו זה, שהרי נתן לתשלומין, שהגנב - חייבתו תורה לשלם; ואחד הגונב ממון ישראל, או הגונב ממון גוי עובד ע"ז, ואחד הגונב את הגדול, או את הקטן:

[1] שמות כ׳

מגדל עוז

פרק ראשון

כל הגונב ממון כו׳, עד אחד גונב את הקטן, במסכת סנהדרין פרק אלו הן הנחנקין דף כ"ה: אסור לגנוב כל שהוא, עד שלא ירגיל עצמו בכך, בתורת כהנים דף מ"ד בסדר

ב. אסור לגנוב כל שהוא — דין תורה; ואסור לגנוב דרך שחוק, או לגנוב על מנת להחזיר, או על מנת לשלם, — הכל אסור, שלא ירגיל עצמו בכך:

ג. אי זהו גנב? זה הלוקח ממון אדם בסתר, ואין הבעלים יודעים, כגון הפושט ידו לתוך כיס חברו, ולקח מעותיו, ואין הבעלים רואים, וכן כל כיוצא בזה: אבל אם לקח בגלוי ובפרהסיא בחוזק יד, — אין זה גנב, אלא גזלן; לפיכך לסטים מזוין שגנב, — אינו גזלן, אלא גנב, אף על פי שהבעלים יודעים בשעה שגנב:

ד. גנב שהעידו עליו עדים כשרים שגנב, — חייב לשלם שנים לבעל הגניבה, אם גנב דינר — משלם שנים, גנב חמור, או סוס, או גמל, — משלם שנים בדמים, נמצא מפסיד כשעור שבקש לחסר את חברו:

ה. גנב שהודה מעצמו שגנב, — משלם את הקרן, ופטור מן הכפל, שנאמר: [1] אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים, — ולא המרשיע את עצמו משלם שנים; והוא הדין לכל הקנסות, שהמודה בהן — פטור:

[1] שמות כ"ב

מגדל עוז

קדושים תהיו: לפי שנאמר בגנבה שנים ישלם — עונש שמענו, אזהרה מניין? תלמוד לומר: לא תגנבו, — לא תגנבו על מנת למקט, לא תגנבו על מנת לשלם תשלומי כפל ותשלומי ד' וה', עד כאן, ובמציעא פרק איזהו נשך דף ס"א: אי זהו גנב? זה הלוקח ממון כו', אבל אם לקח בגלוי כו', לפיכך ליסטים מזויין שגנב — אינו גזלן אלא גנב, אף על פי שהבעלים יודעין בשעה שגנב, כך כתוב בספרים הישרים שלנו, אשר הוגהו לפני ר"מ ז"ל, ובספר שראהו המגיה ובא לידו — היה כתוב בספק, זה לשונו: לפיכך ליסטים מזוין שגנב אינו גנב אלא גזלן כו', ועל זה כתב הראב"ד ז"ל: האי פיסקא — לא מחוורא, דהא אקשינן בפרק מרובה: וכיון דראוהו גזלן הוא! ופריקו: כיון

ו. תשלומי כפל — נוהגין בכל, חוץ משה ושור, שהגונב את השור או את השה, וטבח או מכר, — משלם על השה תשלומי ד', ועל השור תשלומי ה':

ז. אחד האיש ואחד האשה שגנבו—חייבין לשלם תשלומי כפל, ותשלומי ד' וה'; היתה אשת איש שאין לה לשלם, — הרי הכפל עליה חוב עד שתתגרש, או ימות בעלה, ובית דין נפרעים ממנה:

ח. קטן שגנב — פטור מן הכפל, ומחזירין לו דבר הגנוב ממנו, ואם אבדו — אינו חייב לשלם אף הקרן, ואפילו לאחר שהגדיל:

ט. העבד שגנב — פטור מן הכפל, ובעליו פטורין, שאין אדם חייב על נזקי עבדיו, אף על פי שהן ממונו,

מגדל עוז

דמיטמרי מאינשי — גנב הוא, אלא היכי דמי גזלן? אמר רב חסדא: כגון בנייהו בן יהוידע, ור"י אומר: כגון בעלי שכם; ועוד: דשמעתין דרב יוסף בשומר אבדה — לא מתרלי בהדי שמעתא דר"י בטוען טענת גנב באבדה, אלא בההיא דליסטים מזוין גנב הוא, ותרתי שמעתתא הלכתא ניכהו; ושמא הטעהו מה שאמרו בפרק הגוזל זוטא: הכא במאי עסקינן? בליסטים מזוין, ורבי שמעון היא, אי הכי היינו גזלן! תרי גווני גזלן; ולאו מילתא היא, דלענין יאוש קאמר, ולרבי שמעון היא, דאמר: דגזלן כיון דמחזיף נפשיה — תו לא הדר ביה, ומסתמא מיאש מיניה לאלתר, הילכך לגבי יאוש — היינו גזלן, תרתי למה לי? ומי איתיה למילתיה בליסטים מזויין דלא מיטמר כלל, ומי לא מטמר, מה לי מזוין? מה לי אינו מזוין? עד כאן לשונו; ואני אומר: אפילו באות כל רוחות שבעולם — אין מזיזין אותו, אף כי יטעהו דבר שהתנוקות יודעין אותו, ובקיאין, כי הוא תלמוד ערוך פרק הכונס נאן לדיר, ופרק אלו מציאות, ועוד כי לשונו של הספר — מורה כי הוא טעות סופר, דאם כן מאי לפיכך? היא היא, ומה בא ללמדנו? ועוד: נהי אף על פי

מפני שיש בהם דעת, ואינו יכול לשמרן, שאם יכעיסנו רבו ילך וידליק גדיש באלף דינר, וכיוצא בזה משאר נזקין; נשתחרר העבד — חייב לשלם את הכפל:

י. ראוי לבית דין להכות את הקטנים, כפי כח הקטן על הגנבה, כדי שלא יהיו רגילין בה; וכן אם הזיקו שאר נזקין; וכן מכין את העבדים שגנבו, או שהזיקו, — מכה רבה, כדי שלא יהיו רגילין להזיק:

יא. היתה הגניבה ביד הגנב, והשביחה מאליה. כגון כבשה שילדה וגזזה — משלם אותה ואת גזותיה ואת ולדותיה;

מגדל עוז

שהבעלים יודעין בשעת שגנב? מפני שהבעלים, או אם הבעלים- מיבעי ליה למכתב! אלא טעות סופר היה, ואין על המחבר ולא על המגיה חטא, אלא על העט, ולכך כל הרואה חבור ר"מ ז"ל — יגיהנו על זה הלשון שנסחתי אני, כי הוא מכתיבת ידו כמו שהעדתי: גנב שהעידו עליו עדים כו', עד שבקש לחסר את חברו, פרק מרובה (דף ס"ב): גנב שהודה מעצמו כו', עד והוא הדין לכל הקנסות שכל המודה בהן פטור, בנזיקין פרק מרובה, ובסנהדרין ריש פרק קמא (דף ב'), ובכתובות פרק אלו נערות (דף מ"א): תשלומי כפל, עד תשלומי חמשה, סוף פרק שור שנגח את הפרה: אחד האיש, עד תשלומי ארבעה וחמשה, בסיפרא פרק כ"ה דקדשים: היתה אשת איש, עד אין נפרעין ממנה, פרק קמא דמציעא (דף י'): העבד שגנב פטור מן הכפל, פרק ארבע מיתות, ראוי לבית דין להכות את הקטנים וכו', וכן מכין את העבדים כו', עד שלא יהיו משולחים להזיק, זה פסק לפי דעתי — מההוא עובדא דפרק הגחל עצים (דף צ"ג וצ"ד), גמרא מתניתין דזה הכלל כל הגזלנין משלמין כשעת הגזלה כו', דגרסינן: ההוא גברא דגזל תורא מחבריה כו', עד איניש גזלנא הוא, ובעינן למקנסיה; וכתב ר"י אלפס דשמעינן מינה דקנסינן בכהאי גוונא, ועוד: מדגרסינן

ואם אחר יאוש ילדה , וגזזה — משלם כשעת הגנבה ; הוציא עליה הוצאה, והשביחה , כגון שפטמה, — הרי זה השבח של גנב , אפילו לפני יאוש ; ובשמחזיר הגניבה עם הכפל — נוטל השבח מן הבעלים , או מחשבים לו מן הכפל :

יב. הגנבה עצמה שהיא ביד הגנב , ולא נשתנית — חוזרת לבעליה , בין לפני יאוש , בין לאחר יאוש :

יג. גנב כחושה והשמינה , או שמנה והכחישה , — משלם תשלומי כפל, או תשלומי ארבעה וחמשה כשעת הגנבה;

מגדל עוז

בפרק נגמר הדין : בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה כו' ; היתה הגניבה כו' . עד משלם כשעת הגניבה ; כתב הראב"ד ז"ל : נראה לי שזה שיבוש הוא , ואי איתא להא מילתא — לא משכחת לה אלא בשגנבה טעונה ומעוברת . ואפילו הכי אינו משלם אלא דמי פרה העומדת לילד , ורחל העומדת לגזז ; אחר כך ראיתי שהוא חוזר על הדרך הזה במקום אחר , אמרתי : לא על חנם הוא , אלא שהוא חולק בין לפני יאוש , ולאחר יאוש , ומסתברא כוותיה , כדכתבינן לקמן , מיהו לא גזזה וילדה בלבד , כמו שכתב לפנינו בהלכות גזלה ואבדה , עכ"ל ; ואני אומר : חיליה דר"מ ז"ל — מדתניא פרק הגוזל עצים (דף צ"ה) ריש גמרא מתניתין דגזל פרה מעוברת כו' : הגוזל רחל וגזזה , פרה וילדה — משלם אותה ואת גיזותיה , ואת ולדותיה , דברי רבי מאיר ; רבי יהודה אומר : גזלה חוזרת בעיניה ; רבי שמעון אומר : רואין אותה כאלו היא שומא אצלו בכסף ; וגרסינן : איבעיא להו מאי טעמא דרבי מאיר ? משום דקסבר שנוי במקומו עומד ? או דילמא (לעולם קסבר רבי מאיר) בעלמא שנוי קונה , והכא קנסא הוא דקא קנים ? ושקיל וטרי עלה טובא , עד דפשיט לה מהא : נתן לצבע לצבוע לו אדום , וצבעו שחור , שחור

גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור — משלם תשלומי כפל כשעת הגניבה: טבחו או מכרו אחר שהגדיל — נעשה שנוי בידו, וקנהו, ושלו הוא טובח, ושלו הוא מוכר, ואינו משלם תשלומי ד' וה':

יד. גנב בהמה או כלי וכיוצא בהן, ובשעת הגניבה היה שוה ד', ועכשיו בשעת העמדה בדין שוה שנים, — משלם קרן כשעת הגניבה, ותשלומי כפל או ד' וה' — כשעת העמדה בדין; היה שוה בשעת הגניבה שנים, ובשעת העמדה בדין ד', אם שחט או מכר או שבר הכלי, או אבדו, — משלם תשלומי כפל, או ד' וה', כשעת העמדה בדין; ואם מתה

מגדל עוז

ולבעו אדוס, רבי מאיר אומר: נותן לו דמי גמרו; דמי גמרו — אין, דמי גמרו ושבחו — לא, ואי סלקא דעתך סבר רבי מאיר שנוי אינו קונה, — דמי גמרו ושבחו בעי למיתב ליה; אלא לאו (ש"מ) קסבר רבי מאיר: שנוי קונה, והכא קנסא הוא דקא קניס, ש"מ; איכא דאמרי: הא לא איבעי לן, (דודאי) מדאפיך רב ותאני כו', עד ודאי לרבי מאיר שנוי קונה, והכא קנסא הוא דקא קניס ליה; אלמא לשתי הלשונות, מדשקיל וטרי לברורי טעמיה דרבי מאיר, — שמע מיניה הילכתא כוותיה; ועוד דקיימא לן הלכה כרבי מאיר בקנסותיו, והא אסיקנא לתרתי לישני דקנסא הוא דקא קניס, ובהאי לישנא גרסינן לה להאי ברייתא בכולהו ספרי דוקאני ספרדאי, הכא, ובמציעא סוף פרק המפקיד, וכן גורס ר"י אלפס ז"ל בהלכות, וכן פירש רש"י ז"ל: משלם אותה ואת גזותיה, כל מה שנטל ממנו, וכל מה שמשבחת — הוי נגזל, עד כאן לשונו; ובמקצת הגרסאות: פרה מעוברת ורחל טעונה כו', וכן פר"ח ז"ל, גזל פרה מעוברת וילדה, רחל טעונה וגזה, — משלם אותה ואת גזותיה, ואת ולדותיה, דברי רבי מאיר וכו', רבי מאיר סבר: מחזיר הכל, רבי יהודה סבר: קרן בלבד, רבי שמעון סבר: הקרן חוזר, והגזות והולדות ולקין, עד כאן לשונו; ומורי הרשב"א ז"ל הכריע כדברי ר"מ

הבהמה, או אבד הכלי מאליו – משלם תשלומי כפל כשעת הגניבה:

טו. מי שגנב כלי ושברו, או פחתו, או נשבר או נפחת מאליו, – אין שמין לו הפחת, אלא רואין כמה היה שוה אותו הכלי, ומשלם לבעלים שנים בדמיו, והכלי השבור יהיה לגנב, וכן כל כיוצא בזה; ואם רצו הבעלים לטול הכלי השבור, וישלם להם הפחת והכפל, – שומעין להם:

טז. הגנב שגנב, וטבח או מכר, לפני יאוש בעלים, אף על פי שלא קנה לוקח; והרי הגניבה חוזרת בעצמה

מגדל עוז

ז"ל וגירסתו, וכתב דהא ברייתא מיירי בגוזל רחל ונטענה או נתעברה אצלו, דאי בשגזלה טעונה ומעוברת — ליכא מאן דאמר שיהא לגזלן חלק בגזות ובולדות, דלכולא עלמא — כשעת הגזלה משלם; ותנן: גזל פרה מעוברת וילדה, רחל טעונה וגזזה, — משלם דמי פרה עומדת לילד, ודמי רחל עומדת להגזז; והא מתניתין רבי עקיבא היא; ושנינו פרק המפקיד: השולח יד בפקדון, בית שמאי אומרים: ילקה בחסר וביתר, ובית הלל אומרים: כשעת הוצאה; ופירשו בגמרא: כשעת הוצאה מבית בעלים, ואוקימנא בפלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה, בית שמאי כרבי מאיר, דמלקיה ליה אפילו ביתר, דהיינו בגזות וולדות שנטענה וגזזה, ונתעברה וילדה, ובית הלל כרבי יהודה דאמר: כשעת גזלה, דהיינו חוזרת בעיניה; ועוד בשמעתין דהגוזל עלים-מוקמינן פלוגתא דרבי יהודה ורבי שמעון בשבח שעל גבי גזלה, כלומר: שהשביחה ביד הגזלן, ועדין הוא על גבה, וכדמייתינן עלה סיפא דמתניתין דקתני: פרה ונתעברה אצלו, עד כאן; וגם הראב"ד ז"ל בפירושיו — כך פירשה: בגזות וולדות שנתחדשו ובאו אחר הגזילה, וטעמא דרבי מאיר כדאסיקנא משום קנסא, עד כאן; נמצא דעת רבינו משה ז"ל מבוררת ומחוורת לדעת קרוב; ומלוק היאוש שחלק - כבר ישרו הראב"ד ז"ל, וכן ריש פרק מרובה

מיד הלוקח, – הרי זה משלם תשלומי ד' וה'; ואין צריך לומר אם טבח או מכר לאחר יאוש,—שהוא משלם תשלומי ד' וה', שהרי הועיל במעשיו, וקנה הלוקח:

יז. הגונב מגנב אחר, אף על פי שנתיאשו הבעלים - אינו משלם תשלומי כפל, ואם טבח ומכר — אינו משלם תשלומי ד' וה' לגנב הראשון, שהרי דין הבהמה הזאת הזאת לחזור בעיניה לבעלים, ולא קנאה הגנב, ולבעלים אינו משלם הכפל, או ד' וה', — מפני שלא גנבה מרשותן:

יח. גנב וטבח, ובא גנב אחר וגנב, הגנב האחרון משלם תשלומי כפל לגנב הראשון, שהרי קנה בשנוי מעשה,

מגדל עוז

(דף ס"ה): הוציא עליה הוצאה כו',—השבח לגנב, כמו שאמרנו, עיקר זאת ההלכה פרק מרובה, ומייתי לה פרק קמא דמציעא (דף מ"ג) והבאור — בזה הפרק: נשתנית הגניבה ביד הגנב וכו', עד כשעת הגנבה, פרק מרובה: גנב טלה ונעשה איל וכו', עד ד' וה', פרק מרובה (דף ל"ו), ופרק הגוזל עצים (דף ס"ה): גנב בהמה או כלי כו', עד כשעת הגנבה, פרק מרובה (דף ס"ה וס"ו וס"ז): מי שגנב כלי וכו', ואם רצו הבעלים כו', עד שומעין להן, כתב הראב"ד ז"ל: אף על פי שאמרו: אין שמין לגנב, הני מילי — בקרנא, אבל בכפלא — שמין לגנב, דומיא דגזלן, והשכל מורה כן, עד כאן לשונו; ואני אומר: תמה אני אם זה הלשון יצא מפי הראב"ד ז"ל! ומאי דומיא לגזלן דקאמר? ומאי מדמי? והלא כל אחד בפני עצמו מוזכר בעיקר ההלכה פרק קמא דנזיקין, גמרא פסקין בתשלומי נזקו כו', ופסיק תלמודא: והלכתא: אין שמין לגנב, ולא לגזלן, אבל לשואל — שמין, כדרב כהנא ורב אסי; ור"ח, ורש"י ז"ל והגאונים, ובשאלתות רב אחא משבחא ז"ל, ור"י אלפס, ורוב רבותינו בעלי התוספות ז"ל, — פירשוה כרבינו משה ז"ל, וגם בענין הכפל שנכתב בשם הראב"ד ז"ל, דקדקתי בירושלמי דף כ' ע"ד, ומצאתיו כדברי ר"מ ז"ל ממש; דגרסינן התם:

וגנב הראשון משלם תשלומי ד׳ וה׳; גנב ומכר, ובא אחר וגנב מן הלוקח, אם נתיאשו הבעלים — הרי האחד משלם תשלומי ד׳ וה׳, והגנב השני משלם תשלומי כפל; ואם לא נתיאשו הבעלים — אין האחרון משלם אלא קרן בלבד:

פרק שני

א. הגונב נכסי הקדש, — אינו משלם אלא הקרן בלבד, שנאמר: [1] ישלם שנים לרעהו, — לרעהו, ולא להקדש; וכן הגונב קדשים מבית בעליהן, בין קדשי קדשים, בין קדשים קלים, בין קדשים שאין הבעלים חייבין באחריותן, — בין קדשים שהבעלים חייבים באחריותם, — הרי זה פטור מן הכפל, ומן תשלומי ד׳ וה׳ שנאמר: [2] וגנב מבית האיש״ — ולא מבית הקדש:

[1] שמות כ״ב [2] שם

מגדל עוז

מנין שאין שמין — לא לגנב ולא לגזלן? אמר רבי אבא בר ממל: חיים שנים ישלם, — חיים, ולא מתים, עד כדין גנבה, גזלה מנין? אמר רבי אבין: והשיב את הגזלה אשר גזל — כאשר גזל, עד כאן; למדנו: שכל אחד בפני עצמו, דהא יחד רחמנא קרא לכל חד וחד באנפיה נפשיה, ולמדנו: שהכפל צריך להיות חיים, דהיינו חיים שנים הכפל, כמו הקרן חיים שנים, וזהו פשוט; על כן אמרתי: שזאת ההשגה — יצתה מפי תלמיד: הגונב וטבח וכו׳, עד סוף הפרק, הכל פרק מרובה (דף ס״ח)·

פרק שני

הגונב נכסי הקדש וכו׳, עד לרעהו ולא להקדש: כתב הראב״ד ז״ל: גנב הקדש — משלם קרן וחומש ואשם להקדש, שהרי מעל, עד כאן לשונו; ואני אומר: הא זיל קרי בי רב הוא, ואת אשר חטא מן הקדש ישלם וחמישיתו יוסף עליו וכו׳; וכבר כתב ר״מ ז״ל כל הדינין והחלוקין — סוף ספר

ב. וכן הגונב עבדים ושטרות וקרקעות, — אינו משלם תשלומי כפל, שלא חייבה התורה הכפל — אלא במטלטלין שגופן ממון, שנאמר: [1] על שור על חמור על שה על שלמה, אבל העבדים הוקשו לקרקעות, שנאמר: [2] והתנחלתם אתם לבניכם, והשטרות — אין גופן ממון:

ג. הגונב פטר חמור של חברו קודם שיפדה, — משלם תשלומי כפל לבעלים, שאף על פי שאינו עכשיו שלו, ראוי להיותו לו אחר שיפדה:

ד. הגונב טבלו של חברו, ואכלו, — משלם לו דמי טבלו; וכן אם גנב חלבו ואכלו, — משלם לו דמי חלבו:

[1] שם [2] ויקרא כ״ה

מגדל עוז

עבודה, בהלכות מעילה פרק א׳, באורך כל הצורך, אבל השמיט משם דיני הכפל — עד כאן, שהוא מקומו, ונמקו עמו: וכן הגונב קדשים מבית בעליהן, עד והשטרות אין גופן ממון, פרק מרובה דף ס״ו, ובמסכת שבועות פרק שבועת הדיינין דף מ״ב: הגונב פטר חמור וכו׳, עד דמי חלבו; כתב הראב״ד ז״ל: משלם לו כפל דמי טבלו, וכן בחלבו — משלם לו כפל דמי חלבו, עד כאן לשונו: ואני אומר: לשון ר״מ ז״ל — כלשון הגמרא אות באות, דין הטבל — בנדרים פרק בתרא, גמרא מתניתן דקונם שאני: הגונב טבלו של חברו ואכלו משלם לו דמי טבלו, דברי רבי; רבי יוסי בר רבי יהודה אומר: אינו משלם (לו) אלא דמי חולין שבו; ושקלינן וטרינן עלה, ואסיקנא: דבטובת הנאה ממון פליגי, דרבי סבר: איכה ממון, וקיימא לן כותיה, דהלכה כרבי מחברו, והכי נמי איתא שלהי פרק ב׳ דקדושין; ולעולם לא הוזכר בו כפל, ואם איתא — לא לשתמיט תנא ותני «כפל» ועוד דכולהי סוגייתא — מוקמינן דרבי סבר: קנסוהו לגנב, כי היכי דלא לגנוב, כלומר: כי מן הדין - לא היה חייב כלום, שהרי אינו ממונו, אלא מטעם קנס; וכן פרש״י ז״ל, וכן המפרשים, ואם איתא, — טפי הוה ניחא למקנסיה בכפל, דהוה כעין דאורייתא, ככולהו גנבות דעלמא, ומדרבי

ה. גנב תרומה מבעלים הישראלים שהפרישוה — אינו משלם תשלומי כפל, שאין להם בה אלא טובת הנאה, וטובת הנאה — אינו ממון:

ו. הגונב משל אביו, וטבח או מכר, ואחר כך מת אביו, — משלם תשלומי ד׳ וה׳; ואם מת אביו, ואחר כך טבח או מכר, — משלם תשלומי כפל, ואינו משלם תשלומי ד׳ וה׳; גנב וטבח, או מכר, ואחר כך הקדיש, — משלם תשלומי ד׳ וה׳; ואם הקדיש, ואחר כך טבח או מכר, אף על פי שהקדישו קדשים קלים — משלם תשלומי כפל, ואינו משלם תשלומי ד׳ וה׳; במה דברים אמורים: כשהקדיש

מגדל עוז

יוסי ברבי יהודה — נשמע לרבי, דאמר: קנסוהו רבנן לבעל הבית, כי היכי דלא לשהייה לטובליה, ואי סלקא דעתך דכפילא קאמר רבי, אם כן איכא ביניהו שתי מדרגות, כי רבי מחייב הגנב בכל מה שאכל, בין חולין בין תרומה, ורבי יוסי ברבי יהודה יפטרנו אף מדמי תרומה, כל שכן מן הכפל! אלא ודאי דברי ר״מ ז״ל — עיקר; וכן משמע פרק מרובה סוף גמרא מתניתין דפסקא קמייתא, גבי ברייתא דמתנייא פרק קמא דתוספתא דתרומות; ומייתי לה פרק הגוזל בתרא, ומפרש לה, וכן נמי פרק מרובה, ואקשי מינה למאן דבעי שנוי, דתניא: הגנב והגזלן והאנס — הקדישן הקדש, ותרומתן — תרומה, ומעשרותיהן מעשר! ופריק: אמרי הכא נמי איכא שנוי השם, מעשר, — מעיקרא טבלא והשתא מעשר, תרומה — מעיקרא טבלא, והשתא תרומה, הקדש נמי — מעיקרא חולין, והשתא הקדש, ע״כ; אלמא משמע: דהגונב טבלו של חברו — חייב לשלם מטעם שנוי, ובכפל לא שייך ביה כלל; ודין החלב — מפורש בכתובות ריש פרק אלו נערות, דגרסינן: אמר רב חסדא: מודה רבי נחוניא בן הקנה בגונב חלבו של חברו ואכלו — שהוא חייב, שכבר נתחייב בגנבה קודם שיבא לידי איסור חלב, עד כאן; ואילו כפל לא הוזכר כלל בגמרא, ואם מפני שהוא סברא, כבר

אחר יאוש: אבל אם הקדיש לפני יאוש, — אינו קדוש, ואם טבח או מכר, — משלם תשלומי ד׳ וה׳:

ז. הקדישו הבעלים והוא בבית הגנב, — אינו קדוש, לפי שאינו ברשותן, ואף על פי שלא נתיאשו; ואם טבח או מכר אפילו אחר הקדישן — משלם תשלומי ד׳ וה׳:

ח. השוחט ונתנבלה בידו, והנוחר והמעקר, — משלם תשלומי כפל בלבד; אבל אם שחט לרפואה, או לכלבים, או שנמצאת טרפה, או ששחטו בעזרה, — משלם תשלומי ד׳ וה׳, אף על פי שחולין שנשחטו בעזרה אסורין

מגדל עוז

כתבתי כמה פעמים: כי ר״מ ז״ל בזה החבור — לא כתב אלא מה שהיה מפורסם בגמרא, וכל מקום שיכול למצוא לשון התלמוד באות לפי ענינו — העתיקו, ולא שנה אותו, אבל לא חשש לחבר הסברות והדקדוקים, אלא הניח מקום בלשון חבור, ולדקדק ולסבור בו, כמו שמדקדקין ומסבירין לשון התלמוד: גנב תרומה מבעליה, עד אינה ממון, כבר כתבתי זאת התוספתא שהבאתי לגונב טבל, ושלהי קדושין — מפרש להדיא דינא וטעמא: הגונב משל אביו, עד תשלומי ד׳ וה׳, פרק מרובה: גנב וטבח או מכר וכו׳, ואם הקדיש כו׳, במה דברים אמורים בשהקדישו אחר יאוש וכו׳, עד משלם תשלומי ד׳ וה׳: כתב הראב״ד ז״ל: קנר בכאן, שאם הקדישו הקדש בדק הבית — משלם ד׳ וה׳, מה לי משעבדי לשמים? מה לי משעבדי להדיוט? עד כאן לשונו: ואני אומר: הרבה פעמים כתבתי כי ר״מ ז״ל בזה החבור — לא חבר אלא דרך ארוכה בקצרה, וכן עשה בדין הזה, שהיא ברייתא, ומקשה מינה ר״י לריש לקיש פרק מרובה, גמרא מתניתן דאין הגונב אחר הגנב כו׳, בשמעתין דהמוכר לפני יאוש, כו׳, ודאיק לה ושקיל וטרי עלה, ומוקי בהאי גונא ממש, כדברי ר״מ ז״ל; ומה שבאר הראב״ד ז״ל — אינו מפורש, אלא דיוק מובן הוא מן הסוגיא שם, וגם ר״מ ז״ל כללו כדרך התלמוד, בתחלת זה הפרק, ומה שהקשה הראב״ד ז״ל: מה לי משעבדי להקדש

בהנאה, הואיל ואסורן מדבריהם, — הרי זה חייב לשלם תשלומי ד׳ וה׳:

ט. וכן הגונב כלאים הבא מן השה וממין אחר, או שגנב טרפה, או קטעת, או חגרת, או סומא, או בהמת השותפין, וטבח ומכר, — משלם תשלומי ד׳ וה׳:

י. גנב ונתן לאחר במתנה, או שנתן לאחר לטבוח, וטבח, או שנתן לאחר למכור, ומכרה לאחר, גנב והקיף, גנב והחליף, גנב ופרע בהקיפו; או ששלחו סבלונות לבית חמיו, — משלם תשלומי ד׳ וה׳:

מגדל עוז

כו׳, גמרא פרק שבועת הדיינין (דף מ״ב ע״ב), סוף גמרא מתניתין דאין נשבעין טענת חרש, גבי להפרע מנכסין משועבדים, או מן ההקדש, — לא יפרע אלא בשבועה, דמה לי משעבדי כו׳, אבל הכא לא שייך: הקדישו הבעלים וכו׳, עד בשחיטה, הכל פרק מרובה: גנב וקטע ממנה אבר וכו׳, עד אין מוציאין מידו: כתב הראב״ד ז״ל: לא מחוורא, דתפיסה מהניא בהא, כיון דיותר ממה שהזיק הוא, — אין כח לחייבו אלא לבית דין, ובדין פסוק בלי ספק, וזה כיון שספק הוא אגלס, איך גמרו את דינו, עד כאן לשונו: ואני אומר: תמה אני, אם דבר זה יצא מפיו? שהרי אלו כולן בעיות דרבי ירמיה ורב ספרא, פרק מרובה (דף מ״א ע״ב) גמרא מתניהין דמכרו חוץ מאחד ממאה כו׳, וסלקן בתיקו, וקיימא לן בכוליה תלמודא: כל תיקו דממונא-חומרא לתובע, וקולא לנתבע, המוציא מחברו — עליו הראיה, ואי תפס — לא מפקינן מיניה; וכן כתב ר״י אלפס בכ״מ, וכן קבלנו מרבותינו נשמתם עדן, ולא ראינו ולא שמענו חולק בזה לעולם, לכן אמרתי: אחד מן התלמידים — כתבו על שמו: מכרו והיתה לו בו שותפות, עד הוציאו מרשות הבעלים, עד לא הוציאו הגנב מרשות הבעלים: כתב הראב״ד ז״ל: נראה מדבריו, הא דקתני במתניתין: הגביהו השומר — חייב כפל, לבעלים קאמר, לפי שהוא גנב, ואם הן היכי שמעינן מינה:

יא. גנב ומכר והקנה למוכר לאחר שלשים יום, ובתוך ל' יום הוכר הגנב, — אינו משלם אלא כפל; מכרו חוץ מאחד ממאה שבו, או חוץ מידו או רגלו, כללו של דבר שׁשייר בו דבר הנתר עמו בשחיטה, — פטור מתשלומי ד' וה'; ואם מכרו חוץ מגזתו, או חוץ מקרניו-חייב בתשלומי ד' וה'; שאלו — אינם נתרים עמו בשחיטה:

יב. גנב וקטע ממנה אבר, ואחר כך מכרה, או שמכרה חוץ ממלאכתה, או שמכרה חוץ משלשים יום, — אין מוציאין ממנו תשלומי ד' וה', ואם תפש הניזק — אין מוציאין מידו:

מגדל עוז

תקנו משיכה בשומרים? והלא משום גנב הוא חייב, ולא משום שומר! אלא ודאי הא דמוקמינן לה בשומר — לא בנתנו בבית הבעלים קאמר, ואף לאו בגנב, אלא מילתא באנפי נפשיה קאמר; ואני אומר: חס ושלום, שזה הפירוש לא עלה על דעת ר"מ ז"ל, לשונו שכתב בבבא ראשונה קודם זה — יוכיח, שפירש בו חייב משום גונב, כמו שאני עתיד לפרש בעזרת השם, ועיניך רואות, ובזאת הבבא — פירש חייב השומר, ופטור השומר; ולפי שידעתי כי מחלוקות ישנות, ודעות רבות משנים קדמוניות — בהלכה זאת, ואי אפשר לבארה ברמיזות, — ראיתי לבאר לך סגנון ההלכה לדעת ר"מ ז"ל, פירוש מבואר ומפואר, בלי ספק, ובלא קושיא כלל, דע! כי זאת — משנה שלמה פרק מרובה דף ע"ט, דתנן: גנב ברשות הבעלים, וטבח ומכר חוץ מרשותן וכו', — משלם תשלומי ד' וה', אבל (אם) גנב, וטבח ומכר ברשותן, — פטור; היה מושכו ויוצא, ומת ברשות הבעלים — פטור; הגביהו או שהוציאו מרשות הבעלים, ומת, — חייב עד כאן בבא ראשונה; ופרש"י ז"ל: טבח ומכר חוץ מרשותו, כשהוציאו מרשותו — נעשה עליו גנב, וקנאו, או שגנב חוץ מרשותו — קנאו במשיכה, ונעשה עליו גנב, אבל גנב וטבח ומכר ברשותו, — פטור, שלא נעשה עליו גנב; היה גנב מושכו ויוצא (בו), — פטור מכלום; הגביהו, אפילו ברשות הבעלים — חייב, שהרי ההגבהה קונה בכ"מ,

יג. מכרה והיתה לו בה שותפות, — פטור מתשלומי ד' וה':

יד. שותפין שגנבו, אם טבח אחד מהן או מכר מדעת חברו, — משלמין תשלומי ד' וה'; ואם עשה שלא מדעת חברו — פטורים מתשלומי ד, וה', וחייבין בכפל:

טו. גנב ועמד בדין, ואמרו לו הדיינין: צא תן לו מה שגנבת, ויצא, ואחר כך טבח או מכר, — פטור מתשלומי ד' וה'; אמרו לו: חייב אתה לתן לו, וטבח או מכר אחר כך, — הרי זה חייב בתשלומי ד' וה', הואיל ולא חתכו הדין עליו, ועדיין עומד הוא בגניבתו:

מגדל עוז

במסכת קדושין, עד כאן לשונו; וכן כתב ר"מ ז"ל הבבא הראשונה הסמוכה לזאת, וזה לשונו: הגונב ברשות בעלים, הואיל והגנבה עדין היא ברשותן, — פטור מן הכפל, וכן אם טבח ומכר שם ברשותן — פטור; ואם הגביה הגנבה — נתחייב משום גונב, אף על פי שעדין לא הוציאה מרשות הבעלים, כיצד? גנב טלה מן הדיר, והיה מושכו ויוצא, ומת ברשות הבעלים, — פטור; הגביהו, — או הוציאו מרשות הבעלים, ומת — חייב, עד כאן לשונו; הנה עיניך רואות: כי רש"י ז"ל ור"מ ז"ל — שניהם שוין, וכי פירשו זאת הבבא להדיא — חייב משום גנב, ובבא שניה: נתנו לבכורות בנו, או לבעל חובו, (או) לשומר חנם, (או) לשואל, (או) לנושא שכר (ולשוכר), והיה מושכו ויוצא, ומת ברשות הבעלים, — פטור; הגביהו או שהוציאו מרשות הבעלים, ומת — חייב, עד כאן; ופרש"י ז"ל: נתנו לבכורת בנו בחמש סלעים של פדיון בנו, ונתנו לו שם במקום שגנבו, ("או שנתנו שם במקום שגנבו) לשואל כו'; היה מושכו הכהן, או הבעל חוב, או השומר, ומת ברשות הבעלים, — פטור הגנב מכלום, עד כאן לשונו; וזהו כטעם הבבא ראשונה שכתבתי, אלא דאתא לאשמועינן: שאף על פי שנתנו בפרעון חובו, או שנתנו לשומרים, ואמרנו למעלה בפרק שור שנגח ד' וה' שנכנסו תחת הבעלים, מכל מקום כל זמן שהגניבה ברשות הבעלים — פטור הגנב,

טז. הגונב ברשות הבעלים, הואיל והגניבה עדיין היא ברשותם, — פטור מן הכפל; וכן אם טבח ומכר שם ברשותן, — פטור; ואם הגביה הגניבה - נתחייב משום גונב, אף על פי שעדיין לא הוציאה מרשות הבעלים; כיצד? גנב טלה מן הדיר, והיה מושכו ויוצא, ומת ברשות הבעלים, — פטור; הגביהו או הוציאו מרשות הבעלים, ומת, — חייב; נתנו שם בבית הבעלים לבכורת בנו, או לבעל חובו, או לשומר חנם, ולשואל, לנושא שכר ולשוכר, והיה מושכו זה שניתן לו, ומת, — פטור השומר; הגביהו או שהוציאו

מגדל עוז

ובגמרא מקשינן: גנב, הא תנא ליה רישא! ופריק לה, ופשט דמתניתן נמי משמע דפטור הגנב מחובו, וכן משמע בירושלמי, דגרסינן עלה: אמר רב חנא: מאן דאמר ליה דא מלתא — אנא כסיבנא בלוריתיה, מהו פטור? נפטר מחובה, נפטר מגניבה, עד כאן: אלמא בגנב קא מיירי פשטא דמתניתן, וכן נמי הוה משמע לן, עד דמוקמינן לה בגמרא בשומר, דגרסינן עלה: בעי אמימר: תקנו משיכה בשומרין? פירוש שלא יתחייב שומר בשמירתה, עד שימשוך? או לא? אמר רב יימר תא שמע: נתנו לבכורות בנו כו', מאי לאו שומר היה מושכו, מתחייב גנב במשיכת שומר, ושמע מינה: תקנו משיכה בשומרים, וברשות הבעלים — לא מהניא משיכה, ומשום הכי פטור עד שימשכנו מרשות הבעלים, או שיגביהנו, אפילו ברשות הבעלים, דהגבהה קונה בכל מקום, כדפרש"י ז"ל; ודחינן לה: א"ל לא, בגנב, ופרש"י ז"ל: והכי קאמר: נתנו בעליו לבכורות בנו, ובא גנב לגונבו משם, היה מושכו ויוצא כו', עד כאן לשון רש"י ז"ל: כלומר: ומהכא לא תפשוט, וכי תקנו משיכה בשומרין; ואקשי ליה: גנב, הא תנא ליה רישא, כדפריש מתניתן דתנא רישא גנב, על כרחך סיפא מיירי בשומר, ותפשוט מינה כדמעיקרא דתקנו משיכה בשומרין! ואהדר ליה: תנא גנב שגנב מרשות הבעלים, ותנא גנב בגנב מבית שומר, כלומר: לעולם גנב

מרשות בעלים, ומת, — חייב השומר, או בעל החוב שניתן לו, מפני שעדיין לא הוציא הגנב מרשות בעליו:

יז. היה העדר ביער, כיון שהכיש את הבהמה, וטמנה בתוך האילנות והעצים, — חייב בתשלומי כפל; ואם טבחה או מכרה שם, — משלם תשלומי ד' וה':

יח. גנב ברשות הבעלים ואחר שידעו שנגנבה — הוציאה וטבחה, או מכרה חוץ מרשותן, או שגנב והוציא חוץ מרשותן, וטבח או מכר ברשותן, — משלם תשלומי ארבעה וחמשה:

מגדל עוז

כדקא אמינא לך מעיקרא, ומהכא לא תפשוט, ומאי קשיא לך? גנב הא תנא ליה רישא! — פריקנא לה ניהלך: דגנב דרישא — מיירי דגנב מבית הבעלים, וגנב דסיפא מיירי דגנב מבית שומר; והריכא, דאי תנא רישא — הוה אמינא התם הוא דבעלים הוו מרייהו, וקרינן ביה וגונב מבית האיש אם ימצא הגנב ישלם שנים, אבל מבית שומר דלאו מרייהו הוא — לא, קמשמע לן; אמר ליה רב אשי: לא תדחייה, מה לי גנב מבית שומר? מה לי גנב מרשות בעלים? כלומר: ומי בגנב, אין נ"ל, כיון דקיימא לן דכולן נכנסו תחת הבעלים, כדפרישית: ועוד דבמשנת פרק המפקיד א"ר יוסי: היאך הלה עושה סחורה בפרתו של זה כו', אלמא לכולי עלמא — בית שומר כבית בעלים, להתחייב גנב פי שנים! אלא לאו שומר, כלומר: בבא דסיפא בשומר מיירי, דשמע מינה תקנו משיכה בשומרין, שמע מינה, וכדפרישית לפרש"י ז"ל; הנה עיניך רואות: שקושית הראב"ד ז"ל מעתה אינה, וסיפא דמתניתן בשומר מיירי, ונפשטה בעיון, ונקבעה גם הסיפא להלכה; ולכך כתב ר"מ ז"ל הלשון שהעתקתי בבבא דסיפא, והוא דעת נכון ומחוור, ומתישב בפירוש ההלכה — יותר משאר הפירושין: כיס העדר ביער כו', עד סוף הפרק, פרק מרובה:

פרק שלישי

א. **כבר** בארנו בהלכות נערה, שכל העושה עבירה — שיש בה עון מיתת בית דין ותשלומין — אינו משלם, אף על פי שהיה שוגג; והעושה עבירה שנתחייב בה מלקות ותשלומין — לוקה ואינו משלם, שאין אדם לוקה ומשלם; לפיכך אם היה שוגג, או לא התרו בו, — משלם ואינו לוקה; במה דברים אמורים: שנתחייב בתשלומין עם עון מיתת בית דין כאחת, או שנתחייב תשלומין ומלקות בבת אחת; אבל אם נתחייב בתשלומין, ואחר כך נתחייב במיתת בית דין, או במלקות, או שנתחייב מלקות או מיתת בית דין, ואחר כך נתחייב בתשלומין — הרי זה לוקה ומשלם, ומת:

ב. כיצד? זרק חץ בשבת, מתחלת ארבע לסוף ארבע, וקרע בגד חברו בהליכתו, או שהדליק גדיש חברו בשבת, או שגנב כיס בשבת, והיה מגררו, עד שהוציאו מרשות הבעלים שהיא רשות היחיד — לרשות הרבים, ואבדו שם, — הרי זה פטור מן התשלומין, שאיסור שבת ואיסור גנבה והזק — באין כאחד; אבל אם גנב כיס בשבת,

מגדל עוז

פרק שלישי

כבר בארנו בהלכות נערה כו', עד באיסור סקילה וכן כל כיוצא בזה, בכתובות פרק אלו נערות (דף ל"א ול"ד), והבאור — פרק א': וכן אם קצץ אילן, עד תשלומי ד' וה', פרק מרובה בירושלמי, וכן משמע בכתובות פרק אלו נערות: גנב וטבח בשבת כו', עד כמו שבארנו, פרק הגוזל ומאכיל, ומייתי לה פרק מרובה, והבאור — בזה הפרק: היתה פרה שאולה, עד ואין מכירה, פרק הגוזל ומאכיל, ובכתובות פרק אלו נערות:

והגביהו שם ברשות היחיד, ואחר כך הוציאו לרשות הרבים, והשליכו לנהר, — חייב לשלם תשלומי כפל, שהרי נתחייב באיסור גנבה קודם שיתחייב באיסור סקילה; וכן כל כיוצא בזה; וכן אם קצץ אילן חברו ביום טוב, והתרו בו, או שהדליק את הגדיש ביום הכפורים, והתרו בו, או גנב וטבח ביום הכפורים, והתרו בו, — פטור מן התשלומין; אבל אם לא התרו בו – חייב בתשלומין, ומשלם תשלומי ארבעה וחמשה:

ג. גנב וטבח בשבת, או לע"ז, אפילו בשגגה — פטור מתשלומי ארבעה וחמשה, כמו שבארנו:

ה. היתה פרה שאולה אצלו, וטבחה בשבת דרך גנבה — פטור אף מן הכפל, שהרי איסור שבת ואיסור גנבה באין כאחת: ואם אין גנבה — אין טביחה ואין מכירה:

ה. גנב ומכר בשבת, או שמכר לע"ז, — חייב לשלם תשלומי ד' וה', שאין במכירה מיתה; ואם נעשית מלאכה בשבת בעת המכירה, — פטור מתשלומי ד' וה'; כיצד? כגון שלא הקנה לו עד שתנוח בחצר הלוקח, שנמצא כשהוציא מרשות לרשות — איסור שבת ומכירה באין כאחת:

ו. עשה שליח לשחוט לו, ושחט לו השליח בשבת, — הרי הגנב חייב בתשלומי ד' וה', שהרי זה הגנב — לא

מגדל עוז

היו שנים מעידין כו', עד כמו שבארנו, פרק מרובה, ופרק אלו נערות, והבאור — פרק ב' מהלכות נערה בתולה: מי שהודה בקנס, עד הרי זה משלם קנס על פיהם, פרק מרובה (דף ע"ד וע"ה); כיצד הודה בבית דין, עד וד' חמשי, שם פרק מרובה (דף ע"ה), ופרק הגוזל עצים: דין הגנב לשלם הקרן וכו', עד בגנבתו, פרק קמא דנזיקין אמרינן להדיא: כולן כאבות הם, לשלם ממיטב, ושיטפא דתלמודא בכל דוכתא: מרבינן כולהו

עשה עון מיתת בית דין ; וכבר בארנו : שהשוחט על ידי שליח - חייב בתשלומין :

ז. היו שנים מעידים שגנב , בין שהעידו הן עצמן שטבח או מכר , בין שהעידו אחרים שטבח או מכר , — משלם תשלומי ד׳ וה׳ ; היו שנים מעידים שגנב , ועד אחד מעיד שטבח או מכר , או שהודה מעצמו שטבח או מכר , — משלם תשלומי כפל , ואינו משלם תשלומי ד׳ וה׳ , שהמודה בקנס — פטור , כמו שבארנו :

ח. מי שהודה בקנס , ואחר כך באו עדים , אם הודה בתחלה בפני בית דין , ובבית דין , — פטור ; אבל אם הודה חוץ לבית דין , או שהודה בפני שנים בלבד , ואחר כך באו עדים , — הרי זה משלם קנס על פיהם :

ט. כיצד ? הודה בבית דין שגנב , ואחר כך באו עדים שגנב , — פטור מן הכפל , שהרי חייב עצמו בקרן קודם שיבואו עדים ; אבל אם אמר : לא גנבתי , שפטר עצמו מן הכל , ובאו עדים שגנב , וחזר ואמר בבית דין : טבחתי או מכרתי , אם באו עדים אחר כך שטבח או מכר — משלם תשלומי ד׳ וה׳ , לפי שפטר עצמו תחלה מִכלום , עד שבאו העדים :

י. הגונב שור של שני שותפין , וטבחו או מכרו , והודה בבית דין לאחד מהן , וכפר באחר , ואחר כך באו עדים

מגדל עוז

למיטב , וכולהו מטלטלי — מיטב נינהו , ובגטין פרק הנזקין (דף מ"ח) , ובסוטה פרק היה נוטל דף כ"ג , ובקדושין פרק קמא (דף י"ח) , וכן כתב ר"י אלפס ז"ל גבי עבד ואשה פגיעתן רעה : האיש נמכר בגניבתו כו׳ , עד שיעשיר , בשבועות שלהי פרק שבועת הדיינין : היה קרן הגנבה מאה כו׳ , עד ישאר עליו הכל חוב , פרק קמא דקדושין : גנב לזה וחזר וגנב לזה כו׳ , עד שיעשיר , הכי מדייקא מהא דאסיק פרק קמא דקדושין : כאן

שגנב וטבח, או מכר, — משלם לזה שכפר לו — ה' חצאי בקר, וד' חצאי צאן:

יא. דין הגנב: לשלם הקרן והכפל, או תשלומי ד' וה' — מן המטלטלין שלו; אם לא נמצאו לו מטלטלין — בית דין יורדין לנכסיו, וגובין הכל מן היפה שבנכסיו, כשאר הנזקין, שנאמר בהן: [1] מיטב שדהו; ואם אין לו לא קרקע ולא מטלטלין, — בית דין מוכרין אותו, ונותנין דמיו לניזק, שנאמר: [2] אם אין לו ונמכר בגנבתו:

יב. האיש נמכר בגנבתו, אבל לא האשה, ודבר זה — מפי הקבלה; ואין הגנב נמכר אלא בקרן; אבל בכפל, או בתשלומי ד' וה' — אינו נמכר, אלא הרי זה עליו חוב עד שיעשיר:

יג. גנב את ההקדש, — אינו נמכר על הקרן, אלא הרי זה עליו חוב עד שיעשיר:

יד. היה קרן הגניבה שוה מאה, ואין הגנב שוה אלא נ' — הרי זה נמכר, ושאר הקרן עם הכפל — עליו חוב עד שיצא בשביעית, ויעשיר, וישלם; היה הגנב שוה מאה ואחד, — אינו נמכר, שנאמר: [3] ונמכר בגנבתו, — עד שיהיו דמיו כולן מובלעים בגנבתו:

טו. גנב ונמכר, וחזר וגנב, אם לשני גנב, — הרי זה נמכר פעם שנה; ואפילו גנב למאה אנשים, — נמכר מאה פעמים; ואם לראשון גנב פעם שניה, — אינו נמכר שניה, אלא ישאר עליו הכל חוב:

[1] שמות כ"ב [2] שם [3] שם

מגדל עוז

באדם אחד, כאן בשני בני אדם; ועוד דהרי זה בשור שנגח ארבעה וחמשה, דאסיק ריש פירקא: הלכה כמאן דאמר: שותפי נינהו; ובירושלמי דריש פרק שור שנגח ד' וה' — מדמי להו נמי לשני גנבים, ולשנים בהטילו לכוס, וכן דייקה ר"מ ז"ל, והחברה

טז. גנב לזה, וחזר וגנב לזה, וחזר וגנב לזה, — כולם שותפין בו, אם היו דמיו כנגד הקרן של שלשתן, או פחות מן הקרן, — נמכר, ומחלקין ביניהן, ושאר הכפלות חוב עליו; ואם היו דמיו יתר, — אינו נמכר, והכל חוב עליו עד שיעשיר:

יז. שותפין שגנבו כאחד, — משלשים ביניהן, וכל אחד מהן נמכר בחלקו מן הקרן, וכל מי שדמיו יתר על חלק הקרן שנתחייב בו, — אינו נמכר:

פרק רביעי

א. המוען שנגנב מביתו הפקדון, אם נשבע, ואחר כך באו עדים ששקר טען, ושהפקדון הזה אצלו, — הרי זה משלם תשלומי כפל, שהרי הוא עצמו הגנב; ואם טבח ומכר אחר שנשבע, — משלם תשלומי ד' וה'; ואינו מביא אשם על פי עדים על שבועתו, ואינו מביא חומש, שאין החומש משתלם עם הכפל; ואם באו עדים קודם שישבע, — אינו משלם אלא הקרן בלבד:

מגדל עוז

כאן מכל אלו, לפי דעתי: שותפין שגנבו כאחד כו', עד סוף הפרק, פרק מרובה:

פרק רביעי

הטוען שנגנב מביתו הפקדון, עד אלא הקרן בלבד, פרק הגוזל עצים דף ק"ו ק"ז, ופרק מרובה (דף ס"ב וס"ג): במה דברים אמורים שנשבע וכו', עד וקנהו; כתב הראב"ד ז"ל: הא מילתא דלאו כהלכתא היא, דהא ר"י פליג עליה בהדיה, דאמר: הטוען טענת אבד, ונשבע, והודה, וחזר וטען טענת גנב, ונשבע, ובאו עדים, — פטור עליה מכפל, משום דינא

ב. במה דברים אמורים: שנשבע קודם שישלח בפקדון יד; אבל אם שלח בו יד, וטען טענת גנב, ונשבע, ובאו עדים, — פטור מן הכפל, שכיון ששלח יד — נתחייב בו וקנהו:

ג. וכן הטוען טענת אבדה בפקדון, ונשבע, וחזר וטען טענת גנב, ונשבע, ואחר כך באו עדים, — פטור מן הכפל, שכבר יצא הפקדון מידי הבעלים משבועה ראשונה:

מגדל עוז

ידי בעלים בשבועה ראשונה, אבל לא משום דנעשה עליו גזלן וקנאה, אלמא אף על גב דנעשה עליו גזלן וקנאה חייב באונסים, כיון דהוא פטר נפשיה מינה בטענת גנב, — גנב הוא ומשלם כפל, ואם טבח ומכר קודם שבועה, ובאו עדים, על הכל, משלם ד' וה'; עד כאן לשונו: ואני אומר: מחלוקת ישנה היא זו ההלכה, ריש פרק מרובה, והסוגיא רבה, גם פרק הגוזל עצים — הדרינן בה סוף גמרא מתניתין דהיכן פקדוני, ואמר לו אבד כו', וכולן הלכות פסוקות הן כרבי חייא בר אבא, וכר"י, כאשר פסק ר"מ ז"ל ז"ל אות באות; אמנם מזה שהקשה ראב"ד ז"ל מדר"נ, אמת הוא שר"נ חלק על רב ששת, כדכתיב לקמן, ועוד חלק על רב בזו, שהרי אמר לו רמי בר חמא לרב נחמן, בשמעתין דהגוזל: מכדי דרב לא סבירא לך, משכוני נפשך אדרב למה לך? וקיימא לן הלכה כרב נחמן בדיני, וכן פסק ר"י אלפס ז"ל, וגם ר"מ ז"ל; אבל מה שדקדק על לשון ר"מ ז"ל באשר כתב: שקנאו, רש"י ור"ת ז"ל, ושאר רבותינו הראשונים ז"ל, והספרים חדשים גם ישנים, — נחלקו בו, ומיליה דר"מ ז"ל: דקיימא לן כרב ששת דאמר הכי בכל דוכתא, וגם ריש פרק קמא דמציעא: הכופר בפקדון — נעשה עליו גזלן, וחייב באונסין, ובשילהי הכיא שמעתא דהגוזל, אמר רבי חייא בר יוסף: הטוען טענת גנב בפקדון — איני חייב עד שישלח בו יד, דאמר קרא: ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח ידו במלאכת רעהו (ולקח בעליו ולא ישלם), — מכלל דאם שלח בו יד דחיוביה וכו'; אמר להו

ד. הטוען טענת גנב באבדה, ונשבע, ואחר כך באו עדים שהאבדה ברשותו, ושקר טען, — משלם תשלומי כפל, שנאמר: [י] על כל אבדה; והוא שיטעון שנגנבה בליסטים מזוין, שהוא אנוס ופטור; אבל אם טען שנגנבה בלא אונס, — פטור מן הכפל, מפני שהוא חייב לשלם על פי טענתו, ששומר אבדה — כשומר שכר הוא, כמו שיתבאר:

ה. הטוען טענת גנב בפקדון, ונשבע, ואחר כך באו עדים שהוא ברשותו, והזר וטען בו טענת גנב, ונשבע,

[י] שמות כ"ב

מגדל עוז

רבי חייא בר אבא: הכי אמר רבי יוחנן: בעומדת על אבוסה שנו; ואמר ליה רבי זירא לרבי חייא בר אבא: דוקא עומדת על אבוסה קאמר, אבל שלח בו יד קנייה וכו'; אמר ליה: זו לא שמעתי, כיוצא בה שמעתי, דאמר רב אסי אמר ר"י: הטוען טענת אבד בפקדון, ונשבע, והזר וטען טענת גנב ונשבע, ובאו עדים, — פטור, מ"ט? לאו משום דקנייה בשבועה ראשונה; אמר ליה: לא, הואיל ויצא ידי בעלים בשבועה ראשונה; אתמר כמי כו'; ופסקה ר"מ ז"ל אחר זאת הבבא מטעם זה, וכלשון זה אות באות, דהואיל ויצא זה מיד בעלים בשבועה ראשונה; ולמדנו: כי דין הטוען טענת גנב בפקדון כו' — אינה אלא בשלא שלח בו יד, אבל אם שלח בו יד קנאו; ואף על גב דשייליה רבי זירא לרבי חייא, ואמר ליה: זו לא שמעתי, מכל מקום אמר ליה: כיוצא בה שמעתי, והיה סבור רבי חייא לומר בשתיהן מטעם קנייה, ורבי זירא כי דחהו מטעם קנייה, — היינו דוקא מהיא דטענת אבד, אבל בטוען טענת גנב — גם הוא מודה שהוא מטעם קנייה; ועוד: מדמייתי לה כתמא בההיא שמעתא, ובכמה דוכתי, - מכלל דאי קיימא קמיה, ושלח בו יד, — קנייה; הנה נתישב יפה לשון ר"מ ז"ל שכתב מקושיא ראשונה, דלשון דקנייה שכתב; ומה שהקשה עוד, מפלוגתא דרב נחמן, היא דגרסינן בההיא שמעתא דהגוזל גופה: אמר רב ששת: הטוען טענת גנב בפקדון, כיון ששלח בה יד — פטור, מאי טעמא?

ואחר כך באו עדים שעדיין ברשותו הוא, אפילו מאה פעמים, — חייב כפל על כל טענה וטענה: ואם נשבע ה' פעמים, נמצא משלם ו', הקרן שהפקיד אצלו, וה' בקרן — משום ה' כפלות של ה' שבועות:

ו. טען טענת גנב ונשבע, וחזר וטען טענת אבדה ונשבע, ובאו עדים שלא נגנב, והודה הוא שלא אבד, הואיל ומשלם תשלומי כפל על פי עדים, — אינו משלם חומש על שבועה אחרונה, אף על פי שהודה, שהממון המחייבו בכפל - פוטרו מן החומש:

מגדל עוז

דהכי קאמר רחמנא: ונקרב בעל הבית אל האלהים אם לא שלח, הא אם שלח — פטור; אמר ליה (רב נחמן) והלא שלש שבועות משביעין אותו, שבועה שלא פשעתי בה, שבועה שלא שלחתי בה יד, ושבועה שאינה ברשותי, מאי לאו שבועה שלא שלחתי בה יד — דומיא דשבועה שאינה ברשותי: מה שבועה שאינה ברשותי, כי מיגליא מלתא דאיתיה ברשותיה — חייב, אף שבועה שלא שלח בה יד, כי מיגליא מילתא דשלח בה יד — חייב! אמר לו: לא, שבועה שלא שלחתי בה יד - דומיא דשבועה שלא פשעתי בה, מה שבועה שלא פשעתי בה, כי מיגליא מילתא דפשע בה, — פטור מכפל, אף שבועה שלא שלחתי בה יד, כי מיגליא מילתא דשלח בו יד, — פטור מכפל, עד כאן; ופרק ה' דהלכות שאלה ופקדון — פסק ר"מ ז"ל כאותן ג' שבועות, ותזינן דאהדר ליה רב ששת לרב נחמן, ושתיק ליה, מכלל דאודי ליה דפטור; וכן פסק ר"י אלפס ז"ל; נמצינו למידים: שהלכה כרב ששת לגמרי, ומכל, ומטעם קנין, וכדכתיבנא; וכן הטוען טענת אבדה כו', עד משבועה הראשונה, כבר כתבתי שזו פרק הגוזל, וכדאהדר ליה רבי זירא לרבי חייא: הטוען טענת גנב כו', עד כמו שיתבאר, פרק מרובה דף ס"ה, ופרק הגוזל קמא דף ק"ו עיקר ההלכה, והבאור — פרק י"ג דהלכות גזלה ואבדה: הטוען טענת גנב וכו', עד אין מוציאין מידו, פרק מרובה, ופרק הגוזל עצים: תבעו

ז. מס־ שוהו לשנים , וטענו טענת גנב ונשבעו , והודה אחד מהם , והשני באו עליו עדים ,— שניהן משלמין את הקרן : ואם תפש בעל הפקדון את הכפל ,— אין מוציאין מידו , וזה שהודה—משלם חומש , כשאר הנשבעין שבועת הפקדון שהודו מעצמן :

ח. בעל הפקדון שתבע את השומר , ונשבע שנגנב , ואחר כך הוכר הגנב , ותבע השומר את הגנב , והודה לו הגנב שגנב , ותבע בעל הפקדון את הגנב , וכפר , ובאו עדים

מגדל עוז

הבעלים וכו' , עד שוין בגדול , פרק הגוזל עצים : שומר שגנב מרשותו , עד חייב כפל ; כתב הראב"ד ז"ל : זה אינו כלום , עד כאן לשונו : ואני אומר : כמה דיו נשפך בין הראשונים נ"ע ? וכמה קנה נשבר בין האחרונים בהלכה זו ? בבבא מציעא פרק המפקיד , וסוף בבא קמא , גבי מתניתין דהגונב טלה מן העדר כו' , ואסקה רב זביד בגמרא : בגונב מרשות עצמו , כדפרישנא בסמוך , ועמד ר"מ ז"ל בשיטת רבותיו ז"ל , ובשיטת הגאונים נ"ע , ורבותינו בעלי התוספות ז"ל , וגם הרשב"א ז"ל כן הסכים בפירוש ההלכה בשיטתו , ובעיקרי הפסקים , ובה תירץ — כל מה שהקשה בעל המאור ז"ל ; ואני לא הארכתי בכאן לג' טעמים : האחד : שהראב"ד ז"ל לא נתן כאן טעם לדבריו , והשני : שחבור זה — לבנות עשיתיו , ולא לסתור ; השלישי : שכבר הוא כתוב בשיטתי : ואף על פי שהחזיר הסלע למקומה והטלה לעדרו הרי זה חייב באחריותו , עד שיודיע הבעלים שהרי כלתה שמירתו , וכאילו לא החזיר לו כלום , עד שיודיע בעליו : כתב הראב"ד ז"ל : או שיחזיר הכיס לבעליו , וימנה מעותיו , עד כאן לשונו : ואני אומר : בעל כרחי אני צריך להאריך , כדי לפתוח פתח למעיין בחבור הזה , לבא בו לדעת : מה מקום למחלוקת הזה הישנה ? פרק הגוזל ומאכיל (דף קי"ח) , בשמעתין דהגונב טלה שהזכרתי בסמוך ; ולפי שראיתי בה דברי מורי הרשב"א , והוא מסכים לשיטת ר"מ ז"ל והעומדים עמו , אמרתי לכתוב לשונו אות באות ,

שגנב, אם באמת נשבע השומר כשטען שנגנב, — נפטר הגנב מן הכפל בהודאתו לשומר; ואם בשקר נשבע — אין מוציאין הכפל מן הגנב; ואם תפשו הבעלים הכפל — אין מוציאין מידן: תבעו הבעלים את השומר, ושלם, ואחר כך הוכר הגנב, ותבעוהו הבעלים, והודה להן שגנב, ואחר כך תבעו השומר, וכפר בו, ובאו עדים שגנב, — אין מוציאין הכפל מן הגנב, ואם תפש השומר את הכפל, — אין מוציאין מידו; וכן הדין בתשלומי ארבעה וחמשה, אם טבח הגנב או מכר:

מגדל עוז

בפירוש המקלת המסקנות, ואניח שאר האריכות, פן יכבד על המעיין, ואומר: תנן התם: הגונב טלה מן העדר, והחזירו ומת, או נגנב, — חייב באחריותו; לא ידעו הבעלים — לא בגניבתו, ולא בחזרתו, ומנו את הצאן ושלמה היא, — פטור; ואמרינן עלה בגמרא: אמר רב לדעת — צריך דעת, שלא לדעת, — מנין פוטר, וכי קתני: ומנו את הצאן ושלמה היא (פטור) — אסיפא, ושמואל אמר: בין לדעת בין שלא לדעת - מנין פוטר, וכי קתני: ומנו את הצאן ושלמה היא פטור — אכולה; ור"י אמר לדעת — מנין פוטר, שלא לדעת, אפילו מנין נמי לא צריך, וכי קתני: ומנו את הצאן ושלמה היא — ארישא; ורב חסדא אמר לדעת — מנין פוטר, שלא לדעת — צריך דעת, וכי קתני: ומנו את הצאן ושלמה—ארישא; אמר רבא: מאי טעמא דרב חסדא? הואיל ואנקטה נגרי ברייתא; ואקשינן עלה: ומי אמר רבא הכי כו'? ושקלינן וטרינן עלה, עד דאמרינן: לימא כתנאי: הגונב טלה מן העדר, וסלע מן הכיס, — למקום שגנב יחזיר, דברי רבי ישמעאל, ר"ע אומר: צריך דעת הבעלים; סברוה: דכולי עלמא אית להו דרבי יצחק, דאמר רבי יצחק: אדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, מאי לאו בסלע לדעת, ובפלוגתא דרב ושמואל? לא, בטלה שלא לדעת, ובפלוגתא דרב חסדא ור"י (קא מפלגי רבי ישמעאל ורבי עקיבא); ומהדרינן: אמר רב זביד

ט. הטוען טענת גנב בפקדון של קטן, אף על פי שנתן לו כשהוא קטן, ותבעו כשהוא גדול, ונשבע, ואחר כך באו עדים, — הרי זה פטור מן הכפל, שנאמר: י כי יתן איש, ואין נתינת קטן כלום, וצריך שתהיה נתינה ותביעה שוין בגדול:

י. שומר שגנב מרשותו, כגון שגנב טלה מעדר שהופקד אצלו, וסלע מכיס שהופקד אצלו, אם יש עליו עדים —

י שמות כ"ב

מגדל עוז

משמיה דרבא: בשומר שגנב מרשות הבעלים, דכולי עלמא לא פליגי כדרב חסדא, והכא בשומר שגנב מרשותיה שיחזיר למקום שגנב — קא מפלגי, רבי עקיבא סבר: כלתה לו שמירתו, ורבי ישמעאל סבר: לא כלתה לו שמירתו, עד כאן; ור"מ ז"ל עמד בשיטת רבותיו נ"ע, והראשונים ז"ל, ופסק כרב זביד משמיה דרבא, וכדרב חסדא דמפרש רבא למילתיה, וכרבי עקיבא, שהלכה כרבי עקיבא מחבירו, וכדאסיק התם בפרק המפקיד; וכתב מורי הרשב"א ז"ל: ואיכא לפרושי: דכולה בין סלע בין טלה — קא מוקי רב זביד משמיה דרבא — בשומר שגנב מרשותו; וליכא למימר דדוקא טלה הוא דקא מוקי כרב, אבל סלע כדאמרינן מעיקרא, דאם כן אתיא דרב כרבי עקיבא, דאמר: לדעת — צריך דעת, וקיימא לן דרבי ישמעאל ורבי עקיבא — הלכה כרבי עקיבא דהלכה כרבי עקיבא מחברו, ועוד דר"י פסק כותיה דרבי עקיבא בשלהי פרק המפקיד, דאמרינן התם גבי מתניתין דהשולח יד בפקדון: בית שמאי אומרים ילקה בחסר ויתר, ובית הלל אומרים: בשעת הוצאה, ורבי עקיבא אומר: בשעת תביעה, אמר רבי יהודה הלכה כרבי עקיבא לעולם, אמר רב: בדאהדרה לדוכתא ואתבר, לאפוקי מדרבי ישמעאל דאמר: לא בעיא דעת בעלים, קא משמע לן: דבעיא דעת בעלים, ואילו הכא אמר רבי יוחנן: לדעת — לא בעי דעת בעלים, אלא מנין פוטר: ועל כרחין—רבי יהודה לאו לפרושי למתניתין אמר הכי, דאדרבה פשטא דמתניתין — טפי משמע כרב, דלדעת - צריך דעת,

חייב בכפל, ואף על פי שהחזיר הסלע למקומו, והטלה לעדרו, — הרי זה חייב באחריותן עד שיודיע הבעלים, שהרי כלתה שמירתו, וכאילו לא החזיר כלום, עד שיודיע בעליו; אבל הגונב סלע מכיס חברו, או כלי מביתו, והחזיר דבר הגנוב מביתו למקומו, אם ידעו הבעלים בגנבתו, ולא ידעו בהחזרתו, — עדיין הגנב חייב באחריותו, עד שימנה את מעותיו:

מגדל עוז

ומנו את הצאן — ארישא אתמר, אבל אסיפא, אפילו מנין אינו צריך; ואם כן היאך פסק שם כרבי עקיבא דאתיא דרב כותיה? והיאך לא הקשו הכא או התם דרבי יוחנן אדרבי יוחנן? אף על גב דלאוקמתא קמייתא - אתיא דרבי עקיבא בכולהו, בין בסלע בין בטלה כרבי יוחנן, בין בלדעת בין שלא לדעת, - לא קשיא לי בה מידי, דרבי יהודה היא — בשומר שגנב מרשותו — מוקי לה, וכרב זביד משמיה דרבא, וכלמוכחא ההיא שמעתא דפרק המפקיד, וכמו שהעמידוה גם כן בפרק המפקיד, גבי מתניתין דהמפקיד חבית אצל חברו; ועוד: דהא רב זביד משמיה דרבא אמרה, ורב כרב חסדא סבירא ליה, ורב חסדא על כרחין לדעת-אין צריך דעת סבירא ליה, דאי לא, בגונב טלה מן העדר בין לדעת בין שלא לדעת - לא יפטור המנין, מתניתין דמנו את הצאן — לא משכחת לה, אלא על כרחין רב זביד — כולה מתניתין בשומר שגנב מרשות עצמו מוקי לה, ובגונב מרשות בעלים לדעת, לעולם אימא לך בין לרבי ישמעאל בין לרבי עקיבא — בעי מנין, כשמואל ורבי יוחנן ורבא, כנ״ל, ורבי עקיבא סבר: כלתה שמירתו, פירוש: וכיון שכן כשמחזירה - לא במקום בעלים מחזירה, דאיהו — לאו במקום בעלים קאי, וכאילו לא החזירה דמי, ועדין ברשותיה קיימא, ואפילו החזירה לחצר המשתמרת לבעלים, — לא מפטר, דהוה ליה כשומר שכלו ימי שמירתו, שצריך דעת, וכדאמרינן: הכל צריכין דעת, חוץ ממשיב אבדה, כלומר: כל השומרין — צריכין דעת, ועד שלא החזירה לדעת הבעלים - חייב

יא. מנה את כיסו ומצאו שלם המנין, — פטור; ואם לא ידעו הבעלים — לא בגנבתו, ולא בהחזרתו, — אפילו מנין אינו צריך, אלא כיון שהחזירו למקומו — נפטר מאחריותו:

יב. במה דברים אמורים: בדבר שאין בו רוח חיים; אבל הגונב טלה מעדר חברו, וידעו בו הבעלים, והחזירו לעדר שלא מדעת הבעלים, ומת או נגנב, — חייב באחריותו;

מגדל עוז

אף באונסין, הואיל וגנבה מתחלה, ורבי ישמעאל סבר: לא כלתה שמירתו, וכיון שהחזירה למקום שנטל — לא צריך מידי אחרינא, דאיהו במקום בעלים קאי, ומיהו עד שיחזירנה למקום שנטל — עדיין גנבה היא אצלו, וחייב אף באונסים; והראב״ד ז״ל פירש: רבי עקיבא סבר: כלתה שמירתו, והוה ליה גונב שלא לדעת, וצריך דעת בעלים, כדרב חסדא; ורבי ישמעאל סבר: לא כלתה שמירתו, ובמקום בעלים קאי, וכאילו לא גנבו, דעדיין שומר הוא, ובדעתא דידיה סגי, עד כאן; ואין פירוש זה מחוור בעיני, חדא: דכיון דאמר רב זביד: ובשומר שגנב מרשותו פליגי, — משמע לכאורה: דסבירא ליה דמהא פלוגתא — לא שמעינן מידי לפלוגתא דרב חסדא ור״י, ולפי פירושו: מהא נמי שמעינן דרבי עקיבא כרב חסדא; ועוד נראה לי דבכהאי גונא שגנב השומר מרשות עצמו — לא אמר רב חסדא שצריך דעת בעלים, ואף לכשתמצא לומר: שכלתה שמירתו, דהא טעמא דרב חסדא: משום דאנקטה נגרי בריתא, ולא ידעו הבעלים, ולא ישמרוה, אבל כל שמסרה לשמור — הרי הוא צריך לשמרה לכשיחזירנה השומר, דהא אנקטה השומר נגרי בריתא, דלא ידעו להו בעלים; ועוד: דלא אנקטה שומר נגרי אחריני, אלא נגרי דהוה מנקיט קודם שיגנבנה מרשות עצמו, אלא אם תדחה: דכל שנתן דעתו לגנבה — איכה מניחה בתוך העדר עם האחרות, ומוליכה בחורשין, מקום שאין אחרים מרעין שם, ואי נמי שמלמדה לצאת מן העדר ולרעות לבדה, עד כאן לשון מורי הרשב״א ז״ל אות באות; ועוד

ואם מנו את הצאן והיא שלמה, — פטור; ואם לא ידעו הבעלים — לא בגנבתו ולא בהחזרתו, אף על פי שמנו את הצאן והיא שלמה — חייב באחריותו, עד שיודיע את הבעלים, כדי שישמרו את הטלה הגנוב, שהרי למדו דרך אחרת, חוץ מדרך שאר הצאן שבעדר זה:

פרק חמישי

א. אסור לקנות מן הגנב החפץ שגנב; ועון גדול הוא, שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה, וגורם לו לגנוב גנבות אחרות, שאם לא ימצא לוקח — אינו גונב, ועל זה נאמר: [1] חולק עם גנב שונא נפשו:

[1] משלי כ"ט

כסף משנה

האריך שם להקשות ולתרץ, ולפסוק כר"מ ז"ל, ובעלי שטתו, נשמתם עדן, לא פחות ולא יותר, אלא שהאריך בלשונו לברר הפסקים, וסוף דבריו כתב: וכל זה כדרך שיטת הר"י אלפס ז"ל, והוא הנכון, אבל יש מי שפסק כרב, ודחק עצמו ביותר בשמועה, והביאו לזה — שנראה לו קושיא על דברי ר"י אלפס, וכבר תרצתי אני דרך פירוש השמועה כפי דעתי, כל מה שהקשה על פסק הרב ז"ל, עד כאן לשונו; הנה עיניך רואות: דברי ר"מ ז"ל נכונים: אבל הגונב סלע מכיס חברו או כלי מביתו כו', נפטר באחריותו, פרק הגוזל ומאכיל בשמעתין הנזכרת, ובבא מציעא פרק המפקיד (דף מ' ומ"א): במה דברים אמורים בדבר שאין בו רוח חיים כו', עד סוף הפרק, פרק הגוזל ומאכיל, ופרק הכונס צאן לדיר (דף נ"ז), והוא הכל, וראיותיו כלולים במה שהארכתי מלשון מורי הרשב"א ז"ל:

פרק חמישי

אסור לקנות מן הגנב, עד דמים שסקל לו, פרק הגוזל ומאכיל (דף קי"ח וקי"ט): נתיאשו הבעלים מן הגניבה, בין

ב. הגונב ומכר, ולא נתיאשו הבעלים, ואחר כך הוכר הגנב, ובאו עדים שזה החפץ שמכרו פלוני — הוא גנבו בפנינו, — חוזר החפץ לבעליו, והבעלים נותנין ללוקח דמים ששקל לגנב — מפני תקנת השוק, והבעלים חוזרין ועושים דין עם הגנב; ואם גנב מפורסם הוא — לא עשו בו תקנת השוק, ואין הבעלים נותנין ללוקח כלום, אלא חוזר הלוקח ועושה דין עם הגנב, ומוציא ממנו דמים ששקל לו:

ג. נתיאשו הבעלים מן הגנבה, בין שנתיאשו ואחר כך מכר הגנב, בין שנתיאשו אחר שמכר, — קנה הלוקח ביאוש ושנוי רשות, ואינו מחזיר הגנבה עצמה לבעליה, אלא נותן להם הדמים — אם לקח מגנב מפורסם, או אינו נותן כלל — לא חפץ ולא דמים, מפני תקנת השוק — אם לא היה זה המוכר גנב מפורסם:

מגדל עוז

שנתיאשו ואחר כך מכר הגנב, בין שנתיאשו אחר שמכר, קנה הלוקח ביאוש ושנוי רשות, ואינו מחזיר הגנבה עצמה לבעלים, אלא נותן להם הדמים, אם לקח מגנב מפורסם, ואם לא היה המוכר גנב מפורסם, אינו נותן כלל לא חפץ ולא דמים, מפני תקנת השוק, עד כאן; ובספר שהגיע ליד הראב"ד ז"ל «אלא נותן להם דמים מפני תקנת השוק, אם לא היה הגנב מפורסם» עד כאן; וכתב הראב"ד ז"ל: כל זה — אין לו שורש ולא ענף, והוא שבוש המעתיק, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיניך הרואות! כי אין אשם על שני המאורות ר"מ וראב"ד ז"ל, אלא על המעתיק כי לשון ר"מ ז"ל — ישר היא, כמו שהעתקתי מן הספר, שהיה מועתק מן הספר שהיה כתוב בכתיבת יד ר"מ ז"ל, והוא האמת והנכון, והוא פרק הגוזל ומאכיל: בזמן שהלוקח עושה דין כו', עד כמו שיתבאר, בזמן שהלוקח עושה דין עם הגנב כו', עד שהוא חשוד על השבועה, באורו זה — הוא פרק א' דהלכות טוען ונטען, דבריו מדוקדקין, בהסכמת הראשונים ז"ל, מפרק הגוזל עצים, ופרק הגוזל ומאכיל דנזיקין, ובשבועות פרק שבועת

ד. בזמן שהלוקח עושה דין עם בעל הבית, אם אין עדים בכמה לקח, – הרי התגר נשבע בנקיטת חפץ בכמה לקח, ונוטל מן הבעלים; וכל הנשבע ונוטל – שבועתו מדבריהם, ונשבע בנקיטת חפץ, כמו שיתבאר במקומו:

ה. בזמן שהלוקח עושה דין עם הגנב, והוא אומר: בכך וכך לקחתי ממך, והוא אומר: לא מכרתי לך אלא בפחות מזה, – התגר נשבע בנקיטת חפץ ונוטל מן הגנב, שאין הגנב יכול לשבע, מפני שהוא חשוד על השבועה:

ו. גנב ופרע בחובו, גנב ופרע בהקיפו, – אין בזה תקנת השוק, אלא הבעלים נוטלים הגנבה בלא דמים, וישאר

מגדל עוז

הפקדון דף ט"ו ע"ב, ופרק כל הנשבעין, ובמקומן יתבררו ויתלבנו הדברים בע"ה: גנב ופרע בחובו כו', משכן הגנבה כו', עד כמו שבארנו: כתב הראב"ד ז"ל ביתר על דמיה, אמר אברהם: אלא בכדי דמיה, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכה זו פרק הגוזל בתרא, בשמעתין דתקנת השוק, דגרסינן: אתמר גנב ופרע בחובו, גנב ופרע בהקפו, — לא עשו בו תקנת השוק, וכו', עד משכנתא שוה מאתן במאה, עשו בו תקנת השוק; שוה בשוה, אמימר אמר: לא עשו בו תקנת השוק; ולפ"ז היה ראוי לתמוה על מעלת הראב"ד ז"ל, אחר שהתלמוד להדיא פוסק כר"מ ז"ל, אך יגעתי ומצאתי מקצת ספרים, שאין גורסין והלכתא זו בכאן כלל, אלא גורסין פלוגתא דאמימר ומר זוטרא גרידתא, ולבסוף גרסינן: זביני שוה בשוה כו', עד והלכתא: בכולהו עשו בו תקנת השוק, לבד מגנב ופרע בחובו, וגנב ופרע בהקיפו – אז אמרתי: ודאי על גירסא זו — סמך ראב"ד ז"ל, ובדקתי ומצאתי גם כן בהלכות ר"י אלפס דהאי הלכתא דפסיק תלמודא — קיימא כמי אמשכנתא דזביני: הלוקח מגנב שאינו מפורסם, עד הא מכתו באחרונה, פרק הגוזל בתרא: לקח מגנב שאינו מפורסם כו', עד ואם גנב מפורסם הוא וכו', עד כמו שבארנו: כתב הראב"ד ז"ל: נוטל הלוקח השני, עד כאן לשונו; ואני אומר: זה הוא

חוב אלו על הגנב כשהיה: משכן הגניבה, בין שמשכנה ביתר על דמיה, או בפחות מדמיה, — הבעלים נותנין לבעל המשכון, וחוזרין ועושין דין עם הגנב, אלא אם כן היה הגנב מפורסם, כמו שבארנו:

ז. הלוקח מגנב שאינו מפורסם, בין שלקח ממנו שוה מאה במאתים, או שוה מאתים במאה, — הרי זה נוטל הדמים מבעל הבית, ואחר כך מחזיר הגנבה, מפני תקנת השוק, כמו שבארנו:

ח. היה נושה בגנב מאה זוז, וגנב והביא לבעל חובו, ונתן לו מאה אחרת, — הרי הגניבה חוזרת לבעליה, ואומרין לזה: לך ותבע הגנב במאתים, שלא נתת לו המאה האחרת מפני החפץ שהביא לך בלבד, כשם שהאמנתו בראשונה — האמנתו באחרונה:

ט. לקח מגנב שאינו מפורסם במאה, ומכר לאחר במאה ועשרים, והוכר הגנב, — בעל הגניבה נותן לזה האחרון מאה ועשרים, ונוטל גניבתו, וחוזר הבעל ונוטל עשרים של שכר מן המוכר, ונוטל המאה מן הגנב; ואם גנב מפורסם הוא — נוטל המאה ועשרים מן התגר שלקח מן הגנב, והולך התגר ותובע הגנב במאה של קרן; והוא הדין אם מכר השני לשלישי, והשלישי לרביעי, אפילו מאה, — שהוא נוטל מכל אחד ואחד מה שנשכר, ונוטל הקרן מן הגנב; בכל הדברים האלו — לפני יאוש, כמו שבארנו:

י. בעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו, ויצא לו שם גניבה בעיר, והכיר כליו וספריו ביד אחרים, או שהיה

מגדל עוז

מעשה דנרשאה, דגנב ספרא, וזבניה לפפונאה בתמנין זוזין, ואזל אפיכאה, וזבניה לבר מחוזא במאה ועשרים, וקיימא לן ביה כרבא, דלא מיהו ההוא עובדא — בגנב שאינו מפורסם הוא, אבל במפורסם - לא אתבררא דיניה בגמרא, וכל חד וחד מאי דסבירא

עשוי למכור, והיו כליו אלו שהכיר — מכלים העשוין להשאיל ולהשכיר, אם באו עדים שזה כליו של זה, — ישבע זה שהן בידו בנקיטת חפץ: בכמה לקח, ויטול מבעל הבית, ויחזיר לו כליו:

יא. היה בעל הבית עשוי למכור את כליו, ולא היו מדברים העשוין להשאיל ולהשכיר, אף על פי שיצא לו שם

מגדל עוז

ליה קאמר, ואין לי להכריע, והבאור כולו בזה הפרק הוא: בעל הבית וכו׳, עד ויחזיר לו כליו; כתב הראב״ד ז״ל: אם היו כלים אלו מדברים העשוין להשאיל ולהשכיר, — לא היה צריך לשם גנבה, אלא להפטר משבועה, שלא השאילן, ושלא השכירן, ושלא מכרן; עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר זאת הפיסקא — פרק הגוזל בתרא, בשמעתין דתקנת שוק, ובבבא בתרא פרק חזקת הבתים, ודברי ר״מ ז״ל — מפורסמים, וסברת הראב״ד משובחת ונוכחת: גנב שהוחזר ונתפרסם שנכנס לתוך בית חברו וכו׳, אם היה בעל הבית כו׳, עד ונוטל כליו; כתב הראב״ד ז״ל: הפך וקצר, וקלקל, שהיה לו לפרש: אם לא הוחזק זה בגניבה — לא בכל ענין הלוקח נאמן, שהרי יש בגמרא דרך אחר, שאינו נאמן, או בבעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו, או בדברים שאין דרכו להטמין, או באדם שאינו צנוע; ואית דגרסי לקולא: דלעולם הלוקח נאמן, עד דאיתנהו לכולהי, מכל מקום כי איתנהו לכולהו — אינו נאמן, עד כאן לשונו: ואני אומר: בריא לי שלא יצא דבר זה מפי הראב״ד ז״ל, מכמה טעמים, חדא: שהרי פירשו מיד בבבא הסמוכה לזו, והיא סוף הפרק, וז״ל: ואם אין אדם זה מוחזק בגניבה — אין הבעל הבית נאמן, אלא נשבע זה שהכלים בידו — שבועת היסת: שהכלים אלו לקוחין הן בידו, והולך, עד כאן; וזה מפורש במסכת שבועות, פרק כל הנשבעין, גמרא מתניתין קמייתא בפירוש כגזל כיצד, ולקח ר״מ ז״ל דרך רבותיו נשמתם עדן, שכתב כן ר״י אלפס ז״ל בהלכותיו בחלוק שעריו, בשער הרביעי, הא דאמר רב יהודה: ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו, ויצא, ואמר:

גניבה בעיר, והוכרו כליו, — אינו מחזירן מיד הלקוחות, שמא הוא מכרם לאחרים; אבל אם באו בני אדם ולנו בתוך ביתו, ועמד וזעק בלילה: נגנבו כלי וספרי, ובאו בני אדם, ומצאו מחתרת חתורה, ובני אדם שלנו בתוך ביתו יוצאין, וצרורות של כלים על כתפיהם, והכל אומרים הללו כליו וספריו של פלוני, — הרי זה נאמן, וישבע זה שהכלים בידו בנקיטת חפץ: כמה הוציא, ויטול מבעל הגניבה,

מגדל עוז

לקוחין הן בידי, — אינו נאמן, — אינו בעסק הממשכן חברו שלא ברשות, אלא טעם בפ״ע הוא, כיון שנכנס לביתו של חברו שלא בפני חברו, וראוהו עדים שיצא, וכלים טמונים תחת כנפיו, ואמר לקוחין הן בידי, ואמר לו חברו: לא כי, אלא שאולין הן בידך, ולא מכרתי לך כלום, אם בעל הבית אינו עשוי למכור את כליו, ואותן כלים—אין דרך בני אדם להצניען, ואותו האיש אינו צנוע, — אינו נאמן, אלא חייב הוא להחזיר את הכלים לבעל הבית, וישבע בעל הבית שבועה הסת: שלא מכר לו כלום, השער התמישי כו׳, עד השער הששי, אמר לו גנובים הם בידך, — נאמן לומר: לקוחין הן בידי, אף על פי שאין בעל הבית עשוי למכור את כליו, ואותן כלים אין דרך להצניעם, ואותו האיש אינו צנוע, דאחזוקי איניש בגנבי — לא מחזקינן וכו׳, עד השער השמיני: אם היה מוחזק ומפורסם בגניבה, וראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו, ויצא ואמר: לקוחין הן בידי, אם היה בעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו, ואין דרך בני אדם להצניען, ואין דרך אותו האיש להצניע כלים שבידו, אף על פי שזה אומר גנובים, וזה אומר לקוחין — אינו נאמן, דדייקינן: טעמא דלא מחזקינן איניש בגנבי, הא מוחזק ועומד מעיקרא—מחזקינן, עד כאן לשונו; וכן אני רואה בבבא קמא פרק הגוזל ומאכיל, גמרא מתניתין דהמכיר כליו כו׳, דקא מקשי תלמודא להדיא: והא תנן בישא מפורסם היה! וגם ר״י אלפס הביאו בהלכות שם להשמיענו שהיא הלכה; ועוד: דהא שמעתין כולה דהגוזל — מיירי בלוקח, משום תקנת השוק, ובפרק כל הנשבעין — מיירי בגוזל ונגזל,

ויחזיר לו כליו:

יב. גנב שהוחזק ונתפרסם, שנכנס לתוך בית חברו, ועדים מעידים: שיצא וכלים טמונים לו תחת כנפיו, ואף על פי שהיה שם בעל הבית, וטען ואמר: לקוחין הן בידי, ובעל הבית אומר: גנובים הם, אם היה בעל הבית שאין דרכו למכור את כליו, ואותם כלים אין דרך בני אדם להטמינן, ואין דרך אותו המוחזק- להצניע כלים תחת כנפיו, - הרי בעל הבית נאמן, וישבע בנקיטת חפץ, ונוטל כליו; ואם אין אדם זה מוחזק בגניבה, — אין בעל הבית נאמן, אלא נשבע זה שהכלים בידו שבועת הסת: שהכלים האלו- לקוחים בידו, והולך:

פרק ששי

א. כל דבר שחזקתו שהוא גנוב- אסור לקחת אותו, וכן אם רוב אותו הדבר שהוא גנוב, — אין לוקחין אותו; לפיכך אין לוקחים מן הרועים צמר, או חלב, או גדיים; אבל לוקחין מהן חלב וגבינה במדבר, אבל לא בישוב; ומותר לקחת מן הרועים ד' צאן, או ד' גיזות של צמר מעדר קטן, או ה' מעדר גדול, שאין חזקתו שהוא

מגדל עוז

דהא טעני ואתו קמן, ואין יד לוקח באמצע, ובפרק הגוזל — לא נזכר מטמין, ולא שאר חלוקין דשבועות, ומי ערב זה עם זה? כל דין ודין — היא בפני עצמו, וגם ר"מ ז"ל כן סדר למעלה בזה הפרק, דין הלוקח גנבה וחלוקיו, בתקנת השוק, כשמעתין דהגוזל, ובכאן סדר הגנב ובעל הבית בלבד, כשמעתין דשבועות, והוא דרך ישר ונכון, ודרך רבותיו נ"ע, כאשר ראו עיניך; אבל דין הלוקח בהטמנת כלים שכתוב בהשגות, מאן דכר שמיה? לכך אני אומר: שלא יצא מפיו, אלא מאחד מן התלמידים המתמהרים, ותלאוהו באילן גדול:

גנוב בדבר זו:

ב. כללו של דבר: כל שהרועה מוכרו, אם היה בעל הבית מרגיש בו – מותר ללקחו מן הרועה; ואם אין בעל הבית מרגיש בו – אסור ללקחו:

ג. אין לוקחין משומרי פירות – עצים, או פירות, אלא בזמן שהן יושבין ומוכרין, והסלים והפלס לפניהם, שהרי הדבר גלוי, ויש לו קול, ואין זה גניבה; ולוקחין מפתח הגנה, אבל לא מאחורי הגנה; וכולן שאמרו: הטמן – אסור לקחת מהן; ומותר לקחת מן הארים, שהרי יש לו חלק בפירות ובעצים:

ד. אין לוקחין מן הנשים, ומן העבדים, ומן הקטנים, – אלא דברים שחזקתן שהן שלהן מדעת הבעלים, כגון נשים שמכרו כלי פשתן בגליל, או עגלים בשרון; וכולן שאמרו: הטמן – אסור לקחת מהן, מפני שהן בחזקת גניבה; ולוקחין בצים ותרנגולים בכל מקום מכל אדם: ואם אמר הטמן – אסור:

ה. לוקחין מן הבדדין זתים במדה, ושמן במדה, אבל לא זתים מועטים, ולא שמן מועט, שחזקתו גניבה הם, וכן כל כיוצא בהם:

ו. מוכין שהכובס מוציא – הרי אלו שלו, ושהסורק מוציא – הרי אלו של בעל הבית: הכובס – נוטל ג' חוטין, והן שלו: יותר מכן של בעל הבית: אם היה שחור על גבי לבן – נוטל את הכל, והם שלו:

ז. החיט ששייר מן החוט כדי משיכת מחט, ושייר מן הבגד מטלית שהוא ג' אצבעות על ג' אצבעות, – חייב

מגדל עוז

פרק ששי

כל דבר שחזקתו וכו', עד סוף הפרק, בנזקין פרק הגוזל ומאכיל:

להחזירן לבעלים, פחות מכאן — שלו:

ח. נסורת שהחרש מוציא, במעצד — שלו; בכשיל — של בעל הבית; ואם היה עושה אצל בעל הבית, — אף הנסורת של בעל הבית: וכל הדברים האלו, וכיוצא בהן — הולכין בהן אחר מנהג המדינה:

ט. כל אומן שמכר דבר מן הדברים שאינו שלו כהלכות המדינה, כגון מוכין שמכרן הסורק, במקום שנהגו שיהיו של בעל הבית — אסור לקחת ממנו, מפני שהן בחזקת גניבה; אבל לוקחין ממנו כר מלא מוכין; ואם מכר האומן דברים שהן שלו כהלכות מדינה — לוקחין ממנו, ואם אמר: הטמן — אסור:

פרק שביעי.

א. השוקל לחברו ממשקלות חסרות מן המשקל שהסכימו עליו בני אותה המדינה, או המודד במדה חסרה מהמדה שהסכימו עליה, — הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: [1] לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה:

ב. אף על פי שהמודד או השוקל חסר — גונב, — אינו משלם לו תשלומי כפל, אלא משלם לו המדה או

[1] ויקרא י״ט

מגדל עוז

פרק שביעי

השוקל לחברו ממשקלות, עד ובמשורה. במציעא פרק אי זהו נשך (דף ס״א), ובבא בתרא פרק המוכר את הספינה (דף פ״ח ופ״ט): אף על פי שהמודד או השוקל וכו׳, כן משמע פרק מרובה בכמה מקומות; ואין לוקין על לאו זה מפני שהוא חייב בתשלומין, במכות פרק אלו הן הלוקין: כל מי שמשהה בביתו וכו׳, עד לשאר תשמישי הבית, בבא בתרא פרק

המשקל; ואין לוקין על לאו זה, מפני שהוא חייב בתשלומין:

ג. כל מי שמשהא בביתו או בחנותו – מדה חסרה, או משקל חסר – עובר בלא תעשה, שנאמר: [1] לא יהיה לך בכיסך וגומר; ואפילו לעשות המדה עביט של מימי רגלים – אסור; שאף על פי שאין זה לוקח ומוכר בה, שמא יבוא מי שאינו יודע שהיא חסרה, וימדוד בה; ואין לוקין על לאו זה, שהרי אין בו מעשה:

ד. היו המדות והמשקלות של בני העיר חתומות בחותם ידוע, וזו המדה או המשקל החסרים – בלא חותם, – הרי זה מותר לשהותם לשאר תשמישי הבית; כיוצא בזה סלע שנפגמה מן הצד, – לא יעשנה משקל בין משקלותיו, ולא יזרקנה בין גרוטותיו, ולא יקבנה ויתלנה בצואר בנו, שמא יבא אחר ויעשנה משקל; אלא או ישחוק, או יחתוך, או יקוץ, או ישליך לים המלח:

ה. חסרה ועמדה על מחצה – יקיים: עמדה על פחות ממחצה, או על יתר ממחצה, – יקוץ עד שיעמידנה על מחצה, ואם לא חסרה אלא פחות משתות, – יקיים לשאת ולתת בה, אבל לא למשקל; שבל פחות משתות – רוב בני אדם מוחלין בו במשא ובמתן:

ו. סלע שנפגמה באמצע – אסור למכרה להרג, או לחים, מפני שמרמין בה את אחרים; אבל נוקבה, ותולה אותה בצואר הקטן:

[1] דברים כ"ה

מגדל עוז

המוכר את הספינה (דף פ"ח): כיוצא בזה סלע שנפגמה כו', עד או ישליך לים המלח, במציעא, פרק הזהב (דף נ"ב): חסרה ועמדה על מחצה כו', ואם לא חסרה כו', עד אבל לא למשקל; כתב הראב"ד ז"ל: פירוש: שלא ישקול בהן סלעים אחרים, עד כאן לשונו; ואני אומר: איני יודע מה בא לחדש?

ז. עושה אדם מדותיו סאה, וחצי סאה, ורובע סאה, וקב, וחצי קב, ורובע הקב, וחצי הרובע, ושמינית הרובע; אבל לא יעשה קביים, שלא תתחלף ברובע הסאה, שהוא קב ומחצה; וכן במדות הלח, — עושה הין, והצי הין, ושלישית ההין, ורביעית ההין, ולוג, וחצי לוג, ורביעית, ושמינית, ואחד בח' בשמינית; ולא אסרו לעשות שלישית הין, ורביעית הין, אף על פי שמתחלפין זה בזה, הואיל והיו במקדש מימות משה רבינו:

ח. אחד הנושא והנותן עם ישראל, או עם גוי, אם מדד או שקל בחסר — עובר על לא תעשה, וחייב להחזיר; וכן אסור להטעות את הגוי כחשבון, אלא ידקדק עמו, שנאמר: [1] וחשב עם קנהו; אף על פי שהוא כבוש תחת ידיך, קל וחומר לגוי שאינו כבוש תחת ידיך, והרי הוא בכלל: [2] כי תועבת יי' אלהיך כל עשה אלה, כל עשה עול, — מכל מקום:

ט. וכן במדת הקרקע, אם הטעה את חברו במשיחת הקרקע, — עובר בלא תעשה, שנאמר: [3] לא תעשו עול במשפט במדה, במדה, — זו מדת הקרקע, וכן הוא ענין פסוק זה: לא תעשו עול במשפט, ולא במשפט המשקל, ולא במשפט המדה, אפילו מדה קטנה כמשורה:

[1] ויקרא כ"ה [2] דברים כ"ה [3] ויקרא י"ט

מגדל עוז

כי עיקר זאת ההלכה — במציעא פרק הזהב, וליכא מאן דסליק אדעתיה פירוש אחרינא: שכל פחות משתות כו'; כתב הראב"ד ז"ל: וגם במשא ומתן, אם נתנה בחזקת שלמה — הרי זה מקח טעות, עד כאן לשונו; ואני אומר: גם בזו לא ידעתי מה בא לחדש? מפני שעיקר הלכה זו גם כן בפרק הזהב, וקיימא לן התם: אין אונאה לפרוטות; וגם מה שפירש בחזקת שלמה, הא אסיקנא לה התם: שאם היה מכירה — אפילו לאחר י"ב חדש, הרי זה מחזירה, ואם היה יכול להוציאו על ידי הדחק—

י. בני חבורה המקפידים זה על זה, שהחליפו חלק בחלק, או לוה ממנו מאכל, והחזיר לו, — עוברין משום מדה, ומשום משקל, ומשום מנין, ומשום לוין ופורעין ביום טוב:

יא. המסיג גבול רעהו, והכנים מתחום חברו בתוך תחומו, אפילו מלא אצבע, אם בחזקה עשה — הרי זה גזלן; ואם השיג בסתר — הרי זה גנב, ואם בארץ ישראל השיג הגבול — הרי זה עובר בשני לאוין, בלאו גנבה או בלאו גזלה, ובלאו לא תשיג; ואין חייב בלאו זה — אלא בארץ, שנאמר: [י] בנחלתך אשר תנחל:

יב. קשה עונשן של מדות, יותר מעונשן של עריות, שזה בינו לבין המקום, וזה בינו לבין חברו; וכל הכופר

[י] דברים י"ט.

מגדל עוז

אינו מקבלה ממנו לאחר זמן, אלא מדרך החסידות, וכבר כתב ר"מ ז"ל, דינין אלו במקומן המיוחד להן, בספר קנין בהלכות מכירה פרק י"ג, והוא הנכון: סלע שנפגמה כו', עד בגואר הקטן, במציעא פרק הזהב: עושה אדם מדותיו כו', עד מימות משה רבינו, בבתרא פרק המוכר את הספינה: אחד הנושא ונותן עם ישראל כו', עד וחייב להחזיר, במציעא פרק המקבל (דף קכ"ו): וכן אסור להטעות וכו', עד מכל מקום, פרק הגוזל ומאכיל (דף קי"ג): וכן במדת הקרקע, עד ופורעין ביום טוב, במציעא פרק אי זהו נשך דף ס"א, ובבתרא פרק המוכר את הספינה: המסיג גבול רעהו כו', עד בנחלתך אשר תנחל, בספרי דבי רב פרשת שופטים: לא תסיג גבול רעך, והלא כבר נאמר: לא תגזול, מה תלמוד לומר לא תסיג? מלמד: שכל האונס מקומו של חברו — עובר בשני לאוין; יכול בחוצה לארץ? תלמוד לומר בנחלתך אשר תנחל — בארץ ישראל עובר בשני לאוין, בחוצה לארץ - אינו עובר אלא משום לאו אחד, עד כאן: קשה עונשן של מדות וכו', עד סוף הפרק, בבתרא פרק המוכר את הספינה (דף פ"ח), ולשון סיפרא (דף מ"ו): על תנאי הוצאתי אתכם

במצות מדות, ככופר ביציאת מצרים, שהיא תחלת הצווי; וכל המקבל עליו מצות מדות, – הרי זה מודה ביציאת מצרים, שהיא גרמה לכל הצווין:

פרק שמיני

א. מצות עשה לצדק המאזנים, והמשקלות, והמדות – יפה יפה, ולדקדק בחשבונן בשעת עשייתן, שנאמר: [1] מאזני צדק וגומר; וכן במדת הקרקע – צריך לדקדק בחשבון משיחת הקרקע, על פי העיקרים המתבארים בכתבי הגמטריא, שאפילו מלא אצבע מן הקרקע – רואין אותה כאילו היא מלאה כרכום:

ב. ד' אמות הסמוכין לחריץ – מזלזלין במשיחתן, והסמוכים לשפת הנהר – אין מושחין אותן כלל, מפני שהן של בני רשות הרבים:

ג. והמודד את הקרקע – לא ימוד לאחד בימות החמה, ולאחד בימות הגשמים, מפני שהחבל מתקצר בימות החמה; לפיכך אם מדד בקנה, או בשלשלת של ברזל וכיוצא בה, – אין בכך כלום:

ד. אין עושין משקלות – לא של ברזל, ולא של עופרת, ולא של שאר מיני מתכות כאלו, מפני שמעלין חלודה

[1] ויקרא י"ט

מגדל עוז

מארץ מצרים, על תנאי שתקבלו עליכם מצות מדות, שכל המודה במצות מדות — מודה ביציאת מצרים, וכל הכופר במצות מדות — כופר ביציאת מצרים:

פרק שמיני

מצות עשה לצדק המאזנים כו', עד והין צדק יהיה וכו', פרק המוכר את הספינה: וכן במדת קרקע כו', עד מלא

ומתחסרין; אבל עושין של צחיח סלע, ושל זכוכית, ושל אבן שוהם, וכיוצא בהן:

ה. אין עושין את המחק — לא של דלעת, מפני שהוא מיקל, ולא של מתכת מפני שהוא מכביד; אבל עושהו של זית, ושל אגוזים, ושל שקמה, ושל אשכרוע, וכיוצא בהן:

ו. אין עושין את המחק צדו אחד קצר וצדו אחד עבה; ולא ימחוק מעט מעט, מפני שמפחיתו למוכר; ולא ימחוק בבת אחת, מפני שמפחיתו ללוקח:

ז. אין טומנין את המשקלות במלח כדי שיפחתו, ולא ירתיח במדת הלח בעת שמודד, ואפילו היתה המדה קטנה ביותר, שהרי התורה הקפידה על המדות בכל שהוא, שנאמר: [י] ובמשורה, והיא מדה אחת קטנה מל"ג בלוג:

ח. מוכרי עששיות של ברזל וכיוצא בהן, — צריך להיות חוטי המאזנים שאוחז השוקל בידו, — תלוי באויר ג' טפחים, וגבוהין מן הארץ ג' טפחים, ואורך קני המאזנים ואורך החוטים — י"ב טפחים:

ט. מאזנים של מוכרי צמר ושל מוכרי זכוכית, — יהיה אורך החוטים שהן תלוין בו — ב' טפחים, וגבוהין מן הארץ — ב' טפחים, והקנה והחוטין — ארכן ט' טפחים:

י. מאזנים של חנוני ושל בעל הבית, יהיה אורך החוט שהן תלוים בו — טפח, וגבוהין מן הארץ — טפח, והקנה והחוטין — ארכן ו' טפחים:

יא. החוט שתולין בו הפלס, וכן חוט מאזנים של זהב ושל מוכרי ארגמן טוב, — ארכו שלש אצבעות, וגבוהין מן

[י] ויקרא י"ט

מגדל עוז

כרכום, במציעא פכק אי זהו נשך: ארבע אמות הסמוכין לחריץ, עד בני רשות הרבים, במציעא פרק המקבל דף ק"ז: לא ימוד

הארץ שלש אצבעות, ואורך הפלס ואורך השלשלאות שלו — כפי מה שהוא רוצה:

יב. מניין שחייב המוכר להכריע ללוקח בעת ששוקל לו? שנאמר: [1] אבן שלמה וצדק יהיה לך, אמרה תורה: צדק משלך ותן לו:

יג. וכמה? בלח - אחד למאה, וביבש-אחד לד׳ מאות; כיצד? מכר לו עשר ליטרא לח, — נותן לו גירומין אחד מעשרה בליטרא; ואם מכר לו עשרים ליטרין יבש — נותן לו גירומיו אחד מעשרים בליטרא, וכן לפי חשבון זה בין רב בין מעט:

יד. במה דברים אמורים. במקום שנהגו למכור עין בעין, אבל במקום שנהגו להכריע — חייב להכריע לו טפח:

טו, היה שוקל לו עשר ליטרים, — לא יאמר לו: שקול אחת אחת והכרע, אלא שוקל לו עשרה בבת אחת, והכרע אחד לכולן:

טז. מקום שנהגו למוד בדקה — לא ימוד בגסה, בגסה — לא ימוד בדקה; למחוק — לא יגדוש ויוסיף בדמים, וכן אם נהגו לגדוש — לא ימחוק, ויפחות מן הדמים, אלא מודד כמנהג המדינה:

יז. בני מדינה שרצו להוסיף על המדות, או על המשקלות, — לא יוסיפו יתר על שתות, שאם היה הקב מכיל חמשה, ועשאוהו מכיל ששה, — הרשות בידן; יתר על ששה — לא יעשו:

יח. הסיטון — מקנח את מדותיו אחת לל׳ יום; ובעל הבית — אחת לי״ב חדש, והחנוני — מקנחן פעמים

[1] דברים כ״ה

מגדל עוז

לאחד בימות החמה, עד אין בכך כלום, במציעא פרק איזה נשך (דף ס״א), ובבתרא פרק הספינה דף פ״ט: אין עושין

בשבת; וממחה משקלותיו פעם אחת בשבת, ומקנח מאזנים על כל משקל ומשקל, כדי שלא יחלידו:

יט. המבקש לשקול ג' רביעי ליטרא, — נותן ליטרא בכף מאזנים, והבשר ורביע ליטרא בכף שניה, שאם אתה אומר נותן חצי ליטרא ורביע ליטרא בכף אחת, שמא יפול רביע הליטרא ואין הלוקח רואהו:

כ. חייבין בית דין להעמיד שוטרים בכל מדינה ומדינה, ובכל פלך ופלך, שיהיו מחזירין על החנויות, ומצדקין את המאזנים, ואת המדות, ופוסקין השערים, וכל מי שנמצא עמו משקל חסר, או מדה חסרה, או מאזנים מקולקלין, — יש להם רשות להכותו כפי כוחו, ולקנסו כפי ראות בית דין, לחזק הדבר; וכל מי שמפקיע את השער, ומוכר ביוקר, — מכין אותו, וכופין אותו, ומוכר כשער השוק:

פרק תשיעי

א. כל הגונב נפש, — עובר בלא תעשה, שנאמר: [1] לא תגנב; פסוק זה האמור בעשרת הדברים — הוא אזהרה לגונב נפשות, וכן המוכרו — עובר

[1] שמות ך'

מגדל עוז

משקלות, עד מפני שמפחיתו ללוקח, פרק הספינה: אין טומנין כו', עד אחד מג' ושלשים, במציעא פרק איזהו נשך (דף ס"א), ובבתרא פרק הספינה (דף פ"ט): מוכרי עששיות של ברזל כו', עד סוף הפרק, פרק הספינה:

פרק תשיעי

כל הגונב נפש הוא, עד מי שחציו עבד וחציו בן חורין פטור, הכל במסכת סנהדרין פרק הנחנקין:

בלא תעשה, שזה בכלל: לא ימכרו ממכרת עבד; ואין לוקין על שני לאוין אלו, מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שנאמר: [1] כי ימצא איש גנב וגומר, ומיתתו בחנק:

ב. אין הגנב חייב מיתת חנק, עד שיגנוב את הישראל, ויכניסנו לרשותו וישתמש בו, וימכרנו לאחרים, שנאמר: [2] והתעמר בו ומכרו; ואפילו לא נשתמש בו אלא בפחות משוה פרוטה, כגון שנשען עליו, או נסמך בו, אף על פי שהנגנב ישן - הרי זה נשתמש בו:

ג. גנבו ונשתמש בו ומכרו, ועדיין הגנוב ברשות עצמו, ולא הכניסו הגנב לרשותו- פטור: גנבו והוציאו לרשותו, ונשתמש בו ולא מכרו, או מכרו קודם שנשתמש בו, או נשתמש בו ומכרו לאחר מקרוביו של גנוב, כגון שמכרו לאביו או לאחיו, — הרי זה פטור, שנאמר: [3] גנב נפש מאחיו" — עד שיבדילנו מאחיו ומקרוביו במכירה; וכן אם גנבו והוא ישן, ונשתמש בו כשהוא ישן, ומכרו ועדיין הוא ישן, — הרי זה פטור:

ד. וכן אם גנב אשה ומכרה לעובריה בלבד, כגון שהתנה על הלוקח: שזו השפחה לי, ואין לך אלא הולדות— הרי זה פטור:

ו. אחד הגונב את הגדול, או הגונב את הקטן בן יומו שכלו לו חדשיו, בין זכר בין נקבה, בין שהיה הגנב איש, או אשה, — הרי אלו נהרגין, שנאמר: [4] גונב נפש" — מכל מקום; ואחד הגונב את ישראל, או שגנב גר, או

[1] דברים כ"ד [2] שם [3] שם [4] שם [5] דברים כ"ד

מגדל עוז

הבא במחתרת בין ביום ובין בלילה, עד אין לו דמים, במסכת סנהדרין פרק בן סורר ומורה (דף פ"ו ע"ב), ופרק הנחנקין: ואחד הבא במחתרת או גגב שנמצא וכו', עד במחתרת בלילה; כתב הראב"ד ז"ל: איני נמנע מלכתוב את דעתי, שנראה לי: שאף על פי שדרשו חכמים אם זרחה עליו השמש, דרך משל, אם ברור לך

עבד משוחרר, שנאמר: [5] נפש מאחיו, ואלו בכלל אחינו הן בתורה ובמצות;

ז. הבא במחתרת, בין ביום, בין בלילה, – אין לו דמים, אלא אם הרגו בעל הבית או שאר האדם – פטורין; ורשות יש לכל להרגו, בין בחול, בין בשבת, בכל מיתה שיכולין להמיתו, שנאמר: [1] אין לו דמים:

ח. ואחד הבא במחתרת, או גנב שנמצא בתוך גגו של אדם, או בתוך חצרו, או בתוך קרפיפו, בין ביום בין בלילה; ולמה נאמר מחתרת? לפי שדרך רוב הגנבים לבוא במחתרת בלילה:

ט. ומפני מה התירה תורה דמו של גנב, אף על פי שבא על עסקי ממון? לפי שחזקתו שאם עמד בעל הבית לפניו ומנעו – יהרגנו; ונמצא זה הנכנס לבית חברו לגנוב – כרודף אחר חברו להרגו, ולפיכך יהרג, בין שהיה גדול, בין שהיה קטן, בין זכר, בין נקבה:

[1] שמות כ״ב

מגדל עוז

הדבר כשמש, שלא בא על עסקי נפשות וכו׳, – אף על פי כן אינו יוצא מידי פשוטו: ביום אינו רשאי להרגו, שאין גנב בא ביום, אלא אם יכול להשמיט – שומט ובורח, ואינו מתעכב לגנוב ממון גדול, ולעמוד על בעליו להרגו, אלא גנב בלילה, מפני שהגנב יודע שבעל הבית בבית, או בא להרוג, או ליהרג, אבל גנב ביום – אין בעל הבית מצוי, ושמוטא בעלמא הוא; ובחיי ראשי – כל מבין די לו בזה, עד כאן לשונו: ואני אומר: ראשו כתם פז יקר מאופז, ודברים טובים, ולמוכיחים ינעם, ובה איש לבוב ילבב, כדברי הגדה המושכים את הלב; אך לפי הדין – לא כל הדיברין שוין, ולא כל המקומות שוות, ולא כל הזמנים המשתנים, ולא כל בני אדם דעתנים, וכל שכן הגנבים אשר אורחותיהם עקשים, ונלוזים במעגלותם, עוונותיהם וחטאתם לפניהם, ענן חשך ואפלה מנודח, למצוא פתח, ילאו עינים

י. היה הדבר ברור לבעל הבית: שזה הגנב הבא עליו — אינו הורגו, ואינו בא אלא על עסקי ממון, - אסור להרגו, ואם הרגו - הרי זה הורג נפש, שנאמר: [י] אם זרחה השמש עליו - אם ברור לך הדבר כשמש, שיש לו שלום עמך, — אל תהרגהו;

יא. וכן הגנב שגנב ויצא, או שלא גנב, ומצאו יוצא מן המחתרת; הואיל ופנה עורף, ואינו רודף, — יש לו דמים; וכן אם הקיפוהו בני אדם או עדים, אף על פי שעדיין הוא ברשות זה שבא עליו, — אינו נהרג; ואין צריך לומר אם בא לבית דין, - שאינו נהרג:

י שם

מגדל עח

להם, ולא יראו נגע לבן אדמדמת, כי רגליהם לרע ירוצו, וימהרו לשפוך דם, כל שכן לעשות מעשה בסברא, שאין לנו אלא מה שאמרה תורה; על כן סדר ר״מ ז״ל דבריו על פי הגמרא, פרק בן סורר ומורה, ומרוה גם הוא יורה; שוב מצאתי לו ראיה בירושלמי פרק בן סורר ומורה, דגרסינן: בין ביום ובין בלילה, פעמים שהוא בא לגנוב, פעמים שהוא בא להרוג, אמרת אם גנב ודאי והרגו - אין ההורגו נהרג, פעמים שהוא בא לגנוב, ופעמים שהוא בא להרוג, פעמים שאינו בא לגנוב, ופעמים שאינו בא להרוג, עד כאן; אלמא נתנו הדברים לשעורין, לפי הסברא, אבל אנו אין לנו אלא דין הגמרא: ומפני מה אמרה תורה, עד אל תהרגהו, פרק בן סורר ומורה: וכן הגנב שגנב ויצא, עד יש לו דמים: כתב הראב״ד ז״ל: נ״ל בורח רוצה לומר, עד כאן לשונו: ואני אומר: לשון ר״מ ז״ל — לשון הגמרא, דגרסינן בירושלמי פרק בן סורר ומורה: נטל את הכים, והפך פניו לצאת, והלך לו, ועמד עליו והרגו וכו׳, עוד שם תני רבי חייא: במחתרת אין לו דמים, חוץ למחתרת — יש לו דמים כו׳, ורשות כל אחד בידו לפרש כרצונו: וכן אם הקיפוהו עדים או בני אדם, עד שאינו נהרג;

יב. וכן הבא במחתרת לתוך גנתו, או לתוך שדהו, או לתוך הדיר והסהר, — יש לו דמים, שחזקתו: שבא על הממון בלבד, לפי שאין רוב הבעלים מצוים במקומות אלו:

יג. כל גנב שיש לו דמים, אם נפל עליו גל בשבת — מפקחים עליו, ואם שבר כלים בביאתו, — חייב בתשלומין; אבל מי שאין לו דמים ששבר כלים בביאתו — פטור, כמו שבארנו:

מגדל עוז

כתב הראב"ד ז"ל: זה שאמרו במכילתא דרבי ישמעאל: שאם יש לו מושיעים, שאינו נתן ליהרג, וקשיא לי מעשה דאבנר ועשאל; ומה שכתב אם הקיפוהו עדים, יראה לי כי ע"ד התרגום אמר אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי וכו', ולא ידעתי מהו? עד כאן לשונו; ואני אומר: אין מלה בלשוני, ואין מענה, ואחרי דברו — לא אשנה לומר: ידעתי מה שהוא לא ידע, ולו השכל והמדע, אך כל משכיל בת בינה יכיל, אחרי אשר גילה מקומה, ודלה חספא לאשכוחי מרגניתא תותה: וכן הבא במחתרת, עד סוף הפרק, הכל בסנהדרין פרק בן סורר ומורה:

נגמרו הלכות גניבה בעזר האל:

הערה להלכות גזלה ואבדה

הנה גלוי וידוע על פי הרמב"ם ז"ל המיוסדים על דברי חז"ל שדינא דמלכותא דינא;

ולכן בכל אופני גזלה ואבדה דיני חז"ל הנ"ל, הינו נוהגים רק במקום שאין שם דין מלכות; אבל בארצותינו ארץ רוסיה ובכל מקום אשר דת המלך מגיע, אין לנו לפקפק ולהרהר אחר דיני המלכות יר"ה, כי אם לעשות פקודתו בדיני גזלה ואבדה משפטי ארץ רוסיה, אשר בצלה אנחנו חוסים, עוד חמורים מדיני הז"ל, שאין שום יאוש ושנוי רשות מועיל לענין השבת אבדה; מה טוב ומה יפה אשר עשו לנו גדרים ותקונים כאלה;

וחלילה חלילה לנו אף ע"פ תורתנו הקדושה לסור מכל אשר נצטוינו ככל יתר בני המדינה בספר המשפטים אשר בארץ רוסיא המעטירה על פי פקודת הקיסר יר"ה, כמו שבארנו ביתר עז בהערותינו בסוף הספר, ע"ש:

הלכות גזלה ואבדה

יש בכללן שבע מצות, שתי מצות עשה, וחמש מצות לא תעשה;

וזהו פרטן;

א שלא לגזול; ב שלא לעשוק; ג שלא לחמוד; ד שלא להתאוות; ה להשיב את הגזלה; ו שלא יתעלם מן האבדה; ז להשיב האבדה:

ובאור מצות אלו — בפרקים אלו;

פרק ראשון

א. כל הגוזל את חברו שוה פרוטה—עובר בלא תעשה, שנאמר: [1] לא תגזול; ואין לוקין על לאו זה, שהרי הכתוב נתקו לעשה, שאם גזל—חייב להחזיר, שנאמר: [2] והשיב את הגזלה אשר גזל—זו מצות עשה; אפילו שרף הגזלה—אינו לוקה, שהרי הוא חייב לשלם דמים: וכל לאו שנתן לתשלומין—אין לוקין עליו:

ב. ואסור לגזול כל שהוא, דין תורה; אפילו גוי עובד ע"ז—

[1] ויקרא י"ט [2] ויקרא ה'

מגדל עוז

פרק ראשון

כל הגוזל את חברו כו', עד וכל לאו שניתן לתשלומין אין לוקין עליו, במסכת מכות פרק אלו הן הלוקין (דף ט"ז):

אסור לגזול כל שהוא, עד או עשקו יחזיר, במציעא פרק המקבל

אסור לגזלו, או לעשקו; ואם גזלו או עשקו—יחזיר:

ג. אי זהו גוזל? זה הלוקח ממון האדם בחזקה, כגון שחטף מידו מטלטלין, או שנכנס לרשותו שלא ברצון הבעלים, ונטל משם כלים, או שתקף בעבדו ובבהמתו, ונשתמש בהן; או שירד לתוך שדהו, ואכל פירותיה, וכל כיוצא בזה, — הוא גוזל, כענין שנאמר: [1] ויגזול את החנית מיד המצרי:

ד. אי זהו עושק? זה שבא ממון חברו לתוך ידו ברצון הבעלים, וכיון שתבעוהו — כבש הממון אצלו בחזקה, ולא החזירו, כגון שהיה לו ביד חברו הלואה, או שכירות, והוא תובעו, ואינו יכול להוציא ממנו, מפני שהוא אלם וקשה, ועל זה נאמר: [2] לא תעשק את רעך:

ה. כל הגוזל — חייב להחזיר הגזלה עצמה, שנאמר: [3] והשיב את הגזלה אשר גזל; ואם אבדה או נשתנית, — משלם דמים, בין שהודה מפי עצמו, בין שבאו עליו עדים שגזל, — הרי זה חייב לשלם הקרן בלבד, אפילו גזל קורה ובנאה בבירה, הואיל ולא נשתנית — דין תורה הוא: שיהרוס את כל הבנין, ויחזיר קורה לבעליה; אבל תקנו חכמים מפני תקנת השבים: שיהיה נותן את דמיה, ולא יפסיד הבנין, וכן כל כיוצא בזה; אפילו גזל קורה ועשאה בסוכת החג, ובא בעל הקורה לתובעה בתוך החג — נותן לו את דמיה; אבל אחר החג, הואיל ולא נשתנית ולא בנאה בטיט, — מחזיר את הקורה עצמה:

[1] שמואל ב כ"א [2] ויקרא י"ט [3] שם ה'

מגדל עוז

(דף קי"א), ובבכורות פרק ג' דף י"ג: איזהו גוזל וכו', עד מיד המצרי, בבבא קמא פרק הכונס (דף כ"ז): איזהו עושק כו', עד לא תעשוק את רעך, בבבא קמא פרק מרובה (דף ע"ט), ובמציעא פרק המקבל (דף קי"א): כל הגוזל חייב להחזיר כו', עד לשלם הקרן בלבד, בנזיקין פרק הגוזל עצים דף צ"ד, ובגטין פרק הנזקין (דף נ"ה): אפילו גזל קורה, עד כיוצא בזה,

ו. הגוזל פחות משוה פרוטה, אף על פי שעבר, — אינו בתורת השבת גזלה; גזל ג׳ אגודות שוות ג׳ פרוטות, והוזלו, והרי שלשתן שוות ב׳ פרוטות, והחזיר לו שתים, — חייב להחזיר השלישית, הואיל ובתחלה היתה שוה פרוטה; גזל שתים שוות פרוטה, והחזיר אחת, — גזילה אין כאן, מצות השבת גזלה — אין כאן:

ז. הגוזל את חברו בישוב, והחזיר לו גזלתו במדבר, — הרשות ביד הנגזל: אם רצה נוטל, ואם לאו — אומר לו: איני נוטל אלא בישוב, שמא תאנס ממני כאן, והרי היא ברשות הגזלן ובאחריותו, עד שיחזירנה לו בישוב: וכן בדמי הגזלה:

ח. הגוזל את חברו, והבליע לו בחשבון, — יצא; ואם החזיר לכיסו שיש בו מעות, — יצא, שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה, והרי מנה המעות שהחזיר לו בכלל מעותיו, ומנין שלא מדעת — פטור; ואם החזיר לכיס שאין בו כלום, — לא יצא, וחייב באחריות הגזלה, עד שיודיעו שהחזיר לכיס פלוני:

ט. כל החומד עבדו, או אמתו, או ביתו וכליו של חברו, או כל דבר שאפשר לו שיקנהו ממנו, והכביד עליו ברעים, והפציר בו עד שלקחו ממנו, אף על פי שנתן לו

מגדל עוז

פרקא דחסידי, ובנזיקין פרק מרובה (דף ס״ה), אפילו גזל קורה, עד עלמא, פרק קמא דמסכת סוכה, ופרק הניזקין (דף נ״ה): הגוזל פחות משוה פרוטה, עד מצות השבת גזלה אין כאן, פרק הגוזל עצים (דף ק״ג וק״ה): הגוזל את חברו בישוב כו׳, עד לכיס פלוני, פרק הגוזל ומאכיל (דף קי״ח): כל החומד עבדו וכו׳, עד שנאמר לא תחמוד; כתב הראב״ד ז״ל: ולא אמר רואה אני, עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר הלכה זו פרק הגוזל ומאכיל, ואנחנו לא קבלנו שיועיל מאת

דמים רבים — הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: [1] לא תחמוד; ואין לוקין על לאו זה, מפני שאין בו מעשה; ואינו עובר בלאו זה — עד שיקח החפץ שחמד, כענין שנאמר: [2] לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, — חמוד שיש בו מעשה:

י. כל המתאוה ביתו או אשתו וכליו של חברו, וכן כל כיוצא בהן משאר דברים שאפשר לו לקנותן ממנו, כיון שחשב בלבו היאך יקנה דבר זה, ונפתה בלבו בדבר — עבר בלא תעשה, שנאמר: [3] לא תתאוה, ואין תאוה אלא בלב בלבד:

יא. התאוה — מביאה לידי חמוד; והחמוד — מביא לידי גזל, שאם לא רצו הבעלים למכור, אף על פי שהרבה להם בדמים, והפציר ברעים, — יבא לידי גזל, שנאמר: [4] וחמדו שדות וגזלו; ואם עמדו הבעלים בפניו להציל ממונם, או מנעוהו מלגזול, — יבא לידי שפיכות דמים; צא ולמד ממעשה אחאב ונבות [5]:

[1] שמות כ' [2] דברים ז' [3] שם ה' [4] מיכה ב' [5] מלכים א כ"א

מגדל עוז

"רוצה אני" אלא לגבי הא דאמרינן פרק חזקת הבתים (דף מ"ה): תלוהו וזבין, - זביני זביני, דאגב אונסא גמר ומקני, ואימר זוזי אנסוה, עד שיאמר רוצה אני: אבל לאפוקי מלאו דלא תחמוד — לא קבלנו אנהו, אבל אם הוא קבל — היה די לנו שנקבל מפיו, אלא שאני רואה גבי כוגיין דחשיד אממונא אי חשיד אשבועתא, דקא מתמה תלמודא (דף ה' ע"ב): אלא הא דאמר רב הונא: משביעים אותו שבועה שאינה ברשותו, נימא מגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא! ומשני: התם נמי — מורי ואמר: דמי קא יהיבנא; ואמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא: והא קא עבר בלאו דלא תחמוד! אמר ליה: לא תחמוד, לאינשי — בלא דמי משמע להו, עד כאן; אלמא אף על גב דיהיב דמי— עבר בלאו דלא תחמוד, וכלשון ר"מ; שוב מצאתי באור דעת

יב. הא למדת! שהמתאוה – עובר בלאו אחד, והקונה דבר שהתאוה, בהפצר שהפציר בבעלים, או בבקשה מהן, – עובר בשני לאוין, לכך נאמר: [1] לא תחמוד: [2] ולא תתאוה; ואם גזל – עבר בג' לאוין:

יג. כל הגוזל את חברו שוה פרוטה, כאילו נוטל נשמתו ממנה, שנאמר: [3] כן ארחות כל בוצע בצע את נפש וגומר; ואף על פי כן אם לא היתה הגזלה קיימת, ורצה הגזלן לעשות תשובה, ובא מאליו והחזיר דמי הגזלה, – תקנת חכמים היא: שאין מקבלין ממנו, אלא עוזרין אותו, ומוחלין לו, כדי לקרב הדרך הישרה על השבים; וכל המקבל ממנו דמי הגזלה – אין רוח חכמים נוחה ממנו:

[1] שמות כ' [2] דברים ה' [3] משלי א'

מגדל עוז

בספר המצות שחבר ר"מ ז"ל, ולשון מכילתא: לא תתאוה בית בית רעך, ולהלן הוא אומר: לא תחמוד, לחייב על התאוה בפ"ע, ועל החמוד בפ"ע, ושם נאמר: מניין שאם התאוה סופו לחמוד? תלמוד לומר: ולא תתאוה, ולא תחמוד; מניין שאם חמד סופו לגזול? תלמוד לומר ולא תתאוה סמכו לשדות, עד כאן; ואחר כך באר ענין החמוד והתאוה, כמו שבאר בכאן אות באות: ואין לוקין על לאו זה שאין בו מעשה; כתב הראב"ד ז"ל: לא ראיתי תימה גדול מזה, והיכן מעשה גדול מנטילת החפץ? אבל היה לו לומר מפני שהוא חייב בתשלומין, שהרי הוא כגזלן, שחייב להשיב את הגזלה, ולפיכך אינו לוקה, וגם זהו חייב להשיב החפץ לבעליו, עד כאן לשונו; ואני אומר: אין בזה תימה, שהרי אין חמדה אלא בלב, כמו שהוא עצמו ז"ל כותב בסמוך בארוך, וכלשון מכילתא שכתבתי בסמוך, ועיקר אלו ההלכות — בנזיקין פרק הגוזל ומאכיל, ובמכות פרק אלו הן הלוקין: ואינו עובר בלאו זה וכו', עד עובר בג' לאוין, פרק הגוזל ומאכיל: כל הגוזל את חברו שוה פרוטה וכו', עד את נפש בעליו יקח, בבבא קמא פרק הגוזל ומאכיל (דף קי"ט), ובמציעא פרק המקבל דף קי"א: ואף על פי כן אם לא היתה הגזלה קיימת, עד סוף הפרק, פרק הגוזל עצים (דף צ"ד וצ"ה):

פרק שני

א. הגזלה שלא נשתנית, אלא הרי היא כמו שהיתה, אף על פי שנתיאשו הבעלים ממנה, ואף על פי שמת הגזלן, והרי היא ביד בניו, — הרי זו חוזרת לבעליה בעצמה; ואם נשתנית ביד הגזלן, אף על פי שעדיין לא נתיאשו הבעלים ממנה, — קנאה בשנוי, ומשלם דמיה כשעת הגזלה:

ב. ודין זה — דין תורה הוא, שנאמר: י והשיב את הגזלה אשר גזל; מפי השמועה למדו: אם היא כשגזלה — משלם אותה, ואם נשתנית בידו — משלם דמיה; נתיאשו הבעלים ממנה, ולא נשתנית — קנה הגזלן כל השבח שהשביחה אחר יאוש, ואינו משלם אלא כשעת הגזלה; ודבר זה — מדבריהם, מפני תקנת השבים; וכשמחזיר לו הגזלה — שמין לו השבח, ונוטל מן הנגזל:

ג. מכרה הגזלן, או נתנה במתנה, אף על פי שלא נשתנית הגזלה — אינה חוזרת בעצמה מיד הלוקח, הואיל ונתיאשו הבעלים, בין לפני מכירה ונתינה, בין לאחר מכירה ונתינה — קנאה הלוקח ביאוש ושנוי רשות:

י ויקרא ה׳

מגדל עוז
פרק שני

הגזלה שלא נשתנית אלא הרי היא כמות שהיתה אף על פי שנתיאשו כו׳, עד בעצמה, פרק מרובה (דף ס״ה ס״ו), ופרק הגוזל בתרא (דף קי״א): ואם נשתנית ביד וכו׳, עד כשעת הגזלה, פרק הגוזל בתרא (דף קי״ב וקי״א), ופרק קמא דתמורה דף ו׳: ודין זה דין תורה, עד משלם אותה, פרק מרובה (דף ס״ו): ואם נשתנית בידו משלם דמיה, פרק הגוזל עצים דף ק״ה: נתיאשו הבעלים ולא נשתנית וכו׳, ודבר זה מדבריהם, עד ונוטל מן הנגזל; כתב הראב״ד ז״ל: יש אומרים: נוטל את

ד. הגוזל, והשביח, ומכר או הוריש לפני יאוש, מה שהשביח - הוריש, ומה שהשביח - מכר, וקנה לוקח או יורש את השבח, ונוטל דמי השבח מן הנגזל, ומחזיר לו הגזלה, וחוזר הנגזל ונוטל דמי השבח מן הגזלן, שהרי לא נתיאש; וכן אם השביח הלוקח או היורש — נוטל השבח מן הנגזל:

ז. גזל פרה מעוברת, ואם לפני יאוש או קודם שנשתנית — ילדה או גזזה, — הרי הגזות והולדות של בעלים; ואף על פי שנתעברה או נטענה ביד הגזלן, הואיל ולא נתיאשו הבעלים, ולא נשתנית

מגדל עוז

השבח עצמו, ודווקא אמרו ג' — שמין להם את השבח, ומעלין אותם בדמים, אבל היאך — לא, עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר הלכות אלו - פרק הגוזל עצים, וגם מה שהביא הראב"ד ז"ל — מימרא דרב נחמן אמר שמואל היא שם (דף צ"ג ע"ב); גמרא מתניתין דגזל פרה מעוברת וכו', ונחלקו בו המפרשים ז"ל, אבל רבותינו בעלי התוספות ז"ל פירשו בשיטת ר"מ ז"ל, דלאו דוקא הני ג', אלא הוא הדין להאיך דדמו ליה: מפרה הגזלן או נתנה כו', עד קנה אותה הלוקח ביאוש ושנוי רשות, בנזקין פרק מרובה, ומייתי לה בכמה דוכתי: הגוזל והשביח ומכר או הוריש לפני היאוש וכו', עד שהרי לא נתיאשו; כתב הראב"ד ז"ל: ראיתי זה הסכם חולק בשבח שעל גבי גזלה, בין לפני יאוש י

הגזלה, — ברשות בעליה הוא עדין , אף על פי שהגזלן חייב באנסים:

ח. גנב או גזל, והקדיש וטבח אחר שנתיאשו הבעלים, — הרי הוא ברשות הגזלן משעה שהקדישה בלבד , כדי שלא יהא חוטא נשכר , וכל ולדותיה וגזותיה — משעת גנבה עד שעת הקדש , — של בעלים :

ט. במה דברים אמורים : בשבח הבא מאליו , כגון גזות ולדות : אבל אם היתה כחושה , ופטמה , אפילו לפני יאוש , — נוטל מן הנגזל שבח הפטום , וכן כל כיוצא בזה משבח שיש בו הוצאה :

מגדל עוז

ולאחר יאוש ; ויש לדבריו מקצת ראיה , ממה שכתב פרק מרובה : יאוש אמור רבנן דקני , ולא ידענא אי מדאורייתא וכו' ? אי מדרבנן , משום תקנת השבים ? אלמא יאוש מיהא בעינן ; ועוד הקשיתי מה שראה בכאן מכר והוריש , וקשיא ליה אם הגזלן בעצמו זכה בו , למה ליה למימר מכר והוריש ? ומן הדין מיקני לה לפני יאוש , ואפילו הכי לא נהיר , ולעולם הא כמי לאחר יאוש , ומכר והוריש אילטריכא ליה , סלקא דעתך אמינא : כיון דלית ליה פסידא לגזלן , דהא לא קביל עליה אחריות , ואי קביל — איהו דאפסיד אנפשיה , אימא לא לעביד תקנתא ללוקח : וזה עיקר , עד כאן לשונו ; ואני אומר : מתוך פירוש רש"י ורבותינו

י. שנוי החוזר לברייתו, — אינו שנוי; כיצד? הגוזל עצים, ודבקן במסמרים, ועשה מהן תיבה, — אינו שנוי, שהרי אפשר לפרקן, וחוזרין לוחות כשהיו:

יא. גזל עפר ועשאוהו לבנה, — לא קנה, שאם ידוק הלבנה — תחזור עפר כשהיתה; גזל לשון של מתכת, ועשהו מטבע, — לא קנה, שאם יתיך המטבע — יחזור לשון כשהיתה; וכן כל כיוצא בזה:

יב. אבל הגוזל עצים, ושרפן או קצצן, או חקק בהן, ועשאן כלים, או שגזל צמר, וצבעו, או נפצו ולבנו; או שגזל טווי, ועשהו בגד, או שגזל לבנה, ועשאה עפר, או אבנים, וסתתן; או מעות, והתיכן, — הרי זה שנוי בידו, שאם יעשם מעות אחרות — פנים חדשות הן, וכן כל כיוצא בהן:

יג. הגוזל מעות ישנות, ושפן וחדשן, — לא קנה. שהרי מתישנין וחוזרין כשהיו; גזל מעות חדשים, וישנם, —

מגדל עוז

בעלי התוספות — משמע כדברי שניהם אמנם מורי הרשב"א ז"ל — הכריע כדברי ר"מ ז"ל, וכתב פרק הגוזל קמא בעיקר שמעתין, דמסיק מה שהשביח מכר, ומה שהשביח הוריש, — קודם יאוש קאמר, דאי לאחר יאוש — פשיטא! דהוה ליה יאוש ושינוי רשות, עד כאן לשונו: וכן אם השביח הלוקח וכו', עד הבהמה עצמה, פרק הגוזל עצים: גזל פרה מעוברת ונתיאשו הבעלים וכו': ואם לפני יאוש וכו', ואף על פי שנתעברה וכו', עד חייב, בהשגה כתב הראב"ד ז"ל: שבוש הוא, ואין שבח גדול יותר מלידה (יגזה), עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר הלכה זו — בשמעתא קמייתא דפרק הגוזל קמא, ומה שהקשה בשם הראב"ד ז"ל: דאין שבח גדול יותר מלידה; תמה אני אם יצא מפיו! דכיון שאינה יכולה להתעבר, וחוזרת לכמות שהיתה, — אינו חשיב שנוי, וכי היכא דגרסינן פרק הגוזל עצים (דף צ"ו), שלהי גמרא מתניתין קמייתא, אמר רב פפא: האי מאן דגזל דיקלא מחבריה (וקטליה), אף על גב דשדייה מארעא לארעא דיליה - לא קני, מאי טעמא?

קנה שאם יחדשם — פנים חדשות הן; גזל דקל מחובר, וקצצו, — לא קנה, ואפילו כרתו חליות; עשהו קורות — קנה:

יד. גזל קורות גדולות, ועשאן קטנות, — לא קנה; עשאן לוחות, עד שנשתנה שמם, — קנה; גזל לולב, והפריד עליו, — קנה העלים; גזל עלים, ועשאן חופיה, — קנה; גזל טלה, ונעשה איל, עגל, ונעשה שור, — הרי זה שנוי בידו, וקנהו, ומשלם כשעת הגזלה, ואף על פי שלא נתיאשו הבעלים:

מגדל עוז

מעיקרא דיקלא מיקרי, והשתא נמי דיקלא מיקרי, עד כאן; ואינו מחלק בין דקל מלא וריקן, הדומה למעוברת וילדה, משום דמעיקרא כי מעברא — פרה מקריא, וכי ילדה נמי — פרה מקריא, ואינו חשוב שנוי, אלא אם כן נשתנה גוף הדבר בעצמו, בדבר שאינו חוזר למה שהיה, וכדאמר רב פפא נמי התם: האי מאן דגזל עפרא מחבריה, ועבדיה לבינתא — לא קניא, מאי טעמא? דהדר משוי ליה עפרא כו'; ואמר רב פפא: האי מאן דגזל נסכא מחבריה, ועביד זוזי, — לא קני, מאי טעמא? הדר עביד ליה נסכא, עד שיחמי ועבדינהו חדתי — לא קני, חדתי ועבדינהו שיחמי — קני, עד כאן; אלמא כל היכא דהדר למלתיה — לא קני, דלא חשיב שנוי למיקנייה ביה, עד שישתנה גוף הדבר שאינו חוזר לאיתנו, וכי הא דגרסינן התם אמר רבא: האי מאן דגזל לוליבא (מחבריה), ועבדיה הוצי — קני, דמעיקרא לוליבא מקרו, והשתא הוצי; הוצי ועבדינהו חופיא — קני, מעיקרא הוצי, והשתא חופיא; (חופיא) ועבדינהו שרשורא — לא קני, מאי טעמא? דהדר סתר ליה והוי חופיא, עד כאן; וזה פשוט בעיני מלשון הגמרא, ולכך אני אומר שלא יצא זה הלשון מפי הראב״ד ז״ל; ומצאתי עוד און ללשון ר״מ ז״ל, שכתב: ואף על פי שהגזלן חייב באונסיה, — במסכת סנהדרין פרק בן סורר ומורה, גמרא מהניתין דהבא במחתרת, גבי הא דאמר רב: הבא במחתרת ונטל כלים ויצא פטור, מאי טעמא? בדמי

טו. גזל כלי ושברו, — אין שמין לו הפחת, אלא משלם דמיו, והכלי השבור — של גזלן; ואם רצו הבעלים לטול הכלי השבור, — נוטלין, ומשלם הפחת, שזו תקנה היא לבעלים; ואם לא רצו — הרשות בידן, וכן כל כיוצא בזה:

מגדל עוז

קנהי; וגרסינן עלה: אמר רבא: מסתברא מלתיה דרב — בששבר, דליתנהו, אבל נטל — לא, והאלהים! אמר רב: אפילו נטל, דהא (כי) יש לו דמים ונאכסו — חייב, אלמא ברשותיה קיימי, הכי נמי — ברשותיה קיימי; ולא היא, כי אוקמיה רחמנא ברשותיה — לענין אונסין, אבל לענין מקני — ברשותיה קיימי, מידי דהוה אשואל, עד כאן; ודין גנב וגזלן בכי האי גוונא חד הוא, וכן כללם ר״מ ז״ל: גנב או גזל והקדיש וטבח וכו׳, עד הקדש של בעלים; כתב הראב״ד ז״ל: קטיר קא חזינא הכא, דהא אסיקנא: דכל שבח שלאחר יאוש, אפילו שעל גבי גזלה - הוא של גזלן, מפני תקנת השבים, ואיכא למימר: כיון דהקדישה הגנב - ליכא תקנתא לגזלן, הילכך כל מה שהשביחה עד שעה שהקדישה, — של בעלים הוא: וקשה לי: כיון דהקדישה, מאי תוספא נשכר איכא? הלא הכל של הקדש, ואם כן יהיה של הקדש, ולא של בעלים, ואמן בגזל פרה מעוברת ורחל טעונה - מפרשינן להנהו גזותיה ולדותיה דהאי שמעתתא דמסכת גטין, עד כאן לשונו; ואני אומר: מה שהשוה הגנבה עם הגזלה, הכא אסיקנא פרק הגוזל בתרא: גנב כגזלן; אבל עיקר הלכה זו — פרק מרובה, שלהי שמעתין דגמרא מתניתין קמייתא, ורמיזא פרק הגוזל עצים, ופרק קמא דמציעא, וסוף פרק המפקיד; והר״ז ז״ל בעל המאור האריך בה, וחלק על רבינו יצחק אלפסי, ועל דרך התלמוד שגשא ונותן בה תמאאנה, ואיני צריך לבררה, שכבר הקדימני רבינו הגדול הרמב״ן ז״ל, והשיב בה בספר המלחמות, ואיני צריך להאריך; ומה שהקשה הראב״ד שיהיה הכל להקדש! יש לי לומר: כיון דאי קיימא ביד גזלן — לא קניא ליה, להקדש — כמי לא מצי מקני ליה, מה״י גופה דאמר:

טז. גזלה שלא נשתנית, והוקירה, אף על פי שנתיאשו הבעלים ממנה — הרי זו חוזרת לבעלים, ואין לגוזלן בה כלום, שלא תקנו לגוזלן את השבח אחר יאוש — אלא כגון שבח גזות וולדות, אבל שבח היוקר, אם היתה הגזלה חוזרת בעיניה — איני זוכה בה:

פרק שלישי

א. הגוזל חבית של יין מחברו, והרי היא שוה דינר בשעת הגזלה, והוקירה אצלו, ועמדה בד׳, אם שבר החבית, או שתה אותה, או מכר, או שנתנה במתנה אחר שהוקרה, — משלם ד׳, כשעת הוצאה מן העולם, שאילו הניחה — היתה חוזרת בעצמה; נשברה מאיליה, או אבדה, — משלם דינר כשעת הגזלה:

מגדל עוז

בריש ההיא שמעתא: גזל ולא נתיאשו הבעלים — שניהם אינן יכולין להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו, ומינה ילפינן בכל דוכתא: דאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו, ואף על גב דיאוש קני כדאיתא התם, היינו דוקא בגופה, אבל לא בגזותיה וולדותיה, וכדקא מפליג ואזיל: במה דברים אמורים: בשבח הבא מאיליו כו׳, עד ואף על פי שלא נתיאשו הבעלים, הכל פרק הגוזל עצים: גזל כלי ושברו, עד וכן כל כיוצא בזה, פרק קמא דנזיקין (דף י״א): גזלה שלא נשתנית והוקרה וכו׳, עד סוף הפרק, במציעא פרק המפקיד דף ע״ג:

פרק שלישי

הגוזל חבית וכו׳, עד משלם דינר כשעת הגזלה, פרק מרובה (דף ס״ה). היתה שוה בשעת הגזלה כו׳, עד וכן כל כיוצא בזה, בבבא קמא פרק מרובה, ובמציעא סוף פרק המפקיד דף מ״ג: הגוזל הותל כו׳, עד משלם י׳, במציעא פרק השואל

ב. היתה שוה בשעת הגזלה ד׳, ובשעת הוצאה מן העולם — דינר, — משלם ד׳ כשעת הגזלה, בין ששברה או שתאה, בין שנשברה או אבדה מאיליה, וכן כל כיוצא בזה:

ג. הגוזל חותל שיש בו נ׳ תמרים, וכשימכר החותל כולו כאחת — ימכר בט׳, וכשימכר אחת אחת — ימכר בי׳, — אינו משלם אל ט׳, ואין הנגזל יכול לומר לו: אני — אחת אחת הייתי מוכר; וכן הדין במזיק, וכן כל כיוצא בזה בנכסי הדיוט, אבל בהקדש — אינו כן, אלא משלם י׳:

ד. גזל בהמה, והזקינה, או כחשה כחש שאינו יכול לחזור, כגון חלאים שאין להם רפואת תעלה, או שגזל מטבע, ונסדק, או פסלו המלך; או שגזל פירות והרקיבו כולן; או שגזל יין, והחמיץ, — הרי זה כמי שגזל כלי ושברו, ומשלם כשעת הגזלה; אבל אם גזל בהמות וכחשו כחש שאפשר לחזור, או שגזל עבדים והזקינו, או שגזל מטבע ונפסל במדינה זו, והרי הוא יוצא במדינה אחרת, או שגזל פירות והרקיבו מקצתם, או תרומה ונטמאת, או שגזל חמץ ועבר עליו הפסח, או בהמה ונעבדה בה עבירה, או נפסלה מלקרב, או שהיתה יוצאה להסקל, — אומר לו: הרי שלך לפניך, ומחזיר אותה בעצמה:

מגדל עוז

דף צ"ט ע"ב: גזל בהמה והזקינה כו׳, עד ומחזיר אותה בעצמה, הכל פרק הגוזל קמא (דף צ"ט ע"ב): במה דברים אמורים בשהחזיר הגזלה וכו׳, עד ותומת ואשם: כתב הראב"ד דוקא דקאי ההוא מידי דכפר ביה באגם, דאפשר דמגניב מהתם, וממונא מעליא בעי לשלומי, הילכך ממונא קא כפר ליה; אבל איתיה לההוא מידי תותיה ידיה, דמאי לאהדורי לאלתר — פטור, דלאו ממונא קא כפר ליה, והכי איתא בגמרא, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכה זו, תחלתה - פרק הגוזל בתרא,

ה. במה דברים אמורים: כשהחזיר הגזלה; אבל אם נשרפה הגזלה, או אבדה אחר שנאסרה בהנאה — חייב להחזיר לו דמיה כשעת הגזלה, לפיכך אם כפר בו אחר שנאסרה בהנאה, ונשבע, — חייב לשלם קרן וחומש ואשם:

ו. הגוזל בהמה, ונשא עליה משא, או רכב עליה, או חרש או דש בה, וכיוצא בזה, והחזיר לבעליה, אף על פי שעבר בלא תעשה — אינו חייב לשלם כלום, שהרי לא הפסידה ולא הכחישה; ואם הוחזק אדם זה לגזול, או לעשוק, או לעשות מעשים אלו פעם אחר פעם, — קונסין אותו, ואפילו בחוצה לארץ, ושמין השכר או השבח שהשביח בבהמה, ומשלם לנגזל:

ז. התוקף עבדו של חברו, ועשה בו מלאכה, ולא בטלו ממלאכה אחרת, — פטור, שנוח לו לאדם שלא יבטל עבדו. ואם בטלו ממלאכה אחרת — משלם לו כפועל:

ח. התוקף ספינתו של חברו, ועשה בה מלאכה, אם אינה עשויה לשכר — שמין כמה פחתה, ומשלם; ואם היא עשויה לשכר, אם ירד לה בתורת שכירות, הואיל וירד שלא ברשות, אם רצה הבעל לטול שכרה — נוטל, רצה לטול פחתה — נוטל; ואם ירד לה בתורת גזל, — נותן הפחת, וכן כל כיוצא בזה:

ט. הדר בחצר חברו שלא מדעתו, אם אותה חצר אינה עשויה לשכר, — אינו צריך להעלות לו שכר, אף על

מגדל עוז

וסופה — פרק הגוזל קמא, גמרא מתניתין דנתן לו את הקרן וכו', וגם מה שאמר הראב"ד ז"ל: דקיימא באגם — שם הוא מפורש, דקאמר ליה רבא לרב עמרם עלה תרדא, ומתמה שפירש — נראה שלא עיין פרק ח' דהלכות שבועות, שאילו עיין הוא שם, — לא היה צריך הוא להאריך בו בכאן, שכבר בארו שם ר"מ ז"ל, שהוא מקומו: הגוזל בהמה ונשא עליה משא כו',

פי שדרך זה הדר לשכור מקום לעצמו, שזה נהנה וזה אינו חסר; ואם החצר עשויה לשכר, אף על פי שאין דרך זה לשכור — צריך להעלות לו שכר, שהרי חסרו ממון:

י. מי שהיה לו צמר וסמנים שרוין, ובא אחד וצבע הצמר בסמנין, שלא מדעת חבירו, — משלם לו דמי מה שהפסיד בצמר, ואין מחשב לו שבח סמנין שעל גבי הצמר;

מגדל עוז

עד וכן כל כיוצא בזה, פרק הגוזל עצים (דף נ"ו ע"ב): הדר בחצר חברו שלא מדעתו כו', עד שהרי חסרו ממון, בנזיקין בבבא קמא פרק כיצד הרגל דף כ"א, ופרק הגוזל עצים, ובמציעא פרק איזהו נשך: מי שהיה לו צמר וסמנין וכו', ואם תפס כו', עד אין מוציאין מידו, עד כאן לשון ר"מ ז"ל, והן שתי בבות; וכתב הראב"ד ז"ל: על בבא ראשונה דמשלם לו דמי מה שהפסיד בצמר, רצה לומר: וזה הצבע והשבח — אין הכל שוה אלא דמי הצמר, עד כאן לשונו; ועל בבא שניה דאינו מחשב לו שבח סמנין שעל גבי הצמר, — כתב: נראה לי שיש כאן שבוש, והכי איבעי ליה למימר: אינו משלם לו מה שהפסיד בסמנין, ומחשב לו שבח סמנין שעל גב צמר, ואם תפס הניזק וכו', עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר הלכה זו - פרק הגוזל עצים ק"א, גמרא מתניתין דהכותן צמר לצבע כו', איבעיא להו: יש שבח סמנין על גבי הצמר? ופירש רש"י ז"ל: דחזותא - מלתא היא, או אין שבח סמנין על (גבי) הצמר? פירוש: וחזותא שעל גבי הצמר — לאו מלתא היא, ומאי אמר ליה: הב לי סממני, כדלקמן; ושקלינן: היכי דמי? ואוקימנא: כגון דגזל (צמר) וסמנין שרוין דחד, וצבעי להההוא צמר בההוא סמנין, וקא מהדר ליה ניהליה לצמר, יש שבח סמנין על גבי צמר, וקא מהדר ליה סמנין וצמר, פרש"י ז"ל בכך שבח צמר דקא מהדר ליה, דהא איתנהו עלה; ומותבינן עלה: תיפוק ליה דאייקר ליה ניהליה בדמי! ומהדרינן: לא צריכא דזל צבעא, פירש רש"י; שהצמר צבוע הוזל בדמים, ואין מגיע השבח לדמי הסמנין, ואמר ליה נגזל: אני הייתי

ואם תפש הניזק דמי מה שחסרו מן הסמנין — אין מוציאין מידו :

יא. השולח יד בפקדון, בין ששלח יד בעצמו, או על יד בנו ועבדו ושלוחו, — הרי זה גזלן, ונתחייב באונסיו, ונעשית הגזלה ברשותו, כדין כל הגזלנים ; חשב לשלוח יד בפקדון — אינו חייב באחריות עד שישלח יד ; ומששלח יד — נתחייב בו, אף על פי שלא חסר ממנו כלום, אלא

מגדל עוז

מוכר סממני, או הייתי צובע בהן בגד, ועכשיו הפסדתני, דהא לא השביחו בצמר, עד כאן לשוני ; ובעיין לא אפשיטא, הילכך סדרינן לכללא דבכולה תלמודא : חומרא לתובע, וקולא לנתבע, המוציא מחבירו — עליו הראיה, ואי תפיס — לא מפקינן מיניה ; זהו תורף שמועתנו, וכן הביאה ר"י אלפס ז"ל לסוגייתנו זאת, ועלה בידינו מתוך פירוש רש"י ז"ל : כי מה שכתב הראב"ד ז"ל, על בבא ראשונה — פירש הוא כפירוש רש"י ז"ל, ואינה השגה, אבל מה שכתב על בבא שניה שהוא שבוש, ותיקן לשוני, — אינו שבוש חלילה, ודיוק לשונו כפירוש רש"י ז"ל, ומה שלא פירשו ר"מ ז"ל, מפני שכלל בפרקין של מעלה בגזל ומשביח והפכו, ראה דרכיו וחכם : השולח יד בפקדון כו', עד כדין כל הגזלנין, בקדושין פרק האיש מקדש (דף מ"ג) : חשב לשלוח יד בפקדון כו', עד אינה צריכה חסרון, בבבא קמא פרק הגוזל בתרא, ובמציעא פרק המפקיד (דף מ"ד) : הגביה את החבית כו', אבל אם הגביה את הכיס כו', עד אלא בדינר בלבד : כתב הראב"ד ז"ל : לא מחוורא גבן הא מילתא, דאם לא חשב לטול ממנה אלא רביעית, שיהא חייב בכולה, ואפילו נטל, אלא מתניתין שהגביהה לגזול את כולה, ולא נטל עכשיו אלא רביעית, שהוא חייב בכולה, ואמר שמואל : לא נטל — נטל ממש, אלא אפילו לא נטל, ואפילו למאן דאמר : שליחות יד צריכה חסרון, ונטל רביעית דקתני — רבותא קאמר, דסלקי דעתך אמינא : כיון דלא נטל אלא רביעית-בטלה ליה מחשבתו קמייתא, ולא מחייב אלא

נטל הפקדון ממקום למקום ברשותו, כדי לשלוח בו יד, — הרי זה חייב, ששליחות יד — אינה צריכה חסרון:

יב. הגביה את החבית לטול ממנה רביעית, — נתחייב באונסיה, אף על פי שלא נטל; אבל אם הגביה את הכים ליטול ממנו דינר, וכיוצא בכים, מדברים שאינן גוף אחד, — הרי זה ספק אם נתחייב בכל הכים, או לא נתחייב אלא בדינר בלבד:

מגדל עוז

ברביעית, קא משמע לן; ובעיא דרב אשי בארנקי, כמי שהגביהו לטול את כולו, ואליבא דמאן דאמר צריכה חסרון, ואנן קיימא לן דאין צריכה חסרון, וחייב בכל הכים, וכל מה שבפנים — שבוש הוא, עד כאן לשון ההשגות; ואני אומר: לבי אומר לי, שלא יצאו הדברים הראשונים מפי הראב"ד ז"ל, אלא אחד מן התלמידים כתבו מסברא, בלא גמרא, וכשבא הוא ז"ל ומצאו כתוב — כתב מבחוץ הלשון האחרון: דכל מה שבפנים שבוש הוא, ובא הסופר ומצאו, וכתב הכל בפנים, שהרי דברי ר"מ ז"ל דברים פשוטים הם, במציעא שלהי פרק המפקיד (דף מ"ג ע"ב), דתנן: הטה את החבית, ונטל ממנה רביעית, ונשברה, — אינו משלם אלא רביעית; הגביהה ונטל ממנה רביעית, ונשברה, — משלם דמי כולה, עד כאן; ועל פסקת הטה — גרסינן בגמרא: מדאמר רבא: לא שנו אלא נשברה, אבל החמיצה, — משלם את כולה, מאי טעמא? גירי דידיה הוא דאהנו לה, עד כאן; וכן פסקה ר"מ ז"ל בזה הפרק לפנינו; ועל פסקת הגביה — גרסינן, אמר שמואל: לא נטל — נטל ממש, אבל כיון שהגביה, אף על פי שלא נטל; ושיילינן: לימא קא סבר שליחות יד אינה צריכה חסרון? והדרינן: אמרי לא, שאני הכא, דניחא ליה דתיהוי הא חבית — בסים להא רביעית, עד כאן; ועל הא דשמואל — בעי רב אשי: הגביה ארנקי לטול הימנו דינר, מהו? מי אמרינן: חמרא הוא דלא מנטר אלא אגב חמרא, אבל זוזא מנטר? או דילמא שאני נטירותא דארנקי מנטירותא דדינרא? תיקו, עד כאן;

יג. היו פירות מופקדין אצלו, ונטל מקצתן, — אינו חייב אלא באחריות הפירות שנטל, ושאר הפקדון המונח במקומו – ברשות בעליו הוא; ואם נפסד השאר מחמת זה שנטל – חייב בכל; כיצד? הטה את החבית במקומה, ונטל ממנה רביעית או יתר, אם נשברה אחר שנטל, והוא במקומה, — אינו חייב אלא כמה שנטל, שהרי לא הגביה

מגדל עוז

וכן כתב ר"י אלפס: היו פירות מופקדין כו', עד וכן כל כיוצא בזה: פרק המפקיד: הכופר בפקדון, עד וחייב באונסין, פרק הגוזל עצים (דף ק"ה ע"ב): הגוזל שלא מדעת כו', עד וכן כל כיוצא בזה, במציעא סוף פרק המפקיד, ובבתרא פרק המוכר את הספינה (דף פ"ח): החוטף משכון מיד הלוה וכו', עד שנאמר בחוץ תעמוד: כתב הראב"ד ז"ל: לא מחוורא הא מלתא, אף על פי שאמרה המשנה: הנגזל כיצד היו מעידין אותו? שנכנס לתוך ביתו למשכנו שלא ברשות וכו', התם הוא דאשתכח דלא הוי כלום, ועוד: הרי פירש הרב ז"ל לפי שאין מקבלים שבועה להכחיש את העדים, אבל משום פסול גזלנות - לא מהפכינן ליה; וגבי נסכא כמי אמרינן: לישתבע, הא קא מודה, עד כאן לשונו: ואני אומר: אי מהני קושייתא הוה מותבינן, אפילו סברת דעתיה כסברת הראב"ד ז"ל: דהנגזל מן הנוטלין — ודאי לא היה יליף מינה ר"מ ז"ל, דמה ענין היו מעידין אותי שנכנס לתוך ביתו כו', דהוא ליתיה בביתיה, ור"מ ז"ל פירש: שחטף מיד הלוה ממש, וכל שכן שהוא מצוי, ועוד דלשון חטף — הכי משמע, כדאמרינן התם (שבועות דף מ"ז): אתו סהדי דמחטף חטפה מיניה, והדר אמר: אין חטפי, ודידי חטפי, ומדמין לה — לאומר: לא לויתי, כאומר: לא פרעתי דמי; ומה שהביא עוד מדברי הרב ז"ל — הוא שכתב בשער הראשון מעשרה שערים, בשער באותה שמועה; ואחרי אשר השיבותי על עיקרה, דלא קמה לה - ממילא שמעינן לכל מאי דנפיק מינה, ומה שהשיב עוד מנסכא דרבי אבא, אתמהה! דפרק כל הנשבעין גמרא מתניתין

החבית; ואם החמיצה – משלם את דמי כולה, כשעת הגזלה, וכן כל כיוצא בזה:

יד. הכופר בפקדון בבית דין, אם היה ברשותו בשעה שכפר, – נעשה עליו גזלן, וחייב באונסיו:

טו. השואל שלא מדעת הבעלים, – הרי זה גזלן; היה כלי ביד בנו של בעל הבית, או ביד עבדו, ולקחו אחד

מגדל עוז

דכשנגדו חשוד על השבועה, דגרסינן: ההוא גברא דחטף נסכא מחבריה, אתא לקמיה דרבי אמי, יתיב רבי אבא קמיה, אייתי חד סהדא דמחטף חטפי מיניה, אמר ליה: אין חטפי, ודידי חטפי, אמר רבי אמי: היכי לדיינו דייני להאי דינא? (נימא ליה זיל) שלים? — ליכא תרי סהדי, ניפטריה? - איכא חד סהדא, (נימא ליה זיל) אישתבע? — (הא אמר אין חטפי ודידי חטפי)! אמר רבי אבא: הוה (ליה) מחויב שבועה, ואינו יכול לישבע, וכל המחויב שבועה ואינו יכול לישבע - משלם; אמר רבא: כותיה דרבי אבא מסתברא וכו'; ומדקא מתמה תלמודא להדיא: לישתבע! הא קא מודה! יש לי לומר: דהתם ליכא אלא חד סהדא, דהכי נמי אמרינן: לימא ליה זיל שלים, ליכא תרי סהדי, ואי הוה דעת ר"מ ז"ל כדאסברה הראב"ד ז"ל, דקרייה גזלן למפסליה, — טפי הוה ליה לאקשויי עליה, מדאמר ר"נ בבבא קמא פרק כיצד הרגל: עביד איניש דינא לנפשיה, וקיימא לן כותיה, וגם ר"מ ז"ל פסקה בספר שופטים בהלכות סנהדרין, והיא דומה בדומה ממש מידו ובפניו בחטיפה, ובכל ענין; ועוד קשיא לי מההיא דכתיבנא באתו סהדי דמחטף חטפי מיניה, ועוד: דבריש מציעא גרסינן: בעי רבי זירא: תקפה אחד בפנינו מהו? ושיילינן היכי דמי? ואוקימנא: דשתיק ולבסוף צווח; ובעי ר"נ למפשט מהא דתניא; במה דברים אמורים: בששניהם היו אדוקין, אבל היתה יוצאה מתחת ידו של אחד מהן, — המוציא מחברו עליו הראיה, ואוקימנא נמי בכה"ג, שתקפה אחד בפנינו, ואי סלקי דעתך דגזלן הוי למפסלה, היכי מספקא ליה לרבי זירא

מהן ונשתמש בו, — הרי זה שואל שלא מדעת, ונעשה ברשותו, ונתחייב באונסיו, עד שיחזירנו לבעלים; לפיכך אם החזירו לקטן שהיה בידו, או לעבד, ואבד מהן או נשבר, — חייב לשלם, וכן כל כיוצא בזה:

טז. החוטף משכון מיד הלוה שלא ברשות בית דין — הרי זה גזלן, אף על פי שהוא חייב לו; ואין צריך לומר

מגדל עוז

לדמייה למתניתין, דזה נשבע וזה נשבע? הא קא חשיד אשבועה, כדמשמע התם בשמעתין קמייתא, ובריש כל הנשבעין, שכנגדו חשוד על השבועה! ועוד: אם דעתו של ר"מ ז"ל לקרותו גזלן, לפוסלו כשאר גזלנין, למה כדרו סוף זה הפרק, דמיירי בקנין הגזלה לשבח או לכחש, ליוקר או לזול, ולא חברו בפרק שלפנינו בסמיך, שסדרו וחברו בקנס הגזלנין, ובדינין הנוהגין בהן, שהם גזלנין גמורים? אלא ודאי דעת ר"מ ז"ל לא קראו גזלן בחטיפתו, אלא לקניתו ולעמוד באחריותו, כדין גנב בגניבתו שצרפו עמו פ"ב, להיותו כמותו, כדאסיקנא פרק הגוזל בתרא (דף קי"ג): גנב כגזלן, ולמדה לכולה פסקא מהא דתנן במציעא פרק (המקבל): המלוה את חברו — לא ימשכננו אלא בבית דין וכו', ואמר שמואל עלה: ושליח בית דין מנתח נתוחי, ופרכינן עליה ממתניתין, ואסקא שמואל למתניתין: אימא (המלוה את חברו) — לא יכתחנו, אלא בבית דין, ומסיק עלה תלמודא: הכי נמי מסתברא, מדקתני סיפא: לא יכנס לביתו לטול משכונו, (שנאמר בחוץ תעמוד); ושקלינן וטרינן עלה מקרא דחבול תחבול, וטובא דכיתהין, ומכל מקום מימרא דשמואל סלקה, וכדמסברינן לה בגמרא, וכן פסקה ר"י אלפס ז"ל, וגם ר"מ ז"ל כתבה כן בהלכות מלוה ולוה, והיא היא מנתח נתוחי, היא היא מחטף חטופי, והוא דומה בדומה; ובירושלמי נמי הכי איתא דגרסינן עליה: אמר רבי: לא תמן תניי אם חבול תחבול שלמת רעך, חבל בבית דין, שלא בבית דין מנין? אם חבול תחבול כו', משכנו שלא ברשות בית דין — עובר עליו על כל שם ושם שיש לו,

אם נכנס לתוך בית חברו, ומשכנו, שהוא גזלן, שנאמר:י בחוץ תעמוד:

פרק רביעי

א. קנס קנסו חכמים לגזלנין: שיהיה הנגזל נשבע על כל מה שיטעון, ונוטל מן הגזלן; והוא שיהיה זה מוחזק — שגזלו בשני עדים:

ב. כיצד? הרי שנכנס לתוך בית חברו, למשכנו בפני עדים, ולא היה כלום תחת כנפיו, ויצא וכלים מוטלין לו תחת כנפיו, ולא ידעו העדים מה הן, בעל הבית אומר: כך וכך גזלתני, בין שאמר הגזלן: מעולם לא נכנסתי, ולא נטלתי כלום, בין שאמר: נכנסתי למשכן, כמו שראו העדים, אבל לא נטלתי, ולא היה

י דברים כ"ד

מגדל עוז

עד כאן; וטיבא דכוותה גרסינן התם; ועוד יליף מכסכא דרבי אבא דאמרינן: לימא ליה זיל שלים, ליכא תרי סהדי; משמע דוקא משום דליכא תרי סהדי, הא איכא תרי סהדי כי הכא, אמר ליה: זיל שלים, ומשלם; והיינו הא דכתב ר"מ ז"ל ממש; ועוד מההיא דכסיבכא: דאתו תרי סהדי דמחטף חטפה מיניה, דאלמא לא מהימן תו למימר: אין, חטפי, ודידי חטפי, ודינו כדין גזלן והגנב, ובזה עלו דברי ר"מ ז"ל כהוגן:

פרק רביעי

קנס קנסו חכמים כו', עד שאפשר שיכנוס לגזול ולא גזל, פרק כל הנשבעין: היה עד אחד מעידו וכו', עד אלא בשני עדים; כתב הראב"ד ז"ל: ואילו היו שם שני עדים, והיה בענין זה, — לא היה נאמן זה, ואפילו בלא שבועה, לאו היינו שמעתיה דרב יהודה, דאומר: ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו, ויצא ואמר: לקוחין הן בידי — אינו נאמן, ולא אמרן

תחת כנפי אלא כלים שלי, בין שאמר: נטלתי כלי זה, ובעל הבית טוען: שנטל זה וכלי אחר, — הרי בעל הבית נשבע בנקיטת חפץ, ונוטל כל מה שיטען:

ג. במה דברים אמורים: בשטען דברים שהוא אמוד בהן, או שהוא אמוד שמפקידין אצלו אותן דברים שטען, וטען בדברים שאפשר שינטלו תחת הכנפים, כמו שהעידו העדים:

ד. ראוהו עדים שנכנס למשכן את חברו, ולא ראוהו בעת שיצא, או שיצא, ואין נראה תחת כנפיו כלום, ובעל הבית טוען ואומר: כך וכך נטל, אפילו אומר: מעולם לא נכנסתי, שהרי מכחיש את העדים, — הרי זה פטור, שאם אמר נכנסתי ולא נטלתי — נשבע שבועת הסת שלא נטל כלום והולך, שאפשר שיכנס לגזול ולא גזל:

ה. היה עד אחד מעידו: שנכנס ונטל כלים תחת כנפיו, ואינו יודע מה הן, והוא אומר: לא גזלתי כלום, או שאמר: בחובי נטלתי, הואיל ואין העד יודע מה היה תחת כנפיו,—

מגדל עוז

וכו׳, אלמא איכא אורחי טיבא דמהימן, ואף על גב דאיכא עדים, עד כאן לשונו; ואני אומר: כמדומה לי שטעה הסופר במלת « ואפילו » שהוסיפו, וראוי להעביר עליו קולמוס, אפילו לדעת הראב״ד ז״ל; ועיקר הדין זה — בררו הרב אלפסי פרק כל הנשבעין, גמרא מתניתין דהנגזל כו׳, בשער האחרון מן העשרה שערים שחלק; ורואה אני: כי פסק זה שכתב ר״מ ז״ל, ומה שהוסיף ראב״ד ז״ל, — הוא מה שהביא ר״י אלפס בתשובת הגאון, וזה לשונו מעיקרו: חזינא תשובה משמיה דגאון, דשאלו מקמיה בעסק חד גברא דאמר ליה לחבריה: אית לי חד סהדא, דאתית לביתאי ופתחת ליה באפאי, ושקלת מיניה חד טעונא דכיתנא; ואמר ליה אידך: אין, פתחי ושקלי, ואת אמרת לי שקליה בתושבנא דאית לך גבי; וקא מהדר גאון להו: דלית עליה אלא

הרי זה נשבע בנקיטת חפץ שלא גזל, שאינו מוחזק בגזלנות, אלא בשני עדים:

ו. כשם שבעל הבית נשבע ונוטל מן הגזלן, כך שומר של בעל הבית, אפילו אשתו של שומר—נשבעת: שזה נטל כך וכך, ומשלם הגזלן:

ז. היה שם לקיטו או שכירו של בעל הבית, – אינן נשבעין ונוטלין; ואין הנגזל יכול לשבע, שהרי לא היה בביתו בשעה שנגזל, ואין העדים יודעים מה נטל תחת כנפיו – כדי לחייב הגזלן להחזיר; ואין משביעין את הגזלן, מפני שהוא חשוד על השבועה:

ח. וכיצד עושים בדין זה? מחרים בעל הבית חרם סתם, על מי שנטל מביתו כלום ואינו מודה בבית דין; ואפילו הודה הגזלן שגזל קצת– מחזיר המקצת שהודה בה בלבד, שהרי אין בעל הבית טוענו טענת ודאי:

ט. הגוזל אחד מחמשה, ואין ידוע מי הוא הנגזל, וכל אחד ואחד מהן תובעו, ואומר: לי גזלת, אף על פי

מגדל עוז

שבועת היסת דלא שקל אלא דידיה, וקאמר · לא מבעיא היכא דליכא אלא עד אחד, אלא אפילו איכא שני עדים — כמי ככי דיכא: דמשתבע שבועת היסת דלא שקליה, אלא ממאי דאית גביה: ומפטר, דאמרינן: אמר רב יהודה: ראוהו שהטמין כלים תחת כנפיו, ויצא, ואמר: לקוחין הן בידי — אינו נאמן, ולא אמרן אלא בבעל הבית שאינו עשוי למכור את כליו וכו׳, והאי טעונא דכיתנא, הואיל ולית ביה כל אילין אנפי—מהימן, ובשבועת היסת; אלו דברי הגאון ז״ל; ודאי שגגה היא, וליכא למסמך עלה, דהא שמעתא דרב יהודה — בדאיתיה לבעל הבית בביתיה, ואיהו קא מסר לה ניהליה, כדברירנא, אבל האי עובדא — טעמא אחרינא הוא, דהא לאו באנפיה שקליה, עד כאן לשונו בענין זה, והאריך הרב בהלכותיו לחלק, ולברר דברין הנה עיניך

שאין שם עדים שגזל, — הרי כל אחד מהן נשבע שזה גזלו ומשלם גזלה לכל אחד ואחד; אף דבר זה — קנס הוא שקנסוהו חכמים, מפני שעבר עבירה, וגזל, אבל דין תורה - אינו חייב לשלם מספק:

י. אמר לשנים: גזלתי אחד מכם, או אביו של אחד מכם, ואיני יודע אי זהו? אם בא לצאת ידי שמים - חייב לשלם גזלה לכל אחד ואחד, אבל בדין — אינו נותן אלא גזלה אחת, והן חולקין אותה ביניהן; שהרי אין אחד מהן יודע שנגזל, אלא זה בא והודיעם; ולא קנסו חכמים בדבר זה, מפני שאין לו תובע:

יא. הטוען את חברו, ואמר לו גזלתני מאה, אם אמר: לא גזלתי - נשבע שבועת הסת כדין כל נתבע; ואם הודה שגזלו חמשים-משלם, ונשבע שבועת התורה על השאר, כדין כל מודה במקצת, שהרי לא הוחזק גזלן בעדים; וכן הטוען את חברו שנכנס לביתו וגזלו כלים, והוא אומר: דרך משכון לקחתי בחובי שיש לי אצלך, ובעל הבית אומר: אין לך בידי כלום, אף על פי שהודה שמשכנו שלא ברשות,

מגדל עוז

רואות! כי ר"מ ז"ל — השלים חובתו, שחייב אדם לומר כלשון רבו, והראב"ד ז"ל הלך בדרך הגאון ז"ל, ולא הניחו לי מקום להכריע ביניהם, כי כלם דברי אלהים חיים הם: כשם שבעל הבית נשבע כו', עד אין בעל הבית טוענו טענת ודאי, פרק כל הנשבעים: הגוזל אחד מחמשה כו', עד אינו חייב לשלם מספק, פרק הגוזל עצים, וביבמות פרק האשה שלום: הטוען את חברו ואמר לו גזלתני כו', עד כמו שיתבאר בה' טוען ונטען, פרק כל הנשבעין (דף מ"ד), והבאור — בה' טוען ונטען פ"א: ראוהו שנכנס כו', עד והדין ביניהם, פרק כל הנשבעין, ובחלוקה הרב ז"ל על מתניתין דהגוזל: וכן אם היה שם עד אחד ונפטר; כתב הראב"ד ז"ל: זהו תימא! ומאחר שבעל הבית לא היה שם,

הואיל ואין שם עדים שמעידים שגזל, — הרי זה נשבע וגובה חובו מן המשכון, שהפה שאסר — הוא הפה שהתיר, והואיל והוא נשבע ונוטל - הרי זה נשבע בנקיטת חפץ, כמו שיתבאר בהלכות טוען:

יב. ראוהו עדים שנכנס לתוך בית חברו שלא בפני בעל הבית, ונטל משם כלים, אף על פי שהוציאן מגולין, ואף על פי שבעל הבית הזה עשוי למכור את כליו, אם טען ואמר: דרך גזל לקחן, והלה אומר: ברשותך באתי, ואתה מכרתם לי, או נתתם לי, או בחוב שיש לי אצלך תפשתים — אינו נאמן, שכל הנכנס לבית חברו שלא בפניו, ונטל כלים משם, והוציאן בפני עדים, — הרי זה בחזקת גזלן; לפיכך מחזיר הכלים לבעל הבית, ואין כאן שבועה, שהרי העדים ראו מה גזל; ואחר שיחזיר — חוזר ותובע את בעל הבית בכל מה שיטעון, והדין ביניהן:

יג. וכן אם היה שם עד אחד בלבד, ובעל הבית טוען: שגזול הוא כלי זה בידו, והלה אומר: לקוח הוא בידי, או בחוב גביתיו, או שלי היה ופקדון הוא אצלך, — הרי זה

מגדל עוז

איך יש כאן טענת ברי, כדי שיהיה זה מחויב שבועה שאינו יכול לשבע! ואולי נאמר: אחר שימצא בידו — טענת ברי הוא, אף על פי שלא ראה כשהוציא מביתו, אלא שהעד מעיד, מכל מקום, ובכל זה הדין — הגאון חולק עליו, ודבריו הם דברי הרב ז"ל, עד כאן לשונו; ואני אומר: תירוץ הקושיא שהיא אומר באולי, — אני אומר בודאי, וכך כתב ר"י אלפס פרק כל הנשבעין בחלוק השערים שזכרתי, כי סתם כל מה שיש בביתו של אדם — שלו הוא, ומאחר שהעד מעיד שהוציא מביתו, והוא הכיר בחפץ שהוא שלו — אין לך טענת ברי גדולה מזו, והסכמתו כהסכמת הרב ז"ל, ויפה הסכים, שחייב אדם לומר כלשון רבו: מעשה באחד

חייב להחזיר הכלי לבעליו בלא שבועה, שאילו היו שם שני עדים - היה חייב לשלם, ועכשיו שאין שם אלא עד אחד - חייב שבועה, ואינו יכול לשבע, שהרי אינו מכחיש את העד, וכל המחויב שבועה ואינו יכול לשבע - משלם; לפיכך אם כפר ואמר: לא נכנסתי לביתו ולא נטלתי כלום, הואיל ואין שם אלא עד אחד, והוא מכחישו, - הרי זה נשבע שבועת התורה: שלא לקח מביתו כלום, ונפטר:

יד. מעשה באחד שחטף לשון של כסף מיד חברו, בפני עד אחד, ובא החוטף ואמר: חטפתי, ושלי חטפתי, וחיבוהו חכמים להחזיר, מפני שהוא מחויב שבועה בעד זה, ואינו יכול לשבע, שהרי הודה כמו שאמר העד; ואילו לא היה שם עד כלל - היה נשבע שבועת הסת שלא חטף; ואילו הכחיש העד, ואמר: מעולם לא חטפתי, - היה נשבע שבועת התורה שלא חטף; וכדין זה דנין בכל כיוצא בזה בכל מקום:

טו. חטף ממנו זהובים (בעד אחד), והוא אומר: שלי חטפתי, ועשרים היו, אף על פי שאין העד יודע כמה

מגדל עוז

שחטף כו', עד אלא אמר שלי חטפתי, פרק כל הנשבעין דף מ"ו בנסכא דרבי אבא שזכרתי למעלה, ובחלוקי הרב ז"ל: נכנס לביתו של חברו שלא בפניו, ונטל משם כלים בפני עד אחד, ואין העד יודע כמה נטל, — הרי בעל הבית אומר: כ' כלים היה לי בביתי, והגוזל אומר: לא נטלתי אלא עשרה, והם שלי, — חייב להחזיר הי', מפני שהוא מחויב שבועה ואינו יכול להשבע, ואינו נשבע על השאר אפילו שבועת היסת, מפני שאינו יכול לטעון על הגזלן טענת ודאי, זהו הלשון המיוחס בספר ר"מ ז"ל בהתימת ידו; ובספר שהגיע ליד הראב"ד ז"ל — היה כתוב «ואינו נשבע על השאר אפילו שבועת היסת כשהוציאהו מביתו, אלא שהעד מעיד» עד כאן; וכתב הראב"ד ז"ל: ואם טענת בעל

חטף – הרי זה משלם העשרים, שהרי ידע בודאי שזהובים חטף, ואילו היו שנים — היה חייב לשלם, ונמצא בעד אחד – מחייב שבועה ואינו יכול לשבע, כמו שבארנו:

טז. אמר החוטף: עשרים חטפתי, ושלי הן, והנגזל אומר: מאה חטף, הואיל ואין העד יודע מניינן, – הרי משלם העשרים שהודה בהן שחטפן, ונשבע שבועת התורה על השאר, שהרי נתחייב במקצת; ודעתי נוטה בזה: שישבע הסת, שהרי לא הודה לכלום, אלא אמר: שלי חטפתי:

יז, נכנס לביתו של חברו שלא בפניו, ונטל משם כלים בפני עד אחד, ואין העד יודע כמה נטל, — הרי הבעל הבית אומר: עשרים כלים היו בביתי, והגזל אומר: לא נטלתי אלא עשרה, והם שלי, – חייב להחזיר העשרה, מפני שהוא מחויב שבועה, ואינו יכול לשבע, ואינו נשבע על השאר אפילו שבועת הסת, מפני שאינו יכול לטעון על הגזלן טענת ודאי:

מגדל עוז

הבית אינה טענה, היאך זה מחויב שבועה? ולמה ישלם העשרה? מכיון שאינו מחויב שבועה, שאינו יכול לשבע, עד כאן לשונו: ואני אומר: איני צריך להשיב על טענת הספר, שכבר פרסמתי אותו, רק אשיב על קושית הראב"ד ז"ל, דקיימא לן עד אחד כי אתי, ומתקנה, קנסי הגזלן, כשראוהו נושא כלים שלא בפני, בעל הבית, כאילו ראו הכלים ממש, וכי ראה העד — היה מחויב שבועה להכחישו, והשתא דלא ידע בודאי, והוא מודה, ישלם, וכדאמרינן בנסכא דרבי אבא: לישתבע, הא קא מודה; אלמא לא מצי פטר נפשיה בשבועה, וכל שכן דלא נפטריה ממקצת שהוא מודה, אלא ישלם בהודאת פיו, דהודאת בעל דין – כמאה עדים, ועל השאר — הויא לה טענת ספק, ואין נשבעין על טענת ספק, אלא מחרימין סתם, על כל מי שלקח מביתו כלים כך וכך שלא מדעתו, ובזה יצא הדיין ידי חובתו, ודן דין אמת לאמתו:

פרק חמישי

א. **אסור** לקנות דבר הגזול מן הגזלן, ואסור לסעדו על שנויו כדי שיקנהו, שכל העושה דברים אלו וכיוצא בהן – מחזק ידי עוברי עבירה, ועובר על: י ולפני עור לא תתן מכשול:

ב. אסור להנות בדבר הגזול, ואפילו לאחר יאוש, והוא שידע בודאי שדבר זה הוא הגזלה עצמה; כיצד? ידע בודאי שבהמה זו הגזולה, – אסור לרכוב עליה, או לחרוש בה:

ג. גזל בית או שדה – אסור לעבור בתוכה, או להכנס בה בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים; ואם דר בתוכה – חייב להעלות שכר לבעלים, כדין הדר בחצר חברו שלא מדעתו; גזל דקלים ועשה מהן גשר, – אסור לעבור עליו, וכן כל כיוצא בזה:

ד. מי שעבר ואכל הגזלה, אחר יאוש – פטור מלשלם; ואם אכל קודם יאוש, ורצו הבעלים לגבות מן האוכל, – גובין, שעדיין ברשותן היא, ואם רצו – גובין מן הגזלן:

ה. הגוזל ומת, בין שהאכיל את הגזלה לבנים אחר יאוש, בין שלא האכילם, אלא מכרה או אבדה, אם הניח קרקע – חייבין לשלם; אבל מן המטלטלין – אינן חייבין לשלם, שדמי הגזלה – חוב הן על הגזלן, ואין המטלטלין משתעבדין לבעל חוב:

י ויקרא י"ט

מגדל עוז

פרק חמישי

אסור לקנות דבר הגזול כו', עד הדר בחצר חברו שלא מדעתו, בנזיקין בבבא קמא פרק הגוזל ומאכיל (דף קי"ח וקי"ט), ובבא בתרא פרק חזקת הבתים, ובסוכה פרק לולב הגזול (דף

כבר תקנו הגאונים לגבות בעל חוב מן המטלטלין, ואפילו במלוה על פה; לפיכך חייבין לשלם, בין אכלו, בין לא אכלו, בין נתיאשו בין לא נתיאשו, בין מן הקרקע, בין מן המטלטלין שהניח:

ז. דין הלוקח מטלטלין מן הגזלן — כלוקח מן הגנב; אם גזלן מפורסם הוא — לא עשו בו תקנת השוק; ואם אינו מפורסם — עשו בו תקנת השוק, ונותן הנגזל דמים שנתן, לוקח גזלתו, וחוזר ותובע הגזלן בדמי הגזלה; ואם כבר נתיאשו הבעלים — קנה לוקח עצמה של גזלה, ואינו מחזירה:

ח. אסור להנות מן הגזלן, ואם היה מעוט שלו, אף על פי שרוב ממונו גזול — מותר להנות ממנו, עד שידע בודאי שדבר זה גזול בידו:

ט. בני אדם שחזקתן גזלנין, וחזקת כל ממונן מן הגזל, מפני שמלאכתן מלאכת גזלנין, כגון המוכסין שלא בדינא דמלכותא והליסטים, — אסור להנות מהן, שחזקת מלאכה זו — שהיא גזל, ואין מצטרפים דינרים מן התיבה שלהן, שהכל בחזקת גזלה:

י. נטלו מוכסים כסותו, שלא בדינא דמלכותא, והחזירו לו אחרת, (נטלו חמורו, והחזירו לו חמור אחר), — הרי

מגדל עוז

(א), דקרי עלה: פעיתא היא, אין לה אלא דמי עצים בלבד, משמע הא לאו הכי, — מאי יתבי בגוה מטעם גזל, ובגטין פ"ק הנזקין (דף כ"ח), בשמעתיה דסקריקון, וכדרך שאמרו ז"ל: לא עכברא גנב, אלא חורא גנב: גזל דקלים כו',

אכו שלו, מפני שזו כמכירה היא, וחזקתה שנתיאשו הבעלים ממנה, ואינו יודע בודאי שזו גזלה; ואם היה ותיק והחמיר על עצמו — מחזירן לבעלים הראשונים:

יא. במה דברים אמורים שהמוכם כליסטים? בזמן שהוא מוכם העומד מאליו, או מוכם העומד מחמת הפריץ, ואין כו קצבה, אלא לוקח מה שירצה, ומניח מה שירצה; אבל מכם שפסקו המלך, ואמר: שיקח שליש, או רביע, או דבר קצוב, והעמיד מוכם לגבות חלק זה למלך, — החזקה שאדם זה נאמן, אם אינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך, ואינו חלילה בחזקת מוכסן שלא כדין לפי שדין המלך דין הוא; ולא עוד: אלא שהוא עובר המבריח ממכס זה, מפני שהוא גוזל מנת המלך, בין שהיה המלך גוי, בין שהיה המלך ישראל:

יב. וכן מלך שמשים מס על בני העיר, או על כל איש ואיש — דבר קצוב משנה לשנה, או על כל שדה ושדה דבר קצוב, או שגזר: שכל מי שיעבור על דבר זה — ילקחו כל נכסיו לבית המלך, או כל מי שימצא בשדה בשעת הגורן — הוא יתן המס שעליה, בין שהיה

מגדל עוז

עד לפי שדין המלך דין הוא, הכל פרק הגוזל ומאכיל (דף קי"ד), ופרק חזקת הבתים, ופרק ד' נדרים (דף כ"ח), בשמעתין דכודרין להרגים: ולא עוד וכו', עד בין שהיה המלך כו', פרק הגוזל ומאכיל (דף קי"ג), ופרק ערבי פסחים (דף קי"ב), בהסכמת

עליו כל הפירות שאכל, ומשלם לבעל השדה, וחוזר וגובה אותן מן הגזלן מנכסים בני חורין; ואם הכיר בה שגזולה היא — אין לו פירות, ואינו גובה מן הגזלן אלא הקרן בלבד:

ט. המוכר שדה שאינה שלו, — אין ממכרו ממכר, ולא קנה לוקח כלום, כמו שבארנו; חזר הגזלן אחר שמכרה, ולקחה מבעלים — נתקיימה ביד הלוקח מן הגזלן: ואפילו נתנה לו הגזלן מתנה כשהיתה גזולה בידו, כיון שחזר ולקחה — נתקיימה ביד זה שקבל המתנה, שמפני זה טרח הגזלן עד שקנאה, כדי לעמוד בנאמנותו:

י. לפיכך אם תבע הלוקח את הגזלן, מפני שמכר לו שדה שאינה שלו, ונתחייב לשלם, והתחיל בית דין

מגדל עוז

שדה שאינה שלו, עד ביד הלוקח, ב"מ פרק ראשון ט"ו: לקחה הגזלן מן הבעלים, עד תתקיים ביד הלוקח, פרק קמא דמציעא שם: הגוזל שדה ואחר שגזלה, עד והוחזק גזלן עליה, בבתרא פרק חזקת הבתים: אין בעל השדה צריך לעשות כו', עד סוף הפרק: כתב הראב"ד ז"ל: זה אינו מחוור, והרב ז"ל חולק עליו בהלכה, העיקר כדברי הרב ז"ל, שאם היה כדברי זה המחבר: דרב הונא הוא מפליג בזה — למה ליה למהדר דרב ביבי מימרא היא, ומימרא לרב הונא — לא סבירא ליה? והא בכהאי גוונא — רב הונא נמי הכי סבירא ליה, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכה זו ודקדוקיה ומחלוקותיה — בבבא בתרא דף מ"ד ע"ב פרק חזקת הבתים בשמעתין, דתליוה ותבין — זביניה זביני, והמחלוקת - ישנה היא; והאמת כי ר"י ורשב"ם ורבותינו בעלי התוספות ז"ל - כלם עמדו בשיטה זו שכתב הראב"ד ז"ל: ואמרו שגם בזה שהוא גוזל-צריך מודעא, ואם לא מסר מודעא - מכירתו קיימת כמו לגבי אונס; ור"מ ז"ל עמד בשיטת רבו הרב ר' יהוסף הלוי אבן מיגאש ז"ל, ורבים מן הראשונים נ"ע, וכן הכרעתי

להכריז על נכסי הגזלן, כדי להגבות מהן ללוקח, ואחר שהתחילו ההכרזה — לקחה הגזלן מן הבעלים, — לא נתקימה ביד הלוקח: שמאחר שהכריזו על נכסיו – נתגלה שאינו נאמן, ולא לקחה מן הבעלים כדי להעמיד ביד הלוקח:

יא. לקחה הגזלן מן הבעלים אחר שמכרה כשהיא גזולה, וחזר ומכר לאחר, או נתנה במתנה, או הורישה, — הרי גלה דעתו: שאינו רוצה להעמידה ביד זה שלקחה ממנו כשהיתה גזולה, וכן אם נפלה לגזלן בירושה – לא נתקיימה ביד הלוקח:

יב. גבאה הגזלן בחובו, אם יש לנגזל קרקע אחית, ואמר לו הגזלן זו אני גובה בחובי, הרי זה מתכוין להעמידה

מגדל עוז

מנעורי בימי חרפי מקדמוני, וכן כתבתי שם בשיטתו; וצריך אתה לדעת! כי מה שהקשה הראב"ד ז"ל מדרב ביבי - היינו מדאמר ר"כ, על וכולן שהביאו ראיה — ראיתן ראיה, ומעמידין שדה בידו, גזלן שהביא ראיה - אין ראיתו ראיה, ואין מעמידין שדה בידו, ואמרינן מאי קמשמע לן? תנינא: לקח מסקריקון, וחזר ולקח מבעל הבית כו', עד ורב ביבי מסיים בה משמיה דר"פ: קרקע — אין לו, אבל מעות — יש לו; במה דברים אמורים: שאמרו עדים בפנינו מנה לו, אבל אמרו בפנינו הודה לו, — לא, כדרב כהנא, דאמר רב כהנא: אי לאו דאודי ליה הוה ממטי ליה ולחמריה לשחוור; והדר גרסינן: אמר רב הונא: תליוה וזבין — זביניה זביני; ושקלינן וטרינן לברורי: מנא ליה לרב הונא הא? ואסיקנא; דסברא הוא אגב אונסיה — גמר ומקני, ואותבא רבא מהא דלקח מסקריקון, וחזר ולקח מבעל הבית — מקחו בטל; ואמאי? התם נמי נימא אגב אונסיה—גמר מקני! ומשנינן: הא אתמר עלה: אמר רב לא שנו — אלא דאמר ליה לך חזק וקני, אבל בשטר — קנה; ואקשינן: לשמואל דאמר: אפילו בשטר

ביד הלוקח, ואם אין לנגזל קרקע אלא זו — לגבות חובו הוא שנתכוין:

יג. נתנוה הבעלים לגזלן מתנה, — קנאה הלוקח, שאילו לא טרח לבעלים — לא היו נותנים לו במתנה, ומפני זה טרח: כדי שיזכה בה בדין, ויעמוד בנאמנותו, ותתקיים ביד הלוקח:

יד. הגזל שדה, ואחר שגזלה והוחזק הגזלן עליה — חזר ולקחה מבעלים הראשונים, וטען הנגזל ואמר: אנוס הייתי בשעה שמכרתיה לו, ושלא לדעתי מכרתי, מחמת גזלנותו, — לא זכה הגזלן, אף על פי שיש לו עדים שבפניהם לקחה, ותחזור השדה לבעלים, ומחזירין לגזלן הדמים שנתן:

טו. במה דברים אמורים: כשהעידו העדים: שמנה בפניהם את המעות, אבל אם העידו שבעל הקרקע

מגדל עוז

כמי לא קנה, מאי איכא למימר? ומשנינן: מודה שמואל היכא דיהיב (ליה) זוזי; והדר אקשינן: ולרב ביבי דמסיים בה משמיה דר"נ: קרקע אין לו, אבל מעות יש לו, מאי איכא למימר? ופרקינן: דרב ביבי מימרא היא, ומימרא לרב הונא — לא סבירא ליה, ופרשב"ס לקושיא דרב ביבי, דכיון דאמר קרקע אין לו, משמע דתליוה וזבין זביניה לאו זביני, וקשיא לרב הונא! ופרקינן: כדאמרן, דמימרא לרב הונא — לא סבירא ליה, ועל אותו דרך — פירש הרב רבי אברהם בן דוד זכרונו לברכה הסוגיא, והקשה על הר"מ ז"ל מה שהקשה בלשונו שראית; אבל ר"מ ז"ל — רוח אחרת עמו, וקבלה אחרת קבלתו, ומפרש לה לדרב הונא זביניה זביני, אף על גב דלא יהיב זוזי קמי סהדי, דהכי שמעינן ממלתיה לעיל בסוגיין; ואקשינן ליה מדרב ביבי, דאמר: קרקע — אין לו, אבל מעות יש לו; ופשיטא ליה לתלמודא: דרב ביבי לא סבירא ליה דרב הונא, מדאמר

מכר לגזלן, והודה לו בפניהם שנתן לו דמים כך וכך, והנגזל טוען שלא נתן לו דמים, ומחמת יראה הודה לו, – אין לגזלן כלום, אלא מוציאין ממנו השדה בלא דמים, מפני שלא הודה לו אלא בפני הפחד כשטען, הואיל והוחזק גזלן עליה:

טז. אין בעל השדה צריך לעשות מודעה על מכר זה, הואיל והוחזק זה גזלן על שדה זו, ואין ראיתו בה ראיה, ואין צריך למסור מודעה, ואין דין גזלן כדין האונס את חברו, ותלה אותו עד שימכור לו, שזה האנס – אינו רוצה לגזול, ולא גזלו עדיין כלום, לפיכך אם לא מסר המוכר האנוס מודעה – ממכרו קיים:

מגדל עוז

לעיל: ורב ביבי מסיים בה כו', ולא איצטריך לאקשויי ליה מקרקע אין לו, אלא הכי מקשי ליה דהוה סלקא דעתך מעיקרא: דלא הוה פליג עלה אלא בקרקע, והשתא אקשי ליה ממאי דקאמר: אף על גב דלא יהיב זוזי קמי סהדי, דהא מדאמר רב ביבי מעות יש לו, – משמע דיהיב ליה זוזי קמי סהדי, ומשום הכי אית ליה זוזי, דאי לא — מני אמר ליה: לא יהבת לי מידי, אלמא אף על גב דלית ליה קרקע — אית ליה זוזי, וקשיא לרב הונא בתרתי, חדא דאית ליה קרקע, ועוד: דאית ליה זוזי, ואף על גב דלא יהב ליה קמי סהדי, והכי דלא סבירא ליה כרב ביבי בקרקע, לסבור כותיה במעות יש לו, וליתיב ליה דמי, דאודי ליה קמי סהדי, ופריק ליה: דמימרא לא סבירא ליה כלל, לא בדמי, ולא בקרקע; וקיימא לן הלכתא כרב הונא, וכדמסיק ליה תלמודא: אין ראיה לגזלן מוחזק, וממילא אין צריך למסור מודעא, דאגן סהדי באונסיה: דקא מסתפי מיניה, דהא אמר תלמודא: אי לאו דאודי ליה – הוה ממטי ליה ולחמריה לשחוור, וכל שכן מי שמע ביה דמסר מודעא, וכיון דמודעא צריכא עדים, מסתפי דילמא מתידע ליה, דחברך-חברא אית ליה, ואלו דברים נכונים:

פרק עשירי

א. גוי בעל זרוע שאנס נכסי ישראל, וירד לתוך שדהו, מחמת שהיה לו חוב על בעל השדה, או מחמת שיש לו נזק ביד זה הישראל, או מחמת שהפסיד ממונו, ואחר שתקף לו את השדה — מכרה לישראל אחר, — אין הבעלים יכולין להוציא מיד הלוקח:

ב. במה דברים אמורים? כשהודו הבעלים שאמת טען הגוי (המוכר, או יעידו עדים כשרים שהאמת טען הגוי המוכר), וכן אם היה שם מלך או שר באותו מקום, שיכול לכוף את הגוי שמכר לדין, ולא תבעו הבעלים את הגוי, — אינן יכולין להוציא מיד הלוקח מן הגוי, אף על פי שאינן מודין לגוי, ואף על פי שאין שם עדים שאמת טען הגוי, שהרי אומר הלוקח לבעלים: אם גזלן הוא הגוי, למה לא תבעתם אותו בדיניהם?:

מגדל עוז

פרק עשירי

גוי בעל זרוע שאנס נכסי ישראל וירד לתוך שדהו וכו': במה דברים אמורים שהודו הבעלים וכו', עד הרי רביע הקרקע גזל בידו; כתב הראב"ד ז"ל: זה המחבר הפך וערבב, התחיל בכאן בשמעתא דגטין הבא מחמת חוב, ומחמת אנפרות, ולא השלים, ותפס דרך אחרת שלא היתה צריכה, ואחר כך חזר לסוף אותה שמועה, דאמרינן: אין אנפרות בבבל, ואלו השלים אותה, כמו שהיא השמועה, — היה טוב ויפה, והיה אדם למד מדבריו מה שאמרו: הבא מחמת חוב, ומחמת אנפרות, — אין בו משום סקריקון, שמשתבשין בה בני אדם בפירושה, והוא רוצה לומר: משום תקנת סקריקון, כלומר: שלעולם איכה קנה אפילו אחר תקנת רבי, שמאחר שאינו גזלן מפורסם — אינו משתקעת בידו, ולבסוף שידונו עמו הבעלים, עד כאן

ג. הגוים המציקים לישראל, ומבקשים להרגם, עד שיפדה עצמו מיד הגוים בשדהו, או בביתו, ויתננה למציק, ואחר כך יניחנו, כשירצה המציק למכור אותה הקרקע, אם יש ביד הבעלים לקחת מן המציק, — הן קודמין לכל אדם, ואם אין ביד הבעלים לקחת, או ששהה הקרקע ביד המציק שנים עשר חדש, — כל הקודם ולקח מן המציק — זכה; ובלבד שיתן לבעלים הראשונים רביע הקרקע, או שליש המעות, מפני שזה המציק מוכר בזול, הואיל וקרקע שאינה שלו הוא מוכר, — הרי זה מוכר בפחות רביע או קרוב לו, וזה הרביע — של בעלים, שהרי מחמת שהיא שלהן מוכר בזול; לפיכך הלוקח מן המציק בשלשים, — נותן לבעלים עשרה; או נותן להם רביע הקרקע, ואחר כך יקנה הכל; ואם לא נתן, — הרי רביע הקרקע כגזל בידו:

ד. היורד לתוך שדה חברו שלא ברשות, ונטעה, אם היתה שדה העשויה לנטע, — אומדין כמה אדם רוצה לתן בשדה זו לנטעה, ונוטל מבעל השדה; ואם אינה עשויה לנטע, — שמין לו וידו על התחתונה:

מגדל עוז

לשונו: ואני אומר: אדרבה זה מורה על שלמותו, כי חבר דיני השמועה דגטין בפרק הנזקין (דף כ״ח), וכללן עם אותה דבתרא פרק חזקת הבתים, וריש פרק הגוזל שהבאתי למעלה לראיה, מפני שימצא דרך הגמרא הכושא ונותן בה בכאן ובכאן, ואם בא לכתוב כל דין ודין בפני עצמו — לא יצא ממנו רק האריכות, מה עשה? — חבר שלשתן כאחד: היורד לתוך שדה חברו וכו׳, עד אמר לו בעל השדה עקור אילנך שומעין לו: כתב הראב״ד ז״ל: נראה לי, שאין אומרין כך בארץ ישראל, מפני ישוב ארץ ישראל עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר ההלכה זאת—במציעא פרק השואל (דף ק״א), ואתמהה! התלמוד אינו מחלק בזה, ואנן מורינן, אם איתא, — תלמודא הוה קאמר, מיהו סברא

ה. אמר לו בעל השדה: עקור אילנך ולך, — שומעים לו; אמר הנוטע: הריני עוקר אילני,— אין שומעין לו, מפני שמכחיש את הקרקע:

ו. החצרות — הרי הן ראוין לבנין, ולהוסיף בהן בתים ועליות; לפיכך הורו הגאונים: שהבונה בחצר חברו שלא מדעתו — הרי זה כנוטע שדה העשויה לנטע, ושמין לו, כמה אדם רוצה לתן בבנין זה לבנותו, והוא שיבנה בנין המועיל, הראוי לאותה חצר, כמנהג אותו מקום:

ז. היורד לשדה חברו ברשות, אפילו נטע שדה שאינה עשויה לנטע, — שמין לו וידו על העליונה, שאם היתה ההוצאה יתר על השבח, — נוטל ההוצאה; ואם השבח יתר על ההוצאה — נוטל השבח; ובעל בנכסי אשתו, והשותף בשדה שיש לו חלק בה - כיורד ברשות הן, ושמין להן, וידם על העליונה:

ח. היורד לשדה חברו שלא ברשות, ונטע או בנה, ואחר כך בא בעל השדה, והשכים הבנין, או ששמר הנטיעות וכיוצא באלו הדברים, שמראין שדעתו נוטה למה שעשה זה, וברצונו בא הדבר,— שמין לו, וידו על העליונה:

מגדל עוז

היא, ובלבד שיהא השדה עשויה לכך, וכי דייקת כמי לישנא— הכי משכחת לה דכייל וקאמר: אם אינה עשויה ליטע, ואם נטעה, מאי ישוב הארץ איכא? אדרבה עשויה לעקור, ויזרעוה, ותהי ישובה; תדע! דאמרינן בשבת פרק רבי עקיבא (דף פ"ה): אלה בני החורי יושבי הארץ כו', עד שהיו בקיאין בישובה של ארץ כו' כדאיתא התם; ואם ראויה לכך, אפילו חוצה לארץ קאמר— אומדין כמה אדם רוצה כו'; לכך לא כתב ר"מ ז"ל אלא מה שמסודר בגמרא, ואף על גב דאתיא מסברא, כדרכו ז"ל: אמר הנוטע, עד הקרקע; כתב הראב"ד ז"ל: אפילו בחוצה לארץ,

ט. היורד לתוך חרבתו של חברו, ובנאה שלא ברשות, — שמין לו, וידו על התחתונה; ואם אמר בעל הבנין: עציי ואבניי אני נוטל, בבית — שומעין לו, בשדה — אין שומעין לו, מפני שמכחיש את הקרקע; אמר לו בעל הקרקע: טול מה שבנית, — שומעין לו:

י. כל מי ששמין לו, בין שהיתה ידו על העליונה, בין שהיתה ידו על התחתונה, — אינו נוטל כלום, עד שישבע בנקיטת חפץ: כמה הוציא; ואם אמר יבואו הדיינים, ויעשו שומת ההוצאה, והרי גלויה לעיניהם, וישערו העצים והאבנים והסיד, ושכר האומנין — בפחות שבשערים, — שומעין לו, ונוטל בלא שבועה; וכן זה שנוטל השבח בלבד, והיתה ידו על העליונה, — אין צריך שבועה:

יא. כל ששמין לו, ונוטל, שטען בעל השדה ואמר: נתתי, והיורד לשדה אומר: לא נטלתי, — היורד נאמן, ונשבע שלא נתן לו כלום, ונוטל, שהרי אומרין לבעל השדה: עדיין לא שמו לך, ולא ידעת כמה אתה חייב ליתן, היאך נתת? אבל אם שמו לו, ואמרו לבעל השדה: תן לו, ואמר: נתתי אף על פי שעדיין לא נשבע היורד, — הרי בעל השדה נאמן, וישבע שבועת הסת שנתן, ויפטר, שהקרקע בחזקת בעליה:

מגדל. עוז

כיון שמכחיש את הקרקע, וזה מוסיף הוא, דאית ליה נמי משום ישוב ארץ ישראל, עד כאן לשונו; ואני אומר: שלא בא להוסיף, כי טעם ההכחשה — אינו מפני ישוב הארץ, אלא מפני שהוא מזיק, דשייך בכל מקום, אומר אני על זו: הבו דלא יוסיף עלה: החורבות הרי הן ראויות לבנין וכו', עד כמנהג אותו מקום, נראה לי שזאת ההסכמה טובה, ומסתייעה משמעתין דהמקיף את חברו מג' רוחותיו, פרק קמא דבבא בתרא: היורד לשדה חברו ברשות, עד וידו על העליונה, פרק חזקת

יב. בעל שהוריד אריסין בנכסי אשתו, ואחר כך גרשה, אם הבעל, עצמו ארים - נסתלקו אריסיו, שלא ירדו לה אלא על דעת הבעל, ושמין להם, וידם על התחתונה; ואם אין הבעל ארים, — על דעת הקרקע ירדו, ושמין להם כארים:

פרק אחד עשר

א. השבת אבידה לבעליו — מצות עשה, שנאמר: [1] השב תשיבם; והרואה אבידת אחיו ונתעלם ממנה, והניחה, — עובר בלא תעשה, שנאמר: [2] לא תראה את שור אחיך והתעלמת מהם; ובטל מצות עשה, ואם השיבה — קיים מצות עשה:

ב. לקח את האבדה, ולא השיבה, — בטל מצות עשה, ועבר על שני לאוין, על: [3] לא תוכל להתעלם, ועל: [4] לא תגזול; אפילו היה בעל האבדה רשע ואוכל נבלה לתיאבון, וכיוצא בו, — מצוה להשיב לו אבדתו:

ג. המוציא אבדה בזוטו של ים, ובשלוליתו של נהר שאינו פוסק, אף על פי שיש בה סימן, — הרי זה של מוצאה, שנאמר: [5] אשר תאבד ממנו ומצאתה" — מי שאבודה ממנו,

[1] דברים כ"ב [2] שם כ"ב [3] שם כ"ב [4] ויקרא י"ט [5] דברים כ"ב

מגדל עוז

הבתים: היורד לשדה חברו, עד שומעין לו, במציעא פרק השואל דף ק"א: כל מי ששמין לו וכו', עד אינו צריך שבועה, בכתובות פרק האשה (דף ע"ט ע"ב): כל ששמין לו ונוטל וכו', עד שהקרקע בחזקת בעליה, פרק קמא דבבא בתרא (דף ה'):

פרק אחד עשר

השבת אבדה וכו', עד ועל לא תראה שור אחיך, במכילתא; כמלינו למדין: שהוא עובר על עשה, ועל לא תעשה;

ומצויה אצל כל אדם, יצאת זו, שאבודה ממנו ומכל אדם, שזה ודאי נתיאש ממנה:

יא. המאבד ממונו לדעת, — אין נזקקין לו; כיצד? הניח פרתו ברפת שאין לה דלת, ולא קשרה, והלך לו; השליך כיסו ברשות הרבים, והלך לו, וכל כיוצא בזה, — הרי זה אבד ממונו לדעתו, ואף על פי שאסור לרואה דבר זה לטול לעצמו, — אינו זקוק להחזיר, שנאמר:[1] אשר תאבד, — פרט למאבד לדעתו:

יב. אבידה שאין בה שוה פרוטה, — אינו חייב להטפל בה, ולא להחזירה:

יג. מצא שק, או קופה, אם היה חכם או זקן מכובד שאין דרכו לטול כלים אלו בידו, — אינו חייב להטפל בהן, ואומד את דעתו: אילו היו שלו, אם היה מחזירן לעצמו, — כך חייב להחזיר של חברו, ואם לא היה מוחל על כבודו, אפילו היו שלו, — כך בשל חברו אינו חייב להחזיר; היה דרכו להחזיר כלים כאלו בשדה, ואין דרכו להחזירן בעיר, ומצאן בעיר, — אינו חייב להחזיר; מצאן בשדה — חייב להחזירן, עד שיגיעו לרשות הבעלים, ואף על פי שהרי נכנס בהן לעיר ואין דרכו בכך:

יד. וכן אם מצא בהמה, והכישה, — נתחייב להטפל בה, ולהחזירה, אף על פי שאינה לפי כבודו, שהרי התחילו במצוה; החזירה וברחה, אפילו מאה פעמים, — חייב להחזיר, שנאמר:[2] השב תשיבם — השב, אפילו מאה פעמים משמע, לעולם הוא חייב להטפל בה, עד שיחזירנה לרשות

[1] דברים כ"ב [2] שם כ"ב

מגדל עוז

ובסיפרא: לא תראה את שור אחיך — מ"ע לא תעשה, ולהלן הוא אומר: כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו — מצות עשה, עד כאן, ועיקר ההלכה — בבבא קמא

בעליה, למקום המשתמר; אבל אם החזירה למקום שאין משתמר, כגון גינה, וחרבה, ואבדה משם, — חייב באחריותה:

טו. החזיר את האבידה בשחרית, למקום שהבעלים נכנסין ויוצאין שם בשחרית, — אינו חייב להטפל בה, שהרי הבעלים רואין אותה, אף על פי שהוא מקום שאינו משתמר; במה דברים אמורים? בדבר שאין בו רוח חיים, אבל בבעלי חיים, — לעולם חייב להטפל בה, עד שיכניסנה לרשות הבעלים המשתמרת, ואינו צריך דעת בעלים:

טז. ראה בהמה שברחה מן הדיר, והחזירה למקומה, — הרי זה קיים המצוה, ואינו צריך דעת הבעלים:

יז. ההולך בדרך הטוב והישר, ועושה לפנים משורת הדין, — מחזיר את האבדה בכל מקום, אף על פי שאינה לפי כבודו:

יח. כהן שראה האבדה בבית הקברות, — אינו מטמא להחזירה, שבעת שקיים מצות עשה של השבת אבדה, — מבטל עשה של: [1] קדושים יהיו, ועובר על לא תעשה של: [2] לא יטמא בעל בעמיו; ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה:

יט. ראה את האבדה, ואמר לו אביו: אל תחזירנה, — יחזיר, ולא יקבל ממנו; שאם קבל מאביו, נמצא בעת שקיים מצות עשה של: [3] כבד את אביך, — בטל עשה של [4] השב תשיבם, ועבר על: [5] לא תוכל להתעלם:

[1] ויקרא כ"א [2] שם ד' [3] שמות כ' [4] דברים כ"ד [5] שם כ"ב

מגדל עוז

פרק שור שנגח את הפרה (דף כ"ד), ובמציעא פרק אלו מציאות: אפילו היה בעל אבדה, עד אבדת, פרק אין מעמידין: לעולם הוא חייב לטפל וכו', עד חייב באחריותה, בבבא קמא פרק הכונס צאן לדיר (דף נ"ז), ובמציעא פרק אלו מציאות (דף ל'

כ. הרואה מים שוטפין ובאין להשחית בניין חברו, או שדהו, — חייב לגדור בפניהם, וכמנעם, שנאמר: [1] לכל אבדת אחיך, — לרבות אבדת קרקעות:

פרק שנים עשר

א. מי שאבדה לו אבדה, ופגע באבדתו ואבדת חברו, אם יכול להחזיר את שתיהן, — חייב להחזיר שתיהן; ואם אינו יכול להחזיר אלא אחת מהן, — אבדתו קודמת, ואפילו לאבדת אביו או של רבו — שלו קודם לכל אדם:

ב. פגע באבדת רבו עם אבדת אביו, אם היה אביו שקול כנגד רבו, — של אביו קודמת, ואם לא — של רבו קודמת, והוא שיהיה רבו מובהק, שרוב חכמתו של תורה ממנו למד:

ג. הניח אבדתו, והחזיר אבדת חברו, — אין לו אלא שכר הראוי לו; כיצד? שטף נהר חמורו וחמור חברו, שלו יפה מנה, ושל חברו מאתים, הניח את שלו, והציל את של חברו, — אין לו אלא שכרו הראוי לו; ואם אמר לו: אציל את שלך, ואתה נותן לי דמי שלי, או שהתנה בפני

[1] דברים כ"ב ג'

מגדל עוז

ע"ב): החזיר את האבדה בשחרית וכו', עד דעת בעלים, פרק הכונס צאן לדיר: ראה בהמה שברחה כו', עד סוף הפרק, פרק פרק אלו מציאות דף ל"א:

פרק שנים עשר

מי שאבדה לו אבדה, עד שרוב חכמתו של תורה ממנו, פרק אלו מציאות דף ל"ג: הניח אבדתו וכו', עד הראוי לו, פרק הגוזל עצים ומאכיל (דף קט"ו): וכן אם היה עוסק, עד

בית דין, — חייב לתן לו דמי שלו, ואף על פי שחמורו עלה מאליו; הואיל ולא נתעסק בו, — זכה במה שהתנה עמו:

ד. ירד להציל, ולא הציל, — אין לו אלא שכרו הראוי לו; וכן אם היה עוסק במלאכה, ובטל ממלאכתו ששוה דינר והחזיר אבדה ששוה מאה דינר, — לא יאמר לו: תן לי דינר שהפסדתי, אלא נותן לו שכרו כפועל בטל שיבטל מאותה מלאכה־ שהיה עוסק בה; ואם התנה עם הבעלים, או בפני בית דין, שיטול מה שיפסיד, והרשוהו, — הרי זה נוטל; ואם אין שם בעלים, ולא בית דין, — שלו קודם:

ה. וכן שנים שהיו באין בדרך, זה בחבית של יין, וזה בכד של דבש, ונסדק הכד של דבש, וקודם שישפך הדבש לארץ־ שפך זה את יינו, והציל את הדבש לתוך החבית, — אין לו אלא שכרו הראוי לו; ואם אמר אציל את שלך, ואתה נותן לי דמי שלי, או שהתנה בפני בית דין, — הרי זה חייב ליתן לו; ואם נשפך הדבש לארץ — הרי זה הפקר; וכל המציל־לעצמו מציל:

ו. היה זה בא בכד של דבש, וזה בא בקנקנים רקנים, ונסדקה כד הדבש, ואמר לו בעל הקנקנים: איני מציל לך דבש זה בקנקניי, עד שתתן לי חציו, או שלישו, או כך וכך דינרין, וקבל עליו בעל הדבש, ואמר לו הן, —

מגדל עוז

שלו קודם, פרק אלו מציאות דף ל': וכן שנים שהיו באים, עד לעצמו מציל, פרק הגוזל ומאכיל דף קי"ו: היה זה בא בכד וכו', עד כתיאשו הבעלים מן הכל, פרק הגוזל ומאכיל שם, ופרק מרובה: היו שני שותפין והציל אחד מהם הציל לאמצע: כתב הראב"ד ז"ל: אף על פי שאין יכולין להציל, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכה זו — פרק הגוזל ומאכיל דף קי"ו ע"ב,

הרי זה שחק בו , ואינו נותן לו אלא שכרו הראוי לו, שהרי לא הפסידו כלום :

ז. וכן מי שברח מן השביה , והיתה מעבורת לפניו, ואמר לו : העבירני ואני נותן לך דינר , והעבירו , — אין לו אלא שכרו הראוי לו ; ואם היה צייד, ואמר לו: בטל מצודתך, והעבירני, נותן לו כל מה שהתנה עמו, וכן כל כיוצא בזה;

ח. שיירה שהיתה הולכת במדבר, ועמד עליה גיים וטרפה, אם אינן יכולים להציל מידם, ועמד אחד מהן והציל,— הציל לעצמו ; ואם יכולין הן להציל מידם , וקדם אחד מהן והציל, אף על פי שאמר : לעצמו אני מציל, — הציל לאמצע;

ט. היו יכולין להציל על ידי הדחק , כל המציל — מציל לאמצע, אלא אם כן אמר: לעצמי אני מציל, הרי זה מציל לעצמו , שכיון ששמעוהו אומר : לעצמי אני מציל, היה להן לדחוק עצמן ולהציל , וכיון שישבו ולא הצילו , — הרי נתיאשו מן הכל :

י. היו שני שותפין , והציל אחד מהן, — הציל לאמצע, ואם אמר : לעצמי אני מציל, — הרי זה חלק מחברו, והציל לעצמו ; וכן השוכר את הפועל להציל, — כל שיציל הרי הוא לשוכר ; ואם אמר : לעצמי אני מציל, — הרי זה חוזר בו מן השכירות, וכל שיציל אחר שאמר כן, — הרי הוא שלו:

יא. שיירה שחנתה במדבר , ועמד עליה גיים לטרפה ,

מגדל עוז

גמרא מתניתין דשטף הנהר חמורו כו', דתנו רבנן : שיירא שהיתה מהלכה במדבר , ועמד עליה גייס וטרפה , ועמד אחד מהן והציל , מה שהציל הציל לאמצע , ואם אמר : אני מציל לעצמי — הציל לעצמו ; ופירש רמי בר חמא בשותפי , ומקצת המפרשים ז"ל פירשוה כפירוש הראב"ד ז"ל , אמנם רש"י ז"ל ורבים כמוהו — פירשוהו בכל ענין , בין שיכולין , בין שאינן

ופסקו עם הגיים ממון, ונתנו לו — מחשבין לפי ממונם, ואין מחשבין לפי נפשות; ואם שכרו תייר לפניהם להודיעם הדרך, — מחשבין שכרו לפי ממון, ולפי נפשות, ואל ישנו ממנהג החמרים:

יב. רשאים החמרים להתנות ביניהן; כל מי שתאבד ממנו חמור מבני השיירא, — מעמידין לו חמור אחרת, ואם פשע בה הוא ואבדה, — אין חייבין להעמיד לו:

יג. אבדה חמורו, ואמר: תנו לי דמיה, ואיני רוצה לקחת חמור, והריני שומר עמכם, — אין שומעין לו, אלא מעמידין לו חמור אחרת, כדי שיזדרז עצמו וישמור בהמתו, ואפילו היתה לו בהמה אחרת בשיירא, — אינו דומה שומר אחת, לשומר שתים:

יד. ספינה שהיתה מהלכת בים, ועמד עליה נחשול לטובעה, והקילו ממשאה, מחשבין לפי משאוי, ואין מחשבין לפי ממון, ואל ישנו במנהג הספנים:

טו. רשאין הספנים להתנות ביניהן: כל מי שתאבד לו ספינה — מעמידים לו ספינה אחרת, פשע בה ואבדה, או שפירש למקום שאין הספינות הולכות בו באותו הזמן, — אין חייבין להעמיד לו:

מגדל עוז

יכולים להגיל, ועל דרך זה כתב ר"מ ז"ל דבריו סתם, ועמד בשיטת ר"י אלפס ז"ל, שכתב הכך תלתא פירושי, כלומר: דרמי בר חמא, ורבא, ורב אשי; וגם מורי הרשב"א ז"ל כן הכריע כר"מ ז"ל: וכן השוכר את הפועל, עד סוף הפרק, הכל פרק הגוזל ומאכיל שם:

פרק שלשה עשר

א. **המוציא** אבדה שהוא חייב להחזירה, — חייב להכריז עליה, ולהודיעה ולומר: מי שאבד לו מין פלוני — יבא ויתן סימנין ויטול: אפילו היתה שוה פרוטה בעת המציאה, והוזלה, — חייב להכריז עליה; ואבן גבוהה היתה חוץ לירושלים, שעליה היו מכריזין:

ב. כיצד מכריז? אם מצא מעות מכריז: מי שאבד לו מטבע? וכן מכריז: מי שאבד לו כסות או בהמה, או שטרות — יבוא ויתן סימנים ויטול, ואינו חושש מפני שהודיע מין האבדה, לפי שאינו מחזירו עד שיתן סימנים מובהקין:

ג. בא בעל האבדה, ונתן סמנים שאינן מובהקין, — אין מחזירין לו עד שיאמר סימנים מובהקין; והרמאי אף על פי שאמר סימנים מובהקין — אין מחזירין לו עד שיביא עדים שהוא שלו; אמרו חכמים: [1] והיה עמך עד דרוש אחיך' — עד שתחקור אחריו אם רמאי הוא אם לאו:

ד. בראשונה — כל מי שאבד לו אבדה, ובא ונתן סימניה — מחזירין אותה לו, אלא אם כן הוחזק רמאי; משרבו הרמאין, — התקינו בית דין: שהיו אומרין לו: הבא עדים שאין אתה רמאי, וטול:

[1] דברים כ"ב ג'

מגדל עוז

פרק שלשה עשר

המוצא אבדה שהוא חייב להחזירה כו', עד שיתן סימנין מובהקין, פרק אלו מציאות (דף כ"ז): בא בעל האבדה וכו', עד סימנין מובהקין: כתב הראב"ד ז"ל: לאפוקי חיורי וסומקי קאמר, עד כאן לשונו: ואני אומר: אמת הוא דאתא לאפוקי הני, וכל דדמי להו, בשמעתין ופרק אלו מציאות: והרמאי אף על פי שאמר סימנין וכו', עד שיהא שלו: כתב הראב"ד ז"ל:

ה. הסימנין המובהקין – סומכין עליהן, ודנין על פיהם בכל מקום דין תורה; והמדה או המשקל, או המנין, או מקום האבדה, – סימנין מובהקין הן:

ו. באו שנים, זה נתן סימני האבדה, וזה נתן סימני האבדה כמו שנתן האחד, – לא יתן לא לזה ולא לזה, אלא תהיה מונחת עד שיודה האחד לחברו, או יעשו ביניהן פשרה; נתן האחד את הסימנים, והשני הביא עדים, – יתן לבעל העדים; זה נתן סימנים, וזה נתן סימנין ועד אחר, – הרי העד האחד כמו שאינו, ויניח:

ז. מצא שמלה וכיוצא בה, וזה הביא עדי אריגה שארגוה לו, וזה הביא עדים שנפלה ממנו, – יתן לעדי נפילה; זה נתן מדת ארכה, וזה נתן מדת רחבה, – יתן למי שנתן מדת ארכה, שאפשר שישער הרמאי מדת רחבה – כשהיה בעליה מתכסה בה; זה נתן מדת ארכה ורחבה, וזה כיון משקלותה – יתן למי שכיון משקלה; זה נתן מדת ארכה ורחבה, וזה נתן מדת האמריות שבה, – יתן למי שנתן מדת ארכה ורחבה:

ח. בראשונה – כל מי שמצא אבדה, – היה מכריז עליה שלשה רגלים, רגל ראשון אומר ראשון, שני אומר שני, שלישי מכריז סתם, כדי שלא יתחלף שני בשלישי; ואחר רגל האחרון בשבעת ימים – מכריז פעם רביעית, כדי שילך השומע לביתו בג' ימים, וימשש כליו, ויחזור בג'

מגדל עוז

סימן מובהק לגמרי, עד כאן לשוני: ואני אומר: אין לשון כמפירסם, אם קיראו מכנה לסימן מובהק לגמרי עדים, כלומר: שהיא ברור בעדים ברורים, או אם רוצה לומר: כי אף על פי שיתן סימן מובהק לגמרי — לא יועיל לו, עד שיביא עדים ברורים שיעידו שהיא שלו, ולשניהם — יש פנים בהלכה, פרק אלו מציאות, ולכן עשה יפה ר"מ ז"ל שכתבו סתם בכאן, עד שפירשן בסמוך

הימים, ומצא זה המכריז — מכריז בשביעי:

ט. משחרב בית המקדש התקינו: שיהיו מחריזין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות; משרבו האנסין, ואמרו המציאה שלהם היא, — התקינו שיהיו מודיעין לשכניו ולמיודעיו, ודיו:

י. הכריז או הודיע ולא באו הבעלים — תהיה המציאה מונחת אצלו עד שיבא אליהו; ובכל זמן שהאבדה אצלו, אם נגנבה או אבדה חייב באחריותה, ואם נאנסה — פטור, ששומר אבדה — כשומר שכר הוא, מפני שהוא עוסק במצוה, ונפטר מכמה מצות עשה, כל זמן שהוא עוסק בשמירתה:

יא. וצריך לבקר את האבדה, ולבדקה, כדי שלא תפסד ותאבד מאיליה, שנאמר: [י] והשבותו לו — ראה היאך תשיבנו לו: כיצד? מצא כסות של צמר, — מנערה אחת לשלשים יום; ולא ינערנה במקל, ולא בשני בני אדם; ושוטחה על גבי מטה לצרכה בלבד, אבל לא לצרכה ולצרכו; נזדמנו לו אורחים — לא ישטחנה בפניהם ואפילו לצרכה, שמא תגנב:

יב. מצא כלי עץ — משתמש בהן כדי שלא ירקבו: כלי נחשת — משתמש בהן בחמין, אבל לא על ידי האור, מפני שמשחיקן; כלי כסף — משתמש בהן בצונן, אבל לא בחמין, מפני שמשחירן; מצא מגריפות וקרדומות, — ישתמש בהן ברך, אבל לא בקשה, מפני שמפחיתן; מצא

[י] דברים כ"ב

מגדל עוז

כלשון התלמיד, כמנהגו בכל חבור משנה תורה זה: אמרו חכמים וכו', עד ודיו, הכל אלו מציאות: הכריז או הודיע וכו', עד בשמירתה, בבבא קמא פרק הכונס, ובמציעא פרק אלו מציאות, וצריך לבקש את האבדה כו', עד הרי היותר לבעלים, הכל פרק אלו מציאות: וכן התרנגולין, עד מחבירו: כתב הראב"ד ז"ל: יפה אמר, שהרי שנינו: שמין פרה וחמור, וכל דבר שהוא

כלי זהב, וכלי זכוכית, וכסות של פשתן — הרי זה לא יגע בהן, עד שיבא אליהו:

יג. וכדרך שאמרו באבדה — כך אמרו בפקדון שהלכו בעליו למדינת הים; מצא ספרים — קורא בהן אחת לל' יום, ואם אינו יודע לקרות — גוללן כל ל' יום; ולעולם לא ילמוד בהן לכתחלה; ולא יקרא פרשה וישנה; ולא יקרא פרשה ויתרגם; ולא יפתח בו יותר מג' דפין, ולא יהיו שנים קורין בשני ענינין, שמא ימשוך זה, וימשוך זה, ויבלה הספר; אבל קורין הן בענין אחד; ולא יקראו שלשה בספר אחד, ואפילו בענין אחד:

יד. מצא תפלין — שם דמיהן, ומניחן עליו, שדבר מצוי הוא ביד הכל; ואין עשוין אלא למצותן בלבד:

טו. מצא דבר שיש בו רוח חיים, שהרי צריך הוא להאכילו, אם היה דבר שעושה ואוכל, כגון פרה וחמור — מטפל בהן י"ב חדש מיום המציאה, ושוכרן, ולוקח שכר ומאכילן; ואם היה שכרן יתר על אכילתן, — הרי היתר לבעלים; וכן התרנגולין — מוכר ביציהן, ומאכילן כל י"ב חדש; מכאן ואילך — שם דמיהן עליו, והרי הן שלו ושל בעלים בשותפות, כדין כל השם בהמה מחברו:

טז. מצא עגלים וסייחין של רעי — מטפל בהן ג' חדשים, ושל בריאה — ל' יום; אווזים ותרנגולין גדולים — מטפל בהן ל' יום; מצא קטנים, וכל דבר שטפולו מרובה משכרו —

מגדל עוז

עושה למחצית שכר, הילכך כל מה שיוכל להחזיר ליד בעליה — מחזיר; עד כאן לשונו: ואני אומר: אחרי אשר הוא קלס מאמר ר"מ ז"ל, יספיק לי: מצא עגלים וסייחים כו', עד כמו שבארנו, פרק אלו מציאות דף כ"ח ע"ב, והבאור - הוא תוך זה הפרק: כל אותן הימים וכו', עד תקון העולם, פרק אלו מציאות: המוציא מציאה לא ישבע וכו', עד שלא ישבע; כתב הראב"ד

מטפל בהן ג' ימים, מכאן ואילך — מוכרן בבית דין; וכן פירות שהתחילו להרקיב, וכיוצא בהן — מוכרן בבית דין:

יז. מה יעשה בדמים? ינתנו למוצא, ויש לו רשות להשתמש בהן; לפיכך אם נאנסו, כגון שטרפם גיים, או טבעו בים, — חייב לשלם, ואף על פי שלא נשתמש בהן, שכיון שיש לו רשות להשתמש בהן — הרי הן אצלו כשאלה:

יח. במה דברים אמורים: בדמי האבדה, הואיל ונטפל בהן; אבל מעות אבדה — לא ישתמש בהן; לפיכך אם אבדו באונס — פטור, שהרי הוא שומר שכר, כמו שבארנו:

יט. כל אותן הימים שמטפל באבדה, קודם שימכרנה בבית דין, אם האכילם משלו — נוטל מן הבעלים; ויראה לי: שהוא נוטל בלא שבועה, מפני תקון העולם:

כ. המוציא מציאה — לא ישבע, מפני תקון העולם, שאם אתה אומר: ישבע — יניח המציאה וילך לו, כדי שלא ישבע; אפילו מצא כים, וטען בעל המציאה: ששני כיסים קשורים היו, ואי אפשר שימצא האחר אלא אם נמצא האחר הקשור עמו, — הרי זה לא ישבע;

פרק ארבעה עשר

א. השמלה — בכלל אבדת אחיך היתה, וכן השור והשה וחמור; ולמה פרט הכתוב חמור? —

מגדל עוז

ז"ל: הרב ז"ל פוסק כרשב"י, דקאי רבי יצחק כותיה במסכת גטין, ואמר ישבע בשני כיסים קשורים, ואין הכל מודים לו, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכה זו — בגטין פרק הנזקין (דף מ"ח ע"ב), ויש פנים לכאן ולכאן, וכולם דברי אלהים חיים:

פרק שלישי

השמלה בכלל כל אבדת אחיך כו', עד ועל שני לאוין כמו

להחזירו בסימני מרדעת, אף על פי שהסימן בדבר הטפל לו - יחזיר; ולמה פרט שור ושה? להחזיר אפילו גזות השה, או גז זנב שור, אף על פי שהוא דבר מועט; ולמה פרט השמלה? ללמוד ממנה: מה השמלה מיוחדת, שיש לה סימנים, וחזקתה שיש לה תובעין, וחייב להחזיר, אף כל דבר שיש לו סימנים — הרי הוא בחזקת שיש לו תובעין, וחייב להחזיר; אבל דבר שאין לו תובעין, אלא נתיאשו ממנו הבעלים — הרי הוא של מוצאו, אף על פי שיש בו סימנים:

ב. זה הכלל באבדה: כל דבר שאין בו סימן, כיון שאבד, וידעו בו הבעלים שאבד, — הרי זה בחזקת שנתיאשו בעליו ממנו, כגון מסמר אחד, או מחט אחת, או מטבע, שהרי אינן יכולים ליתן סימן להחזירו להן, ולפיכך הרי הוא לזה שמצאו:

ג. וכל דבר שיש בו סימן, כגון שמלה, ובהמה — הרי זה בחזקת שלא נתיאשו ממנו בעליו, שהרי דעתן תלוי לתן סימנין שיש בו, ויחזור להן; לפיכך המוצאו — חייב להכריז, אלא אם כן ידע שנתיאשו הבעלים, כגון ששמע אותם אומרים: ווי לחסרון כיס, וכיוצא בדברים אלו, שמראים שנתיאשו, הרי אותה האבדה — של מוצאה:

ד. וכן אם מצא דבר שיש בו סימן, בים, ובנהר, וכיוצא בהן, — הרי זה בחזקת שנתיאשו בעליו ממנו, משעה שנפל; ולפיכך הרי הוא של מוצאן, ואף על פי שלא שמעו שהבעלים נתיאשו ממנו:

ה. יאוש שלא מדעת, אפילו בדבר שאין בו סימן — אינו יאוש; כיצד? נפל ממנו דינר, ולא ידע בו שנפל,

מגדל עוז

בגמרנו, פרק אלו מציאות, והגמור — פרק אחד עשר:

אף על פי שכשידע בו שנפל יתיאש — הרי זה אינו יאוש עתה, עד שידעו הבעלים שנפל; אבל אם עדיין אומרים הבעלים: שמא נתתיו לפלוני, או במגדל הוא מונח, או שמא טעיתי בחשבון, וכיוצא באלו הדברים — אין זה יאוש:

ו. הרואה חבירו שנפל ממנו דינר על הארץ, ולא ידע בו, ונטל הדינר קודם יאוש, — עובר על עשה, ועל שני לאוין, כמו שבארנו; ואפילו החזיר לו הדינר לאחר שנתיאש — מתנה היא זו, וכבר עבר על האיסורים:

ז. נטל הדינר לפני יאוש — על מנת להחזירו, ולאחר יאוש — נתכוין לגזול אותו, — עובר משום [1] השב תשיבם; המתין לה, ולא הודיע לבעלים, ולא נטל הדינר עד שידעו הבעלים שנפל, שהרי נתיאשו, כמו שבארנו, ואחר כך נטל הדינר מעל הארץ, — אינו עובר אלא משום [2] לא תוכל להתעלם, וכן כל כיוצא בזה:

ח. ראה סלע או מטבע שנפל, אפילו משלשה בני אדם, ואף על פי שאין בו שוה פרוטה לכל אחד ואחד, — חייב להחזיר, שמא שותפין הן, ומחל אחד מהן חלקו לחברו, ונמצאת אבדתו של זה — שוה פרוטה:

ט. ראה חברו שנפל ממנו דינר בתוך החול, או בתוך העפר, ונתעלם ממנו, — הרי זה כנופל לים או לנהר, והרי הוא של מוצאו, שהרי נתיאש ממנו, מפני שאין בו סימן, ואפילו ראה אותו מביא כברה לחפש אחריו, — בדעת רעועה הוא מחפש, כדרך שמחפשים בעפר שאר הבלשין שלא נפל מהן כלום, שמא ימצאו מה שנפל לאחרים, כן הוא זה מחפש, — לא מפני שלא נתיאש:

[1] דברים כ״ב [2] שם

מגדל עוז

ואפילו החזיר לו הדינר, עד שהרי נתיאשו, כמו שבארנו,

י. המוצא סלע בשוק, מצאו חברו, ואמר לו: שלי היא, וחדשה היא, ושל מדינה פלונית היא, ושל מלך פלוני היא, אפילו אמר: שמי כתוב עליה, — לא אמר כלום, ואינו חייב להחזיר, שאין סמני המטבע סימן, מפני שחזקתו להוצאה, ואנו אומרין: שלו היתה, והוציאה מידו, ונפלה מיד אחר, והואיל ואינו סימן שסומכין עליו — משעת נפילה נתיאש, והרי היא של מוצאה:

יא. המוציא דבר שאין בו סימן, בצד דבר שיש בו סימן — חייב להכריז: בא בעל הסימן ונטל את שלו, ואמר שזה בלבד נפל ממנו, — זכה המוצא בדבר שאין בו סימן:

יב. המוצא כלי חרש, וכיוצא בהן מכלים שצורת כולן שוה, אם כלים חדשים הם, — הרי הם שלו, שהרי הן כמו דינר משאר הדינרים, שאין לו סימן, ואין הבעלים מכירים אותן, שהרי אינו יודע אם פך זה או צלוחית זו שלו, או של אחר; ואם היו כלים שטבעתן העין — חייב להכריז, שאם יבא תלמיד חכם ויאמר, אף על פי שאינו יכול לתן בכלי כזה סימן, — יש לו בו טביעות עין, — חייב להראות לו, אם הכירו ואמר שלי הוא — מחזירין:

יג. במה דברים אמורים: בתלמיד ותיק שאינו משנה בדבורו כלל, אלא בדברי שלום, או במסכת, או במטה, או בבית שהוא מתארח בו; כיצד? היה עוסק במסכת דנדה, ואמר במקואות אני שונה, כדי שלא ישאלוהו שאלות בענין נדה, או שישן במטה זו, ואומר: בזו אני ישן, או שנתארח אצל שמעון, ואמר אצל ראובן אני מתארח, כדי שלא יטריח על זה שנתארח אצלו: או שהביא שלום בין אדם לחברו, והוסיף וגרע כדי לחבבן זה לזה, —

מגדל עוז

פרק אלו מציאות, והבאור — בזה הפרק; ואחר כך נטל הדינר, עד סוף הפרק, פרק אלו מציאות:

הרי זה מותר; אבל אם באו עדים ששנה בדבורו חוץ מדברים אלו, – אין מחזירין לו בטביעות עין:

פרק חמשה עשר

א. כל המוצא אבדה, בין שיש בה סימן, בין שאין בה סימן, אם מצאה דרך הנחה – אסור ליגע בה, שמא בעליה הניחוה שם, עד שיחזרו לה, ואם יבא ליטלנה, והיה דבר שאין בו סימן, – הרי אבד ממון חברו בידו, שהרי אין לו בה סימן לדחזיר בו; ואם היה דבר שיש לו סימן, – הרי זה הטריחן לרדוף אחריה, ולתת סימנה; ולפיכך אסור לו שיגע בה, עד שימצאנה דרך נפילה, אפילו נסתפק לו הדבר, ולא ידע אם דבר זה אבוד, או מונח – הרי זה לא יגע בו; ואם עבר ונטלו – אסור לו להחזירו לשם; ואם היה דבר שאין בו סימן – זכה בו, ואינו חייב להחזירו:

ב. וכל דבר שיש בו סימן, בין בדרך הנחה, בין בדרך נפילה, בין ברשות היחיד, בין ברשות הרבים, – חייב

מגדל עוז

פרק חמשה עשר

כל המוצא אבידה, עד להחזירה לשם, פרק אלו מציאות: היה דבר שאין בו סימן זכה בו ואינו חייב להחזירו: כתב הראב״ד ז״ל: דבר זה אינו מחוור אצלי, שיזכה בו לעצמו, אבל יעמוד בידו עד שיבא אליהו, עד כאן לשונו; ואני אומר: תמה אני, אמאי קשיא ליה האי לישנא, טפי מלישנא דסיפא דמתניתין קמייתא, דקתני: ולשונות של ארגמן—הרי אלו שלו? ותנן תו: מצא אחר הגפה, או אחר הגדר — גוזלות מקושרין, או בשבילין שבשדות, — הרי זה לא יטול, ואם נטל — לא יחזיר, ותנן תו בסיפא: או בכותל ישן - הרי אלו שלו, וכן כל הפרק כלו,

להכריז; כיצד דרך הנחה? כגון שמצא חמור או פרה רועים בדרך ביום, או שמצא כלי מכוסה באשפה, — הרי זה לא יגע בהן, שנאמר ׳ נדחים ״בדרך; אבל אם מצא חמור וכליו הפוכים, ופרה רצה בין הכרמים, או כלי מגולה באשפה, — הרי זו אבדה, ונוטל ומכריז:

ג. ראה חמור או פרה רועים באפר כדרכן, בלילה, — הרי זה אבדה, בפנות היום ובנשף, אם ראה אותן ג׳ ימים זה אחר זה, — הרי זה אבדה, ונוטל ומכריז; ראה פרה רצה בדרך, אם פניה כלפי העיר — אין זו אבדה, כלפי השדה — הרי זה אבדה:

ד. מצאה רועה בין הכרמים — חייב להחזיר משום אבדת הקרקע:

ה. מצא פרה ברשות הרבים, אם עומדת חוץ לתחום — חייב להחזיר; היתה רועה בעשבים, או שהיתה ברפת שאינה משתמרת, ואינה מאבדת, — לא יגע בה, שאין זו אבדה; מצא טלית או קרדום בצד הגדר, — הרי זה לא יגע בהן, בסרטיא, — הרי זה נוטל ומכריז, וכן כל כיוצא בזה:

׳ דברים כ״ב

מגדל עוז

מלא על כל גדותיו, בכל דבר שאין בו סימן, ובגמרא כמי אמרינן: יעקב בר אבא אשכח חביתא דחמרא, לאחר שנתפתחו האוצרות, אתא לקמיה דאביי, אמר ליה: זיל שקיל לנפשך, וזהו ודאי זכה לו, או הרי אלו שלו: וכל דבר שיש בו סימן בין דרך הנחה כו׳, עד וכן כל כיוצא בזה, פרק אלו מציאות: מלא גוזלות מקושרים בכנפיהם וכו׳, יכן אם מצאם קבועים וכו׳, עד שהמקום סימן, כתב הראב״ד ז״ל: זה שבוש, כל ספק הינוח — יעמוד עד שיבא אליהו, עד כאן לשונו: ואני אומר: ח״ו כי פה קדוש יאמר דבר זה, מכמה טעמים, חדא: וכי ספק הינוח הוא זה? והלא דקדק בלשונו בזה הפסק, בשנים בג׳

ו. מצא גוזלות מקושרין בכנפיהן, ומדדין אחרי הגדר, או אחר הגפה, או בשבילין שבשדות, — הרי לא יגע בהן, שמא בעליהן הניחום שם; ואם נטלן (ואין בהן סימן) — הרי אלו שלו, ואם היו קשורין קשר שהוא סימן, — חייב להכריז; וכן אם מצאן קבועים במקומן — חייב להכריז, שהמקום סימן:

ז. מצא באשפה כלי מכוסה - הרי זה לא יגע בו, כמו שבארנו; ואם אשפה שאינה עשויה להתפנות היא, ונמלך עליה לפנותה, אף על פי שמצאו מכוסה — נוטל ומכריז; וכן אם היו כלים קטנים, כגון סכין ושפוד וכיוצא בהן, אפילו היו מכוסין באשפה הקבועה — נוטל ומכריז;

ח. מצא פירות מפוזרין דרך הנחה, — לא יגע בהן; דרך נפילה — הרי הן שלו; וכן אם מצא כריכות קטנות של שבולים ברשות הרבים, שהרי אין בהן סימן, או שמצא עגולי דבילה, וככרות של נחתום, ומחרוזות של דגים, וחתיכות של בשר, וגזי צמר הבאות ממדינתן, ואניצי פשתן, ולשונות של ארגמן, — הרי אלו שלו, מפני שאין בהן סימן; ואם יש בהן סימן — נוטל ומכריז, שסימן העשוי להדרם - הרי הוא סימן:

מגדל עוז

מקומית שכתב: שמא בעליהן הניחו שם, אלמא בודאי הניח מדבר; ויגיד: מקושרין וקשורין — ודאי הניחם הקושר, וסימן הוא לו כמו שפירש והיא דומיא דמקום, ועוד כתב: קבועין במקומן, פירש שהמקום סימן, משמע שהוא ודאי מקום הינוח, שהניחו שם בעליהן, וזהו הנקרא בלשון הגמרא «מקום» ופרק אלו מציאות דף כ"ב ע"ב, גמרא מתניתין דכריכות ברשות הרבים, — פליגי בה רבה ורבא, וקיימא לן הלכה כרבא, דמקום הוי סימן; ובגמרא (דף כ"ב ע"ב), מתניתין דחתיכות של בשר — גרסינן: בעא מיניה רב ביבי מר"נ: מקום הוי סימן? או לא הוי סימן? ושקיל וטרי למיפשטא, עד דמסיק בליגנא בתרא באיכא דאמרי,

ט. אבל אם מצא כברות של בעל הבית, וגזי צמר הלקוחות מבית האומן, כדי יין וכדי שמן, — חייב להכריז, שכל אלו יש להם סימנין מובהקין; ואם נפתחו האוצרות של יין ושל שמן - הרי אלו שלו, ואף על פי שהם רשומין, שכל הכדות כך היו רשומות, ונמצאו אלו הכדין ככברות הנחתום, שיש צורה אחת לכולן, ומשקל אחד לכולם:

י. מצא כריכות ברשות היחיד, אם דרך נפילה — הרי אלו שלו; ואם דרך הנחה — חייב להכריז, שאף על פי שאין להם סימן - המקום סימן, (אף על פי שאינו סימן מובהק); מצא אלומות בין ברשות היחיד, בין ברשות הרבים, — נוטל ומכריז:

יא. מצא עגול, ובתוכו חרש, ככר ובתוכו מעות, חתיכה של בשר שהוא משונה בחתיכות, דג נשוך, וכן כל כיוצא באלו, הואיל ויש בהן שנוי, — חייב להכריז, שלא עשאום בעליהן אלא לסימן:

יב. מצא פירות מפוזרין במקום הגרנות, אם היו כמו קב בארבע אמות, או ביתר על ד' אמות, — הרי אלו

מגדל עוז

דמקום הוי סימן; והכי נמי אסיקנא התם (דף כ"ה ע"ב), גמרא מתניתין דמלא אחר הגפה, וכן פסק ר"י אלפס, מדקא מקשי פשטיה דתלמודא: וניהוי מקום סימן, — מכלל דהכי הילכתא, ומשם פסק ר"מ ז"ל זה הפסק, ולא ראינו ולא שמענו חולק על זה מעולם, וגם הראב"ד ז"ל עצמו — כתב כן, כמו שתראה בלשונו שאני מעתיק לפניך בסמוך, ועוד כי ספק היכוח שכתב בשם הראב"ד ז"ל — כבר כתבו ר"מ ז"ל בתחלת זה הפרק, סוף הפסק הראשון: אפילו נסתפק לו הדבר, ולא ידע אם דבר זה אבוד או מונח, — הרי זה לא יגע בו; ואם עבר ונטלו — אסור לו להחזירו לשם, ופסקה כן, מדגרסינן להדיא, סוף

שלו, מפני שאין הבעלים מטפלים באסיפתן; היו מפוזרין בפחות מד׳ אמות — לא יגע בהן, שמא הבעלים הניחום שם; היו כמו חצי קב בשתי אמות, או קבים בח׳ אמות, או שהיה הקב משנים ושלשה מינין, כגון תמרים, שומשמין, (ורמונים), כל אלו — ספק, לפיכך לא יטול, ואם נטל, — אינו חייב להכריז:

יג. המוצא צבורי פירות, או פירות בכלי, או כלי כמות שהוא, — חייב להכריז; מצא כלי, ולפניו פירות, — הרי אלו שלו הפירות, והכלי נוטל ומכריז, שאני אומר: הכלי של אחר, והפירות של אחר, והרי אין בו סימן; ואם מראין הדברים שהן של אדם אחד — חייב להכריז:

יד. כיצד? היו אחורי הכלי לפני הפירות, — הרי אלו שלו; היו פני הכלי לפני הפירות, — חוששין שמא מן הכלי נשפכו; ואם היו אגנים לכלי, אף על פי שפניו כלפי הפירות, — הרי אלו שלו, שאלו נשפכו מן הכלי, היה נשאר מהן בתוכו, מפני האגנים:

טו. היו מקצת הפירות בכלי, ומקצתן בארץ, — חייב להכריז; המוציא קציעות בדרך, ואפילו בצד שדה

מגדל עוז

הביא שמעתא דגמרא מנא אמר הגפה כו׳, והביאה ר״י אלפס ז״ל בהלכות: אמר רבי אבא בר זבדא: זאת אומרת: כל ספק הינוח — לכתחלה לא יטול, ואם נטל לא יחזיר; ויש״ג להדיא בדבר שאין בו סימן, גם עד שיבא אליהו - לא נזכר בזה הענין, ואף על פי שהוא הוא, הלא דבר הוא, ולכך אני אומר: אחד מן המתמיהים השיג, וכתב בשם הראב״ד ז״ל: מנא באשפה וכו׳, פרק אלו מציאות: ואם כפתחו האוצרות כו׳, עד ומשקל אחד לכולן: כתב הראב״ד ז״ל: זה הטעם — אינו מחוור אצלי, והטעם שהכל נכנסים באוצרות לקחת, ורואין הסימן שעליהן, ולפיכך מי שנפלו ממנו - מתיאש, אימר: אחר נתן סימניה,

קציעות, — הרי אלו שלו ; וכן תאנה שהיא נוטה לדרך, ונמצאו תאנים תחתיה, — מותרות משום גזל, שהתאנה וכיוצא בה — עם נפילתה נמאסת, ופטורות משום מעשר ; אבל זתים וחרובין וכיוצא בהן — אסורין :

טז. תמרים שמשירן הרוח — מותרות, שהבעלים מוחלים לכל אדם, וזו היא חזקתן ; ואם היו של יתומים שאינן בני מחילה, — אסורין ; ואם הקפיד בעל השדה, והקיף מקום האילנות, או תקן מקום שיפלו בו הנובלות, עד שילקטם — הרי אלו אסורות, שהרי גלה דעתו שלא מחל :

יז. חתול רע שהורג את הקטנים - אסור לקיימו, ואין בו משום גזל, ואין בו משום השבת אבדה, אף על פי שעורו מועיל, אלא כל המוצאו - זכה בו, והורגו, והעור שלו :

יח. גוזל הנמצא קרוב לשובך בתוך נ׳ אמה - הרי הוא של בעל השובך ; חוץ לנ׳ אמה - הרי הוא של מוצאו, שאין הגוזל מדדה יתר על נ׳ אמה ; נמצא בין שני שובכות - הרי הוא של קרוב ; מחצה למחצה - יחלקו ; במה דברים אמורים : כשהיו יוני שתי השובכות - שוים

מגדל עוז

ונפלה ; מיהו דווקא ברקתא דנהרא, אבל בדוכתא אחריתא — מקום הוי סימן, עד כאן לשונו : ואני אומר : זו מחלוקת ישנה, בין רש״י, ורבותינו בעלי התוספות ז״ל, גמרא מתניתין דחתיכות של בשר וכו׳, ודייקינן עלה מברייתא, מחביות של יין, ואוקמא רבי זירא ברשות, ואביי אוקמא : אידי ואידי ברשות, ולא קשיא, כאן — קודם שנפתחו האוצרות, כאן — לאחר שנפתחו האוצרות, ור״מ ז״ל — עמד בשיטת רש״י, וראב״ד — בשיטת רבותינו בעלי התוספות ז״ל : מלא כריכות ברשות היחיד, עד חייב להכריז, פרק אלו מציאות : המוצא קציעות בדרך כו׳, עד שלא מחל, פרק ג׳ דמעשרות (דף ס״ב ע״ב), ופרק אלו מציאות : חתול

במנין, אבל אם היו יוני האחד רבים – הלך אחרי הרוב, אף על פי שהוא רחוק:

פרק ששה עשר

א. **המוציא** מחטים וצנורות ומסמרים, וכיוצא בהן, אם מצאם אחת אחת - הרי אלו שלו, שנים שנים, או יתר, - חייב להכריז, שמנין סימן:

ב. וכן המוצא מעות מפוזרות – הרי אלו שלו; אפילו היו מקצת מטבעות זה על גבי זה – הרי הן כמפוזרין; אבל אם מצא צבור מעות – חייב להכריז; מצא ג׳ מטבעות זה על גבי זה, והן עשויין כמגדל, או שהיו אחד מכאן ואחד מכאן, ואחד על גביהן, או שהיו מקצת זה על מקצת זה, כדי שאם יכנים קיסם ביניהן ינטלו בבת אחת, – חייב להכריז; היו עשויים כשיר, או כשורה, או כחצובה, או כסולם, – הרי זה ספק, ולא יטול:

ג. המוצא מעות בכים, או כים כמות שהוא, – חייב להכריז; מצא כים, ולפניו מעות מפוזרות, - הרי אלו

מגדל עוז

רע שהורג את הקטנים, עד והעור שלו, פרק מרובה דף פ׳ ע״ב: גוזל הגמלא, עד סוף הפרק, בבבא בתרא פרק לא יחפור (דף כ״ג), ובמציעא פרק אלו מציאות:

פרק ששה עשר

המוצא מחטין כו׳, עד נפלו חייב להכריז, במציעא פרק אלו מציאות: המוצא מעות בחנות וכו׳, ואם מצאן על התיבה כו׳, עד כמו שיתבאר: כתב הראב״ד ז״ל: יש מי שאומר: אפילו אמר תקנה לי רשותי, — לא קנה לו, לפי שבאה לו שם

שלו ; ואם מראין הדברים : שהכים והמעות של אדם אחד,
מן הכים נפלו, – חייב להכריז :

ד המוצא מעות בחנות, אם היו בין תיבה לחנוני, – הרי
הן של בעל החנות : ואם מצאן על התיבה, ואין צריך
לומר מתיבה ולחוץ, – הרי הן של מוצאן ; ולמה לא תקנה
החנות לבעלים ? לפי שאינה חצר משתמרת, ואף על פי
שבעליה בתוכה, – צריך לומר : תקנה לי חנותי, כמו
שיתבאר :

ה. מצא מעות בחנות השולחני, בין כסא לשולחני – הרי
אלו של שולחני : מצאן על הכסא לפני השולחני – הרי
אלו של מוצאן ; אבל אם היו צרורין ומונחין על השולחן –
חייב להכריז, מפני שהן צרורים יש להם סימן :

ו. הלוקח פירות מחברו, או ששלח לו חברו פירות, ומצא
בתוכן מעות צרורות, – נוטל ומכריז ; מצאן מפוזרות –
הרי אלו שלו ; במה דברים אמורים ? כשהיו הפירות מן
התגר, או מבעל הבית שלקחן מן התגר ; אבל אם בעל
הבית דש הפירות לעצמו, או על ידי עבדיו ושפחותיו, –

מגדל עוז

המגילה קודם יאוש, וחצרו בידו ; ועוד : כי אין היאוש קונה,
אלא באבדה, אבל זו — לא היתה אצלו אבדה, אלא בפקדון
ששכחו בעליו, עד כאן לשונו : ואני אומר : עיקר הלכה זו —
פרק אלו מציאות, והקושיא מתבררת פרק קמא, בשמעתין דחצר
המשתמרת, והתירוץ שתירץ ר"מ ז"ל — יפה היא, גם דעת הראב"ד —
דעת יפה, וסברא נכונה : והבאור — פרק י"ח : אבל אם היו
רוב ישראל, עד שמא מונחין הם שם, פרק אלו מציאות : והואיל
וחצרו של אדם קונה לו וכו', עד של מוצאו, פרק אלו מציאות,
והבאור — הוא פרק י"ז : ומה אבידה של אדם וכו', עד לפיכך
הוא של מוצאו ; כתב הראב"ד : זהו קל וחומר שיש עליו תשובה,

הרי זה חייב להחזיר :

ז. המוצא מטמון בגל, או בכותל ישן, - הרי אלו שלו, שאני אומר: של גוים הקדמונים הן, והוא שימצאם מטה מטה, כדרך כל המטמונות הישנות; אבל אם מראין הדברים: שהן מטמון חדש, אפילו נסתפק לו הדבר, - הרי זה לא יגע בהן, שמא מונחים הם שם :

ח. והואיל וחצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו, כמו שיתבאר, למה לא יקנה בעל החצר זה המטמון שבתוך הכותל הישן, אף על פי שהוא של אמוריים, ותהיה מציאה זו לבעל החצר? מפני שאינה ידוע לו, ולא לאחרים, והרי זה המטמון אבוד ממנו ומכל אדם, ולפיכך הוא של מוצאו; ומה אבדה של אדם אמרה תורה: [1] אשר תאבד ממנו ומצאתה? - מי שאבודה ממנו, ומצויה אצל כל אדם, יצאת זו, שנפלה לים, שאבודה ממנו ומכל אדם, קל וחומר למטמון קדמוני, שלא היה שלו מעולם, והוא אבוד ממנו ומכל אדם, לפיכך הוא של מוצאו :

ט. מצא מטמון בכותל חדש, אם המטמון מוכיח שהוא

[1] דברים כ"ב

מגדל עוז

אבידה שבים למי תזכה היא, אבל אבידה שבתוך הגל תזכה לבעליו, וכן בכותל ישן, והטעם בכאן: לפי שאינה חצר המשתמרת, וצריך שיהא בעליו בצדו, ויאמר: תזכה לי; ואני אומר: עיקר הלכה זו פרק אלו מציאות, גמרא מתניתין (דף כ"ז) דהשמלה היתה בכלל כו׳, והדרשה הזאת דממנו — מפורשת שם, והפירכא בזאת — איכו בגוף הק"ו, אלא בים ובגל, והוה ליה פירכא מן הצד; ועוד שהוא בעצמו מודה שצריך לומר: תזכה לי שדי, או תזכה לי כותלי, וכן בים, תזכה לי מקומי, אם הוא במקום שיוכל לזכות בו, אם כן הוה ליה קל וחומר שאין עליו תשובה: מצא מטמון בכותל כו׳, עד הרי הן של מוצאן, פרק אלו מציאות: לפיכך אם היה משכיר הבית לאחרים וכו׳, עד עשאהו פונדק:

לבעל הבית, – הרי הוא שלו; ואם מוכיח שהוא של אחר מן השוק, – הרי הוא של מוצאו; כיצד? הסכין, – הרי הנצב שלו מוכיח; והכים – פיו מוכיח, ואם נמצא תוך הכותל מלא מהן, – חולקין:

י. היו בתוך הכותל מעות, או לשונות של זהב, שאין שם מוכיח, מחציו ולחוץ – של מוצא; מחציו ולפנים – של בעל הבית:

יא. יראה לי: שאין הדברים אמורים, אלא כשטען בעל הבית שהמטמון שלו, או שהיה יורש שאנו טוענין לו: שמא של אביו הן, אבל אם הודה שהן מציאה, – הרי הן של מוצא; לפיכך אם היה משכיר ביתו לאחרים, – הרי הן של שוכר אחרון; ואם השכירו לג' אנשים כאחד – הרי עשאהו פונדק, וכל הנמצא בו אפילו בתוך הבית, – הרי הוא של מוצאן, מפני שאין אחד יכול לטעון שהן שלו, או שהוא טמן, שהרי עשאהו פונדק:

פרק שבעה עשר

א. כל מציאה שאמרנו בה: שהוא של מוצאה, – אינו זוכה בה עד שתגיע לידו, או לרשותו; אבל אם

מגדל עוז

פרק שבעה עשר

כל מציאה שאמרנו כו', עד שהכניס שראו גמל או חמור של מציאה וכו', עד לא המנהיג, כן היה כתוב בספר

ראה את המציאה, אפילו נפל עליה, ובא אחר והחזיק בה, — הרי זה שהחזיק בה זכה בה:

ב. היה רוכב על גבי בהמה, וראה את המציאה, ואמר לחברו: זכה לי בה, כיון שהגביהה לו — קנה הרוכב, ואף על פי שלא הגיע לידו; ואם אמר לו: תנה לי, ונטלה ואמר: אני זכיתי בה, — זכה בה הנוטל; ואם משנתנה לרוכב אמר: אני זכיתי תחלה, — לא אמר כלום:

ג. המגביה מציאה לחברו, — קנה חברו, ואף על פי שלא אמר לו כלום — (זכה בה); הגביהו המציאה ב׳, — קנאוהו שניהם:

ד. הגביהה לו חרש, או שוטה, או קטן, — לא קנה הפקח, לפי שאין להן דעת; הגביהה חרש ופקח כאחד, מתוך שלא קנה פקח — לא קנה חרש; היו שניהם חרשים — תקנו חכמים: שיקנו, כדי שלא יבאו להנצות:

ה. שנים שראו גמל או חמור של מציאה, וקדמו שניהם, והנהיגוהו, או משכוהו, או שהיה אחד מנהיג, ואחר מושך, — קנו שניהם; במה דברים אמורים? בחמור, אבל בגמל, אם היה אחד מנהיג ואחד מושך, — המושך קנה, אבל לא המנהיג:

ו. בהמת מציאה שקדם אחד ואחז במוסרה, — לא קנה, עד שימשוך או ינהיג; וכן בנכסי הגר המת בלא יורשים;

מגדל עוז

המגביה שהגיע ליד הראב"ד ז"ל, ולכך כתב עליו תימה הוא זה שמשיכה והנהגה — תרוויהו משיכה מעלייתא נינהו, אלא שהמשיכה בגמל, והנהגה בחמור, אבל תרוויהו בגמל או בחמור — ספיקא היא, עד כאן לשונו: ואני אומר: עיקר הלכות אלו — פרק

אבל קנה המוסרה לבדה:

ז. היה אחד רוכב, ואחד אוחז במוסרה, — הרוכב קנה הבהמה והמוסרה שעל לחיי הבהמה בלבד, וזה שאוחז המוסרה — קנה ממנה מה שאחז בידו, ושאר המוסרה — לא קנהו אחד מהן:

ח. חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו: ואם נפלה בה מציאה, — הרי היא של בעל החצר; במה דברים אמורים? בחצר המשתמרת, אבל בשדה וגנה וכיוצא בהן, אם היה עומד בצד שדהו ואמר: זכתה לי שדי — זכה בה; ואם אינו עומד שם, או שהיה עומד, ולא אמר זכתה לי שדי, — כל הקודם זכה; וכן ד' אמות של אדם שהוא עומד בצדו — הרי אלו קונים לו, ואם הגיעה המציאה לתוך ארבע אמות שלו — זכה בה:

ט. חכמים תקנו דבר זה - כדי שלא יריבו המוצאין זה עם זה; במה דברים אמורים? בסמטא, או בצדי רשות הרבים, שאין הרבים דוחקין בהן, או בשדה שאין לה בעלים; אבל העומד ברשות הרבים, או בתוך שדה חברו — אין ד' אמות קונות לו, ואינו קונה שם, עד שתגיע מציאה לידו:

י. קטנה — יש לה חצר, ויש לה ד' אמות; וקטן — אין לו חצר, ואין לו ד' אמות, מפני שחצר של קטנה — מידה למדנוה, שכשם שהיא מתגרשת בגט המגיע לידה,

מגדל עוז

קמא דמציעא, ושניהם כאחד טוזים, ולדקו דבריהם, ואין התרעומת עליהם רק על המעתיק, שלא היה ותיק, והשמיט מקצת השיטין, וז"ל: שנים שרצו כו', עד או שהיה אחד מנהיג ואחד מושך, — קנו שניהם, במה דברים אמורים: בחמור, אבל בגמל, אם היה אחד מנהיג ואחד מושך — המושך קנה,

כך מתגרשת בגט המגיע לחצרה, וכשם ש״ש לה חצר לענין הגט, – כך יש לה לענין מציאה, וד׳ אמות של אדם – כחצרו, לענין מציאה; אבל האיש למדנו שחצרו קונה לו – משלוחו, כדרך שקונה לו שלוחו, – כך תקנה לו חצרו, והקטן, הואיל ואינו עושה של״ח – כך אין חצרו ולא ד׳ אמות שלו קונין לו, עד שתגיע מציאה לידו:

יא. מי שראה אחרים רצים אחר המציאה, והרי היא צבי שבור, או גוזלות שלא פ״חו, אם היה עומד בצד שדהו שהן בתוכה, ואילו היה רץ – היה מגיען, ואמר: זכתה לי שדי, – זכתה לו שדהו; ואם אינו יכול להגיען – הרי אלו כצבי שהוא רץ כדרכו, וכגוזלות המפריחים, ולא אמר כלום, אלא כל הקודם בהן זכה; ואם נתנו לו במתנה הואיל ואחר הקנם לו, והרי הן מתגלגלין בתוך שדהו, – קנתה שדהו; ואם היה צבי רץ כדרכו, וגוזלות מפריחין, – לא קנתה לו שדהו:

יב. מציאת חרש שוטה וקטן – יש בה גזל, מפני דרכי שלום:

יג. מציאת בנו ובתו הסמוכים על שולחנו, אף על פי שהן גדולים, ומציאת בתו הנערה, אף על פי שאינה סומכת על שלחנו, ואפילו היתה מכורה אמה, ומציאת אשתו, – הרי אלו שלו; אבל מציאת בנו שאינו סומך על שלחנו, אף על פי שהוא קטן, ומציאת עבדו ושפחתו העברים,

מגדל עוז

אבל לא המנהיג, עד כאן לשונו: וכן אני מעיד. שמלאתיו בנוסחא המדוקדקת לפניו, על פי התימתו, וזה נכון: בהמת מציאה וכו׳, עד שדהו, הכל פרק קמא דמציעא: מציאת חרש שוטה וקטן, עד אינו חייב בחומש, בגטין פרק הנזקין: מציאת בנו

ומציאת אשתו שהיא מגורשת ואינה מגורשת, — כל אלו המציאות — אינן שלו:

פרק שמנה עשר

א. **המוצא** שטר חוב, אף על פי שלא פירש בו אחריות נכסים, ואף על פי שהחייב מודה, ואף על פי שהוא מקויים, — הרי זה לא יחזיר, שמא פרעו וקנוניא הם עושים, כדי לטרוף לקוחות שלא כדין, ולפיכך הודה לו, שהרי יש לו לטרוף בשטר שלא פירש בו אחריות, שהאחריות שלא נתפרשה בשטר — טעות סופר הוא, בין בשטרי הלואה, בין בשטרי מקח וממכר; לפיכך אם פירש בשטר זה: שהוא שלא באחריות, אם היה החייב מודה — יחזיר ואם לאו — לא יחזיר, שמא פרעו:

ב. וכן אם מצא שטר שזמנו בו ביום, והוה מקויים, והחייב מודה, — יחזיר, ואם אינו מקויים — לא יחזיר, שמא כתב ללות, ועדין לא לוה:

ג. מצא שטר בחמת או בבלי עין, וכיוצא בהן, — הרי זה יחזיר למי שנתן סימן; מצא ג' שטרות כרוכין בכרך

מגדל עוז

ובתו הסמוכין כו', עד סוף הפרק, במציעא פרק אלו מציאות:

פרק שמנה עשר

המוצא שטר חוב כו', עד והרי יש עמו כתב שהוא פ"ע, הכל פרק קמא דמציעא: מנא גטי נשים בזמן שהבעל מודה וכו', עד לא לזה ולא לזה, כתב הראב"ד ז"ל: (תמה אני היכי) פסקה למילתא, דהא בעיא דלהלתר, אי כמי בשלא החזקו ב' יוסף בן

אחד, או מונחין זה על זה, ואגודים אגד אחד, — יחזיר כמי שנתן סימן:

ד. היה הלוה אחד, והמלוים ג׳, אם מקוימים הם — יחזיר ללוה; ואם לאו — יחזיר למי שנתן סימן, שמא המלוים נתנו שטרותיהן לסופר לקיימן, ונפלו מיד הדיין; היה המלוה אחד, והלוים ג׳, — יחזיר למלוה; ואם היו שלשתן בכתב ידי סופר אחד, — יחזיר למי שנתן סימן, שמא שלשתן הוליכו שטריהן לסופר לכתוב, ונפלו מיד הסופר:

ה. מצא שטרות — קרועין, ושטר חוב ביניהן, — לא יחזיר; ואם יש עמהן שובר, אפילו בלא עדים, — יתן שטר החוב ללוה, שאילו לא היה פרוע — לא השליכו בין שטרות קרועים, והרי יש עמו כתב שהוא פרוע:

ו. מצא גטי נשים, בזמן שהבעל מודה — יחזיר לאשה; אין הבעל מודה, אם נתנה האשה סימן מובהק — ינתן לה, ואם לאו — לא יחזיר לא לזה ולא לזה; אמר הבעל: מידי נפל, ונתן סימניו, והאשה אומרת: מידי נפלה, ונתנה סימניו, — ינתן לה; והוא שתתן סימן מובהק, כגון שאמרה: נקב יש בצד אות פלונית, שאילו לא הגיע לידה — לא היתה יודעת היא:

ז. הוא אומר סימני החוט שקשר בו הגט, והיא אומרת

מגדל עוז

שמעון, ומקום שהשיירות מצויות, ככתוב בהלכות הרב ז"ל, עד כאן לשונו: ואני אומר: מה שכתב כאן, הוא לשון הברייתא במוצא גט אשה בשוק, שהיא הלכה פסיקה, תדע! דהא מהדר עלה בלשון גופא, לברורא שפיר, אבל פסקא דמלתא שכתב כאן הראב"ד וחלוקיהן כאשר הן, בהלכות הרב אלפס ז"ל הם, במביא גט ואבד ממנו, וכולם הנה כתובים לרבינו משה ז"ל, וגם הראב"ד ז"ל כתב עליו שם השגות, ואני הגלתיו כמדו,

סימני החוט, — ינתן לה; והוא שתאמר סימן מובהק, כגון אורך מדת החוט; אבל אם אמרה: אדום או שחור הוא, — אין זה סימן מובהק; הוא אומר: בחמת היה מונח, והיא אומרת בחמת היה מונח, — ינתן לו, שאין זה סימן מובהק:

ח. מצא גט שחרור, בזמן שהרב מודה — יחזיר לעבד, אין הרב מודה — לא יחזיר לא לזה ולא לזה:

ט. מצא שטר מתנה, אם מתנת בריא היא, אף על פי ששניהם מודים — לא יחזיר לא לזה ולא לזה, שמא כתב לתן, ולא נתן, ואחר שכתב שטר זה — מכר שדה זו, או נתנה לאחר במתנה, וחזר בו, וזה שמודה לזה — כדי לעשות קנוניא על האחרון שנתן לו, או שמכר לו; ואם מתנת שכיב מ"ע היא, אם הודה — יתן, ואם לאו — לא יתן, ששכיב מרע שנתן לשנים זה אחר זה, — האחרון קנה, כמו שיתבאר:

י. מת שכיב מרע שנתנה במתנה, אף על פי שהיורש מודה שמורישו נתנה, — הרי זה לא יחזיר לא לזה ולא לזה, שמא כתב לתן ולא נתן, ומכרה היורש, או נתנה, וחזר בו, והרי הוא רוצה לעשות קנוניא עם זה, כדי להפקיע

מגדל עוז

כיד אלהי עלי לטובה, ובררתי כל דבריו באור יפה, וכדעת רבינו יצחק אלפס ז"ל פרק כל הגט, וגם סוף פרק קמא דמציעא כן חבר משנת המביא גט ואבד ממנו, בחלוקי השיירות מצויות, והוחזקו ב' יוסף בן שמעון, ומציאה דלאחר זמן או לאלתר, וסוף דעתו להחמיר, כיון דלא אפסיקא בה הלכתא בהדיא; ואחר כך הביא הברייתא כפשוטה, ואותו הדרך — דרך ר"מ ז"ל, ולגלות לך שהם שני ענינים — כתב אותה דנפילה מיד המביא פרק ג' דהלכות גרושין, וזאת דמציאה בכאן דומה בדומה,

נכסי זה האחרון:

יא. מצא שובר, בזמן שבעל השטר מודה, שנשבר שטרו, ופרעו, או מחלו, – יתן לבעל השובר; אין שניהם מודים – לא יחזיר לא לזה ולא לזה:

יב. מצא כתובה, אף על פי ששניהם מודים – לא יחזיר לאשה, שמא נפרעה כתובה זו, או נמחלה, ואחר כך מכר הבעל נכסיו, והרי הוא רוצה לעשות קנוניא על הלקוחות:

יג. מצא אגרות שום, ואגרות מזון, שטרי חליצה ומיאונין, ושטרי טענות – שכותבין הדיינין של בעל דין זה ושל חברו, או שמצא שטרי ברורים, והם השטרות שבררו להן בעלי דינין את הדיינין, שדנין להם, וקבלו עליהם שידונו להם פלוני ופלוני, או שמצא כל מעשה בית דין, – הרי זה יחזיר; כללו של דבר: כל שטר שחוששין בו לפרעון, – לא יחזיר, שמא נפרע החוב; ואם היה החייב מודה, ואפשר שהודה כדי לעשות קנוניא, עד שיפסיד את הלוקח, או מקבל מתנה שלקחו אחר זמן השטר, כדי שיפרעו מידם שלא כדין, – הרי זה לא יחזיר, אף על פי ששניהם מודים; וכל שטר שאין בו צד לחשש – לא לפרעון, ולא לקנוניא, – יחזיר לבעליו:

מגדל עוז

ולהראות שהם רחוקות זו מזו: אמר הבעל מידי נפל, עד זה האחרון קנה, כמו שיתבאר, פרק קמא דמציעא (דף י"ט), והבאור פרק ט' דהלכות זכיה ומתנה: מתנת שכיב מרע וכו', עד יחזיר לבעליו, הכל מפורש פרק קמא דמציעא: כל השטרות הנמצאות וכו', עד ואין חוששין להן; כתב הראב"ד ז"ל: דין זה אינו מחוור, אם הוחזק בבית דין, או אפילו עדים, ואין דנין בו מעשה, עד כאן לשונו: ואני אומר: זו מחלוקת ישנה בין הראשונים והאחרונים נשמתם עדן, פרק קמא דמציעא, ולכל אחד

יד. כל השטרות הנמצאות, שדינן שלא יחזיר, אם החזיר — הרי אלו כשרים, וגובין בהן, ואין מוציאין אותן מתחת יד בעליהן, והרי הם בחזקתן, ואין חוששין להם:

מגדל עוז

יש פנים בהלכה, ערוכה בכל ושמורה, בגמרא, ואני — אין להכריע, ירוע אף יצריח, מריק מים יפריח:

נגמרו הלכות גזלה ואבדה בעזר האל;

הלכות חובל ומזיק

מצות עשה אחת, והיא דין חובל בחברו, או מזיק ממונו;

ובאור מצות אלו – בפרקים אלו:

פרק ראשון

א. החובל בחברו – חיב לשלם לו ה׳ דברים, ואלו הם: נזק, וצער, ורפוי, ושבת, ובושת; וה׳ דברים אלו – כולן משתלמים מן היפה שבנכסיו, כדין כל המזיקין:

ב. נזק כיצד? שאם קטע יד חברו, או רגלו – רואין אותו כאילו הוא עבד נמכר בשוק, כמה היה יפה (אז)? וכמה הוא יפה עתה? ומשלם הפחת שהפחית מדמיו, שנאמר:[1] עין תחת עין, – מפי השמועה למדו: שזה שנאמר תחת – לשלם ממון הוא:

ג. זה שנאמר בתורה:[2] כאשר יתן מום באדם כן ינתן בו, – אינו לחבול בזה כמו שחבל בחברו, אלא שהוא ראוי

[1] שמות כ״א כ״ד [2] ויקרא כ״ד כ׳

מגדל עוז

פרק ראשון

החובל בחברו חייב כו׳ עד ושבת ובושת, ריש פרק החובל (דף פ״ג): וחמשה דברים אלו כו׳, עד כדין כל המזיקים, בגטין פרק הנזקין: נזק כיצד שאם קטע כו׳, עד או לחבלות יש כופר, פרק החובל: וכן זה שנאמר שם בחובל בחברו, עד ולכך נאמר לא תחוס עיניך, בירושלמי דפרק החובל פרק קמא:

לחסרו אבר, או לחבול בו, כאשר עשה, ולפיכך משלם נזקו; והרי הוא אומר: [1] ולא תקחו כופר לנפש רוצח; ! לרוצח בלבד — הוא שאין בו כופר, אבל לחסרון אברים, או לחבלות, — יש בו כופר:

ד. וכן זה שנאמר בחובל בחברו ומזיקו: [2] לא תחוס עינך, — שלא תחוס בתשלומין, שמא תאמר ״עני הוא זה, ושלא בכונה חבל בו, ארחמנו״ לכך נאמר: לא תחוס עינך:

ה. ומנין שזה שנאמר באברים: עין תחת עין, — תשלומין הוא? שנאמר: [3] חבורה תחת חבורה; ובפירוש נאמר: [4] והכה איש את רעהו באבן או באגרוף וגומר, רק שבתו יתן ורפא ירפא, — הא למדת ! שתחת שנאמר בחבורה — תשלומין; והוא הדין לתחת האמור בעין, ובשאר אברים:

ו. ואף על פי שדברים אלו — נראין מענין תורה שבכתב, וכולן מפורשין הן מפי משה רבינו מהר סיני, כולן הלכה למעשה הן בידינו, וכזה ראו אבותינו דנין בבית דינו של יהושע, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובכל בית דין ובית דין שעמדו מימות משה רבינו, ועד עכשיו:

ז. ומניין שמזיק בחברו חייב בצער בפני עצמו? שהרי נאמר באונס: [5] תחת אשר ענה, והוא הדין לכל המצער את חברו בגופו, שהוא חייב לשלם דמי הצער:

ח. ומניין שהוא חייב בשבת בפני עצמו, ורפוי בפני עצמו? שנאמר: [6] רק שבתו יתן ורפא ירפא:

[1] במדב׳ ל״ה [2] דברי׳ כ״ס [3] שמו׳ כ״א [4] שס כ״א [5] דברי׳ כ״ב [6] שמו׳ כ״א

מגדל עוז

ומכיין שזה שנאמר באברים עין וכו׳, עד במבושיו, פרק החובל: אבל המבייש חברו בלא כונה פטיר כו׳, עד מן היפה שבנכסיו, פרק כילד הרגל: במה דברים אמורים שהישן חייב לשלם וכו׳, עד הוא המועד שפשע, בירושלמי דפרק כילד הרגל, ור״י אלפס ז״ל

ט. ומניין שחייב בבושת בפני עצמו? שהרי נאמר: [1] ושלחה ידה והחזיקה במבושיו, וקצותה את כפה, — בכלל דין זה כלל המבייש:

י. המבייש אינו חייב על הבושת, עד שיהיה מתכוין, שנאמר: [2] ושלחה ידה: אבל המבייש חברו בלא כונה — פטור; לפיכך ישן וכיוצא בו שבייש, — פטור:

יא. אדם מועד לעולם, בין שוגג, בין מזיד, בין ער, בין ישן, בין שכור, אם חבל בחברו, או הזיק ממון חברו, — משלם מן היפה שבנכסיו; במה דברים אמורים שהישן חייב לשלם? בשנים שישנו כאחד, ונתהפך אחד מהן, והזיק את חברו, או קרע בגדו: אבל אם היה אחד ישן, ובא אחר ושכב בצדו, זה שבא באחרונה — הוא המועד, ואם הזיקו הישן — פטור; וכן אם הניח כלי בצד הישן, ושברו, — פטור, שזה שהניחו — הוא המועד שפשע:

יב. מי שנפל מן הגג ברוח מצויה, והזיק, — חייב ד׳ דברים, ופטור מן הבושת; נפל ברוח שאינה מצויה — חייב בנזק בלבד, ופטור מד׳ דברים: ואם נתהפך — חייב בכל, אף בבושת, שכל המתכוין להזיק, אף על פי שלא נתכוין לבייש, — חייב בבושת:

יג. שנים שחבלו באחד כאחת, — שניהם חייבין, ומשלשין בינידן: היה אחד מתכוין, ואחד אינו מתכוין, זה שאינו מתכוין — פטור מן הבושת:

[1] דברים כ״ה [2] שם כ״ה

מגדל עוז

הביאו בהלכות: מי שנפל מן הגג כו׳, עד ופטור מן הבושת, פרק החובל ומייתי לה פרק כיצד הרגל: נפל ברוח שאינה מצויה כו׳, עד חייב בבשת, ביבמות פרק הבא על יבמתו: שנים שחבלו, פרק המניח: המתכוין לבייש את קטן כו׳, עד בשתו של עבד, פרק החובל (דף פ״ו): היתה

יד. המתכוין לבייש את הקטן, ובייש את הגדול, — נותן לגדול דמי בושתו של קטן; נתכוין לבייש העבד, ובייש את בן חורין, — נותן לבן חורין דמי בושתו של עבד:

טו. היתה לו אבן מונחת בחיקו בין שלא הכיר בה מעולם, בין שהכיר בה ושכחה, ועמד, ונפלה והזיקה, — חייב בנזק בלבד, ופטור מד' דברים; וכן אם נתכוין לזרוק שתים, וזרק ארבעה, והזיק, או שהזיק כשהוא ישן, — חייב בנזק, ופטור מארבעה דברים:

טז. המזיק את חברו בכונה, בכל מקום, — חייב בה' דברים, ואפילו נכנס לרשות חברו שלא ברשות, והזיקו בעל הבית, — חייב, שיש לו רשות להוציאו, ואין לו רשות להזיקו; אבל אם הוזק זה שנכנס בבעל הבית, — הרי בעל הבית פטור; ואם הוזק בו בעל הבית, חייב, מפני שנכנס שלא ברשות; היו שניהם ברשות, או שניהם שלא ברשות, והוזקו זה בזה — שניהם פטורין:

יז. המבקע עצים ברשות הרבים, ופרח עץ מהן, והזיק ברשות היחיד, או שבקע ברשות היחיד, והזיק ברשות הרבים, או שבקע ברשות היחיד, והזיק ברשות היחיד אחר, או שנכנס לחנותו של נגר, בין ברשות, בין שלא

מגדל עוז

אבן מונחת לו, עד חייב בה' דברים, סוף פרק כילד הרגל: ואפילו נכנס לרשות חברו, עד שניהם פטורין, פרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ח): המבקע עצים ברשות הרבים, עד ופטור מן הבושת, פרק המניח את הכד (דף ל"ב): כשם שאומדין למיתה, עד כמו שיתבאר; כתב הראב"ד ז"ל: יפה אמר, ומה במקום שאין העדים יודעים, אם חבל בו בעל הבית, או חבל הוא בעצמו, — אמרו: נשבע ונוטל, לפי שאין דרך שיחבול אדם בעצמו, והולכין אחר החזקות, כיון שראו עדים שחבל בו, אי ירך אבן קטנה לחבלה כזאת, — לא כל שכן, עד כאן לשונו:

ברשות, ונתזה בקעת, וטפחה על פניו, — בכל אלו חייב בארבעה דברים, ופטור מן הבושת:

יח. כשם שאומדין למיתה-כך אומדין לנזקים: כיצד? הרי שהכה חברו בצרור קטן שאין בו כדי להזיק, או בכיסם של עץ קטן, וחבל בו חבלה שאין חפץ זה ראוי לעשותו—הרי זה פטור, שנאמר: [1] באבן או באגרוף" — דבר הראוי להזיק; אבל חייב הוא בבשת בלבד, אפילו רקק בגופו של חברו— חייב בבשת; לפיכך צריכין העדים לדעת: במה הזיק, ומביאין החפץ שהזיק בו לבית דין, עד שאומדין אותו, ודנין עליו; ואם אבד החפץ, ואמר החובל: לא היה בו כדי להזיק, וכמו אנוס אני, והנחבל אומר: היה כדי להזיק,— ישבע הנחבל, ויטול, כמו שיתבאר:

יט הברזל אין לו אומד, אפילו מחט קטנה — ראויה היא להמית, ואין צריך לומר להזיק; הזורק אבן, ולאחר שיצאה מתחת ידו — הוציא הלה את ראשו מן החלון, וקבלה,— פטור מבלום, שנאמר: [2] ומצא את רעהו,— פרט לממציא את עצמו:

[1] שמות כ"א [2] דברים י"ט

מגדל עוז

ואני אומר: ספיר קלסיה, והכי נמי משמע במסכת שבועות, פרק כל הנשבעין, ובבאור — פרק ה': הברזל אין לו אומד, עד ואין צריך לומר להזיק, במסכת סנהדרין פרק אלו הנשרפין: הזורק אבן ולאחר שיצאת, עד סוף הפרק, בבבא קמא פרק המניח את הכד (דף ל"ג):

פרק שני

א. החובל בחברו חבלה שהוא ראוי לשלם החמשה דברים כולן — משלם חמשה; הזיקו נזק שאין בו אלא ד', — משלם ד'; ג' — משלם ג'; ב' — משלם ב', א' — משלם א':

ב. כיצד? קטע ידו, או רגלו, או אצבע מהן, או שסימא עינו, — משלם חמשה: נזק, וצער, ורפוי, ושבת, ובושת; הכהו על ידו, וצבתה, וסופה לחזור, על עינו ומרדה, וסופה לחיות, משלם ארבעה: צער, ורפוי, ושבת, ובושת; הכהו על ראשו, וצבה, — משלם ג': צער, ורפוי, ובושת; הכהו במקום שאינו נראה, כגון שהכהו על ברכיו, או בגבו, — משלם ב' צער, ורפוי; הכהו במטפחת שבידו, או בשטר, וכיוצא באלו, — נותן אחת, והיא הבושת בלבד:

ג. כוואהו בשפוד או במסמר על צפורניו, במקום שאינו עושה חבורה, ולא מעכב מלאכה, — משלם הצער בלבד; השקהו סם, או סכו סם, ושנה מראה עורו, — משלם לו רפוי בלבד, עד שיחזור מראהו כשהיה; אסרו בחדר — נותן לו דמי שבת בלבד; וכן כל כיוצא באלו:

מגדל עוז

פרק שני

החובל בחברו חבלה שהוא ראוי כו', עד אחד משלם אחד, ריש פרק החובל (דף פ"ג), במשנה ובגמרא ירושלמי, והביאו ר"י אלפס ז"ל בהלכות: כיצד קטע ידו או רגלו, עד צער רפוי ובושת, ירושלמי ריש פרק החובל: הכהו במקום שאינו נראה וכו', עד צער ורפוי; כתב הראב"ד ז"ל: אלא במקום רואין, עד כאן לשונו; ואני אומר: לשון הירושלמי ריש פרק החובל: במקום שאינו נראה; ור"י אלפס ז"ל הביאו בה[ל]כות, ומפרשי

ד. המגלח שער ראש חברו — נותן לו דמי בשתו בלבד, מפני שסופו לחזור: גלחו בסם, או שכוואהו, עד שאין סוף השער לחזור, — חייב בה' דברים: בנזק, בצער, ורפוי, שהרי יתחמם ראשו מן הכויה, או מן הסם, ונמצא חש בראשו, ומשלם לו שבת, שהרי הוא ראוי לרקד, ולנדנד דלת ראשו בשעת רקוד, ונמצא בטל ממלאכה זו; ובושת, שאין לך בושת גדול מזה:

ה. הא למדת! שכל המחסר חברו אבר שאינו חוזר — חייב בכל החמשה דברים אפילו הפיל שינו - חייב בכל, שאי אפשר שלא יחלה פיו שעה אחת, אף על פי שהשן אין לה רפואה, — בשר השנים צריך רפואה:

ו. אפילו חסרו כשערה מעור בשרו, — חייב בחמשה דברים, שהעור — אינו חוזר אלא צלקת; לפיכך החובל בחברו, וקרע העור, והוציא ממנו דם, — חייב בה' דברים:

ז. המבעית חברו, אף על פי שחלה מן הפחד, — הרי זה פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים; והוא שלא נגע בו, אלא כגון שצעק מאחריו, או שנתראה (לו) באפלה, וכיוצא בזה; וכן אם צעק באזנו וחרשו — פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים; אחזו, ותקע באזנו וחרשו, או שנגע בו ודחפו

מגדל עוז

ליה — מר כי אורחיה, ומר — כי אורחיה, או כדשמע מפומיה דרביה, ודייק לישניה, ולי נראה פירוש ר"מ ז"ל, מההיא דפרק נערה שנתפתתה, במשנה: בשתה ופגמה לאביה כו', דקאמר: כגון שפלעה בפניה, וקא מייתי לה בגמרא לקמן, בפירקא דהחובל: הכהו במטפחת סבידו, עד בלבד; כתב הראב"ד ז"ל: במקום רואין, עד כאן לשונו; ואני אומר: גם זה מלשון ירושלמי שם, ומר אזיל לשיטתיה, ומר אזיל לשיטתיה, ואנא כדאמרי ובדקאימנא קאימנא: כוואהו בשפוד כו' עד נותן לו דמי כולו, הכל פרק החובל: אמדוהו לכל נזק וכו', ואם תפס וכו',

בעת שהבעיתו, או שאחז בבגדיו, וכיוצא בדברים אלו, — חייב בתשלומין:

ח. יראה לי: שהנחבל שאמר: נתחרשתי, או נסמת עיני והרי איני רואה, או איני שומע, — אינו נאמן, שהרי אין אנו מכירין הדבר, שמא יערים, ואינו נוטל הנזק, עד שיבדק זמן מרובה, ויהיה מוחזק שאבד מאור עיניו, או נתחרש ואחר כך ישלם זה:

ט. כמה הוא הצער: הכל הוא כפי הניזק, יש אדם שהוא רך וענוג מאוד, ובעל ממון, ואילו נתנו לו ממון הרבה — לא היה מצטער מעט; ויש אדם שהוא עמלן, וחזק, ועני, ומפני זוז אחד — מצטער צער הרבה, ועל פי הדברים האלה — אומדין ופוסקין הצער:

י. כיצד משערין הצער במקום שחסרו אבר? הרי שקטע ידו, או אצבעו, — אומדים: כמה אדם כזה רוצה ליתן, בין לקטוע לו אבר זה בסייף, או לקטוע אותו בסם — אם נגזר עליו לקטוע ידו או רגלו; ואומדין: כמה יש בין זה כזה, ומשלם המזיק:

יא. כיצד משערים השבת? אם לא חסרו אבר, אלא חלה תפל למשכב, או שצבתה ידו, וסיפה לחזור, — נותן

מגדל עוז

עד אין מוליאין מידו; כתב הראב״ד ז״ל: פירש בעל ההלכות: למי כל אבר ואבר, ובושת לכל אחד ואחד, עד כאן לשונו; ואני אומר: מחלוקת ישנה היא פרק החובל, ושמענו מפי רבותינו שמתם עדן, ששמעו מפי הראשונים, נשמתם עדן, כי דברי בעל ההלכות — דברי קבלה, ולכך נקבל, שאילו באנו לדין — יש תשובה, מאי שנא הכי? והאמת יורה דרכו: כיצד משערין

לו שבתו של כל יום ויום — כפועל בטל של אותה מלאכה שבטל ממנו: ואם חסרו אבר, או שקטע ידו, — נותן דמי ידו שהוא הנזק, ושבת — רואין אותו: כאילו הוא שומר קשואין, ורואין כמה הוא שכר שומר קשואין בכל יום, ועושין חשבון כל ימי חליו של זה, ונותן לו; וכן אם קטע רגלו, — רואין אותו כאילו הוא שומר על הפתח: סימא עינו — רואין אותו כאילו הוא טוחן ברחיים, וכן כל כיוצא בזה:

יג. הכה את חברו על אזנו, או אחזו ותקע באזנו, וחרשו, — נותן לו דמי כולו, שהרי אינו ראוי למלאכה כלל:

יד. כיצד משערין הרפוי? אומדין: כמה ימים יחיה זה מחולי זה, וכמה הוא צריך, ונותן לו מיד; ואין מחייבין אותו ליתן דבר יום ביומו, ודבר זה — תקנה היא למזיק:

טו. וכן השבת — אומדין אותה ונותן הכל מיד; אם היה מתגלגל בחליו והוקך, וארך בו החולי יתר על מה שאמדוהו, — אינו מוסיף לו כלום; וכן אם הבריא מיד, — אין פוחתין לו ממה שאמדוהו:

מגדל עוז

הריפוי כו׳, הרי שלא פסק עמו, עלו למחים כו׳, עד דמי שבתו: כתב הראב״ד ז״ל: אינו חייב לרפאותו, עד כאן לשונו: ואני אומר תמה אני, אם יצא דבר זה מפיו? שהרי דברי ר״מ ז״ל — מפורשים פרק החובל דף פ״ה, סוף גמרא מתניתין דרפוי, בסוף שמעתין, דתנו רבנן: עלו בו למחים כו׳, ושקלינן וטרינן עלה, עד דתניא ברייתא אחרונה: מנין שאם עלו בו למחים מחמת כו׳, עד דאמר רבי יוסי ברבי יהודה: אף מחמת המכה — פטור, שנאמר רק, ומפרש תלמודא למלתיה בתרי לישני, איכא דאמרי: פטור אף

טז. במה דברים אמורים? כשרצה המזיק, שזו תקנה היא לו; אבל אם אמר המזיק: א'ן רצוני בתקנה זו, אלא ארפאנו דבר יום ביומו, — שומעין לו:

יז. אמר לו הניזק: פסוק עמי, ותן על ידי, ואני ארפא את עצמי, — אין שומעין לו, שהרי אומר לו: שמא לא תרפא עצמך, ואחזק אני כמזיק; אלא נותן דבר יום ביומו, או פוסק על הכל, ונותן דמי הרפוי על ידי בית דין:

יח. אמר לו המזיק: אני ארפא אותך, או יש לי רופא שמרפא בחנם, — אין שומעין לו; אלא מביא רופא אומן ומרפאהו בשכר:

יט. הרי שלא פסק עמו, אלא היה מרפא יום ויום, ועלו בו צמחים מחמת המכה, או נסתר המכה אחר שחייתה, — חייב לרפאותו, ולתת לו דמי שבתו; עלו בו צמחים שלא מחמת המכה, — חייב לרפאותו, ואין נותן לו דמי שבתו:

כ. עבר על דברי רופא, והכביד עליו החולי, — אינו חייב לרפאותו; כשפוסקין בית דין על המזיק, ומחייבין אותו לשלם, — גובין ממנו הכל מיד, ואין קובעין לו זמן כלל; ואם נתחייב בבושת בלבד — קובעין לו זמן לשלם, שהרי לא חסרו ממון:

מגדל עוז

מריפוי, כרבנן בתראי; ואיכא דאמרי: פטור משבת, וחייב בריפוי, כמאן? כאבוה, עד כאן; ופסק ר״מ ז״ל כהאי לישנא בתרא, והדין עמו, שכן בכל התלמוד — פסקינן כלישנא בתרא; ועוד: כי כל הסוגיא — כך היא הלכת, לחייב בריפוי, כי מי יפטרנו מאגר אסיא וישלם? ואי משום שעלו שלא מחמת מכה, הא מקשי ליה תלמודא ואוקמא בגרגותני; אלא ודאי אחד מן התלמידים אמרה, ותלה אותה באילן גדול: עבר על דברי רופא, עד סוף הפרק, הכל פרק החובל:

פרק שלישי

א כיצד משערין הבושת? הכל לפי המבייש והמתבייש, אינו דומה מתבייש מן הקטן, למתבייש מאדם גדול ומכובד, שזה שביישו זה הקל — בשתו מרובה:

ב. המבייש את הערום, או מי שהוא במרחץ פטור; נשבה הרוח, והפכה שוליו על פניו, והרי הוא ערום, והוסיף זה בהפשטתו — חייב בבושת; ואינו דומה מבייש את זה שנעשה ערום, למבייש את שאינו ערום; וכן אם הגביה בגדיו לירד לנהר, או שעלה מן הנהר, ובייּשו — חייב; ואינו דומה מבייש זה, למבייש את המכוסה בבגדיו:

ג. המבייש את הישן, — חייב בבושת; ואם מת בתוך שנתו, ולא הקיץ, ולא הרגיש בזה שביישו — אין גובין בושת זה מן המבייש; ואם תפשו היורשין — אין מוציאין מידן:

ד. המבייש את השוטה — פטור; והמבייש את החרש — חייב; המבייש את הגר, או את העבד, — חייב; המבייש את הקטן, אם כשמכלימין אותו נכלם, — חייב, ואם לאו — פטור; ומכל מקום אינו דומה המבייש את הקטן, למבייש את הגדול, ולא המבייש את העבד, למבייש את בן חורין, ולא מבייש חרש, למבייש פקח:

ה. המבייש חברו בדברים, או שרקק על בגדיו, — פטור מן התשלומין; ויש לבית דין לגדור בדבר, בכל מקום, ובכל זמן, כפי שיראו; ואם בייש תלמיד חכם — חייב לשלם

מגדל עוז

פרק שלישי

כיצד משערין הבושת וכו׳, עד והמבייש את החרש חייב, פרק החובל: המבייש כו׳, עד העבד חייב, בבבא קמא פרק החובל (דף פ״ו ע״ב), ובירושלמי, ופרק הנחנקין בסנהדרין

לו בושת שלמה, אף על פי שלא ביישו אלא בדברים; כבר נפסק הדין: שכל המבייש תלמיד חכם אפילו בדברים, — קונסין אותו, וגובין ממנו משקל ל״ה דינר מן הזהב, שהוא ט׳ סלעים פחות רבע; וקבלה היא בידינו: שגובין קנס זה בכל מקום, בין בארץ בין בחוץ לארץ:

ו. מעשים היו אצלינו תמיד בכך בספרד, ויש תלמידי חכמים שהיו מוחלין על זה, וכך נאה להם; ויש שתובע, ועושין פשרה ביניהן; אבל הדיינים היו אומרין למבייש: חייב אתה ליתן לו ליטרא זהב:

ז. אף על פי שהמבייש שאר העם בדברים — פטור מן התשלומין, — עון גדול הוא, ואינו מחייף ומגדף לעם, אלא רשע שוטה; ואמרו חכמים הראשונים: שכל המלבין פני חבירו ברבים, — אין לו חלק לעולם הבא:

ח. יש הכאות רבות שיש בהן בזוי וצער מעט, ואין בהן נזק; וכבר פסקו להם חכמים דמים קצובים, וכל המכה לחברו הכאה מהן — משלם אותו הממון הקצוב, וכולן קנסות הן; ואותו הממון הקצוב — הוא דמי הצער, והבושת, והרפוי, והשבת, בין צריך לרפואה ושבת, בין לא צריך, — כזה הוא משלם:

ט. וכמה הוא משלם? הבועט בחברו ברגלו — משלם ה׳ סלעים; הכהו בארכובתו — משלם ג׳ סלעים; קבץ אצבעותיו כמו אוגד אגודה, והכהו בידו כשהיא אגודה, — משלם י״ג סלעים; תקע את חברו בכפו — משלם סלע; סטרו על פניו משלם נ׳ סלעים; סטרו מאחורי ידו — משלם

מגדל עוז

(דף פ״ה): המבייש את הקטן כו׳, עד בכל מקום ובכל זמן כמו שירחו, פרק החובל (דף פ״ו): ואם ביים תלמיד חכם, עד אין לו חלק לעולם הבא, בירושלמי דפרק החובל (דף ו׳ ע״ב),

מאה סלע; וכן אם צירם באזנו, או תלש בשערו, או שרקק, והגיעו (הרוק בבשרו, או העביר טלית מעליו, ופרע ראש האשה), — משלם מאה סלע; וכזה הוא משלם על כל מעשה ומעשה; כיצד כגון שבעט בחברו ארבעה בעיטות, אפילו זו אחר זו — משלם כ' סלעים, סטרו על פניו שתי סטירות,— משלם ק' סלע, וכן בשער:

י. כל אלו הסלעים, הם מכסף ארץ ישראל באותו הזמן, שהיה בכל סלע - חצי דינר כסף,וג' דינרין ומחצה נחושת; לפיכך מי שנתחייב בהבאות אלו לשלם ק' סלע, — הרי זה משלם י"ב סלע ומחצה כסף נקי:

יב. במה דברים אמורים? במכובד; אבל אדם שהוא מבוזה, ואינו מקפיד בכל אלו הדברים, וכיוצא בהן, — אינו נוטל אלא לפי מה שראוי לו, וכמו שיראו הדיינים: שהוא ראוי לטול, לפי שיש בני אדם כעורין, שאין מקפידין על בשתם, וכל היום מבזים עצמן בכל מיני בזוי, דרך שחוק וקלות ראש, או כדי לטול פרוטה אחת, מן הלצים המשחקים עמהם:

פרק רביעי

א. הנוגף את האשה, ויצאו ילדיה, אף על פי שלא נתכוין, — חייב לשלם דמי ולדות לבעל, ונזק וצער - לאשה:

מגדל עוז

ור"י אלפס ז"ל הביאו בהלכה: כל אלו הסלעים וכו', עד כסף נקי ריש פרק שור שנגח ד' וה' (דף ל"ו), ופרק החובל: במה דברים אמורים במכובד, עד סוף הפרק, פרק החובל:

פרק רביעי

הנוגף את האשה ויצאו ילדיה, אף על פי שלא נתכוין, חייב לשלם דמי ולדות לבעל, ונזק וצער לאשה, וכיצד משערין

ב. וכיצד משערין דמי ולדות? שמין האשה כמה היתה יפה, עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה, ונותנין לבעל; אם מת הבעל — נותנין ליורשים; ואם נגפה אחר מיתת הבעל — נותנין אף דמי ולדות לאשה:

ג. היתה נשואה לגר, וחבל בה בחיי הגר, — נותן דמי ולדות לבעל; מת הגר — פטור; ואם חבל בה אחר מיתת הגר — זכתה היא בדמי ולדות:

ד. היתה שפחה בשעת הריון, ובשעת נגיפה נשתחררה — הרי דמי הולדות שלה:

מגדל עוז

דמי ולדות, שמין את האשה כמה היתה יפה עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה, ונותנין לבעל, אם מת הבעל — נותנין ליורשיו, ואם נגפה אחר מיתת הבעל, אף דמי הולדות לאשה; כתב הראב"ד ז"ל: אין דבר זה מחוור מן הגמרא והלכה, דאפילו לרבה דאמר בשחבל בה לאחר מיתת הגר, דזכיא לה איהו בגויהו, הני מילי אשת הגר, דאין לה יורשים, דקיימא וקדמא איהי וזכיא בגוייהו, אבל אשת ישראל שיש לה יורשים — ולעולם הם ליורשיו, עד כאן לשונו: ואני אומר: מחוור ומלובן ומן ההלכה מיבן, פרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ח) ע"ב), דתנן: ואדם שהיה מתכוין לחברו, והכה את האשה, ויצאו ילדיה, — משלם דמי ולדות וכו', עד ונותן לבעל, אין הבעל, — נותנן ליורשיו; היתה שפחה, ונשתחררה, — פטור, עד כאן; ואמר רבה עלה בגמרא (דף מ"ט): לא שנו שחבל בה בחיי הגר, אבל חבל בה לאחר מיתת הגר, — זכיא ליה איהי בגויהו, פירוש מכחו, ומחייב לשלומי לדידה; אמר רב חסדא: מרי דכי! אטו ולדות גררי נינהו, וזכין בהו? אלא איתיה לבעל — זכי ליה רחמנא, ליתיה לבעל — לא זכי ליה רחמנא; ופירש"י ז"ל: אימת קא זכי? — משעת חבלה, והרי אין לו תובעין; ומותבינן מברייתא דתני ומפרש בה: הכה את האשה ויצאו ילדיה, — נותן נזק וצער לאשה, ודמי ולדות לבעל, אין הבעל — נותן

ה. הנוגף את האשה, ויצאו ילדיה ומתה, אף על פי שהיה שוגג — הרי זה פטור מן התשלומין, ואינו משלם כלום, שנאמר : י ולא יהיה אסון ענוש יענש, — לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד, בדבר שיש בו מיתת בית דין, — לפוטרו מן התשלומין :

ו. במה דברים אמורים כשנתכוין לאשה, אבל אם נתכון לחברו, ונגף את האשה, אף על פי שמתה, הואיל והמיתה בלא כונה, — הרי זה כדבר שאין בו מיתת בית דין, ומשלם דמי ולדות :

ז. המכה אביו ואמו, ולא עשה בהן חבורה — חייב בה' דברים, אבל אם עשה בהם חבורה, או שחבל בחברו בשבת, אפילו היה שוגג - פטור מן התשלומין, מפני שהוא

י , שמות כ"א

מגדל עוז

ליורשיו, אין האשה — נותנן ליורשיה, היתה שפחה ונשתחררה, — זכה, פירוש : וקשיא לרבה ! ומהדרינן לטעמיה דרבה, ומי עדיפא ממתניתין דאוקימנא : שחבל בה בחיי הגר, פירוש : ומת הגר, ויש ספרים גורסין להדיא : ומת הגר, כיון דחבל בו בחיי הגר — זכה בה גר, וכיון דמת -- זכה בהן, אבל חבל בה לאחר מיתת הגר — זכתה לה איהי בגייהו, הכי נמי שחבל בה בחיי הגר, ומת הגר וכו', ואיבעית אימא תני : זכתה, והדר קאמר לימא כתנאי כו' ; ומיהו בכולה שמעתין וסוגיין משמע : דלא פליג רב חסדא אלא בשחבל בה בחיי הגר, ומת הגר, דזכה החובל במה שבידו, ופטור, וכמו שכתב ר"מ ז"ל ; אבל אם נגפה לאחר מיתה — דמי הולדות לאשה, דלא זכי ליה רחמנא אלא בשעת חבלה, והיא שעתא ליתיה, וכמו שפרש"י ז"ל בלשונו הנה, שהעתקתי לפניך, וכן הסכימו רבותינו בעלי התוספות ז"ל, וגם ר"מ ז"ל ברר כל הדינין שבהלכה בסמוך, לא הניח דבר, וקיימא לן כרבה, יש ספרים גורסין : רבא בכל הלכה, והלכתא כוותיה, דבתרא הוא, וליכא לפלוגי בין הגר,

עון מיתת בית דין, וכבר בארנו: **שלא חלק הכתוב בדבר שיש בו מיתת בית דין, בין שוגג למזיד – לפוטרו מן התשלומין:**

ח. והלא החובל מקלקל הוא, וכל המקלקלין בשבת פטורין מן המיתה, ולמה נחשוב זה החובל עון שיש בו מיתת בית דין? הואיל ועשה נחת רוח ליצרו הרע בעת שחבל בחברו, – הרי הוא כמתקן, ונמצא עון מיתה, ולפיכך פטור מן התשלומין:

ט. החובל בחברו ביום הכפורים, אפילו במזיד, – חייב בתשלומין, אף על פי שעבר עבירה שהוא חייב עליה

מגדל עוז

לאחר ישראל או כהן,—מכמה טעמים, חדא: דתלמודא קאמר: מי עדיפא ממתניתין, אלמא בחדא מחתא מחתינן לה; ועוד: דפרק שור שנגח ד׳ וה׳ מייתי לה ומדמי ליה לשוורים; ועוד אמאי לא משני בכולה סוגיין: שאני גר, לפי שאין לו יורשין? ועוד: דרב חסדא גופיה — בעי לשנויי כולו אליבא דרבי שמעון בן גמליאל, ומחייב פלגא לאחר מיתה כוליה, ועוד אתמה, היכן מצינו ירושה בקבר, עד שזה הבעל יוריש ליורשיו, בחבלה שזכה בה לאחר שמת או הוא או היא; ועוד: דתלמודא קאמר להדיא: ואיבעית אימא תני זכתה, וכבר כתבתי כמה פעמים בזה החבור, מה שקבלנו מדורותינו הראשונים ז״ל בכללי הפסקים, דלשון ואיבעית אימא — היא כלשון איכא דאמרי, שהוא עיקר; ועוד: דברייתא גופה דקא מותיב מינה — הלכתא היא, והיא לשון ר״מ ז״ל אות באות, ואם הראב״ד ז״ל, רצה לסמוך על דחיית התלמוד, דקאמר: אמרי לא, שבח ולדות שייכא בגוייהו, זכיא בהו בכולהו, דמי ולדות, דלא שייכא ידה בגוייהו-לא זכיא בהו, הא שנויא דחיקא לגבן, ואשנויי דחיקי לא סמכינן אנן, והוא דבר סמכא הוא — בעי למסמך עלה, או אית ליה טעמי אחריני, דאנן לא ידעינן, או לא כתבינן להו, כי היכי דלא נצטרך למתרצינהו, מכמה טעמי, וגדולה מכולן מפני כבודו, אשר קטנו עבה ממתנינו: היתה נשואה לגר כו׳, עד לפטרו מן התשלומין, פרק שור שנגח ארבעה וחמשה (דף

מלקות, והלא כל המחויב מלקות ותשלומין — לוקה ואינו משלם, שאין לוקה ומשלם! כך הם הדברים בכל, חוץ מחובל בחברו שהוא משלם. שהרי בפירוש רבתה תורה חובל בחברו לתשלומין, שנאמר: [י] רק שבתו יתן:

י. חבל בעבד עברי שלו — חייב בכולן, חוץ מן השבת; החובל בעבד כנעני של חברו — רבו של עבד, נוטל ה' דברים, ואפילו צערו בסם, ונתרפא במהרה — הרי כל רפואתו לרבו:

[י] שמות כ"א

מגדל עוז

מ"ט), ופרק שור שנגח את הפרה: במה דברים אמורים בשנתכון לאשה וכו', עד ומשלם דמי ולדות: כתב הראב"ד ז"ל: לא מחוורא הא מילתא, דכרבי שמעון אזלא, דאמר: נתכון להרוג את זה, והרג את זה, — פטור ממיתה, ואיהו גופיה פסק כחזקיה, דאמר: לא חלקת בו בין שוגג למזיד, ובין מתכוין לשאינו מתכוין, לחייבו ממון, אלא לפוטרו ממון, עד כאן לשונו: ואני אומר: חס ושלום אלא אקרא ואגמרא סמך, דפרק שור שנגח את הפרה, דייק באתמהתא — תלמודא, אמתניתין דנתכוין שהעתקתי לפניך, טעמא: דמתכוין לחברו, הא מתכוין לאשה — משלם דמי ולדות, לימא תיהוי תיובתא דרב אדא בר אהבה, דאמר: שורים כי נתכון לאשה — נמי פטירין מדמי ולדות! ופרקינן: אמר לך רב אדא בר אהבה: הוא הדין דאפילו נתכונו לאשה — נמי פטורין, והאי דקתני שור שהיה מתכוין לחברו, איידי דבעי למתנא סיפא: אדם שהיה מתכוין לחברו, כדכתיב קרא, — תנא רישא נמי שור שהיה מתכוין לחברו, עד כאן; ור"י אלפס ז"ל הביא זאת הסוגיא בהלכה, להשמיענו שהיא הלכה פסוקה, ומכח שאר ראיות — פסק כרב אדא, ממילא פירוקה הלכתא היא, והתם התלמיד דגמרא גמיר לה, ומשום דהכי כתיב קרא, אלמא גמרה וגזרת הכתוב היא, וזה פשוט: המכה אביו ואמו ולא עשה בהן חבורה כו', עד שהוא עון מיתת בית דין, פרק החובל (דף פ"ז): וכבר בארנו שלא חלק הכתוב, עד פטור מן התשלומין, פרק שור שנגח ד' וה', ופרק המניח את הכד: החובל חברו ביום הכפורים, עד שאין

. כל עבד שיצא לחירות. ועדיין לא הגיע גט שחרור
לידו, — אין לו קנס; ואחרים שחבלו בו — אינו יכול
הוציא מהן לעצמו, שעדיין לא גמר שחרורו; ולא האדון
ול להוציא מהן, שהרי נשאר (לו) בו קנין; לפיכך המפיל
ן עבדו, ואחר כך סימא עינו, — יוצא בשינו, ואינו נותן
דמי עינו; ואם תפש — אין מוציאין מידו:
. מי שחציו עבד וחציו בן חורין, שביישו אדם, או צערו,
או שנגחו שור, וכיוצא באלו, אם אירעו זה ביום של
בו — לרבו, ביום של עצמו — לעצמו:

מגדל עוז

ים לוקה ומשלם, פרק החובל: כך הן הדברים, עד בעבד
עני שלו פטור, פרק החובל, ופרק המניח את הכל: חבל
עבד עברי שלו, עד מן השבת, בנזיקין בבא קמא פרק החובל,
גטין פרק קמא דף י״ב: החובל, בעבד כנעני וכו׳, עד כל
פואתו לרבו, בירושלמי בפרק החובל דף ו׳ עמוד ב׳, ובבבלי
כמו כמי הכי משמע, וכן הביאו ר״י אלפס בהלכותיו: כל עבד
צא לחרות וכו׳, עד לא נשאר לו בו קנין: כתב הראב״ד ז״ל:
ם מי שסובר: כותבין הרשאה, וגובין, עד כאן לשונו; ואני
מר: באמת רבים סוברים כן, אבל אין משמע כן פשט
הלכה, בגטין פרק השולח דף מ״ב עמוד ב׳, והאמת יורה
רכו: לפיכך המפיל שן עבדו כו׳, עד אין מוציאין מידו,
טין פרק השולח: מי שחציו עבד וחציו בן חורין וכו׳, עד לעצמו;
תב הראב״ד ז״ל: זה הדין כמשנה ראשונה, אבל למשנה
חרונה, אין כאן חלוקת ימים, אלא או הכל לעצמו, או הכל
בו, דהכי — ממילא ניהו, ולא קנסא, או כותבין
רשאה, וגובין את הכל, כמו שבארנו; עד כאן לשונו;
י אומר: לבי מהסס אם הראב״ד ז״ל יאמר דבר זה, דהכי
שניות — תרוייהו תננהי בגטין פרק השולח (דף מ״א); מי
ציו עבד, וחציו בן חורין, — עובד את רבו יום אחד, ואת
מו יום אחד, דברי בית הלל; אמרו להם בית שמאי: תקנתם

יג. החובל בעבד עברי של חברו, - חייב בה׳ דברים, ויקח בהן קרקע, ורבו אוכל פירותיה, ולכשיצא העבד לחרות, יצא השדה מתחת רבו; הזיקו הזק שאינו מעכב מלאכה כלל, כגון שקטע ראש אזנו, או ראש חוטמו, - הכל לעבד, ואין לרבו בהן פירות:

יד. החובל בבת קטנה של אחרים, אם נזק הפוחת אותה מכספה הוא, — הרי הוא של אב, וכן שבתה - של אב, שהרי מעשה ידיה וכסף מכירתה - של אביה הוא; אבל צער ובושת ורפוי - הרי הוא שלה; וכן נזק שאינה פוחתה מכספה, — הרי הוא שלה; וכן החובל בבתו - משלם צער ורפוי ובושת:

מגדל עוז

את רבו, ואת עצמו לא תקנתם, לישא שפחה אי אפשר; שכיון שחציו בן חורין, לישא בת חורין אי אפשר וכו׳, יבטל, והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה, שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה! אלא מפני תקון העולם — כופין את רבו, ועושה אותו בן חורין, וכותב שטר על חצי דמיו, וחזרו בית הלל להורות כדברי בית שמאי, עד כאן; וגרסינן עלה בגמרא: תנו רבנן המשחרר חצי עבדו, רבי אומר קנה, וחכמים אומרים לא קנה, אמר רבה: מחלוקת — בשטר, דרבי סבר כו׳, אבל כסף — דברי הכל קנה, ורב יוסף פליג עליה ואמר: מחלוקת — בכסף, דרבי סבר וכו׳, אבל בשטר — דברי הכל קנה; ושקלינן וטרינן עלה טובא בשמעתין, לברורי ולאסוקי פלוגתייהו, ואסיקנא: דהלכתא כרבה, דקיימא לן בכוליה תלמודא: רבה ורב יוסף — הלכתא כרבה, בר משדה ענין ומחצה, וכן פסק ר״י אלפס ז״ל אלמא משכחת ליה לעבד חציו בן חורין, כגון שפדה עצמו מרבו בכסף; ועוד משכחת לה, בעבד של שני שותפין, ואפילו לרב יוסף, תדע! דהא תנן: מי שחציו עבד, וחציו בן חורין אלמא איתיה, ורב יוסף לאו תנא הוא לאפלוגי על מתניתין והא קמן, דתלמודא קא מקשי ליה מיניה לרב יוסף, לימא תהוי

ו. החובל באשת איש, — השבת והרפוי לבעלה, והצער —
שלה; והבושת והנזק, אם בגלוי הוא, כגון שחבל
פניה ובצוארה, או בידיה וזרועותיה, — השליש שלה, ושני
לישים לבעל; ואם בסתר הוא הנזק, השליש לבעל, וב׳
לישים — לאשה; של בעל — נותנין לו מיד, ושל אשה
לקח בהן קרקע, והבעל אוכל פירות:
. במה דברים אמורים? כשחבלו בה אחרים, אבל הבעל
שחבל באשתו, — חייב לשלם לה מיד כל הנזק, וכל
בושת והצער, והכל שלה, ואין לבעל בהן פירות; ואם
צתה ליתן הדמים לאחר — נותנת; וכזה הורו הגאונים, והבעל
רפא אותה, כדרך שמרפא כל חליה:

מגדל עוז

יא ולא רבנן! ומהדר: אמר רבינא: בעבד של שני שותפין,
דברי הכל, ורבינא — בתרא הוא, והלכתא כותיה, וכן פסק
ביכו יצחק אלפס ז״ל, ועוד משכחת לה בענין שלישי, כגון
שחרר חציו, ומכר חציו, או שחרר חציו, ונתן חציו מתנה,
דגרסינן התם כמי בההיא שמעתא: אמר רבה: מחלוקת —
שחרר חציו, והניח חציו, אבל שחרר חציו, ומכר חציו, או
תן במתנה חציו, כיון דקא נפיק מיניה כוליה — קני; ועוד,
גע עצמך: שלא כתב או בעוד שהיו הולכין לבית דין, לכוף
רבו לשחרר לעבד, ולכתוב שטר על חציו דמיו, ההוא ממונא
מאן? ובר מן דין, על כרחך לא פליגי בית שמאי ובית הלל,
לא לענין שפחה ובת חורין, משום דאיסורא היא, אבל בכהאי
כא דממונא הוא — כולי עלמא מודו כמשנה ראשונה, תדע!
גרסינן להדיא בסוף ההיא סוגיא דהשולח (דף מ״ב): נגחו שור,
ם של רבו — לרבו, יום של עצמו — לעצמו; ואקשינן: אלא
עתה, יום של רבו — ישא שפחה, ויום של עצמו — ישא בת
ורין, ופרקינן: איסורא לא קאמרינן, הלכה מטעמא דאיסורא
זרו בית הלל להורות כבית שמאי, אבל מטעמא דממונא — לא,

יח. האשה שחבלה בבעלה, אם היה תוספת בכתובתה-מחייבין אותה למכור התוספת לבעלה בטובת הנאה, וגובה ממנו, אם רצה הבעל; ואם רצה לגרשה ולגבות מן הכל – גובה; ואם לא היה לה תוספת – אינה יכולה למכור לו עיקר כתובתה; שאסור לו לאדם לשהות את אשתו-שעה אחת בלא כתובה, כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה אלא אם רצה הבעל, כותב עליה שטר בדמי חבלו, או מגרשה ונוטל מכתובתה הראוי לו:

יט. החובל בבניו הגדולים, אם אין סומכין על שלחנו-נותן להם מיד; והקטנים – ילקח בהן קרקע בנזקן, והן אוכלין פירותיו, וכן הדין באחרים שחבלו בהן; ואם הי

מגדל עוז

ומוקמינן לה נמי להאי מימרא בשהכהו אדם; ואף על גב דבתר הכי אמרינן: אי נמי מימרא היא, ומימרא לרבא — לא סבירא ליה, דקייה בעלמא היא, ולא שבקינן פירוקא דלא פליגי, וסמכינן אשינויא דפליגי, ומכל הני טעמי — לבי מהסס לומר: שלא אמר הראב"ד ז"ל דבר זה, ויפה כתב ר"מ ז"ל, וחבר כל דבר ודבר במקומו, ונמוקו עמו, בכאן, כהאי מימרא בתרייתא דדינא דחובל ומזיק היא, ובספר קנין פרק ח' דהלכות עבדים, שאר הדינין שכתבתי, ותרוייהו על הסדר; המזיק בעבד עברי וכו', עד וריפוי ובושת; כתב הראב"ד ז"ל: דוקא בושת דחבלו, אבל בושת דאונס ופתוי — אינו חייב, דהא אי בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין, (והכי איתא בכתובות), עד כאן לשונו: ואני אומר: אם על אחר שבא עליה אמרו, גם ר"י אלפס ז"ל כן משמע מלשון הלכותיו, וגם ר"מ ז"ל כתב כן בהלכות נערה בתולה, ואם הבא על בתו אמרו, מכלל חייבי כריתות היא, וחייב קנס, כדאיתא פרק אלו נערות (דף ל"ו ל"ז), וכן כתב ר"מ ז"ל פרק א' דהלכות נערה, וכן נכון: המזיק באשת איש השבת והריפוי וכו', עד כדרך שמרפא כל חליה: כתב

סמוכין על שולחנו וחבל בהן — פטור, בין שהיו גדולים, בין שהיו קטנים; ואם חבלו בהן אחרים, בגדולים, — יתן להם מיד, ובקטנים-ילקח בהן קרקע, והן אוכלין פירותיה עד שיגדילו:

כ. חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, והן שחבלו באחרים — פטורין, אף על פי שנתפקחה החרש, ונשתפה השוטה, והגדיל הקטן, — אינם חייבים לשלם, שבשעה שחבלו בהן — לא היו בני דעת:

כא. העבד והאשה פגיעתן רעה, החובל בהן — חייב, והן שחבלו באחרים — פטורין, אבל משלמין לאחר זמן, אם נתגרשה האשה, או מת בעלה, או נשתחרר העבד,

מגדל עוז

הראב"ד ז"ל: תימה היא, למה הורו שישלם הכל: הרי הוא ניטל בשל אחרים שליש, או שני שלישים, וכשחבל בה הוא, למה ישלם הכל? ואולי טעה בדבריהם, שלא אמרו אלא על מה שראו לה, וקנסו אותו שלא יאכל מהם פירות, דבמקום פסידא-לא תקון רבנן, והוא עושה שלא כהוגן, דין הוא שלא יהא חוטא נשכר, עד כאן לשונו. ואני אומר: עיקר הלכות אלו בנזיקין פרק החובל, ובכתובות פרק האשה (דף מ"ז), ופירוק התימא הזה אגלי פרק אלו נערות, מידי דהוה אכל חייבי כריתות, דקנס אונסין ומפתין, דבשל אחרים-האב זוכה, ואם הוא עצמו אנס או פיתה-חייב, כמו שכתבתי בסמוך, וזהו גמרא, וכתבו ר"מ ז"ל פרק ראשון דהלכות נערה בתולה, ומסברא טעמי רברבי איכא, חדא: שלא יהא חוטא נשכר, ועוד: קנס קנסוהו, הוא עשה שלא כהוגן, לפיכך יעשו לו שלא כהוגן, ולא אקני ליה רחמנא, והגאונים ז"ל הורו יפה, והוא לא טעה: החובל בבניו הגדולים וכו', ואם היו סמוכים על שולחנו וכו', ואם חבלו בהן וכו', עד שיגדילו; כתב הראב"ד ז"ל: אפילו מאותם-שלו היא, עד כאן לשונו; ואני אומר: אמת הוא, ודיני

שהרי בני דעה הן, והרי הן כבעל חוב שאין לו מה יגבה, שאם העשיר — חייב לשלם:

כב. עבדו של אדם — כגופו; ובהמתו — כממונו; כיצד? הרי שדחפו למים, והוא יכול לעלות משם, ולא עלה ומת, — פטור מן התשלומין; ואם עשה כן לבהמת חברו, כאלו הניח הגחלת על בגדו, ונשרף, שהוא חייב לשלם, וכן כל כיוצא בזה:

פרק חמישי

א. אסור לאדם לחבול, בין בעצמו, בין בחברו; ולא החובל בלבד, אלא כל המכה אדם כשר מישראל, בין קטן, בין גדול, בין איש, בין אשה, דרך נציון נ"ל בזיון, — הרי זה עובר בלא תעשה, שנאמר: י לא

מגדל עוז

החבלות--פרק החובל, ודין המניחה--פרק קמא דמניעא, וגם ר"מ ז"ל כתב כן פרק י"א דהלכות גזלה ואבדה בכל פרטיה. חרש שוטה וקטן וכו', עד אינן בני דעת, פרק החובל (דף פ"ז). ובירושלמי: העבד והאשה פגיעתן וכו', עד שאם העשיר חייב לשלם, פרק החובל (שם פ"ט): עבדו של אדם כגופו, עד סוף הפרק, סוף כילד הרגל (דף כ"ו):

פרק חמישי

אסור לאדם לחבול בין בעצמו כו', עד קל וחומר למכה את הצדיק פרק החובל (דף נ'), ובמכות פרק אלו הן הלוקין (דף כ"ג): אפילו להגביה ידו, עד הרי זה רשע. פרק ד' מיתות (דף כ"ח): המכה את חברו הכאה כו', עד ניתן לתשלומין,

יוסיף להכותו; אם הזהירה תורה מלהוסיף בהכאת החוטא, קל וחומר למכה את הצדיק:

ב. אפילו להגביה ידו על חברו — אסור, וכל המגביה ידו על חברו, אף על פי שלא הכהו, — הרי זה רשע:

ג. המכה את חבירו הכאה שאין בה שוה פרוטה, — לוקה, שהרי אין כאן תשלומין — כדי שיהיה לאו זה נתן לתשלומין; ואפילו הכה עבד חברו הכאה שאין בה שוה פרוטה — לוקה, שהרי ישנו במקצת מצות:

ד. קנס קנסו חכמים לאלו השוטים בעלי זרוע: שיהא הנחבל נאמן, ונשבע בנקיטת חפץ שזה חבל בו חבל זה, ונוטל מה שראוי לו, והוא שיהיו שם עדים; כיצד? היו ב' עדים מעידין אותו: שנכנס לתוך ידו שלם, ויצא חבול, ולא ראוהו בעת שחבל בו, והוא אומר: לא חבלתי, והלה אומר: אתה חבלת בי, — הרי זה נשבע ונוטל:

ה. במה דברים אמורים? כשהיתה המכה במקום שאפשר לו להכותו לעצמו, או שהיה עמהם שלישי, שאפשר שזה הנחבל אמר לו לחבול בו, ולהתרעם על אחר, אבל

מגדל עוז

פרק אלו נערות (דף ל"ה): ואפילו הכה עבד כו', עד במקצת מצות, פרק (החובל) דף פ"ח: קנס קנסו חכמים וכו', כיצד היו שם ב' עדים וכו', עד נשבע ונוטל: כתב הראב"ד ז"ל: לא היה קנס, אלא שאין דרך בני אדם לחבל בעצמן, על כן האמינוהו לזה בשבועה, עד כאן לשונו: ואני אומר: משנתינו היא זו, במסכת שבועות פרק כל הנשבעין (דף מ"ד), דתנן: ואלו נשבעין ונוטלין: השכיר, הנגזל, והנחבל כו'; ושאר החלוקים — פרק שבועת הפקדון, ומר מפרש לטעמיה, ומר מפרש לטעמיה, והאמת יורה דרכו, והר"מ מקוצי ז"ל כתב כן אות באות: במה דברים אמורים בשהיתה המכה כו', עד הרי זה נוטל בלא שבועה, פרק כל הנשבעין (דף מ"ו), ומייתי לה בכמה

אם אין עמהן אחר, והיתה המכה במקום שאינו יכול לעשות בעצמו, כגון שהיתה נשיכה בין כתפיו, וכיוצא בזה, — הרי זה נוטל בלא שבועה:

ו. הודה החובל שהוא חבל, — משלם ה׳ דברים, שהרי העדים היו שם שנכנס לתוך ידו שלם, בשעת המריבה, ויצא חבול; אבל אם לא היו שם עדים כלל, הוא אומר: חבלת בי, והודה מעצמו, — פטור מן הנזק, ומן הצער, וחייב בשבת, ובבושת, ובריפוי, על פי עצמו; לפיכך אם כפר ואמר: לא חבלתי, — נשבע שבועת הסת:

ז. ולמה משלם אדם ג׳ דברים אלו על פי עצמו? שהשבת והריפוי — ממון הוא ולא קנס, שאם לא יתן לו, הרי חסרו ממון שהוא מתרפא בו, ובטל ממלאכתו; והבושת — לא הגיעה לו אלא בשעה שהודה בפנינו: שהוא חבל בו, שהמחבל שלא חבל בו (בפני) אדם — אין לו בושת, והודאתו בבית דין היא שביישה אתו:

ח. נמצאת למד: שאין הפרש בבושת, בין בושת המגיע לו אם חבל בו בפני אחרים, ובין בושת המגיע לו —

מגדל עוז

דוכתי בתלמוד: הודה החובל שהוא חבל משלם וכו׳, עד על ידי עצמו: כתב הראב״ד ז״ל: לא ידעתי למה פטור מאלו? ואולי יאמר: מפני שצריך אומדנא, ואם אף על פי שמודה לו בחבלה — אינו יודע באומד, לפיכך פטור מהם, אבל השבת והריפוי שהם נראים לעין, — חייב; ואינו מחוור, שהכל צריך אומד, הילכך חייב בכל, או פטור מן הכל, עד כאן לשונו: ואני אומר: אם הראב״ד ז״ל כתב זה, לא קרא הקורא לפניו כל לשון הפיסקא, או היה חסר מן הספר שהגיע לידו, אבל בספר המוגה, וההוא בחתימת ידו, — הכל מפורש, וז״ל: לפיכך אם כפר ואמר: לא חבלתי, — נשבע שבועת היסת; ולמה משלם אדם ג׳ דברים אלו על פי עצמו? שהשבת והריפוי — ממון

בעת שהודה בפני אחרים שחבל בו; לפיכך משלם אדם בושת על פי עצמו:

ט. אינו דומה מזיק חברו בגופו, למזיק ממונו. שהמזיק ממון חברו, כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם - נתכפר לו; אבל חבל בחברו, אף על פי שנתן לו ה' דברים, — אין מתכפר לו; ואפילו הקריב כל אילי נביות - אינו מתכפר לו, ולא נמחל עונו, עד שיבקש מן הנחבל, וימחול לו:

י. ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול, אין זו דרך זרע ישראל; אלא כיון שבקש ממנו החובל, ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה, וידע שהוא שב מחטאו, וניחם על רעתו — ימחול לו; וכל הממהר למחול, — הרי הוא משובח, ורוח חכמים נוחה הימנו:

יא. ועוד יש הפרש בין נזקי גופו, לנזקי ממונו: שהאומר לחברו: סמא את עיני, קטע את ידי, על מנת שאתה פטור, — הרי זה חייב בה' דברים, שהדבר ידוע: שאין אדם רוצה בכך; אבל האומר לחברו: קרע את כסותי, שבר את כדי, על מנת שאתה פטור, — הרי זה פטור;

מגדל עוז

הוא, ואינו קנס, שאם לא יתן לו — הרי חסרו ממון, שהוא מתרפא בו, ובטלו ממלאכתו, והבושת — לא הגיע לו אלא בשעה שהודה בפנינו, שהנחבל שלא חבל בו בפני בן אדם, — אין לו בושת, והודאתו בבית דין היא שביישה אותו; נמצאת למד: שאין הפרש בבושת, בין בושת המגיע לו אם חבל בו בפני אחרים, ובין בושת המגיע לו בעת שהודה בפני אחרים, שמעל בו, לפיכך משלם אדם בושת על פי עצמו, עד כאן לשונו; ועיקר הלכות אלו במסכת שבועות פרק שבועת הפקדון, ופרק כל הנשבעין, והסברא על דרך הגמרא שם, ופרק אלו נערות, וחלוקי הבושת — פרק החובל, וטענות החבלות — פרק שבועת הפקדון, הודאת הקנסות - פרק קמא דסנהדרין, ודבריו נכוחים;

ואם לא אמר לו על מנת שאתה פטור, — הרי זה חייב לשלם, אף על פי שהרשהו להשחית:

יב. במה דברים אמורים: כשבאו הכלים לידו תחלה בתורת שמירה, כגון שהיו שאולין, או מופקדין אצלו, ואמר לו: שבר וקרע, ועשה כן, — חייב לשלם, עד שיאמר לו: על מנת שאתה פטור; אבל אם אמר לו: קח כלי זה ושברו, בגד זה וקרעו, ועשה כן — הרי זה פטור:

יג. האומר לחברו: שבר כליו של פלוני, על מנת שאתה פטור, ועשה, — הרי זה חייב לשלם, וכאילו אמר לו: סמא עינו של פלוני, על מנת שאתה פטור; ואף על פי שהעושה הוא חייב לשלם, — הרי זה האומר לו — שותפו בעון, ורשע הוא, שהרי הכשיל עור, וחיזק ידי עוברי עבירה:

פרק ששי

א. המזיק ממון חברו, — חייב לשלם נזק שלם, בין שהיה שוגג, בין שהיה אנוס, — הרי הוא

מגדל עוז

וכן כתב הר"מ ז"ל מקולי מדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל, וסייעו בהודה בקנס מפי עצמו, שחייב, — מההיא דפרק אלו נערות, גבי פתיחי בתו של פלוני — משלם בושת ופגם על פי עצמו, וזה אמת ויציב; גם כן מצאתי בהשגות על מה שכתב ר"מ ז"ל: והודאתו בבית דין היא שבייש, - כתוב בשם הראב"ד ז"ל: סוף דינא הוא זה, עד כאן לשונו; ואנכי לא ירדתי לסוף דעתו: אינו דומה מזיק חברו כו', עד וימחול לו, פרק החובל (דף נ"ב): ואסור לחבל, עד ורוח חכמים נוחה הימנו, פרק בתרא דיומא, ופרק קמא דראש השנה: ועוד יש הפרש בין נזקי גופו, עד סוף הפרק, פרק החובל:

פרק ששי

המזיק ממון חברו וכו', עד והכל דין אחד הוא, סוף פרק כיצד הרגל, וסוף פרק ד' מיתות, ופרק הכשרפין

במזיד; כיצד? נפל מן הגג, ושבר את הכלים, או שנתקל כשהוא מהלך, ונפל על הכלי ושברו, — חייב נזק שלם; שנאמר: [1] ומכה בהמה ישלמנה' — לא חלק הכתוב בין שוגג למזיד:

ב. ואחד ההורג בהמתו של חברו, או השובר כליו, או הקורע בגדיו, או קוצץ נטיעותיו, — הכל דין אחד הוא,

ג. במה דברים אמורים? ברשות הניזק, אבל ברשות המזיק — אינו חייב לשלם, אלא אם הזיק בזדון, אבל בשגגה או באונס — פטור; וכן אם היו שניהן ברשות, או שניהם שלא ברשות, והזיק אחד מהן ממון חברו שלא בכונה, — פטור:

ד. היה עולה בסולם, ונשמטה שליבה מתחתיו, ונפלה והזיקה, אם לא היתה מהודקת וחזקה — חייב; היתה חזקה ומהודקת, ונשמטה, או שהתליעה, — הרי זה פטור, שזו מכה בידי שמים היא, וכן כל כיוצא בזה; כל אלו הדברים — ברשות הניזק, אבל ברשות המזיק, — פטור, עד שיתכוין להזיק, כמו שבארנו:

[1] ויקרא כ"ד

מגדל עוז

בסנהדרין: וכן אם היו שניהם וכו', עד שלא בכונה פטור: כתב הראב"ד ז"ל: דין זה — אינו מחוור, דאפילו שניהם ברשות, (או שלא ברשות), ולא הוה (ידע) ביה, אם הזיקו, — חייבין, אבל הוזקו זה בזה — פטורין, עד כאן לשונו: ואני אומר: אתמהה! מי דמי הזיק ממונו, למזיק בעצמו? הדין שכתב הראב"ד ז"ל — מיירי בשני שורים, שאינן בני כוונה, שהזיקו זה את זה, או בעל הבית שיש לו כונה, שהזיק ממון המכניס שורו שלא ברשות, דלא הוה ידע ביה, דהיינו שלא בכונה, כדאיתא פרק שור שנגח את הפרה, גמרא מתניתין דהמכניס שורו לחצר בעל הבית, וכבר כתב ר"מ ז"ל בהלכות ממון פרק ח', וגם ברתיו שם אני בס"ד; אבל זה הדין שכתב ר"מ ז"ל כאן —

ה. הרי שמלא חצר חברו כדי יין ושמן, אפילו הכניסם ברשות, הואיל ולא קבל עליו בעל החצר לשמור, — הרי זה נכנס ויוצא כדרכו; וכל שישתבר מן הכדים בכניסתו וביציאתו, — הרי הוא פטור עליהן; ואם שברן בכונה, אפילו הכנים לבעל הכדים שלא ברשות, — הרי זה חייב לשלם, (וכן כל כיוצא בזה):

ז. שור שעלה על גבי שור להרגו ברשות המזיק, שהוא בעל התחתון, בין שהיה תם, בין שהיה מועד, ובא בעל התחתון, ושמט את שורו להצילו, ונפל עליון ומת — הרי זה פטור; דחפו לעליון ומת, אם היה יכול לשומטו, ולא שמטו, — הרי זה חייב; ואם לא היה יכול לשומטו — הרי זה פטור:

ח. שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים, זה בא בחביתו, וזה בקורתו, ונשברה חביתו של זה בקורתו של זה, — פטור, שלזה רשות להלך, ולזה רשות להלך; היה בעל הקורה ראשון, ובעל החבית אחרון, ונשברה חבית בקורה — פטור; ואם עמד בעל הקורה לנוח מכובד משאו, — חייב;

מגדל עוז

היא באדם המזיק ממון חברו, שהאדם מועד לעולם, ויש לו כונה; ובשלא נתכוין — לא מחייב, כדאיתא פרק כיצד הרגל, ומוכחינן לה מדכתיב: פצע תחת פצע, וכן התחיל וגמרה כל הפרק הזה, וכדמשמע שלהי פרק כיצד הרגל, ופרק המניח את הכד, ופרק הכונס, דלא מחייב עד שיזיק בזדון ובכונה, כמו שמפרש בסמיך, ובהדיא אסיקנא שלהי פרק כיצד הרגל: שאין אדם חייב אלא בכונה, ומוכח לה מקרא דפצע תחת פצע: היה עולה בסולם ונשברה שליבה וכו', ואם היתה חזקה ומהודקת וכו', עד וכן כל כיוצא בזה: כתוב בקצת ספרי ההשגות: תמה אני, מאי שנא אונס זה מרוח שאינה מצויה, ומן הישן? ובגמרא משמע דלא אתלע אונס, דאי אתלע - לאו אונס, עד כאן לשונו:

ואם הזהיר לבעל החבית, ואמר לו: עמוד, — פטור; עמד לתקן משאו, — הרי הוא כמהלך ופטור, ואף על פי שלא הזהיר לבעל החבית, שהוא טרוד בדרכו: היה בעל חבית ראשון, ובעל קורה אחרון, ונשברה חבית בקורה — חייב, שזה כמו ששברה בידו בכונה; ואם עמד בעל חבית לנוח — פטור; ואם הזהיר לבעל הקורה, ואמר לו: עמוד, — הרי זה חייב; ואם עמד לתקן משאו, אף על פי שלא הזהיר לבעל הקורה, — הרי הוא חייב, וכן זה בא בנרו, וזה בא בפשתנו, וכן כל כיוצא בזה:

ט. שנים שהיו מהלכין ברשות הרבים, אחד רץ, ואחד מהלך, והוזק אחד מהן בחברו שלא בכונה, — זה הרץ חייב, מפני שהוא משנה; ואם היה ע״ש שבת בין השמשות — פטור, מפני שברשות הוא רץ, כדי שלא תכנס השבת והוא אינו פנוי; היו שניהם רצים, והוזקו זה בזה, — שניהם פטורין, ואפילו בשאר הימים:

י. אחד המזיק בידו, או שזרק אבן, או ירה חץ, והזיק בו, או שפטר מים על חברו, או על הכלים, והזיק,

מגדל עוז

ואני אומר: עיקר זאת ההלכה ריש פרק הגוזל, ודקא מקשה מאי שנא? ודאי שנא ושנא, דבסוגיא הוה ליה לעיוני, ולהתבונן בהם, מה שאין כן ברוח וביטן, דלאו בידן: וכל אלו הדברים ברשות הניזק, עד כמו שבארנו, פרק שור שנגח, ופרק המניח, ושלהי כיצד הרגל, ופרק הגוזל, והבאור - הוא מה שכתב בסמוך, ואני גם כן נאמנתי מקומותם וסברותם: הרי שמילא חצר חברו כדי יין ושמן וכו׳, עד פטור עליהן; כתב הראב״ד ז״ל: אפשר לדין זה — כשלא נתן לו רשות למלאות, אבל נתן לו רשות למלאות — חייב, עד כאן לשונו: ואני אומר: זו סוגיא וגמרא, ומילתא דפשיטא, דגרסינן להדיא ריש פרק המניח (דף כ״ז ע״ב), בתר דאסקינן: דאין דרך בני אדם להתבונן בדרכים,

או שרק או נע, והזיק בכיחו וניעו, בעת שהלכו מכחו — הרי זה כמזיק בידו, והם תולדות של אדם; אבל אם נח הרוק והכיח על הארץ, ואחר כך נתקל בהן אדם — הרי זה חייב משום בורו, שכל תקלה — תולדת בור הוא, כמו שבארנו:

יא. לוטש שהיה מכה בפטיש, ויצא גץ מתחת הפטיש, והזיק, — הרי זה חייב, כמי שזרק אבן או חץ; וכן הבנאי שקבל עליו את הכותל לסותרו, ושבר את האבנים או הזיק, — חייב; היה סותר מצד זה, ונפל מצד אחר, — פטור, ואם מחמת המכה — חייב, שזה כזורק חץ והזיק בו הוא:

יב. הכובש בהמת חברו במים, או שנפלה, ומנעה מלעלות עד שמתה במים, או שהניחה בחמה, וצמצם עליה המקום, כדי שלא תמצא צל, עד שהרגתה החמה, — חייב לשלם; וכן כל כיוצא בזה:

יג. שנים שהמיתו את הבהמה כאחת, או שברו את הכלי כאחת, — משלשין בינהן:

מגדל עוז

ה"ה עובדא בנהרדעא, וחייב שמואל, בפומבדיתא — וחייב רבא, ואמרינן: בשלמא שמואל, כשמעתיה, אלא רבא לימא כשמואל סבירא ליה! ומהדרינן: אמר רב פפא: קרנא דבי עגלא הואי, דכיון דברשות (קא) עבדי, אבעי ליה לעיוני ומיזל, עד כאן; אלמא כל דברשות, אי לא עיין - חייב; וגם ר"מ כתב זה פרק י"ג דהלכות נזקי ממון, כי שם מקום סדורו לחברו, מעתה תמה עלמך על לשון הראב"ד ז"ל, דדייק כולי האי באפשר ואולי! ועיקר הדין הזה גם כן התם מייתי לה לברייתא דהממלא חצר חברו, דבעי לאתובי מינה למאן דאמר: עביד איניש דינא לנפשיה: ואם שברו בכונה וכו', עד וכן כל כיוצא בזה פרק המניח את הכד (דף כ"ח), ובפרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ח), גמרא

יד. חמשה שהניחו חמש חבילות על הבהמה, ולא מתה, ובא זה האחרון, והניח חבילתו עליה, ומתה, אם היתה מהלכת באותן החבילות, ומשהוסיף זה חבילתו — עמדה ולא הלכה, — האחרון חייב; ואם מתחלה לא היתה מהלכת, — האחרון פטור; ואם אין ידוע — כולן משלמין בשוה:

טו. וכן חמשה שישבו על הכסא, ולא נשבר, ובא אחרון וישב עליו ונשבר, אף על פי שהיה ראוי להשבר בהן קודם שישב, הואיל וקרב את את שבירתו, — האחרון חייב, שהרי אומרים לו: אילו לא נסמכת עלינו, היינו עומדים קודם שישבר; ואם ישבו כאחד, ונשבר, — כולן חייבין, וכן כל כיוצא בזה:

טז אדם ושור שדחפו בהמה, או אדם, או כלים, או בהמת פסולי המוקדשין לבור, והוזק הנדחף בבור, או מת, או נשתברו הכלים, לענין נזקי אדם, או הזק בהמה — שלשתן חייבין, האדם הדוחף, ובעל השור, ובעל הבור, ומשלשין ביניהן; לענין דמי ולדות, וד' דברים, — אדם חייב, ובעל השור ובעל הבור — פטורין; לענין כופר

מגדל עוז

מתניתין דהכנים שורו לחצר בעל הבית כו', אי הוה ידע ביה, (אפילו) הזיקו בעל הבית — חייב, מאי טעמא? משום דאמר ליה: נהי דאית לך רשותא לאפוקי, לאזוקי — לית לך רשותא: שור שעלה וכו', עד או זרק אבן, הכל פרק המניח את הכד דף כ"ח: וכן הבנאי שקבל וכו', עד והזיק בו, הוא פרק הגוזל עצים (דף נ"ח ע"ב): הכובש בהמת חברו במים, עד וכן כל כיוצא בזה, בסנהדרין פרק אלו הנשרפין דף ע"ו ע"ז: שניס שהמיתו את הבהמה, עד משלשין ביניהם, כך משמע פרק קמא דנזיקין דף י', גמרא מתניתין דלכל שחבתי בשמירתו כו': חמשה שהניחו ה' חבלות, עד וכן כל כיוצא בזה, פרק קמא דנזיקין

ושלשים של עבד, בעל השור – חייב, ואדם ובעל הבור – פטורין; לענין כלים ופסולי המוקדשים, אדם ובעל השור – חייבין, ובעל הבור – פטור:

פרק שביעי

א. המזיק ממון חברו הזק שאינו נכר, הואיל ולא נשתנה דבר, ולא נפסדה צורתו, – הרי זה פטור מן התשלומין - דין תורה; אבל מדברי סופרים אמרו: הואיל והפחית דמיהן, – הרי זה חייב, ומשלם מה שהפחית מדמיהן:

ב. כיצד? הרי שטמא אוכלין טהורים של חברו, או שדמע לו פירות, או ערב לו טיפת יין נסך בתוך יינו, שהרי אסר ע״ין הכל, וכן כיוצא בזה, – שמין מה שהפסיד, ומשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו, כדרך כל המזיקין:

ג. ודבר זה – קנס הוא שקנסוהו חכמים, כדי שלא יהיה

מגדל עוז

אדם ושור שדחפו וכו׳, עד סוף הפרק, פרק שור שנגח את הפרה:

פרק שביעי

המזיק ממון חברו, עד מדמיהן, פרק קמא דנזיקין, ובגטין פרק הנזקין דף כ״ג: כיצד הרי שטימא אוכלין, עד שעבר והזיק, פרק השולח (דף מ״ד ע״ב): אבל היורש שלא עשה כלום, לא קנסו אותו, שם: וכן המזיק הזק שאינו ניכר וכו׳ עד להזיק מדעתו, בגיטין פרק הנזקין (דף כ״ב ע״ב): הכהנים שפגלו וכו׳, עד פטורין: כתב הראב״ד ז״ל: במאי דאמר במזיד חייבים לשלם, — שבוש הוא, שאפילו עשה מעשה בגופן, למאן דאמר הזק שאינו ניכר — לא שמיה הזק, — פטור

כל אחד מן המשחיתים – הולך ומטמא טהרותיו של חברו, ואומר: פטור אני; לפיכך אם מת זה שהזיק הזק שאינו נכר – אין גובין הנזק מנכסיו, שלא קנסו חכמים אלא זה שעבר והזיק, אבל היורש שלא עשה כלום – לא קנסוהו; וכן המזיק הזק שאינו נכר בשגגה, או באונס, – פטור; שלא קנסו אלא המתכוון להזיק מדעתו:

ד. הכהנים שפגלו את הזבח, במזיד, – חייבין לשלם, בשוגג – פטורין; וכן העושה מלאכה בפרת חטאת, ובמי חטאת, במזיד – חיב לשלם, בשוגג – פטור:

ה. הכניס פרה למרבק, כדי שתנק ותדוש, והסיח דעתו ממי חטאת, – פטור מדיני אדם, וחיב בדיני שמים:

מגדל עוז

מדיני אדם, אפילו במזיד, וקיימא לן כותיה; וטעמא דמילתא: משום דאין מתכוין להזיק, אלא להנאתו הוא מתכוין, משום הכי לא קנסו בו מזיד, עד כאן לשונו: ואני אומר: פליאה דעת מני! אם דבר זה יצא מפי הראב"ד ז"ל? כי זה דבר פשוט ומבורר במסכת גטין פרק הנזקין, גמרא מתניתין דהמטמא והמדמע, וכך היא הנעה של משנה: דגרסינן (דף נ"ג): אמר חזקיה: דבר תורה: אחד שוגג ואחד מזיד — חייב, מאי טעמא? הזק שאינו ניכר — שמיה הזק, ומה טעם אמרו בשוגג פטור? כדי שיודיעו; ואקשינן: אי הכי, אפילו במזיד נמי! ומהדרינן: השתא לאזוקי קא מכוין, אודועי לא (קא) מודע ליה; ור"י אמר: אחד שוגג ואחד מזיד — פטור, מאי טעמא? הזק שאינו ניכר – לא שמיה היזק, ומה טעם אמרו במזיד חייב? שלא יהא כל אחד ואחד הולך, ומטמא טהרותיו של חברו, ואומר פטור אני; ואקשי עליה דחזקיה, ממתניתין דתנן: הכהנים שפגלו במקדש, מזידין — חייבין, ותני עלה: מפני תקון העולם, ואי אמרת הזק שאינו ניכר — שמיה הזק, האי שוגגין פטורין מפני תקון העולם מבעי ליה! ופרקינן: הכי נמי קאמר מזידין חייבין, הא שוגגין — פטורין, מפני תקון העולם; והדר אותביה רבי אלעזר

ו. המנסך יין חברו לע"ז, לא נאסר היין, שאין אדם מישראל אוסר דבר שאינו שלו; ואם היה לו בו שותפות, או שהיה מומר, שהרי הוא כעכו"ם, או שהתרו בו וקבל ההתראה שהרי הוא מומר, הרי זה אוסר היין וחייב לשלם; והיאך יתחייב זה לשלם, והרי הוא מתחייב בנפשו? מפני שמעת שהגביהו — נתחייב לשלם, ואינו מתחייב בנפשו עד שינסך:

ז. כל הגורם להזיק ממון חברו, — חייב לשלם נזק שלם מן היפה שבנכסיו, כשאר המזיקין, אף על פי שאינו הוא המזיק זה הנזק עצמו באחרונה, הואיל והוא הגורם הראשון — חייב; כיצד? הזורק כלי שלו מראש הגג על גבי כרים

מגדל עוז

מהא: העושה מלאכה במי חטאת, ובפרת חטאת, — פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים, ואי אמרת הזק שאינו ניכר — שמיה הזק, בידי אדם נמי ליחייב! ומהדרינן: הוא מותיב לה, והוא מפרק לה, בפרה שהכניסה לרבקה על מנת שתנק ותדוש, ומי חטאת ששקל בהן משקלות; ושקלינן וטרינן עליה טובא, עד דאיתותב חזקיה, וקיימא דר"י; ובתר הכי גרסינן: נימא כתנאי: המטמא והמדמע כו', ושקלינן וטרינן בהכי טובא, עד דמותיב מהא דתניא: אכל תרומה טמאה — משלם, חולין טמאים כו', עד ואמר רב אחא בריה דרב איקא: הכא בקנסו שוגג אטו מזיד קא מפלגי; ומהדר עלה תלמודא: הכי השתא, התם גזרא לשלומי קא מכוין, אכן ניקו וניקנסיה! ותו מותיב ת"ש: דם שנטמא, ותרקו, בשוגג — הורצה, במזיד — לא הורצה! ומהדר: התם גזרא לכפורי קא מכוין, ואכן ניקום וניקנסיה; תו פריך ת"ש: המעשר בשבת, בשוגג — יאכל, במזיד — לא יאכל! ומהדר התם גזרא לתקוני קא מכוין, אכן ניקום וליקנסיה; תו פריך תא שמע: המטביל כליו בשבת, בשוגג — ישתמש בה, במזיד — לא ישתמש בהן! ומהדר: הכי השתא, התם גזרא לטהורי מאני קא מכוין, אכן ניקום וליקנסיה; עד כאן סגנון הלעת הסוגיא

וכסתות, ובא אחר, וקדם וסלק את הכרים מעל הארץ, ונחבט הכלי בארץ, ונשבר, — חייב נזק שלם, כאילו שברו בידו, שסלוק הכרים והכסתות — גרם לו שישבר, וכן כל כיוצא בזה :

ח. הזורק כלי של חברו מראש הגג, על גבי כרים וכסתות של בעל הכלי, וקדם בעל הכלי, והסיר הכרים, — הזורק חייב, שזריקתו היא הגורם הראשון לשבירת הכלי; ואם קדם אחר וסלקן, — שניהן חייבין, הזורק והמסלק, ששניהם גרמו לאבד ממונו של זה :

ט. וכן השורף שטרותיו של חברו, — חייב לשלם כל החוב שהיא בשטר, שאף על פי שאין גוף השטר

מגדל עוז

לשם, מעתה רמה גם רמה : דמתניתין פריש ואוקמה חזקיה דהכי קתני : הכהנים שפגלו בהקדש, מזידין — חייבין, הא שוגגין — פטורין, וכלשון ר"מ ז"ל, והא דיוקא דפשיטא היא וכולי עלמא מודו בה, וכי פליג ר"י עליה — בטעמא ועיקר דינא הוא דפליג, ואמר דבר תורה : אחד שוגג ואחד מזיד פטור, מ"ט? הזק שאינו ניכר — שמיה הזק, ומה טעם אמרו במזיד חייב? שלא יהא כל אחד כו', וכלשון ר"מ ז"ל; ואם איתא דטעמא דר"י — משום דפטור מדיני אדם, אמאי לא פריש ליה? כדמפרש לחזקיה מפני תקון העולם, ולר"י שלא יהא כל אחד כו'! ועוד אמאי לא מפרש טעמא בגוה, כדמפרש גבי העושה מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת כו', פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, כמו שהעתקתי בלשון הסוגיא שראית, וגם ר"מ ז"ל כתבה כן בסמוך? וכי תימא ברייתא — אורחא לפרושי, ומתניתין - לאו אורחה לפרושי, ליפרשא תלמודא כי פריך מינה לחזקיה, ולימא : התם כי קתני פטור, — פטור מדיני אדם, אלא ודאי ליתא; ועוד אי הוי טעמא הכי, משום דפטור מדיני אדם דקא חשיב התם, וכן כמי אי טעמא דר"י, משום דאין מתכוין להזיק אלא להנאתו, ומ"ה לא קנסו, אמאי לא מפרש ליה? או אמאי לא מוקים לה תלמודא, כי פריך

ממון, הרי גרם לאבד הממון; ובלבד שיודה לו המזיק ששטר מקוים היה, וכך וכך היה כתוב בו, ומחמת ששרפו הוא אינו יכול לגבות החוב, אבל אם לא האמינו – אינו משלם לו, אלא דמי הנייר בלבד:

י. וכן ראובן שהיה נושה בשמעון, ומכר השטר ללוי וחזר אחר שמכרו ומחלו לשמעון, – הרי נפטר שמעון, כמו שיתבאר במקומו, ונתחייב ראובן לשלם ללוי, – כל מה שבשטר, שהרי גרם לו לאבד השטר, והרי הוא כמו ששרפו; וכן אם מחלו יורש ראובן – משלם המוחל מן היפה שבנכסיו:

יא. וכן העושה עבדו אפותיקי, וחזר ושחררו, – חייב המשחרר לבעל החוב, שהרי הפקיע שעבודו, וגרם

מגדל עוז

מינה, כלמפרש ומוקים שלהי סוגיין, ותלי טעמא בכונה, אנסי דאכל תרומה כו', ודם שנטמא כו', והמעשר בשבת וכו', והמטביל כלים בשבת וכו', דמוקים ומפרש טעמא דכולהו משום כונה! אלא ודאי טעמא דמתניתין — טעמא דברירה הוא, וכדר"י, בעיקר דינא, ובטעמא, וכמו שכתב ר"מ ז"ל ממש, עליו אין להוסיף, וממנו אין לגרוע: וכן העושה מלאכה בפרת חטאת כו', עד חייב בדיני שמים, פרק הכונס (דף נ"ו ונ"ח): המנסך יין חברו, עד שאינו שלו; כתב הראב"ד ז"ל: לנעורי קא מכוין, עד כאן לשונו; ואני אומר: הנער הזה — לא נזכר בגמרא דשלהי פרק ב' דחולין (דף מ"א), אשר בה עיקר זאת ההלכה, — אלא לשנויא בעלמא אליבא דמאן דאמר: אדם אוסר דבר שאינו שלו, פוק חזי, דוק ותשכח התם, דבתר מסקנת מימרא דר"נ ורב עמרם ורבי יצחק, דאמרי: אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, ומוקי היא דהמטמא והמדמע והמנסך כו', בשיש לו בה שותפות, וכדפסיק לה נמי ר"מ ז"ל, בסמוך, – בעיא תלמודא לאוקמה כתנאי, מהא דתניא: עכו"ם שניסך יינו

לאבד ממונו, וכופין את בעל חוב גם הוא לשחרר העבד, כדי שלא יפגע בו, ויאמר לו: עבדי אתה; וכן הדוחף מטבע חברו, ונתגלגל וירד לים, — חייב לשלם: וכן הצורם אזן הפרה, — חייב לשלם, שהרי גרם לפחות דמיה; וכן המרקע דינרי חברו, והעביר צורתן, — חייב לשלם, משום גורם, וכן כל כיוצא באלו הדברים:

יב. הזורק כלי מראש הגג לארץ, ולא היה תחתיו כלים, וקדם אחר ושברו במקל כשהוא באויר, קודם שיגיע לארץ, — הרי זה האחר פטור, שלא שבר אלא כלי שסופו להשבר מיד בודאי, ונמצא כשובר כלי שבור, ואין זה גורם וכן כל כיוצא בזה — פטור:

מגדל עוז

של ישראל שלא לפני ע"ז — אסר, ורבי יהודה בן בתירא ורבי יהודה בן בבא מתירין, מפני שני דברים, אחד: מפני שאין מנסכין אלא בפני ע"ז, ואחד: שיכול לומר לו: לא כל הימנך שתאסור ייני לאונסי; ודחינן: ר"נ ורב יצחק ורב עמרם, דאמרי: אפילו למאן דאמר אדם אוסר דבר שאינו שלו, הני מילי עכו"ם, אבל ישראל — לצעורי קא מכוין, עד כאן; הנה עיניך רואות: דשנויא בעלמא היא, ואליבא דלאו כהלכתא, ולכך לא כתבו ר"מ ז"ל: ואם היה לו בה שותפות, עד שינסך, שלהי פרק ב' דחולין (דף כ"ו): כל הגורם להזיק ממון חברו וכו', עד שברו בידו: כתב הראב"ד ז"ל: הרב פסק כן, משום דדיינינן דינא דגרמי, ואין הכל מודין לו, לפי שלא עשה בכלי מעשה, עד כאן לשונו, ואני אומר: אשרי תלמיד שרבו מודה לו, ואף כי רבו החלוקים: רש"י ז"ל, ורבותינו בעלי התוספות ז"ל, כלם הסכימו שאין זה דינא, אלא גרמא דנזקין, וזה הדרך — דרך הראב"ד ז"ל, וגם מורי הרשב"א ז"ל כ"כ, והכריע: שכל שאינו עושה מלאכה בגופו — כשורף שטרותיו של חברו, פרק הגוזל, וכיוצא בו, או מראה דינר לשולחני ואמר לו שהוא טוב, ונמצא רע, — אין זה אלא גרמא בנזקין, ופטור, עד כאן לשונו; ומכל מקום רבים

יג. שור שהיה עומד להריגה, מפני שהוא מזיק את הבריות, ואילן העומד לקציצה, מפני שהוא מזיק את הרבים, וקדם אחר ושחט שור זה, וקצץ אילן זה שלא מדעת הבעלים, — חייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדיינים, שהרי הפקיען מלעשות מצוה; ואם טען ואמר: אתה אמרת לי להרגו ולקצצו, הואיל והוא עומד לכך — הרי זה פטור:

יד. וכן מי ששחט חיה ועוף, ובא אחר וכסה הדם, שלא מדעת השוחט, — חייב לתת כמו שיראו הדיינים; ויש מי שהורה שהוא נותן קנס קצוב, והוא עשרה זהובים; וכן הורו שכל המונע הבעלים מעשות מצות עשה, שהן ראוין

מגדל עוז

וגאונים הסכימו כדברי הרב ר"י אלפס ז"ל ור"מ ז"ל: שסלוק הכרים והכסתות גרם לו שישבר, וכן כל כיוצא בזה; כתב הראב"ד ז"ל: לא ראיתי שבוש כזה, הזורק לעולם — פטור, דפסיקי גיריה, והמסלק, אם כדברי הרב — חייב, ואם כדברי אחרים — פטור, כדכתיבנא, עד כאן לשונו: ואני אומר: עניין תמיהה משרים, ואנחנו נייסר, וכאשר של אחרים, ונברר הדברים, ואתה דע לך! כי הלעת זאת ההלכה — הוי שלהי פרק כיצד הרגל, דגרסינן: אמר רבה: זרק כלי מראש הגג, והיו תחתיו כרים וכסתות, או קדם הוא וסלקן, או (בא אחר וסלקן), — פטור, דבעידנא דשדייה — פסוקי מפסקי גיריה, עד כאן; ונחלקו בזה רבותינו הראשונים נ"ע, יש שפירשו פטור השני, ויש שפירשו הראשון, ורבו בזה הדעות, ובכל אותן המימרות דרבה הדעות והסברות, והראב"ד ז"ל סבר: כי שניהם פטורים, ודעת כלם, כי היא הלכה פסוקה; אבל ר"י אלפס ז"ל סבירא ליה: דרבה דפטר שני זה — אזיל לטעמיה, דלית ליה דינא דגרמי, פרק הגוזל עצים, וליתא לדרבה, דאנן קיימא לן — כמאן דאית ליה דינא דגרמי, עד כאן; ורבים גאונים פסקו כן, ועל זה סמך ר"מ ז"ל, ומייב אדם לומר כלשון רבו, יאמין בזה — לא שביש, ילא טעות, דאתמהא! אטו דינא דגרמי, לאו פלוגתא

לעשותה, וקדם אחר ועשאה, — משלם לבעלים עשרה זהובים:

טו. שמין למזיק בידו, כדרך ששמין לו אם הזיק ממונו; כיצד? הרי שהרג בהמת חברו, או שבר כליו, — שמין כמה היתה הבהמה שוה, וכמה הנבלה שוה, וכמה היה הכלי שוה והוא שלם, וכמה שוה עתה, ומשלם הפחת לניזק, עם הנבלה, או הכלי השבור, כדרך שבארנו בשורו שהזיק, שדין אחד הוא; דרך ענבים של חברו, — שמין לו הזקו, וכן כל כיוצא בזה:

טז. כשגובין הפחת מן המזיק, — גובין מן המטלטלין שלו; אם אין לו מטלטלין, — גובין מן היפה שבנכסיו; וכן

מגדל עוז

היא? וכי אמרינן לחד מינייהו אשתבשת חס ושלום? אלא מאן דעבד כמר - עבד, ומאן דעבד כמר — עבד: הזורק כלי של חברו וכו', עד לאבד ממונו זה, שלהי כילד הרגל: וכן השורף שטרותיו כו', עד דמי הנייר בלבד, פרק הגוזל עלים: וכן ראובן שהיה נושה וכו', עד כמו שיתבאר במקומו, בבא בתרא פרק מי שמת, והבאור — פרק ו' דהלכות מכירה: ונחייב ראובן לשלם כו', עד מן היפה שבנכסיו, פרק הכותב: וכן העושה עבדו אפותיקי וכו', המשחרר לשלם לבעל החוב וכו', עד ויאמר לו עבדי אתה, כתב הראב"ד ז"ל: הרב אינו פוסק כן, דרבי שמעון בן גמליאל הוא דאית ליה הכי, ורבנן פליגי עליה, וקיימא לן כרבנן, ולא דמי לשורף שטר חברו, דהתם בחבריה קא עביד מעשה, עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר הלכה זו בגטין, פרק השולח דף מ' ע"ב, ופלוגתא דרבי שמעון בן גמליאל ורבנן במתניתין, ור"י אלפס ז"ל — הביאה כפשוטה בהלכה, וגם הירושלמי אסר הוא סכוי עליה, אבל לא פסק מפורש הלכה — לא כרבנן, ולא כרבי שמעון בן גמליאל, וברירא לי: שאין בקי בדעת רב אלפס כר"מ ז"ל, דדייק וגמיר שמעתיה מפומיה דרביה, ולכך פסק כרבי שמעון בן גמליאל, והדין עמו, דקיימא לן בכוליא תלמודא:

האונס, והמפתה, והמוציא שם רע, — כולן גובין מהן מן היפה שבנכסיו:

יז. כל המזיק ממון חברו, ואינו יודע מה הזיק, — הרי הניזק נשבע בתקנת חכמים, ונוטל כמו שיטעון הנגזל, והוא שיטעון דברים שהוא אמוד בהן, כמו שבארנו בנגזל:

יח. כיצד? לקח כיס חברו, והשליכו לים, או לאש, או שמסרו ביד אנס ואבד, בעל הכיס אומר: זהובים היה מלא, והמזיק אומר: איני יודע מה היה בו, שמא עפר או תבן היה מלא, — הרי הניזק נשבע בנקיטת חפץ ונוטל; והוא שיטעון דברים שהוא אמוד בהן, או אמוד כהפקדן אצלו, ודרכן להניחן בכים, וכיוצא בו; אבל אם אין דרכן

מגדל עוז

כל מקום ששנה רבי שמעון בן גמליאל במשנתינו — הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה; ועוד: דבגמרא שיילינן: מי שחררו? ואזלא כל הסוגייא כרבי שמעון בן גמליאל, הילכך יפה הסכים, שפסק כרבי שמעון בן גמליאל, ואם אינו דומה לשורף שטרותיו של חברו — אינו מדמה אותה למוכר שטר חוב לחברו, וחזר ומחלו מחול: וכן הדוחף מטבע חברו כו', עד וכן כל כיוצא באלו הדברים, פרק הגוזל עצים דף צ"ח: הזורק כלי מראש הגג, עד וכן כל כיוצא בזה, שלהי כיצד הרגל (דף כ"ז ע"ב): שור שהיה עומד להריגה, עד משלם לבעלים עשרה זהובים, פרק החובל דף צ"א ע"ב: שמין למזיק, עד דין אחד הוא, פרק קמא דמזיקין (דף י"א), ופרק החובל (דף צ"ו וצ"ז) מייתי כיצד, והבאור הוא פרק כ"ח דהלכות נזקי ממון: דרך ענבים כו', עד כמו שבארנו, בנגזל כיצד כו', עד וכן כל כיוצא בזה, הכל פרק קמא דנזיקין (דף ה'), וילפינן לה מנגזל דפרק כל הנשבעין דף מ"ה מ"ו, ודרך הנותנים לשמירה — ילפינן לה מהא דבעי סוף פרק הכונס דף ס"ב: מי מהימני אינשי מרגניתא בכספתא? או לא? ולא אפשיטא; והבאור כולו — פרק ד' דהלכות גזלה ואבדה: ידע המזיק שהכים היה בו זהובים, עד כמו שיתבאר בענין

להניחן בכלי זה, הוא פשע בעצמו; כיצד? הרי שחטף חמת או סל מלאים, ומחופים, והשליכה לים, או שרפן, וטען הניזק: שמרגליות היו בתוכן, — אינו נאמן, ואין משביעין אותו על כך, שאין דרך בני אדם להניח מרגליות בסלים ובחמתות; ואם תפש — אין מוציאין מידו, אלא נשבע שמרגליות היו בה, ונוטל ממה שיש אצלו, וכן כל כיוצא בזה:

יט. ידע המזיק: שהכים היה בו זהובים, אבל אינו יודע כמה היו, ואומר הניזק: אלף היו, — נוטל אלף בלא שבועה, ואינו יכול להשבע, כמו שיתבאר בענין הפקדון:

מגדל עז

הפקדון: כתב הראב"ד ז"ל: בענין הפקדון עיינתי, ומה שאמר שם, — אינו מחוור, אלא הרי זה כאותו מעשה של שק צרור, שהוא מביא לשם, שנשבע ונוטל, והפרש שהוא כותב שם בין ענין זה, לענין שק צרור, — אינו כלום, דנהי דסוגין ומטכסים, בין כחיטים ושעורים, אבל שק ומטכסים טענה מיהא, והודה לו בשק, ואמר: איני יודע במטכסים, להוי כמודה במקצת, ואינו יודע במקצת, ויטול בלא שבועה; אלא טעמא אחרינא אית לן בה, ובין הכא, ובין התם, — ישבע ויטול, כמעשה דשק צרור, עד כאן לשונו: ואני אומר: הבאור והעיון הוא מאשר כתב פרק ה' דהלכות שאלת ופקדון, והעיד על דבריו: שכן הורה רבו הרב רבי יהוסף הלוי ן' מגש ז"ל, ורבו, ומתוך דבריו נודע: שאחרים חולקים, וכן פירש הר"מ מקולי מדעת רבותינו בעלי התוספות ז"ל, ועיקר הדין הזה, סוף הכונס ושם — הביא ר"י אלפס ז"ל -- הירושלמי דסוגיא ומטכסה בהלכה:

פרק שמיני

א. המוכר ממון חברו בידי אנס — חייב לשלם מן היפה שבנכסיו; ואם מת — גובין מיורשיו כשאר כל המזיקין, בין שהיה האנס גוי, בין שהיה ישראל, — הרי זה המוסר חייב לשלם כל מה שלקח האנס; אף על פי שלא נשא המוסר, ולא נתן בידו, אלא הרגיל בלבד:

ב. במה דברים אמורים? בשהראה המוסר מעצמו; אבל אם אנסוהו גוי או ישראל אנס, להראות והראה, — הרי זה פטור מן התשלומין, ואם נשא ונתן ביד, אף על פי שהוא אנוס — חייב לשלם; המציל עצמו בממון חברו — חייב לשלם:

ג. כיצד? הרי שגזר האויב בעת מלחמה להביא יין או תבן, וכיוצא בדברים אלו, ועמד מוסר, ואמר: הרי

מגדל עוז

פרק שמיני

המוסר ממון חברו כו׳, עד יכהו או ימיתהו, מה שכתב מן היפה שבנכסיו — הוא בריש מכילתא דנזיקין (דף ס׳), ושאר הדינין — פרק הגוזל ומאכיל (דף קי״ו קי״ז), ובירושלמי, ובררו ר״י אלפס ז״ל בהלכותיו: נשא ממון חברו בידו, עד אנסו להביאו; כתב הראב״ד ז״ל: גם בזה על דעת הרב הוא הולך, ואין הגאון מודה לו, וכן הדין, שאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש, ומאין מתחייב לו שימות בשביל ממון חברו, הואיל ויחדו לו בפירוש? וכבר הרחבנו בדברים האלו בפירוש בבא קמא, עד כאן לשונו: ואני אומר: יפה עשה ר״מ ז״ל, שדעת רבו נוטה הימנו, ובררו יפה בהלכות, גם מן הירושלמי, וכן כתב הר״מ ז״ל מקולי מדעת רבותינו בעלי התוספות, ויפה עשה גם הראב״ד ז״ל, שהלך על דרך הגאון ז״ל, שדברי הגאונים- דברי קבלה הם ויפה עשה גם כן שהרחיב בפירוש בבא קמא, שעיקר

יש לפלוני אוצר יין או תבן במקום פלוני, והלכו ולקחו, — חייב לשלם; אנסו האויב למוסר זה, עד שיראה לו אוצרות יין או תבן, או עד שיראה לו ממון חברו שהוא בורח מלפניו, והראהו לו מפני האונס, — הרי זה פטור; שאם לא יראה לו - יכהו, או ימיתהו:

ד. נשא ממון חברו בידו, ונתנו לאויב האנס, — חייב לשלם מכל מקום, אף על פי שהאויב אנסו להביא; במה דברים אמורים: שאם אנסו להביא והביא חייב? בשלא הגיע הממון לרשות האנס; אבל אנס שאנס ישראל עד שהראהו; ועמד האנס על הממון, ונעשה ברשותו, ואנס את ישראל עד שהוליכו לו למקום אחר; ואפילו הוליכו זה המוסר שהראהו, — הרי זה פטור מלשלם, שכיון שעמד האנס בצד האוצר, — כבר אבד כל מה שיש בו, וכאילו נשרף:

מגדל עוז

הדין שם פרק הגוזל ומאכיל, בבלי וירושלמי, והעניינים צריכים חלוקים ובאורים לפי המעשים: במה דברים אמורים שאם אנסו כו', עד ויעשו דין בישראל, פרק הגוזל ומאכיל: מי שנתפס על חברו כו', עד בגלל פלוני בפני עדים, תחלת הדין — הביאו הר"י אלפס ז"ל בהלכות, מן הירושלמי פרק בתרא דכתובות, והשאר — פרק הגוזל ומאכיל: נרדף ששבר כלים כו', עד ויעיין בעת שירדוף, בנזיקין פרק הגוזל ומאכיל, ובסנהדרין פרק בן סורר ומורה (דף ע"ב): ספינה שחשבה להשבר מכובד המשוי, עד והושיעם, כתב הראב"ד ז"ל: אין כאן — לא מלח ולא תבלין, שאין כאן דין רודף כלל, ואין זה דומה למעשה דחמרא דפרק הגוזל, ודין זה שהטיל איש אחד, מחשבין על כולם, כדאיתא בגמרא, עד כאן לשונו; ואני אומר: כסבור הראב"ד ז"ל שפסק זה מכח הא דתנו רבנן: ספינה שהיתה מהלכת בים, ועמד עליה נחשול לטבעה בים, פסק זה הפסק, וכן מישב

ה. בעלי דין שהיתה ביניהם מריבה על קרקע, או על מטלטלין, זה אומר שלי, וזה אומר שלי; ועמד אחד מהן, ומסרה ביד אנסים (אשר לית דין ולית דיינא) - הר' מנדין אותו עד שיחזיר הדבר לכמו שהיה, ויסלק יד אנס מביניהם, ויעשו דין בישראל:

ו. מי שנתפש על חברו, ולקחו אנסים ממון ממנו בגלל חברו, אין חברו חייב לשלם, אין לך מי שנתפש על חברו, ויהיה חברו חייב לשלם לו — חוץ מן הנתפש מפני המס הקצוב על כל איש ואיש בכל שנה; או הנתפש על התשורה שנותן כל איש וא"ש למלך, בעברו בעריהם, הוא או חיילותיו, — הרי זה חייב לשלם לו, והוא שיקחו ממנו בפירוש בגלל פלוני, בפני עדים:

מגדל עוז

הר"מ ז"ל מקומי, והודה לו בו, וכן עלה על דעתי בימי חרפי ומן רב, עד שבדקתי דעת ר"מ ז"ל, ומצאתי דרכו, וסדוריו, ודבריו מופלאים בכמה דרכים, שכתבתי מקצתם בזה החבור, ומצאתי דין הספינה ההיא עם דין החשבון לפי ממון, אשר מיירי שהטילו מדעת כלם, אבל זה הטיל אחד מדעתו להקל מעליהם, ולכך כתבו שם ר"מ ז"ל עם הדברים שיכולם להסכים, וכבר כתבו פרק י"ב דהלכות גזלה ואבדה, על פי הברייתא והסוגיא האמור שם, וגם אני מצאתי וציינתי שם כל הצורך, אז אמר לבי: ודאי וברור שזה הדין — דין מחודש הוא לו לר"מ ז"ל, ממקום שאין אנו יודעין עדיין, ואף שיש לי לדמות זה להא דגרסינן פרק החובל (דף נ"א ע"ב): שור העומד להריגה, ואילן העומד לקציצה דפטרינן ליה מלשלם ממון הניזק, ומחייבינן ליה במה שהפקיר ממנו המצוה, דשמעינן מינה תרתי: חדא: דהקודם זכה במצוה, ועוד: דאינו חייב ממון, מכל מקום לאו מדין רודף אתיא; ועוד יש לי ראיה מההיא דאסיקנא לגבי

י. מי שיש עליו עדים שמסר ממון חברו, כגון שהראה מעצמו, או שנאנס ונשא ונתן, ולא ידעו העדים כמה הפסידו במסירתו, והנמסר אומר: כך וכך הפסידני והמוסר כופר במה שטענו, אם תפש הנמסר — אין מוציאין מידו, אלא נשבע בנקיטת חפץ, וזוכה במה שתפש; ואם לא תפש — אין מוציאין מן המוסר, אלא בראיה ברורה:

יג. נרדף עד לחייו ששבר כלים של רודף — פטור, לא יהיה ממונו חביב מגופו; ואם שבר כלים אחרים — חייב, שהמציל עצמו בממון חברו — חייב:

יד. מי שרדף אחר הרודף להושיע הנרדף, ושבר את הכלים, בין של רודף, בין של כל אדם, — פטור, ולא מן הדין, אלא תקנה היא: שלא ימנע מלהציל, או יתמהמה, ויעיין בעת שירדוף:

מגדל עוז

מעוברת וילדה, ונתקשית בלידתה, שמגלין אותה בנפשו של ולד, ומחתכים אותו אבר אבר, כדאיתא סוף פרק בן סורר ומורה (דף ע״ב ע״ב), ואף על פי שאין דוחין נפש מפני נפש, מפני שהוא רודף, וכן כתב הר״מ ז״ל פרק א׳ דהלכות רוצח ושמירת נפש, אלמא מדמינן מלתא למלתא, והכי נמי אין לך רודף גדול מן המשא; וכי תימא משא לאו בר דעת הוא, אימא כמי עובר לאו בר דעת הוא; ועוד: דאכן בעלי המשא קרינן רודף, דמה לי רודף בגופו? מה לי רודף בממונו? ואין יכול לומר שאמרה מסברא, דאם כן היה אומר: סורו רבותי, או הורה גאון, שכן מנהגו בזה החבור, אלא ודאי אומר לי לבי: כי היה לו ממקום שלא ידענו, כי הרבה ראה לבי חכמה ודעת, שלא ראינו. בעושה מלאכה בפורים, וכיוצא בה: והושיעם,

טו. ספינה שחשבה להשבר מכובד המשוי, ועמד אחד מהן והקל ממשאה והשליך בים, — פטור, שהמשא שבה — כמו רודף אחריהם להרגם, ומצוה רבה עשה, שהשליך והושיעם:

מגדל עוז

נטעה בסוף הלכות חובל ומזיק, לחתום דבריו בישועה, ולנאמת בכי טוב, ואמור ז״ל: ישועות — זה סדר נזיקין, ומאן דבעי למהוי חסידא — לקיים מילי דנזיקין, כי המתרחק מן הגזל, הוא צדיק ונושע הוא, ולפי שאין פושטין ידיהן בגזל — כתיב בהו בצדיקים: ותשועת צדיקים מיי׳, מעוזם בעת צ״ה:

נגמרו הלכות חובל ומזיק בעזר האל

על פי חוקי המדינה (ועיין קצות המשפטים חלק ט׳ סימן אלף מאתים ושבעים ושמונה) נאסר על הרבנים לשום כל עונש אשר יוטת, הן בקנסות והן בחרמות ונדוי מן הקהל, והעובר על זה ישא עונו על פי הרשות שם; ולכן כל חרם וכל נדוי מן הקהל וכל מלקיות וקנסות הנזכרים בספר הזה בכמה מקומות, וכל יתר אופני העונשים בזמן הזה, אין להם שום נד היתר לגאות אל הפועל. וכל הדינים הללו הגנו פה רק לענין זכר ימות עולם ותלמוד תורה ולהראות דרך תשובה לפני המקום ברוך הוא, וכל עונשי הגוף שייכים לדון על פי חוקי הממשלה יר״ה לבתי דיני נפשות או השוטרים העומדים מטעם הממשלה יר״ה:

הלכות רוצח ושמירת נפש

יש בכללן שבעה עשר מצות, שבע מצות עשה, ועשר מצות לא תעשה:

וזהו פרטן:

א שלא לרצח. ב שלא לקחת כופר לנפש רוצח, אלא יומת. ג להגלות הרוצח בשגגה. ד שלא ליקח כופר למחוייב גלות. ה שלא ימות הרוצח כשירצח, קודם עמידה בדין. ו להציל הנרדף בנפשו של רודף. ז שלא לחום על הרודף. ח שלא לעמוד על דם. ט להפריד ערי מקלט, ולכוין להם הדרך. י לערוף את העגלה בנחל. יא שלא יעבד באותה קרקע, ולא תזרע. יב שלא לשום דמים. יג לעשות מעקה. יד שלא יכשיל תמים בדבר. טו לפרוק עם מי שנכשל בדרך. טז לטעון עמו. יז שלא יניחנו נבהל במשאו וילך לו:

ובאור מצות אלו — בפרקים אלו;

פרק ראשון

א. כל הורג נפש אדם — עובר בלא תעשה, שנאמר: [1] לא תרצח; ואם רצח בזדון בפני עדים — היתה מיתתו בסייף, שנאמר: [2] נקם ינקם, מפי השמועה למדו: שזו מיתת סייף, בין שהרג את חברו בברזל, בין ששרפו באש — מיתתו בסייף:

ב. מצוה היתה ביד גואל הדם (להרוג את הרוצח), שנאמר: [3] גואל הדם הוא ימית את הרוצח; וכל הראוי לירושה — הוא היה גואל הדם; לא רצה גואל הדם, או שלא היה יכול להמיתו, או שאין לו גואל דם — היה בית דין ממיתין את הרוצח בסייף:

ד. ומוזהרין בית דין, שלא לקחת כופר מן הרוצח, ואפילו נתן כל ממון שבעולם, ואפילו רצה גואל הדם לפוטרו, שאין נפשו של זה הנהרג קנין גואל הדם, אלא קנין הקדוש ברוך הוא, שנאמר: [4] ולא תקחו כופר לנפש רוצח; ואין לך דבר שהקפידה תורה עליו, כשפיכות דמים, שנאמר: [5] ולא תחניפו את הארץ וגומר, כי הדם הוא יחניף את הארץ וגומר:

[1] שמות כ׳ [2] שמות כ״א [3] דברים ל״ה
[4] שם ל״ה [5] שם ל״ה

מגדל עוז

פרק ראשון

כל ההורג נפש, עד מיתתו בסייף, בסנהדרין פרק הנשרפין (דף ע״ו ע״ב): ומוזהרין בית דין שלא לקחת כופר כו׳, עד הוא יחניף את הארץ, בספרי, ובכתובות פרק אלו נערות (דף ל״ז ע״ב): רוצח שהרג בזדון כו׳, עד שיגמר דינו בבית דין, בספרי פרשת מסעי דף כ״ט ע״ד, ובמכילתא: יכול יהרגו אותו משהרג, וכולי? ת״ל ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט; עוד שם: הרי עדה שראתה אחד שהרג את הנפש, יכול יהרגו אותו עד שלא יעמוד אצל

ה. רוצח שהרג בזדון — אין ממיתין אותו העדים, ולא הרואים אותו, עד שיבא לבית דין, וידנוהו למיתה, שנאמר: [1] ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט; והוא הדין לכל מחייבי מיתות בית דין, שעברו ועשו, — שאין ממיתין אותן, עד שיגמר דינם בבית דין:

ו. במה דברים אמורים? כשעבר ועשה העון שחייב עליו מיתת בית דין, אבל הרודף אחר חברו להרגו, אפילו היה הרודף קטן, — הרי כל ישראל מצווין להציל הנרדף מיד הרודף, ואפילו בנפשו של רודף:

ז. כיצד? אם הזהירוהו, והרי הוא רודף אחריו אף על פי שלא קבל עליו התראה, כיון שעדין הוא רודף, — הרי זה נהרג, ואם יכולים להצילו באבר מאברי הרודף, כגון שיכו אותו בחץ, או באבן, או בסייף, ויקטעו את ידו, או ישברו את רגלו, או יסמו את עינו, — עושין; ואם (אינן) יכולין לכוין ולהצילו, אלא אם כן הרגוהו לרודף, — הרי אלו הורגין אותו, אף על פי שעדיין לא הרג, שנאמר: [2] וקצותה את כפה לא תחום עינך:

ח. אחד מבושיו, ואחד כל דבר, שיש בו סכנת נפשות, אחד האיש או האשה, ענין הכתוב: שכל החושב להכות חברו — הבאה הממיתה אותו, — מצילין את הנרדף

[1] דברים ל"ה [2] דברים כ"ה

מגדל עוז

בית דין? תלמוד לומר: ולא יומת הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט, עד כאן: במה דברים אמורים בשעבר ועשה, עד או יסמו את עיניו עושין, בסנהדרין פרק בן סורר ומורה (דף ע"ד), ובספרי פ' כי תצא: ואם אינן יכולין לכוין כו', עד שלא לחוס על נפש הרודף: כתב הראב"ד ז"ל: בספרי קא דריש לה הכי; ואני אומר: יישר כחו, שלמדנו מקומו, וגם שכבר פירשו ר"מ בספר המצות, וז"ל: לשון ספרי: במבושיו, מה מבושיו מיוחד שיש לו בו סכנת נפשות, והרי הוא בוקצותה את כפה, כך כל

בכפו של רודף; ואם אינן יכולין — מצילין אותו אף בנפשו, שנאמר: [1] לא תחוס עינך:

ט. אף זו מצות לא תעשה: שלא לחוס על נפש הרודף; לפיכך הורו חכמים: שהעוברה שהיא מקשה לילד — מותר לחתוך העובר במיעיה, בין בסם, בין ביד, מפני שהוא כרודף אחריה להורגה; ואם משהוציא ראשו — אין נוגעין בו, שאין דוחין נפש מפני נפש, וזהו טבעו של עולם:

י. אחד הרודף אחר חבירו להרגו, או רודף אחר נערה מאורסה לאונסה; שנאמר: [2] כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, כן הדבר הזה; והרי הוא אומר: [3] צעקה הנערה המאורסה ואין מושיע לה; הא יש לה מושיע — מושיעה בכל דבר שיכול להושיעה, ואפילו בהריגת הרודף:

יא. והוא הדין לשאר כל העריות; אבל מי שרודף לעשות מלאכה בשבת, או לעבוד ע״ז, אף על פי שהשבת וע״ז — עקרי הדת, — אין ממיתין אותו עד שיעשה, ויביאוהו לבית דין, וידינוהו וימות:

יג. כל היכול להציל באבר מאבריו, ולא טרח בכך, אלא הציל בנפשו של רודף, והרגו, — זה שופך דמים וחייב מיתה; אבל אין בית דין ממיתין אותו:

יד. כל היכול להציל, ולא הציל, — עובר על: [4] לא תעמוד על דם רעך; וכן הרואה את חברו טובע בים, או

[1] דברים כ״ה [2] שם [3] שם [4] ויקרא י״ט

מגדל עוז

דבר שיש בו סכנת נפשות, — הרי הוא בוקעתה את כפה, מלמד שאתה חייב להצילה בכפה, מניין שאם אין יכול להצילה בכפה, הצל בנפשה? תלמוד לומר לא תחוס עינך, עד כאן; והרשום בכתב אמת ודאי, בספרי פרשת כי תצא (דף כ״ג): לפיכך הורו חכמים כו׳, עד וזהו טבעו של עולם, בסנהדרין פרק בן סורר ומורה (דף ע״ג): אחד הרודף אחר חברו להרגו, עד חוץ מן הבהמה, בסנהדרין סוף פרק בן סורר ומורה, וסוף פרק ח׳

ליסטים באין עליו, או חיה רעה באה עליו, ויכול להצילו הוא בעצמו, או שישכור אחרים להצילו, ולא הציל, או ששמע אנסים — מחשבים עליו רעה, או טומנין לו פח, ולא גילה אוזן חברו והודיעו, או שידע באנס שהוא בא על חברו, ויכול לפייסו בגלל חברו, ולהסיר מה שבלבו, ולא פייסו; וכל כיוצא בדברים אלו, העושה אותם — עובר על; [1] לא תעמוד על דם רעך:

טו. הרואה רודף אחר חברו להרגו, או אחר ערוה לבועלה, ויכול להציל ולא הציל, — הרי זה בטל מצות עשה, שהוא: [2] וקצותה את כפה; ועבר על ב' לאוין, על: [3] לא תחוס עינך, ועל: [4] לא תעמוד על דם רעך:

טז. אף על פי שאין לוקין על לאוין אלו, מפני שאין מעשה בהן, — חמורים הם. שכל המאבד נפש אחת — כאילו אבד כל העולם כולו, וכל המקיים נפש אחת — כאילו קיים כל העולם כולו:

פרק שני

א. כל ההורג חבירו בידו. כגון שהכהו בסייף, או באבן הממיתה. או שחנקו עד שמת. או שרפו באש,

[1] ויקרא י"ט [2] דברים כ"ה [3] דברים כ"ה [4] ויקרא י"ט

מגדל עוז

דתוספתא דיבמות: אבל מרדף, עד וידנוהו וימות כמו שבארנו, סוף פרק בן סורר ומורה (דף ע"ד) אתאמרא, והבאור — בזה הפרק: כל היכול להציל כו', עד סוף הפרק, פרק בן סורר ומורה (דף ע"ד), ולשון סיפרא: מניין אם יודע לו עדות, אי אתה רשאי לשתוק עליה? תלמוד לומר לא תעמוד על דם רעך, ומנין ראית טובע בנהר, או לסטים באין עליו, או חיה באה עליו, שאתה חייב להצילו? שנאמר לא תעמוד על דם רעך, עד כאן:

מגדל עוז

כל ההורג חברו, עד הרי זה נהרג בבית דין, בסנהדרין

הואיל והרגו מכל מקום הוא בעצמו, — הרי זה נהרג בבית דין:

ב. אבל השוכר הורג להרוג את חברו, או ששלח עבדיו והרגוהו, או שכפתו והניחו לפני הארי, וכיוצא בו, והרגתו חיה, וכן ההורג את עצמו, כל אחד מאלו — שופך דמים הוא; ועון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים, ואין בהן מיתת בית דין:

ג. ומניין שכן הוא הדין? שנאמר: [1] שופך דם האדם באדם דמו ישפך, — זה ההורג בעצמו שלא על ידי שליח: [2] את דמכם לנפשותיכם אדרוש, — זה הורג עצמו: [3] מיד כל חיה אדרשנו, — זה המוסר חברו לפני חיה לטרפו: [4] מיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם, — זה השוכר אחרים להרוג את חברו; ובפירוש נאמר בשלשתן לשון דרישה - הרי דינם מסור לשמים:

ד. וכל אלו הרצחנים וכיוצא בהן, שאינן מחוייבין מיתת בית דין, אם רצה המלך להרגם בדין המלכות, ותקנת העולם הרשות בידו, וכן אם ראו בית דין להרגם בהוראת שעה, אם היתה השעה צריכה לכך — יש להם רשות, כפי מה שיראו:

ה. הרי שלא הרג המלך, ולא היתה השעה צריכה לכך

[1] בראשית ט' [2] שם [3] שם [4] שם

מגדל עוז

פרק הנשרפין: אבל השוכר הורג, עד וכן ההורג עצמו, בקדושין פרק האיש מקדש, ובסנהדרין פרק בן סורר ומורה (דף ע"ו ע"ז): וכל אחד מאלו כו', עד הרי דינם מסור לשמים, בסנהדרין פרק הנשרפין: וכל אלו הרצחנין כו', עד כפי מה שיראו, בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ו): הרי שלא הרגם המלך כו', עד כדרך שעשה פלוני, ואפשר זה הדין בכלל בית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, בפרק נגמר הדין: ומכניסין

לחזק הדבר, — הרי בית דין חייבין מכל מקום להכותם מכה רבה, הקרובה למיתה, ולאסרם במצור ובמצוק שנים רבות, ולצערן בכל מיני צער, כדי להפחיד ולאיים על שאר הרשעים, שלא יהיה הדבר להם לפוקה ולמכשול, ויאמר: הריני מסבב להרוג אויבי כדרך שעשה פלוני, ואפטר:

ו. אחד ההורג את הגדול, או את הקטן בן יומו, בין זכר, בין נקבה, הרי זה נהרג עליו — אם הרג בזדון, או גולה — אם הרג בשגגה; והוא שכלו לו חדשיו:

ז. אחד ההורג את הבריא, או את החולה הנוטה למות; ואפילו הרג את הגוסס, — נהרג עליו; ואם היה גוסס בידי אדם, כגון שהכוהו עד שנטה למות, והרי הוא גוסס, ההורגו — אין בית דין ממיתין אותו:

ח. ההורג את הטרפה, אף על פי שאוכל ושותה, ומהלך בשוק, — הרי זה פטור מדיני אדם; וכל אדם בחזקת שלם, והורגו נהרג, עד שיודע בודאי שזה טרפה, ויאמרו הרופאים: שמכה זו — אין לה תעלה באדם ובה ימות, אם לא ימיתנו דבר אחר:

ט. אדם טרפה שהרג את הנפש, — נהרג, שנאמר: [1] ובערת הרע מקרבך; והוא שיהרוג בפני בית דין, אבל בפני עדים - פטור, שמא יוזמו, ואם הוזמו - אינן נהרגין,

[1] דברים י״ט

מגדל עוז

אותם לכיפה, ריש פרק הנשרפים, אבל דינו המיוחד לו — הוא בריש פרק אלו מגלחין (דף ט״ז) דאמרינן: מנא לן דכפתינן ואסרינן ועבדינן הרדפה כו׳, ודאי הנהו בבעלי עבירות מיירי, עד שיחזיר בהם, וגם הראב״ד ז״ל כתב כן בהשגות האלו, סוף פרק חמישי של אלו ההלכות אגב אורחיה, ותקח אזני זמן מנהו: אחד ההורג את הגדול וכו׳, בבבא קמא

שהרי לא זממו אלא להרוג טרפה, וכל עדות שאינה ראוי להזמה — אינה עדות בדיני נפשות:

י. אחד ההורג את ישראל, או ההורג עבד כנעני, — הרי זה נהרג עליו; ואם הרג בשגגה גולה:

יא. אחד ההורג את עבד אחרים, או ההורג עבדו, — הרי זה נהרג עליו, ומכל שכן שהעבד קבל עליו מצות, ונוסף על נחלת ה':

יב. מה בין עבדו, לעבד אחרים? שעבדו — יש לו רשות להכותו, לפיכך אם הכהו הכאה שיש בה כדי להמית, ונטה למות, ועמד כ"ד שעות, ואחר כך מת, — אינו נהרג עליו, אף על פי שמת מחמת המכה, שנאמר: י לא יוקם כי כספו הוא; ומהו יום או יומים? יום שהוא כיומים, שהוא מעת לעת:

יג. אבל המכה עבד שאינו שלו, אפילו מת לאחר כמה ימים מחמת המכה, הואיל והכהו כדי להמית, — הרי זה נהרג עליו כשאר בני חורין:

יד. יראה לי: שהמכה את עבדו בסכין, וסייף, או באבן ואגרוף, וכיוצא בהן, ואמדהו למיתה, ומת, — אינו בדין יום או יומים, אלא אפילו מת לאחר שנה, — נהרג

י שמות כ"א

מגדל עוז

פרק שור שנגח את הפרה (דף מ"ח מ"ט), ובנדה פרק יוצא דופן (דף מ"ד), ובספרי פרשת ראה, ופרשת שופטים ושוטרים: אחד ההורג את הבריא כו', עד הרי זה פטור מדיני אדם, בסנהדרין פרק הנשרפין: אדם טרפה שהרג את הנפש, עד בדיני נפשות, בסנהדרין פרק הנשרפין: אחד ההורג את ישראל, עד ונוסף על נחלת ה', בספרי פרשת ראה, ופרשת שופטים ושוטרים, ובסנהדרין פרק הנחנקין (דף פ"ו): מה בין עבדו כו', עד כשאמר

עליו, לכך נאמר: [1] בשבט, שלא נתנה תורה רשות להכותו — אלא בשבט, ומקל, ורצועה, וכיוצא בהן, ולא בהכאת רציחה:

טו. המוכר עבדו, ופסק עמו שישמשנו ל׳ יום, והכהו אחד מהן בתוך הל׳ יום, והמיתו, — הרי זה נהרג עליו, ואינו בדין יום או יומים, הראשון: לפי שאינו כספו המיוחד לו, והשני: לפי שאינו עדיין תחתיו:

טז. וכן מי שחציו עבד, וחציו בן חורין, ועבד של שני שותפין — אינן בדין יום או יומים; שהרי אינו לאחד מהן כספו המיוחד לו, ולפיכך נהרג עליו כשאר העם:

פרק שלישי

א. **המכה** את חברו בזדון, באבן או בעץ, והמיתו, — אומדין דבר שהכהו בו, ומקום שהכהו עליו, אם ראוי אותו חפץ להמית באבר זה? או אינו ראוי? שנאמר: [2] באבן יד אשר ימות בה הכהו, או בכלי עץ יד אשר ימות בה הכהו, — עד שיהיה בו כדי להמית; ואינו דומה מכהו על לבו, למכהו על ירכו:

[1] שמות כ״א [2] דברים ל״ה

מגדל עוז

בני חורין, ירא״ה לי שה״מכה עבדו, עד בלא הכא״ת רציחה, כן משמע בספרי פרשת מסעי (דף פ״ו): המוכר את עבדו ופסק עמו כו׳, עד סוף הפרק, בנזיקין פרק החובל (דף נ׳:)

פרק שלישי

המכה חברו בזדון כו׳, עד שאומדים מקום המכה, בסנהדרין פרק הנשרפין (דף ע״ט), ובספרי פרשת מסעי שם: כשם

ב. הואיל ונאמר: [1] אשר ימות בה, — מכאן: שאומדין מקום המכה: וכשם שאומדין החפץ שהכה בו, ומקום המכה, — כך אומדין כח הכאה, שנאמר; [2] באבן יד, — מכאן שמשערין את היד; אינו דומה זורק אבן בחברו ברחוק ב׳ אמות, לזורק בו ברחוק י׳, שברחוק י׳ — יהיה כוחה יותר; ואינו דומה זורק ברחוק י׳, לזורק ברחוק ק׳, שבריחוק המקום ביותר — יתמעט כח ההכאה:

ג. וכן משערין המכה עצמה, ומשערין כח ההורג, וכח הנהרג, אם הוא גדול, או קטן, או חזק, או חלש, או בריא, או חולה, וכן כל כיוצא בזה, שנאמר: [3] אשר ימות בה, מיתתו של זה — משערין כל סבותיה:

ד. כלי ברזל, לא נתנה בו תורה שעור, שנאמר: [4] ואם בכלי ברזל הכהו וימות רוצח הוא; ואפילו במחט, והוא שיהיה לו חד כמו מחט, או שפוד, או סכין, וכיוצא בהן; אבל אם הכהו בעשת של ברזל, וכיוצא בה, — אומדין אותה, כדרך שאומדין העץ או האבן:

ה. המכה את חברו בלא כלי, והמיתו, כגון שהכהו בידו, או ברגלו, או שנגפו בראשו, והמיתו, — משערין כח המכה, וכח הנהרג, ומקום המכה, אינו דומה דוחף חברו באצבעו, לבועט בו ברגלו בכל כחו; ואינו דומה מכהו על לבו, למכהו על מתניו; ואינו דומה חלש המכה את הבריא החזק, כבריא חזק המכה חלש או חולה:

ו. ומנין שמשערין בכל אלו? שנאמר: [5] או באיבה הכהו בידו וימות מות יומת המכה; אף על פי שנאמר:

[1] דברים ל״ה [2] שם ל״ה [3] שם ל״ה [4] שם ל״ה [5] שם

מגדל עוז

שאומדין החפץ כו׳, עד האבן או העץ, בסנהדרין פרק הנשרפין (דף ע״ח), ובספרי פרשת מסעי שם: המכה את חברו בלא כלי כו׳, עד חלש או חולה, בספרי פרשת מסעי: ומניין שמשערין

בידו, — הצריך הכתוב להיות ההכאה באיבה, מכלל שמשערין כח ההכאה:

ז. וכן הדוחף את חברו מראש הגג, ונפל ומת, — משערין גובה המקום שהפילו מעליו, וכח הנדחף; שאינו דומה בן יומו שנפל, לגדול שנפל; ומניין שמשערין גובה המקום? שנאמר: [1] ואם בשנאה יהדפנו; ויראה לי: שכל מקום שאין בגובהו י' טפחים, — אין בו כדי להמית, כמו שאמרו בבור לענין בהמה:

ח. אחד המכה את חברו באבן, או בעץ; או שהכהו בגוש עפר, או בגוש מלח וגפרית, או בסל מלא עפר או צרורות, ואפילו בפלח דבילה; שנאמר: [2] אשר ימות בה, — כל שהוא ראוי להמית; והכובד הוא שממית:

ט. הדוחף את חברו לתוך המים, או לתוך האש, אומדין אותו, אם יכול לעלות משם — פטור ממיתת בית דין; ואם לאו - חייב; וכן אם כבש עליו (בתוך המים, או בתוך) האש, עד שלא נשאר בו כח לעלות ומת, — חייב, אף על פי שאינו הוא הדוחף בתחלה; והוא הדין למניח ידו על פי חברו וחוטמו, עד שהניחו מפרפר, ואינו יכול לחיות; או שכפתו והניחו בצנה או בחמה, עד שמת; או שבנה עליו מקום, עד שמנע ממנו הרוח; או שהכניסו למערה, או לבית, ועשן עליו, עד שמת; או שהכניסו לבית של שיש, והדליק עליו נר, עד שהמיתו ההבל, בכל אלו — נהרג עליו, שזה כמי שחנקו בידו:

[1] דברים ל"ה [2] שם ל"ה

מגדל עוז

בכל אלו כו', עד כדרך שאמרו בבור לענין בהמה, בספרי פרשת מסעי, והאמירה פרק י"ב בהלכות נזקי ממון: אחד המכה את חברו, עד והכיבד הוא שממית, בספרי פרשת מסעי: הדוחף את חברו לתוך המים, עד כדי להמית כמו שבארנו, בסנהדרין פרק הנשרפים (דף ע"ו), ובספרי פרשת מסעי, והבאור — בזה

י. אבל הכופת את חברו, והניחו ברעב, עד שמת; או שכפתו והניחו במקום שסוף הצנה או החמה לבוא לשם, ובא והמיתתו, או שכפה עליו גיגית, או שפרע עליו את המעזיבה; או שהשיך עליו את הנחש, ואין צריך לומר אם שסה בו כלב או נחש, בכל אלו — אין ממיתין אותו, והרי הוא רוצח, [1] ודורש דמים - דורש ממנו דם:

יא. וכן הדוחף חברו בבור, והיה שם סולם שיכול לעלות עליו, או שזרק בו חץ, והיה תרים בידו להגן עליו, ובא אחר וסלק את הסולם, והסיר את התרים, — שניהן אין נהרגין בבית דין, אפילו היה הדוחף עצמו — הוא שחזר וסלק הסולם, — פטור ממיתת בית דין; ונדרש ממנו הדם:

יב. הזורק צרור בכותל, וחזר האבן לאחוריה והרגה, — חייב מיתת בית דין, שמכחו היא באה; וכן אלו שמשחקין בכדור, שהתירו בהן, והרגו, בתוך ד' אמות — פטורין, חוץ לד' אמות, אפילו לסוף ק' אמה, — חייבין; והוא שיש בה כדי להמית, כמו שבארנו:

יג. זרק אבן למעלה, והלכה לצדדין והרגה, — חייב; הכופת את חברו, והניחו במקום שאינו יכול לברוח, והציף עליו מים, ומת, — הרי זה נהרג עליו; והוא שימות מכח ראשון הבא ממעשיו:

[1] תהלים ט'

מגדל עוז

הפרק: זרק אבן למעלה והלכה לצדדין והרגה חייב, בסנהדרין פרק הנשרפין דף ע"ז: הכופת את חברו כו', עד סוף הפרק, פרק קמא דחולין (דף ט'):

פרק רביעי

א. המתכוין להרוג את זה והרג את זה, — פטור מִמיתת בית דין, ומן התשלומין, ומן הגלות, לפי שאין ערי מקלט קולטות אותו, כמו שיתבאר; לפיכך הזורק אבן בתוך עדה מישראל, והרג אחד מהן — פטור ממיתת בית דין:

ב. נתכוין להכות את חברו על מתניו, ולא היה בכבי כדי להמית על מתניו, והלכה לה האבן על לבו, והיה בה כדי להמית על לבו, ומת, או שנתכוין להכותו על לבו, והיה בה כדי להמית על לבו, והלכה לה האבן על מתניו, ולא היה בה כדי להמית על מתניו, ומת, — פטור ממיתת בית דין, ואינו גולה, שאין ההורג בכונה — גולה; אבל אם נתכוין להכותו על מתניו, והיה בה כדי להמית על מתניו,

מגדל עוז

פרק רביעי

המתכוין להרוג את זה וכו׳, עד כמו שיתבאר: כתב הראב״ד ז״ל: כרבי שמעון הוא זה, ואין הלכה כרבי שמעון, עד כאן לשונו; ואני אומר: חסב הראב״ד ז״ל בתשובה, כי ר״מ ז״ל פסק זה הפסק — מכח ההיא סוגיא דבבא קמא, פרק שור שנגח ד׳ וה׳, גמרא מתניתין דשור שהיה מתחכך כו׳, דתניא (דף מ״ד ע״ב): רבי שמעון אומר: אפילו נתכוין להרוג את זה, והרג את זה, — פטור; ואמרינן: מאי טעמא דרבי שמעון? דאמר קרא השור יסקל, וגם בעליו יומת, כמיתת הבעלים — כך מיתת השור, מה בעלים עד דמתכוין ליה, אף שור נמי עד דמתכוין ליה, ושיילינן: ובעלים גופיהו מנלן? ומהדרינן: דאמר קרא, וארב לו וקם עליו — עד שיתכוין לו, עד כאן; וההיא סוגיא גופה איתא בסנהדרין פרק כל הנשרפין דף ע״ט:

והלכה לה על לבו, ומת, — הרי זה נהרג, וכן כל כיוצא בזה:

ג. המכה את חברו באבן או באגרוף, וכיוצא בהן, — אומדין אותו, אם אמדוהו לחיים — נותן ה' דברים, ונפטר, ואפילו חלה המוכה, והכביד, ומת מחמת המכה — הרי זה פטור; ואם אמדוהו למיתה — אוסרין את המכה בבית הסוהר מיד, וממתינים לזה, אם מת — יהרג המכה, ואם הקל ונתרפא רפואה שלמה, והלך בשוק על רגליו כשאר הבריאים, — משלם המכה ה' דברים, ונפטר:

ד. זה שנאמר בתורה: [1] על משענתו, — אינו שיהלך והוא נשען על המטה, או על אחר, שאפילו הנוטה למות יכול להלך על המשענת; לא נאמר: משענתו, — אלא שיהיה מהלך על משענת בוריו, ולא יהיה צריך כח אחר להשען עליו:

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

אות באות, גמרא מתניתן דנתכוין להרוג את הבהמה כו'; ותמה עליו שפסק הלכה כרבי שמעון, שאין הלכה כרבי שמעון; וגם אני בילדותי — כך חשבתי, ובזקנותי נתתי את לבי, ויגעתי ובדקתי לשונו ודקדקתי בו, ובהלכות, וחזרתי בו, ואמרתי אני בלבי: אילו כן — לא יתכן לסמוך בזה הפסק: לפיכך הזורק אבן לתוך עדה מישראל והרג אחד פטיר ממיתת בית דין, מתרי טעמי, חדא: דההיא טעמא דהזורק אבן לתוך העדה — ליתא אלא לרבנן, ולא לרבי שמעון, דשיילינן להדיא: ורבנן האי וארב לו וקם עליו, מאי עבדי ליה? ומהדרינן: אמרי דבי רבי ינאי: פרט לזורק אבן לגו, עד כאן; ואילו לרבי שמעון, הא אפקיה, ועוד: דאפילו לרבנן — לא מוקמינן לה בעדה שכולה ישראל, דקא שיילינן עלה לאלתר: היכי דמי? אילימא דאיכא תשעה עכו"ם ואחד ישראל — תיפוק ליה דרוב עכו"ם נינהו, אי כמי פלגא ופלגא - ספק נפשות להקל; ומהדרינן: לא צריכא

ה. אמדוהו למיתה, והקל ממה שהיה, ולאחר מכאן הכביד ומת, — הרי זה נהרג; ואין אומדין אותו אומד ב' כשהקל, שרגלים לדבר:

ו. הכוהו י' בני אדם בי' מקלות, ומת, בין שהכוהו בזה אחר זה, בין שהכוהו כאחד — כולן פטורין ממיתת בית דין, שנאמר: ׳ כל נפש אדם, — עד שיהיה אחד שהרג כל הנפש; והוא הדין לשנים שדחפוהו, או שכבשוהו לתוך המים, או שהיו רבים יושבים ויצא חץ מביניהן, והרג, — שכולן פטורין:

ז. זרקו בו י' אבן, זה אחר זה, וכל אחת מהן — אין בה כדי להמית, וזרק אחד אבן באחרונה, ויש בה כדי להמית, ומת, — הרי זה האחרון נהרג עליו. רוצח שנגמר דינו, ונתערב באחרים, ולא נודע מי הוא מהן - כולן פטורין; ורוצח שלא נגמר דינו, שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר

מגדל עוז

דאיכא ט' ישראל, ואחד עכו"ם, דאף על גב דרובא ישראל, כיון דאיכא חד עכו"ם ביניהו - הוה ליה קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, עד כאן; דוק מיניה דאילו היתה עדה שכולה ישראל - חייב, ואלו לרבי שמעון עדה שכולה ישראל היאך היה כותב ומדמה אותה ר"מ ז"ל לפטור? על כן חזרתי לומר בזקנותי בעת כתבי זה, כי ר"מ ז"ל לא פסק כרבי שמעון, דהא יחיד היא לגבי רבנן, ויחיד ורבים — הלכה כרבים; ועוד: לא יהא בר פליגתיה אלא יחיד דהיינו רבי יהודה או רבי יוסי, הא קיימא לן בכוליה תלמודא, דהילכתא כחד מינייהו לגביה! אלא ודאי סמך אדרבא, דמייתינן בסוגיין דפרק הנשרפין דף ל"ה, ובעתובות פרק אלו נערות דף ע"ט ע"ב, דגרסינן: רבא האי ותנא דבי חזקיה — (מפקא מרבו וכו', דתנא דבי חזקיה): מכה אדם ומכה בהמה, מה מכה בהמה — לא חלק בו בין שוגג למזיד, בין מתכוין לשאינו מתכוין, בין דרך עליה לדרך ירידה

דינן, — כולן פטורין מן המיתה, שאין גומרין דינו של אדם אלא בפניו, ואוסרין את כולן:

ח. ההורג נפשות, ולא היו שם עדים רואין אותו כאחד, אלא ראהו האחד אחר האחד, או שהרג בפני עדים בלא התראה, או שהוכחשו העדים בבדיקות, ולא הוכחשו בחקירות, כל אלו הרצחנים — כונסין אותן לכיפה, ומאכילין אותן לחם צר ומים לחץ, עד שיצרו מיעיהן, ואחר כך מאכילין אותן שעורים, עד שתבקע כריסם מכובד החולי:

ט. ואין עושין דבר זה לשאר מחוייבי מיתת בית דין; אבל אם נתחייב מיתה — ממיתין אותו, ואם אינו חייב מיתה — פוטרין אותו, שאף על פי שיש עונות חמורין משפיכות דמים — אין בהן השחתת ישובו של עולם כשפיכות דמים, אפילו ע"ז, ואין צריך לומר עריות, או חלול שבת, — אינן כשפיכות דמים; שאלו עונות הן

מגדל עוז

– לפטרו ממון, אלא לחייבו ממון, — אף מכה אדם — לא תחלוק בו בין שוגג למזיד, בין מתכוין לשאינו מתכוין, בין דרך עליה לדרך ירידה — לחייבו ממון, אלא לפוטרו ממון; ודייקינן עלה מאי שאינו מתכוין? אילימא שאין מתכוין כלל? היינו שוגג, אלא פשיטא שאין מתכוין לזה אלא לזה, וקתני: לחייבו ממון, אלא לפוטרו ממון, ואי בר קטלא הוא, מאי אילטריך למפטר ממוכא? אלא לאו שמע מנה: לאו בר קטלא הוא, ולאו בר ממונא הוא, שמע מינה, עד כאן; וקיימא לן כרבא, דבתרא הוא, והדין היא ראיה ברורה, ומילתא דסמכא, בלא פירכא כלל, וראוי לר"מ ז"ל ולכל בר סמכא — לסמיך עליה, ועל כן פסק זה הדין כהוגן וכשורה, ולמד ממנה: לפיכך כו', כלומר: ומתוך שפסקנו זה הפסק, — למדנו לזורק אבן לתוך עדה אפילו כולה ישראל, שהרי לא נתכוין לאדם ידוע, וממאי דהוינן אמרינן לרבנן דרבי שמעון בזורק אבן לגו — נשמע להאי תנא דבי חזקיה דמפיק

מעבירות שבין אדם למקום, אבל שפיכות דמים – מעבירות שבינו לבין חברו, וכל מי שיש בידו עון זה – הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצות שעשה כל ימיו שקולין כנגד עון זה, ולא יצילוהו מן הדין, שנאמר: [1] אדם עשוק בדם נפש וגומר; צא ולמד מאחאב עובד ע"ז, שהרי נאמר בו: [2] רק לא היה כאחאב, וכשנסדרו עונותיו וזכיותיו לפני אלהי הרוחות – לא נמצא עון שחייבו כליה, ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו, – אלא דמי נבות, שנאמר: [3] ותצא הרוח ותעמוד לפני יי', – זה רוח נבות, ונאמר: [4] תפתה וגם תוכל, והרי הוא הרשע לא הרג בידו, אלא סבב, קל וחומר להורג בידו:

פרק חמישי

א. כל ההורג בשגגה – גולה ממדינה שהרג בה לערי מקלט, ומצות עשה להגלותו, שנאמר: [5] וישב

[1] משלי כ"ח [2] מלכים א כ"א [3] שם כ"ב [4] שם [5] במדבר ל"ה

מגדל עוז

מיכייהו, ואמרינן אופכא: דאפילו כל העדה ישראל — פטור, דלא קרינן ביה וארב לו וקם עליו, עד שיתכוין אליו ממש, וזה כמו: נתכוין להכות חברו על מתניו, עד מחמת המכה — הרי זה פטור, פרק הנשרפים (דף ע"ח ע"ט): ואם אמדוהו למיתה אוסרין את המכה, עד שרגליס לדבר, פרק הנשרפים, והדין הראשון – מוזכר גם בכתובות פרק אלו נערות: הכוהו י' בני אדם כו', עד והרג כולן פטורין, בבא קמא פרק כיצד הרגל, ובסנהדרין פרק הנשרפין (דף ע"ח): זרקו בו י' אבן כו', עד שכריסו נבקעת מכובד החולי, הכל בסנהדרין פרק אלו הן הנשרפין דף ע"ט:

פרק חמישי

כל ההורג בשגגה גולה, עד לנוס אל עיר מקלטו, במסכת

בה עד מות הכהן גדול; והזהרו בית דין שלא יקחו כופר מן הרוצח בשגגה, — כדי לישב בעירו, שנאמר: [1] ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו:

ב. אין הרוצח בשגגה גולה, אלא אם כן מת הנהרג מיד, אבל אם חבל בו בשגגה, אף על פי שאמדוהו למיתה, וחלה ומת, — אינו גולה, שמא הוא קירב את מיתת עצמו, או הרוח נכנסה בחבורה והרגתהו; אפילו שחט בו כל ב' הסימנים, ועמד מעט, — אינו גולה על ידו, לפיכך אם לא פרכס כלל, או ששחטו במקום שאין הרוח מנשבת בו, כגון בית סתום של שיש, — הרי זה גולה, וכן כל כיוצא בזה:

ג. ישראל שהרג בשגגה את העבד, (או את גר תושב) — גולה; וכן העבד שהרג בשגגה את ישראל, או את גר תושב, וכן גר תושב שהרג את גר תושב, או את העבד בשגגה, — גולה, שנאמר: [2] לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם:

ה. הבן שהרג את אביו בשגגה, — גולה, וכן האב שהרג את בנו, — גולה על ידו; במה דברים אמורים? כשהרגו

[1] במדבר ל"ה [2] במדבר ל"ה

מגדל עוז

מכות פרק אלו הן הגולין (דף ז'), ובספרי פרשת שופטים: וישב שם — אינו יוצא משם לעולם, שנאמר שם, שם תהא דירתו, שם תהא קבורתו, עד כאן: אין הרוצח בשגגה גולה, עד הרגתהו: כתב הראב"ד ז"ל: כמצא לדבריו, מה שאמרו חובשין אותו, דאי מיית קטלינן ליה, — לא אמרו אלא במכה שאין בה חבורה, ולא מחוור כלל; ואומר אני: שלא אמרו הרוח בלבלתו, או פרכוסו הרגתו, אלא כששחט בו שנים, או רוב שנים, אבל חבורה אחרת — אין הרוח ופרכוס מקרבין את מיתתו: ואני אומר: עיקר הפסק הזה כולו, עד וכן כל כיוצא בזה, בגטין פרק מי שאחזו (דף ע'), ומייתי לה ביבמות פרק האשה

שלא בשעת לימוד, או שהיה מלמדו אומנות אחרת, שאינו צריך לה; אבל אם יסר בנו ללמדו תורה, או חכמה, או אומנות, ומת, — פטור:

ו. וכן הרב המכה את תלמידו, או שליח בית דין שהכה את בעל דין הנמנע מלבוא לדין, והמיתו בשגגה, — פטור מגלות, שנאמר: [1] לחטוב עצים, — לדברי הרשות, יצא האב המכה את בנו, והרב הרודה את תלמידו, ושליח בית דין, שהרי שגגו והרגו בשעת עשות המצות:

ז. בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד — מקדימין לערי מקלט, ובית דין של אותה העיר שהרג בה, — שולחין ומביאין אותו משם, ודנין, שנאמר: [2] ושלחו זקני עירו ולקחו אותו משם, מי שנתחייב מיתה — ממיתין אותו, שנאמר: [3] ונתנו אותו ביד גואל הדם, מי שנפטר — פוטרים אותו, שנאמר; [4] והצילו העדה את הרוצח מיד גואל הדם, מי שנתחייב גלות — מחזירין אותו למקומו, שנאמר: [5] והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו:

ח. כשמשיבין אותו — מוסרין לו ב׳ תלמידי חכמים, שמא יהרגנו גואל הדם בדרך, ואומר להם אל תנהגו לו

[1] דברים י״ט [2] שם י״ט [3] שם י״ט [4] שם י״ט [5] במדבר ל״ה

מגדל עוז

שלום דף ק״כ קכ״א, דוק התם ותשכח, ואיני רוצה להכריע בסברות, כי קטנה עבה ממתני: ישראל שהרג בשגגה, עד ולגר ולתושב בתוכם: כתב הראב״ד ז״ל: אין נראה לי כך מן ההלכה, לפי שהוצרכו להביא עבד מן הרידיי, אלמא גר תושב — אין גולין עליו, ואין נהרג עליו, ועוד: כי יכה את רעהו כתיב, עד כאן לשונו; ואני אומר: איני מבין זה, כי לשון ר״מ ז״ל מפורש במסכת מכות פרק הגולין, ומייתי לה פרק בתרא דע״ז (דף ס״ד), ומתנייא בספרי פרשת שופטים: הבן שהרג את אביו כו׳, עד או אומנות ומת פטור, פרק הגולין, ומייתי לה במועד קטן פרק אלו מגלחין, ומתנייא בספרי פרשה שופטים:

מנהג שופכי דמים, בשוגג בא מעשה לידו:

ט. רוצח בשגגה שהרגו גואל הדם, חוץ לתחום עיר מקלטו, — פטור שנאמר: [1] ולו אין משפט מות:

י. אחר ההורגו בדרך קודם שיכנס לעיר מקלט, או שהרגו בחזירתו עם השנים ששומרין אותו; נכנס לעיר מקלטו, ויצא חוץ לתחומה בזדון, — הרי זה התיר עצמו למיתה, ורשות לגואל הדם להרגו; ואם הרגו כל אדם — אין חייבין עליו, שנאמר: [2] אין לו דם:

יא. יצא חוץ לתחום עיר מקלטו בשגגה, כל ההורגו, בין גואל הדם, בין שאר אדם, — גולה על ידו; הרגו בתוך תחום עיר מקלטו, אפילו גואל הדם, — הרי זה נהרג עליו:

יב. המזבח קולט, שנאמר בהורג בזדון: [3] מעם מזבחי תקחני למות, מכלל שההורג בשגגה — אינו נהרג במזבח, לפיכך ההורג בשגגה, וקלטו מזבח, והרגו שם גואל הדם, — הרי זה נהרג עליו, כמי שהרגו בתוך עיר מקלט:

יג. אין קולט אלא גגו של מזבח בית העולמים בלבד, ואין

[1] דברים י"ט [2] במדבר ל"ה [3] שמות כ"א

מגדל עוז

הרב המכה את תלמידו, עד לדבר הרשות: כתב הראב"ד ז"ל: זו לא שמענו מעולם, אלא שליח בית דין שהוא מלקה יותר ממה שאמדוהו בית דין, ומת תחת ידו, והא דאמרינן דכפתינן, ואסרינן, ועבדינן הרדכה, — הנהו לבעלי עבירות, עד שיחזרו בהן; ואני אומר: גם אנחנו לא שמענו בלתי היום, וחדוש הוא אצלינו, וחביבות עלינו שמועותיו, ועוד ששמעם מפי רבותיו, ואפילו היתה מכלל סברותיו, תדע כי דין שליח בית דין שהוסיף על מה שאמדוהו — נאמרה פרק אלו הן הלוקין, וזאת נאמרה פרק הגולין (דף ח'), ומתניא בספרי פרשת שופטים ושוטרים, אלמא תרתי מילי נינהו: יצא האב המכה את בנו כו', עד בשעת

קולט אלא כהן ועבודה בידו; אבל זר, או כהן שאינו עובד בשעה שנהרג, או שהיה עובד, ולא היה על גגו של מזבח, אלא סמוך לו, או אוחז בקרנותיו, — אינו נקלט.

יד. וכן מי שקלטו המזבח, — אין מניחין אותו שם, אלא מוסרין (לו) שומרים, ומגלין אותו לעיר מקלטו; במה דברים אמורים? במחוייב גלות, אבל מי שפחד מבית דין שלא יהרגוהו בהוראת שעה, וברח למזבח ונסמך לו ואפילו היה זר, — הרי זה היה ניצל, ולא היו לוקחין אותו מעם המזבח למות לעולם; אלא אם כן נתחייב מיתת בית דין בעדות גמורה והתראה: כשאר כל הרוגי בית דין תמיד:

פרק ששי

א. שלשה הם ההורגים בלא כונה:

ב. יש הורג בשגגה והעלמה גמורה, וזהו שנאמר בו:[1] ואשר לא צדה; ודינו, שיגלה לעיר מקלט, וינצל, כמו שבארנו:

[1] שמות כ"א

מגדל עוז

עשות המלוה, פרק הגולין (דף ח'), ומתנייא, בספרי פרשת שופטים: בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד כו', עד הרי זה נהרג עליו, פרק הגולין דף י' ע"ב, ומתנייא בספרי פרק מסעי: המזבח קולט כו', עד סוף הפרק, פרק הגולין (דף י"ב), ומתנייא בספרי פרשת ראה אנכי:

פרק ששי

שלשה הם ההורגים וכו', עד כמו שבארנו, מפרק הגולין; ומספרי פרשת שופטים — קבלן וכללן, והבאור — פרק

ג. ויש הורג ותהיה השגגה קרובה לאונס, והוא: שיארע במיתת זה מאורע פלא, שאינו מצוי ברוב מאורעות בני אדם, ודינו; שהוא פטור מן הגלות ואם הרגו גואל הדם — נהרג עליו:

ד. ויש הורג בשגגה, ותהיה השגגה קרובה לזדון, והוא שיהיה בדבר כמו פשיעה, או שהיה לו להזהר ולא נזהר, ודינו: שאינו גולה, מפני שעונו חמור — אין גלות מכפרת לו, ואין ערי מקלט קולטות אותו, שאינן קולטות אלא המחוייב גלות בלבד, לפיכך אם מצאו גואל הדם בכל מקום והרגו-פטור:

ה. ומה יעשה זה? ישב וישמור עצמו מגואל הדם; וכן כל הרצחנים שהרגו בעד אחד, או בלא התראה וכיוצא בהן, אם הרגן גואל הדם — אין להם דמים, לא יהיו אלו חמורים, מההורג בלא כונה:

ו. כיצד? הזורק אבן לרשות הרבים והרג, או הסותר כתלו לרשות הרבים, ונפלה אבן והמיתה? בין שסתרו ביום, בין שסתרו בלילה-הרי זה קרוב למזיד, ואינו נקלט, מפני שזו פשיעות היא, שהרי היה לו לעיין ואחר כך יזרוק או יסתור:

ז. סתרו לאשפה בלילה, אם הרבים מצוין בה — הרי זה קרוב למזיד, ואינו נקלט, ואם אין הרבים מצוין בה כלל — הרי זה קרוב לאונס, ופטור מן הגלות:

ח. היתה האשפה עשויה להפנות בה בלילה, ואינה עשויה

מגדל עוז

ה': ויש הורג בשגגה כו', עד אלא המחוייב גלות בלבד, גם זה מאמר כלל מפרק הגולין, ומספרי פרשה שופטים: לפיכך אם מלאו גואל הדם כו', עד וישמר עלמו מגואל הדם, בספרי פרשת מסעי מתניא, ואיתא פרק הגולין: וכן כל הרלחנין וכו', עד בלא כונה; כתב הראב"ד ז"ל: תימה הוא! ואיך נאמין **בעד** אחד, להתיר דמו של זה לגואל הדם? ואני אומר: עיקר ההלכה —

להפנות בה ביום, ונקרה אדם וישב שם, ונפלה עליו אבן בשעת סתירה, ומת, — הרי זה גולה; ואם אחר שנפלה האבן בא זה וישב, ונפלה עליו, ומת, — הרי זה פטור מן הגלות:

ט. וכן הזורק את האבן, ואחר שיצאת מידו הוציא הלה את ראשו וקבלה, — פטור מגלות, שנאמר: [1] ומצא את רעהו — פרט לממציא עצמו:

י. השונא שהרג בשגגה, אינו נקלט, שנאמר: [2] והוא לא איב לו, — חזקתו שהוא קרוב למזיד; ואי זהו שונא? זה שלא דבר עמו ג׳ ימים מפני האיבה; וכן אם נכנס לקרן זוית, והמיתו שם בשגגה, או שדחפו בגופו, או נתכוין לזרוק שתים, וזרק ארבע, או שעלה על דעתו: שמותר להרוג, או שנתכוין להרוג זה, והרג את זה, אפילו נתכוין כהרוג בהמה, ונמצא ישראל, הרי כל אלו — קרובין למזיד, ואינן נקלטין:

יא. הנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות, והרגו בעל הבית בשגגה, — פטור מן הגלות, שנאמר: [3] ואשר יבא את רעהו ביער, מה יער שיש רשות לנהרג להכנס לשם — אף כל כיוצא בו; לפיכך הנכנס לחנות הנגר שלא ברשות, ונתזה בקעת, וטפחה לו על פניו, ומת, — פטור מגלות, ואם נכנס ברשות — הרי זה גולה:

יב. מי שהיה דולה את החבית להעלותה לגג, ונפסק

[1] דברים י״ט [2] במדבר ל״ה [3] דברים שם

מגדל עוז

פרק הגולין, ומתנייא בספרי פרשת מסעי, ומה שתמה הראב״ד ז״ל — יש לי לומר: כי לא התירו לכתחלה, אלא אמרו: שאם הרג בדיעבד, ובלא הוראה — אין להם דם, ופריש כילד כו׳, וכתן בדבר טעם כעיקר: כילד הזורק אבן לרשות הרבים כו׳, עד חזקתו שהוא קרוב למזיד, פרק הגולין (דף ח׳), וגם בבבא קמא פרק המניח את הכד (דף ל״ג), ומקלתה מתנייא בספרי

החבל, ונפלה על חברו, והרגתהו; או שהיה עולה בסולם, ונפל על חברו, והרגו, — פטור מן הגלות, שזה כמו אנוס הוא, שאין זה דבר הקרוב להיות ברוב העתים, אלא כמו פלא הוא; אבל אם היה משלשל את החבית, ונפלה על חברו, והרגתהו, היה יורד בסולם, ונפל על חברו; היה מעגל בעגלה, ונפלה על חברו, והרגתהו, — גולה, שנאמר: [1] ויפל עליו וימת, — שיפול דרך נפילה; שהרי דרך נפילה מצוי ברוב העתים להזיק, ודבר קרוב הוא להיות, שהרי טבע הכבד לירד למטה במהרה, והואיל ולא זירז עצמו ותקן מעשיו יפה בשעת ירידה, — יגלה, וכן כל כיוצא בזה:

יג. קצב שהיה מקצב והגביה ידו בקופיץ לאחוריו, והחזירו לשבר העצם, כדרך שעושין הקצבים, כל שימות בהולכה, שהיא ההגבהה מלפניו, וירידה מאחריו, — אינו גולה עליו; וכל שימות בחזרה, שהיה עליה מאחריו, וירידה מלפניו, — גולה; זה הכלל: כל שבדרך ירידתו — גולה; שלא כדרך ירידתו — אינו גולה; ואפילו בירידה שהיא צורך עליה — אינו גולה:

יד. כיצד? היה עולה בסולם, ונשמטה שליבה מתחת רגליו, ונפלה, והמיתה, — פטור מן הגלות; וכן המתכוין

[1] במדבר ל״ה

מגדל עוז

פרשת שופטים: ואיזהו שונא זה שלא דיבר עמו שלשת ימים מפני האיבה, בסנהדרין פרק זה בורר (דף כ״ז): וכן אם נכנס לקרן זוית כו׳, עד קרובים למזיד ואינן נקלטין, פרק הגולין (דף ז׳): הנכנס לחצר בעל הבית כו׳, עד ואם נכנס ברשות הרי זה גולה, פרק הגולין (דף ז׳), ובבא קמא פרק המניח (דף ל״ב), ובספרי פרשת שופטים: מי שהיה דולה את החבית, עד פטור מן הגלות, הכל פרק הגולין (דף ז׳): וכן המתכוין לזרוק, עד קרוב לאונס, פרק הגולין, ובירושלמי דף ל״א, ופרק כילד הרגל (דף כ״ו),

לזרוק בצד זה, והלכה לה לצד אחר; או שהיתה לו אבן מונחת בחיקו, ולא הכיר בה מעולם, ועמד, ונפלה והמיתה; וכן הסומא שהרג בשגגה, — כל אלו פטורין מן הגלות, מפני שהן קרובין לאונס:

טו היתה אבן בחיקו, והכיר בה, ושכחה, ועמד, ונפלה והמיתה, — גולה, שנאמר: [1] בשגגה, מכלל שהיתה לו ידיעה; נשמט הברזל מן העץ הטתבקע, — אינו גולה, מפני שאין זה בא מכחו, אלא מכח כחו, ונמצא כמו אונס; וכן הזורק אבן לתמר, להפיל תמרים, ונפלו מן התמרים על תנוק, והרגוהו, — פטור, מפני שנפלו מכח כחו, וכן כל כיוצא בזה משאר הסבות:

פרק שביעי

א. תלמיד שגלה לערי מקלט, — מגלין רבו עמו, שנאמר: [2] וחי, — עשה לו כדי שיחיה, וחיי בעלי חכמה ומבקשיה, בלא תלמוד תורה — כמיתה חשובין; וכן הרב שגלה — מגלין ישיבתו עמו:

ב. עבד שגלה לעיר מקלט — אין רבו חייב לזונו, ומעשה ידיו לרבו; אבל אשה שגלתה לעיר מקלט — בעלה

[1] במדבר ל"ה, [2] דברים י"ט,

מגדל עח

ובספרי פרשת שופטים: היתה אבן בחיקו, עד ידיעה נשמט הברזל מקתו, עד סוף הפרק, מפורש פרק הגולין:

פרק שביעי

תלמיד שגלה לעיר מקלט כו', עד קוברין אותו, שם, פרק הגולין דף י': ובעת שימות הכהן כו', עד לקברי אבותיו, בספרי פרשת שופטים: שאר הלוים הסוכנים, עד כמו

חייב לזונה; ואינו יכול לומר לה: צאי מעשה ידיך למזונותיך, אלא אם כן היו מספיקין לה:

ג. רוצח שנגמר דינו להגלותו, ומת קודם שיגלה - מוליכין עצמותיו לשם; ורוצח שמת בעיר מקלטו, — קוברין אותו שם, ובעת שימות הכהן הגדול - מוליכין עצמות הרוצח משם לקברי אבותיו:

ד. שאר הלוים השוכנים בערי מקלט, כשימות אחד מהן - אינו נקבר בעיר, ולא בתוך התחום; שנאמר: [1] ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חייתם — לחיים נתנו, ולא לקבורה:

ה. רוצח שהרג בשגגה בעיר מקלטו, גולה בה משכונה לשכונה, ואינו יוצא מן העיר; וכן לוי שהרג במדינתו - גולה למדינה אחרת מערי הלוים, לפי שכולן קולטות, כמו שיתבאר; ואם הרג חוץ מערי הלוים, וברח לעירו, — הרי זה קולטו:

ו. עיר מקלט שרובה רצחנים — אינה קולטת, שנאמר: [2] ודבר באזני זקני העיר ההיא את דבריו, ולא ששוין דבריהם לדבריו; וכן עיר שאין בה זקנים — אינה קולטת, שנאמר: [3] זקני העיר ההיא:

ז. רוצח שגלה לעיר מקלט, ורצו אנשי העיר לכבדו, — יאמר להם "רוצח אני" אמרו לו: אף על פי כן, — יקבל מהן:

[1] במדבר ל"ה [2] יהושע כ' [3] שם כ'

מגדל עוז

שיתבאר, פרק הגולין דף י"ב, ובירושלמי, ובספרי פרשת מסעי, והבאור - פרק שמיני: ואם הרג חוץ מערי הלוים וכו', פרק הגולין, ומתניא בספרי פרשת מסעי: עיר של מקלט שרובה כו', עד לדבריו, כך כתוב בספר המוגה בחתימת ר"מ ז"ל, ובספר שהגיע ליד הרמב"ד ז"ל — היה כתוב: "עיר מקלט שיש בה רוגסים כו'.

ח. הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם, ואפילו לדבר מצוה, או לעדות, בין עדות ממון, בין עדות נפשות; ואפילו להציל נפש בעדותו, או להציל מיד הנהר, או מיד הדליקה, ומן המפולת, אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו, כיואב בן צרויה, — אינו יוצא משם לעולם, עד מות הכהן הגדול; ואם יצא — התיר עצמו למיתה, כמו שבארנו:

ט. אחד כהן גדול המשוח בשמן המשחה, ואחד המרובה בבגדים, ואחד הכהן הגדול העובר, ואחד הכהן שעבר, כל אחד מארבעתן שמת — מחזיר את הרוצח; אבל משוח מלחמה — אינו מחזיר, מפני שהוא ככהן הדיוט:

י. רוצח שנגמר דינו לגלות, ולא היה שם כהן גדול, וההורג כהן גדול, ולא היה שם כהן גדול אחר, וכהן גדול שהרג, ולא היה שם כהן גדול אחר, — הרי אלו גולין; ואינן יוצאין מעיר מקלט לעולם:

יא. נגמר דינו לגלות, ואחר כך מת הכהן הגדול, — קודם שיגלה הרוצח, — הרי זה פטור מן הגלות; ואם עד שלא נגמר דינו מת הכהן הגדול, ומנו כהן אחר תחתיו, ואחר כך נגמר דינו, — הרי זה חוזר במיתתו של שני, שנגמר דינו בפניו:

יב. נגמר דינו, ונמצא הכהן הגדול בן גרושה, או בן חלוצה, — בטלה כהונה, וכאילו נגמר דינו בלא כהן גדול, ואינו יוצא משם לעולם:

יג. רוצח ששב לעירו אחר מות הכהן גדול, — הרי הוא

מגדל עוז

וכתב הראב״ד ז״ל: שיש בה רוב רוצחים, עד כאן לשונו; ואני אומר: שניהם כאחד טובים, וכן היא עיקר ההלכה פרק הגולין, ומתניא נמי הכי בספרי פרשת מסעי, ואין תרעומת רק על הסופר: וכן עיר שאין בה זקנים — אינה קולטת, שנאמר זקני

כשאר כל אדם; ואם הרגו גואל הדם — נהרג עליו, שכבר נתכפר לו בגלותו:

יד. אף על פי שנתכפר — אינו חוזר בה לשררה שהיה בה לעולם; אלא הרי הוא מורד מגדולתו כל ימיו; הואיל ובאה תקלה זו הגדולה על ידו:

טו. אף על פי שהחובל באביו בזדון — חייב מיתת בית דין, כמו ההורג שאר אדם, אם חבל באביו, או באמו בשגגה, — אינו חייב גלות, שלא חייבה תורה גלות, אלא (להורג) נפש אדם בשגגה בלבד, כמו שבארנו:

פרק שמיני

א. מצות עשה להפריש ערי מקלט, שנאמר: [1] שלש ערים תבדיל לך; ואין ערי מקלט נוהגת אלא בארץ ישראל:

ב. וששה ערים היו: שלש — הבדיל משה רבינו בעבר הירדן. ושלש — הבדיל יהושע בארץ כנען:

ג. אין אחת מערי מקלט קולטת, עד שיובדלו כולן: שנאמר: [2] שש ערי מקלט תהיינה לכם; והודיענו משה רבינו:

[1] דברים י"ט [2] במדבר ל"ה

מגדל עוז

העיר ההיא, פרק הגולין (דף י'): רוצח שגלה לעיר מקלט, עד יקבל מהם, סוף מסכת שביעית, ובמכות פרק הגולין: הגולה אינו יוצא כו'; עד כמו שבארנו, פרק הגולין, והבאור — פרק חמישי: אחד כ"ג, עד הדיוט, פרק הגולין:

פרק שמיני

מצות עשה להפריש כו', עד בארץ כנען פרק הגולין דף ט', ובירושלמי, ובספרי פרשת שופטים (דף ל"א): אין אחת

שאין שלש שבעבר הירדן קולטות, עד שיבדלו שלש שבארץ כנען: ולמה הבדילן? אמר: הואיל ובאה מצוה לידי — אקיימנה:

ד. בימי המלך המשיח — מוסיפין שלש אחיות על אלו השש, שנאמר: ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה; והיכן מוסיפין אותן? בערי הקניזי והקני והקדמוני, שנכרת לאברהם אבינו ברית עליהן, ועדיין לא נכבשו; ועליהן נאמר בתורה: [1] ואם ירחיב יי אלהיך את גבולך; וחייבין בית דין לכוין הדרכים לערי מקלט, לתקנן, ולהרחיבן, ומסירין מהן כל מכשול, וכל תקלה; ואין מניחין בדרך — לא תל, ולא גיא, ולא נהר; אלא עושין עליו גשר, כדי שלא לעכב את הבורח לשם; שנאמר: [2] תכין לך הדרך; ורוחב דרך ערי מקלט — אין פחות מל"ב אמות; ומקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים, כדי שיכירו הרצחנים ויפנו לשם:

ו. בט"ו באדר, בכל שנה, — בית דין מוציאין שלוחין לתקן הדרכים, וכל מקום שמצאוהו שנתקלקל — מתקנין אותו; ובית דין שנתרשלו בדבר זה — מעלה עליהן הכתוב כאלו שפכו דמים:

ז. וכן מושחין בין כל עיר ועיר מערי מקלט בתחלת הפרשתן, עד שיהיו משולשות בשוה; שנאמר: [3] תכין לך הדרך:

[1] דברים י"ט [2] דברים י"ט [3] דברים י"ט

מגדל עוז

מערי מקלט כו', עד הואיל ובא לידי אקיימנה, פרק אלו הן הגולין (דף י'), ובירושלמי מתנייא בספרא פרשה מסעי: בימי המלך המשיח וכו', עד שיכירו הרוצחים ויפנו לשם, פרק הגולין, ובירושלמי, בספרי פרשת מסעי: בט"ו באדר, עד כאילו שפכו דמים, פרק קמא דשקלים: וכן מושחין כל עיר ועיר כו', עד

ח. ערי מקלט — אין עושין אותן — לא עיירות גדולות, ולא כרכים גדולים, ולא קטנים, אלא עיירות בינוניות; ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים, ובמקום המים: ואם אין שם מים — מכניסין לתוכן מים; ואין מושיבין אותן — אלא במקום אוכלסין; נתמעטו אוכלוסיהן — מוסיפין עליהן: נתמעטו דיוריהן — מכניסין לתוכן כהנים לויים וישראלים: ואין פורשין בתוכן מצודות, ואין מפשילין בתוכן חבלים, כדי שלא יהיה רגל גואל הדם מצויה שם:

ט. כל ערי הלוים קולטות, וכל אחת מהן—עיר מקלט היא, שנאמר: י ועליהם תתנו ארבעים ושתים עיר כל הערים אשר תתנו ללוים מ"ח עיר, הקישן הכתוב כלן זו לזו לקליט:

י. ומה הפרש יש בין ערי מקלט שהובדלו למקלט, ובין שאר ערי הלוים? שערי מקלט — קולטות בין לדעת, בין שלא לדעת, הואיל ונכנס בהן — נקלט; ושארי ערי הלוים — אינן קולטות אלא לדעת: ורוצח הדר בערי מקלט — אינו נותן שכר ביתו, והדר בשאר ערי הלוים — נותן שכר לבעל הבית:

יא. כל עיר הקולטת — החומה קולטת כמוה; אילן שעומד בתוך תחום ערי מקלט, ונופו נוטה חוץ לתחום, משגיע תחת הנוף — נקלט; היה עומד חוץ לתחום, ונופו נוטה לתוך התחום; משגיע לעיקרו — נקלט; וההורג שם —

י במדבר ל"ה

מגדל עוז

ושלשה את גבול ארצך, פרק הגלין, ובירושלמי ומתנייא, בספרי פרשת שופטים; וכתב הראב"ד ז"ל: וכן משוין; ואני אומר: יישר כחו, שהצילנו מטעות והודיענו דעת ר"מ ז"ל בלשון משיחה, ואף על פי שהוא עצמו הרחיב את לשונו, תבא עליו ברכה:

נהרג עליו ; ואף על פי שהתחום קולט , — אין הרוצח דר
בו , שנאמר : [1] וישב בה , ולא בתחומה :

פרק תשיעי

א. הרוג שנמצא נופל לארץ , ולא נודע מי הכהו — מניחין אותו במקומו , ויוצאין ה' זקנים מבית דין הגדול שבירושלים , שנאמר : [2] ויצאו זקניך ושופטיך , ומודדין ממנו אל הערים שסביבות החלל , אפילו נמצא בצד עיר זו , שהדבר ידוע בודאי שהיא הקרובה , מצוה למדוד :

ב. אחר שמודדין , ונודעה העיר הקרובה - קוברין את הנהרג במקומו , וחוזרין זקני ירושלים למקומן , ובית דין של

[1] במדבר ל"ה [2] דברים כ"א

מגדל עוז

ערי מקלט וכו' , עד סוף הפרק , פרק הגלין (דף ו') , ובירושלמי , ובספרי פרשת מסעי :

פרק תשיעי

הרוג שנמצא , עד האמור בתורה , בסוטה פרק עגלה ערופה (דף מ"ד) , ובספרי פרשת שופטים : ועורפין אותה שם וכו' , עד במקום עריפתה של עגלה , פרק קמא דחולין , ובספרי פרשת שופטים : ואומר שם בתוך הנחל בלשון הקדש , פרק עגלה ערופה (דף מ"ד) , ופרק ואלו נאמרים (דף ל"ח) : ידינו לא שפכה את הדם , עד שנאמר ונכפר להם הדם , פרק עגלה ערופה : כשמודדין מן החלל וכו' , במסכת ערובין פרק בכל מערבין (דף מ"ה) : ואין מודדין אלא , עד הרוב עדיף , פרק עגלה ערופה דף מ"ד , ומתנייא בספרי פרשת שופטים : נמצא הנהרג מכוון , עד שאי אפשר לצמצם , ואפילו בידי אדם , פרק ב' דבכורות (דף י"ח) : מהיכן מודדין מחוטמו , עד על כולם , פרק עגלה ערופה (דף מ"ד עמוד ב') , ומתנייא בספרי פרשת שופטים

אותה העיר — מביאין עגלת בקר משל אנשי אותה העיר, ומורידים אותה אל נחל ששוטף בחזקה, וזהו איתן האמור בתורה:

ג. ועורפין אותה שם בקופיץ מאחריה, ובית דין של אותה העיר עם כל זקניה, אפילו הם ק' — כולן רוחצין את ידיהן שם במקום עריפתה, ואומרים שם בתוך הנחל בלשון הקודש: [1] ידינו לא שפכו את הדם הזה, ועינינו לא ראו, כלומר: שלא בא לידינו הנהרג הזה ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו ופטרנוהו בלא לויה; והכהנים אומרים בלשון הקודש: כפר לעמך ישראל, והולכין להן, והקב"ה מכפר על הדם, שנאמר: [2] ונכפר להם הדם:

ד. כשמודדין מן החלל — מדקדקין במדה, ואין מקדרין בה, ואין מודדין אלא לעיר שיש בה בית דין של כ"ג; ואין מודדין לירושלים, שירושלים אין מביאה עגלה ערופה, לפי שלא נתחלקה לשבטים, ונאמר: [3] באדמה אשר יי

[1] דברים כ"א [2] שם [3] שם

מגדל עוז

נמצאו זה על גב זה וכו', עד מונחין, כתב הראב"ד ז"ל: זה הפסק — אינו מתברר מן הגמרא, עד כאן לשונו; ואני אומר: אינו מתברר במושכל ראשון, ברם כי דייקת בה שפיר — מסכתא לה, פרק עגלה ערופה, גמרא מתניתין דנמצא טמון וכו', דגרסינן דף מ"ה: אמר אביי: הויני כבן עזאי בשוקי טבריה, אמר ליה ההוא מרבנן לאביי שם, חללים זה על גב זה מהיכן מודדין? מין במינו הוי טמון, ומין במינו לא הוי צף, ומעליון מודד? או דילמא מין במינו הוי צף, ומין במינו לא הוי טמון ומתחתון מודד? או דילמא מין במינו הוי טמון, מין במינו הוי צף, ולא מתחתון מודד, ולא מעליון מודד? ושקיל וטרי עליה טובא, עד דמסיק; אי כרבי יהודה סבירא להו — דכולי עלמא מין במינו הוי טמון וכו'; ואקשינן על הדא מסקנא: אי הכי,

אלהיך נותן לך לרשתה:

ה. נמצא קרוב לירושלים, או לעיר שאין בה בית דין, מניחין אותה, ומודדין אל שאר העירות הסמוכות לו; נמצא סמוך לספר, או לעיר שיש בה עכו״ם, — אין מודדין כל עיקר, שהרי זה בחזקת שהרגוהו עכו״ם:

ו. אין העיר הקרובה מביאה, אלא בזמן שמנין הרוב שבה — כמו מנין העיר הרחוקה ממנה, אבל אם היו אלו שברחוקה מרובין על אנשי הקרובה ממנה, — הולכין אחר הרוב, והמרובין מביאין העגלה:

ז׳ אף על פי שהולכין אחר הרוב מן התורה, והולכין אחר הקרוב, — הרוב עדיף:

מגדל עוז

מאי איריא על גבי חברו? אפילו בעפר בגרורות נמי! ופריקנא: הכי נמי, ולהודיעך כחו דרבי יהודה דאמר: אפילו מין במינו — הוי טמון עד כאן; הנה עינך רואות: שפשט ומעמיד מסקנא עיקרית כלשון בעיא ראשונה, דמין במינו הוי טמון, ומינה: דמעליון מודדין, דאי לבעיא אמציעתא — מין במינו לא הוי טמון קאמר, ואי לבתר — אין מודדין לא מזה ולא מזה, ומאי כחו דרבי יהודה איכא? זה מבורר ומכוון כלשון ר״מ ז״ל, בלא ספק וגמגום כלל, אלא שצריך דקדוק, וכדדייקנא לה בסייעתא דשמיא: נאמר כי ימצא חלל, עד ואין עורפין, הכל פרק עגלה ערופה (דף מ״ה עמוד ב׳), ומתניא בספרי פרשת שופטים: אשה אומרת ראיתי וכו׳, עד זו אחר זו: כתב הראב״ד ז״ל: נראה מן הגמרא שזה שבוש הוא, דבזה אחר זה — הראשון עיקר, ואפילו אשה, עד כאן לשונו; ואני אומר: זה כתב הראב״ד ז״ל, לפי ששנינו פרק עגלה ערופה: עד אומר ראיתי את ההורג, ועד אחד אומר: לא ראיתי, אשה אומרת ראיתי, ואשה אומרת לא ראיתי, — היו עורפין; ובגמרא דייק עלה: טעמא, דקא מכחיש ליה, הא לא קא מכחיש, עד אחד מהימן,

ח. נמצא הנהרג מכוון בין ב' עיירות, ואנשי זו כאנשי זו בשוה, — יביאו עגלה אחת בשותפות, ויתנו ויאמרו: אם זו היא הקרובה, — הרי היא שלהן, ואלו יתנו להם חלקם מתנה; ואם אלו הם הקרובים, — הרי היא שלהן, ואלו יתנו להן חלקם מתנה; כפי שאי אפשר לצמצם, ואפילו בידי אדם:

ט. מהיכן מודדין? מחוטמו; נמצא גופו במקום א', וראשו — במקום אחר, — מוליכין הגוף אצל הראש, וקוברין אותו במקומו; וכן כל מת מצוה — מוליכין גופו אצל ראשו, ונקבר במקומו:

מגדל עוז

מנא הני מילי? דתנו רבנן: לא נידע מי הכהו, הא נודע מי הכהו, אפילו אחד בסוף העולם, — לא היו עורפין; רבי עקיבא אומר כו', עד דשיילינן עלה: השתא דאמרת עד אחד מהימן, אידך חד היכי מצי מכחיש ליה? והאמר עולא אמר רב: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, — הרי כאן ב', ואין דברין של אחד במקום ב'; ופריך ממתניתין! ופרקה רבי חייא: כאן בבת אחת, כאן בזה אחר זה, עד כאן; ודעת הראב"ד ז"ל הואיל ונשנו במשנה דיני האנשים והנשים כאחד, והושוו בכתיבתן, ובגמרא פרקינהי רבי חייא, ולא פליג בינייהו, — דינן שוה; אמנם ר"מ ז"ל — היתה רוח אחרת עמו, כי הוא פוסק כלישנא בתרא, דגרסינן בה: איכא דאמרי: כל היכא דאתא עד אחד כשר מעיקרא, אפילו מאה נשים — כעד אחד דמיין, הכי במאי עסקינן? כגון דאתאי אשה מעיקרא, ותירנה לדרבי נחמיה הכי כו'; למדנו ממנו: דוקא כשהעד הראשון הוא כשר,— היא עיקר, והבא אחריו להכחישו — אין שומעין, כפשטא כמי דתלמודא מעיקרא, דמקשי מדעולא, והאי טעמא לא שייך כלל אלא בזה אחר זה, אבל כי אתו בבת אחת — לא האמינה תורה לזה יותר מזה, הילכך או בנשים, או בפסולי עדות, — לא שנא בבת אחת, ולא שנא בזה אחר זה, וזה טעם ישר; וכן מנאתי בירושלמי כלשון איכא דאמרי, כדכתיבנא, ואין בזה

. נמצאו מתים רבים זה בצד זה — מודדין מחוטמו של
כל א׳ וא׳ מהן, ואם היתה עיר א׳ קרובה לכולם — מביאה
גלה אחת על כולן, נמצאו זה על גבי זה, — מודדין מן
העליון, כמות שהן מונחין:

א. נאמר: [1] כי ימצא חלל, — לא חנוק, ולא מפרפר,
שאין זה נקרא חלל; [2] «באדמה» — לא טמון בגל;
נופל» — לא תלוי באילן «בשדה» — לא צף על פני המים;
לא נודע מי הכהו» הא אם נודע — לא היו עורפין:

[1] דברים כ״א [2] שם

מגדל עוז

קפוק, והנני מראה לך לשון הירושלמי בסמוך בסיעתא דשמיא:
ונים אומרים ראינו כו׳, עד אין עורפין: כתב הראב״ד ז״ל:
ס זה שבוש, עד כאן לשונו: ואני אומר: רב גיבריה לטעמיה,
רבינו אזיל לטעמיה, דלישנא בתרא חייליה, והירושלמי כותיה,
כדבריהנא כולה לעיל בסמוך: שתי נשים או שנים פסולים
אומרים כו׳, עד עורפין: כתב הראב״ד ז״ל: גם זה שבוש, שלא
אמרו אלא בדאתא עד אחד כשר מעיקרא, אבל אתא לבסוף —
הולכים אחר רוב דיעות, ואפילו בעד אחד מכחישין, עד כאן
שונו: ואני אומר: מה אוסיף להאיל הגדול, והוא האיל עצמו,
במוקו עמו, וזה לשונו: שאפילו מאה נשים, או מאה פסולים,
עד אחד מכחיש את כולם, — הרי הן כעד אחד, ועד אחד,
ד כאן לשונו; ועתה, אי שמים! הלא כה דברי שכתבתי,
פירשתי דעתו, ושהוא סומך על לישנא בתרא דאיכא דאמרי,
נכסתי בדין הראשון מאי דשייך, ובזה הדין שייך מאי דקא
וסיים בה: הכא במאי עסקינן? כגון דאתאי אשה מעיקרא,
תרלה לדרבי נחמיה הכי, רב נחמיה אומר כל מקום שהאמינה
תורה עד אחד — הלך אחר רוב דעות, ועשו ב׳ נשים באשה
אחת, כב׳ עדים באיש אחד, אבל שתי נשים באיש אחד, —
י פלגא ופלגא דמי עד כאן; והוא לשונו הנה כמעט אות באות,
כתב: הרי אלו כעד אחד ועד אחד, עד כאן לשונו,

יב. אפילו ראה ההורג עד א׳, אפילו עבד, או פסול לעדות בעבירה, — לא היו עורפין: לפיכך משרבו הרצחנין בגלוי — בטלה עגלה ערופה:

יג. עד אחד אומר: ראיתי את ההורג, ועד אחד הכחישו, ואמר לו: לא ראית — היו עורפין; במה דברים אמורים? כשבאו שניהם כאחת; אבל אם אמר א׳: אני ראיתי את ההורג, — הרי זה נאמן כשנים לענין זה, ואם בא אח״כ עד אחר, והכחישו, ואמר לו: לא ראית, — אין משגיחין על דברי האחרון, ואין עורפין:

יד. באו שנים אחר שהעיד הא׳, והכחישוהו, ואמרו לו: לא ראית, — הרי הן כב׳ עדיות המכחישות זו את זו, ועורפין: אשה אומרת: ראיתי את ההורג, ואשה אחרת מכחשת אותה, ואומרת: לא ראית, — היו עורפין, בין שבאו שתיהן כאחת, בין שבאו זו אח״ז: שנים אומרים: ראינו, וא׳ אומר להן: לא ראיתם, — אין עורפין, א׳ אומר ראיתי, ושנים אומרים לו: לא ראית, — היו עורפין:

מגדל עוז

ועוד יש לי ראיה: מדמהדר למשאל עלה לאיתר: תרתי בפסולי עדות למה לי? ואמרינן: מהו דתימא כי אזלי בתר רוב דעות, — לחומרא, אבל לקולא — לא אזלינן, קמשמע לן; עד כאן מה שראיתי בבבלי; ובירושלמי גרסינן: גידל בר מנימין בשם רב: כל מקום שהכשירו עדות האשה באיש, האיש מכחיש את האשה, והאשה מכחשת את האיש, כהני (עד אחד אומר נטמאת, ואשה אומרת לא נטמאת), כיתני עד אחד אומר ראיתי את ההורג, ואשה אומרת לא ראיתי, תני דבי רבי — כן תני בשם רבי נחמיה, הולכין אחר רוב הדעות, ופריך היך שתי נשים ואשה אחת עמו איתם כב׳ עדים ועד אחד? ומשני: הדא דתימר, באשה ונשים, אבל אם היו מאה נשים ועד אחד, — כעד עד אינון, עד כאן לשון הירושלמי; ועיקך תחזינה מישרים: כי הוא

טו. במה דברים אמורים? כשהיו שלשתן כשרים, או פסולין; אבל אם אמר עד אחד ראיתי ההורג, ושתי נשים, או ב' פסולין, אומרים לו: לא ראית, — אין עורפין:

טז. שתי נשים, או שני פסולים, אומרים: ראינו ההורג, ועד אחד מכחישם, ואומר: לא ראיתם — עורפים, שאפילו מאה נשים, או מאה פסולין, ועד אחד מכחיש את כולן, — הרי אלו כאיש אחד ועד אחד:

יז. שלש נשים, או ג' פסולים אומרים: ראינו ההורג, וארבע נשים, או ד' פסולים — אומרים: לא ראיתם, — עורפין; זה הכלל: בפסולין (הלך) אחר רוב המנין בכל מקום:

מגדל עוז

לשון ר"מ ז"ל, ונשארו בלא שבוש: שלש נשים או ג' פסולין, עד לא ראיתם עורפין; כתב הראב"ד ז"ל: אפילו בזה אחר זה, עד כאן לשונו: ואני אומר: הלך אחר לשון אחרון שכתבתי, ובגמר דבריו של ר"מ ז"ל שכתב וגמר בהם הפרק, זה הכלל: בפסולין הלך אחר רוב המנין, בכל מקום, עד כאן לשונו; ולא יליז מעיניך — מה שדקדקתי בתחלת הענין הזה, לחלק בין בת אחת, לזה אחר זה, שאין זה אחר זה משונה מבת אחת, רק כשקדם עד כשר, כדקאמר תלמודא להדיא, השתא דאמרת עד מהימן, אידך חד היכי מצי מכחיש ליה? והאמר עולא: כל מקום שהאמינה תורה עד אחד, — הרי כאן שנים, ואין דבריו של אחד במקום שנים! אבל אם קדמו נשים או פסולי עדות, מה לי בת אחת? מה לי זה אחר זה? ואתה תחזה: שאין לו שום תפישה בעולם:

פרק עשירי

א. אין דין עגלה ערופה נוהגת, אלא בארץ ישראל, וכן בעבר הירדן:

ב. עגלה ערופה — בת שתי שנים או פחות; אבל אם היתה בת שתי שנים ויום אחד, — פסולה; ואין המומין פוסלין, אף על פי כן אם היתה טרפה — פסולה, כפרה נאמר בה בקדשים:

ג. כל העבודות — פוסלות את העגלה, כמו שפוסלין בפרה אדומה, שנאמר: [1] אשר לא עובד בה; ולמה נאמר עול, אחר שנאמר: אשר לא עובד בה, שהוא כולל העול עם שאר עבודות? שהעול פסול בין בשעת מלאכה, בין שלא בשעת מלאכה, כיון שמשכה בעול טפח — נפסלה, אף על פי שלא חרש בה, ולא עשה בה מלאכה, ושאר עבודות — אין פוסלין אלא עד שעת מלאכה:

ד. כל מלאכה שהיא לצרכה, כגון פרש טליתו עליה מפני הזבובים, — אינו פוסלה, וכל שהוא שלא לצרכה, כגון שפרש טליתו עליה לנושאה, — פסולה, וכן כל כיוצא בזה, כמו שבארנו בהלכות פרה אדומה:

[1] דברים כ"א

מגדל עוז

פרק עשירי

אין דין עגלה ערופה נוהג אלא בארץ ישראל, בספרי פרשת שופטים דף מ"ז, בכמה מקומות: עגלה ערופה בת שתי שנים כו', עד המומין פוסלין בה, ריש מסכת פרה, ומסכת עבודה זרה פרק אין מעמידין דף כ"ו: אף על פי כן אם היתה טרפה פסולה וכו', עד בקדשים, בסוטה פרק עגלה ערופה דף מ"ו: כל העבודות פוסלות וכו', עד כמו שבארנו, בהלכות פרה אדומה פרק עגלה ערופה (דף מ"ו), והבאור — פרק י"א:

ה. אין עורפין את העגלה אלא ביום, לפי שנאמר בה כפרה כקרשים; וכל היום כשר לעריפתה; ואין עורפין שתי עגלות כאחת, שאין עושין מצות חבילות חבילות:

ו. עגלה ערופה – אסורה בהנאה, ונקברת במקום עריפתה, ומשתרד לנחל – תאסר בהנאה, אף על פי שעדיין לא נערפה; ואם מתה, או נשחטה אחר ירידתה, הרי זו אסורה בהנאה, ותקבר:

ז. נמצאו העדים זוממין, – הרי זו מותרת בהנאה; כיצד? כגון שאמר עד אחד: אני ראיתי את ההורג, ובאו ב׳ והכחישוהו, ואמרו לו: לא ראית; והפרישו את העגלה, והורידוה לנחל לעורפה על פיהם, ואחר כך הוזמו השנים, – הרי זו מותרת בהנאה:

ח. נמצא ההורג עד שלא תערף העגלה, – תצא ותרעה בעדר; נמצא אחר שנערפה – תקבר במקומה, שעל הספק באה מתחלתה, כפרה ספקה והלכה לה; ואף על שנמצא הרוצח אחר עריפתה, – הרי זה יהרג, שנאמר: [1] ואתה תבער הדם הנקי:

ט. הנחל שנערפה בו העגלה – אסור בזריעה ועבודה לעולם, שנאמר: [2] אשר לא יעבד בו ולא יזרע; וכל העובד שם עבודה בגופה של קרקע, כגון שחרש, או חפר, או זרע, או נטע, וכיוצא באלו, – הרי זה לוקה; ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים, שזה כמי שארג שם בגד, או תפרו, שאינה מלאכה בגוף הקרקע; לכך נאמר: [3] לא יעבד ולא

[1] דברים כ״א [2] שם [3] שם

מגדל עוז

אין עורפין את העגלה כו׳, עד שאין עושין מצות חבילות, פרק עגלה ערופה: אסורה בהנאה, עד ותקבר, במסכת ע״ז פרק אין מעמידין דף כ״ה, ובכריתות פרק ג׳, ופרק המביא אשם תלוי: נמצאו עדים זוממין, עד הרי זו מותרת בהנאה,

יזרע, מה זריעה בגופה של קרקע, אף כל העבודה שנאסרה שם – אינה אלא בגופה של קרקע:

י. אנשי עיר קרובה שנתאח״ו, ולא הביאו עגלה ערופה, – כופין אותן, ומביאין, ואפילו לאחר כמה שנים, שחייבי עגלה ערופה שעבר עליהם יום הכפורים; – חייבים להביא אחר יום הכפורים:

פרק אחד עשר

א. מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו, שנא׳: [1] ועשית מעקה לגגך; והוא שיהיה בית דירה, אבל בית האוצרות, ובית הבקר, וכיוצא בהן, – אינו זקוק לו; וכל בית שאין בו ד׳ אמות על ד׳ אמות, פטור מן המעקה:

ב. בית של ב׳ שותפין – חייבין במעקה, שנאמר: [2] כי יפול הנופל ממנו, לא תלה אלא בנופל; אם כן למה נאמר:

[1] דברים כ״ב, [2] שם

מגדל עוז

בכריתות פרק המביא אשם תלוי שם: נמצא ההורג, עד שלא תערוף כו׳, עד הדם הנקי מקרבך, בכריתות פרק המביא אשם תלוי במשנה דף כ״ו, ובסוטה פרק עגלה ערופה: הנחל שנערפה בה העגלה: עד אלא בגופה של קרקע, פרק עגלה ערופה, ובספרי פרשת שופטים:

פרק אחד עשר

מצות עשה לעשות אדם מעקה וכו׳, עד אינו זקוק, בספרי פרשת כי תצא (מ״ט ע״ב), ולשון ספרי: ועשית מעקה לגגך, – מצות עשה, ולא תשים דמים בביתך, – מצות לא תעשה: וכל בית שאין בו ארבע אמות על ארבע אמות פטור מן המעקה, במסכת סוכה דף ג׳, ופרק קמא דמועד קטן דף

גגך? — למעט בתי כנסיות ובתי מדרשות, לפי שאינן עשוים לדירה; היתה רשות הרבים גבוה מגגו — אינו זקוק למעקה, שנאמר כי יפול הנופל ממנו ולא לתוכו:

ג. גובה המעקה — אין פחות מי' טפחים, כדי שלא יפול ממנו הנופל; וצריך להיות המחיצה חזקה, כדי שישען אדם עליה ולא תפול; וכל המניח גגו בלא מעקה, — בטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה, שנאמר: [1] ולא תשים דמים בביתך; ואין לוקין על לאו זה, מפני שאין בו מעשה:

ד. אחד הגג, וא' כל דבר שיש בו סכנה, וראוי שיכשל בה אדם וימות, כגון שהיתה לו באר, או בור בחצרו, בין שיש בו מים, בין שאין בו מים, — חייב לעשות חוליה גבוה י' טפחים, או לעשות לה כסוי, כדי שלא יפול בה אדם וימות; וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, — מצות עשה להסירו, ולהשמר ממנו, ולהזהר בדבר יפה יפה, שנאמר:

[1] דברים כ"ב

מגדל עוז

י"א כן משמע: בית של שני שותפין, עד עשוין לדירה, פרק ראשית הגז דף קל"ו: היתה רשות הרבים גבוהה כו', עד ממנו לא בתוכו, בספרי פרשת כי תצא: גבהה של מעקה, עד הנופל: כתב הראב"ד ז"ל: דוקא ממקום דרסו, והוא מקום הסמוך שבו, אבל שאר לדדין, ג' טפחים; עד כאן לשונו; ואני אומר: זה כתב לפי שמצא בספרי פרשת כי תצא: כמה הוא מעקה? מעגלו ג' טפחים, בית דורסו — עשרה, וראיתי אני דברי ר"מ ז"ל, מדסתם לן מתניתין פרק המוכר את הבית כותיה, דתנן: ולא את הגג בזמן שיש לו מעקה גבוה עשרה טפחים, ומוקי טעמי בגמרא: דכי גביה עשרה — חשיב, ופרק קמא דבתרא, גמרא מתניתין סמוך לו כותל אחר כו', — סתם תלמודא ואמר: אבל זקוק הוא למחיצת עשרה, ואוקימנא לנתפס עליה כגנב; עוד ראיתי: שאותן הדברים שבספרי — הם דברי יחיד, והכי איתא התם: רבי אומר מעשה הדושו עשה לו

י השמר לך ושמור נפשך; ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, — בטל מצות עשה, ועבר בלא תשים דמים:

ה. הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות; וכל העובר עליהן, ואמר הריני מסכן בעצמי, ומה לאחרים עלי בכך? או איני מקפיד בכך, — מכין אותו מכת מרדות:

ו. ואלו הן: לא יניח אדם פיו על הסילון המקלח וישתה; ולא ישתה בלילה מן הנהרות, ומן האגמים, שמא יבלע עלוקה, והוא אינו רואה; ולא ישתה מים מגולים, שמא שתה מהן נחש, וכיוצא בו מזוחלי עפר, וימות:

ז. ואלו הן המשקין האסורין משום גלוי: המים, והיין — אפילו מזוג, ואפילו התחיל טעמו להשתנות לחומץ; והחלב, והדבש, והציר; אבל שאר כל המשקין — אין מקפידין על גלויין, שאין בעלי ארס שותין מהן:

י דברים ד'

מגדל עוז

וכמה הוא מעקה כו', אבל לאחר כך סתמא הברייתא: כי יפול הנופל, שאם היתה השות הדבים גבוה ממנו עשרה טפחים, ונפל לתוכו — פטור, שנאמר ממנו, לא לתוכו, ובכולי תלמודא כמי אמרינן: אין מסילה פחותה מי', ואותו מעגל דר' — הוא מקום שהיו מעגילים במעגלה, בתוך המעקה, ליופי, והוא מעשה אומן; ויש לי ראיה מהא דתנן סוף פרק קמא דמועד קטן: עושין מעקה לגג, עד ומעגילין אותו במעגלה, ופשטינן לה בגמרא דהכי קאמר: שפין את הסדקין, ומעגילין אותן כעין מעגלה ביד וברגל, אבל לא במחגלים, עד כאן; אלמא מקום העגיל — יפה ומעשה אומן, ולא מקום דריסה הוא, ואין שם מעקה אלא מעיקר שפת הגג, והוא כדברי ר"מ; שוב מצאתי בירושלמי פרק המוכר את הבית דף י"ח ע"ג, דקאמר תלמודא להדי': מעקה גבוה עשרה טפחים, ותו לא מידי: וצריך שתהיה

ח. השום שנתרסק, ואבטיח שנחתך ונתגלה, — אסור, וכן כל כיוצא בהן; יין מבושל, ויין תוסס, — אין בהן משום גלוי, ותוסס הוא היין משעת דריכתו, עד ג׳ ימים; ויין, או מים, או חלב, שהיו חמין, כל זמן שההבל עולה מהן, וכן משקין שהיה המשקה יורד מלמעלה לתוכן טיפה אחר טיפה, והוא שיהיה טורד ויורד, כל אלו, — אין בהן משום גלוי, שזוחלי עפר מתיראים מבעבוע המשקה, ומן ההבל, ואין שותין ממנו:

ט. מי כבשין ומי שלקות, ומי תורמוסין — אין בהן משום גלוי; מים ששרה בהן כבשין, שלקות, ותורמוסין, אם נשתנה טעמן — אין בהן משום גלוי; ואם אין בהם נותן טעם — אסורין; וכן מים שהדיח בהן פרישין ודרמוסקית לחולה, — אסורין משום גלוי:

י. יין שנתחבר בו דברים חרין, כפלפלין, או דברים מרים כאפסנתין, עד שנשתנה טעמם, — אין בו משום גלוי, והוא הדין בשאר המשקין:

יא. כל המשקין האסורין משום גלוי, שנתגלו, בין ביום, בין בלילה, — אסורין, ואפילו היה בצדן אדם ישן, — אין אימת ישן על הזוחלין; וכמה ישהו ויאסרו? כדי שיצא הרחש מתחת אזן כלי, וישתה, ויחזור למקומו:

מגדל עוז

המקילה חזקה כו׳, עד מפני שאין בו מעשה, בספרי פרשת כי תצא: אחד גג ואחד כל דבר כו׳, עד וימות, בבבא קמא שלהי פרק שור שנגח ד׳ וה׳, וסוף פרק קמא דקדושין: וכן כל מכשול כו׳, עד לא תשים דמים בביתך, בתורת כהנים פרשת קדושים תהיו: הרבה דברים אסרו חכמים, עד מכת מרדות, במסכת עבודה זרה פרק אין מעמידין: ואלו הן לא יניח אדם פיו, עד והוא אינו רואה, פרק קמא דע״ז דף י״ב: ולא ישתה מים מגולין כו׳, עד וישתה, וימות, פרק אין מעמידין דף ל׳:

יב. שעור המים שיאסרו: אם נתגלו כדי שיהיה הסם נכר בהן ומזיק; אבל אם היו המים מרובין כדי שתאבד בהן המרה, — הרי אלו מותרין, בין בכלים, בין בקרקעות; וכן הדין בשאר המשקין:

יג. מעיין המושך כל שהוא, — אין בו משום גלוי; לגין מגולה שהניחו בשידה תיבה ומגדל. או בתיק שלו, או בבור, אפילו עמוק ק' אמה, או במגדל גבוה ק' אמה, או בטרקלין מיופה ומסויד, — הרי זה אסור; בדק את התיבה, או את המגדל, ואחר כך הניחו, הרי זה מותר; ואם היה בהן נקב—אסור; כמה יהא בנקב? כדי שתכנס אצבע קטנה של קטן:

יד. חבית שנתגלתה, אף על פי ששתו ממנו ט' ולא מתו,— לא ישתה עשירי, מעשה היה, ואמרו: ששתה עשירי, ומת, מפני שארס הנחש שקע למטה, ויש סם חמת זוחלי עפר, שעולה וצופה למעלה, ויש סם שהיא נתלית באמצע המשקה, לפיכך הכל אסור, ואפילו סננו במסננת; וכן אבטיח שנתגלה, אף על פי שאכלו ממנו ט' ולא מתו, — לא יאכל עשירי:

מגדל עוז

ואלו הן המשקין האסורין, עד המים והיין, פרק ח' דתרומה: ואפילו מזוג, עד שותין מהן, פרק קמא דחולין, ופרק אלו טרפות דף מ"ט: השום שנתרסק עד אין בהם משום גלוי, ירושלמי דתרומות פרק ח' דף מ"ה ע"א: וכן יין תוסס כו', עד תורמוסין אין בהן משום גלוי, פרק אין מעמידין דף ל': מים שנשרה בהם כבשים, עד לחולה אסורין משום גלוי, ירושלמי דתרומות פרק ח' (דף מ"ה ע"ד): יין שעירב בו דברים חדין כו', עד בלילה אסורין, פרק אין מעמידין דף ל': ואפילו היה בלדן אדם ישן אין אימת ישן על הזוחלין, ירושלמי פרק ח'

טו. מים שנתגלו — לא ישפכם לרשות הרבים, ולא ירביץ בהם את הבית, ולא יגבל בהן את הטיט, ולא ירחיץ בהן פניו ידיו ורגליו, ולא ישקה מהן — לא בהמתו, ולא בהמת חברו; אבל משקה אותן לחתול:

יז. עיסה שנלושה במים מגולין, אפילו היא של תרומה — תשרף, ואפילו נאפת הפת — אסורה:

פרק שנים עשר

א. בהמה חיה או עוף שנשכן הנחש וכיוצא בו, או שאכלו סם הממית האדם קודם שישתנה בגופו, — הרי אלו אסורים משום סכנת נפשות; לפיכך בהמה חיה ועוף שנמצאו חתוכי רגלים, אף על פי שהן מותרין משום טרפה — הרי אלו אסורין משום סכנה, שמא אחד מזוחלי עפר נשכן, עד שיבדקו; כיצד בודקין? צולין אותן בתנור, אם לא נהחתך הבשר, ולא נשתנה משאר הצלי, — הרי אלו מותרין:

ב. וכן נקורי תאנים וענבים, והקשואין, והדלועין, והאבטיחין, והמלפפנות, אפילו היו גדולים ביותר, בין תגושין, בין

מגדל עוז

דתרומות (דף מ"ה ע"ג): וכמה יהא כו', עד ויחזור למקומו, פרק קמא דחולין: שעור המים שיאכרו כו', עד אצבע קטנה של קטן, פרק ח' דתרומות: הבית שנתגלתה כו', עד לא יאכל עשירי, פרק אין מעמידין דף ל', ופרק הגוזל ומאכיל: עיסה שנלושה במים מגולין וכו', עד הפת אסורה, בירושלמי דתרומה פרק ח':

פרק שנים עשר

בהמה חיה או עוף כו', עד הרי אלו מותרין, פרק אלו טרפות (דף נ"ח): וכן נקורי תאנים, עד נחש וכיוצא

מחוברין, ואפילו היו בתוך הכלי, כל שיש בו ליחה, ונמצא נשוך, — אסור, שמא נחש וכיוצא בו נשכו; ואפילו ראה צפור או עכבר יושב ומנקר, — הרי אלו אסורין, שמא במקום נקב נקב:

ג. תאנה או ענב שניטל העוקץ שלהן, — אין בהם משום גלוי; לפיכך אוכל אדם תאנים וענבים בלילה, ואינה חושש; תאנה נקורה שיבשה, ונעשת גרוגרות, ותמרה נקורה שיבשה, — שתיהן מותרות:

ד. אסור לאדם לתן מעות או דינרים לתוך פיו, שמא יש עליהם רוק יבש של מוכי שחין, או מצורעין, או זיעה, שכל זיעת אדם — סם המות, חוץ מזיעת הפנים:

ה. וכן לא יתן אדם פס ידו תחת שחיו, שמא נגע בידו במצורע, או בסם רע, שהידים עסקניות: ולא יתן התבשיל תחת המטה, אף על פי שהוא עוסק בסעודה, שמא יפול בו דבר המזיק, והוא אינו רואה:

מגדל עוז

בו נשכו, פרק ח' דתרומות (דף כ"ו): ואפילו ראה צפור כו', עד נקב נקב, פרק קמא דחולין הלכה ו' דף ט': תאנה או ענב כו', עד ואינו חושש, פרק אין מעמידין דף ל': וכן לא יתן אדם פס ידו תחת שחיו, שמא נגע בידו במצורע או בסם רע שהידים עסקניות: כתב הראב"ד ז"ל: בירושלמי: אסור למיתן פיסתא תותי בי שחיו, ומפרשין: התיכה של בשר, או של לחם, מפני הזיעה, עד כאן לשונו: ואני אומר: פרק אין מעמידין הוא זה הירושלמי, וכל המפרש יפרש: ולא יתן התבשיל תחת המטה וכו', עד והוא אינו רואה; כתב הראב"ד ז"ל: גם זה בירושלמי, ומפרשינן מפני רוח רעה, עד כאן לשונו: ואני אומר: גם זה פרק אין מעמידין ירושלמי, וכך קבלנו פירושו כדברי הראב"ד ז"ל, דאי כדברי ר"מ ז"ל, מאי איריא מטה? אפילו כסא ושלחן נמי, ואחר שראיתי איסור נעילת סכין באתרוג, או

ד. וכן לא ינעוץ הסכין בתוך האתרוג, או בתוך הצנון, שמא יפול אדם על חודה וימות; וכן אסור לאדם לעבור תחת קיר נטוי, או על גשר רעוע, או להכנס לחורבה, וכן כל כיוצא באלו משאר הסכנות – אסור לעבור במקומן:

פרק שלשה עשר

א. מי שפגע בחברו בדרך, ובהמתו רובצת תחת משאה, בין שהיה עליה משא הראוי לה, בין שהיה עליה יותר ממשאה, – הרי זה מצוה לפרוק מעליה, וזו מצות עשה, שנאמר: [1] עזוב תעזוב עמו:

ב. ולא יפרוק ויניחנו נבהל, וילך, אלא יקים עמו, ויחזור ויטעון משאו עליו, שנאמר: [2] הקם תקים עמו, — זו מצות עשה אחרת; ואם הניחו נבהל, ולא פרק ולא טען,— בטל מצות עשה, ועבר על מצות לא תעשה, שנאמר: [3] לא תראה חמור אחיך:

ג. היה כהן, והבהמה רובצת בבית הקברות – אינו מתטמא לה, כשם שאינו מתטמא להשב אבדה; וכן אם היה זקן שאין דרכו לטעון ולפרוק, הואיל ואינה לפי כבודו פטור:

ד. זה הכלל: כל שאילו היתה שלו היה טוען ופורק, הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חברו; ואם היה חסיד ועושה

[1] שמות כ"ג [2] שם [3] דברים כ"ב

מגדל עוז

בללין, דודאי לא דוקא לקטינהו, אלא ה"א הדין לכיולא בהן, — אמרתי כמי מטה וכיולא בו, ואם קבלה נקבל: וכן לא ינעוץ הסכין וכו', עד וימות; כתב הראב"ד ז"ל: גם זה מפרשינן משום בזויא, שעושין מהן תיק לסכין, עד כאן לשונו; ואני אומר ט"ב אשר תאחוז בזה, וגם מזה לא תנח ידיך: וכן אסור לאדם לעבור וכו', עד לעמוד במקומן, פרק במה מדליקין דף ל"ב:

לפנים משורת הדין, אפילו היה הנשיא הגדול, וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או קנים, וכיוצא בהן, — פורק וטוען עמו:

ה. פירק וטען, וחזרה ונפלה, חייב לטעון ולפרוק פעם אחרת, אפילו ק׳ פעמים, שנאמר: [1] עזוב תעזוב, [2] הקם תקים עמו; לפיכך צריך להדדות עמו עד פרסה, אלא אם כן אומר לו בעל המשא: איני צריך לך:

ו. מאימתי יתחייב לפרוק ולטעון עמו? משיראהו ראיה שהיא כפגיעה, שהרי נאמר: [3] כי תראה, ונאמר: [4] כי תפגע; וכמה? שערו חכמים: משיהיה ביניהם רס"ו אמה וב׳ שלישי אמה, שהוא א׳ מז׳ ומחצה במיל; היה רחוק כמטו יותר מזה — אינו זקוק לה:

ז. מצוה מן התורה לפרוק עמו בחנם, אבל לטעון עליו — הרי זו מצוה, ונוטל שכרו; וכן בשעה שמדדה עמו עד פרסה — יש לו שכר:

ח. מצא בהמת חבירו רבוצה, אף על פי שאין הבעלים עמה, — מצוה לפרוק מעליה, ולטעון עליה, שנאמר: עזוב תעזוב, הקם תקים, — מכל מקום; אם כן למה נאמר: עמו? שאם היה בעל הבהמה שם, והלך וישב לו, ואמר לזה שפגע בו «הואיל ועליך מצוה, אם רצית לפרוק לבדך — פרוק» — הרי זה פטור, שנאמר: עמו; ואם היה בעל הבהמה זקן או חולה — חייב לטעון ולפרוק לבדו:

י. חמרים שרגליו של א׳ מהן רעועות. אינן רשאין חבריו להקדים, ולעבור מעליו; נפל — רשאין לעבור מעליו:

יא. היה א׳ טעון, וא׳ רוכב, והדחקן הדרך, — מעבירין את הרוכב מפני הטעון; א׳ טעון וא׳ ריקן, — מעבירין את הריקן מפני הטעון: א׳ רוכב וא׳ ריקן, — מעבירין את הריקן מפני הרוכב; שניהן טעונין, שניהן רוכבין, שניהן ריקנין, — עושין פשרה ביניהן:

[1] שמות כ"ג [2] דברים כ"ב [3] שמות כ"ג [4] שם כ"ג

יב. וכן שתי ספינות העוברות ופוגעות זו בזו, אם עוברות שתיהן בבת אחת, — טובעות, ואם בזו אחר זו — עוברות, וכן שני גמלים העולים במעלה גבוה, ופגעו זה בזה, אם עוברין שניהם בבת אחת — נופלין, ואם בזה אחר זה — עולין, כיצד הן עושין? טעונה, ושאינה טעונה, — תדחה שאינה טעונה מפני הטעונה; קרובה ורחוקה, — תדחה קרובה מפני שאינה קרובה; שתיהן רחוקות, או קרובות, או טעונות, הואיל וכולן בדוחק אחד; — הטל פשרה ביניהן, והן מעלות שכר זה לזה, ובזה וכיוצא בו נאמר: [1] בצדק תשפוט עמיתך:

יג. הפוגע בשנים, אחד רובץ תחת משאו, ואחד פרק מעליו, ולא מצא מי שיטעון עמו, מצוה לפרוק בתחלה, משום צער בעלי חיים, ואחר כך טוען; במה דברים אמורים? כשהיו שניהם שונאים, או אוהבים, אבל אם היה אחד שונא, ואחד אוהב, — מצוה לטעון עם השונא תחלה, כדי לכוף את יצרו הרע:

יד. השונא שנאמר בתורה — לא לבד מאומות העולם הוא, אלא אף מישראל; והיאך יהיה לישראל שונא מישראל? והכתוב אומר: [2] לא תשנא את אחיך בלבבך! אמרו חכמים: כגון שראהו לבדו שעבר עבירה, והתרה בו, ולא חזר, — הרי זה מצוה לשונאו, עד שיעשה תשובה וישוב מרשעו; ואף על פי שעדיין לא עשה תשובה, אם מצאו נבהל במשאו — מצוה לטעון ולפרוק עמו, ולא יניחנו נוטה למות, שמא ישהא בשביל ממונו, ויבא לידי סכנה, והתורה הקפידה על נפשות ישראל, בין רשעים, בין צדיקים, מאחר שהם נלוים אל יי׳, ומאמינים בעיקר הדת, שנאמר: [3] אמור אליהם חי אני נאם יי׳ אלהים אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה:

[1] ויקרא י"ט [2] שם [3] יחזקאל י"ח

נגמרו הלכות נזקין בעזר האל:

הלכות ממרים

יש בכללן תשע מצות, שלש מצות עשה, וששׁ מצות לא תעשה:

ו ז ה ו פ ר ט ן:

א לעשות על פי התורה שאמרו לנו בבית דין הגדול:
ב שלא לסור מדבריהם:
ג שלא להוסיף על התורה, לא במצות שבכתב, ולא בפירושן שלמדנו מפי השמועה:
ד שלא לגרוע מן הכל:
ה שלא לקלל אב ואם:
ו שלא להכותם:
ז לכבדם:
ח ליראם:
ט שלא יהיה הבן סורר ומורה על קול אביו ואמו:

ובאור מצות אלו — בפרקים אלו:

פרק ראשון

א. בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה, ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל; ועליהן הבטיחה תורה, שנאמר: [1] על פי התורה אשר יורוך, — זו מצות עשה; וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו, — חייב לסמוך מעשה הדת עליהן, ולהשען עליהן:

ב. כל מי שאינו עושה כהוראתן, — עובר בלא תעשה, שנאמר: [2] לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל; ואין לוקין על לאו זה, מפני שנתן לאזהרת מיתת בית דין; שכל חכם שמורה על דבריהם, — מיתתו בחנק, שנאמר: [3] והאיש אשר יעשה בזדון וגומר; אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה, והם תורה שבעל פה; ואחד דברים שלמדום מפי דעתם, באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאום סייג לתורה, ולפי מה שהשעה צריכה, והן הגזרות והתקנות והמנהגות; כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים, — מצות עשה לשמוע להן; והעובר על כל אחד מהן, — עובר בלא תעשה; הרי הוא אומר: [4] על פי התורה אשר יורוך, — אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיורו בהם לרבים, כדי לחזק הדת, ולתקן העולם; ועל

[1] דברים י״ז [2] שם [3] שם [4] שם

מגדל עוז

פרק ראשון

בית דין הגדול כו', עד להשען עליהם, בספרי דבי רב: כל

המשפט אשר יאמרו״ — אלו דברים שילמדו אותן מן הדין, באחד מן המדות שהתורה נדרשת בהן; ״מכל הדבר אשר יגידו לך״ — זו הקבלה שקבלו איש מפי איש:

ג. דברי קבלה אין בהן מחלוקת לעולם, וכל דבר שתמצא בו מחלוקת - בידוע שאינו קבלה ממשה רבינו; ודברים שלמדין מן הדין, אם הסכימו עליהן בית דין הגדול כולם, — הרי הסכימו; ואם נחלקו בהן — הולכין אחר הרוב, ומוציאין הדין אחר הרבים; וכן הגזרות והתקנות והמנהגות, אם ראו מקצתן שראוי לגזור גזרה, או לתקן תקנה, או שיניחו העם המנהג הזה; וראו מקצתן שאין ראוי לגזור גזרה זו, ולא לתקן תקנה זו, ולא להניח מנהג זה, — נושאין ונותנין אלו כנגד אלו, והולכין אחר רובן, ומוציאין הדבר אחר הרבים:

ד. כשהיה בית דין הגדול קיים, לא היתה מחלוקת בישראל; אלא כל דין שנולד בו ספק לאחד מישראל, — שואל לבית דין שבעירו; אם ידעו, — אמרו לו, אם לאו, — הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוחיו עולין לירושלים, ושואלין לבית דין שבהר הבית; אם ידעו — אמרו לו, אם לאו - הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה; אם ידעו — אמרו להן, ואם לאו — הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול, ושואלין: אם היה הדבר שנולד בו הספק לכל — ידוע אצל בית דין הגדול, בין מפי הקבלה, בין מפי המדה, שדנו בה, — אומרים מיד; אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול, — דנין בו בשעתן, ונושאין ונותנין בדבר, עד שיסכימו כולן; או יעמדו מנין, וילכו אחר הרוב,

מגדל עוז

מי שאינו עושה כהוראתן, עד איש מפי איש, סנהדרין

ויאמרו לכל השואלים: כך הלכה, והולכין להן; משבטל בית דין הגדול — רבתה מחלוקת בישראל, זה מטמא ונותן טעם לדבריו, וזה מטהר ונותן טעם לדבריו, זה אוסר, וזה מתיר:

ה. שני חכמים, או שתי בתי דינין, שנחלקו שלא בזמן הסנהדרין, או עד שלא היה הדבר ברור להן, בין בזמן אחד, בין בזה אחר זה; אחד מטהר, ואחד מטמא, אחד אוסר, ואחד מתיר: אם אינך יודע להיכן הדין נוטה, — בשל תורה הלך אחר המחמיר, בשל סופרים — הלך אחר המיקל:

פרק שני

א. בית דין גדול שדרשו באחת מן המדות, כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך, ודנו דין, ועמד אחריהם בית דין אחר לסתור אותו, — הרי זה סותר ודן, כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר: [1] ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך:

[1] דברים י"ז

מגדל עוז

פרק הנחנקין (דף פ"ו):

פרק שני

בית דין הגדול שדרשו, עד שבימיך, במסכת ע"ז פרק אין מעמידין (שם): בית דין שגזרו גזרה וכו', עד בחכמה ובמנין; כתב הראב"ד ז"ל: ולא אפילו אליהו ובית דינו, הואיל

ב. בית דין שגזרו גזרה, או תקנו תקנה, והנהיגו מנהג, ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר, ובקש לבטל דברים הראשונים, ולעקור אותה התקנה, ואותה הגזרה, ואותו המנהג, — אינו יכול, עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין; היה גדול בחכמה, אבל לא במנין, במנין, אבל לא בחכמה, — אינו יכול לבטל את דבריו, אפילו בטל הטעם שבגללו גזרו הראשונים, או התקינו, אין האחרונים יכולין לבטל, עד שיהיו גדולים מהם; והיאך יהיו גדולים מהם במנין? הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא! זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול, ולא חלקו בו:

מגדל עוז

ופשט איסורן בכל ישראל, כדאיתא בעבודה זרה, עד כאן לשונו; ואני אומר: האמת כי עיקר הלכה זו כשנית במסכת עדיות פרק קמא ומייתי לה פרק אין מעמידין, גמרא מתניתין דאלו דברים של גוים כו׳, אפיסקה דשמן, לשניהם יש להם פנים הנראין בהלכה, דגרסינן: אתמהה! ורבי יהודה הנשיא היכי אתיא למישרי תקנתא תלמידי דשמאי והלל, והתנן פרק קמא דעדיות: אין בית דין רשאי לבטל דברי בית דין חברו, אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין! ועוד אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן: בכל בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו, חוץ משמנה עשר דבר, שאם יבא אליהו ויבטל — אין שומעין לו; ופריך: והאמר רב שמעיה אמר רב: הואיל ופשט איסורן בכל ישראל, ושמן לא פשט איסורו בכל ישראל, דאמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן: ישבו רבותינו ובדקו על שמן, שלא פשט איסורו ברוב ישראל, וסמכו רבותינו על דברי רבי שמעון בן גמליאל, ועל דברי רבי אלעזר ברבי צדוק, שהיו אומרין:

ג. במה דברים אמורים? בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה, אלא בשאר דיני תורה; אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג, אם פשט איסורן בכל (ישראל,) — אין בית דין גדול אחר יכול לעקרן ולהתירן, אפילו היה גדול מן הראשונים:

ד. ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה, אף על פי שהוא קטן מן הראשונים, שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה, שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרן הוראת שעה: כיצד? בית דין שראו לחזק הדת, ולעשות סייג, כדי שלא יעברו העם על דברי תורה,— מכין ועונשין שלא בדין, אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא; וכן אם ראו לפי שעה לבטל

מגדל עוז

אין גוזרין גזרה על הצבור, אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה, אמר רב אדא בר אהבה: מאי קרא? במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו, אי איכא גוי כלו, וקא עבר עליה האי גברא, — אותי אתם קובעין, ואי לא — לא, עד כאן; והראב"ד לפי שראה כי התלמוד תולה הכל בפשט איסירן בכל ישראל, כתב כן, וכלל הכל אפילו אליהו ובית דינו, ור"מ ז"ל רוח אחרת עמו, דהיה קשה לו, כיון דקשי ליה ממתניתין דבכירתא, למאי איצטרך לאקשויי מדברי אמורא, דאמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן כו', וכי יהודה ועוד לקרא! ועוד רבי יוחנן גופיה, מה ראה לחלק בין שמנה עשר דבר, לשאר דברים שפשט איסורן בכל ישראל? וכי תימא הנך שמנה עשר פשיטא לן דפשט איסורן בכל ישראל, אבל אחריני שמא לא פשט איסורן בכל ישראל, ויכול לבטל, והרי שמן לא פשט אסורו בכל ישראל, וע"כ קבל מרבותיו, או ראה בטב לחלק ולומר: כי בשאר דברים של דיני תורה, ושלא נגזרו לעשות סייג לתורה, אם

מצות עשה, או לעבור על מצות לא תעשה, כדי להחזיר רבים לדת, או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים, – עושין מה שצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה, כדי שיחיה כולו, כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה, כדי שיתקיימו (כולם), כדרך שאמרו חכמים הראשונים: חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה:

ה. בית דין שנראה להן לגזור גזרה, או לתקן תקנה, או להנהיג מנהג, – צריכין להתישב בדבר, ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולין לעמוד בהן, או אם אין יכולין לעמוד; ולעולם אין גוזרין גזרה על הצבור, אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה:

מגדל עוז

גדול ממנו בחכמה ובמנין — יכול לבטל, אבל בדברים שנגזרו לעשות סייג לתורה, כגון שמנה עשר דבר, שכולן הן לעשות סייג לתורה, כדמפרש לה פרק קמא דשבת, גמרא מתניתין דשמנה עשר דבר גזרו בו ביום, וסליק מינה בהכי, ואמרו: גזרו על פתן ושמנן משום יינן, ועל יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר אחר, ועל דבר אחר משום דבר אחר, כדמסיק כמי פרק אין מעמידין: אפילו היה גדול ממנו בחכמה ובמנין — אינו יכול לבטל אחת מהן, ומשום הכי אהדר לאקשויי מדרבה בר בר חנא, כלומר: ואפילו תימא כי רבי יהודה נשיאה גדול בחכמה ובמנין מתלמידי שמאי והלל, אפילו הכי אין לו לבטל גזרת שמן, משום דהוא משמנה עשר דבר, ואמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן בכל יכו׳, והא דנקט: אפילו אליהו ובית דינו — לישנא דבדירא ובגוזמא הוא דקאמר, לפי שאין גדול מהן, ולפיכך כתבו ר״מ ז״ל בבא בפני עצמה בסמוך, וזה לשונו: היה גדול בחכמה, אבל לא במנין כו׳, עד ולא חלקו בו, כלישנא דגמרא פרק אין

ו. הרי שגזרו בית דין גזרה, ודמו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה, ואחר שגזרוה, פקפקו העם בה, ולא פשטה ברוב הקהל, — הרי זו בטלה, ואינן רשאין לכוף את העם ללכת בה:

ז. גזרו, ודימו שפשטה בכל ישראל, ועמד הדבר כן שנים רבות, ולאחר זמן מרובה עמד בית דין אחר, ובדק בכל ישראל, וראה שאין אותה הגזרה פושטת בכל ישראל, — יש לו רשות לבטל, ואפילו היה פחות מבית דין הראשון בחכמה ובמנין:

ח. וכל בית דין שהתיר שני דברים, — אל ימהר להתיר דבר שלישי:

מגדל עוז

מעמידין, ואחריה כתב מכח ההיא דרבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן כו׳, במה דברים אמורים בדברים שלא עשו אותן כדי לעשות סייג לתורה, אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסור אותן לעשות סייג, אם פשט איסורן בכל ישראל — אין בית דין הגדול שאחריו יכול לעקרן ולהתירן, ואפילו היה גדול מן הראשונים עד כאן לשונו; ולא רצה להזכיר אליהו ובית דינו בפירוש, משום דקיימא לן פרק י׳ יוחסין: שאין אליהו בא לטמא ולטהר כו׳, ועוד כי לפי מעלתו, לא יצוייר בישיבתו, דבר שאי אפשר לעשותו, ולומר אותו, ואמרו ז״ל בלשון כולל: היה גדול בחכמה אבל לא במנין כו׳, עד שיהיו גדולים מהם: כתב הראב״ד ז״ל: עיטור שוקי ירושלים קשיא עליה, שהראשונים תקנוהו, ורבן יוחנן בן זכאי בטלה אחר חורבן, מפני שבטל הטעם של ראשונים, ולא היה גדול כראשונים, עד כאן לשונו; ואני אומר: עיקר הלכה זו במנחות פרק רבי ישמעאל, משנה, ובגמרא שקיל וטרי עלה, ומסיק דכרבי יהודה סבירא ליה, דאמר: מן התורה, והכי נמי איתא בראש השנה הלכות שופר

ט. הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר, ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להן להתיר אסורי תורה לפי שעה, מהו זה שהזהירה תורה: [1] לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו? — שלא להוסיף על דברי תורה, ולא לגרוע מהן, ולקבוע הדבר לעולם שהוא מן התורה, בין בתורה שבכתב, בין בתורה שבעל פה; כיצד? הרי כתוב בתורה: [2] לא תבשל גדי בחלב אמו, מפי השמועה למדו: שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה, בין בשר חיה, אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה, אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב - הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף, ויאמר שהוא בכלל הגדי, והוא אסור

[1] דברים י״ג [2] שמות כ״ג ל״ד [3] דברים י״ד

מגדל עוז

פרק י״ט, ופירשו רבותינו בעלי התוספות ז״ל, דאף על גב דלכאורה משמע דמן התורה היא חומרא, נפקא מיניה קולא, דמיד שהאיר מזרח — מותר, וכדמסיק: מאי התקין? חדש התקין, וגם ר״מ ז״ל פסק אותה ההלכה פרק י׳ דהלכות מאכלות אסורות, וגם בפירוש המשניות, ובזה נמצאו דבריו קיימין בלא קושיא כלל: והאיך יהיו גדולים מהם, עד ולא חלקו בו, בירושלמי דמכות: במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כו׳, עד גדול מן הראשונים, זהו מה שכתבתי למעלה ממימרא דרבה בר בר חנא, אמר רבי יוחנן, בשמנה עשר דבר, מפרק אין מעמידין דמסכת עבודה זרה, (דף ל״ו), ומפרק קמא דשבת (דף י״ג י״ז): ויש לבית דין לעקור וכו׳, עד שבתות הרבה, בספרי פרשת שופטים לגבי נביא, ובסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ״ו), והרבה מקומות: במה דברים אמורים שנראה להם כו׳, עד בחכמה ובמנין, הכל פרק אין מעמידין (שם): וכל בית דין שהתיר שני דברים כו׳, עד איסורו לדורות, פרק אין מעמידין (שם), דקרו ליה בי דינא שריא: וכן יש להם להתיר איסורי תורה לפי שעה

מן התורה, — הרי זה מוסיף; אבל אם אמר: בשר העוף מותר מן התורה, ואנו נאסור אותו, ונודיע לעם שהוא גזרה, שלא יבא מן הדבר חובה, ויאמרו: העוף מותר מפני שלא נתפרש, כך החיה מותרת, שהרי לא נתפרשה, ויבא אחר לומר: אף בשר בהמה מותרת, חוץ מן העז, ויבא אחר לומר: אף בשר העז מותר בחלב פרה, או הכבשה, שלא נאמר אלא "אמו" שהיא מינו, ויבא אחר לומר: אף בחלב העז שאינה אמו מותר, שלא נאמר אלא "אמו", לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, — אין זה מוסיף, אלא עושה סייג לתורה, וכן כל כיוצא בזה:

מגדל עוז

כו', עד סוף הפרק; כתב הראב"ד ז"ל: כל אלה ישא רוח, שכל דבר שגזרו עליו, ואסרוהו לסייג ולמשמרת של תורה, — אין בו משום מוסיף, אפילו קבעוהו לדורות, ועשאוהו כשל תורה, וסמכוהו למקרא, כדאשכחן בכמה דוכתי: וקרא אסמכתא בעלמא, ואם גרע לפי צורך שעה, כגון אליהו בהר הכרמל, אף זה דבר תורה הוא: עת לעשות ליי' הפרו תורתך, ולא תמצא איסור מוסיף אלא במצות עשה, כגון לולב ותפילין וציצית, וכיוצא בהן, בין לשעה, בין לדורות, בין שקבעה בדבר תורה, בין שלא קבעה, עד כאן לשונו; ואני אומר: זו מחלוקת ישנה בין הראשונים ז"ל, ריש פרק בתרא דערובין, דפליגי להוסיף אי בעי כונה, או לאו, ובמסכת ראש השנה פרק ראוהו בית דין, פלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע לגבי מתנות, ובסנהדרין פרק הנחנקין, בשמעתין דזקן ממרא, ורבו בזה הדעות, ואלו ואלו — דברי אלהים חיים הם, ורוח אחד לכל, והאמת יורה דרכו:

פרק שלישי

א. מי שאינו מודה בתורה שבעל פה, — אינו זקן ממרה האמור בתורה, אלא הרי זה בכלל האפיקורסין:

ב. מאחר שנתפרסם שהוא כופר בתורת שבעל פה — הרי הוא כשאר כל האפיקורסין, והאומרים אין תורה מן השמים:

ג. במה דברים אמורים? באיש שכפר בתורה שבעל פה במחשבתו, ובדברים שנראו לו, והלך אחר דעתו הקלה, ואחר שרירות לבו, וכופר בתורה שבעל פה, תחלה, כצדוק ובייתוס, וכן כל התועים אחריו; אבל בני התועים האלה, ובני בניהם, שהדיחו אותם אבותם, ונולדו בין הקראים, וגדלו אותם על דעתם, — הרי הוא כתנוק שנשבה ביניהם וגדלוהו, ואינו זריז לאחוז בדרכי המצות, שהרי הוא כאנוס; ואף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי, וראה היהודים ודתם, — הרי הוא כאנוס, שהרי גדלוהו על טעותם, כך אלו שאמרנו, האוחזים

פרק שלישי

מגדל עוז

מי שאינו מודה כו׳, עד והסיר המכשול, בסנהדרין פרק חלק (דף נ"ט): במה דברים אמורים באיש שכפר בתורה כו׳, עד לא ימהר אדם להורגן, במסכת עבודה זרה, פרק אין מעמידין (דף כ"ו) הסכים כך ר"מ מדעת רבותינו ז"ל, וגדולי הראשונים, וכן כתב ר"מ ז"ל מקולו: אבל זקן ממרה האמור

בדרכי אבותם הקראים שטעו; לפיכך ראוי להחזירן בתשובה, ולמשכם בדברי שלום, עד שיחזרו לאיתן התורה:

ד. אבל זקן ממרה האמור בתורה, הוא חכם אחד מחכמי ישראל שיש בידו קבלה, ודן ומורה בדברי תורה, כמו שיודנו ויורו כל חכמי ישראל, שבאת לו מחלוקת בדין מן הדינים עם בית דין הגדול, ולא חזר לדבריהם, אלא חלק עליהם, והורה לעשות שלא כהוראתן, — גזירה עליו תורה מיתה, ומתודה, ויש לו חלק לעולם הבא, אף על פי שהוא דן והן דנים, הוא קבל והם קבלו, — הרי התורה חלקה להם כבוד; ואם רצו בית דין למחול על כבודן, ולהניחו, — אינן יכולין, כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל:

ה. אין זקן ממרה חייב מיתה, — עד שיהא חכם שהגיע להוראה, סמוך בסנהדרין, ויחלוק על בית דין בדבר שזדונו כרת, ושגגתו חטאת, או בתפלין, ויורה לעשות כהוראתו, או יעשה הוא על פי הוראותו, ויחלוק עליהן והן יושבין בלשכת הגזית; אבל אם היה תלמיד שלא הגיע להוראה, והורה לעשות, — פטור, שנאמר: [1] כי יפלא ממך דבר למשפט, — מי שלא יפלא ממנו אלא דבר מופלא:

ו. היה חכם מופלא של בית דין, וחלק ושנה, ולמד לאחרים כדבריו, אבל לא הורה לעשות, — פטור,

[1] דברים י״ז

מגדל עוז

בתורה כו׳, עד ולפיכך גזרה עליו תורה מיתה, בסנהדרין פרק הנחנקין (דף פ״ז ופ״ח): ומתודה ויש לו חלק לעולם הבא כו׳,

שנאמר: [1] והאיש אשר יעשה בזדון, — לא שיאמר בזדון, אלא יורה לעשות, או יעשה הוא בעצמו:

ז. מצאן חוץ למקומן, והמרה עליהן, — פטור, שנאמר: [2] וקמת ועלית אל המקום, מלמד שהמקום גורם לו מיתה; וכל אלו וכיוצא בהן שהן פטורין מן המיתה — יש לבית דין הגדול לנדותם, ולהפרישן, ולהכותן, ולמנען מללמד, כפי מה שיראה להן שהדבר צריך לכך:

ח. וכיצד דנין זקן ממרא? בעת שיפלא דבר, ויורה בו חכם המגיע להוראה, בין בדבר שיראה בעיניו, בין בדבר שקבל מרבותיו, — הרי הוא והחולקין עמו עולין לירושלים, ובאין לבית דין שעל פתח הר הבית, אומרים להן בית דין: כך הוא הדין, אם שמע וקבל — מוטב, ואם לאו — באין כולן לבית דין שעל הפתח העזרה, ואומרים להם גם הם: כך הוא הדין, אם קבל — ילכו להן, ואם לאו — כולן באין לבית דין הגדול ללשכת הגזית, שמשם תורה יוצאה לכל ישראל, שנאמר: [3] מן המקום ההוא אשר יבחר י״, ובית דין אומר להם: כך הוא הדין, ויוצאין כולן; חזר זה החכם לעירו, ושנה ולמד כדרך שהוא למוד, — הרי זה פטור; הורה לעשות, או שעשה כהוראתו, — חייב מיתה, ואינו צריך התראה; אפילו נתן טעם לדבריו — אין שומעין לו, אלא כיון שבאו עדים שעשה כהוראתו, או שהורה

[1] דברים י״ז [2] שם [3] שם

מגדל עוז

עד כדי שלא ירבו מחלוקת בישראל, בסנהדרין פרק אלו הן הנחנקין (שם), ופרק חלק: אין זקן ממרה חייב מיתה כו׳, עד אלא דבר מופלא, בסנהדרין פרק הנחנקין (שם): היה חכם מופלא כו׳, עד גורם לו מיתה, פרק קמא דסנהדרין (דף י״ו): וכל אלו וכיוצא בהם שהם פטורים כו׳, עד שהדבר צריך לכך

לאחרים לעשות, — גומרין דינו למיתה בבית דין שבעירו, ותופשין אותו, ומעלין אותו משם לירושלים, ואין ממיתין אותו בבית דין שבעירו, ולא בבית דין הגדול שיצא חוץ לירושלים, אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים, שנאמר: [1] וכל ישראל ישמעו ויראו, מכלל שצריך הכרזה; וארבעה צריכין הכרזה: זקן ממרה, ועדים זוממין, והמסית, ובן סורר ומורה, שהרי בכולן נאמר: ישמעו ויראו:

פרק רביעי

א. זה שחלק על בית דין הגדול, בדבר שחייבין על זדונו כרת, ועל שגגתו חטאת, בין שהיו הן אוסרים והוא מתיר, בין שהיו הן מתירין והוא אוסר, — הרי זה חייב מיתה; אפילו הוא היה (אומר) מפי הקבלה, ואמר: כך קבלתי מרבותי, והן אומרים: כך נראה בעינינו שהדין נותן, הואיל ונשא ונתן עליהן בדבר, ועשה או שהורה

[1] דברים י"ז

מגדל עוז

בסנהדרין פרק נגמר הדין (דף מ"ו): וכילד דנין זקן ממרה כו', עד סוף הפרק, הכל בסנהדרין פרק הנחנקין (דף כ"ו):

פרק רביעי

זה שחלק על בית דין הגדול כו', עד הוא מחמיר והן מקילין הרי זה חייב, הכל פרק הנחנקין: ואם לא הביא, המחלוקת

כעשות, — הרי זה חייב; ואין צריך לומר אם הם מורים מפי הקבלה, וכן אם חלק עליהם בגזרה מן הגזירות שגזרו, בדבר שיש בשגגתו חטאת וזדונו כרת, כגון שהתיר החמץ ביום ארבעה עשר בניסן בשעה ששית, או אסרו בהנאה בשעה חמישית, — הרי זה חייב מיתה, וכן כל כיוצא בזה:

ב. אחד שנחלקו בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, או שנחלקו בדבר המביא לידי דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת, כיצד? נחלקו באשה זו אם היא ערוה, אם לאו, אם מראה דם זה מטמא באשה, או לא, אם חלב זה אסור, או מותר, וכל כיוצא באלו — הרי זה חולק בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת; וכיצד דבר המביא לידי דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת? כגון שנחלקו בעבור שנה, אם מעברים עד הפורים, או בכל אדר, — הרי זה חייב,

מגדל עוז

לידי כך כו', עד מפי הקבלה; כתב הראב"ד ז"ל: זה שבוש, לדעת רבי מאיר הוא דבעי דבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ובתפילין פטור, ולדעת רבי יהודה הוא שחייב בתפילין, והוא הדין לולב וציצית, שהתוספות פוסל את העיקר, שאם הוסיף ולא פסל אף על פי שהעביר אותם בבל תוסיף, כיון שהעשה מתקיים אינו חייב, ומה שאמרו בגמרא בלולב וציצית גרוע ועומד הוא, לא אמרו כדי לפטרו עליהם, אלא שאין דומות לתפילין למוסיף גורע, שהם אפילו קודם התוספות לא היה בהם תועלת, שהרי קשר ואגד, ורבי אושעיא שאמר השמועה, ורבי אליעזר תלמיד הוא שאמר: אין לנו אלא תפילין, כלומר: בזה הלשון לא נמצא אלא תפילין, ואם תאמר בלולב וציצית נמי משכחת לה, שאגד ארבעה

שזה מביא לידי חמץ בפסח ; וכן אם נחלקו בדין מדיני ממונות , או במנין הדיינים שדנין דיני ממונות , — הרי זה חייב , שהרי לדבריו של זה , שאומר : שזה חייב לזה , כל שנטל ממנו — כדין נטל , ועל פי בית דין נטל , ולדבריו של זה שאומר : פטור , או שאמר שאין אלו ראוין לדון , כל שנטל — גזל הוא בידו , ואם קדש בו אשה — אינה מקודשת , ולדברי האומר : שלו נטל , הבא עליה במזיד — ענוש כרת , בשוגג — חייב חטאת , ונמצא הדבר מביא לידי דבר שחייבין על זדונו כרת , ועל שגגתו חטאת : וכן אם נחלקו בדיני מכות , אם זה חייב מלקות , או אינו , או שחלק במנין הדיינים שלוקין בפניהם — הרי זה חייב , שהרי לדברי האומר : אינו לוקה — חובלין הם בו , וחייבין לשלם , וכל שיטול מהן — בדין נטל , ולדברי האומר בן מלקות הוא , כל שיטול מהן — גזל הוא בידו , ואם קדש בו אשה — אינה מקודשת ; וכן אם נחלקו בערכין או בחרמין , אם זה חייב

מגדל עוז

מינים , והוסיף החמישי , וקשר החוטין , והוסיף התשיעי , זה אינו כלום , דכיון דצריכי אגד וקשר , אם הוסיף אחר האגד , — לדברי הכל האגד אין בהם ממש , שהרי יש בהם משום תעשה ולא מן העשוי , שהאגד משלים המצוה , וצריך להתירו ולחזור ולקשור : ויש שאומרים דוקא תפלין , משום דכתיב על פי התורה , וכתיב לא תסור מן הדבר , צריך שיהא שם הדבר , ולא יסור ממנו , שלא יפסול אותו בתוספתו , ואם היה גרוע מתחלתו , הרי אין שם דבר , ולא ימצא זה אלא בתפילין , ולדעת רבי יהודה דמחייב על הוראת מצות עשה ; ואומר אני : דמודה רבי יהודה , דחייבי כריתות אף על פי שאין בהם זה הדקדוק , שאין ראוי לדקדק אלא במצות עשה , דשייך ביה לא תסור מן הדבר , אבל תעשה אותו , חו היא מצות עשה ; עד כאן לשונו ; ואני אומר : אינו יודע

כתן, או אינו, — הרי זה חייב, שהרי לדברי האומר: אינו חייב לתן, ואם לקחו ממנו — הרי זה גזל, והמקדש בו אשה, — אינה מקודשת; וכן אם חלק עליהן בפדיון קדשים, אם נפדו או לא נפדו, — הרי זה חייב, שהרי לדברי האומר: אין זה פדיון, אם קדש בו אשה — אינה מקודשת; וכן אם נחלקו בעריפת העגלה, אם אלו חייבין להביא, או לא, — הרי זה חייב, שהרי לדברי האומר: חייבים להביא, — הרי היא אסורה בהנאה, והמקדש בו אשה — אינה מקודשת; וכן אם נחלקו בערלה, וכן אם נחלקו בלקט שכחה ופיאה, אם זה לעניים, או לבעל הבית, הרי זה חייב, שהרי לדברי האומר: לבעל הבית, — הרי זה גזל ביד העני, ואם קדש בו אשה — אינה מקודשת; וכן אם חלק עליהן באב מאבות הטומאה, כגון נגעי בשר, או נגעי בתים, או נגעי בגדים, — הרי זה חייב, שהרי לדברי האומר טהור — מותר להכנס

מגדל עוז

מקום בכאן לשבוש כלל, דהא תלמוד ערוך הוא פרק הנחנקין, גמרא מתניתין דהומר בדברי סופרים כו׳, דגרסינן: אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: אינו חייב אלא על דבר שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש להוסיף, ואם מוסיף גורע, ואין לנו אלא תפלין אליבא דרבי יהודה; ואקשינן: והא איכא לולב כו׳, והא איכא ציצית כו׳, ושקיל וטרי עליה טובא; ומהדר לאקשויי לפום סוגיין: אי הכי תפלין נמי כו׳, עד דאמר רבי זירא: בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול, ולא מצינו בשום גירסא ובשום מקום שיחלוק רבי אליעזר על רבי אושעיא בזה, וסוגיין נמי לא קאמר בה: ניחא למר, וקשה למר, אלא הכל אומר בשם רבו, וגם הסוגיא אינה מחלוקת בינו לבין רבו, ולכך פסק כרבי אליעזר אמר רבי אושעיא, ואליבא דרבי יהודה, דחד הליכא מאן דפליג עליה, ועוד: דרבי מאיר ורבי יהודה —

במקדש לאכול קדשים, ולדברי האומר טמא, אם נכנס או אכל במזיד — ענוש כרת, ובשוגג — חייב חטאת; וכן אם נחלקו בטהרת מצורע, אם יש לזה טהרה, או אין לו; וכן אם נחלקו בהשקאת סוטה, אם זו צריכה לשתות, או אינה צריכה, — הרי זה חייב, שהרי לדברי האומר צריכה, אם מת הבעל קודם שתשתה — הרי זו אסורה ליבמה, ולדברי האומר אינה צריכה — מתייבמת; וכן כל כיוצא בזה, — צריכין לבדוק ולחקור, אם היתה מחלוקת זו מביאה לידי דבר זה, ודבר זה מביא לידי דבר שני, אפילו אחר מאה דברים, אם יבוא בסוף לדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, בין שהיה הזקן מיקל והן מחמירין, בין שהיה הוא מחמיר והן מקילין, — חייב:

ג. ואם לא תביא המחלוקת לידי כך, — הרי זה פטור, חוץ ממצות תפלין בלבד; כיצד? הורה להוסיף טוטפת חמשית בתפלין, ויעשנה חמש טוטפות, — הרי זה חייב:

מגדל עוז

הלכה כרבי יהודה, ועוד: דכולה סוגיין אזלא ומתרצא אליביה, ועוד: דבפרק לולב הגזול כמי פסקינן כותיה דרבי יהודה, ועוד: דאשכחן התם לר"ח ז"ל דגרים מילתיה בלשון חכמים, דאמרינן התם: מהו דתימא הואיל ואמר רבי יהודה לולב צריך אגד, אי מייתי ליה מינא אחרינא, האי לחודיה קאי, והאי לחודיה קאי קמשמע לן; ור"ס ז"ל לא גריס התם הואיל ואמר רבי יהודה, ותה לשונו: מהו דתימא, הואיל ואמרו חכמים: בין אגוד, בין שאינו אגוד — כשר, הילכך אין צריך אגד; ועוד: דהא בדרבי זירא דקא מסיק תלמודא, ליכא מאן דפליג עלה; ובמנחות נמי פרק התכלת — כולן סוגיין הכי אזלא, ובירושלמי דפרק הנחנקין מייתי לה, ולפיכך תמך על דברי רבותיו, והכלו מוסף על אלו הראיות, או שמא על יותר אשר נפלאו ממני, ופשוטות אלין ז"ל, טוב מלאתי

והוא שיעשה מחיצה ארבע בתים כהלכתן זה, ויביא חמישית וידבק בחיצון, שהבית החיצון שאינו רואה את האויר תמיד — פס״ל; ותיוב זקן ממרא על דבר זה — הלכה מפי הקבלה; אבל אם נחלקו בשאר מצות, כגון שחלק בדברי מרברי לולב, או ציצית, או שופר, זה אומר פסול, וזה אומר כשר, זה אומר יצא ידי חובתו, וזה אומר לא יצא, זה אומר טהור, וזה אומר שני לטומאה, — הרי זה פטור מן המיתה, וכן כל כיוצא בזה:

פרק חמישי

א. המקלל אביו ואמו — נסקל, שנאמר: , אביו ואמו קלל דמיו בו, ואחד המקלל בחייהן, או לאחר מיתתן, — הרי זה נסקל, וצריך עדים והתראה, , ויקרא כ׳.

מגדל עוז

לר״מ הלוי ז״ל מטוליטילה שהשיגו בזה ממש, והשיבוהו חכמי לוניל ז״ל מקצת דברי אלה, וכן ספרו: כי שמא היה לו לר״מ ז״ל ראיות אחרות נסתרות ממנו, ותו לא מידי: אבל אם נחלקו בשאר מצות כו׳, עד סוף הפרק, פרק כנהקין:

פרק חמישי

המקלל אביו ואמו כו׳, עד כשאר כל חייבי מיתות, בסנהדרין פרק ארבע מיתות (דף ל״ה): ואחד האיש ואחד האשה כו׳, עד לכלל העונשין, פרק קמא דקדושין (דף כ״ג): אמנו

כשאר כל מחייבי מיתות בית דין; ואחד האיש, ואחד האשה, והוא שיהיו גדולים שהגיעו לכלל העונשין:

ב. אינו חייב סקילה, עד שיקללם בשם מן השמות המיוחדין; אבל אם קללם בכנוי, — פטור מן הסקילה ולוקה, כדרך שלוקה על קללת כל אדם כשר מישראל:

ג. וכן המקלל אבי אביו ואבי אמו — הרי זה כמקלל אחד משאר הקהל:

ד. אזהרה של מקלל אביו ואמו מניין? עונש שמענו בפירוש, אבל האזהרה הרי היא בכלל: [1] לא תקלל חרש, הואיל והוא מוזהר שלא לקלל אדם מישראל — הרי אביו בכלל ישראל:

ה. המכה אביו ואמו, — מיתתו בחנק, שנאמר: [2] מכה אביו ואמו מות יומת; וצריך עדים והתראה, כשאר כל מחייבי מיתת בית דין; ואחד האיש ואחד האשה, והוא שהגיעו לכלל עונשין:

[1] ויקרא י"ט [2] שמות כ"א

מגדל עוז

חייב סקילה כו', עד כמקלל אחד מן הקהל, בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף ל"ו), ובשבועות פרק שבועת העדות (שם): אזהרה למקלל אביו כו', עד הרי אביו בכלל, בסנהדרין פרק ד' מיתות ולשון מכילתא: מקלל אביו ואמו מות יומת, עונש שמענו, אזהרה לא שמענו? תלמוד לומר: אלהים לא תקלל, אם דיין הוא אביו — הרי הוא בכלל אלהים, ואם נשיא הוא — בכלל ונשיא, ואם בור הוא — בכלל לא תקלל חרש, הרי אתה דן בנין אב משלשתן כו', הלך הצד השוה שבהן: שהן בעמך, ואתה

. המקיז דם לאביו, או שהיה רופא וחתך לו בשר, או אבר, — פטור; אף על פי שהוא פטור, לכתחלה לא יעשה, או להוציא סכון מבשר אביו, או אמו, — לא וציא, שמא יעשה חבורה; במה דברים אמורים? כשיש שם אחר לעשות; אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא, הרי הן מצטערין, — הרי זה מקיז וחותך, כפי מה שירשוהו לעשות:

ח. אזהרה של מכה אביו מניין? עונש שמענו, אזהרה לא שמענו, הואיל והוא מוזהר שלא להכות אדם מישראל, הרי אביו ואמו בכלל:

ט. שתוקי חייב על אמו, ואינו חייב על אביו; אף על פי שנבדקה אמו, ואמרה בן פלוני הוא — אינו נסקל או נחנק על פיה:

. כשם שאינו חייב על אביו, כך אינו חייב על אמו, שנאמר: י ומקלל אביו ואמו, — את שהוא חייב על אביו, — חייב על אמו, וזה שאינו חייב על אביו — אינו חייב על אמו:

א. הגר אסור לקלל אביו העכו"ם, ולהכותו, ולא יבזהו כדי שלא יאמרו באו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו: אלא נוהג בו כבוד אב ואם:

מגדל עוז

מוזהר על קללתן, אף אביך שהוא בעמך — אתה מוזהר על קללתו, עד כאן; ובספרי אמר: אשר יקלל את אביו ואת אמו וכו', כלשון מכילתא ממש: המכה אביו ואמו, כו', עד אחר מיתה פטור, פרק ד' מיתות, ופרק הנחנקין (דף פ"ד פ"ה), ולשון

יב. מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים, ועוברי עבירות. אפילו נגמר דינן להריגה, יוצאים ליהרג, — אסור להכותם וקללם, ואם קלל או חבל בהן — פטור; ואם עשו תשובה, — הרי זה חייב, ונהרג עליהן, אף על פי שהרי הן יוצאין למיתה; במה דברים אמורים? בבנו, אבל אחר שבא והכהו וקלל, אחר שנגמר דינו, אף על פי שעשה תשובה, — הרי זה פטור, הואיל והוא הולך למיתה; ואם ביישו — חייב בקנס המבייש:

יג. עבר אביו ואמו על עבירה שלוקין עליה, והיה הוא חזן לפני הדיינים — לא יכה אותם; וכן אם נתחייב נדוי — לא יהיה שליח לנדותם; ולא ידחוף אותם, ולא יבזה אותם בשליחות בית דין, אף על פי שהן ראויין לכך ולא עשו תשובה:

יד. לכל אין הבן נעשה שליח להכותו ולקללו, (ועיין דברים י״ג ז — ; ל״ג, ט):

טו. מי שנתחייב שבועה לבנו, כך ראינו בו תמיד: שאינו משביעו בשבועת האלה, שהרי זה בא לקללת אביו.

מגדל עוז

מכילתא: מכה אביו ואמו מות יומת, עונש שמענו, אזהרה מניין? תלמוד לומר: ארבעים יכנו לא יוסיף, והרי הדברים קל וחומר: אם מי שמצווה להכותו, הרי הוא מוזהר שלא להכותו, מי שמצווה שלא להכותו — דין הוא שיהא מוזהר שלא להכותו: ומי שהכה וכו׳, עד ונתפרש, פרק החובל (דף פ״ו): המקיז דם לאביו כו׳, עד ולא נחנק על פיה, פרק הנחנקין (שם): כשם שאינו חייב כו׳, עד אלא נוהג בו מנהג כבוד, פרק ב׳ דיבמות (דף כ״ב): מי שהיו אביו ואמו רשעים גמורים כו׳, עד

אלא משביעו שבועה שאין בה אלה; וכבר בארנו: שהאב שהרג את בנו – אין אחד מאחיו של נהרג נעשה גואל הדם; ולא על הכאה ולא על הקללה בלבד הקפידה תורה, אלא אף על הבזיון, שכל המבזה אביו או אמו, אפילו בדברים, ואפילו ברמיזה, – הרי זה ארור מפי הגבורה, שנאמר: [1] ארור מקלה אביו ואמו; והרי הוא אומר: [2] עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם; ויש לבית דין להכות על זה מכת מרדות, ולענוש כפי מה שיראו:

פרק ששי

א. כבוד אב ואם – מצות עשה גדולה, וכן מורא אב ואם, שקל אותן הכתוב בכבודו ובמוראו; כתוב: [3] כבד את אביך ואת אמך, וכתוב: [4] כבד את יי' מהונך; ובאביו ובאמו כתוב: [5] איש אמו ואביו תיראו, וכתוב: [6] את יי' אלהיך תירא, כדרך שצוה על כבוד שמו הגדול ומוראו, כך צוה על כבודם ומוראם:

[1] דברים כ"ז [2] משלי ל' [3] שמות כ' [4] משלי ג' [5] ויקרא י"ט [6] דברים ו'

מגדל עוז

ולא תחמול ולא תכסה עליו, ריש פרק הנחנקין (דף פ"ה): מי שנתחייב לבנו שבועה, עד סוף הפרק, בתשובת הגאונים, והבאור – פרק י' דהלכות רוצח ושמירת נפש:

פרק ששי

כבוד אב ואם וכו', עד ומוראם, פרק קמא דקדושין (דף ל'), ולשון סיפרא: איזהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש

ב. המקלל אביו או אמו, — בסקילה, והמגדף — בסקילה, הנה השוה אותן בעונש, הקדים אב לאם לכבוד והקדים אם לאב למורא, ללמד ששניהם שוים בין למורא בין לכבוד:

ג. אי זהו מורא? ואי זהו כבוד? מורא — לא עומד במקומו, ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריע את דבריו, ולא יקרא בשמו לא בחייו ולא במותו, אלא אומר: אבא מרי; היה שם אביו או שם רבו כשם אחרים, — משנה את שמם; יראה לי: שאין נזהר בכך אלא בשם שהוא פלא, שאין הכל דשין בו, אבל השמות שקוראים בהן את העם, כגון אברהם, יצחק, ויעקב, משה, וכיוצא בהן, בכל לשון ובכל זמן, — קורא בהן לאחרים שלא בפניו, ואין בכך כלום; אי זהו כבוד? מאכיל ומשקה, מלביש ומכסה, משל האב; ואם אין ממון לאב, ויש ממון לבן, כופין אותו, וזן אביו ואמו כפי מה שהוא יכול; ומוציא ומכנים, ומשמשו בשאר הדברים שהמשמשים משמשים בהן את הרב; ועומד מפניו כדרך שהוא עומד בפני רבו:

ד. והאב שהיה תלמיד בנו — אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד מפני אביו, אף על פי שהוא תלמידו; וחייב לכבדו בשאר דרכיו, בשעת עשיית משאו ומתנו, ועשיית חפציו; כיצד? הנשמע בדבר אביו למקום, לא

מגדל עוז

ומכסה, ומכנים ומוציא: המקלל אביו או אמו וכו', עד לעונש, פרק ד' מיתות (דף כ"ג): הקדים אב לאם כו', עד בין לכבוד, בכריתות פרק המביא אשם תלוי, ופרק קמא דקדושין (שם): איזהו מורא כו', עד כבודו מחול, הכל פרק קמא דקדושין (דף ל"א), ובירושלמי דמסכת פאה (פ"ק דף ט"ו), ולשון סיפרא: איזהו

יאמר: מהרוני בשביל עצמי, פטרוני בשביל עצמי; אלא מהרוני בשביל אבא, פטרוני בשביל אבא, וכן כל כיוצא בזה; לעולם יכלול בכלל דבריו, שהוא חושש בכבוד אביו, ושמתירא ממנו:

ה. וחייב לכבדו אפילו לאחר מותו; כיצד? היה אומר דבר שמועה מפיו, לא יאמר: כך אמר אבא; אלא אומר: כך אמר אבא מרי, אני כפרת משכבו; במה דברים אמורים? בתוך שנים עשר חדש שלאחר מיתתו: אבל לאחר שנים עשר חדש אומר: זכרונו לחיי העולם הבא:

ו. אחד האיש ואחד האשה חייבין במורא וכבוד; אלא שהאיש יש בידו לעשות, והאשה אין בידה לעשות, שהרי רשות אחרים עליה; לפיכך אם נתגרשה או נתאלמנה – הרי שניהם שוים:

ז. עד היכן הוא כבוד אב ואם? אפילו נטלו כים של זהובים שלו, והשליכו בפניו לים – לא יכלימם, ולא יצטער בפניהם, ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק; ועד היכן מוראן? אפילו היה לובש בגדים חמודות, ויושב בראש בפני הקהל, ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו, והכוהו בראשו, וירקו בפניו, – לא יכלימם, אלא ישתוק,

מגדל עוז

מורא? לא ישב במקומו, ולא סותר את דבריו: והמכה לבנו גדול מנדין אותו כו', עד מכשול, פרק אלו מגלחין (דף י"ז): מי שנטרפה דעת אביו או אמו כו', עד כראוי להם: כתב הראב"ד ז"ל: אין זו הוראה נכונה, אם הוא ילך ויניחנו, למי יצוה לשמרו? עד כאן לשונו: ואני אומר: תמה אני, אם יצא דבר זה מפיו? שהרי מעשה רב בכל מקום, וגרסינן פרק קמא

וירא ויפחד ממלך מלכי המלכים שצוה בכך, שאילו מלך בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצטער יתר מזה, לא היה יכול לפרכם בדבר, קל וחומר למי שאמר והיה העולם כרצונו:

ח. אף על פי שבכך נצטוינו – אסור לאדם להכביד עולו על בניו, ולדקדק בכבודו עמהם, שלא יביאם לידי מכשול; אלא ימחול ויתעלם, שהאב שמחל על כבודו – כבודו מחול:

ט. והמכה בנו הגדול – מנדין אותו, שהרי הוא עובר על: [1] ולפני עור לא תתן מכשול:

י. מי שנטרפה דעתו של אביו, או של אמו – משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם, עד שירוחם עליהן; ואם אי אפשר לו לעמוד, מפני שנשתטו ביותר, – יניחם וילך לו, ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם:

יא. הממזר חייב בכבוד אביו ומוראו, אף על פי שהוא פטור על מכתו וקללתו, עד שיעשה תשובה, אפילו היה אביו רשע ובעל עבירות – מכבדו ומתיירא ממנו; ראהו עובר על דברי תורה – לא יאמר לו: אבא עברת על דברי תורה, אלא יאמר לו: אבא כתוב בתורה כך וכך? כאילו הוא שואל ממנו, ולא כמזהירו:

יב. מי שאמר לו אביו לעבור על דברי תורה, בין שאמר לו לעבור על מצות לא תעשה, או לבטל מצות עשה,

[1] ויקרא י״ט

מגדל עוז

דקדושין, גמרא מתניתין דכל מצות האב על הבן כו׳, דרב אסי הוה ליה ההיא אימא זקנה, אמרה ליה: בעינא תכשיטין, עבד לה, בעינא גברא, נעיין ליך, בעינא גברא דשפיר וכו׳, שבקה ואזל לארץ ישראל, שמע קל דאזלה אבתריה, אתא לקמיה דרבי

אפילו של דברידם, – הרי זה לא ישמע לו, שנאמר: [1]איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו י – כולכם חייבין בכבודי:

יג. אמר לו אביו: השקני מים, ויש בידו לעשות מצוה, אם אפשר למצוה שתעשה על ידי אחרים – תעשה, ויתעסק בכבוד אביו, שאין מבטלין מצוה מפני מצוה; ואם אין שם אחרים לעשותה, – יתעסק במצוה, ויניח כבוד אביו, שהוא ואביו חייבים בדבר מצוה, ותלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם:

יד. אמר לו אביו: השקני מים, ואמרה לו אמו: השקני מים, – מניח כבוד אמו, ועוסק בכבוד אביו תחלה, מפני שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו:

טו. חייב אדם לכבד את אשת אביו אף על פי שאינה אמו, כל זמן שאביו קיים, שזה בכלל כבוד אביו; וכן מכבד בעל אמו, כל זמן שאמו קיימת; אבל לאחר מיתתה – אינו חייב; ומדברי סופרים שיהיה אדם חייב בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו:

[1] ויקרא י״ט

מגדל עוז

יוחנן, אמר ליה: רבי מהו לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ כו', והכי נמי איתא בירושלמי דפאה, וזה פשוט, ומה שהקשה הראב״ד ז״ל, יש לי לומר: כי הבן עושה בחנם, והממונה יעשה בשכר; ועוד: דאב ואם לגבי הבן — גייס דעתייהו טפי מלגבי הממונה, שהוא נכרי, ומכספי מיניה:

פרק שביעי

א. בן סורר ומורה האמור בתורה, הרי נתפרשה בו סקילה, ולא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר; והיכן הזהיר? [1] לא תאכלו על הדם, לא תאכל אכילה המביאה לידי שפיכות דמים, וזו אכילת בן סורר ומורה, שאינו נהרג אלא על אכילה מכוערת שאכל, שנאמר: [2] זולל וסובא, מפי השמועה למדו: שזולל — הוא האוכל בשר ברעבתנות, וסובא — השותה יין ברעבתנות:

ב. אכילה זו שהוא חייב עליה — דברים הרבה יש בהם, והן כולן הלכה מפי הקבלה: אינו חייב סקילה, עד שיגנוב משל אביו, ויקנה בשר בזול ויין בזול, ויאכל וישתה חוץ מרשות אביו, בחבורה שכולן ריקנין ופחותין, ויאכל הבשר חי ואינו חי, מבושל ואינו מבושל, כדרך שהגנבים אוכלים, וישתה היין מזוג כדרך שהגרגרנים שותים, והוא שיאכל משקל חמשים דינרין מבשר זו במלוגמא אחת, וישתה חצי לוג מיין זה בבת אחת; גנב משל אביו, ואכל אכילה זו ברשות אביו, או שגנב משל אחרים, ואכל אכילה זו המכוערת בין ברשות אביו, בין ברשות אחרים, — הרי זה פטור; וכן אם גנב משל אביו, ואכל אכילה מכוערת כזו ברשות אחרים, והיתה אכילת מצוה אפילו מדבריהם, (או אכילת עבירה אפילו מדבריהם) —

[1] ויקרא י"ט [2] דברים כ"א

מגדל עוז

פרק שביעי

בן סורר ומורה כו', עד אלא אם כן הזהיר, בסנהדרין פרק ד' מיתות (דף ס"ג): והיכן הזהיר כו', עד אכילה ש

פטור, שנאמר: [1] איננו שומע בקולנו, שאינו עובר באכילה זו, אלא על קולם, יצא זה שעבר בה על דברי תורה, או שאכלה בדבר מצוה; כיצד? אכל אכילה זו המכוערת, עם החבורה הרעה שאוכל עמהם-בדבר מצוה, או שאכלו מעשר שני בירושלים, אפילו אכלו בתנחומי אבלים, שהיא מצוה מדבריהם, — הרי זה פטור; וכן אם אכלה מנבלות וטרפות שקצים ורמשים, אפילו אכל בתענית צבור שהיא עבירה מדבריהם, — הרי זה פטור מן המיתה:

ג. אכל כל מאכל, ולא אכל בשר בהמה, אף על פי שאכל אכילה זו מבשר העוף — פטור; ואם אכל אכילה זו מבשר בהמה, והשלים החמשים דינרים מבשר העוף, — חייב; שתה כל משקה, ולא שתה יין, — פטור:

ד. אכל בשר חי, ושתה יין חי, — פטור, שזה קרי הוא, ואין אדם יכול להמשך כזה; (וכן אם אכל בשר מליח ביום השלישי למליחתו, או שתה יין מגתו, - פטור, שאין אדם יכול להמשך בזה):

ה. לא ענש הכתוב קטן שלא בא לכלל המצות, וכן איש שגדל, והרי הוא ברשות עצמו, — אינו נסקל מפני שגנב ואכל ושתה אכילה זו המכוערת; הא כיצד? מפי השמועה למדו: שאין דין זה אלא בבן שלשה עשר שנה ויום אחד, שהביא שתי שערות (עד שיבורר שהוא בכלל איש; ואחרי כן) הרי הוא ברשות עצמו, ואינו נסקל:

ו. כל ימיו של בן סורר ומורה — אינן אלא שלשה חדשים, מאחר שיביא שתי שערות, לפי שאפשר שתתעבר אשתו, ויהיה עוברה ניכר בשלשה חדשים, ונאמר: [2] כי

[1] דברים כ"א

מגדל עוז

המכוערת, הכל פרק בן סורר ומורה (דף ע' וע"א): הא כיצד

יהיה לאיש בן סורר ומורה», ולא אב סורר ומורה; הא למדת שאם נודע בברור שהגיע לכלל איש קודם שישלים שלשה חדשים – הרי זה פטור:

ז. כיצד דנין בן סורר ומורה? מביאין אותו אביו ואמו תחלה לבית דין של שלשה, ואומרין להן: בננו זה סורר ומורה; ומביאין שני עדים שגנב משל אביו, וקנה בשר ויין במה שגנב, ואכל אותה אכילה האמורה אחר ההתראה, וזו היא עדות הראשונה, ומלקין אותו כשאר חייבי מלקות, שנאמר: [1] ויסרו אותו ולא ישמע אליהם; חזר וגנב משל אביו, ואכל אכילה זו, – אביו ואמו מביאין אותו לבית דין של שלשה ועשרים, ומביאין שנים, ומעידין עליו שגנב, ואכל אכילה זו האמורה אחר שהתרו בו, וזו היא עדות אחרונה; אפילו היו השנים הראשונים הם האחרונים; ואחר שמקבלין עדותן – בודקין אותו שמא הגיע בברור לכלל איש אם לא הגיע, ולא שלמו לו שלשה חדשים, גומרין דינו כדרך כל הרוגי בית דין, וסוקלין אותו, ואינו נסקל עד שיהיו שם שלשה הראשונים, שנאמר: [2] בננו זה, זהו שלקה בפניכם:

ח. ואם מחלו לו אביו ואמו קודם שיגמר דינו – פטור:

ט. ברח עד שלא נגמר דינו, ואחר כך הגיע לכלל איש בברור פטור; ואם משנגמר דינו ברח, אפילו הזקין, – כל עת שימצא יסקל, שכל מי שנגמר דינו – הרי הוא כהרוג, ואין לו דם:

י. היה אביו רוצה, ואמו אינה רוצה, אמו רוצה, ואביו

[1] דברים כ"א

מגדל עוז

מפי השמועה כו', עד ואינו נסקל, בגמרא פרק בא סימן (דף מ"ד): כל ימיו של בן סורר כו', עד ההתראה, הכל פרק בן סורר ומורה:

אינו רוצה, — אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר: [1] ותפשו בו אביו ואמו; היה אחד מהם גדם, או חגר, או אלם, או סומא, או חרש, — אינו נעשה בן סורר ומורה, שנאמר: [2] ותפשו בו, ולא גדמים, והוציאו אותו, ולא חגרים, ואמרו, ולא אלמים, בננו זה; ולא סומים, איננו שומע בקולנו, ולא חרשים:

יא. גזירת הכתוב הוא: שיסקל בן סורר ומורה, אבל הבת אינה נדונית בדין זה, שאין דרכה להמשך באכילה ושתיה כאיש; שנאמר [3] בן, ולא בת:

יג. בן סורר ומורה — צריך הכרזה; כיצד מכריזין עליו? כותבין לכל ישראל: בבית דין פלוני סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה:

יד. בן סורר ומורה-הרי הוא ככל הרוגי בית דין, שממונם ליורשיהן, שאף על פי שאביו גרם לו סקילה — הרי הוא יורש כל נכסיו

[1] דברים כ״א [2] שם [3] שם

מגדל עוז

וכבאורין — בזה הפרק (שם): בן סורר ומורה כו', עד סוף הפרק, פרק הנחנקין:

נגמרו הלכות ממרים בעזר האל:

דבר החוב המוטל עלינו לאהוב ולכבד את ארונינו הקיסר יר״ה בכל לב ובכל נפש.

א

משה רבינו ע״ה בתורה הקדושה כתב • שום תשים עליך מלך, אשר יבחר ה׳ אלהיך בו • (דברים י״ז ט״ו) הרמב״ם ז״ל מנה הפקודה הזאת למצות עשה לחוקת עולם; (הלכות מלכים 1 — 1). כן קיימוה גם הנביאים אשר חיו אחרי משה. כי בכתבי הקודש נאמר: •מלך יושב על כסא דין, מזרה בעיניו כל רע• (משלי ך׳ — ח׳). מלך במשפט יעמיד ארץ, ואיש תרומות יהרסנה (שם כ״ט — ד׳) גם במדעך מלך אל תקלל (קהלת י׳ — ך׳). ירא את ה׳ בני ומלך, עם שונים אל תתערב (שם כ״ד כ״א)

דוד המלך צוה להמית את האיש המגיד לו אשר המית את שאול המלך, ע״פ בקשתו בעצמו אחרי ידעו גם כן כי לא יחיה אחר נפלו •ויאמר אליו דוד איך לא יראת לשלוח ידך לשחת את משיח ה׳? ויקרא דוד לאחד מהנערים ויאמר גש פגע בו — ויכהו וימות•, (שמואל ב׳ א׳ י״ד, ט״ו).

וכן המית גם כן את בני רמון הבארתי אשר הרגו את איש בושת בן שאול ואם גם היה שונאו ומתנגדו •ויצו דוד את הנערים ויהרגום, ויקצצו את ידיהם ורגליהם ויתלו על הברכה בחברון, ואת ראש איש בושת לקחו ויקברו בקבר

אבנר בחברון. (שמואל ב׳ ד׳, י״ב).

אלישע הנביא משח את חזאל למלך על ארם בשפה׳ (מלכים א׳ י״ט, ט״ו), ויאמר ה׳ וכו׳ ומשחת את חזאל למלך על ארם (שם ב׳, ח׳, ז׳, י״ג).

ישעי׳ הנביא קורא לכורש משיח ה׳, ״כה אמר ה׳ למשיחו לכורש״, (מ״ה, א׳).

ירמיה הנביא שלח אל כל העם לדרוש את שלום העיר בבל — אשר החריבה את ירושלים ״ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה״ (ירמיה כ״ט, ז׳).

עוד נמצא ״שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר״ (משלי כ״ה, ג׳).

״מזרה רשעים מלך חכם, וישב עליהם אופן״ (שם כ׳ כ״ו).

״קסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו״ (שם ט״ז י׳).

הרמב״ם ז״ל על פי הדברים האלה ועל פי דעת התלמוד כותב: אין למעלה על המלך כי אם ה׳ אלהים;

מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ועל כן גם דין חליצה לא היה נוהג למלך, כי כל העם, וגם הזקנים והנביאים נפלו אפים ארצה לפני המלך.

נתן הנביא לא הרהיב עוז בנפשו להוכיח את המלך דוד על חטאתו, עד כי דוד בעצמו חרץ משפטו על איש העשיר כו׳.

ב

בספר יסודי הדת (חלק ב פרק ג׳) נראה;

בחובות האיש לארץ אחוזתו, כלולים שלשה דברים —

1) לאהוב את המלכות.

2) לשמור את חוקי המדינה.

3) להיות נאמן לארץ מולדתו.

עיני נשיא הארץ פקוחות על טובת הארץ ועמה אשר מושל בה, ועל אושר יושביה, כעיני אב רחמן על הנהגת בני ביתו, ועל בן נסיר אל משמעתו וככל העומדים על הפקודים.

חוקי הארץ ודתיה נהוגים על פיו, ועל כ נשמור אותם בסתר בבגלוי, כי החוקים האלה מַחֲסִי יושבי הארץ ומגינם הם — ועם כן בנדיבת לב יביא כל איש תרומת ערכו והמוטל עליו, ולא יעלים כל מס ומכס, ולא יסחר בסחורה האסורה עליו על פי חוקי המדינה.

כאשר חוב על כל איש לעמול כטובת הכלל. כן גם יחזק ויתחזק בעד ארץ מולדתו, וידרוש טובתה כל הימים.

ואם גם הישראלי מצפה על המשוח וכשוב כארץ הקדושה כארץ אבותיו — בכ"ז טרם בוא המשיח — עוד הישראלי אזרח ארץ מולדתו אשר בה נולד ואשר יושב בה.

והאות והראי' על זה: כאשר גלו בני ישראל ראשונה מירושלים בבלה שלח אליהם הנביא ירמי' לאמר: כה אמר ה' בנו בתים ושבו, נטעו גנים וכו' ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי אתכם שמה והתפללו בעדה אל ה', כי בשלומה יהיה לכם שלום.

ג

בספר אמרי שפר (חלק ב' י' כ"א כ"ב) כתוב.

אין איש רשאי לחקור ולדרוש אם טובה היא הפקודה היוצאת מלפני השליט או לא, לפי שהחקירה מביאה

לידי ספק – והספק בענינים האלה גורם התרשלות, ואם יתרשלו למלאות הפקודה אז יבטל הסדר הנכון, ולבסוף כל איש הישר בעיניו יעשה, ותפסד טובת החברה, אבל כל מדיני נאמן רוח ונקי כפים, בוטח בתום לבבו על צדקת וחסד מלכו, שלא יגזור דבר שאינו טוב ומועיל לאנשי ארצו, ומקוה בבטחון לב גמור מחכמתו העמוקה, שכל מה שמצוה ומתקן במדינתו הוא מיסד ומתקן את טוב החברה, ושאי אפשר להשיג גודל התועלת המבוקשה ע״י המלך היוצאת מפקודיו ומתקוניו אם לא נדע אותן האמצעיים וההכנות שימצא לב המושל בעומק עצתו, אבל בלתי ספק אמיתת כוונתו היא הצלחת החברה בלבד.

ואם יאמר האומר: שהדברים הללו אינם נוהגים כ״א במלך ישראל ושופטיו ופקודיו, שחוב על כל איש ישראל לשמוע בקולו, ולתת את המסים ההכרחים, אבל במלך אומות העולם אינו כן, כ״א צריך לכבדו ולשמוע בקולו מפני יראת העונש לבד, וצריך לשלם את המס והמכס רק מפני יראת הקנס, אבל לא מפני שיהיה חוב בנפש ישראל עליהם – וא״כ בזמן ובמקום שאין יראת העונש והקנס מצוי, רשאי להתעלם מפקודת המלך – ורשאי להטעות ולרמות הפקודים על זה, היינו לשלם פחות ממה שמוטל עליו וכדומה מן הדברים האסורים למלכי ישראל – החושב כזאת מתנכל בזדון וחוטא נגד ה׳ ומתחייב בנפשו.

הרי חכמי התלמוד, שבזמניהם היו אבותינו בגולה ולא היה להם מלך ישראל ועם כ״ז אמרו דינא דמלכותא דינא... הכוונה שיש חיוב בכל נפש ישראל מצד האמונה לקיים דת ודין המלכות בתום לבב.

וכן אמרו הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. והן על מלכי אומות העולם

אמרו כל אלה. ולפיכך מתפללים אנחנו בשבת ומועדים לה' אלהי אבותינו, בזה הלשון. הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים, מלכותו מלכות כל עולמים, הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה, הנותן בים דרך וכו', הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את אדונינו הקיסר יר"ה, מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיהו וישמרהו, ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וידבר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו, ובכל אשר יפנה יצליח.

ולא זה בלבד, אבל צוו גם כן לברך על מלכי האומות כמו שמצינו בברכות: הרואה מלך ממלכי אומות העולם אומר: ברוך אתה אמ"ה שנתן מכבודו לבשר ודם.

והא לכם בזה ראיה: שהקדוש ברוך הוא בעצמו ובכבודו, הוא מושיב מלכים לכסא, והם שלוחי ממשלתו לעשות משפט בארץ ולהנהיג לאומים במישרים —

לפיכך הזהירו בעלי התלמוד גם כן מאוד ואמרו: אסור להעביר על המכס, אף במקום שאין המוכסן משגיח עליו ויוכל להתעלם על דרך עקום — כי כל מדיני בין ישראלי בין מאומה אחרת מחויב בנפשו לתת כפי המוטל עליו, לכבד המלך והשרים ולשמוע בקולם ולמלאות פקודתם תמיד; ואמרו גם כן בתלמוד באר היטב מלכותא דארעא כמלכותא דרקיע, ואם כן כשם שיהא כל אדם ירא שמים בסתר — כן יהא מורא מלכות עליו בסתר כבגלוי, מבלי ערמה ותחבולה אף אם יכול להתעלם מחובו בלי עונש.

ד

הרמב"ם ז"ל (גזלה ואבידה פ"ה) מזהיר מאד שאסור להעביר על המכס יהיה איך שיהיה המוטל מפי המלך, כי דין

המלך דין גמור וחמור, והעובר גוזל מנת המלך, ואין הפרש אם גם המלך אינו ישראלי.

וכן אם ישים מס על בני העיר, על כל איש ואיש, א על הבתים והשדות, באופן שאם לא ישלם איש המס ילכו שדהו, אז המיכסן בחזקת כשרות אם לא ישנה מצות המלך וכולי.

על פי דין תורה, אם כעס המלך על אחד מעבדיו ולקח שדהו וכו׳ מיתר לקנות השדה הזאת, ואין לבעלים הראשונים תרעומות על זה הקונה, כי זה זכות המלכים, לקחת נכסי עבדיהם כשכועסין עליהם; וכן הדין למכור נכסי איש, או אף אותו בעצמו לעבדות, על פי מצות המלך, כי כללו של דבר שדין המלך דין וכולי:

כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם וכו׳, שנאמר שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה׳ אלהיך בו (דברים י״ז), אין רוכבים על סוסו אין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בשרביטו ובכתרו, ולא באחד מכלי תשמישיו — וכשהוא מת כולן נשרפין לפניו וכו׳.

ולא לבד מנהג כבוד כאלו, כי גם מצות עשה שבתורה היה נדחות מפני כבוד המלך. כאשר גם מצות חליצה אינה נהוגה במלך, מפני כבודו, ואם גם מצות עשה דאורייתא היא, כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול.

העם לא יכול לבוא אליו רק ברשיונו — גם הנביא משתחוה לפניו, כשבא לפני המלך ברשיונו. המלך יכול לענוש אלה שאינם נדונין בב״ד באיזה עונש שרוצה או להמיתם, ואם כן שלטונו ומשפטו גדול יתר מאד על הסנהדרין.

הוא יכול לשום מס כן לצרכי מלחמה, וכן לצרכיו. כל לבחור כרצונו מכל העם אנשים לחילו ולשמשהו, ואומנים מלאכתו, וחכמים לשופטים וראשי חיילות – וגנות ושדות חילו וכו׳, ויש לו מעשר מכל תבואות הארץ במקומות ממשלתו. (הלכות מלכים)

ה

ועי״כ מוטל על כל איש ישראלי על פי חוקי האמונה על פי חובת הלבב, להיות הדברים האלה חרותים תמיד על לוח לבו.

1) כל מלך ימלוך בדבר ה׳. (רמב״ם הלכות מלכים א א׳)

2) נביאי ה׳ משחו את המלכים למלוך.

3) ולא רק מלכי ישראל, כי גם מלכי העמים מקים ה׳, ונביאיו ימשחו אותם למלכים.

4) חכמינו ז״ל אמרו ג״כ על מלכי אוה״ע ״דינא דמלכותא דינא״.

״מלכותא דארעא כמלכותא דרקיע״

״אין למעלה ממלך כ״א ה׳״

ובכל עת אשר יצליח אותנו ה׳ לחזות בנועם פני המלך אנחנו מחויבים לברך בשם ומלכות.

ואם כן כל איש ישראל בעל דת אמיתית מחוייב כן על פי חוקי המדינה וכן על פי יושר לבו וגם חוקי אמונתנו לאהוב ולכבד את אדונינו הקיסר יר״ה בכל לב ובכל נפש, כי משיח ה׳ הוא, ובידו נתן ה׳ נפש כל עבדיו לחיים – ולמות, וכל היוצא מפיו מחויבים אנחנו לשמוע כאלו

יצא בדבר ה׳, כי שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר. (משלי כ״ה)

בכל עת ובכל זמן חיינו מחויבים אנחנו לתת בלבנו רגש ורחש תשואת חן למלכנו רוח אפינו, אשר שלחו ה׳ לעשות משפט וצדקה בארץ ונתפלל בעדו ובעד ביתו הרם והנשא. ובעד כל ארץ רוסיא! בה חיינו בשלום ושלוה השקט ובטח,

ומחובנו להתאמץ ולאזור חיל למלאות פקודיו וחוקיו, אשר המה רק לטובת כולנו ולטובת ארצו ישמרהו ה׳ וינצרהו על אחת כמה וכמה;

ונסיים בברכה האמורה להזוכה לחזות בנועם פני מלכנו, ברוך א״ה אמ״ה שחלק מכבודו ליריאיו אמן!

A. hebr. 2001.85-3

Bayerische Staatsbibliothek München

Изъ чинаго
книгъ
С. Л. Праслевской
Книга № 23

<36620707100015

<36620707100015

Bayer. Staatsbibliothek

A. hebr. 2001. 85-3